

**УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ДОСЯГНЕННЯ**

Журнал студентських наукових праць

№ 16, 2024

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 16, 2024**

Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті
під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції,
досягнення» на засіданні Вченої ради університету

Засновник:

Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:

Головний редактор доктор економічних наук, професор **Лутковська С.М.**
Заступники головного редактора:
доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.**;
кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.**;

Члени редакційної колегії:

доктор економічних наук, професор **Вдовенко Л.О.**;
доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.**;
доктор економічних наук, професор **Логоша Р.В.**;
доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Колесник Т.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Подольняк О.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.**;
кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Хаєцька О.П.**;

Адреса редакції: **21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17**

Сайт журналу: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, електронна адреса:
uap_vnau@ukr.net

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 16, 2024

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title "Management, Administration and Law: Problems, Trends, Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:

Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:

Editor-in-Chief Doctor of Economics, Professor **Lutkovska S.** **Deputy**

Editors-in-Chief:

Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.**;

Members of the Editorial Board:

Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Vdovenko L.**;
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Kolyadenko S.**;
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Lohosha R.**;
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Kolesnik T.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Podolianchuk O.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Khaietska O.**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008,**
tel. 0432-46-50-17

Web site of the Journal: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**

**До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281**

**Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць**
Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Вінницького національного аграрного університету,
протокол №4 від 22 жовтня 2024 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів.

Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку Формат
60x84/8.

Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк. Ар. 44,1.

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
Articles by specialties are accepted for
publication: 051, 071, 072, 073, 075, 076,
081, 122, 241, 242, 281

Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the Academic Council of
Vinnytsia National Agrarian University,
Protocol #4 from 22 October 2024

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted with the consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other information provided in them. Opinions expressed in published articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing

Format 60x84/8.

Offset paper. Offset printing. Mind.

Printing. Ark. 44,1

Printed at

LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers and Distributors of Publishing Products
DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМОК 1. ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ	13
В. ВЕЛИЧКО. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АУТСОРСИНГ В АГРОБІЗНЕСІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ	13
Д. ВЕРШИГОРА. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО ТА НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ГРОМАДЯН	18
В. ВЛАСЮК. АУДИТ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА РОЗВИТОК	23
Ю. ГАРМІДЕР. ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АУДИТОРІВ В УМОВАХ РЕГУЛЯТОРНИХ ЗМІН	28
В. ГУМЕННА. ВПЛИВ ВІЙНИ НА МІЖНАРОДНЕ ОПОДАТКУВАННЯ І ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ	33
А. ДОНЮК. ОБЛІК КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	38
О. ЗОЗУЛЯ. ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ЗВІТНОСТІ В ПІДПРИЄМСТВАХ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ	43
А. КОЛІСНИК. МЕТОДИКА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА	48
О. КОСТЕЛЬНЮК. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ БДЖІЛЬНИЦТВА	53
Д. КОШЕЛЬ. АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЇЇ ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ	58
В. МАКСИМЕНКО. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	63
А. МИТРОФАНОВА. УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ВИСОКОЇ ЯКОСТІ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ	68
А. ПЕРХАЛЬСЬКА. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗМЕНШЕННЯ ТІНЬОВОЇ ПОЛІТИКИ	72
А. ПРОКОПЧУК. ОСОБЛИВОСТІ ЗАВДАНЬ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	77
Є. СЛОБОДЯН. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ НАДХОДЖЕНЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ	82
О. ФІЛІПОВА. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	87
НАПРЯМ 2: РОЗВИТОК ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	92
Є. БАРАБАШ. ІННОВАЦІЇ У ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГАХ: РОЛЬ ФІНТЕХ КОМПАНІЙ У РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ РИНКІВ КАПІТАЛУ	92

А. БОНДАР. ВЗАЄМОДІЯ БАНКІВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	97
Ю. БУРДІАН. СУЧАСНИЙ СТАН СТРАХУВАННЯ МАЙНА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО АКТУАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	102
С. ВОВК. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ НЕОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	107
В. ГАВРИЛЮК. СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	112
Я. ГУСАК. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	117
Д. ДЕШЕВА. ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ РОЛЬ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	122
В. КІЛОЧОК. ФІНАНСОВА АНАЛІТИКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	127
Д. КЛІМИК. ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РИЗИКУ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ	132
О. КОЧМАРУК. ЕФЕКТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТОГО БЮДЖЕТУ	137
Р. КУШНІР. ДЕРЖАВНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	142
Д. ЛУЦЕНКО. РИНОК МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	147
Д. МЕСНІКОВИЧ. ЕКОНОМІЧНА СУТЬ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ФІНАНСИ» ТА «ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ»	152
О. МОСКАЛЮК. ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ РОЗВИТОК ТА ЇЇ ПЕРСПЕКТИВИ	157
Б. МУЛЯРЕВИЧ. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО СТАБІЛЬНОСТІ	162
Є. НАКОНЕЧНА. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	167
В. ПЕРЕВОЗНЯК. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	172
М. ПЕРКУН. АНАЛІЗ СТАНУ ГРОШОВОГО РИНКУ ТА ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ	177
І. ПРОГ. МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА	182
О. РАЇН. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РИНКУ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ	187

А. РЕВУЖЕНКО. АНАЛІЗ РИЗИКІВ У СТРАХУВАННІ: СУЧАСНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ	192
К. РЕПЕТІЙ. РОЛЬ БАНКІВ У ФІНАНСОВОМУ КОНТРОЛІ: ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	197
Т. САВОЛЮК. ІНВЕСТИЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ПІД ЧАС ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА РИЗИКИ	202
А. ТКАЧУК. ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	206
В. СУКОННІК. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ В УКРАЇНІ	211
Д. ЦЕРПИШ. РОЛЬ СТРАХУВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	216
О. ШЕДЛОВСЬКИЙ. ЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ	222
НАПРЯМОК 3. ПТБД. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	226
А. БОЛЮХ. ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ В АГРОПРОМИСЛОВОСТІ	226
М. ГАЮК. ОГЛЯД ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ПРОЄКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ З БЕЗПЕРЕРВНОЮ ІНТЕГРАЦІЄЮ ТА РОЗГОРТАННЯМ	231
І. ДИНИСЮК. ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО ФУНКЦІОНАЛУ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІНТЕРНЕТ КОМЕРЦІЇ	236
О. ЄЛІЗАРОВ. ЕВОЛЮЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АРІ У СУЧАСНІЙ РОЗРОБЦІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	241
М. КАТЕРЕНІУК. МАТЕМАТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-БАКАЛАВРІВ З КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК В АГРАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	246
В. МАЗУР. ВИЗНАННЯ ВИМОГ СВІТОВОГО РИНКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	251
О. МИРГОРОДСЬКИЙ. ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В ЄС	256
Д. МИШАКОВА. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВЛАСНОГО БІЗНЕСУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	261
Д. ПАЛАМАРЧУК. АВТОМАТИЗАЦІЯ І РОБОТИЗАЦІЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ	266
М. ПРИЛИПКО. ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТПЛЕЙСІВ: РОЛЬ ЦИФРОВИХ ЗМІН У РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	271
Н. РАДЧЕНКО. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА	276

А. СТОРОЖУК. ВИКОРИСТАННЯ RAG ДЛЯ ПОБУДОВИ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ	281
М. ТЕРЬОХІНА. ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ КОНТРОЛЮ ТА ФІНАНСІВ: ПРОГРАМУВАННЯ, АЛГОРИТМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ	286
Н. ТОВСТІЦЬКИЙ. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА БЕЗПЕКА БЕЗДРОТОВИХ МЕРЕЖ: ПРОГРАМНІ РІШЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ТОЧКАМИ ДОСТУПУ ТА МАРШРУТИЗАТОРАМИ	291
Я. ШЕВЧУК. ФІНАНСИ ТА ПОДАТКИ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТА ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ	296
<i>НАПРЯМ 4. ЕКОНОМІКА. СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ.</i>	301
Н. БІДА. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУХНІ В ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС	301
А. БОНДАР. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНИХ ПРОДУКТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	306
А. ГОРЯ. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТЕЛЬНИМИ ТА РЕСТОРАННИМИ РЕСУРСАМИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	311
М. ДІХТЯР. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	316
Т. ДРОНЧАК. УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ	321
В. КОВРИГА. ЕКОНОМІЧНІ ІННОВАЦІЇ В АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	326
О. КРУЖІЛЬНА. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ	331
Л. ЛАВРИК. ІНДЕКС СПОЖИВЧИХ ЦІН: ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ	336
М. ЛЕВЧЕНКО. ЦИФРОВІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	341
Б. ЛУПІНА. СТАЛИЙ РОЗВИТОК У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: ЕКОНОМІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ	346
О. НОВОТАРСЬКИЙ. РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИЗМУ	350
В. ОПАНАСЕНКО. РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	355
А. ПАЛАМАРЧУК. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА	360
О. ПАЦАНОВСЬКА. МАРКЕТИНГ В ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ	365

І. РЕВУЖЕНКО. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	370
М. СВЕРДЕЛ. ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	375
Л. СОРОЧАН. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	380
І. ТЕЛЯТНИК. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	384
А. ТРИГУБЕНКО. ШЛЯХИ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ	389
К. ФЕДОРОВА. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ	393
І. ШАРКО. МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	398
М. ШЕВЧУК. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	403
О. ЮЩУК. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	408
<i>НАПРЯМ 5: СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА</i>	413
О. СКОМАРОВСЬКА. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА	413
О. ЛІРА. АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	418
О. ПРИХОДЬКО. ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	423
Д. ДОВГАНЬ. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК І НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ	428
О. ГНАТЮК. РОЗВИТОК РИНКУ ГРИБІВ В УКРАЇНІ	433
Д. СІРІТКО. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	438
І. РАКУТА. РОЛЬ ЛІДЕРСТВА В СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	443
Ю. ПАШКО. АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ В УМОВАХ ШВИДКО ЗМІНЮВАНИХ РИНКІВ	448
Б. НИКОЛИШИН. СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	453
Б. ЩЕРБИНА. ОРГАНІЗАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	458

О. МЕЛЬНИК. ПОВЕДІНКА СПОЖИВАЧІВ: ВІД АСКЕТИЗМУ ДО СТАТУСУ – ВПЛИВ НА МАРКЕТИНГ.	463
В. ПТАШИНСЬКА. ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	468
К. ЛИСА. СУТНІСТЬ І РОЛЬ СЕГМЕНТАЦІЇ РИНКУ	473
A. KALINUSHKA THE ROLE OF INNOVATIONS IN THE ORGANIZATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION	478
S. BOHACH THE ROLE OF MANAGEMENT DECISIONS IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE	482
B. KOLIZHUK THE ART OF FLEXIBLE MANAGEMENT	487
V. HOLOVENKO RISK MANAGEMENT IN THE MODERN ECONOMIC ENVIRONMENT: CONCEPT AND IMPORTANCE	492
І. КРАСИЛЮК РОЛЬ СТРЕС-МЕНЕДЖМЕНТУ У ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА	497
О. МАРКІВСЬКА ХОЛІСТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ У СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ	502
І. ЗАЯЦЬ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ	507
Б. ДЕРЕНДЯЄВ СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ	512
Р. ДОМІНЧАК СУТНІСТЬ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	517
В. СЛОБОДЯНЮК РОЛЬ КОНТРОЛІНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	521
О. ТАТАРЧУК СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЕТИКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЯВУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	525
О. ГОДА ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ	528
К. ОПАРЕНЮК ВИРОБНИЦТВО БІОГАЗУ НА ЦУКРОВИХ ЗАВОДАХ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	533
А. ВАКАРОВА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНТРОЛІНГУ	538
О. КАРПЕНКО КОНТРОЛІНГ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА	544
<i>НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ</i>	548

А. ХМІЛЬ. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ	548
Б. ПИПЕНКО. ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	552
О. ПЕТРІВСЬКА. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОЧИНСТВІ ТА ПРАВОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	557
О. ПЕТРІВСЬКА. ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГАЛУЗЕВИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	561
О. МАР'ЯНКО. НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	564
І. КУЧЕРУК. КОРУПЦІЙНА СИСТЕМА У ВЛК ТА КОМПЛЕКСНІ ЗМІНИ ДЛЯ ЗРУЧНОСТІ ТА УНИКНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ	569
І. ГУШЕВАТА. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА	574
В. ДАНЧЕВСЬКА. КРИМІНАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЕКОЛОГІЇ	579
В. ГОНЧАРЕНКО. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ	584
А. ПРИТИКА. ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ОГЛЯД СУЧАСНОГО ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	589
Л. БОНДАРЧУК. ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА СПОЖИВАЧІВ	594
Д. ВОДЯНИЦЬКА. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ	598
С. ІВАШКОВСЬКА. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ	602
І. ВОЛОВОДІВСЬКИЙ. КОРПОРАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	607
Ю. ПРИТУЛЮК. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ	610
О. ХИТРУК. ІНФОРМАЦІЙНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА КІБЕРНЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ	614
І. КУЧЕРУК. ВПЛИВ СТАНУ ВІЙНИ НА ДІЮ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ	619

НАПРЯМ

1

ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ

Вікторія ВЕЛИЧКО,*

студентка 4 курсу,

факультет обліку, фінансів та аудиту,

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АУТСОРСИНГ В АГРОБІЗНЕСІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

***Анотація.** У статті проаналізовано основні підходи до визначення сутності аутсорсингу. Розглянуто причини виникнення бухгалтерського аутсорсингу. Розкрито зміст бухгалтерського аутсорсингу. Встановлено, що використання аутсорсингу сприятиме стабілізації розвитку підприємства, ефективному використанню його внутрішнього потенціалу, підвищенню гнучкості та адаптованості до змін у ринковому середовищі. Розкрито переваги та недоліки бухгалтерському аутсорсингу. Охарактеризовано причини запровадження бухгалтерського аутсорсингу в агробізнесі.*

***Annotation.** The article analyzes the main approaches to determining the essence of outsourcing. The causes of accounting outsourcing are considered. The content of accounting outsourcing is disclosed. It has been established that the use of outsourcing will contribute to the stabilization of the development of the enterprise, effective use of its internal potential, increased flexibility and adaptability to changes in the market environment. The advantages and disadvantages of accounting outsourcing are revealed. Features of the implementation of accounting outsourcing in agribusiness are characterized.*

Вступ. Стрімкий розвиток світової економіки вимагає впровадження сучасних управлінських методів, які сприятимуть підвищенню ефективності та продуктивності господарської діяльності. До основних із причин використання бухгалтерського аутсорсингу в сфері малого бізнесу є зменшення витрат,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Олена ПОДОЛЯНЧУК

оскільки малі підприємства, часто маючи обмежені ресурси, можуть знайти вигоду у передачі бухгалтерських функцій на аутсорсинг.

Аутсорсинг, який раніше був новим для українських компаній, а сьогодні стає все популярнішим в нашій країні, дозволяє оперативно і якісно оптимізувати важливі управлінські функції або виробничі процеси. Це стає особливо привабливим у суворих конкурентних умовах, коли необхідно забезпечити стабільний розвиток компанії з оптимальними витратами різних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. В багатьох наукових працях та публікаціях, як у вітчизняних авторів так і зарубіжних, зустрічається значна кількість визначень поняття «аутсорсинг». Цей термін і його визначення широко трактуються, часто засновані на перекладі англійського слова «outsourcing».

Термін «аутсорсинг» запозичений з англійської мови (out – зовнішній, source – джерело) і перекладається як «використання чужих ресурсів» [1].

Як зазначають дослідники, однією з негативних рис на ринку аутсорсингових послуг є відсутність аутсорсингової діяльності як виду економічної діяльності в КВЕД 2010 [3, с. 137]. Також, вивчаючи наукову літературу можна стверджувати, що існують різні позиції щодо трактування поняття аутсорсингу, що зумовлено відсутністю його закріплення.

В наукових дослідженнях автора Подолячук О.А. розкрито сутність аутсорсингу та обґрунтовано узагальнену класифікацію задля визначення ефективних способів співпраці аутсорсера та підприємства-замовника [6]. Також автором узагальнено переваги та недоліки бухгалтерського аутсорсингу для суб'єктів малого бізнесу аграрної сфери [1].

Об'єктивною є думка, що бухгалтерський аутсорсинг – це форма ведення бухгалтерського обліку, що передбачає передачу окремих або всіх бухгалтерських функцій і ризиків на аутсорсера, що забезпечить мінімізацію витрат і підвищення конкурентоспроможності за встановленою ціною протягом певного періоду часу[5].

Опрацювання наукових публікацій дає можливість визначити фактори, які суттєво вплинули на розвиток і започаткування бухгалтерського аутсорсингу (рис. 1).

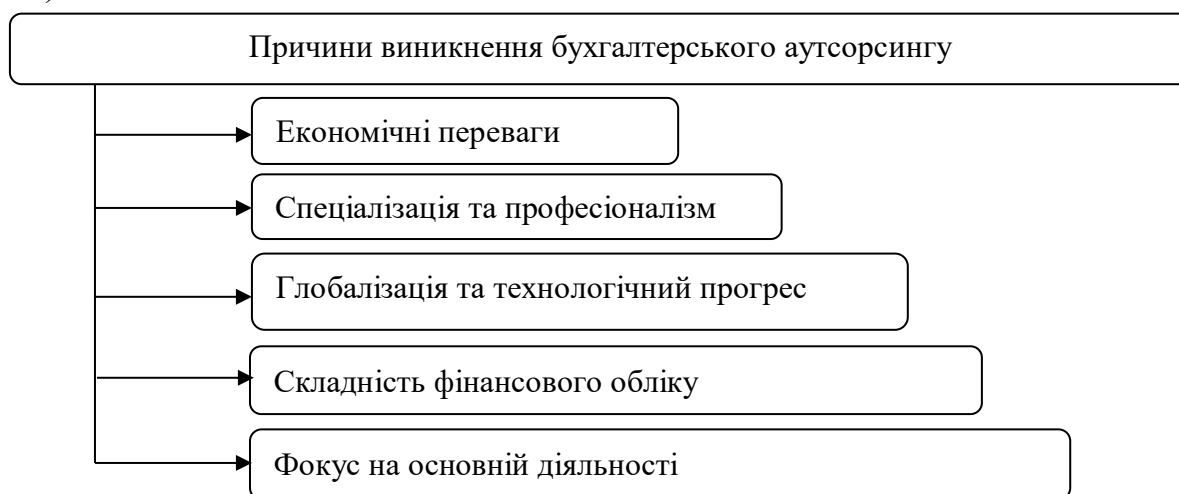

Рис. 1. Причини виникнення бухгалтерського аутсорсингу
Джерело: авторська інтерпретація [2].

Сільськогосподарська діяльність має специфічний характер, що впливає на підхід до бухгалтерського обліку. Серед основних факторів, що виділяють агробізнес серед інших секторів економіки, можна назвати:

- Сезонність: виробничі процеси в агросекторі залежать від природних циклів, що потребує особливого підходу до обліку витрат і доходів. Наприклад, витрати на посівну кампанію можуть бути понесені на початку року, але дохід від реалізації врожаю отримується через декілька місяців або навіть пізніше.

- Облік біологічних активів: унікальна складова агробізнесу — це необхідність обліку біологічних активів, таких як рослини на полях чи тварини в господарствах. Для таких активів важливим є не тільки облік їх вартості, а й правильна оцінка їх зміни в часі, залежно від стадій розвитку чи циклу життя.

- Витрати на техніку і інфраструктуру: значні інвестиції у сільськогосподарську техніку та інфраструктуру (зерносклади, складські приміщення) потребують чіткого обліку амортизації та обґрунтованого планування витрат на технічне обслуговування і модернізацію.

- Наявність державних дотацій та пільг: Держава активно підтримує агросектор через різні форми субсидій, пільгового оподаткування та дотацій, що вимагає детального контролю та точного відображення таких операцій в бухгалтерському обліку.

Багато підприємств обирають бухгалтерський аутсорсинг з різних причин, акцентуючи увагу на основних перевагах його застосування (рис. 2).

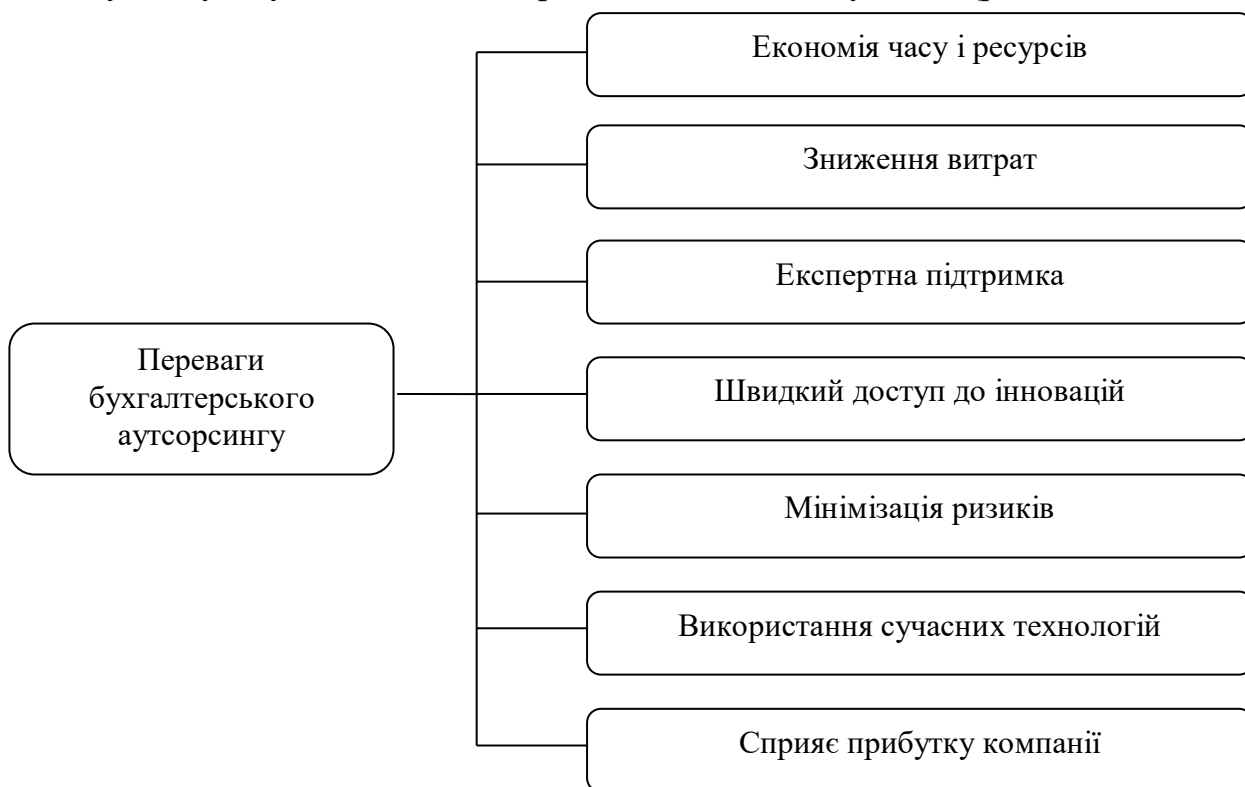

Рис. 2. Переваги бухгалтерського аутсорсингу

Джерело: авторська інтерпретація [2].

Впровадження аутсорсингу в агробізнесі дозволить:

- 1) отримати доступ до технологій та ресурсів недоступних усередині

підприємств;

2) сконцентруватися аграрному товаровиробнику на основному виді діяльності;

3) створити необхідні умови для підвищення якості сільськогосподарської продукції за рахунок впровадження у виробничі процеси передових технологій;

4) оптимізувати свій штатний розклад й уникнути ряду проблем з персоналом (відсутність через хворобу, надання відпусток, тощо);

5) мінімізувати капіталовкладення в обладнання та програмне забезпечення;

6) скоротити операційні витрати за рахунок ефективності прийнятих управлінських рішень;

7) збільшити інвестиційну привабливість агробізнесу, тощо [4].

Бухгалтерський аутсорсинг в агробізнесі є важливим елементом управління фінансовими процесами, особливо в умовах складного сільськогосподарського бізнес-середовища.

Чимало підприємств використовують аутсорсингові відносини з метою зниження непрямих витрат. Аутсорсинг бухгалтерських функцій дає суб'єктам господарювання можливість зосередитись на своїх головних діях, не витрачаючи час і зусилля на проведення рутинних бухгалтерських операцій.

Бухгалтерські фірми, які надають послуги з аутсорсингу, є професіоналами в своїй галузі. Вони мають досвід і знання про бухгалтерські стандарти, податкові закони та інші вимоги.

Використання бухгалтерського аутсорсингу в сфері малого бізнесу, хоча й може мати свої позитивні аспекти, також супроводжується певними недоліками (рис. 3).

Рис. 3. Недоліки використання бухгалтерського аутсорсингу

Джерело: авторська інтерпретація [2].

Бухгалтерія має велике значення для правильної роботи будь-якого підприємства. Загалом, використання бухгалтерського аутсорсингу допомагає бізнесу зосередитись на стратегічних аспектах своєї діяльності, знизити витрати та мати доступ до експертної бухгалтерської підтримки.

При передачі даних третій стороні, існує ризик порушення конфіденційності. Неправильна обробка або незахищений обмін інформацією

можуть призвести до витоку даних та може відбутися несанкціонований доступ до важливих показників і положень про підприємство.

Більшість компаній планують продовжувати впровадження програм для переходу на цифрові технології. Це є одним із надзвичайно важливих факторів для розвитку українських підприємств, оскільки зростає потреба в інформаційно-комунікаційних технологіях.

Висновки. У зв'язку з інноваційними змінами у сфері бізнесу й технологій, які відбуваються останнім часом, виникає потреба в оперативній перепідготовці персоналу для здійснення управлінських функцій відповідно до нових умов. За цих умов аутсорсинг стає одним із найефективніших методів організації виконання управлінських функцій, зокрема, пов'язаних з організацією і веденням бухгалтерського обліку.

Таким чином бухгалтерський аутсорсинг – це процес передачі функцій обліку і фінансового управління компанії фахівцям із зовнішнього підприємства, спеціалізованого в галузі обліку. Такий підхід дозволяє організації сконцентрувати свої ресурси на основній діяльності, знизити витрати та отримати професійну підтримку в обліку та звітності.

Бухгалтерський облік в агросфері є не лише інструментом фінансового контролю, але й важливим чинником стратегічного управління. Чітке ведення обліку дозволяє агропідприємствам володіти об'єктивними даними задля прийняття управлінських рішень, оптимізувати ресурси та краще реагувати на виклики ринку. При цьому впровадження сучасних технологій і підходів до організації обліку стає невід'ємною частиною успішного розвитку агробізнесу.

Список використаних джерел:

1. Подолянчук О.А. Аутсорсинг в системі обліку малих підприємств аграрного бізнесу. Збірник тез доповідей всеукр. наук. практ. конф. «Бухгалтерський облік, оподаткування та контроль в умовах міжнародної економічної інтеграції» (10 жовтня 2019 р.). К.: НУБіП України, 2019. 343 с.
2. Подолянчук О.А., Величко В.А. Бухгалтерський аутсорсинг: сутність та перспективи розвитку для малого бізнесу. *Агросвіт*. 2024. №4. С. 130-139. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/2982/3018> DOI: 10.32702/2306-6792.2024.4.130
3. Саїнчук А.О. Аналіз ринку аутсорсингових підприємств в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. №2 (56). С. 135-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2019_2_20
4. Соколов М.О., Колодка Я.В. Логістичний аутсорсинг в сільському господарстві: сучасна ситуація та аналіз перспектив. Екзистенційні та комунікативні питання управління: матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, 23-25 січня 2014 р. м. Суми: СумДУ, 2014. Ч.2. С. 40-42.
URL: http://r250.sudu.edu.ua/bitstream/123456789/34572/1/Sokolov_logistics.pdf
5. Шушакова І.К., Гринь А.Ю., Коломієць Д.В. Оцінка ефективності бухгалтерськоо аутсорсингу. *Бізнес Інформ*. 2021. №11. С. 327-334, с. 333.
6. Podolianchuk O. Outsourcing: semantics, types and forms. *Colloquium-journal*. 2021. № 2 (89). P. 46-54.

Дарія ВЕРШИГОРА,*
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО ТА НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ГРОМАДЯН

***Анотація.** У статті досліджено порівняльний аналіз державного та недержавного пенсійного забезпечення з точки зору їх переваг та ризиків для громадян. Аналіз охоплює структуру функціонування обох систем, джерела фінансування та механізми оплати. Особливу увагу приділено фінансовим гарантіям державного пенсійного забезпечення та залежності від економічної стабільності країни. Окремо досліджуються можливості недержавного пенсійного забезпечення, його гнучкості та залежності від інвестиційних ризиків. У статті наголошується на необхідності поєднання обох підходів для зниження ризиків та забезпечення фінансової стабільності громадян у пенсійному віці.*

***Abstract.** The article examines the comparative analysis of state and non-state pension provision from the point of view of their advantages and risks for citizens. The analysis covers the functioning structure of both systems, sources of funding and payment mechanisms. Special attention is paid to the financial guarantees of state pension provision and dependence on the economic stability of the country. The possibilities are investigated separately non-state pension provision, its flexibility and dependence on investment risks. The article emphasizes the need to combine both approaches to reduce risks and ensure the financial stability of citizens in retirement age.*

Вступ. Пенсійне забезпечення є однією з ключових складових державної системи соціального захисту громадян, а також однією з найбільш затратних статей державних видатків. Державна модель пенсійного забезпечення в Україні наразі базується на принципах колективної відповідальності та індивідуального ризику.

На сучасному етапі розвитку України зростання середнього віку населення та зміна структури населення працездатного віку загрожують стабільності пенсійної системи. Війна з рф загострила цю проблему, яка і до війни була досить складною.

З трьох рівнів пенсійної системи, передбачених законодавством, фактично функціонує лише солідарна пенсійна система, при цьому значна частина

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Яна ІЩЕНКО

пенсіонерів отримує пенсії нижче прожиткового мінімуму. Тому розробка ефективної пенсійної системи є пріоритетним завданням для сектору соціального забезпечення і потребує глибокого дослідження та обґрунтування з метою усунення наявних перешкод та збалансування інтересів населення з можливостями та потребами країни в цілому.

Виклад основного матеріалу. Пенсійна система України наразі стикається з серйозними викликами, які підривають її стійкість. Система, розроблена в минулому, не враховує мінливу демографічну та економічну ситуацію в Україні. Сьогодні стає все більш очевидним, що через декілька десятиліть пенсійна система не зможе гарантувати адекватні пенсійні виплати всім працюючим громадянам.

Україні, як і в інших країнах колишнього Радянського Союзу, система пенсійних виплат розвивалася за принципом солідарності поколінь: відповідно до статті 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 9 липня 2003 року, пенсійна система є трирівневою системою [10]:

1. солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
2. накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
3. система недержавного пенсійного забезпечення.

Українське законодавство, як і більшість країн світу, передбачає трирівневу пенсійну систему, але наразі запроваджено лише солідарну пенсійну систему та недержавне пенсійне забезпечення, тоді як другий рівень перебуває на стадії розробки. Структура пенсійної системи в Україні спрямована на забезпечення гарантованого державою права на соціальний захист через перший рівень системи пенсійного забезпечення, а додаткове пенсійне страхування здійснюється через третій рівень.

Розвиток державного пенсійного страхування в сучасному світі зображає складну динаміку демографічних, економічних та соціальних трансформацій. В умовах, коли чисельність працездатного населення вже скорочується, а кількість пенсіонерів зростає, стає все більш очевидним, що в майбутньому не вдасться гарантувати достатні пенсійні виплати всім активним громадянам. Всупереч тому, що накопичувальна система пенсійного страхування країни перебуває в кризовому стані, суттєвих змін у її функціонуванні не відбулося.

Основними проблемами пенсійної системи України на сучасному етапі є:

- пенсійні фонди постійно в дефіцитні через дисбаланс бюджету.
- низький рівень пенсій.
- нерозвиненість недержавного пенсійного забезпечення
- зменшення кількості платників у зв'язку з економічною нестабільністю, військовими подіями та інше
- трудова міграція, що зменшує кількість платників
- значна непоінформованість населення щодо пенсійного забезпечення
- швидке погіршення співвідношення між працездатним і пенсійним віком

внаслідок падіння народжуваності та зростання еміграції. Нині Україна належить до країн зі старінням населення, яке створює фінансове навантаження на працююче населення, яке автоматично змушене робити внески пенсійний фонд. За поточними прогнозами, до 2025 року в Україні буде один працюючий один пенсіонер.

На сучасному етапі система пенсійного забезпечення неспроможна справлятися з покладеними на неї функціями. Вона є фінансово нестабільною, не може забезпечити гідної виплати пенсії для життя, а не для виживання наших пенсіонерів.

Демографічне навантаження працездатного населення особами старше 65 років має тенденцію до зростання, незважаючи на скорочення чисельності пенсіонерів. Війна прискорила цей процес, впливаючи на зрушення вікової структури населення через вимушені міграції населення працездатного віку та зростання смертності у зв'язку з бойовими діями. А також, висуваючи на передній план нові виклики для системи соціального захисту населення, пов'язані з пенсійним забезпеченням ветеранів та членів їх сімей. Аналізуючи можливі сценарії, можна припустити, що зростання чисельності отримувачів пенсій для військовослужбовців та у зв'язку з втратою годувальника, пенсій по інвалідності створить додаткове навантаження на Пенсійний фонд у найближчій перспективі. Протягом 2019–2023 рр. частка осіб, які виходили на пенсію до 60 років, знизилася з 25% до 11%, тоді як частка громадян цього віку, які залишили країну, зросла від 0,5% до 14%.

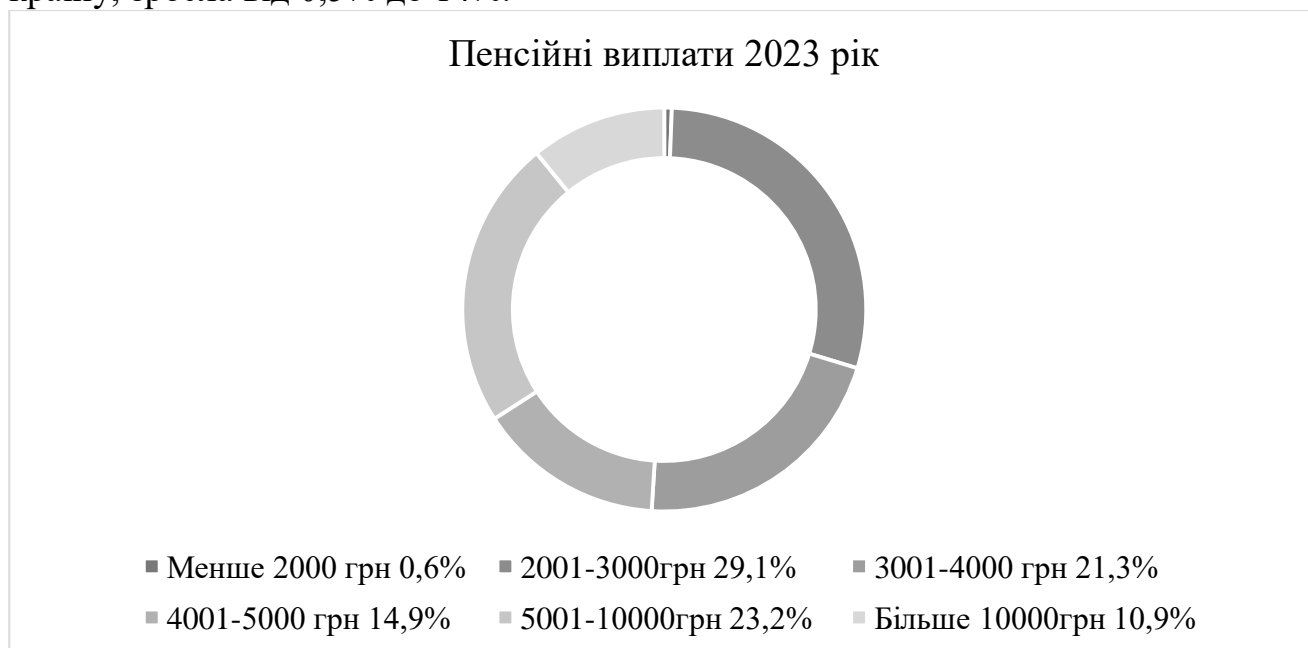

Рис 1. Суми грошових виплат пенсіонерам 2023 рік в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Можна зробити висновки, що розподіл пенсій серед українських пенсіонерів нерівномірний. Більшість пенсіонерів отримує середні виплати, що свідчить про домінування серед пенсіонерів середнього доходу. Тільки невелика частина пенсіонерів отримує високі виплати, а зовсім мала кількість —

мінімальні пенсії, це свідчить про певний дисбаланс.

Перевагами недержавних пенсійних фондів є їх надійність та захист від банкрутства, передбачений чинним законодавством. Крім того, договірні зобов'язання можуть захистити пенсійні накопичення від поточних витрат. Система управління та контролю Фонду захисту заощаджень, а також регулярні аудиторські перевірки діяльності НПФ сприяють підвищенню довіри до його діяльності. В Україні недержавні пенсійні фонди поділяються на: корпоративні, професійні та відкриті

Таблиця 1

**Динаміка основних показників діяльності
недержавних пенсійних фондів в Україні у 2021–2023 рр.**

Показники	2021	2022	2023	2023 р. до 2021 р., %
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	95,5	96,1	96,9	101,5
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	890,7	887,8	886,3	99,5
Кількість учасників, що отримали / отримують пенсійні виплати, тис. осіб	90	91,9	93,8	104,2
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3874,7	4145	4889,8	126,2
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2618,3	2819	3043,2	116,2
Пенсійні виплати, млн. грн.	1287,2	1461,1	1661,7	129,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2957,4	3285,6	4088,5	138,2
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2428,7	2683,6	3403,8	140,1

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Отже, у 2023 р. порівняно з довоєнним 2021 р. на 1,5% відбувався приріст кількості укладених пенсійних контрактів, а також на 4,2% чисельності учасників, які отримують пенсійні виплати. Про успішне управління активами НПФ свідчить динаміка отриманого інвестиційного доходу, який у 2023 р. порівняно з 2021 р. зріс на 38,2%.

Основною перевагою недержавного пенсійного забезпечення є можливість отримання додаткової пенсії, розмір якої залежить від самого пенсіонера. При цьому, учасник пенсійного страхування самостійно обирає:

- фонд, який буде формувати його пенсію;
- обсяг, періодичність внесків та проміжок часу, протягом якого він буде їх сплачувати. При цьому, зменшення або припинення внесків не обкладаються штрафними і фінансовими санкціями;
- вік, з якого він почне отримувати пенсію (у межах 50-70 років), а також вид пенсійних виплат.

Для забезпечення належного рівня пенсійного забезпечення в Україні необхідне впровадження обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення як додаткового елемента пенсійної системи, відомого як другий рівень. Це сприятиме формуванню пенсійних накопичень та підвищенню сукупного коефіцієнта заміщення, що є ключовим показником достатності пенсійних виплат. Робота загальнообов'язкової накопичувальної системи дозволить громадянам України отримувати додаткові пенсійні виплати після досягнення пенсійного віку за рахунок внесків до накопичувальної пенсійної системи. Протягом усього періоду накопичення буде здійснюватися інвестування внесків. Накопичення кожної особи будуть обліковуватися на індивідуальному накопичувальному пенсійному рахунку та можуть бути успадковані. Тягом 10-30 років перевищувати інфляційний рівень хоча б вдвічі.

В умовах економічної кризи та надмірного демографічного навантаження на працездатне населення розвиток НПФ в Україні як і у багатьох країнах світу, є одним з головних інструментів покращення пенсійного забезпечення громадян. У цій ситуації важливою є роль держави, що повинна стимулювати розвиток та контролювати їх діяльність.

Висновок. Реформування системи пенсійного забезпечення в Україні, зміщення акцентів із солідарної системи на трирівневу, відбулося під впливом демографічної кризи, яка проявилася у вигляді дисбалансу між кількістю працюючих та людей пенсійного віку. Результатом таких негативних тенденцій став дефіцит пенсійного фонду, величезне бюджетне навантаження та вкрай низький розмір пенсійних виплат. Недержавна пенсійна система покликана розв'язати сучасні проблеми та надати можливість диверсифікації пенсійних активів через механізм недержавного пенсійного страхування.

Список використаних джерел:

1. Вдовин М., Зомчак Л., Міщук Т. Аналітика сучасного стану добробуту населення України. *Економіка та суспільство*. 2021. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-77>
2. Войналович І. Сучасний стан і вектори розвитку пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-95>
3. Грушецький С., Стангрет Ю. Комбінована модель функціонування системи накопичувального пенсійного забезпечення. *International science journal of management, economics & finance*. 2024. Т. 3, № 2. С. 33–45. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20240302.04>
4. Грушецький С., Стангрет Ю. Комбінована модель функціонування системи накопичувального пенсійного забезпечення. *International science journal of management, economics & finance*. 2024. Т. 3, № 2. С. 33–45.
URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20240302.04>
5. Крупа О. Пенсійне навантаження в Україні та окремих країнах Європи: порівняльний аспект. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. № 4. С. 219–222.
URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-30>
6. Пікус Р., Трейтяк О. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-7>
7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV : станом на 24 серп. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

Вікторія ВЛАСЮК,*
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АУДИТ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА РОЗВИТОК

***Анотація.** У статті розкрито особливості проведення перевірок аудитором та їх роль для підприємств. Викладені основні аспекти планування аудиту основних засобів, включаючи визначення методів і критеріїв перевірки, що забезпечує точність оцінки фінансової інформації. Аналізуються ціль та завдання, які є основою для проведення перевірок. Окрему увагу приділено проблемам та перспективам розвитку аудиту основних засобів, зокрема удосконаленню методик перевірки та законодавства.*

***Abstract.** The article reveals the specifics of audits by the auditor and their role for enterprises. The main aspects of the planning of the audit of fixed assets are outlined, including the definition of methods and criteria of verification, which ensures the accuracy of the assessment of financial information. The goal and tasks, which are the basis for inspections, are analyzed. Particular attention is paid to the problems and prospects of the development of the audit of fixed assets, in particular to the improvement of inspection methods and legislation.*

Вступ. Аудит основних засобів є надзвичайно важливим для будь-якого підприємства, адже він гарантує точність фінансової інформації та сприяє ефективному управлінню активами. Основні засоби, включаючи нерухоме майно, обладнання і інші довгострокові активи, становлять значну частину активів підприємства і мають прямий вплив на його фінансовий стан і результативність. Належний аудит основних засобів мають дуже важливе значення для ухвалення правильних управлінських рішень. Він не лише перевіряє відповідність обліку чинним стандартам і нормативам, але і допомагає виявити потенційні помилки та неточності, які можуть вплинути на фінансову звітність. Таким чином, аудит забезпечує прозорість фінансової інформації, підвищує точність управлінських рішень і сприяє стабільності та зростанню фінансового стану підприємства.

Виклад основного матеріалу. Основні засоби - це довгострокові матеріальні активи, які підприємство використовує у своїй діяльності протягом тривалого часу і які не призначені для продажу в рамках звичайної господарської діяльності. Вони є суттєвою частиною активів підприємства, оскільки вони забезпечують основу для виробничого процесу і здатні зберігати свою цінність

*Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Тетяна МУЛИК

протягом тривалого періоду [4].

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються таким чином, щоб назви груп основних засобів відповідали найменуванням рахунків, що зазначено на рис. 1.

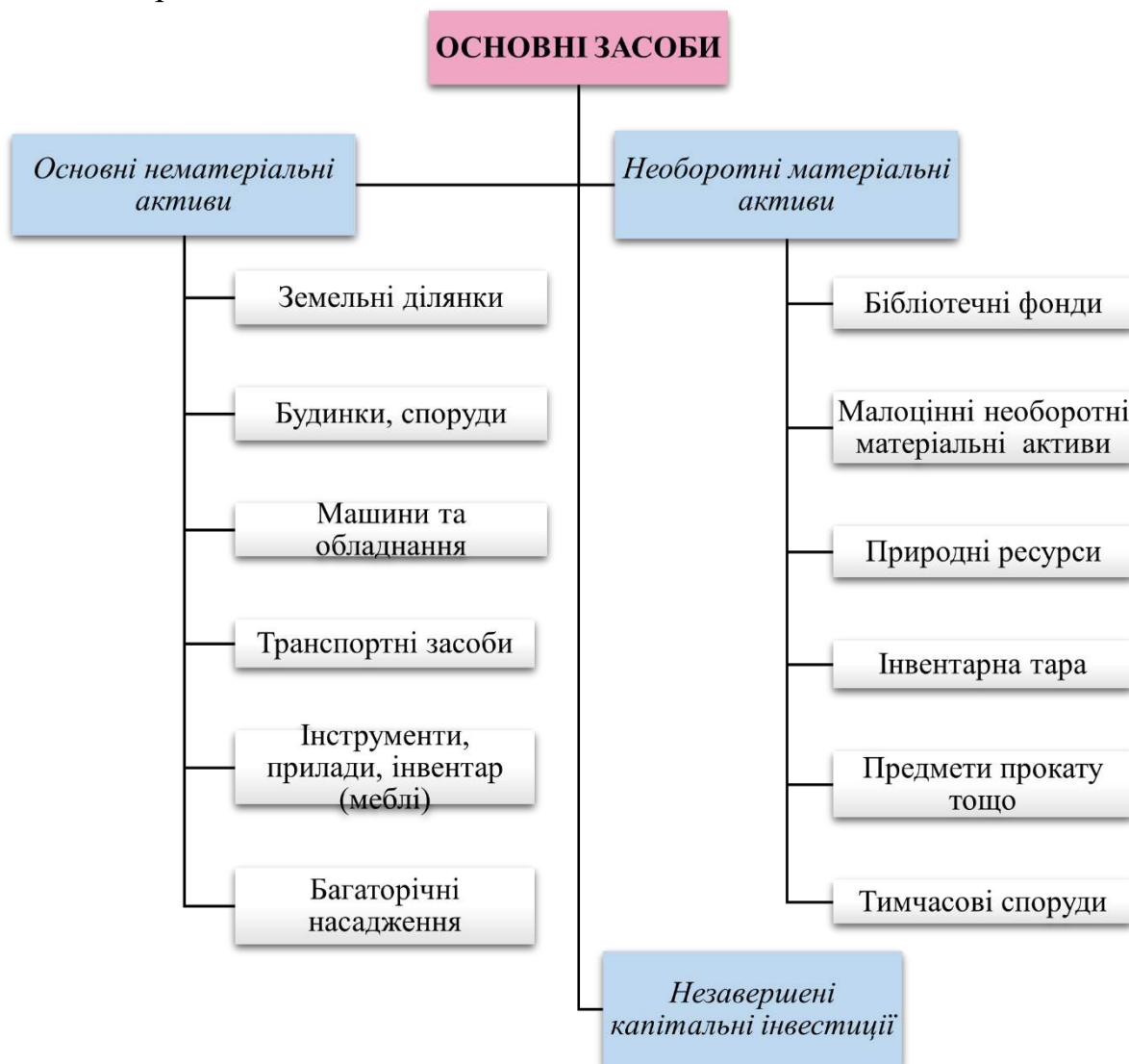

Рис. 1. Види основних засобів

Джерело: сформовано автором на основі [6].

Не відносяться до основних засобів:

1) предмети, термін служби яких менше одного року, незалежно від їхньої вартості;

2) спеціальні інструменти та пристрої, використовувані в серійному і масовому виробництві окремих виробів або для виготовлення індивідуальних замовлень, незалежно від їхньої вартості;

3) спеціальний одяг, взуття та постільні принадлежності, незалежно від вартості та терміну служби [6].

Під час перевірки основних засобів аудитор керується Національним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку «Основні засоби». Тому основною метою аудиту є встановлення дотримання підприємством вимог цього

нормативного акту. Облік основних засобів здійснюється на рахунку 10 «Основні засоби», який включає дев'ять субрахунків. За дебетом цього рахунку відображається надходження (придбання) основних засобів, а за кредитом – їх вибуття.

Основними завданнями перевірки операцій з основними засобами є:

1) аудит обліку основних засобів: перевірка коректності відображення всіх операцій, що стосуються основних засобів, зокрема надходження, вибуття та внутрішнього переміщення;

2) контроль за правильністю нарахування амортизації: перевірка коректності нарахування амортизації та її віднесення на витрати як у бухгалтерському, так і в податковому обліку;

3) перевірка коректності відображення операцій, пов'язаних з ремонтом і модернізацією основних засобів;

4) аналіз ефективності використання основних засобів: проводиться за запитом об'єкта аудиту, оскільки це завдання не входить до стандартного обсягу аудиторської перевірки [2].

У табл. 1 представлено етапи проведення аудиту основних засобів.

Таблиця 1

Етапи аудиту основних засобів

Підготовчий етап	Етап 1	Аналіз облікової політики підприємства стосовно ключових питань організації обліку основних засобів.
Технологічний етап	Етап 2	Перевірка правильності визнання, класифікації, оцінювання та переоцінки основних засобів.
	Етап 3	Перевірка правильності ведення первинної документації з обліку основних засобів.
	Етап 4	Перевірка коректності відображення операцій, пов'язаних з переміщенням та вибуттям основних засобів.
	Етап 5	Перевірка результатів інвентаризації основних засобів.
	Етап 6	Перевірка правильності нарахування амортизації згідно з обліковою політикою підприємства та чинними законодавчими нормами.
	Етап 7	Перевірка коректності відображення та документального оформлення операцій з ремонту, модернізації та реконструкції основних засобів.
	Етап 8	Перевірка відповідності інформації про основні засоби в бухгалтерських реєстрах та фінансовій звітності.
	Етап 9	Перевірка правильності відображення операцій з обліку основних засобів.
Заключний етап	Етап 10	Підготовка робочих документів та аудиторського звіту.

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Спершу аудитор виконує підготовчу роботу: планує процес перевірки та збирає необхідну інформацію, ознайомлюючись з нормативно-правовими документами, а також з організацією бухгалтерського та податкового обліку основних засобів. Після цього він аналізує, чи належним чином організовано

облік основних засобів на підприємстві та чи всі засоби закріплені за матеріально відповідальними особами. Для цього використовуються первинні документи, які підтверджують їх надходження, вибуття і внутрішнє переміщення. До таких документів можна віднести акти приймання та передачі об'єктів, акти на списання, інвентарні картки, картки обліку руху основних засобів, інвентарні списки, розрахунки амортизації, а також дані аналітичного і синтетичного обліку. Аудитор також перевіряє правильність ведення інвентарних карток для кожного окремого об'єкта або групи основних засобів та своєчасність внесення всієї необхідної інформації.

Аудитор також перевіряє, чи була інвентаризація основних засобів проведена вчасно і в повному обсязі, а також чи правильно відображені її результати в бухгалтерському обліку. Це дозволяє аудитору оцінити, наскільки можна довіряти цим даним, щоб знизити ризики під час аудиту. Крім того, для того щоб впевнитися, що основні засоби були правильно зараховані на баланс, аудитор може порівняти дату зарахування на рахунок 10 "Основні засоби" з датами, зазначеними в первинних документах, що допомагає переконатися, в своєчасному і коректному проведенні операцій.

Аудитор вивіряє, чи правильно була виконана переоцінка основних засобів за їх відновною вартістю та чи коректно це відображено в бухгалтерському обліку. Під час аудиту річної інвентаризації основних засобів необхідно перевірити, чи дійсно в балансі підприємства у статті «Основні засоби» правильно відображено їх первісну та залишкову вартість, а також суму нарахованого зносу. Це стосується як власних, так і орендованих основних засобів. Щоб забезпечити реальне відображення вартості основних засобів в обліку, вони періодично підлягають індексації. У процесі індексації всі об'єкти оцінюються за відновною вартістю і визначається їх рівень зносу.

Однією з головних проблем в аудиті є недостатній контроль за якістю наданих аудиторських послуг. Нестача практичного досвіду аудиторів, обмеженість ресурсів та висока конкуренція спричиняють те, що аудиторські компанії не завжди здатні виконувати свої обов'язки на належному рівні.

Під час аудиту основних засобів виникають такі проблеми, як:

- 1) складність ведення обліку через недосконалість системи контролю, що ускладнює точне відображення руху та наявності активів;
- 2) велика кількість паперової документації, зокрема інвентаризація, яка часто проводиться вручну, підвищує ризик помилок та збільшує час на перевірку;
- 3) недоліки в управлінні ідентифікаційними номерами активів ускладнюють внутрішній аудит;
- 4) відсутність автоматизації процесів, що знижує ефективність обліку та контролю за основними засобами [5].

Зважаючи на постійні зміни в бізнес-середовищі та впровадження нових технологій, аудит основних засобів потребує постійного розвитку та вдосконалення.

За результатами дослідження нами сформовано такі напрями його напрями

розвитку:

- інтеграція технологій – впровадження в практику аудиту механізмів штучного інтелекту, блокчейн, використання великих обсягів даних для виявлення трендів, оцінки ефективності використання активів та виявлення потенційних проблем.

- розширення сфери аудиту - перехід від формальної перевірки відповідності до стандартів до оцінки того, наскільки ефективно підприємство використовує свої основні засоби, більш детальний аналіз ризиків, пов'язаних з основними засобами, включаючи ризики кібербезпеки, екологічні ризики та ризики, пов'язані зі зміною клімату, оцінка впливу основних засобів на довкілля та соціальні аспекти діяльності підприємства.

- зміни в підходах до аудиту - фокусування на найбільш значущих ризиках, пов'язаних з основними засобами, постійний моніторинг основних засобів протягом усього року, а не лише під час проведення аудиту, залучення фахівців з різних галузей для проведення комплексного аудиту.

- підвищення ролі внутрішнього аудиту - внутрішні аудитори мають брати активну участь у розробці та вдосконаленні системи внутрішнього контролю, використовувати дані для оцінки ефективності контролю та виявлення потенційних проблем.

- посилення міжнародної співпраці - створення єдиних міжнародних стандартів аудиту основних засобів.

Висновки. Аудит операцій з основними засобами є важливим інструментом для перевірки правильності і повноти їх обліку. В Україні аудиторська діяльність стикається з проблемами та суперечностями. Незалежний аудит є критично важливим для ринкової економіки та ефективності діяльності підприємств і організацій. За результатами дослідження виокремлено ряд недоліків аудиту основних засобів та сформовано напрями його розвитку. Усунення існуючих недоліків у цій сфері сприятиме підвищенню якості аудиторських послуг, що надаються вітчизняними аудиторськими фірмами.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф.Ф. Аудит: підручник. Житомир: ПП «Рута», 2002. 672 с.
2. Даценко Г.В., Кудирко О.М. Особливості проведення аудиту основних засобів на виробничих підприємствах. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2051/1981/>
3. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
4. Основні засоби: визнання та класифікація. URL: <https://interbuh.com.ua/ua/documents/oneanalytics/596>
5. Основні проблеми та перспективи розвитку аудиту в Україні. URL: [file:///C:/Users/%D0%92%D0%9D%D0%90%D0%A3%20\(8\)/Downloads/binf_2013_11_55.pdf](file:///C:/Users/%D0%92%D0%9D%D0%90%D0%A3%20(8)/Downloads/binf_2013_11_55.pdf)
6. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів. URL: https://pidru4niki.com/16930528/finansii/finansove_zabezpechennya_vidtvorennya_osnovnih_zasobiv

Юлія ГАРМІДЕР,*
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АУДИТОРІВ В УМОВАХ РЕГУЛЯТОРНИХ ЗМІН

***Анотація.** У статті розглядаються основні права та обов'язки аудиторів, які відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової прозорості та дотриманні вимог законодавства. Аудитори мають низку важливих прав, таких як доступ до фінансової документації, право отримувати пояснення від керівництва та висловлювати незалежну думку щодо результатів перевірки. Водночас на них покладено обов'язки щодо збереження конфіденційності, забезпечення неупередженості та об'єктивності, а також діяти в рамках професійної етики. Особливу увагу приділено відповідальності аудиторів за порушення професійних стандартів та наслідки таких порушень. Запропоновані напрями вдосконалення прав, обов'язків та відповідальності аудиторів.*

***Annotation.** The article examines the main rights and duties of auditors, who play a key role in ensuring financial transparency and compliance with legal requirements. Auditors have a number of important rights, such as access to financial records, the right to receive explanations from management, and the right to express an independent opinion on the results of the audit. At the same time, they are obliged to maintain confidentiality, ensure impartiality and objectivity, and act within the framework of professional ethics. Special attention is paid to auditors' responsibility for violations of professional standards and the consequences of such violations. Suggested directions for improving the rights, duties and responsibilities of auditors.*

Вступ. Права, обов'язки та відповідальність аудиторів є основними аспектами, що визначають професійну діяльність спеціалістів у сфері аудиту. Аудитори здійснюють незалежну оцінку фінансової звітності, допомагаючи організаціям дотримуватися правових норм і підвищувати рівень прозорості фінансової інформації. При цьому їх робота пов'язана з чітко встановленими обов'язками та високим рівнем відповідальності за правильність висновків і рекомендацій. Дотримання етичних норм, ретельне виконання своїх повноважень і готовність нести відповідальність за свої дії є невід'ємною частиною професії аудитора. У цій статті ми розглянемо права та обов'язки аудиторів, а також їх відповідальність за можливі порушення та напрями їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день розвиток

* Науковий керівник: к. .е.н., доцент, завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Тетяна МУЛИК

підприємництва супроводжується підвищенням значення облікової інформації в управлінні, контролі та аналізі діяльності компаній. У зв'язку з цим виникає необхідність проведення аудиту.

В Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» подається визначення: аудиторська діяльність [1] - це незалежна професійна діяльність аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, зареєстрованих у Реєстрі аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, з надання аудиторських послуг.

Аудит фінансової звітності [1] - аудиторська послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, або іншого суб'єкта, який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам.

Проведення аудиту є надзвичайно важливим для кожного підприємства, оскільки він забезпечує достовірність фінансової звітності та підвищує довіру з боку інвесторів, кредиторів та партнерів. Незалежний аудит дозволяє виявити помилки або порушення в обліку, що допомагає уникнути штрафів та інших негативних наслідків з боку державних органів.

Аудит також сприяє підвищенню ефективності управління підприємством, оскільки надає керівництву важливу інформацію для аналізу фінансового стану, виявлення ризиків і прийняття стратегічних рішень. Завдяки аудитам компанії можуть покращити свої внутрішні процеси, підвищити фінансову прозорість і зменшити ризики шахрайства.

Щоб забезпечити високу якість перевірок і гарантувати неупередженість результатів, важливо чітко розуміти права та обов'язки аудитора. Від їх відповідності залежить об'єктивність аудиту, а також рівень довіри до отриманих висновків. Тому необхідно детально розглянути, які права має аудитор під час виконання своїх обов'язків, а також яку відповідальність він несе за свої дії та рішення.

З метою регулювання аудиторської діяльності для аудиторів і аудиторських фірм визначені Законом України «Про аудиторську діяльність» їхні права та обов'язки.

Права аудиторів та аудиторських фірм наведено на рис. 1.

Аудитори і аудиторські фірми зобов'язані [2]:

- належним чином надавати аудиторські послуги, перевіряти стан бухгалтерського обліку і звітності замовника, їх достовірність, повноту і відповідність чинному законодавству та встановленим нормативам;
- повідомляти власників, уповноважених ними осіб, замовників про виявлені під час проведення аудиту недоліки у бухгалтерському обліку і звітності;
- зберігати в таємниці інформацію, отриману при проведенні аудиту

та виконанні інших аудиторських послуг. Не розголошувати відомостей, що становлять предмет комерційної таємниці, і не використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб;

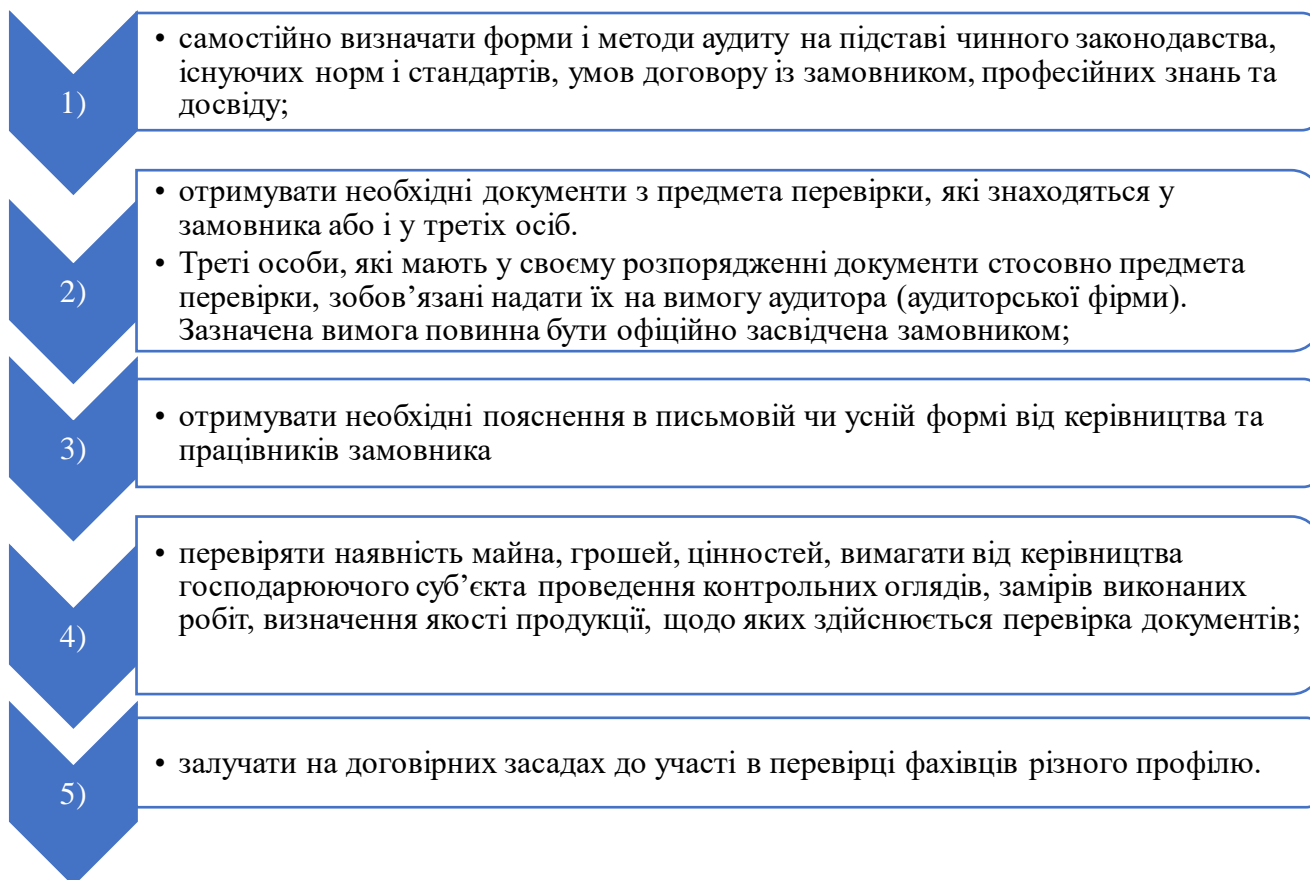

Рис. 1. Права аудиторів

Джерело: Сформовано автором на основі [2].

➤ відповідати перед замовником за порушення умов договору відповідно до чинного законодавства України;

➤ обмежувати свою діяльність наданням аудиторських послуг та іншими видами робіт, які мають безпосереднє відношення до надання аудиторських послуг у формі консультацій, перевірок або експертиз.

Забороняється проведення аудиту [2]:

➤ аудитором, який має прями родинні стосунки з керівництвом господарюючого суб'єкта, що перевіряється;

➤ аудитором, який має особисті майнові інтереси у господарюючого суб'єкта, що перевіряється;

➤ аудитором—членом керівництва, засновником або власником господарюючого суб'єкта, що перевіряється;

➤ аудитором—працівником господарюючого суб'єкта, що перевіряється;

➤ аудитором—працівником, співвласником дочірнього підприємства, філії чи представництва господарюючого суб'єкта, що перевіряється.

Аудитор або аудиторську фірму можуть притягнути до професійної

відповідальності протягом семи років з моменту вчинення професійного порушення відповідно до встановлених умов.

Таблиця 1

Умови професійної відповідальності аудиторів

Умова	Сутність умови
Приклади проступків	<ul style="list-style-type: none"> - невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; - недотримання вимог незалежності; - порушення міжнародних стандартів аудиту; - ухилення від проведення перевірки з контролю якості, невиконання рекомендацій, наданих за результатами проведення таких перевірок; - порушення вимог закону щодо повноти, достовірності та своєчасності подання відомостей для оприлюднення у Реєстрі; - порушення інших обов'язків, визначених законодавчо
Види стягнень	<ul style="list-style-type: none"> - попередження (вимагає припинення неприйнятної поведінки, усунення порушення, утримання від подібних повторних дій); - зупинення права на надання послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності або обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, на строк від 1 місяця до 3 років; - офіційна заява Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю або АПУ про невідповідність аудиторського звіту вимогам законодавства; - накладення штрафу; - виключення з Реєстру
Розмір штрафу	<ul style="list-style-type: none"> - до 30 % суми винагороди за договором про надання аудиторських послуг у разі укладення договору без належного забезпечення виконання встановлених вимог та обмежень; - до 10 % суми винагороди за договором про надання аудиторських послуг у разі надання послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності без чинного договору страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми особами

Джерело: Сформовано автором на основі [3].

Для того, щоб аудитор міг ефективно виконувати свої обов'язки та забезпечувати високу якість аудиторських послуг, необхідно звернути увагу на основні напрями щодо контролю якості та ефективності діяльності аудиторів у найближчій перспективі, а саме: вплив упровадження наданих рекомендацій при проведенні аудиторських перевірок на подальшу ефективність діяльності суб'єктів господарювання; продовження вдосконалення законодавчої та нормативної бази регулювання контролю аудиторської діяльності; організація системи підготовки й підвищення кваліфікації аудиторів, що сприяє вдосконаленню їх професіоналізму; сприяння підвищенню престижу професії аудитора та посилення значущості норм Міжнародного кодексу етики для професійних бухгалтерів, що забезпечує чесність, об'єктивність, професійну компетентність та належну ретельність, конфіденційність і професійну поведінку в оцінках роботи аудитора [4].

Отже, розвиток економіки та постійні зміни в законодавстві вимагають постійного вдосконалення системи регулювання аудиторської діяльності. Доцільно навести такі напрями вдосконалення, які стосуються прав, обов'язків та відповідальності аудиторів, та які будуть сприяти підвищенню ефективності

та якості аудиторських послуг:

1. Розширення прав аудиторів: прямий доступ до інформації; можливість залучення незалежних експертів; захист аудиторів від неправомірного тиску;

2. Уточнення обов'язків аудиторів: посилення відповідальності за виявлення шахрайства; розширення кола питань, що підлягають аудиту; роз'яснення поняття «незалежність аудитора»;

3. Зміцнення системи відповідальності аудиторів: підвищення розміру штрафів; введення кримінальної відповідальності за грубі порушення; створення ефективної системи дисциплінарних стягнень;

4. Вдосконалення системи регулювання аудиторської діяльності: підвищення кваліфікаційних вимог до аудиторів; створення ефективної системи саморегулювання аудиторської спільноти; узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами;

5. Розширення сфери застосування аудиту: обов'язковий аудит для більшого кола підприємств; впровадження аудиту ефективності.

Реалізація цих напрямів дозволить: підвищити довіру до фінансової звітності підприємств; зменшити кількість випадків шахрайства та махінацій; посилити захист інтересів інвесторів та кредиторів; створити більш справедливі умови конкуренції на ринку аудиторських послуг.

Висновок. Права, обов'язки та відповідальність аудиторів є ключовими елементами, що забезпечують якісне та незалежне виконання аудиторських функцій. Дотримання професійних прав дозволяє аудиторам об'єктивно та неупереджено проводити перевірки, забезпечуючи доступ до всієї необхідної інформації. Відповідальність за професійну неправомірну поведінку є важливою гарантією проти зловживань, підвищуючи довіру до аудиту. Постійне вдосконалення прав та обов'язків аудиторів, а також забезпечення належних умов для їх ефективної роботи є запорукою підвищення якості аудиторських послуг та зміцнення довіри до фінансової звітності.

Список використаних джерел:

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України № 3720-IX від 21.05.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>

2. Права та обов'язки аудиторів і аудиторських фірм URL: <https://buklib.net/books/30578/>

3. Гевлич Л. Л. Аудит та бухгалтерська експертиза: навчальний посібник. ДонНУ імені Василя Стуса. 2020. 164 с.

4. Петрик О.А., Гойло Н.В., Матієнко-Зубенко І.І., Мариніч І.О., Слободяник Ю.Б. Аудит в умовах сталого розвитку: колективна монографія. Київ: КНЕУ, 2021. 231 с.

Вікторія ГУМЕННА,^{*}
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА МІЖНАРОДНЕ ОПОДАТКУВАННЯ І ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ

***Анотація.** У статті розглянуто вплив війни на міжнародне оподаткування та трансфертне ціноутворення. Війна суттєво змінила економічний ландшафт, що позначилося на податковій системі країни та міжнародних практиках оподаткування. Першочергово український уряд адаптував податкове законодавство до нових умов, включаючи пільги для малого бізнесу та зміни у регулюванні податкових строків. Досліджено основні чинники впливу війни на міжнародне оподаткування, такі як зміни у податкових режимах, обмеження операцій, зміна напрямків інвестицій і посилення податкового контролю.*

***Annotation.** The article discusses the impact of the war on international taxation and transfer pricing. The war has significantly changed the economic landscape, which has affected the country's tax system and international tax practices. First of all, Ukrainian government has adapted tax legislation to the new conditions, including benefits for small businesses and changes in the regulation of tax deadlines. The main factors of the impact of the war on international taxation, such as changes in tax regimes, restrictions.*

Вступ. Війна завжди глибоко впливає на світову економіку, перебудовуючи не тільки структури національних економік, а й міжнародні фінансові відносини. Однією з ключових сфер, що зазнає трансформацій під час військових конфліктів, є міжнародне оподаткування та трансфертне ціноутворення (ТЦУ). Ці системи, створені для забезпечення справедливого розподілу податкових зобов'язань між країнами та запобігання ухиленню від оподаткування, стикаються з новими викликами в умовах війни. В умовах війни уряди вимушені переглядати податкове законодавство для підтримки національної економіки та фінансування військових витрат, що призводить до значних змін у податкових ставках, пільгах і режимах. Також важливим є питання контролю за трансфертним ціноутворенням, оскільки воно є інструментом оптимізації податків, що використовується компаніями на глобальному ринку. Ці виклики стають особливо актуальними через санкції, обмеження на транскордонні операції та зміну напрямків інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна в Україні, що

^{*} Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

розпочалася у 2022 році, істотно змінила економічний ландшафт країни, впливаючи на міжнародне оподаткування і трансфертне ціноутворення. Ці зміни помітні не лише у національному податковому законодавстві, але й у міжнародних практиках, які регулюють діяльність компаній на глобальному рівні.

Одним із перших кроків українського уряду була адаптація податкового законодавства до умов війни. Зокрема, з 1 квітня 2022 року фізичні особи-підприємці, які є платниками єдиного податку першої та другої групи, отримали право не сплачувати цей податок. Також було зупинено перебіг податкових строків, що дозволило бізнесу зосередитися на виживанні в умовах війни [6].

Податок на додану вартість (ПДВ) зазнав значних змін. Наприклад, була знижена ставка ПДВ до 7% на імпорт певних товарів, таких як бензин і нафтопродукти. Це рішення стало частиною стратегії для полегшення економічного тиску на бізнес під час військових дій.

На міжнародному рівні війна в Україні змусила переосмислити підходи до оподаткування. Багато країн почали переглядати свої угоди про уникнення подвійного оподаткування та запроваджувати нові механізми контролю за трансфертним ціноутворенням. Це може призвести до збільшення адміністративних витрат для компаній, які ведуть бізнес у кількох юрисдикціях.

Ухилення від сплати податків в Україні вже довгий час є проблемою національного масштабу. Достатньо часто для того щоб ухилитись від сплати податків транснаціональними корпораціями використовується механізм трансфертного ціноутворення [5]. Цю проблему часто розглядали та намагалися дослідити, однак, питання зловживання трансфертним ціноутворенням, з метою ухилення від сплати податків, транснаціональними корпораціями і промислово-фінансовими групами є порівняно новим досвідом для української економіки, тому і недостатньо дослідженим.

Війна суттєво впливає на економічну діяльність як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Міжнародне оподаткування є однією з ключових сфер, що змінюється під час військових конфліктів, оскільки держави та бізнеси повинні адаптуватися до нових політичних і економічних умов. Війна призводить до перебудови міжнародних податкових відносин, зміни бізнес-процесів і запровадження нових податкових політик, які спрямовані на підтримку економіки в умовах нестабільності [1].

Держави змушені вводити нові податкові заходи для фінансування військових витрат і зменшення бюджетного дефіциту, що може включати підвищення ставок корпоративного податку або введення спеціальних військових податків. З іншого боку, уряди прагнуть підтримати бізнес, запроваджуючи податкові пільги, знижуючи податкові зобов'язання для постраждалих підприємств, або навіть запроваджуючи тимчасові податкові канікули [2].

Такі заходи необхідні для стимулювання економічної активності, зменшення податкового тиску на бізнес, а також для залучення інвестицій у ключові галузі, необхідні для відновлення економіки. Нижче розглянуто основні

наслідки війни на міжнародне оподаткування (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив війни на міжнародне оподаткування

Основні чинники	Коротка характеристика
<i>Зміни у податковому законодавстві та режимах</i>	У період військових конфліктів уряди часто вдаються до тимчасових змін у податковому законодавстві для підтримки економіки та фінансування військових витрат.
Обмеження транскордонних операцій	Війна може призводити до закриття кордонів або обмеження переміщення капіталів і товарів між країнами, що впливає на міжнародну торгівлю та оподаткування.
<i>Зміна напрямків інвестицій</i>	Військові конфлікти можуть змінювати структуру інвестиційних потоків. Компанії можуть переглядати свої бізнес-стратегії і переміщувати капітали до більш стабільних юрисдикцій. Це, у свою чергу, впливає на податкові бази в країнах, що постраждали від конфлікту, знижуючи їх надходження.
<i>Посилення податкового контролю</i>	У відповідь на економічні труднощі, уряди можуть посилювати податковий контроль для забезпечення збору доходів. Це включає посилений нагляд за виконанням трансфертного ціноутворення та боротьбу з уникненням оподаткування.
<i>Податкові зміни внаслідок санкцій</i>	Санкції можуть накладати значні обмеження на економічні відносини між країнами, що впливає на можливості транскордонного переміщення капіталів та операцій між дочірніми компаніями міжнародних корпорацій.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Трансфертне ціноутворення (ТЦУ) – це метод встановлення цін на товари, послуги або фінансові операції між компаніями, які входять до однієї групи, але зареєстровані в різних країнах. В умовах війни, коли порушуються звичні бізнес-ланцюги, регулювання ТЦУ стає особливо важливим, оскільки багато компаній змушені адаптувати свої операції до змінених умов ринку, переміщувати активи, закривати виробництва або переорієнтовувати логістичні маршрути. Це створює додаткові ризики маніпулювання цінами між пов'язаними компаніями для зменшення податкового навантаження. Внаслідок цього зростає потреба у посиленому контролі за дотриманням принципу «витагнутої руки», щоб уникнути штучного заниження податкових зобов'язань [4]. Регулятори змушені уважніше стежити за відповідністю цінових операцій ринковим умовам, особливо у випадках зміни економічних пріоритетів, зокрема, через санкції або обмеження на міжнародні трансакції (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив війни на трансфертне ціноутворення

Зміни у ризик-профілях компаній	Війна змінює рівень ризику в регіоні конфлікту, що може вплинути на вартість послуг, товарів та інших економічних операцій між афілійованими компаніями.
Складнощі дотриманням принципу «витагнутої руки»	В умовах війни компаніям важко забезпечити дотримання принципу «витагнутої руки», який є основним у ТЦУ і передбачає, що всі операції між афілійованими компаніями мають здійснюватися на тих самих умовах, як і між незалежними учасниками ринку.

Вплив на постачальницькі ланцюги	Військові конфлікти призводять до порушення ланцюгів постачання, що впливає на міжнародні компанії і потребує перегляду цінової політики щодо афілійованих компаній.
Зміни у фінансових угодах і позиках	Військові дії можуть змінювати умови кредитування та фінансових операцій між афілійованими компаніями. Підвищений ризик може призвести до підвищення вартості позик та фінансових послуг, що також впливає на відповідність ТЦУ.
Необхідність перегляду політики ТЦУ	В умовах війни багато компаній переглядають свої стратегії ТЦУ, враховуючи нові економічні, політичні та правові обставини. Ці зміни можуть включати адаптацію трансфертних цін до нових ринкових умов, визначення нових правил для оцінки ризиків та витрат, а також забезпечення відповідності принципам міжнародного оподаткування в умовах змін, спричинених конфліктом.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Податковий контроль за ТЦ ґрунтується на принципі «витагнутої руки» (Arm's length principle) – міжнародному стандарті, погодженому державами-членами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та країнами, які не є членами цієї організації (понад 130 країн світу), у якості рекомендованого до використання щодо встановлення трансфертних цін для податкових потреб та який передбачає збільшення податкових зобов'язань пов'язаних осіб до рівня податкових зобов'язань непов'язаних осіб за умови відповідності комерційних та/або фінансових умов здійснених ними операцій.

На рисунку 2 зображено аналітичні дані, пов'язані з податковим контролем за трансфертним ціноутворенням (ТЦ), яке здійснюється Державною податковою службою України.

Рис. 2. Податковий контроль за ТЦ

Джерело: [3].

Війна кардинально змінює міжнародну податкову систему, створюючи нові виклики для урядів і бізнесу. Держави змушені адаптувати своє податкове

законодавство до змінених обставин, тоді як компанії повинні переглядати свої податкові стратегії для мінімізації ризиків і забезпечення відповідності новим правилам. Санкції, обмеження транскордонних операцій, зміни в податкових угодах і нові податкові заходи суттєво впливають на міжнародне оподаткування під час конфліктів.

Висновки. Отже, вплив війни на міжнародне оподаткування і трансфертне ціноутворення є багатограним і складним. Зміни в українському законодавстві відображають потребу у гнучкості та адаптації бізнесу до нових умов. Міжнародний контекст також вимагає від компаній уважного моніторингу змін у податкових регуляціях інших країн. У таких умовах важливо розвивати ефективні стратегії управління ризиками та дотримання вимог податкового законодавства, щоб забезпечити стабільність і конкурентоспроможність бізнесу. В Україні на жаль трансфертне ціноутворення не є досконалим, та відстає він сусідніх країн. Ним часто зловживають компанії для ухилення від податків в експорті/імпорті товарів. Сучасне трансфертне ціноутворення тільки виводить з українського бюджету кошти та ніяк не компенсує витрати. Це найважливіша проблема, відтік коштів з бюджету, та збіднювання країни. Для початку треба збільшити та нормалізувати контроль над цінами і переглянути методи трансфертних ціноутворень. Під час воєнного часу контроль трансфертних цін дуже слабкий та неможливий в досконалому використанні.

Список використаних джерел:

1. Андрусь О. І. Трансфертне ціноутворення в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Сучасні проблеми економіки і підприємництво*. 2018. Вип. 22. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/145085>
2. Брехов С.С. Напрями розвитку контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні. *Соціально-еко-номічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр./НАН України. ДУ «Інт регіональних досліджень ім. М.І.Долішнього НАНУ»*. Львів, 2016. Вип. 4 (120). № 4. С. 120-125.
3. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/transfertne-tsinoutvorennya-ta-mijnarodne-opodatkovannya/transfertne-tsinoutvorennya/prezentatsiyi-materiali/823513.html>
4. Карлова І. О. Трансфертне ціноутворення: економічний зміст та особливості проведення автоматизованого обліку на вітчизняних підприємствах. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 56. С. 125-132.
5. Касич А. О., Петрик О. А., Гриненко Ю. І. Трансфертне ціноутворення на підприємстві: проблеми та можливості використання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 24. С. 19-23.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#>

Альона ДОНЮК,*
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОБЛІК КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

***Анотація.** Стаття присвячена розгляду земельної реформи в Україні, яка триває досить довгий період. Особлива увага приділяється відміні мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення. Аналізуються суб'єкти, які отримали право на купівлю землі. Досліджується кількість землі, яка була придбана суб'єктами господарювання. Також приділено увагу обліку купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення.*

***Annotation.** The article is devoted to consideration of land reform in Ukraine, which has been going on for quite a long time. Special attention is paid to lifting the moratorium on the sale of agricultural land. Subjects who received the right to purchase land are analyzed. The amount of land purchased by business entities is being studied. Attention was also paid to accounting for the purchase and sale of agricultural land.*

Вступ. Україна відома в світі аграрна країна з розвиненим сільським господарством і родючими чорноземами. Результатом аграрних реформ в Україні стали принципові зміни у власності на землю та значні зміни у складі землевласників і землекористувачів. Відміна мораторію на купівлю та продаж земель стала однією з найгучніших реформ за всю історію незалежної України. Законодавці продовжували цей мораторій понад десять разів. Але все ж таки юридичні особи отримали право набувати у власність сільськогосподарські землі.

Питання обліку земельних відносин залишається актуальним у зв'язку з необхідністю підвищення раціонального використання земельних ресурсів та підвищення їхньої продуктивності, а також необхідністю забезпечення сталого розвитку сільського господарства та інших галузей економіки.*

Виклад основного матеріалу. Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Яна ІЩЕНКО

для цих цілей [1].

Процес земельної реформи в Україні є одним з найтриваліших у світі (її було розпочато ще в 1991 році). За цей час було запропоновано декілька моделей відкриття ринку землі, тому процес затягнувся на такий довгий термін. Законодавці перебрали всю варіативність моделей ринку землі, починаючи від найбільш ліберальних і закінчуючи повним мораторієм (який і діяв з 2001 року до відкриття ринку землі).

На першому етапі зняття мораторію, тобто з 1 липня 2021 року, купувати сільськогосподарські землі дозволили громадянам України, територіальним громадам та державі. 1 січня 2024 року до цієї кількості учасників ринку приєдналися вітчизняні юридичні особи [2].

Земельним кодексом України закріплені вимоги до юридичних осіб, які хочуть придбати земельну ділянку сільськогосподарського призначення:

✓ Юридична особа повинна бути створена та зареєстрована відповідно до законодавства України.

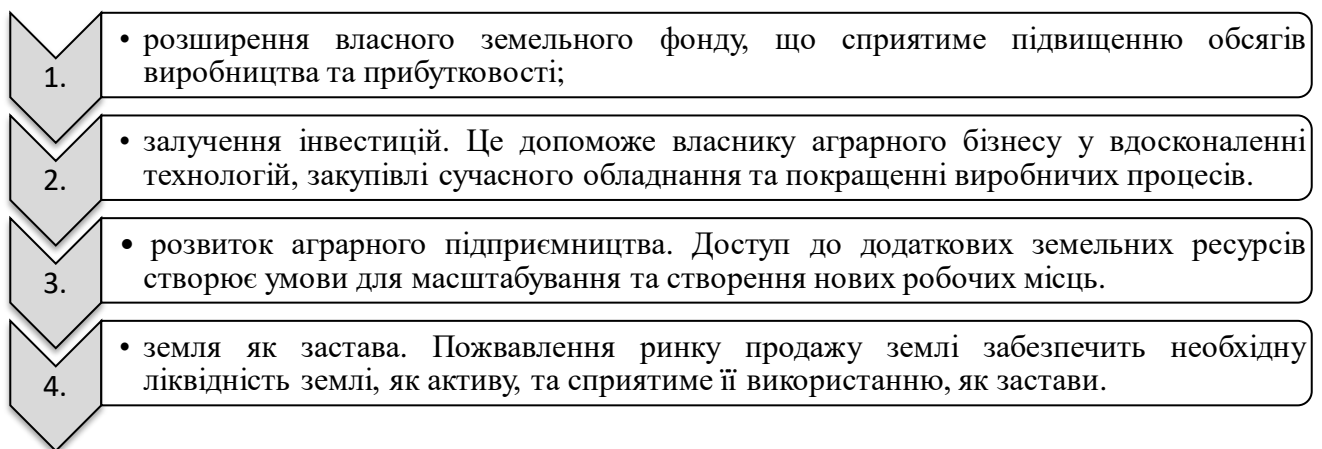
✓ Учасниками (акціонерами, членами) юридичної особи мають бути винятково громадяни України, держава або територіальні громади.

✓ Юридичні особи, учасниками або кінцевими бенефіціарними власниками яких є іноземці, не можуть набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

✓ Загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності юридичної особи (крім банків) не може перевищувати загальної площі земельних ділянок, які можуть належати всім її учасникам, але не більше 10 000 гектарів.

✓ Юридичні особи, у яких неможливо встановити кінцевого бенефіціарного власника, не мають права на придбання земельних ділянок.

✓ Юридичні особи, стосовно яких або стосовно їх учасників застосовано спеціальні економічні чи інші обмежувальні заходи (санкції), не можуть придбати земельні ділянки.

*Рис. 1. Переваги другого етапу ринку землі для фермерів та холдингів
Джерело: сформовано автором за даними [3].*

Серед набувачів сільськогосподарських земель також виділено банки.

Вони можуть набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення лише в порядку звернення стягнення на них як на предмет застави. При цьому банки зобов'язані продати такі ділянки на земельних торгах протягом двох років з дня набуття права власності на них [2].

Відміна мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення викликало як занепокоєння так і схвалення з боку населення та фермерів.

Усього з початку 2024 року юридичні особи набули у власність 5879 земельних ділянок загальною площею 16,9 тис. га, з яких 3,9 тис. гектар вони придбали упродовж травня 2024 року. У квітні 2024 року юридичні особи придбали 4,5 тис. га. Отже, поведінка юридичних осіб на ринку земель відповідає тенденціям ринку: на тлі загального зниження обсягу ринку, обсяг земель, придбаних юридичними особами, також зменшився. Сукупна частка юридичних осіб на ринку земель у травні 2024 року сягнула 20,0%, що відповідає показникам квітня 2024 року. [4]

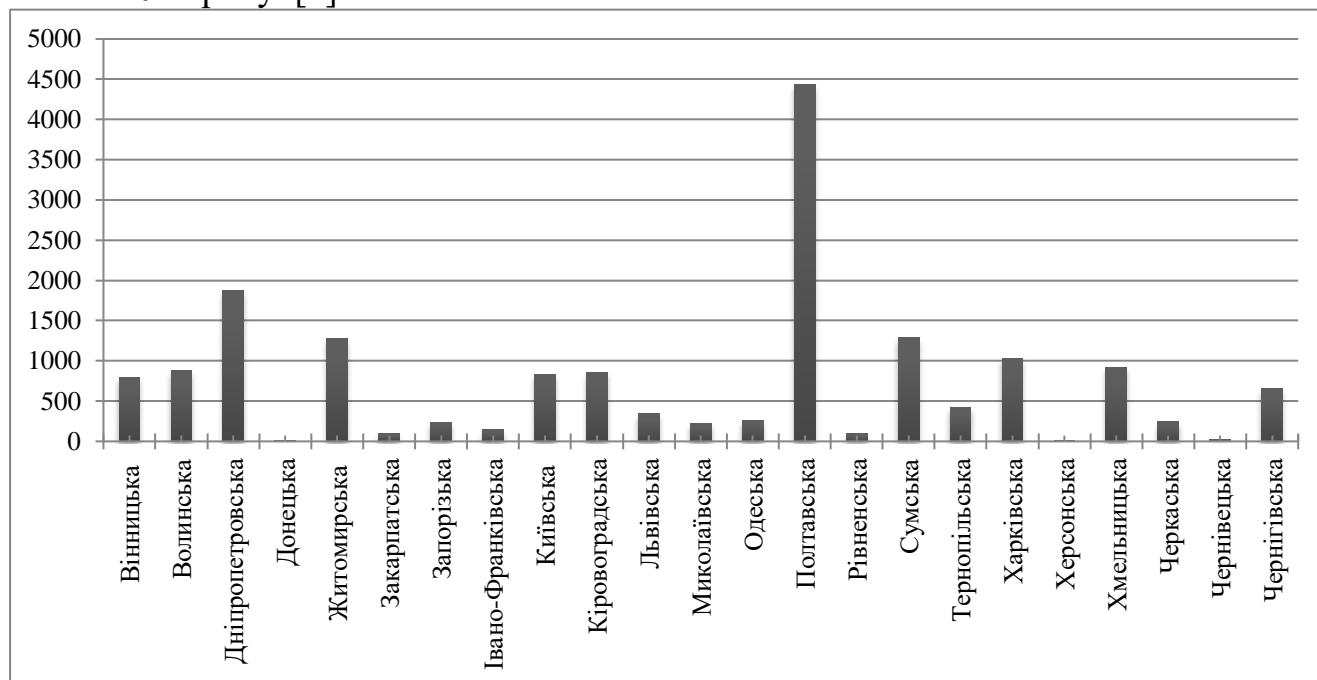

Рис.2. Площа сільськогосподарських земель, придбаних юридичними особами за період з 01.01.2024 по 31.05.2024 по областях, га

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Переважна більшість земельних ділянок, придбаних юридичними особами – це колишні підмораторні землі. З 5879 придбаних ділянок 4427 є «товарними» землями, а ще 1381 – це землі з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства», більша частина яких також була під мораторієм до липня 2021 року. [4]

Угоди купівлі продажу у травні 2024 року укладались переважно з так званими “товарними” землями (57%) та землями для ведення особистого селянського господарства (37%). При цьому за площею земель в обігу, завдяки більшій середній площі земельної ділянки, переважають товарні землі (74%), тоді як ділянки для ведення ОСГ становлять лише 16% від сукупної площі

земель, щодо яких уклалися угоди купівлі-продажу у травні 2024 року. Ще 9% від площі земель в обігу в травні становлять землі для ведення фермерського господарства. [5]

Обіг та використання земель сільськогосподарського призначення приносить значні доходи для територіальних громад, тому що до бюджетів громад сплачуються податкові надходження. [7]

Рис.3. Податкові надходження пов'язані із землею сільськогосподарського призначення

Джерело: сформовано автором за даними [4].

За оперативними даними про бюджети офіційного веб-порталу Міністерства фінансів України OpenBudget, у квітні 2024 року, завдяки обігу та використанню сільськогосподарських земель бюджети громад поповнилися на майже 4,8 млрд грн. Цей обсяг на 30% більший від доходів у квітні 2023 року і найбільший від початку функціонування ринку сільськогосподарських земель. Квітень 2024 року став першим місяцем з початку року, коли інші податкові надходження громад зросли у річному вимірі на 4%, що є нижчим темпом зростання порівняно із надходженнями від обігу та використання земель. З початку 2024 року (у січні-квітні) до громад надійшло вже понад 14 млрд грн податкових надходжень, пов'язаних з обігом та використанням сільськогосподарських земель, що на 21% перевищує аналогічне значення за 2023 рік. За перші чотири місяці 2024 року частка цих доходів у сукупних податкових надходженнях громад зростає з 12% до 15%. Відтак, ринок сільськогосподарської землі набуває дедалі більшого значення для збереження фінансової спроможності на місцевому рівні [4].

Відповідно до п. 5 П(С)БО 7 «Основні засоби» земельні ділянки (в тому числі сільськогосподарського призначення), які перебувають у власності підприємств визнаються активом, є об'єктом бухгалтерського обліку та зараховуються до складу основних засобів на підставі Державного акту на право приватної власності на землю. Отже, на даний час активом та об'єктом бухгалтерського обліку є лише власні земельні ділянки підприємств (в тому числі і сільськогосподарського призначення) [8].

Згідно з п. 7 П(С)БО 7 усі придбані основні засоби зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю. Це стосується і земельних ділянок. При цьому необхідно враховувати вимоги Закону про бухгалтерський облік, згідно з яким активи відображаються в балансі в тому разі, якщо вони контролюються підприємством у результаті минулих подій, та їх використання, як очікується, спричинить отримання економічних вигод у майбутньому. Щодо земельної ділянки ця умова повною мірою справджуватиметься лише тоді, коли така ділянка належить підприємству на підставі відповідного документа, який посвідчує право власності на земельну ділянку, і її вартість може бути достовірно визначено. [7]

Висновки. Відміна мораторію на продаж сільськогосподарських земель стала важливою подією в історії незалежної України. Ця реформа відкриває нові можливості для розвитку аграрного сектору України, а також підвищення його ефективності і конкурентоспроможності. Цей процес є досить складним та потребує подальшого вивчення.

Облік операцій з купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення є складним процесом, що вимагає дотримання численних нормативних вимог. Від правильного відображення таких операцій у бухгалтерському обліку залежить достовірність фінансової звітності підприємства та його податкова відповідальність.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Офіційний сайт РайфайзенБанк. URL: <https://raiffeisen.ua/biznesu/blog/chas-kupuvati-zemlyu-znyato-moratoriy-na-prodazh-dlya-biznesu>
3. Чи готовий ринок до нових змін з 1 січня 2024 року? URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/1054-10-tisyach-gektariv-v-odnih-rukah-chi-gotovij-rinok-dovih-zmin-z-1-sichnya-2024-roku>
4. Земельний ринок в Україні. Аналітичний огляд травень 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/06/land_may2024.pdf
5. Земельний ринок в Україні. Травень 2024. URL: <https://agrohp.com.ua/news/novina>
6. Бухгалтерський облік операцій з купівлі-продажу землі в Україні. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021>
7. Купівля-продаж землі: бухгалтерський та податковий облік. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/golden/g-03/article-573.html>
8. Розширення змістовності земель сільськогосподарського призначення як об'єкта бухгалтерського обліку. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/rozshirennya-zmistovnosti-zemel-silskogospodarskogo-priznachennya-yak-ob-ekta-buhgalterskogo-obliku.html>

Олександр ЗОЗУЛЯ,*
студент 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ЗВІТНОСТІ В ПІДПРИЄМСТВАХ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** У статті визначено порядок складання звітності в підприємствах державного сектору економіки. Проаналізовано та уточнено сутність поняття «звітність». Досліджено методичні засади складання звітності підприємства. Використання запропонованого методичного підходу, що містить систематизовану послідовність дій, дозволить сформувати обґрунтований та ефективний порядок складання звітності в підприємствах державного сектору.*

***Abstract.** The article defines the procedure for reporting in enterprises of the state sector of the economy. The essence of the concept of "reportability" has been analyzed and clarified. The methodical principles of drawing up the company's reporting have been studied. The use of the proposed methodical approach, containing a systematic sequence of actions, will make it possible to form a reasonable and effective reporting procedure in public sector enterprises.*

Вступ. Складання звітності є одним із ключових елементів управління бюджетними установами, що відіграє вирішальну роль у забезпеченні прозорості та ефективності використання державних коштів.

В останні роки питання складання звітності в бюджетних установах зазнало значних змін у зв'язку з реформами у сфері бухгалтерського обліку, впровадженням нових стандартів, а також розвитком інформаційних технологій. Це призвело до ускладнення процесу звітності, але водночас створило можливості для більшої прозорості та ефективності.

Виклад основного матеріалу. Порядок складання звітів поширюється на центральні органи виконавчої влади, головних розпорядників бюджетних коштів, установи та організації, що отримують кошти з державного та/або місцевих бюджетів без винятку. Фінансова та бюджетна звітність повинна бути достовірною – не містити помилок і неточностей, що можуть вплинути на рішення користувачів звітності. Тому всі установи перед складанням річної звітності повинні обов'язково здійснити інвентаризацію своїх активів та зобов'язань.

Дані статей балансу на кінець звітного року повинні бути обґрунтовані результатами ретельно здійсненої перед складанням річного бухгалтерського

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Лідія ФЕДОРИШИНА

звіту інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів, резервів, документів та розрахунків.

Типові форми бухгалтерської, податкової, соціальної і статистичної звітності відповідно до ст. 11 розділу IV Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1] та вказівки про порядок їх заповнення і терміни представлення розробляють і затверджують відповідні міністерства і відомства України.

Фінансова звітність характеризує фінансовий та майновий стан бюджетної установи та відображає результати її діяльності. Бюджетна звітність надає інформацію про стан виконання кошторису бюджетної установи за звітний період, наявність заборгованості за бюджетними коштами, рух необоротних активів та запасів, іншу довідкову інформацію. Метою складання фінансової та бюджетної звітності установ є подання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий та майновий стан бюджетної установи, результати господарської діяльності та виконання кошторису за звітний період [2].

Користувачами даних звітності можуть бути фізичні та юридичні особи, які потребують інформації про діяльність установи для прийняття рішень. Такими особами можуть бути трудові колективи установ, органи державної статистики, органи виконавчої влади та користувачі відповідно до законодавства.

Складаючи звітність, потрібно дотримуватись таких принципів:

- автономності – кожна установа, що виступає як юридична особа, відокремлена від організацій вищого рівня;
- безперервності діяльності – активи і зобов'язання установи оцінюють з припущення, що діяльність цієї установи триватиме далі;
- періодичності – діяльність установи розподіляють на певні періоди для складання фінансової звітності;
- історичної (фактичної) собівартості – пріоритетність оцінки активів, на підставі витрат на їхнє виробництво та придбання;
- нарахування та відповідність доходів і витрат – фінансовий результат звітного періоду визначається зіставленням доходів звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів (доходи і витрати відображають в обліку і звітності в момент їхнього виникнення незалежно від часу надходження і сплати грошей);
- повного висвітлення – звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, які можуть вплинути на рішення, що приймають на її підставі;
- обачності – методи оцінки, які використовують в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат, і завищенню оцінки активів і доходів установи;
- превалювання сутності над формою – операції повинні обліковуватись відповідно до їхньої сутності, а не лише з урахуванням юридичної форми;

- єдиного грошового вимірника – всі операції установи вимірюють та узагальнюють у фінансовій звітності в єдиній грошовій оцінці, тобто в гривнях з копійками [3].

Основним завданням фінансової та бюджетної звітності бюджетних установ є відображення стану їхнього майна та результатів діяльності під час виконання кошторису[4]. Іншими словами, фінансова та бюджетна звітність бюджетних установ відображає результати розпорядження коштами та майном держави уповноваженими на це суб'єктами відносин у сфері господарювання. Звітність, яку складають і подають бюджетні установи, можна умовно поділити на такі види в таблиці 1:

Таблиця 1

Звітність, яку складають і подають бюджетні установи

ЗВІТНІСТЬ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ	За об'єктами звітності та джерелами даних	Фінансова; Податкова; Статистична; Соціальна;
	За охопленням	Загальний фонд; Спеціальний фонд; Узагальнені;
	За рівнем	Загальний фонд; Спеціальний фонд;
	За місцем подання	Головний розпорядник бюджетних коштів ; Державна казначейська служба; Фінансові органи; Органи державної податкової служби; Органи пенсійного та соціального страхування; Рахункова палата України; Органи статистики;
	За складом	Місячна; Квартальна; Річна.

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Особливостями бухгалтерської звітності в бюджетних установах є:

- обов'язковість та державне регламентування, що впливає з характеру затвердження бюджету. Регулювання питань методології звітності про виконання бюджетів та госпрозрахункових операцій бюджетних установ покладено на Державну казначейську службу України та Міністерство фінансів України, яке суворо регламентує склад і порядок складання звітності, розгляд та затвердження.

Усі бюджетні установи повинні дотримуватись правил та термінів складання звітності, подавати її в установленому обсязі. Метою цього регулювання є як створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, так і їхнє удосконалення [5]:

- єдність форми та змісту, що дає змогу статистичного групування та зведення її показників;

- методологічна єдність показників, яка передбачає єдині методи розрахунків однакових звітних показників, їхнє обов'язкове узгодження з відповідними показниками, затвердженими кошторисами та штатними

розрахунками. Це необхідно для контролю за виконанням кошторису установи на всіх рівнях Державного та місцевих бюджетів;

- простота, ясність, доступність та прозорість звітності, які необхідні для широкого залучення всіх працівників до управління, активізації людського фактора;

- послідовність, що закріплює на практиці поетапність складання бухгалтерської звітності, тобто необхідність постійності змісту та форм бухгалтерського балансу і пояснень від одного звітного періоду до іншого.

Розпорядники бюджетних коштів форми фінансової та бюджетної звітності за операціями в іноземній валюті, що здійснюються у розрахунках за загальним та спеціальним фондами, складають у національній валюті України за загальним порядком та подають до органів Державної казначейської служби України за місцем обслуговування для консолідації.

Проставляння додаткових кодів економічної класифікації видатків, які не включені до відповідних форм звітності, не допускається. Форми звітів подаються на електронних носіях у вигляді транспортних файлів звітних даних згідно з вимогами автоматизованої системи Державної казначейської служби України. Форми звітності підписує керівник бюджетної установи та головний бухгалтер, а зведену звітність – керівник установи вищого рівня (або його заступник) та головний бухгалтер (або його заступник). Без таких підписів звіти вважаються недійсними [6].

За казначейської форми обслуговування кошторисів звіти розпорядників бюджетних коштів перевіряють в частині відповідності окремих даних форм звітності на відповідність аналогічних даних, відображених в обліку органів Державної казначейської служби України, і візуються останніми з проставлянням підпису, печатки або штампа на кожній сторінці звіту [7]. Віза органу Державної казначейської служби України засвідчує, що дані звітів розпорядників бюджетних коштів є тотожними даним обліку органів Державної казначейської служби України і підлягають консолідації у зведеному звіті розпорядника бюджетних коштів вищого рівня [8].

Отже, бюджетні установи звітують перед податковими органами, фондами соціального та пенсійного страхування. Вимоги щодо складання та подання статистичної, податкової звітності та звітності до фондів пенсійного та соціального страхування аналогічні до вимог, що ставляться до суб'єктів підприємницької діяльності.

Висновки. Складання звітності в бюджетних установах є ключовим процесом, який забезпечує прозорість, підзвітність та контроль за використанням бюджетних коштів. Правильний і своєчасний процес складання звітності має велике значення для ефективного управління державними ресурсами та сприяє дотриманню законодавчих вимог.

Основні елементи процесу складання звітності в бюджетних установах:

1. Законодавчі вимоги та регламенти: Бюджетні установи повинні дотримуватися національних стандартів бухгалтерського обліку, положень про ведення бухгалтерської звітності та інших законодавчих актів, що регулюють

бюджетну діяльність.

2. Види звітності: Бюджетні установи складають кілька видів звітності, включаючи фінансову, податкову, статистичну та іншу спеціалізовану звітність.

3. Процедура збору та обробки даних: Збір даних для звітності повинен бути систематичним і точним. Дані повинні бути перевірені на точність і відповідність встановленим стандартам.

4. Строки подання звітності: Кожен вид звітності має визначені строки подання. Бюджетні установи повинні стежити за дотриманням цих термінів, щоб уникнути штрафних санкцій і забезпечити своєчасний контроль з боку відповідних органів.

5. Відповідальність за складання звітності: Відповідальність за складання звітності несуть керівники бюджетних установ та головні бухгалтери.

6. Зовнішній контроль і аудит: Бюджетні установи можуть підлягати зовнішньому контролю та аудиту, що забезпечує додатковий рівень перевірки звітності.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. №996-XIV, зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

2. Про затвердження Національного положення (стандарту бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 28 лютого 2013 р. за № 336/22868 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

3. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 (МСФЗ 7) Фінансові інструменти: розкриття інформації №929_007 від 01.01.2012 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_007#Text

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. № 336/22868 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення 10.09.2023)

5. Про затвердження Порядку складання бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування 9 лютого 2012 року № 196/20509 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12#Text>

6. Про затвердження Порядку складання місячної та квартальної фінансової звітності у 2007 році установи та організаціями, які отримують кошти державного або місцевих бюджетів (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Державного казначейства №169 від 29.08.2007) 04.04.2007 № 81 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0488-07#Text>

7. Про затвердження Порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України 20 березня 2012 року за № 419/20732 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0419-12#Text>

8. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами 17 січня 2013 року за № 130/22662 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-13#Text>

Анна КОЛІСНИК,*
студентка 2 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕТОДИКА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглядається методика обліку та аналізу доходів і витрат підприємства, що є основою для оцінки його фінансового стану та прийняття управлінських рішень. Визначено, що доходи і витрати є ключовими категоріями фінансового обліку, що відображають економічну діяльність компанії. Окреслено основні види доходів: операційні, фінансові та інвестиційні, а також важливість їх класифікації для ефективного управління ресурсами. Акцентовується увага на значенні витрат як важливого чинника, що впливає на фінансові результати, та їх класифікації за різними ознаками. Визначено основні завдання аналізу, включаючи оцінку виконання плану, динаміки та структури доходів і витрат, а також пошук резервів для їх оптимізації. Зроблено висновок про важливість інформаційного забезпечення аналізу, яке базується на даних бухгалтерського обліку та звітності. Рекомендації щодо оптимізації доходів і витрат підприємства включають перегляд витратної частини, оптимізацію виробничих процесів та пошук нових джерел доходів.*

***Annotation.** The article discusses the methods of accounting and analysis of income and expenses of enterprise, which is the basis for assessing its financial condition and making managerial decisions. It is determined that income and expenses are the key categories of financial accounting, reflecting the economic activity of the company. The main types of income are outlined: operational, financial and investment, as well as the importance of their classification for effective management of resources. Attention is focused on the importance of costs as an important factor influencing financial results, and their classification on various grounds. The main tasks of the analysis are defined, including the assessment of the implementation of the plan, the dynamics and structure of revenues and expenditures, as well as the search for reserves for their optimization. It is concluded that the information support of the analysis, which is based on accounting and reporting data, is important. Recommendations for optimizing the company's income and expenses include reviewing the expenditure part, optimizing production processes and searching for new sources of income.*

Вступ. Методика обліку та аналізу доходів і витрат підприємства є ключовим елементом в управлінні фінансовими ресурсами та забезпеченні

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Анна КОЗАЧЕНКО

ефективності господарської діяльності. В умовах сучасної ринкової економіки успішність підприємства значною мірою залежить від того, наскільки точно воно може визначити свої доходи та витрати, а також забезпечити ефективний контроль за їх рухом. Правильна організація обліку дозволяє не лише оперативно отримувати достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, але й приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо оптимізації діяльності, підвищення прибутковості та зниження витрат. Аналіз доходів і витрат підприємства відіграє важливу роль у загальній оцінці його діяльності, оскільки ці показники безпосередньо впливають на фінансовий результат, який може бути як позитивним, так і негативним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою функціонування будь-якого підприємства є отримання прибутку, який напряму залежить від рівня доходів і витрат. Доходи та витрати є ключовими категоріями у фінансовому обліку підприємств. Вони відображають економічну діяльність компанії та слугують основою для аналізу її фінансового стану. Розуміння цих понять та їх класифікація дозволяють підприємствам ефективно управляти своїми ресурсами і приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Дохід є ключовим джерелом покриття витрат, понесених підприємством, і формування прибутку. Він також є одним із основних показників, що відображають фінансовий стан підприємства. Відповідно до П(С)БО 15 «Дохід», під доходом розуміють збільшення економічних вигод через надходження активів або зменшення зобов'язань, що призводить до зростання власного капіталу (за винятком внесків учасників або власників капіталу) [4].

Згідно з М(С)БО 18 «Дохід», дохід визначається як валове надходження економічних вигод протягом періоду в результаті звичайної діяльності підприємства, що сприяє зростанню власного капіталу, але не є наслідком внесків учасників капіталу.

Доходи підприємства являють собою приріст економічних вигод, що виникає внаслідок отримання грошових коштів, іншого майна або зменшення зобов'язань, що сприяє збільшенню капіталу. Рівень доходності є одним з ключових індикаторів фінансового стану підприємства. Доходи виступають джерелом, яке забезпечує:

- 1) покриття всіх поточних витрат, пов'язаних із господарською діяльністю;
- 2) сплату податкових зобов'язань;
- 3) формування прибутку для подальшого розвитку підприємства.

Класифікація доходів базується на розподілі за видами діяльності, які генерують відповідні доходи. Згідно з цим підходом, доходи поділяються на ті, що отримані від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Доходи від операційної діяльності – це сукупність доходів від реалізації продукції та інших операційних надходжень. Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) є валовим доходом, отриманим від продажу продукції, без врахування знижок, повернень та непрямих податків. Отримання цього доходу свідчить про те, що продукція підприємства успішно знайшла

свого споживача, відповідаючи ринковим вимогам за ціною та якістю [4].

Дохід від фінансової діяльності відображає результати фінансових операцій, пов'язаних із залученням зовнішніх джерел фінансування, таких як додатковий акціонерний чи пайовий капітал, випуск акцій, облігацій та інших боргових інструментів, а також кредитування. Це також включає обслуговування залучених фінансових ресурсів через виплату дивідендів, відсотків та погашення основного боргу.

Для ефективної організації бухгалтерського обліку доходи та витрати класифікують на види, представлені в табл. 1:

Таблиця 1

Облікова класифікація доходів та витрат за НП(С)БО та МСБО

Облікова категорія	НП(С)БО	МСБО
Доходи	– дохід від реалізації; – чистий дохід від реалізації; – інші операційні доходи; – дохід від фінансової діяльності; – інші доходи	– від реалізації товарів; – від надання послуг; – внаслідок використання третіми сторонами активів суб'єкта господарювання
Витрати	– виробничі (собівартість продукції); – операційні (адміністративні, збутові тощо); – фінансові; – втрати від участі в капіталі; – інші витрати	– за елементами (амортизація, матеріальні, трудові тощо); – за функціями (собівартість продукції, збутові, адміністративні, інші)

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Доходи та витрати є основними елементами фінансового обліку підприємства, що відображають економічну діяльність та результативність роботи компанії. Правильна класифікація доходів та витрат дозволяє підприємству ефективно управляти своїми фінансовими ресурсами, аналізувати фінансові результати і приймати обґрунтовані управлінські рішення [3].

Аналіз доходів і витрат підприємства є критично важливим для обґрунтування методів збільшення доходів та зменшення витрат. Основні завдання цього аналізу включають:

- 1) оцінку виконання плану, динаміки та структури доходів і витрат;
- 2) аналіз впливу факторів на доходи підприємства;
- 3) визначення впливу факторів на прибуток підприємства з огляду на фінансову, інвестиційну та надзвичайну діяльність;
- 4) виявлення резервів для підвищення доходів і зменшення витрат;
- 5) розробку рекомендацій і заходів для використання виявлених резервів.

Ефективність аналізу значною мірою залежить від якості інформаційного забезпечення, яке включає не лише економічні дані, а й технічну, технологічну та іншу інформацію. Джерела даних для аналізу поділяються на нормативно-планові, облікові та поза облікові. До нормативно-планових джерел відносяться різні типи планів, розроблених на підприємстві (перспективні, поточні,

оперативні), а також нормативні матеріали, кошториси, цінники та проектні завдання.

Особливо важливими для аналізу доходів і витрат підприємства є такі документи бухгалтерського обліку: форма №1–3 «Звіт про собівартість і рентабельність реалізованих послуг (робіт)»; форма №5–С «Звіт про витрати на виробництво продукції, робіт, послуг»; форма №5–ф «Звіт про фінансові результати»; форма №22 «Зведена таблиця основних показників, які комплексно характеризують господарську діяльність підприємств (об'єднань)».

Окрім цього, важливу роль у формуванні інформації для аналізу відіграють Баланс підприємства, Звіт про рух грошових коштів, а також таблиці бізнес-плану, планові та кошторисні дані про витрати на виробництво і реалізацію продукції та послуг [2].

Методика обліку доходів і витрат полягає в правильній організації процесу реєстрації фінансово-господарських операцій, пов'язаних із заробітками підприємства та його витратами. В обліковій практиці використовуються два основні методи нарахування та касовий. Таблиця 2.

Таблиця 2

Методика обліку доходів і витрат

Методи	Характеристика
Нарахування	Всі доходи і витрати підприємства визнаються в тому періоді, в якому вони виникають, незалежно від дати надходження або виплати коштів. Цей метод використовується для складання фінансової звітності згідно з міжнародними стандартами обліку і дозволяє відобразити реальний стан справ на підприємстві.
Касовий метод	Облік доходів і витрат ведеться в момент фактичного надходження або виплати коштів. Цей метод більш простий, проте може не завжди відображати повну картину діяльності підприємства, оскільки витрати можуть виникати задовго до отримання доходів.

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Для аналізу та оцінки ефективності формування витрат суб'єкта господарювання існує певна система економічних показників.

До показників, за допомогою яких аналізують витрати від основної діяльності можна віднести коефіцієнти покриття та окупності виробничих та реалізованих виробничих витрат, коефіцієнти покриття та окупності адміністративних витрат, коефіцієнти покриття та окупності витрат на збут.

Загалом оцінка ефективності формування витрат від операційної діяльності здійснюється за допомогою коефіцієнту покриття та окупності виробничих витрат, а також показників валової рентабельності чистого доходу, рентабельності операційних витрат та чистої рентабельності операційних витрат. Чим більше значення коефіцієнта покриття тим ефективніше сформований той вид витрат за яким розраховується цей показник, так як це свідчить, що 1 грн. даних витрат створює підприємству більше доходу [5].

За результатами обліку та аналізу розробляються рекомендації щодо оптимізації доходів і витрат підприємства.

Це може включати:

- 1) перегляд витратної частини, зокрема скорочення неефективних витрат;
- 2) оптимізація виробничих процесів з метою зменшення витрат на одиницю продукції;
- 3) пошук нових джерел доходів, зокрема диверсифікація діяльності або вихід на нові ринки;
- 4) оптимізація асортименту продукції або послуг для підвищення рентабельності.

Аналіз доходів і витрат є критично важливим для діяльності підприємства, оскільки від ефективності управління цими показниками залежить його прибутковість і подальший розвиток. Процес аналізу включає створення аналітичних таблиць, які містять дані про результати роботи підприємства. Це дозволяє проводити детальне дослідження, порівняння та оцінку його діяльності, а також вивчати фактори, що впливають на фінансові результати. Аналіз також охоплює оцінку виконання плану, динаміку і структуру доходів і витрат, визначення впливу різних факторів на доходи і прибуток, а також виявлення резервів для збільшення доходів і зменшення витрат, і розробку рекомендацій для їх ефективного використання.

Висновки: Отже, методика обліку та аналізу доходів і витрат є важливим інструментом для управління підприємством та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Правильна організація обліку дозволяє отримати достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, а ефективний аналіз доходів і витрат допомагає виявити потенційні проблеми, шляхи їх вирішення та можливості для подальшого розвитку. Використання сучасних методів обліку та аналізу сприяє покращенню фінансових результатів і забезпечує стійкість підприємства в умовах ринкових змін.

Список використаних джерел

1. Алексеева, Ф. В., Васильева В. Г. Удосконалення обліку витрат на виробництво та формування собівартості продукції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 5–9.
2. Бобиль В. В. Управлінський облік доходів та витрат за центрами відповідальності в умовах фінансової кризи. *Ефективна економіка*. 2022. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_10_12.
3. Мулик Т. О., Мулик Я. І. Організація обліку та аудиту витрат на збут підприємства: стан та напрями вдосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. URL: <http://global-national.in.ua/issue-22-2018>.
4. Павелко О. В. Теоретичний аспект дослідження сутності поняття «дохід» та особливості його класифікації. *Наукові записки. Серія «Економіка». Фінансова система України*. 2018. Ч. 1 (Вип. 10). С. 285–293.
5. Полятикіна Л. І. Формування та облік доходів і витрат підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 33(2). С. 36-39.

Олеся КОСТЕЛЬНЮК,*
студентка 2 курсу магістратури,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ БДЖІЛЬНИЦТВА

Анотація. Анотація присвячена організації обліку витрат бджільництва, яка є важливою складовою ефективного управління цим бізнесом. У роботі розглядаються ключові аспекти, такі як класифікація витрат, їх структура та вплив на рентабельність виробництва. Окрема увага приділяється використанню сучасних інформаційних технологій для автоматизації облікових процесів, що дозволяє знижувати ризик помилок і скорочувати час на обробку інформації. Також аналізується роль нормативно-правової бази в регулюванні обліку витрат у бджільництві. Загалом, правильна організація обліку витрат сприяє підвищенню фінансової стабільності підприємств у цій галузі та їх конкурентоспроможності на ринку.

Abstract. The abstract is devoted to the organization of accounting for beekeeping expenses, which is an important component of effective management of this business. The paper considers key aspects such as the classification of costs, their structure and impact on the profitability of production. Particular attention is paid to the use of modern information technologies for the automation of accounting processes, which allows to reduce the risk of errors and reduce the time for processing information. The role of the regulatory framework in regulating cost accounting in beekeeping is also analyzed. In general, the correct organization of cost accounting contributes to increasing the financial stability of enterprises in this field and their competitiveness on the market.

Вступ. Бджільництво є не лише важливим джерелом сільськогосподарської продукції, але й вагомим економічним сектором в Україні. З огляду на сучасні виклики, з якими стикаються бджолярі, такі як зміни клімату, ринкові коливання та технічні новації, організація обліку витрат стає надзвичайно актуальною темою для дослідження. Згідно з дослідженням Лісового А. В., яке підкреслює значення точного обліку витрат для визначення рентабельності бджільництва, правильне планування та контроль витрат дозволяють аграріям ефективніше управляти ресурсами та збільшувати прибуток [1]. Також варто відзначити роботи Писаренка О. О., який детально розглядає проблеми, пов'язані з калькулюванням витрат у бджільництві, акцентуючи увагу на необхідності інтеграції сучасних технологій у облікову практику [2].

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

Бджільництво в Україні має глибокі традиції, і на сьогоднішній день воно не лише забезпечує внутрішній ринок медом та іншими продуктами бджільництва, але й активно експортує свою продукцію за кордон. Це зумовлює потребу в детальному обліку витрат, що пов'язані з вирощуванням бджіл, виготовленням меду та супутніх продуктів. Дослідження Л.П. Авер'яненка показує, що вітчизняні бджолярі стикаються з труднощами в управлінні витратами через відсутність стандартизованих методик обліку, що заважає точній оцінці рентабельності їхніх підприємств [3].

В умовах сучасного ринку важливість ефективної організації обліку витрат стає ще більш очевидною. Традиційні підходи до ведення бухгалтерії не завжди можуть впоратися з новими викликами, які постають перед бджолярами. Тому запровадження нових методів, таких як автоматизація обліку та використання програмного забезпечення, стає критично важливим для успішного ведення бізнесу в цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про бджільництво», бджільництво - це галузь сільськогосподарського виробництва, що ґрунтується на розведенні, вирощуванні та використанні медоносних бджіл з метою запилення комахоїдних культур і підвищення їхньої врожайності, виробництва продуктів харчування та промислової сировини [4]. Об'єктами бджільництва є робочі бджоли, матки, трутні та колонії бджіл, що утримуються в племінних господарствах і на товарних пасіках. Пасіка є бджільницьким підприємством незалежно від форми власності. На кожному пасіку оформляється ветеринарно-санітарний паспорт для ведення пасічного обліку та проведення лікувально-профілактичних заходів.

Як і ряд інших галузей сільського господарства бджільництво має свої особливості, які впливають на облік та контроль витрат, а саме:

- незалежність зміни витрат від змін обсягів і структури виробництва у часі, оскільки немає регулярного виходу продукції, а це призводить до розриву часу між витратами праці та одержанням продукції;
- сільськогосподарські підприємства витрачають частину продукції власного виробництва на поновлення виробничого процесу (наприклад, мед для годівлі бджолосімей);
- виробництво декількох видів продукції: мед, віск, нові бджолині сім'ї, бджолині матки, прополіс, бджолина отрута, тощо, які потребують контролю за витратами на їх виробництво;
- за своїм значенням, як фактор запилення сільськогосподарських культур, структурою (співвідношенням) одержуваної від бджіл продукції галузь характеризується різними виробничими напрямками.

Крім того, пасіки підлягають реєстрації за місцем знаходження юридичної особи, яка займається бджільництвом. У табл. 1. наведені види витрат у бджільництві.

Дуже перспективним є напрямок, пов'язаний з комплексним використанням бджіл: запилення сільськогосподарських культур, виробництво товарного меду, воску, квіткового пилку, маточного молочка, бджолиної отрути,

пакетів бджіл та ін. Досвід показує, що цей напрямок є найбільш ефективним і перспективним для господарств фермерського типу. Особлива роль при цьому відводиться організації відповідної розфасовки та упаковки продукції шляхом створення спеціальних ліній, цехів. Важливе місце повинна зайняти також реклама продуктів бджільництва.

Таблиця 1

Види витрат у бджільництві

Вид витрат	Опис	Приклад витрат
Витрати на придбання бджіл	Вартість покупки бджолиних сімей	Купівля пакету бджіл
Витрати на обладнання	Витрати на пасічне обладнання	Вулик, медогонка, інвентар
Витрати на корм	Вартість корму для бджіл	Цукор, мед, протеїнові добавки
Витрати на лікування	Витрати на ветеринарні препарати	Ліки від хвороб
Витрати на обслуговування	Витрати на оплату праці, утримання пасіки	Зарплата працівників
Інші витрати	Витрати на енергію, транспорт, упаковку	Витрати на перевезення

Джерело: складено автором на основі [2].

Аналіз таблиці свідчить про те, що основні витрати в бджільництві включають як початкові інвестиції, так і постійні витрати на утримання пасіки. Витрати на енергію та транспорт можуть варіюватися залежно від масштабу виробництва та обсягу операцій.

Нормативна база з калькулювання собівартості в бджільництві регулюється ПБО 16 «Витрати» [5] та «Методичними вказівками з планування, обліку та калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств» [6]. Наприклад, витрати на бджільництво обліковуються на окремих аналітичних рахунках (залежно від виробничого напрямку галузі) відповідно до номенклатури статей витрат і за дебетом субрахунку 232 «Виробництво». Протягом звітного періоду такі витрати накопичуються на субрахунку 912 «Загальновиробничі витрати по тваринництву» рахунку 91 «Загальновиробничі витрати». Витрати, що не включаються до собівартості продукції (адміністративні, комерційні та інші операційні витрати), відображаються за дебетом відповідного рахунка (92-94). Колонії медоносних бджіл разом із вуликами, рамками для вуликів та іншим інвентарем обліковуються на аналітичному рахунку «Колонії медоносних бджіл» на субрахунку 212 або 213 залежно від виду оцінки. Облік меду ведеться за Дт 27 «Сільськогосподарська продукція» - Кт 232. Залишок меду у вуликах для зимівлі спочатку відображається в Дт 27 - Кт 232, потім у Дт 232 - Кт 27 і амортизується у складі витрат на виробництво продукції бджільництва (наприкінці року відображається як незавершене виробництво).

Важливо розглянути методику обліку витрат у бджільництві. Правильний облік витрат допоможе ефективно планувати фінансові ресурси і вчасно

виявляти потенційні можливості для зниження витрат або підвищення ефективності. У табл. 2 наведено методичку обліку витрат у бджільництві.

Таблиця 2

Методика обліку витрат у бджільництві

Метод обліку	Опис	Переваги
Касовий метод	Облік витрат за фактичною оплатою	Простота, зрозумілість
Акрутальний метод	Облік витрат на момент їх виникнення	Точність у відображенні витрат
Метод стандартних витрат	Визначення планових витрат для контролю	Контроль над фактичними витратами
Бюджетування	Складання бюджету для планування витрат	Систематичність, прогнозування

Джерело: складено автором на основі [4]

Об'єкти обліку витрат і калькуляційні одиниці визначаються за виробничим напрямком, обраним підприємством [7].

Розглянуто також динаміку витрат у бджільництві за останні роки. Аналіз витрат за період 2019-2023 рр. допоможе виявити ключові тенденції і фактори, які впливають на собівартість та загальний розвиток галузі. Динаміка витрат у бджільництві протягом 2019-2023 рр. в Україні наведена на рис. 1.1.

Організація обліку витрат у бджільництві є важливим елементом управління пасікою, оскільки дозволяє точно оцінювати витрати та дохідність галузі. Проведене дослідження вказує на те, що витрати в бджільництві мають тенденцію до зростання, що пов'язано із підвищенням цін на обладнання, корми та ветеринарні препарати. Як видно з представленого графіка, витрати зросли з 5000 грн у 2019 році до 15000 грн у 2023 році. Це свідчить про важливість планування витрат і їхнього ефективного контролю.

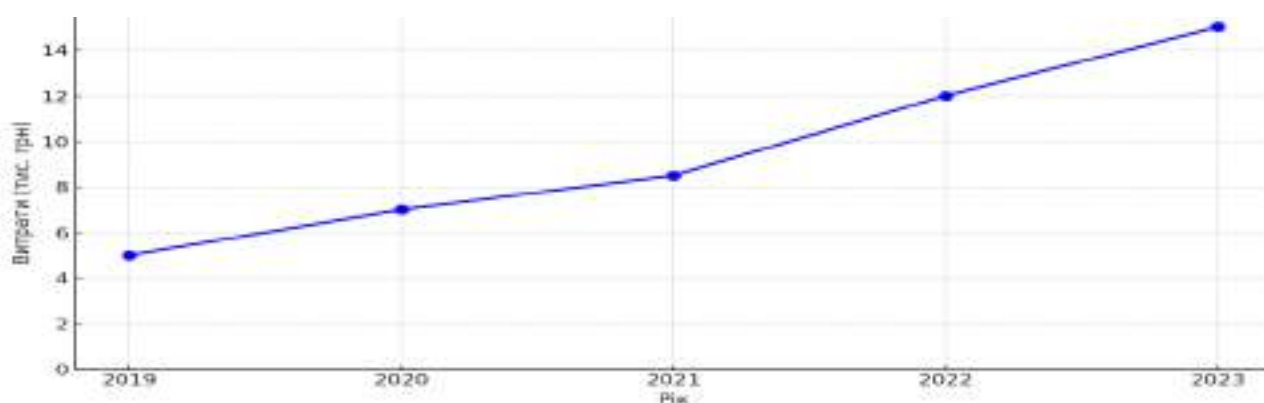

Рис.1.1. Динаміка витрат у бджільництві протягом 2019-2023 рр. в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Висновки. Класифікація витрат на придбання бджолиних сімей, обладнання, кормів, лікування, обслуговування та інших витрат дозволяє

структуровано підходити до обліку фінансових ресурсів. Використання сучасних методик обліку, таких як касовий метод, акрутальний метод і бюджетування, допомагає пасічникам контролювати фактичні витрати, оцінювати їхню відповідність плановим показникам та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Такі інструменти дозволяють покращити управління пасікою та забезпечити економічну стабільність господарства. Ефективне використання ресурсів та зниження невиправданих витрат має важливе значення для підвищення рентабельності пасіки. Зокрема, автоматизація процесів, наприклад, використання сучасного обладнання для збору меду або точного обліку кількості бджіл і корму, позитивно впливає на економічну ефективність.

Зважаючи на зростаючий попит на продукти бджільництва, такі як мед, віск, прополіс, які мають високий експортний потенціал, подальший розвиток і вдосконалення організації обліку витрат є ключем до підвищення конкурентоспроможності українських пасік на міжнародному ринку. Отже, раціональна організація обліку витрат є не лише засобом збереження ресурсів, але й шляхом до сталого розвитку бджільницького бізнесу в умовах сучасних економічних викликів.

Список використаних джерел:

1. Ведення бізнесу в сфері бджільництва на території України: проблеми, рентабельність та ризики в 2024 році. *Агроновини*. URL: <https://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/30465-vedennia-biznesu-v-sferi-bdzhilnytstva-na-terytorii-ukrainy-problemy-rentabelnist-ta-ryzyky-v-2024-rotsi.html> (дата звернення: 25.09.2024)
2. Писаренко О.О. Собівартість сільгосппродукції: особливості розрахунку. 2020. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-spetsvypusky-dlia-ahropidpriemstv-91-sebestoimost-selhozprodukcii-osobnosti-rascheta>
3. Л.П. Авер'ненко. Облік і фінанси АПК: освітній портал. 2022. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/kalkulyvannya-sobivartosti-produkcii-bdzhilnictva.html>
4. Про бджільництво : Закон України від 22 лют. 2000 р. № 1492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14>
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : наказ Мін-ва фінансів України від 31 груд. 1999 р. № 318. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
6. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств : наказ Міністерства аграрної політики України від 18 трав.2001 р. № 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132555-01/ed20051031/find?text=%C2%E8%F2%F0%E0%F2%E8+%ED%E0+%E7%E1%F3%F2>
7. Р. Краснощок. Облік витрат та калькулювання собівартості продукції бджільництва: 2015. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-galuzevyi-buhgalterskyi-oblik-72-uchet-rashodov-i-kalkulirovanie-sebestoimosti-produkcii-pchelovodstva>

Даша КОШЕЛЬ,*
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЇЇ ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

***Анотація.** В статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти електронної торгівлі та її впливу на глобальну економіку. Розкрито зміст поняття «електронна торгівля», наведено розширений список переваг та недоліків електронної торгівлі як виду підприємницької діяльності. Охарактеризовано облік і оподаткування операцій електронної торгівлі. Представлено бар'єри для споживачів і підприємців, пов'язані з функціонуванням електронної комерції, які поширюються на сферу e-торгівлі.*

***Abstract.** The article examines the theoretical and practical aspects of electronic commerce and its impact on the global economy. The meaning of the concept of "electronic trade" is disclosed, an extended list of advantages and disadvantages of electronic trade as a type of business activity is given. The accounting and taxation of electronic trade operations are described. Barriers are presented for consumers and entrepreneurs related to the functioning of electronic commerce, which extend to the field of e-commerce.*

Вступ. Електронна торгівля сьогодні має великий вплив на світову економіку, адже даний вид торгівлі став одним із факторів її глобалізації. Вона дозволяє компаніям з усього світу залучати нових клієнтів та збільшувати обсяги продажів. На сьогодні існує багато різних сформульованих визначень електронної торгівлі, які змінюються залежно від автора та контексту. Так, згідно Всесвітньої організації торгівлі (WTO) «електронна торгівля – це купівля та продаж товарів і послуг через електронні мережі, такі як Інтернет» [1].

Виклад основного матеріалу. Електронна торгівля, також відома як e-торгівля, — це термін, який було введено в середині 1990х років у зв'язку з початком активного використання Інтернету. Це явище складно ідентифікувати з позицій класичної економічної науки [2]. У випадку організації продажів за допомогою електронної торгівлі немає необхідності в наявності фізичної локації магазину у конкретному регіоні чи населеному пункті, та в особистому контакті між продавцем і покупцем, оскільки купівля або продаж здійснюється через онлайн-платформу.

Е-торгівля – це підприємницька діяльність для здійснення якої потрібне

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування ВНАУ, Марина ПРАВДЮК

використання мережі Інтернет за допомоги якої відбувається продаж та купівля товарів та послуг. Завдяки швидкому розвитку технологій та поширенню мережі Інтернет, електронна торгівля зайняла вагоме місце у сучасному світі, відкриваючи нові можливості для бізнесу та споживачів.

Електронна торгівля, також відома як е-комерція, є однією з найбільш швидко розвиваючих та зростаючих галузей в глобальній економіці. Завдяки розвитку технологій та збільшенню кількості Інтернет-користувачів, електронна торгівля стала доступною для великої кількості людей і займає все більш вагоме місце в світовій економіці.

Таблиця 1

Розвиток e-commerce та частка e-торгівлі в Україні

Роки	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Обсяг ринку e-commerce, млрд. дол.	11,5	1,9	2,4	2,9	4	4,4	5,1	6
Частка e-торгівлі у роздрібній торгівлі, %	3,3	6,1	7	6,9	8,8	9,2	9,7	10,1

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Електронна торгівля, безперечно, є джерелом конкурентних переваг для виробника, продавця та ринкових партнерів. Порівняно з традиційною торгівлею вона має перевагу в багатьох аспектах, таких як можливість віддаленого спілкування з ринковими партнерами у всьому світі, а також необмежений доступ до міжнародних ринків. Крім того, немає необхідності орендувати або купувати приміщення для організації торгівлі, наймати персонал для обслуговування підрядника. Крім того, підприємства отримують такі переваги, як зниження операційних витрат, глобальне охоплення ринків та персоналізований маркетинг.

Для покупців ключові переваги онлайн-покупок – це, головним чином, зручність і швидкість, а також ширший асортимент продуктів, легкість порівняння. Немає необхідності виходити з помешкання, але є достатньо часу подумати про покупку даного товару і порівняти його з іншими товарами. Є також переваги з використання опцій онлайн-платежів. Для клієнтів це означає відсутність необхідності вручну заповнювати дані для здійснення переказу, відсутність комісій за транзакції, широкий вибір варіантів онлайн-оплати і миттєвий доступ до придбаних послуг.

Продавець має можливість негайно оформити замовлення, перевірити детальний хід оплати або протягом кількох хвилин переконатися, що замовлені товари були оплачені. Основним недоліком електронної торгівлі є висока інтенсивність конкуренції у цій сфері. У відкритому Інтернет-просторі жодна ідея чи маркетинговий хід не можуть тривалий час залишатися прихованими від конкурентів. Немає законодавчої норми, яка б прямо забороняла адаптацію чи імітацію. Значна кількість компаній використовують ідеї інших фірм з мережі

Інтернет, і «оскільки вони мають багато ресурсів, вони можуть імітувати її та ефективно зупинити розширення початкового підприємства шляхом впровадження значних удосконалень, підвищення цін тощо» .

Іншим недоліком електронної торгівлі, як і електронної комерції в цілому, є ризик введення персональних даних і можливість їх незаконного привласнення неавторизованими особами, що можливо завдяки шпигунським, рекламним програмам або комп'ютерним вірусам, а також онлайн-шахрайство. З цієї причини компанії, які продають товари онлайн, також зобов'язані використовувати ефективні інструменти для захисту особистих даних . Вигоди від електронної торгівлі генеруються в основному компаніями, які працюють у цій сфері. До них відносяться: можливість представити і легко змінювати широкий асортимент товарів і послуг, вибір найбільш оптимального способу доставки товару, формування сприятливого іміджу компанії за допомогою привабливої пропозиції, розміщеної на сайті чи у соціальних мережах, економія часу, використання електронного банкінгу для покращення фінансових послуг, виключення економічних бар'єрів, конкурентні переваги щодо підприємств, які активно не використовують Інтернет-ресурс, доступ до сучасних комунікаційних та інформаційних каналів, підвищення продуктивності праці працівників за рахунок ефективного обміну інформацією в Інтернеті, покращення обслуговування клієнтів [2].

У таблиці 2 представлені бар'єри для споживачів і підприємців, пов'язані з функціонуванням електронної комерції, що поширюються також на сферу е-торгівлі.

Таблиця 2

Бар'єри для споживачів і підприємців

Перешкоди для споживачів	Перешкоди для виробників
Ризик під час здійснення платежів онлайн	Значні витрати на доставку продукції
Відсутність впевненості в чесності продавця	Відсутність ефективної системи доставки
Відсутність фізично існуючого продавця, з яким можна консультуватися з багатьох питань щодо продукції	Відсутність ефективного обслуговування кредитних карток та диверсифікованих способів оплати

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Електронна торгівля є об'єктом бухгалтерського обліку та оподаткування. Йому підлягають витрати на створення сайтів, презентацію товару, оформлення електронних договорів, приймання замовлення, проведення електронних платежів, здійснення операцій щодо виконання замовлення, які відображаються на рахунках бухгалтерського обліку й у фінансовій звітності. Бухгалтерський облік операцій з Інтернет-торгівлі аналогічний обліку традиційної торгівлі. Проте існує ряд особливостей: продаж товарів, як правило, фізичним особам; опосередкований контакт продавця і покупця; віртуалізований характер торгової площі; організація діяльності через створення веб-сайт, реєстрацію доменного імені і укладання договору з провайдером [4].

Бухгалтерський облік операцій в Інтернет-торгівлі має дві основні складові: витрати на створення та функціонування Інтернет-магазину та облік

розрахунків із покупцями. Інтернет-магазин визнається нематеріальним активом і підлягає амортизації за прямолінійним методом, а витрати на його створення – капітальними витратами і відображаються на субрахунку 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів», а при введенні в експлуатацію списуються на субрахунок 125 «Авторське право та суміжні з ним права». Уведення веб-сайту як нематеріального активу в експлуатацію здійснюється на підставі «Акта введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів». Облік розрахунків з покупцями залежить від виду розрахунків та способів здійснення доставки замовлень.

При здійсненні розрахунків за товари застосовуються РРО. При цьому розрахункові документи видаються безпосередньо споживачу. Якщо в точці видачі Інтернет-магазин приймає оплату готівкою або платіжною картою через POS-термінал, видача фіскального чека обов'язкова. Інтернет-магазин може встановити касовий апарат або фіскальний реєстратор залежно від масштабів точки і типу автоматизації продажів. У випадку доставки покупок кур'єром та приймання ним оплати готівкою кур'єру потрібно мати при собі портативний касовий апарат або мобільний фіскальний реєстратор. При створенні Інтернет-магазином рахунку та сплату покупцем коштів у відділенні банку використання РРО не потрібно. Якщо місце розрахунків за операцією не визначено (для розрахунків у безготівковій формі за допомогою платіжних карт Visa і Master Card) РРО не використовується.

Об'єктами оподаткування є операції з реалізації товарів, нарахування заробітної плати працівникам. Нарахування податків здійснюється відповідно до обраної системи оподаткування (суб'єкти малого підприємництва, які здійснюють Інтернет торгівлю можуть обирати загальну чи спрощену систему оподаткування).

При спрощеній системі оподаткування сплачується єдиний податок. Підприємства, що здійснюють Інтернет-торгівлю, можуть бути відповідно до законодавства платниками єдиного податку II та III груп, за виключенням тих підприємств, які надають послуги з доставки товару не платникам єдиного податку чи населенню [5].

У 2024 році для платників єдиного податку II обмеження річного доходу становить 5921400 грн. за дозволеної кількості працівників не більше 10 осіб. Ставка податку становить 20% мінімальної заробітної плати (1420,0 грн). До платників єдиного податку III групи - фізичних та юридичних осіб обмеження річного доходу становить 8285700 грн., а ставки податку становлять 3% доходу у разі сплати податку на додану вартість або 5% - у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

При загальній системі оподаткування підприємства, що здійснюють Інтернет-торгівлю сплачують податок на прибуток відповідно до Податкового Кодексу України [4].

Зважаючи на розвиток Інтернет-торгівлі, оподаткування операцій, пов'язаних з нею, в Україні вимагає вдосконалення, для чого з урахуванням міжнародного досвіду варто здійснити наступне:

– встановити порогове значення для оподаткування в інтернет торгівлі, тобто, звільнювати від оподаткування підприємців, які мають оборот нижче встановленого порогу для полегшенню податкового тягара для них та стимулювання підприємницького середовища;

– розширити сферу оподаткування за рахунок іноземних інтернет-торговців, які продають свої товари в Україні;

– застосовувати систему реєстрації та контролю для забезпечення ефективного нагляду за оподаткуванням інтернет-торгівлі та уникнення недекларування доходів.

Висновки. Отже, електронна торгівля має значний вплив на розвиток глобальної економіки, надає безліч переваг, таких як глобальний доступ до товарів і послуг, зручність покупок, швидкість та ефективність операцій як для бізнес-спільноти, так і для споживачів. Головною особливістю електронної торгівлі є створення нових можливостей для бізнесу, полегшенні доступу до товарів для споживачів та сприяттні розвитку економічних систем. Один з ключових аспектів розвитку електронної торгівлі в Україні – це розширення інфраструктури. Покращення швидкості та якості Інтернет з'єднання, розвиток електронних платіжних систем та логістичних послуг дозволяють більшій кількості людей зручно здійснювати покупки онлайн.

Конкуренція також впливає на розвиток електронної торгівлі в Україні. Поява нових платформ та інтернет-магазинів стимулює розширенню асортименту товарів і послуг, покращення якості обслуговування та зниження цін на товари. В результаті, це сприяє залученню більшої кількості споживачів і стимулює розвиток електронної торгівлі в цілому.

Список використаних джерел:

1. Всесвітня організація торгівлі. URL: <https://www.wto.org/>
2. Ларіна Я., Нагорна О. Сучасний стан та тенденції розвитку е-торгівлі в Україні. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 2024. 326 (1), С.373-380. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-59/>
3. Симоненко К. Вплив війни на інтернет-торгівлю: як змінювалися онлайн-продажі рітейлерів протягом I півріччя 2022 року. URL: <https://rau.ua/novyni/vpliv-vijni-na-internet>
4. Кужелюк А.В., Стаднюк Т.В. Інтернет-торгівля: здійснення та облік. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 9. С. 797–801. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/163.pdf>
5. Про електронну комерцію: Закон України від 03 вересня 2015 р. № 675-VIII / Верховна рада України. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19./](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19/)

Вікторія МАКСИМЕНКО,*
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті розглядаються основні аспекти обліку заробітної плати відповідно до законодавства України, зокрема Закону України «Про оплату праці». Заробітна плата визначається як винагорода, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану роботу, з урахуванням умов трудового договору. Розкрито правові та економічні засади організації оплати праці, зокрема проаналізовано нормативно-правові документи, такі як Конституція України, Кодекс законів про працю, а також законодавчі зміни в умовах воєнного стану. Окрема увага приділяється системам документообігу та автоматизації обліку оплати праці на підприємствах.*

***Annotation.** The article discusses the main aspects of payroll accounting in accordance with the legislation of Ukraine, in particular on the basis of the Law of Ukraine «On Remuneration». Wages are defined as the remuneration that the employer pays to the employee for the work performed, taking into account the terms of the employment contract. The legal and economic foundations of the organization of remuneration are disclosed, in particular, regulatory documents such as the Constitution of Ukraine, the Labor Code, as well as new legislative changes under martial law are analyzed. Particular attention is paid to document management systems and automation of payroll accounting at enterprises.*

Вступ. Облік оплати праці є ключовим елементом системи бухгалтерського обліку будь-якого підприємства, оскільки саме заробітна плата є основним джерелом доходів працівників та важливим фактором стимулювання їхньої продуктивності. В умовах сучасної економіки, з її високою динамікою змін та складністю регуляторних вимог, правильний і своєчасний облік оплати стає критично важливим для забезпечення ефективного функціонування підприємства. Також важливо дотримуватися законодавства щодо мінімальних гарантій у сфері оплати праці, зокрема в умовах нестабільної економічної ситуації чи воєнного стану, коли держава може вводити спеціальні вимоги до роботодавців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заробітну плату згідно зі ст. 1 Закону України «Про оплату праці» визначають як «винагороду обчислену, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Олена ПОДОЛЯНЧУК

складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства» [4].

На сьогоднішній день на державному рівні запроваджено законодавчо-правову базу з регулювання виплати заробітної плати відповідно до міжнародних норм. Основними нормативно-правовими документами з організації та регулювання оплати праці в Україні є: Конституція України, Кодекс законів про працю, Закон України «Про оплату праці», Закон України «Про відпустки», Закон України «Про охорону праці», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку обчислення середньої заробітної плати», НП(С)БО 16 «Витрати», НП(С)БО 26 «Виплати працівникам».

Організація оплати праці в Україні здійснюється згідно з чинними нормативно-правовими актами; генеральною угодою на державному рівні; галузевими та регіональними угодами; колективними договорами; трудовими договорами; іншими внутрішніми нормативними документами підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Діючі законодавчо-нормативні документи, які регулюють облік оплати праці

Назва документа	Остання редакція	Зміст документу
Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР	16.01.2016	визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами та сфери державного і договірною регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функції заробітної плати;
Закон України «Про колективні договори і угоди» від 01.07.1993 № 3356-ХІІ	01.01.2015	визначає правові засади розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців;
Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996	11.06.2016	встановлює державні гарантії права на відпустки, визначає умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб;
Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992	05.04.2015	визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян про охорону їхнього життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів відносини між власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Удосконаленням Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» та інших нормативних документів трудового законодавства до викликів воєнного стану є набуття чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» від 12.05.2022 р. № 2253-ІХ та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 р. № 2352-ІХ. У таблиці 2 узагальнено основні зміни норм трудового законодавства.

Таблиця 2

Зміни норм трудового законодавства

Показник	Мирний час	Воєнний стан
Колективний договір	Обов'язковість виконання його положень	Можливість зупинення дії окремих положень
Зміна умов праці	Повідомлення не пізніше ніж за два місяці	Не пізніш як до запровадження таких умов
Переведення на іншу роботу	Допускається лише за згодою працівника	За визначеними умовами допускається без згоди працівника
Звільнення з ініціативи працівника	Попередження за два тижні	У строк, зазначений у заяві працівника
Звільнення з ініціативи роботодавця	Не допускається звільнення в період тимчасової непрацездатності та перебування працівника у відпустці	Допускається звільнення в період тимчасової непрацездатності та перебування працівника у відпустці
Застосування праці жінок на важких роботах	Забороняється	Дозволяється за згодою жінок
Тривалість щорічної основної відпустки	Мінімальна – 24 календарних дні	Право на обмеження у 24 календарних дні
Відпустка без збереження зарплати	Обмеження в 15-денний строк	без обмеження строку на весь період воєнного стану; не більше 90 календарних днів – для працівників, які виїхали за межі території України або набули статусу внутрішньо переміщеної особи
Святкові та неробочі дні	Визначення цих днів як вихідні. Скорочення роботи на одну годину напередодні цих днів, перенесення вихідного дня на наступний після святкового	Скасування цих норм
Тривалість робочого часу на тижні	Нормальна тривалість робочого часу не перевищує 40 годин. Скорочена встановлюється в залежності від категорії працівників	Для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури: нормальна тривалість робочого часу не перевищує 60 годин, скорочена – 40 годин

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Для обліку робочого часу використовується табель (форми № П-12, П-13), який веде уповноважена особа. Табельний облік робочого часу слугує для аналізу та контролю використання робочого часу і дотримання трудової дисципліни. Інформація з табеля також використовується для розрахунку заробітної плати для працівників із погодинною оплатою та для індивідуальних виплат іншим працівникам [1].

Окрім розрахунку заробітної плати, підприємствам необхідно здійснювати нарахування податків і внесків на соціальне страхування на фонд оплати праці. Ці нарахування визначаються на основі граничної суми для нарахування зборів соціального страхування для кожного співробітника, включаючи єдиний соціальний внесок.

Під час видачі авансу працівнику потрібно враховувати, що розрахунки здійснюються так само, як і під час виплати повного окладу. Фактично в Україні немає окремого розрахунку для авансового платежу, оскільки законодавство передбачає обов'язковість виплати заробітної плати двічі на місяць.

Згідно з Планом рахунків [2] для обліку розрахунків з оплати праці використовується рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам». Цей рахунок призначений для узагальнення інформації про розрахунки з персоналом, який включає як обліковий, так і необліковий склад підприємства щодо оплати праці (з усіма видами заробітної плати, премій, допомог тощо). Також він враховує розрахунки за неотриману персоналом у встановлений строк суму з оплати праці (розрахунки з депонентами) і має такі субрахунки: 661 «Розрахунки за заробітною платою», 662 «Розрахунки з депонентами», 663 «Розрахунки за іншими виплатами».

НП(С)БО 26, передбачено розподіл виплат на кілька категорій, а саме: поточні виплати, виплати при звільненні, виплати після завершення трудової діяльності, виплати інструментами власного капіталу та інші довгострокові виплати. До поточних виплат працівникам включаються оплата за окладами та тарифами, а також інші нарахування з оплати праці. Також до цієї категорії входять виплати за невідпрацьований час, як-от щорічні відпустки та інші оплачувані періоди невідпрацьованого часу [1].

Серед основних програмних продуктів представлених на українському ринку виділяють програми автоматизації «Парус – заробітна плата» та «BAS Бухгалтерія», «Нова бухгалтерія» з модулем «Зарплата», «Галактика: Управління персоналом».

Програма «Парус – заробітна плата» має такі функціональні можливості: ведення особових рахунків співробітників; облік штатної структури на рівні підрозділів і посад; ведення табеля робочого часу, облік наказів з оплати праці, нарахування заробітної плати на підставі документів табеля; розрахунок заробітної плати, зокрема з урахуванням норм робочого часу і виробітку; облік виплат за відомостями та видатковими касовими ордерами; розрахунок відпусток, допомоги в разі тимчасової непрацездатності та допомоги на дітей; розрахунок нарахувань на заробітну плату й утримань [5].

Програма «BAS Бухгалтерія» – це новий продукт, основне призначення

якого полягає у вирішенні комплексу питань, поставлених перед бухгалтерською службою підприємства. Програма дозволяє: фіксувати всі фінансові операції, вести облік грошових коштів та розрахунків, вести облік запасів, їх переміщення та реалізації, автоматизувати нарахування заробітної плати, утримання податків і внесків, формувати податкові декларації та звіти відповідно до чинного законодавства, генерувати звіти для аналізу фінансових показників діяльності підприємства, надавати дані для прийняття управлінських рішень, включаючи планування і бюджетування.

Шляхами удосконалення організації обліку розрахунків з оплати праці є: розроблення ефективної системи документообігу; запровадження гнучких форм та систем оплати праці; оновлення моделі аналітичного обліку; впровадження та осучаснення автоматизованих систем обліку. Для своєчасної обробки документів необхідно проаналізувати систему організації документообігу на підприємстві. Визначення слабких сторін дасть можливість розробити ефективну систему руху документів шляхом удосконалення форм первинних документів, застосування багатоденних і накопичувальних документів, використання типових міжвідомчих форм, що пристосовані до використання обчислювальної техніки.

Висновки. Особливості обліку оплати праці в сучасних умовах вимагають постійного оновлення підходів та адаптації до мінливих економічних, соціальних та правових умов. Сучасний ринок праці, який все більше підпадає під вплив глобалізаційних процесів, вимагає від підприємств гнучкості в питаннях оплати праці та ефективного використання автоматизованих систем обліку. Успішне ведення обліку заробітної плати потребує точного дотримання вимог законодавства, своєчасного нарахування виплат та належної організації документообігу. Особливо важливо враховувати зміни в законодавстві, які були введені у зв'язку з воєнним станом, що створює нові виклики для бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Гуренко Т. О. Облік оплати праці та трудові відносини у воєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1153/1111>
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Мінфін України: наказ від 30.11.1999 №291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0893-99>
3. Подолянчук О.А. Оплата праці та розрахунки з працівниками в умовах воєнного стану: трудові відносини та обліковий аспект. *Ефективна економіка*. 2022. №5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2022/83.pdf
4. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 №108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Суліменко Л. А., Киян А. В., Вітер С. А. Облік і аналіз розрахунків з оплати праці. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 18. С. 395-404.

Анастасія МИТРОФАНОВА,*
здобувач бакалаврату,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ВИСОКОЇ ЯКОСТІ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. В статті розглянуто сутність прибутку та його якості. Встановлено, що якість прибутку визначають як сукупність функціональних характеристик, зміст яких відповідає стратегічним цілям підприємства. Розглянуто питання важливості прибутковості підприємств для економіки країни в умовах військової агресії РФ як джерела сплати податків та ресурсу для продовження оборони країни. Розглянуто фактори впливу на якість прибутку. Сформовано основні характеристики прибутку високої якості: безпека, достовірність, надійність. Обґрунтовано, що ефективне управління прибутком підприємства потребує налагодженого функціонування обліково-аналітичної системи.

Abstract. The article examines the essence of profit and its quality. It was established that the quality of profit is defined as a set of functional characteristics, the content of which corresponds to the strategic goals of the enterprise. The question of the importance of the profitability of enterprises for the country's economy in the conditions of military aggression of the Russian Federation as a source of tax payment and a resource for the continuation of the country's defense is considered. Factors influencing the quality of profit are considered. The main characteristics of high-quality profit have been formed: safety, reliability, reliability. It is substantiated that the effective management of the company's profit requires the proper functioning of the accounting and analytical system.

Вступ. Український бізнес унаслідок російської агресії зазнав збитків на \$ 13 млрд. За підсумками 2022 р. щонайменше 109 великих і середніх підприємств зазнали прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення, розпочатого росією 24 лютого 2022 р. Загальну суму прямих збитків підприємств, зокрема державних, і приватних осіб-підприємців оцінюють в \$ 13 млрд. З них \$ 9 млрд – частка збитків великих і середніх підприємств. Загальні непрямі втрати сягають \$33,1 млрд. А потрібна сума для відновлення підприємств – \$24,9 млрд [3].

Умови військового стану суттєво впливають на бізнес усіх галузей економіки, оскільки постійно зростає його ризикованість через можливий збій в ланцюжках поставок, економічні санкції та переміщення робочої сили. До головних проблем розвитку бізнесу також можна віднести зростання цін на

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Наталія ПРАВДЮК

сировину або матеріали, складнощі з перевезенням товарів Україною, а також зменшення попиту на продукцію або послуги. Не можна відкидати і такі проблеми, які негативно впливають на підприємництво під час війни - зменшення кількості платоспроможних клієнтів, непрогнозованість розвитку ситуації в країні та відсутність достатнього капіталу.

Однак, навіть в таких надскладних умовах бізнес повинен працювати там, де це можливо, бути прибутковим, платити податки та давати країні ресурс для продовження оборони.

У цьому контексті важливого значення набуває проблема розробки та впровадження дієвої системи управління прибутком підприємства, ефективність якої корелює з якістю інформаційного забезпечення управлінського процесу [2].

Виклад основного матеріалу. Прибуток – головний показник, який відображає фінансові результати діяльності підприємства, мету його діяльності. Прибуток є основним фінансовим джерелом розвитку підприємства. І одним з головних питань економіки та фінансів є визначення фінансового результату діяльності підприємства. Прибуток виступає головною рушійною силою економічних процесів та основною метою діяльності підприємства. Він є джерелом забезпечення не лише внутрішньогосподарських потреб підприємства, а і джерелом формування бюджетних ресурсів держави [3].

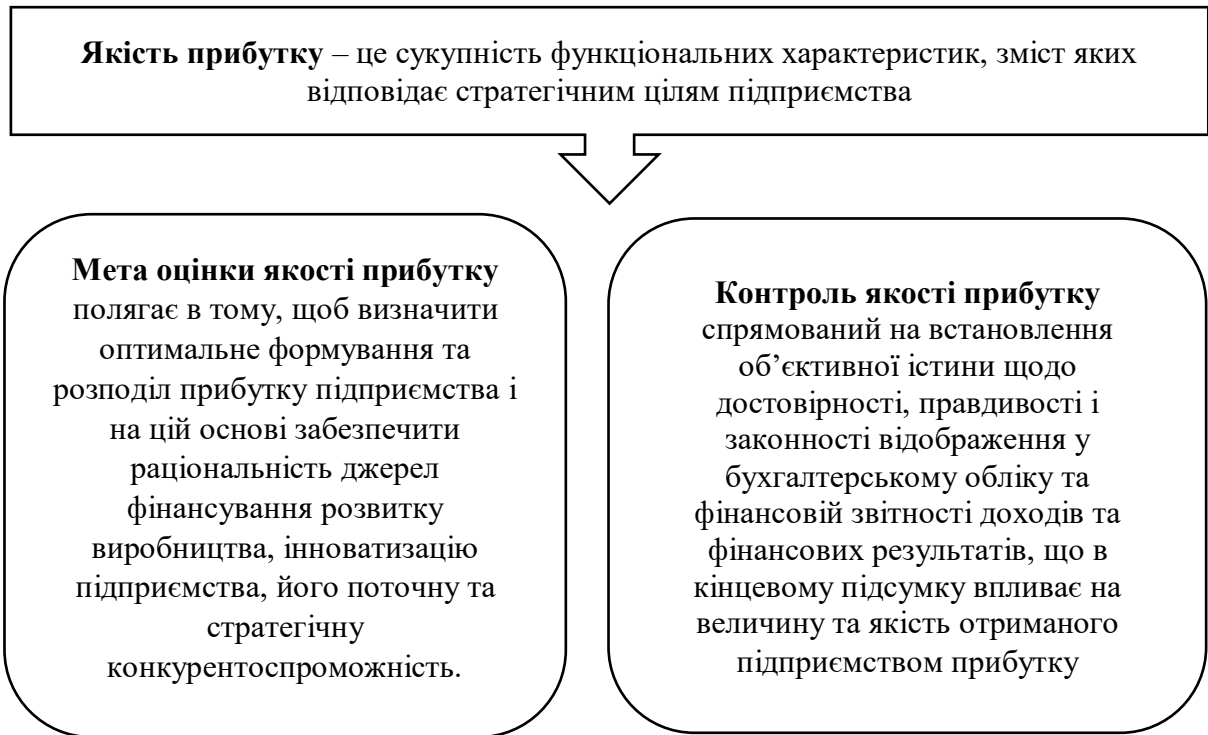
Дослідження свідчать, що науковці розглядають сутність прибутку неоднозначно. Зокрема, що прибуток – це:

- перетворена форма додаткової вартості, яка сформована в процесі суспільного відтворення для задоволення різних інтересів підприємства та його власника;
- мірило фінансового здоров'я підприємства, яке характеризує рентабельність вкладення коштів в активи конкретного підприємства;
- різниця між ціною товару та витратами на його виробництво;
- фінансова категорія, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства;
- фінансове джерело, яке забезпечує розвиток підприємства на засадах самофінансування [4].

У сучасних умовах за високого рівня конкурентної боротьби та високих економічних ризиків отримання прибутку певної величини вже не є достатнім результатом. Важливу роль починають відігравати якісні характеристики прибутку за визначеними обсягами.

На думку Зінченко О.А.[5], якість прибутку – це узагальнена характеристика структури джерел формування прибутку підприємства. Пастушенко А.І. вважає, що якість прибутку визначається її реальною цінністю і кількісно вимірюється відношенням прибутку від операційної діяльності до загального фінансового результату від звичайної діяльності підприємства [6].

Ми поділяємо думку науковців, які обґрунтовано якість прибутку визначають як сукупність функціональних характеристик, зміст яких відповідає стратегічним цілям підприємства [7].

*Рис.1. Сутність якості прибутку та мета і контроль її оцінки
 Джерело: сформовано автором на підставі [6,7]*

Якість формування прибутку визначається стабільністю темпів зростання прибутку, дією позитивних та негативних факторів на його формування, питомою вагою прибутку від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності в результатах звичайної діяльності та іншими характеристиками.

Основні характеристики прибутку високої якості представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні характеристики прибутку високої якості

№ п/п	Характеристика	Сутність
1	безпека	свідчить про відсутність залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування діяльності та наявність власних можливостей у максимально повному обсязі забезпечувати відтворювальний процес на розширеній основі;
2	достовірність	забезпечується кваліфікацією робітників фінансового сектору підприємства, високопрофесійним рівнем організації даного виду роботи;
3	надійність	містить у собі зміст процесів, які забезпечують безперервність, регулярний характер процесу надходження прибутку та максимально повне використання його суми на фінансування потреб власного розвитку.

Джерело: сформовано автором на підставі [7]

Прибуток, як кінцевий результат господарської діяльності підприємства,

мірило її ефективності та успішності, є результатом поєднання дії зовнішніх і внутрішніх чинників. Диспропорції та дисбаланси в економіці країни, що супроводжуються турбулентністю на валютному ринку, макроекономічною невизначеністю, зниженням інвестиційних рейтингів та політичною нестабільністю, деструктивно позначаються на економічному стані та прибутковості вітчизняних підприємств. Однак ці фактори не підвладні прямому управлінню з боку менеджерів підприємства. Єдине, що залишається в таких умовах – це адаптація до умов зовнішнього оточення та його максимальне врахування при виробленні стратегії та тактики управління організацією [2].

Ефективне управління прибутком підприємства потребує налагодженого функціонування обліково-аналітичної системи, здатної забезпечувати потреби керівництва в актуальній та достовірній інформації.

Висновки. Бізнес зараз перебуває у важкому економічному становищі у зв'язку з війною. На нашу думку, нівелювати вплив загрозливих для фінансової стабільності вітчизняних підприємств чинників умов військового стану, принаймні частково, можна за рахунок розробки та практичної реалізації прогресивної системи управління прибутком та його якістю.

Реалізувати це завдання можливо за наявності внутрішнього інформаційного забезпечення, основу якого генерують підсистеми бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Список використаних джерел:

1. Бізнес пристосувався до війни, змінивши реанімацію на масштабування. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/8/694738>
2. Правдюк Н.Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління прибутком підприємства. Облік і фінанси. 2015. № 4. С. 53-60.
3. Решетило К.В. Формування та розподіл прибутку підприємства. URL: <https://naukam.triada.in.ua/>
4. Гайдаржийська О. М., Бондаренко О. М., Івченко М. Ю. Порядок формування і використання прибутку підприємства в бухгалтерському обліку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Випуск 21. С. 38-41.
5. Зінченко О.А. Визначення показників рентабельності на основі величини якості прибутку. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2009. № 28. С. 150–155.
6. Пастушенко А.І. Управління якістю прибутку сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
7. Цибок О.В. Прибуток у господарській діяльності підприємницьких структур на сучасному етапі трансформації економічної системи. Формування ринкових відносин в Україні № 3 2005 р. С. 137-140.

Ангеліна ПРОКОПЧУК,*
студентка 4 курсу,
факультет обліку, аудиту та фінансів,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗМЕНШЕННЯ ТІНЬОВОЇ ПОЛІТИКИ

***Анотація.** У статті розглядаються питання оцінки ефективності податкового контролю та його впливу на зменшення тіньової економіки. Досліджено, що оцінка ефективності базується на таких ключових показниках, як рівень податкових надходжень, кількість перевірок і обсяг стягнених штрафів. Пояснюється, як податковий контроль впливає на зменшення обсягів тіньової економіки через посилення прозорості бізнес-процесів та зниження ухилень від сплати податків. Розглядаються фактори, що впливають на ефективність контролю, зокрема якість законодавства, рівень корупції та технологічні можливості. Запропоновано шляхи підвищення ефективності податкового контролю, включаючи автоматизацію процесів та освітні кампанії.*

***Abstract.** The article examines the issue of assessing the effectiveness of tax control and its impact on reducing the shadow economy. Performance evaluation is based on key indicators, such as the level of tax revenues, the number of inspections and the amount of fines collected. It is explained how tax control affects the reduction of the volume of the shadow economy by increasing the transparency of business processes and reducing tax evasion. Factors influencing the effectiveness of control are considered, including the quality of legislation, the level of corruption, and technological capabilities. Ways to improve the efficiency of tax control are proposed, including process automation and educational campaigns.*

Вступ. Податковий контроль є одним із ключових елементів економічної політики держави, що спрямований на забезпечення стабільних надходжень до бюджету та запобігання ухиленню від сплати податків. Ефективність податкового контролю безпосередньо впливає на рівень тіньової економіки, яка залишається серйозною проблемою для багатьох країн, зокрема й для України. Тіньова економіка знижує податкові надходження, підриває конкурентоспроможність легальних підприємств і створює нерівні умови на ринку. У цій статті розглянемо основні показники оцінки податкового контролю, його вплив на тіньову економіку та шляхи підвищення ефективності боротьби з податковими порушеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податковий контроль - це

* Науковий керівник: д.е.н, професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Олена ПОДОЛЯНЧУК

самостійний вид державного фінансового контролю, спрямований на забезпечення дотримання податкового та іншого законодавства платниками податків, виявлення, ліквідацію та попередження податкових правопорушень [1].

Основною метою сучасного податкового контролю в Україні є постійне наповнення доходної частини бюджету. Ефективний податковий контроль має забезпечувати прозоре економічне адміністрування податкових відносин при оптимальному розмірі витрат на його здійснення і являє собою необхідну умову функціонування податкової системи. За його відсутності або малої ефективності складно розраховувати на те, що всі платники податків будуть своєчасно і у повному обсязі сплачувати податки і збори, що, у свою чергу, може поставити під загрозу економічну безпеку держави [2].

Недосконалість податкового законодавства, нехтування морально-етичними факторами, фіскальна спрямованість податкової політики держави призводить до зростання відчуження між контролюючими органами та суспільством, що ускладнює взаємодію державних фіскальних органів обслуговування з платниками податків і призводить до загострення соціальної напруги серед народу. У такій ситуації першочерговим завданням є посилення ефективності податкового контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, який є важливим засобом забезпечення надходження податків до бюджетів усіх рівнів, навіть у примусовому порядку, стягнення з платників податків прихованих від оподаткування підозр [2].

Методи роботи контролюючих органів у сфері оподаткування характеризуються певною односторонністю, яка розрахована лише на примусове адміністрування податкових платежів. Стосовно методів, спрямованих на формування у платника податкової свідомості, орієнтованої на добровільні обчислення та сплату податків до бюджету, то їм, на жаль, не відводиться належної уваги. Підвищення ефективності проведення податкових перевірок – найбільша проблема сьогодення, зменшення кількості помилок при їх виконанні та прийняття вмотивованих рішень за їх результатом [4].

Сьогодні податковий контроль піднято на новий, більш кращий рівень, який має на меті застосування ризикоорієнтованої системи. Ризикорієнтована система покликана запровадити системний підхід до адміністрування податків та базується на тому, що податкові органи за рахунок поінформованості на більш ранній стадії про можливі випадки порушення податкового законодавства відповідно реагують на них належними діями, в тому числі передбачають та упереджують можливі податкові правопорушення [5].

Ефективність податкового контролю оцінюється через низку показників, що відображають, наскільки успішно держава виконує функції нагляду за дотриманням податкового законодавства (табл. 1).

Показники ефективності податкового контролю (2023 р.)

Показник	Сутність	Значення
Зібрані податки (млрд грн)	Цей показник відображає обсяг фактично сплачених податків порівняно з прогнозованими надходженнями. Високий рівень виконання плану свідчить про належний контроль і дотримання законодавства з боку платників податків. Якщо цей показник значно нижчий за очікування, це може бути ознакою наявності значних тіньових операцій або недоліків у роботі податкових органів.	900
Кількість податкових перевірок	Частота і результативність податкових перевірок є індикаторами активності податкових служб у виявленні порушень. Більша кількість перевірок не завжди означає кращий контроль, однак важливо враховувати кількість виявлених порушень і суми донарахованих податків.	50,000
Обсяг штрафів і пені (млрд грн)	Ці показники відображають, наскільки суворо держава реагує на порушення податкового законодавства. Суттєві стягнення можуть вказувати на успішність податкового контролю у виявленні та покаранні порушників.	25
Рівень податкової дисципліни (%)	Високий рівень добровільної сплати податків означає, що підприємства та фізичні особи дотримуються своїх зобов'язань без необхідності втручання контролюючих органів. Це позитивно впливає на загальну ефективність системи податкового контролю	85

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Тіньова економіка характеризується недекларованими доходами, уникненням податкових зобов'язань та незаконною економічною діяльністю. Податковий контроль є одним із основних інструментів для зменшення її масштабів. Ефективний контроль сприяє:

- Зменшенню податкових ухилень. Підвищення ризику виявлення порушень та застосування штрафів знижує стимул для суб'єктів господарювання вести діяльність у тіні.
- Збільшенню прозорості бізнес-операцій. Впровадження електронних систем обліку, таких як електронне адміністрування ПДВ, дозволяє краще відстежувати фінансові потоки та виявляти спроби уникнути оподаткування.
- Підвищенню рівня добровільної сплати податків. Ефективний контроль знижує привабливість тіньових схем для бізнесу, оскільки ризик виявлення і покарання стає високим (табл. 2).

Вплив податкового контролю на зменшення тіньової економіки

Рік	Обсяг тіньової економіки (% від ВВП)	Кількість податкових перевірок	Обсяг виявлених порушень (млрд грн)
2020	32	40,000	15
2021	29	45,000	20
2022	27	48,000	22
2023	24	50,000	25

Джерело: сформовано автором за даними [7]

Як видно з таблиці 2, кількість податкових перевірок зростала впродовж останніх років, що сприяло зменшенню обсягів тіньової економіки. Підвищена активність податкових органів дозволила виявити більше порушень і стягнути значні суми донарахованих податків.

На ефективність податкового контролю впливає низка чинників, що згруповані у рисунку 1.

Рис 1. Фактори впливу на ефективність податкового контролю

Джерело: сформовано автором за даними [6]

Ці елементи взаємодіють, формуючи загальний рівень податкового контролю, і їх вдосконалення є критичним для забезпечення справедливої та ефективної системи оподаткування, що сприяє економічному розвитку та підвищує довіру громадян до держави.

На основі вищесказаного, можна нижче сформулювати рисунок, у якому буде зазначено чинники, завдяки яким ведеться основний вплив на ефективність податкового контролю. А також відповідно до кожного фактору ефективності визначити його рівень.

Для того, щоб підвищити ефективність податкового контролю і зменшити тіньову економіку, варто впроваджувати наступні заходи:

- Автоматизація податкових процесів. Впровадження електронних платформ для обліку податків, таких як електронне адміністрування ПДВ, дозволяє зменшити людський фактор і підвищити прозорість операцій.

- Посилення відповідальності за порушення. Збільшення штрафів та інших санкцій за ухилення від сплати податків може слугувати потужним стримуючим фактором для порушників.

- Освітні кампанії для бізнесу. Підвищення обізнаності серед підприємців про важливість дотримання податкових зобов'язань і негативні наслідки для економіки сприятиме формуванню культури добровільної сплати податків [6].

Висновки: Податковий контроль є ключовим інструментом у боротьбі з тіньовою економікою. Ефективна система контролю забезпечує зменшення ухилень від сплати податків, підвищення прозорості бізнес-операцій і зміцнення податкової дисципліни. На ефективність податкового контролю впливають такі фактори, як якість законодавства, технологічний розвиток та корупція. Для підвищення його ефективності необхідно впроваджувати сучасні технології, посилювати відповідальність за податкові порушення та проводити освітні заходи для підприємців.

Список використаних джерел

1. Пухальська Г.В. Податковий контроль в Україні в контексті проекту Податкового кодексу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 5. Т. 3. С.177- 181.

2. Власов А.В. Сутність та функції податкового контролю. *Юридичний вісник: науковий журнал*. 2011. № 2. С. 107-113.

3. Пухальський В. В. Оцінка стану, ефективності та результативності податкового контролю в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 35–42. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.1.35

4. Річні звіти про виконання Державного бюджету України за період 2014-2019 рр. Сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>

5. Контрольно-перевірочна робота Державної податкової служби України за період 2014-2019 рр. Сайт Державної податкової служби України. URL: Режим доступу: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robota/>

6. Демченко О.П. Оцінка ефективності податкового контролю. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 4 (15). С. 253-257

7. Податковий кодекс України від 01.04.2024 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Ангеліна ПРОКОПЧУК,*
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАВДАНЬ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглядається роль облікового забезпечення у процесі стратегічного управління аграрними підприємствами. Стратегічне управління в аграрному секторі вимагає врахування особливих факторів, таких як сезонність, кліматичні умови, державна підтримка, та специфічні особливості оподаткування і управління ресурсами. Облікова система повинна забезпечувати своєчасну і достовірну інформацію для прийняття управлінських рішень, а також інтегруватися з аналітичними системами для підтримки планування, прогнозування та контролю. У статті акцентується увага на автоматизації бухгалтерських процесів, управлінні ризиками та підвищенні ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.*

***Annotation.** The article discusses the role of accounting in the process of strategic management of agricultural enterprises. Strategic management in the agricultural sector requires taking into account special factors such as seasonality, climatic conditions, government support, and specific features of taxation and resource management. The accounting system should provide timely and reliable information for making management decisions, as well as integrate with analytical systems to support planning, forecasting and control. The article focuses on the automation of accounting processes, risk management and improving the efficiency of the use of resources of agricultural enterprises.*

Вступ. В умовах глобалізації та інтенсифікації економічних процесів аграрні підприємства змушені формувати гнучкі та адаптивні стратегії для збереження конкурентоспроможності. Важливим елементом стратегічного управління є облікова система, яка надає необхідну інформацію для ухвалення рішень. Особливості функціонування аграрного сектору роблять завдання облікового забезпечення управління більш складним та специфічним. Це пов'язано з такими факторами, як сезонність виробництва, залежність від кліматичних умов, висока частка біологічних активів та матеріальних ресурсів, нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію і вплив державної підтримки. У цих умовах облікова система повинна не тільки відображати поточні результати діяльності, але й забезпечувати прогнозування, контроль за витратами та аналіз ефективності управлінських рішень, сприяючи

* Науковий керівник: д.е.н, професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Наталія ПРАВДЮК

довгостроковому розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне управління передбачає розробку довгострокових планів розвитку підприємства, урахування зовнішніх і внутрішніх факторів та прийняття рішень, спрямованих на підвищення стійкості підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища. Для аграрних підприємств це особливо важливо, оскільки їхня діяльність залежить від таких чинників, як сезонність, кліматичні умови, державна підтримка та доступ до ринків.

Аграрний сектор відрізняється від інших галузей економіки специфічними відносинами власності, оподаткуванням, державною підтримкою, формуванням та використанням нематеріальних активів, визначенням фінансових результатів господарської діяльності, приватизацією майна та землі, формуванням людського капіталу, соціальної інфраструктури села тощо [5].

Наведені особливості визначають методологію сільськогосподарського обліку, його відмінність від обліку в інших сферах національного господарства, що відображено на рис. 1.

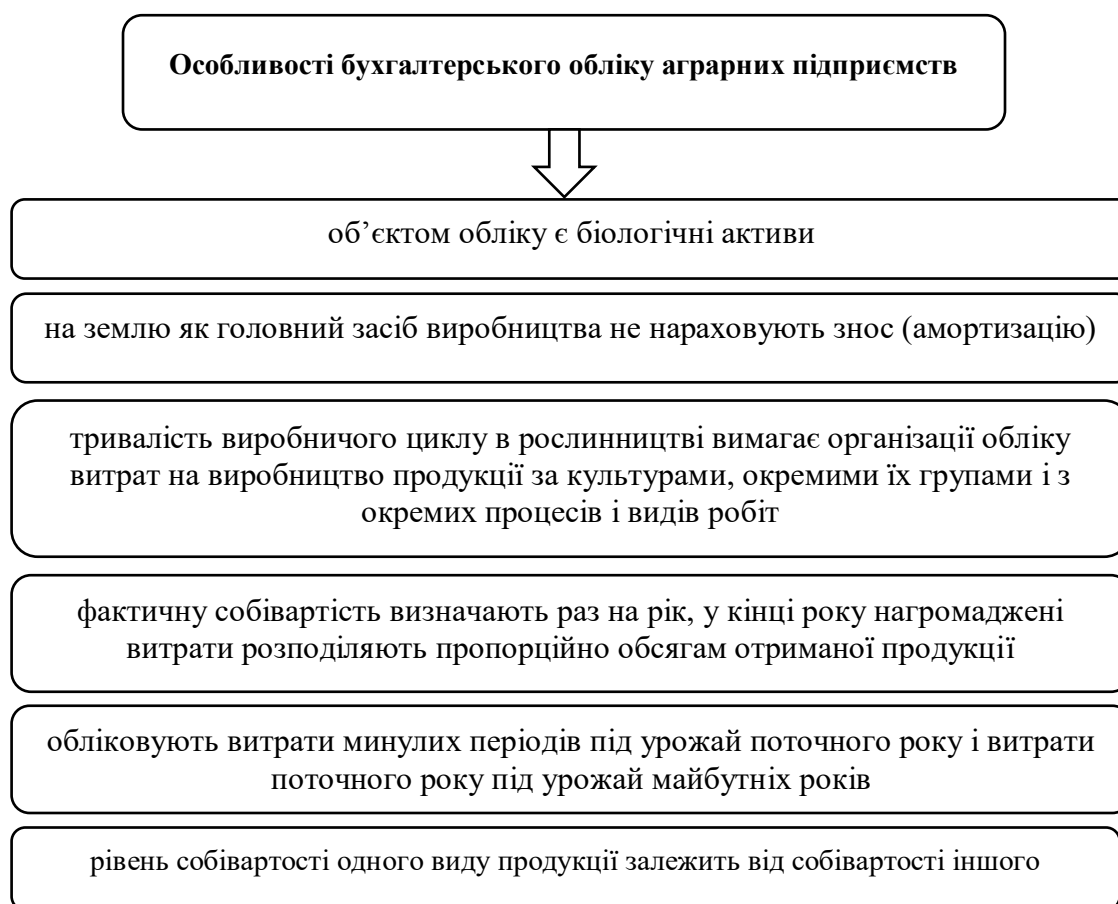

Рис. 1. Особливості бухгалтерського обліку аграрних підприємств
Джерело: сформовано автором на основі [3]

Основні показники результатів діяльності сільськогосподарських підприємств України відображають ефективність виробничих процесів, економічний стан та конкурентоспроможність аграрного сектора. Розглянемо показники у таблиці 1.

**Основні показники результатів діяльності
сільськогосподарських підприємств України**

Показник	2021	2022	2023
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), грн.	519058621.6	463673193.4	
Питома вага підприємств, які отримали чистий збиток, у загальній кількості підприємств, %	11.71	21.62	22
Питома вага підприємств, які отримали чистий прибуток, у загальній кількості підприємств, %	88.28	78.37	78
Чистий збиток, грн.	8335710.5	39101404.4	35042830.4
Збиток до оподаткування, грн.	8332649.5	39093506.1	
Чистий прибуток, грн.	247142660.5	125157589	96973938.5
Прибуток до оподаткування, грн.	248315180.2	126351929.7	
Чистий прибуток (збиток), грн.	238 806 950.00	86 056 184.60	61931108.1
Рівень рентабельності всієї діяльності підприємств, %	36.4	13.33	7.8
Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств, %	40.3	20.03	11.7
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.	770262820.5	642745672.8	

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Аналіз основних показників діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2021-2023 роки свідчить про погіршення фінансових результатів галузі (табл. 1).

До облікових особливостей діяльності аграрних підприємств можна віднести такі: наявність внутрішньої та зовнішньої звітності про собівартість продукції; наявність великої кількості статей прямих витрат; періодичність проведення витрат протягом звітного періоду; особливості щодо групування витрат; методика розподілу непрямих витрат; потреба відображення в обліку біологічних активів.

У процесі обліково-аналітичного забезпечення управління аграрними підприємства важливо врахувати особливості, які визначають характер участі оборотних засобів у кругообороті капіталу. Найпершою з них є зумовлена впливом кліматичних та біологічних чинників сезонність сільськогосподарського виробництва, яка призводить до того, що потреба в оборотних засобах у різні часові періоди протягом року нерівномірна. Також до головних особливостей аграрних підприємств належить взаємозалежність і взаємодоповнюваність галузей та підгалузей виробництва [1].

Саме бухгалтерський облік, аналіз і контроль забезпечують методологічну основу управління складними процесами операційної діяльності, надають користувачам достовірну та неупереджену інформацію про факти господарського життя, здатні вплинути на рівень економічної безпеки і ступінь загроз від ризиків різних видів діяльності [5].

Сучасний сільськогосподарський бізнес потребує не тільки доброго

врожая, а й ефективного управління фінансами. Ведення бухгалтерського обліку в аграрному секторі має свої особливості, що пов'язані з сезонністю, специфікою витрат і доходів, а також складними податковими питаннями. Саме для цього створено сервіс BAS АГРО Бухгалтерія — рішення, яке допомагає вести облік максимально просто та ефективно. BAS АГРО Бухгалтерія - це спеціалізоване програмне забезпечення для ведення бухгалтерського обліку в сільському господарстві. Воно враховує всі нюанси аграрного бізнесу, включаючи облік біологічних активів, обробку полів, використання добрив і засобів захисту.

Облікова система в аграрному підприємстві повинна бути налаштована на забезпечення ефективного управління всіма видами ресурсів. Основні завдання, які має виконувати облікове забезпечення для підтримки стратегічного управління, включають (табл. 2):

Таблиця 2

Завдання облікового забезпечення стратегічного управління аграрного підприємства

Завдання	Коротка характеристика
Забезпечення достовірної та своєчасної інформації	Облік повинен надавати актуальні дані щодо витрат, доходів, рентабельності виробничих процесів, а також аналітичні звіти щодо стану основних засобів, матеріально-технічних ресурсів і фінансового стану підприємства.
Формування інформації для прогнозування та планування	Здатність аграрного підприємства прогнозувати зміну зовнішніх умов та адаптуватися до них базується на якості прогнозних оцінок. Облікова інформація має допомагати в оцінці потенційних ризиків та можливостей.
Аналіз ефективності використання ресурсів	Облік повинен враховувати специфіку аграрної діяльності, зокрема сезонність та зміну вартості матеріальних ресурсів, що дозволить точніше оцінювати ефективність управлінських рішень.
Контроль за витратами та доходами	Оскільки аграрні підприємства часто стикаються з нестабільністю цін на сировину та продукцію, система обліку повинна надавати інструменти для аналізу відхилень від планових показників і контролю витрат.
Інтеграція облікових даних в аналітичні системи	Впровадження сучасних технологій, зокрема інформаційних систем управління, дозволяє оперативно обробляти великі обсяги облікових даних та інтегрувати їх у процеси стратегічного планування.

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Бухгалтерський облік на аграрних підприємствах України має свої особливості, пов'язані з сезонністю виробництва, специфікою сільськогосподарської діяльності та нормативним регулюванням. Документування господарських операцій є невід'ємною частиною бухгалтерського обліку і відіграє важливу роль у забезпеченні достовірності та законності облікових даних [2].

Основні особливості, які впливають на побудову облікової системи аграрного підприємства:

1) **Сезонність.** Аграрна діяльність тісно пов'язана з біологічними циклами вирощування культур, що зумовлює нерівномірність надходжень та

витрат.

2) Кліматичні ризики. Нестабільність погодних умов може призвести до значних збитків для аграрного підприємства.

3) Державна підтримка та субсидії. Аграрні підприємства часто отримують фінансову підтримку від держави у вигляді субсидій, кредитів або компенсацій [4].

Для прийняття стратегічних рішень керівництву аграрного підприємства необхідно мати доступ до вичерпної та аналітичної інформації щодо:

- 1) динаміки виробничих показників.
- 2) аналізу ринкової кон'юнктури та тенденцій.
- 3) оцінки рентабельності проектів.
- 4) контролю за виконанням бюджету.

Оперативність та точність цих даних безпосередньо впливають на ефективність стратегічних рішень.

Висновки. Облікове забезпечення є невід'ємною частиною стратегічного управління аграрним підприємством. В умовах сучасного ринку, що постійно змінюється, аграрні підприємства потребують якісної облікової системи, яка дозволяє швидко адаптувати стратегії до зовнішніх викликів. Запровадження сучасних облікових технологій та інтеграція облікових даних у процеси стратегічного планування є ключем до успішного управління аграрним бізнесом. Крім того, облікова система повинна забезпечувати комплексний аналіз ресурсів і їх ефективності, моніторинг фінансових результатів, контроль за витратами та доходами, а також підтримувати прогнозування й оцінку ризиків. Врахування специфічних умов аграрного сектору, таких як сезонність, державна підтримка та зовнішні ринкові фактори, є важливим елементом у побудові ефективної системи стратегічного управління.

Список використаних джерел

1. Винниченко Н.В., Семенець І.О. Стратегічний аналіз розвитку сільськогосподарських підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 1(2). С. 35-38.
2. Коваль Л.В., Гончарук О.С. Документування в бухгалтерському обліку аграрних підприємств: стан та перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. 2024. № 3. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.3.77>.
3. Правдюк М.В., Правдюк А.Л. Економічні та обліково-законодавчі аспекти інвестиційно-інноваційної діяльності аграрного сектору. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики»*. 2018. Випуск № 2. С. 90-105.
4. Правдюк Н.Л. Роль обліково-аналітичного забезпечення державної аграрної політики в умовах фінансових криз. *Фаховий науково-виробничий журнал «Облік і фінанси»*. 2020. № 2. С.50-59.
5. Яшкіна Н.В. Сутність та методологія стратегічного управління: теоретичний аспект. *Економічний простір*. 2018. № 129. С. 208-215.

Євгеній СЛОБОДЯН,*
студент 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ НАДХОДЖЕНЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті охарактеризовано основні форми побудови бюджетних систем, такі як унітаризм та федералізм. Проведено аналіз формування доходів місцевих бюджетів в країнах Центральної та Східної Європи. Надано пропозиції щодо використання їх досвіду для підвищення бюджетного потенціалу місцевих фінансів України.*

***Abstract.** The article describes the main forms of building budget systems, such as unitarism and federalism. An analysis of the formation of local budget revenues in the countries of Central and Eastern Europe was carried out. Proposals were made to use their experience to increase the budget potential of local finances of Ukraine.*

Вступ. Поглиблення інтеграції України в європейський простір потребує реформування системи державних фінансів згідно з принципами регіональної політики Європейського Союзу. Саме тому цікавим є вивчення світового досвіду формування бюджетного потенціалу регіональних фінансів, (перш за все, в країнах Центральної та Східної Європи).

У контексті вдосконалення вітчизняної бюджетної системи доцільними видаються систематизація, аналіз та адаптація зарубіжного досвіду щодо механізмів підвищення ефективності функціонування місцевих бюджетів та забезпечення на цій основі стійкого ендогенного економічного зростання. Особливої уваги заслуговують процеси бюджетної децентралізації з огляду на багаторічний досвід її реалізації в європейських країнах. Масштаб та характер перерозподілу через бюджетну систему валового внутрішнього продукту в частині співвідношення повноважень центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування є наслідком розвитку системидержавних фінансів.

Виклад основного матеріалу. Різні країни мають різні територіально-адміністративні, етнічні, соціальні, історичні умови тощо, які визначають формування взаємовідносин між рівнями влади в бюджетній сфері. Залежно від цих умов кожна країна по-своєму розв'язує питання бюджетного устрою. Загалом в країнах світу існують дві форми організації бюджетних систем, такі як унітаризм та федералізм.

В економічній літературі немає чіткого трактування бюджетного унітаризму та федералізму. Зазвичай бюджетний унітаризм визнається як

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Марина ПРАВДЮК

форма міжурядових відносин, де активну політику щодо формування місцевих фінансів проводить центральна влада [1, с. 512].

За ознаками регулювання міжбюджетних відносин, співвідношення ролей центральної і місцевої влади А. Буряченко країни Організації економічного співробітництва і розвитку, які відносяться до найбільш розвинених країн світу, поділяє на чотири групи (табл. 1).

Таблиця 1

Основні форми побудови бюджетних систем у світі

Країни-представники	Характеристика групи
Федеративні держави – Австралія, Канада, США; унітарні – Великобританія та Японія	Значна самостійність регіональної та місцевої влади, що опирається на широкі податкові повноваження.
Країни Північної Європи, а саме Данія, Норвегія, Швеція і Фінляндія	Висока частка участі регіональної та місцевої влади у фінансуванні соціальних витрат.
Федеративні держави Західної Європи, а саме Австрія, Німеччина, Швейцарія	Істотна автономність бюджетів різного рівня разом з розвинутою системою їх взаємодії та співробітництва.
Бельгія, Франція, Греція, Італія, Нідерланди, Португалія, Іспанія	Низький рівень автономності місцевих бюджетів, залежність від центрального бюджету.

Джерело: сформовано автором за даними [2]

У федеративних державах, таких як США, Німеччина, Канада, та Швейцарія, бюджетна система складається з трьох рівнів: центрального (федерального) бюджету, бюджетів суб'єктів федерації (штатів, регіонів) та місцевих бюджетів. В унітарних державах, таких як Італія, Франція, Україна, та Японія, бюджетна система має два рівні: державний та місцеві бюджети.

У федераціях структура місцевих бюджетів визначається як федеральним, так і регіональним законодавством, а в унітарних державах ці питання регулюються на загальнодержавному рівні. Є також країни з унікальними особливостями місцевих бюджетів, наприклад, в Іспанії до них включаються бюджети спільних підприємств за участю держави.

У державах з нерівномірним розподілом фінансових ресурсів бюджетні системи можуть бути централізованими, але більшість країн мають децентралізовані системи, де місцеві бюджети функціонують незалежно від державного чи регіональних бюджетів вищого рівня. Основою фінансів місцевого самоврядування є місцеві бюджети, які створюються в межах адміністративних одиниць з виборними органами управління. Їх формування обумовлене необхідністю фінансового забезпечення виконання повноважень місцевих органів влади, що стосуються вирішення місцевих питань [3].

Варто зазначити, що чисті форми унітаризму чи федералізму зустрічаються рідко — більшість бюджетних систем поєднують елементи обох підходів. Під час вибору моделі бюджетної системи держави слід враховувати такі фактори, як державна ефективність, національні інтереси та суспільна єдність.

Серед країн простору ЄС найбільш фінансово незалежними щодо

реалізації довгострокового бюджетного прогнозування є Німеччина та Франція, хоча їх політика досить різниться.

Німеччина – федеративна держава, організація бюджетного процесу – децентралізована, макроекономічне прогнозування уряд здійснює із залученням сторонніх організацій експертного профілю. Теперішній механізм макроекономічного прогнозування почав формування у 1967 р. Незважаючи на те, що різні ланки бюджетної системи ФРН є досить самостійними, у її правовому полі проводиться чіткий розподіл повноважень і відповідальності усіх суб'єктів процесу бюджетування, здійснюється розмежування завдань, які необхідно вирішити, за їх масштабом та виконуваними функціями. Єдині стандарти ведення бюджетного процесу, обліку та звітності поширюються на усі ланки бюджетної системи, а завдяки ефективній правовій регламентації та дієвому механізму реалізації на практиці, країна досягла високого рівня податкової та бюджетної прозорості [4].

Так, федеральні міністерства економіки та фінансів Німеччини є головними суб'єктами прогнозування економічного та фінансового стану. Компетенцією міністерства економіки є розробка середньострокових (на 4 роки) «цільових проєкцій» розвитку економічної сфери держави, які щорічно підлягають корегуванню та продовженню на один рік за принципом змінного планування. Водночас уряд щорічно затверджує «проєкції» на рік, що містяться у щорічних економічних доповідях. Середньострокові та річні «проєкції» складаються з економічних прогнозів та показують лише такі показники, як: темпи приросту ВВП, рівень безробіття, темпи інфляції тощо. Міністерство економіки розробляє кілька прогнозів середньострокових та річних «проєкцій», з яких на етапі їх затвердження обирається найбільш оптимальний [5].

Франція – унітарна держава, яка враховуючи фінансовий потенціал та політичний вплив, є другою країною в ЄС після ФРН. Система прогнозування та планування у країні працює з 1946 р. В основу її функціонування була покладена розробка планів соціально-економічного розвитку країни на п'ять років, а з 1995 р., з певних політичних причин, держава відмовилася від практики складання планів на п'ятирічну перспективу та перейшла до періодичного створення узгоджених концептуальних підходів до пошуку та вирішення діючих проблем.

Необхідність здійснення планування, саме стратегічного розвитку визначається значною роллю державного сектору в економіці Франції. Так, основними суб'єктами процесу макроекономічного прогнозування країни є міністерство фінансів та міністерство економіки. Якщо говорити про конкретніші завдання, то:

- безпосередньо розробкою довгострокової бюджетної та податкової політики займається Департамент фіскального законодавства міністерства фінансів;

- питаннями стратегічного планування економічно-соціального розвитку державного рівня займаються Генеральний комісаріат планування та Рада з економічного аналізу при прем'єр-міністрі країни.

Міжвідомчий комітет з оцінки економічної та соціальної політики держави

разом з Науковою радою з питань політики Франції здійснює наукове обґрунтування наданих Генеральним комісаріатом пропозицій та експертних оцінок національної стратегії розвитку держави.

Так, у Франції також широко використовується залучення провідних вчених до розробки стратегії економічного та соціального розвитку та здійснення консультативних функцій при урядових структурах [6].

Сьогодні органи місцевого самоврядування Європи можуть встановлювати майновий податок на нерухомість і землю; комунальні податки на ділянки землі або будинки, що знаходяться у власності або оренді громадян; податок на туризм; прибуткові податки на комерційну діяльність. Муніципальні органи влади можуть обирати джерела оподаткування, але суб'єкти можуть сплачувати податок тільки один раз. Крім того, значна частина прибутків - це прибутковий податок з громадян, 40% якого на даний час перераховується місцевому самоврядуванню. Так, у Швеції муніципалітетам надано право збирати більшість податків. Основний податок - прибутковий - майже повністю надходить до місцевого бюджету.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, можна зробити кілька важливих висновків для України. На етапі, коли місцеві бюджети ще не мають достатніх власних джерел доходів і перебувають у нестабільному стані, не варто зменшувати роль державних дотацій та субвенцій. Це дає державі можливість підтримувати розвиток місцевого самоврядування. Проте в довгостроковій перспективі слід стимулювати місцеві органи влади до залучення самостійних фінансових ресурсів і збільшення частки власних доходів у бюджетах.

Одним із перспективних джерел є податок на нерухомість, який може мати статус загальнодержавного, але більша частина його надходжень повинна спрямовуватися до місцевих бюджетів. Податки на власність відповідають принципам справедливого оподаткування, оскільки володіння нерухомістю, землею чи транспортними засобами свідчить про певний рівень доходів. Місцевим органам влади легше контролювати, оцінювати та стежити за змінами бази оподаткування. Податок на майно громадян є доцільним в умовах значної різниці в рівнях доходів населення.

Також Україна має звертатися до досвіду розвинутих країн ЄС з приводу формування власних доходів місцевих бюджетів. Вони становлять у Швеції та Швейцарії понад 70%, в Іспанії - 50%, у Норвегії - 56%. Враховуючи вказаний досвід, нагадаємо, що у федеративних державах місцеві бюджети визначаються на основі законодавства кожного суб'єкта федерації. В унітарних - ця система встановлюється на основі єдиного загальнодержавного законодавства. Притому в Європі немає єдиної бюджетної системи та єдиної бюджетної класифікації, а, отже, там послуговуються поняттям «система бюджетів», оскільки кожен рівень влади має власний, самостійний і відокремлений від інших бюджет. Цей бюджет він формує і виконує самостійно на підставі визначених законодавством функцій. Бюджети адміністративних одиниць нижчого рівня зарубіжних країн не включають до бюджетів адміністративних одиниць вищого рівня, тому там відсутні зведені бюджети адміністративно-територіальних утворень, натомість

діють місцеві поточні бюджети та місцеві бюджети розвитку. Кожен із цих бюджетів має власні видатки і власні доходи [7].

Висновок. Ознайомившись з досвідом зарубіжних країн, зазначимо, що загальним стратегічним напрямом в Україні повинно стати посилення зацікавленості місцевих органів влади у зростанні ролі власного бюджетного потенціалу під час наповнення місцевих бюджетів. Для цього необхідно під час зменшення загальної кількості податків, що дасть змогу підвищити ефективність їх адміністрування, розширити перелік місцевих податків. До складу місцевих податків варто віднести податки, надходження від яких були б вагомими та мали постійний характер, як, наприклад, податок на доходи фізичних осіб. Зарубіжний досвід формування бюджетних надходжень має досить багато позитивних рис і заслуговує на увагу, проте в жодному разі не можливо повністю пристосовувати будь-яку зарубіжну систему до України. Більш ефективним буде розробка власної стратегії реформування місцевих бюджетів, яка враховуватиме національні інтереси, традиції місцевого самоврядування України та буде спрямована на її подальше вдосконалення, що потребує глибокого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Фінанси. Курс для фінансистів : навч. посіб. за ред. В. Оспіщева. Київ. : Знання, 2008. 567 с.
2. Буряченко А. Функціональна децентралізація та вдосконалення системи бюджетних відносин. *Фінанси України*. 2014. № 2. С. 19–29.
3. Адаменко І.П. Запровадження європейських стандартів у галузі місцевих фінансів в Україні *Наукові праці НДФІ*. 2007. №3 (40). С. 67-77.
4. Європейський центральний банк. Офіційний сайт. URL: <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html>
5. Міністерство фінансів Німеччини. Офіційний сайт. URL: <http://www.bundesfinanzministerium.de>
6. Савонік Т. П. Особливості бюджетного планування зарубіжних країн та перспективи їх впровадження в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 1. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2611>
7. Кирич Н.Б., Кулик В.І., Когут Р.Р. Зарубіжний досвід формування матеріальних та фінансових ресурсів місцевого самоврядування. *Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, академіка НАН Миколи Григоровича Чумаченка: «Наука, інновації, бізнес: проблеми, перспективи і сьогочасні тренди розвитку»*, (Тернопіль, 26 травня 2023 року) 2023. С.55-56

Олександра ФІЛПОВА,*
студентка 3 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

***Анотація.** У статті досліджуються особливості формування фінансової звітності на сільськогосподарських підприємствах. Особлива увага приділяється порівнянню кількості діючих підприємств за видами діяльності та розмірами, зокрема факторам, що впливають на формування фінансової звітності підприємств. Детально досліджено діяльність великих, середніх та малих підприємств на ринку, а також види форм фінансової звітності цих підприємств. У статті підкреслено важливість прозорої та достовірної звітності для залучення інвестицій у аграрний сектор, адже висока капіталоемність сільськогосподарських процесів вимагає значних фінансових ресурсів, що можуть бути залучені завдяки правильному фінансовому обліку.*

***Abstract.** The article examines the peculiarities of financial reporting at agricultural enterprises. Particular attention is paid to the comparison of the number of operating enterprises by type of activity and size, in particular, to the factors influencing the formation of financial statements of enterprises. The activities of large, medium and small enterprises in the market, as well as the types of financial reporting forms of these enterprises are studied in detail. The article emphasizes the importance of transparent and reliable reporting for attracting investment in the agricultural sector, since the high capital intensity of agricultural processes requires significant financial resources that can be attracted through proper financial accounting.*

Вступ. Фінансова звітність сільськогосподарських підприємств посідає центральне місце в забезпеченні їх економічної стабільності та конкурентоспроможності на сучасному ринку. Аграрний сектор через свою специфіку постійно стикається з унікальними викликами, серед яких кліматичні зміни, коливання ринкових цін, сезонність виробництва та залежність від державної підтримки. У таких умовах якісна фінансова звітність стає критично важливою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, залучення інвестицій, планування та контролю виробничих процесів.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення функціонує велика кількість суб'єктів господарювання, в тому числі і в аграрній сфері. Усі вони різняться за напрямками діяльності та розмірами. Діяльність великих, середніх і малих підприємств в аграрній галузі відрізняється масштабами, структурою та економічним впливом, що дозволяє задовольнити різноманітні потреби ринку.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Любов КОВАЛЬ

Донедавна вважалося, що фінансова звітність може задовольнити запити зацікавлених користувачів, проте нині виявилось, що її даних явно недостатньо, тому обговорюється ідея впровадження інтегрованої звітності. На основі існуючого стандарту з інтегрованої звітності ведуться наукові дискусії про її склад та зміст. Сільськогосподарські підприємства складають спеціалізовану бухгалтерську звітність, що включає як фінансову, так і нефінансову інформацію. Разом з тим, склад і зміст цієї звітності вимагають вдосконалення, виходячи із сьогоденних запитів і потреб користувачів.

Великі підприємства, є ключовими учасниками в аграрному секторі, що зазвичай охоплюють усі етапи виробництва. Їхній доступ до значних фінансових ресурсів дозволяє впроваджувати сучасні технології та інновації.

Середні підприємства відіграють роль своєрідної проміжної ланки між великими та малими підприємствами. Вони характеризуються більшою гнучкістю та здатністю швидко адаптуватися до змін ринку, хоча мають обмежені фінансові ресурси.

Малі підприємства, відіграють важливу роль в аграрній сфері, оскільки здебільшого орієнтовані на виробництво свіжої, екологічно чистої та органічної продукції для місцевих споживачів. Зазвичай вони використовують ручну працю або базове обладнання, що дає їм можливість залишатися гнучкими та оперативно реагувати на зміни попиту [6].

Різні типи підприємств взаємодіють на аграрному ринку, підтримуючи його стабільність і розвиток (табл.1). Великі підприємства стимулюють зростання національної економіки, середні - задовольняють регіональні потреби, а малі господарства забезпечують локальні ринки і пропонують унікальну продукцію.

Таблиця 1

Кількість діючих підприємств з розподілом на великі, середні, малі за 2012–2023 роки

Роки	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	Усього
2012	698	20189	344048	364935
2013	659	18859	373809	393327
2014	497	15906	324598	341001
2015	423	15203	327814	343440
2016	383	14832	291154	306369
2017	399	14937	322920	338256
2018	446	16057	339374	355877
2019	518	17751	362328	380597
2020	512	17602	355708	373822
2021	610	17502	352722	370834
2022	494	14783	246647	261924
2023	512	14070	293270	307852

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Аналізуючи таблиці із кількістю діючих підприємств, можна зробити висновок, що повномасштабне вторгнення у 2022 році спричинило скорочення їхньої діяльності на ринку.

Таблиця 2

Кількість діючих підприємств сільськогосподарської діяльності з розподілом на великі, середні та малі за 2012-2023 роки

Роки	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	Усього
1	2	3	4	5
2012	26	3143	44487	47656
2013	27	2915	46906	49848
2014	28	2595	43389	46012
2015	29	2533	44182	46744
2016	20	2501	42477	44998
2017	18	2383	47714	50115
2018	23	2298	48183	50504
2019	34	2281	47924	50239
2020	36	2134	47282	49452
2021	49	2091	45613	47753
2022	39	1683	31122	32844
2023	39	1457	39393	40889

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Порівнюючи дані першої та другої таблиці, відсоток підприємств сільського господарства від загальної кількості діючих підприємств в Україні станом на 2023 рік складає: великі підприємства - 7,6%; середні підприємства - 10,4%; малі підприємства - 13,4%.

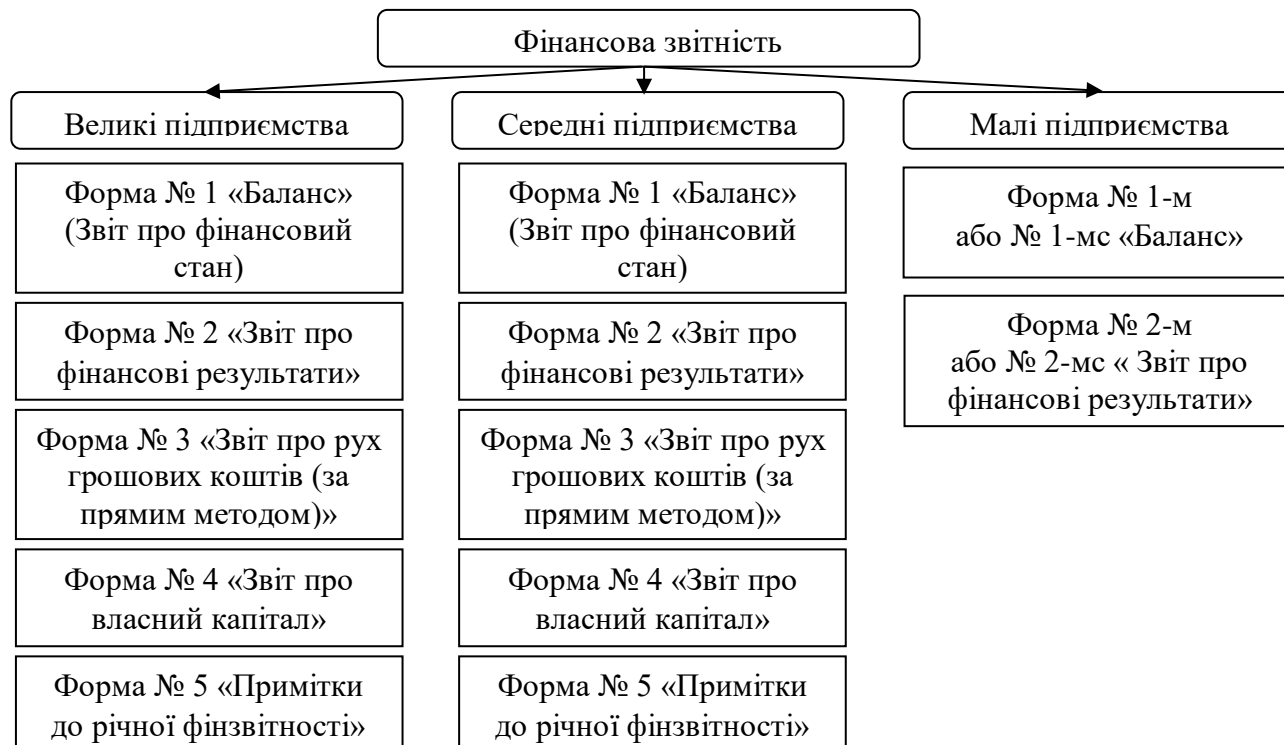

Рис. 1. Основні відмінності форм фінансової звітності для великих та малих підприємств

Джерело: сформовано автором на основі [1;2;5].

Згідно закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»[4] саме розмір підприємства впливає на наповнення комплексу фінансової звітності. Фінансова звітність великих, середніх і малих підприємств аграрного сектору має свої особливості, що обумовлені розмірами бізнесу, вимогами законодавства та доступністю ресурсів для ведення обліку.

Проаналізувавши форми звітності великих та малих підприємств, прослідковується використання простої форми звітності у малих підприємств, при використанні такої форми ведення обліку передбачено заповнення журналу обліку господарських операцій, що зумовлює використання подвійного запису. Також можна побачити, що основна відмінність між формуванням фінансової звітності полягає в деталізації статей активів, зобов'язань та власного капіталу. У формі № 1-м деякі статті можуть бути об'єднані, а розкриття інформації може бути менш детальним. Аналогічно балансу, форма № 2-м містить спрощену структуру та меншу деталізацію порівняно з формою № 2.

На такі відмінності можуть впливати такі фактори:

- масштаб діяльності. Великі підприємства мають більш складну структуру, більшу кількість операцій та більшу кількість активів і зобов'язань.
- потреби користувачів. Інвестори та кредитори великих підприємств мають більш високі вимоги до якості та обсягу інформації.

На величину фінансової звітності може впливати кількість здійснення господарських операцій за звітний період.

Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»[1]), бухгалтерський баланс є звітом про фінансовий стан підприємства, який на певну дату відображає його активи, власний капітал і зобов'язання. Як основний звітний документ, баланс має значну практичну цінність, оскільки він дає можливість підприємству розкрити своє фінансове становище перед усіма зацікавленими сторонами, серед яких внутрішні і зовнішні користувачі: керівництво, інвестори, кредитори, податкові органи, органи статистики, фінансові установи тощо.

Фінансова звітність служить для того, щоб власник підприємства міг оцінити власний капітал і контролювати його за допомогою даних, що містяться в балансі. Крім того, через баланс можна отримати інформацію про матеріальні цінності, запаси, стан розрахунків та інвестиції, що надає повне та достовірне уявлення про фінансовий стан підприємства.

Прозорість інформації у фінансовій звітності має значуще значення для прийняття управлінських рішень і залучення інвестицій, особливо в аграрному секторі. Чітка і достовірна звітність дозволяє керівникам підприємств оцінювати поточну ситуацію, аналізувати ефективність діяльності та планувати подальші дії. Для інвесторів прозора фінансова звітність є важливим інструментом для оцінки ризиків і прийняття рішень щодо інвестицій. В умовах аграрного сектора, який піддається ризикам через природні фактори і ринкові коливання, відкрита та достовірна інформація підвищує довіру інвесторів і збільшує ймовірність отримання фінансування для розвитку підприємства.

Отже, прозора фінансова звітність є важливим елементом стійкості й

розвитку аграрних підприємств, оскільки сприяє ефективнішому управлінню та успішному залученню інвестицій для подальшого зростання. Фінансовий звіт має бути підготовлений і наданий користувачам до 25 числа місяця, що слідує за звітним кварталом. [1].

Висновки. Фінансова звітність сільськогосподарських підприємств є невід’ємною частиною успішного господарювання та забезпечення стабільного розвитку в умовах сучасного ринку. Вона дозволяє не тільки відобразити реальний фінансовий стан підприємства, а й надає важливу інформацію для прийняття управлінських рішень, залучення інвестицій та забезпечення прозорості діяльності. Формування фінансової звітності на сільськогосподарських підприємствах має свої особливості, які необхідно враховувати при її складанні та аналізі. Правильно складена фінансова звітність дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства, ефективність його діяльності та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Також, при виборі форми фінансової звітності, слід враховувати, що великі підприємства здійснюють більшу кількість операцій та мають велику кількість активів і зобов’язань, в свою чергу середні та малі підприємства мають більш просту структуру діяльності та здійснюють значно меншу кількість господарських операцій, ніж великі підприємства.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення 09.10.2024).
2. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#n42> (дата звернення 09.10.2024).
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 09.10.2024)
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#n192>
5. Коваль Л. В. Особливості формування облікової політики у фермерських господарствах *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 113-123.
6. Дудчик О.Ю., Яренчак М.В., Бабіян Л.Н. Роль малого та середнього бізнесу в економіці України. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. №6 С. 65-70.

НАПРЯМ

2

РОЗВИТОК ФІНАНСІВ,
БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І
СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ

Єлизавета БАРАБАШ,*

студентка 2 курсу,

факультет обліку, фінансів та аудиту,

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

**ІННОВАЦІЇ У ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГАХ: РОЛЬ ФІНТЕХ КОМПАНІЙ
У РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ РИНКІВ КАПІТАЛУ**

***Анотація.** У статті досліджується роль фінтех-компаній як рушійної сили інновацій у сфері фінансових послуг, зокрема на ринках капіталу. Фінансові технології сприяли трансформації традиційних ринків, впроваджуючи автоматизацію, штучний інтелект, блокчейн, краудфандинг та інші інноваційні рішення. Фінтех-компанії забезпечують гнучкість і доступність фінансових ресурсів, знижують транзакційні витрати та підвищують ефективність управління активами. Стаття також висвітлює ключові виклики для розвитку фінтеху, включаючи регуляторні питання та кібербезпеку.*

***Abstract** The article explores the role of fintech companies as a driving force of innovation in financial services, particularly in capital markets. Financial technologies have contributed to the transformation of traditional markets by introducing automation, artificial intelligence, blockchain, crowdfunding, and other innovative solutions. Fintech companies provide flexibility and accessibility to financial resources, reduce transaction costs, and enhance asset management efficiency. The article also highlights key challenges for the development of fintech, including regulatory issues and cybersecurity.*

Вступ. Фінансово-технологічні компанії (фінтех) стали основним рушієм інновацій у сфері фінансових послуг, які суттєво змінюють сучасні ринки капіталу. Цей розвиток почався з інтеграції технологічних рішень у традиційні фінансові процеси і поступово набрав значних обертів. Ринки капіталу, які

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

раніше контролювалися великими банками та інвестиційними фондами, зазнали структурних змін завдяки фінтех, що дозволяє компаніям швидше адаптуватися до глобальних викликів і забезпечувати гнучкість та інклюзивність у доступі до капіталу. Фінтех-компанії стали потужним каталізатором для розширення можливостей ринків капіталу через автоматизацію операцій, впровадження технологій штучного інтелекту, децентралізовані платформи на основі блокчейну, а також розвиток нових фінансових моделей, таких як краудфандинг і краудінвестинг. У цій статті детально розглянуто еволюцію фінтех, його роль у ринках капіталу, а також основні інноваційні напрямки, що впливають на глобальні фінансові процеси.

Виклад основного матеріалу. Фінансові послуги завжди були важливою частиною економічної діяльності, але з розвитком технологій цей сектор зазнає швидких змін. До кінця ХХ століття фінансові ринки були доміновані великими банками та фінансовими установами, які контролювали доступ до капіталу та надавали посередницькі послуги між інвесторами та компаніями. Проте з початком 2000-х років і появою нових технологій, таких як інтернет та мобільні додатки, стали можливими нові форми надання фінансових послуг.

Фінтех-компанії поєднують фінансові інструменти з технологіями для покращення ефективності, доступності та прозорості фінансових ринків. Вони вирізняються від традиційних фінансових установ тим, що активно використовують новітні цифрові рішення для оптимізації фінансових процесів, зменшення витрат та розширення доступу до фінансових послуг. Це дозволяє їм пропонувати нові послуги, такі як онлайн-платформи для кредитування, цифрові гаманці, автоматизовані платформи для управління активами та інші.

Останнім часом ринок фінансових технологій розширюється швидкими темпами, а нові інноваційні досягнення стимулюють розвиток галузі. Поінформованість про головні інновації у сфері фінансових технологій є стандартною практикою для бізнес-лідерів, зацікавлених у вивченні переваг фінансових технологій. Фінансова індустрія потребує серйозної трансформації з різних причин, включно з доступністю фінансових послуг. Фінтех засновані на основах інновацій. Фінтех - це сектор, що радикально розширюється, здатний досягти майже 31,5 мільярда доларів до 2026 року. Внесок найпопулярніших інноваційних фінтех-інновацій виявився корисним для переосмислення застосування технологій у фінансах. Десять років тому дискусії навколо фінансових технологій обмежувалися використанням кредитних карт і розвитком онлайн-банкінгу. Тепер фінтех зосередив увагу на таких важливих аспектах, як доступність банківських послуг, захист від посередників і стійкість до цензури [1].

На ринку фінансових технологій (фінтеху) існує розмаїття інструментів, які використовуються для забезпечення фінансових послуг і операцій. Наведемо перелік основних:

1. Мобільні додатки та електронні гаманці: ці інструменти дозволяють користувачам здійснювати платежі, перекази коштів, управляти своїми фінансами через мобільні пристрої.

2. Онлайн-платформи для позик та кредитування, які розширюють можливості пошуку кредиторів позичальниками, забезпечують швидкий доступ до фінансових ресурсів, спрощують процес отримання кредиту онлайн.

3. Розрахункові системи і платіжні шлюзи, що дозволяють здійснити обробку платежів, переказів коштів та електронних транзакцій, водночас забезпечуючи безпеку і ефективність фінансових операцій.

4. Роботизація процесів і штучний інтелект, які автоматизують фінансові операції, дозволяють аналізувати дані та робити прогнози. Це допомагає зменшити витрати і покращити точність прийняття рішень.

5. Блокчейн та криптовалюти, які використовуються для створення безпечних, децентралізованих систем зберігання та передачі даних.

Отже, як бачимо, фінансові технології являють собою поєднання, з одного боку, цифрових технологій, з іншого - інновацій у фінансовій сфері, що можуть бути застосовані для спрощення алгоритму здійснення економічних відносин між різними суб'єктами, для підвищення рівня їхньої фінансової безпеки, надання, розширення і розповсюдження фінансових послуг технологічними компаніями тощо [2].

Фінансові технології стали ключовим фактором у трансформації сучасного фінансового сектора. Вони пропонують нові рішення для традиційних фінансових послуг, дозволяючи компаніям та споживачам використовувати інноваційні платформи для управління своїми фінансами. У цій таблиці представлені основні категорії фінтех-компаній, які відіграють важливу роль у розвитку ринків капіталу та пропонують різноманітні послуги.

Таблиця 1

Основні категорії фінтех-компаній

Категорія	Опис	Приклади компаній	Основні функції	Цільова аудиторія
1	2	3	4	5
Платежі	Платформи для обробки електронних платежів	PayPal, Stripe, Square	Обробка транзакцій, онлайн-платежі, підписки	Споживачі, малі та середні підприємства
Кредитування	Платформи для онлайн-кредитування	LendingClub, Prosper	Позичування грошей, управління кредитними ризиками	Фізичні особи, підприємства
Інвестиції	Платформи для інвестиційного управління	Robinhood, Wealthfront	Торгівля акціями, управління портфелем	Інвестори, початківці, молоді професіонали
Краудфандинг	Платформи для збору коштів на проекти	Kickstarter, Indiegogo	Збір коштів для стартапів та проектів	Підприємці, стартапи, інвестори
Страховання	Технології для управління ризиками	Lemonade, Metromile	Онлайн-страховання, автоматизація претензій	Споживачі, бізнеси, які шукають страховий захист

1	2	3	4	5
Блокчейн	Технології на основі дистрибутивного реєстру	Chainalysis, Coinbase	Децентралізовані транзакції, смарт-контракти	Інвестори, компанії, що займаються криптовалютами
Фінансові консультації	Платформи для надання фінансових порад	Personal Capital, Betterment	Персоналізовані фінансові рекомендації	Споживачі, які шукають управління фінансами
Фінансові технології для малих бізнесів	Платформи для підтримки малих підприємств	Kabbage, Square	Фінансування, обробка платежів	Малі та середні підприємства

Джерело: побудовано автором.

Розуміння різних категорій фінтех-компаній допомагає оцінити їхній вплив на фінансовий ринок і виявити потенційні можливості для інвестицій і співпраці. Кожна категорія має свої особливості та цільову аудиторію, що дозволяє їй адаптуватися до потреб споживачів та бізнесу. Ця різноманітність сприяє розвитку інновацій та підвищенню ефективності у фінансових послугах, що, у свою чергу, відкриває нові горизонти для економічного зростання та фінансової стабільності.

Фінтех-компанії суттєво впливають на розвиток ринків капіталу, оскільки вони спрощують доступ до фінансових ресурсів, знижують вартість фінансових послуг та сприяють підвищенню ефективності інвестиційних процесів. Вони не тільки розширюють доступ до капіталу, але й оптимізують процеси торгівлі та управління активами, роблячи ринки капіталу більш прозорими та відкритими для інвесторів усіх рівнів.

1. Доступність та інклюзивність. Однією з ключових переваг фінтех-компаній є створення інклюзивного фінансового середовища, в якому можуть брати участь різні категорії інвесторів. Фінтех платформи дозволяють інвесторам здійснювати фінансові операції без необхідності фізичного відвідування банків або брокерів, що суттєво знижує бар'єри для входу на ринок капіталу.

2. Оптимізація управління активами та ризиками. Фінтех-компанії розробляють інструменти для автоматизованого управління активами, що знижує витрати та підвищує ефективність. Системи, засновані на штучному інтелекті та великих даних, можуть в реальному часі аналізувати ризики, що допомагає інвесторам швидше приймати рішення та уникати збитків.

3. Зниження транзакційних витрат. Завдяки використанню автоматизованих систем та децентралізованих технологій, таких як блокчейн, фінтех-компанії знижують витрати на фінансові операції. Це робить процеси торгівлі капіталом більш ефективними, сприяючи розвитку ринкових механізмів та зменшуючи вартість для інвесторів.

Венчурна компанія F-Prime Capital представила щорічне дослідження "Індекс Фінтеху 2023" з підсумками року у фінтех світі. Ключовим фокусом

розвитку сектору фінансових технологій став “більше регулювання – менше ризиків”, тобто посилення контролю, розробка правил і зростання ролі регуляторів. Ми зібрали ключове з дослідження щодо того, з чим починає 2024 рік фінтех у всьому світі.

Однак фінтех-компанії також стикаються з рядом викликів, які можуть вплинути на їх подальший розвиток. Серед найважливіших з них - регуляторні вимоги, які можуть варіюватися в залежності від юрисдикції, та питання кібербезпеки, що стає все більш актуальним у зв'язку зі зростанням обсягів даних та транзакцій в онлайн-середовищі.

У перспективі фінтех-компанії продовжуватимуть грати ключову роль у формуванні глобальної фінансової системи. Вони не лише впроваджуватимуть нові технології, але й зможуть сприяти розвитку ринків капіталу, відкриваючи нові можливості для інвестування та фінансування бізнесу. Це, в свою чергу, буде сприяти економічному зростанню, інноваціям і покращенню загального рівня життя населення. Щоб досягти цього, фінтех-компаніям доведеться адаптуватися до швидко мінливих умов ринку, реагуючи на нові виклики, такі як конкуренція з боку традиційних фінансових установ та технологічних гігантів. Їм також необхідно буде забезпечити гнучкість своїх рішень, щоб відповідати зростаючим очікуванням споживачів і забезпечити безперервний користувацький досвід.

Висновок. Фінтех-компанії безперечно стають важливими гравцями у розвитку сучасних ринків капіталу, перетворюючи традиційні фінансові структури та способи ведення бізнесу. Вони не лише надають нові можливості для інвесторів, але й створюють доступ до фінансових послуг для більш широких верств населення, включаючи ті групи, які раніше не мали можливості користуватися такими послугами. Це, у свою чергу, сприяє зростанню фінансової інклюзії, що є критично важливим для стабільності економік, особливо в умовах глобалізації. Важливою перевагою фінтех-компаній є їх здатність впроваджувати інноваційні платформи, які дозволяють не тільки знижувати витрати на фінансові послуги, але й забезпечують більш ефективне управління ризиками. Завдяки використанню нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та великі дані, фінтех-компанії можуть надавати своїм клієнтам більше аналітичних даних і персоналізованих рішень.

Список використаних джерел:

1. Галата Ф. 10 головних фінтех-інновацій, які ви повинні знати. URL: <https://founder.ua/publication/10-top-fintech-innovations-you-should-know>
2. Солоджук, Т., Щур, Р., & Дрислюк, В. (2023). Ринок фінансових технологій (фінтеху) в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-160>.
3. Посилення регулювання та потенційні IPO: з чим глобальний фінтех розпочинає 2024 рік. URL: <https://fintechinsider.com.ua/posylennya-regulyuvannya-ta-potencijni-ipo-z-chym-globalnyj-finteh-rozpochynaye-2024-rik/>.
4. Федосюк Ю. Фінтех у 2024 році: чого чекати. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/4/708359/>.

Аліна БОНДАР,*
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВЗАЄМОДІЯ БАНКІВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** Стаття розглядає важливість взаємодії між банками та страховими компаніями на фінансовому ринку, а також проблеми, які виникають у цьому процесі та перспективи розвитку їх співпраці. Обговорюються різні форми співпраці між банками та страховими компаніями, такі як банкострахування, створення страхових дочірніх компаній банками, стратегічні альянси та крос-продажі. В цілому, стаття надає глибокий огляд взаємодії банків та страхових компаній на фінансовому ринку, відзначаючи їхній потенціал та виклики, що потребують уваги, а також намічаючи перспективи розвитку для подальшої стабільності та конкурентоспроможності.*

***Abstract.** The article examines the importance of interaction between banks and insurance companies in the financial market, as well as the problems that arise in this process and the prospects for the development of their cooperation. Various forms of cooperation between banks and insurance companies are discussed, such as bancassurance, establishment of insurance subsidiaries by banks, strategic alliances, and cross-selling. Overall, the article provides a deep overview of the interaction between banks and insurance companies in the financial market, noting their potential and challenges that require attention, as well as outlining development prospects for further stability and competitiveness.*

Вступ. У сучасному світі фінансові послуги є невід'ємною частиною економічної системи будь-якої країни. Банки і страхові компанії відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку економіки. Взаємодія між цими двома секторами фінансового ринку є важливим елементом створення синергії, яка сприяє ефективнішому використанню ресурсів, зниженню ризиків та підвищенню конкурентоспроможності. Однак, не дивлячись на значний потенціал для співпраці, існує ряд проблем, які перешкоджають максимальному розкриттю цього потенціалу. У цій статті розглянемо ключові аспекти взаємодії банків та страхових компаній, проблеми, що виникають у цьому процесі, та перспективи розвитку їх співпраці.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система будь-якої країни є складним механізмом, в якому взаємодіють різні інституції, кожна з яких виконує свою унікальну функцію. Серед них, банки та страхові компанії

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

займають провідні позиції, забезпечуючи необхідні умови для стабільного економічного зростання та захисту від ризиків. Банки надають кредити, приймають депозити, здійснюють розрахунково-касові операції та пропонують інші фінансові послуги, які є основою для розвитку бізнесу та споживчого ринку. Страхові компанії, у свою чергу, надають різні види страхових послуг, що дозволяють мінімізувати фінансові втрати у разі настання непередбачених подій.

Зростаюча складність і взаємозалежність світової економіки ставить перед банками та страховими компаніями нові виклики, пов'язані з необхідністю пошуку нових шляхів для забезпечення стабільного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

У сучасному світі фінансові послуги швидко змінюються під впливом технологічного прогресу, змін у регуляторному середовищі та зміни потреб клієнтів. Ці зміни вимагають від банків та страхових компаній не тільки адаптації, але й активного пошуку нових шляхів розвитку та взаємодії. Наприклад, цифрові технології відкривають нові можливості для надання фінансових послуг через інтернет та мобільні платформи, що дозволяє залучати нових клієнтів та підвищувати ефективність обслуговування.

Водночас, існує ряд проблем, які перешкоджають ефективній співпраці між банками та страховими компаніями. Серед них — різні регуляторні вимоги, відмінності в корпоративних культурах, конфлікти інтересів, технологічні бар'єри та брак кваліфікованих кадрів. Ці проблеми вимагають ретельного аналізу та розробки стратегій для їх подолання.

Співпраця між банками та страховими компаніями може здійснюватись у різних формах та моделях, серед яких виділяють:

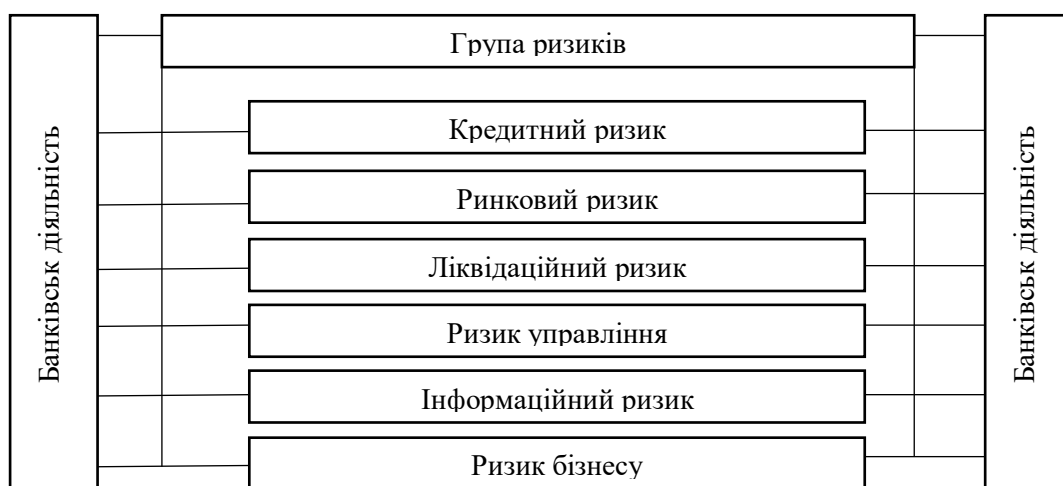
- Банкострахування: надання страхових послуг через мережу банківських відділень. Це один із найпоширеніших видів співпраці, який дозволяє банкам пропонувати своїм клієнтам страхові продукти, збільшуючи таким чином свої доходи та підвищуючи лояльність клієнтів.

- Страхові дочірні компанії банків: створення банками власних страхових компаній для надання страхових послуг. Це дозволяє банкам контролювати весь цикл надання фінансових послуг, підвищуючи ефективність та знижуючи витрати.

- Партнерство та стратегічні альянси: укладення договорів про співпрацю між банками та страховими компаніями для спільного надання фінансових послуг. Це дозволяє обом сторонам використовувати свої конкурентні переваги та збільшувати ринкову частку.

- Перехресні продажі: пропонування клієнтам банків страхових продуктів у процесі надання банківських послуг, і навпаки. Це сприяє збільшенню продажів та задоволеності клієнтів [1].

В процесі діяльності банківського і страхового секторів кожному із них притаманні свої групи ризику та визначені Національним банком України та Європейським комітетом зі страхування, таким чином на основі їх аналізу можна сформулювати наступну схему ризиків взаємодії банківських установ та страхових компаній (рис. 1).

*Рис. 1. Ризики взаємодії банківських установ та страхових компаній
Джерело: складено автором на основі [2].*

Основні проблеми можна згрупувати за декількома напрямками таблиця 1.
Таблиця 1

**Проблеми взаємодія банків та страхових компаній на ринку
фінансових послуг**

Проблема	Сутність
1	2
Регуляторні та правові проблеми	Різні регуляторні режими: Банки та страхові компанії регулюються різними органами, що може ускладнювати узгодження їх діяльності. Наприклад, в Україні банки підпадають під нагляд Національного банку України (НБУ), тоді як страхові компанії регулюються Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг. Відмінності в законодавстві: Законодавча база для банківської та страхової діяльності може мати різні вимоги.
Економічні та фінансові проблеми	Конкуренція за клієнта: Банки та страхові компанії можуть конкурувати за одного і того ж клієнта, що призводить до конфліктів інтересів. Ризики інвестицій: Спільні інвестиційні проекти можуть мати різний рівень ризику для банків та страхових компаній, що ускладнює прийняття спільних рішень.
Операційні проблеми	Технічна інтеграція: Інтеграція інформаційних систем банків та страхових компаній може бути складною через різні технологічні платформи. Стандартизація даних: Відсутність єдиних стандартів обміну даними між банками та страховими компаніями може призводити до помилок та затримок у обробці інформації.
Проблеми взаємної довіри та прозорості	Недостатня прозорість: Нестача прозорості у діяльності страхових компаній або банків може викликати недовіру з боку партнерів. Конфлікти інтересів: Взаємодія між банками та страховими компаніями може ускладнюватись через конфлікти інтересів.
Маркетингові проблеми	Невідповідність продуктів: Спільні фінансові продукти можуть не відповідати потребам клієнтів через різні підходи до їх розробки з боку банків та страхових компаній. Проблеми крос-продажів: Банки та страхові компанії можуть стикатись з проблемами при продажі спільних продуктів, оскільки клієнти можуть не бачити вигоди від таких пропозицій.

Джерело: сформовано автором.

Взаємодія банків та страхових компаній на ринку фінансових послуг має ряд проблем, які впливають на ефективність їх співпраці та розвиток ринку в цілому.

Співпраця між банками та страховими компаніями може значно підвищити якість та різноманітність фінансових послуг, що пропонуються клієнтам, якщо вирішити наведені вище проблеми.

Для подолання цих проблем необхідно: гармонізувати регуляторне середовище для банків та страхових компаній; розробити стандарти обміну інформацією та спільні технологічні платформи; підвищити прозорість та довіру між учасниками ринку; інвестувати у навчання та розвиток персоналу; проводити спільні маркетингові дослідження та адаптувати продукти під потреби клієнтів.

Взаємодія банків та страхових компаній на ринку фінансових послуг має великий потенціал та перспективи для розвитку. Ця синергія може принести значні переваги як для самих установ, так і для їх клієнтів. Виділимо кілька ключових напрямків щодо реалізації перспектив цієї взаємодії (табл. 2).

Взаємодія банків та страхових компаній є перспективним напрямком розвитку фінансового ринку, який може принести значні вигоди обом сторонам і їхнім клієнтам. Комплексні фінансові продукти, спільні технологічні рішення, інтегровані маркетингові стратегії та ефективне управління ризиками є ключовими елементами, які можуть підвищити конкурентоспроможність і стабільність фінансових установ.

Таблиця 2

Перспективні напрямки взаємодія банків та страхових компаній на ринку фінансових послуг

Перспективний напрям	Сутність	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Банкостраховання (Bancassurance)	Це найбільш поширена форма співпраці між банками та страховими компаніями. Вона полягає в тому, що банки пропонують своїм клієнтам страхові продукти через свою мережу відділень, а страхові компанії, в свою чергу, отримують доступ до широкої клієнтської бази банків.	<ul style="list-style-type: none"> • Розширення клієнтської бази: Страхові компанії можуть легко отримати доступ до клієнтів банків. • Зручність для клієнтів: Клієнти можуть отримати комплексні фінансові послуги в одному місці. • Підвищення доходів: Банки можуть отримувати комісійні від продажу страхових продуктів, а страхові компанії — збільшення обсягів продажу. 	<ul style="list-style-type: none"> • Конфлікт інтересів: Банки можуть просувати страхові продукти, які є менш вигідними для клієнтів, щоб отримати вищі комісійні. • Зниження якості обслуговування: Співробітники банків можуть бути не завжди добре навчені страхових продуктів, що може призвести до недостатнього консультування клієнтів.

1	2	3	4
Спільні інвестиційні продукти	Банки та страхові компанії можуть розробляти спільні інвестиційні продукти, які поєднують функції заощадження та страхування. Це можуть бути, наприклад, пенсійні програми або програми з інвестиційного страхування життя.	<ul style="list-style-type: none"> • Диверсифікація ризиків: Такі продукти дозволяють клієнтам диверсифікувати свої інвестиції. • Залучення нових клієнтів: Інноваційні продукти можуть привабити нових клієнтів, які шукають комплексні фінансові рішення. 	<ul style="list-style-type: none"> • Складність продуктів: Інтегровані фінпродукти можуть бути занадто складними для розуміння • Регуляторні вимоги: Такі продукти можуть вимагати дотримання суворих регуляторних норм, що ускладнює їх розробку
Інтеграція технологій	Фінансові технології (фінтех) стають все більш важливими в розвитку банківської та страхової діяльності. Спільні технологічні рішення можуть включати мобільні додатки, онлайн-платформи для управління фінансами, цифрові канали для продажу страхових продуктів тощо.	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення ефективності: Автоматизація процесів та використання нових технологій підвищують ефективність роботи сторін. • Поліпшення клієнтського досвіду: Цифрові рішення можуть значно покращити зручність та швидкість отримання послуг для клієнтів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Високі початкові витрати: Інвестиції в технології можуть бути значними. • Безпека даних: Цифрові платформи потребують високого рівня захисту даних, щоб запобігти кіберзагрозам.

Джерело: сформовано автором

Взаємодія банків та страхових компаній є перспективним напрямком розвитку фінансового ринку, який може принести значні вигоди обом сторонам і їхнім клієнтам. Комплексні фінансові продукти, спільні технологічні рішення, інтегровані маркетингові стратегії та ефективне управління ризиками є ключовими елементами, які можуть підвищити конкурентоспроможність і стабільність фінансових установ.

Висновки. Взаємодія між банками та страховими компаніями на ринку фінансових послуг є важливим елементом сучасної економіки. Вона приносить значні переваги як для самих фінансових установ, так і для їх клієнтів. Однак для максимальної реалізації потенціалу цієї співпраці необхідно подолати низку викликів та проблем. Розвиток цифрових технологій, гармонізація регуляторних вимог та інвестиції в кадровий потенціал є ключовими напрямками для подальшого розвитку взаємодії між банками та страховими компаніями. Це сприятиме підвищенню стабільності фінансової системи, зростанню економіки та покращенню якості фінансових послуг для клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Рудевська В.І., Слущкий Б.О. Взаємодія банків та страхових компаній на ринку фінансових послуг: проблеми та перспективи. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 66. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/66_2022/35.pdf.
2. Чопляк І.А. Аналіз взаємодії банківського та страхового сегментів на ринку фінансових послуг України. *Економіка та суспільство*. 2017. Випуск 9. С. 1084-1091.
3. Bazilinska O., Rachenko O. Концептуальні засади розвитку банківсько-страхової взаємодії в сучасних умовах. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2021. 6 (1), 14–20.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>.

Юлія БУРДІАН,*
студентка 2 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН СТРАХУВАННЯ МАЙНА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО АКТУАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** В статті розглядається значення та важливість страхування майна для власників як індивідуальних осіб, так і підприємств. Висвітлюються основні аспекти страхування майна, включаючи захист від різних ризиків, таких як пожежа, повінь, крадіжка тощо, основні види страхування та їх ефективність. Здійснено аналіз ТОП-5 страхових компаній із добровільного страхування майна за 12 місяців 2023 року за зібраними преміями та здійсненими виплатами. В статті проаналізовано актуальність страхування під час війни.*

***Abstract.** The article considers the meaning and importance of property insurance for owners of both individuals and enterprises. The main aspects of property insurance are covered, including protection against various risks such as fire, flood, theft, etc., the main types of insurance and their effectiveness. An analysis of the TOP-5 insurance companies for voluntary property insurance for 12 months of 2023 was carried out based on premiums collected and payments made. The article analyzes the relevance of insurance during the war.*

Вступ. Під час оформлення полісу населення може застрахувати: житлове приміщення, квартиру, будинок та їх оздоблення; домашнє майно (наприклад, меблі, побутову техніку тощо); садовий інвентар, присадибні будови (наприклад, гараж, альтанки, паркан, криниці тощо); відповідальність перед сусідами, завдану внаслідок експлуатації нерухомого майна. Бізнесу актуальним буде страхування: будинків, споруд, офісних приміщень; обладнання та устаткування (наприклад, виробничого, офісного, торговельного тощо); рухомого майна (наприклад, меблів, офісної техніки тощо); товарів на складі чи готової продукції. Страховики можуть запропонувати опцію страхування особливо цінного майна чи предметів розкоші (ювелірних виробів, різноманітних колекцій тощо), проте такі послуги коштуватимуть значно дорожче. Страхувальник може застрахувати усе майно разом або кожен об'єкт окремо.

Виклад основного матеріалу. Страхування майна є однією з найважливіших складових фінансової безпеки для власників житла, бізнесу та іншої нерухомості. Це ефективний спосіб захистити своє майно від несподіваних

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

подій, які можуть завдати значних фінансових збитків. У цій статті ми розглянемо основні аспекти страхування майна, типи страхових полісів та поради щодо вибору оптимального захисту.

Існує кілька основних видів страхування майна, кожен з яких покриває різні ризики:

- страхування житлової нерухомості: захищає ваш будинок або квартиру від ризиків, таких як пожежа, повінь, крадіжка, вандалізм, природні катаклізми тощо;

- страхування комерційної нерухомості: призначене для захисту офісних будівель, магазинів, складів та інших об'єктів бізнесу від подібних ризиків;

- страхування орендованого майна: забезпечує захист орендованого майна як для орендодавця, так і для орендаря, покриваючи втрати від пошкоджень чи втрати орендованого майна;

- страхування вмісту: захищає особисті речі та цінності всередині вашого житла або офісу.

Зважаючи на важливість та значимість страхування майна пропонуємо вам аналітичний огляд найактуальніших питань.

Серед основних проблем, що виникають у разі страхування майна підприємств від вогню та інших небезпек, особливого значення набуває проблема його оцінки, пов'язана з постійним зростанням цін на рухоме та нерухоме майно. Статтею 9 Закону «Про страхування передбачено, що в разі страхування майна страхова сума встановлюється в межах вартості майна за цінами й тарифами, що діють на момент укладення договору, якщо інше не передбачено договором страхування.

Повністю нейтралізувати вплив зростання цін на страхову оцінку майна неможливо, але зменшити його наслідки можливо. Ефективним, але складним шляхом розв'язання цієї проблеми є страхування з умовою відшкодування витрат, віднесених до реальної вартості майна на день його пошкодження.

У цьому разі можливе використання умов укладення договору на річний строк з періодичним коригуванням страхових платежів. Застосування таких договорів означає, що і страховик, і страхувальник беруть на себе ризик переплати або недоплати, залежно від частоти настання страхового випадку. Якщо ж майно застраховано у кількох страховиків, загальна сума перевищує дійсну вартість майна, то страхове відшкодування, що виплачується усіма страховиками, не може перевищувати дійсної вартості майна. У такому разі кожний страховик здійснює виплату пропорційно розмірові страхової суми за укладеним ним договором страхування.

Беручи до уваги наведені аргументи, варто підкреслити, що для оцінювання основних фондів застосовується їх повна балансова вартість за вирахуванням величини зносу. Товарно-матеріальні цінності як власного виробництва, так і придбані підприємством, оцінюються в розмірі фактичної собівартості або за цінами, що діяли на день укладення договору з вирахуванням зносу.

Законом може бути встановлений обов'язок фізичної або юридичної особи

бути страхувальником життя, здоров'я, майна або відповідальності перед іншими особами за свій рахунок чи за рахунок заінтересованої особи.

До відносин, що випливають із обов'язкового страхування, застосовуються положення Цивільного кодексу України, якщо інше не встановлено актами цивільного законодавства. Стаття 7 Закону України "Про страхування" передбачає види обов'язкового страхування [2].

Страхування під час війни може бути важливим у певних контекстах, особливо для осіб, які проживають або працюють у регіонах зі значним ризиком військових конфліктів. Однак, актуальність страхування під час війни може залежати від кількох факторів, таких як рівень ризику в конкретному регіоні, статус конфлікту, наявність програм або полісів страхування, а також індивідуальні обставини кожної особи.

У деяких випадках, наприклад, якщо ви знаходитесь у зоні активного воєнного конфлікту або в регіоні зі значними загрозами безпеки, страхування під час війни може бути надзвичайно важливим для захисту вас і вашої родини від фінансових втрат у разі непередбачуваних подій, таких як травми, збитки або втрати майна. До 24 лютого 2022 року для визначення відповідних територій страховики керувалися розпорядженням КабМіну, яким затверджено перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення.

Рис.1. Страхові премії та виплати за найпоширенішими видами страхування за II квартал 2023 року, млрд грн

Джерело: сформовано автором на основі даних [3].

Як видно із рис. 1 найбільшу питому вагу в розрізі страхових премій та

виплат становлять такі види майнового страхування як: КАСКО, майно та вогневі ризики, страхування вантажу та багажу. Страхувати варто будь-яке майно, що становить для вас цінність - квартиру, будинок, внутрішнє оздоблення, предмети інтер'єру, побутову техніку. Можна навіть застрахувати відповідальність перед сусідами, пов'язану з експлуатацією вашого майна. Вартість майна, яке постраждало через військові дії, повинно відшкодовуватися державою. А ось інші негаразди з житлом - це вже відповідальність громадян. І краще заздалегідь подбати про свою власність та знайти надійного страховика, який допоможе впоратися зі значними фінансовими витратами Аналогічної позиції дотримувалися страхові компанії і 2018 року, коли в окремих регіонах України вперше було введено воєнний стан.

Страхові компанії зіштовхнулися з низкою проблем, серед яких найбільше уваги в перші місяці воєнного стану потребували переміщення персоналу та організації роботи віддалено, розірвання договорів або відтермінування платежів. Негативно вплинуло на стан страхового ринку в цілому зменшення кількості надходжень премій, знищення об'єктів нерухомості, складності виїзду на місця страхових випадків, особливо урегулювання страхових випадків на територіях проведення активних бойових дій. Досвід роботи під час коронакризи забезпечив швидкий перехід в режим он-лайн, рекомендації НБУ щодо спрощення процедури врегулювання страхових випадків - це надало можливість налагодити діяльність та продовжувати працювати в надскладних умовах.

Розглянемо рейтинг страхових компаній за добровільним страхуванням майна за 2023р.

Лідери за преміями:

1. ARX є абсолютним лідером за обсягом страхових премій (433 262 тис. грн). - Відрив від наступного учасника (ІНГО) суттєвий (247 467 тис. грн).

2. Лідери за відсотком виплат: UNIVERSALNA має найбільший відсоток виплат - 47.22%. ВУСО займає друге місце з показником 18.57%.

3. Найменший відсоток виплат: - ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СТРАХОВИЙ АЛЬЯНС виплатив лише 0.14% від зібраних премій. - УЛЬТРА АЛЬЯНС також має дуже низький відсоток виплат - 0.17%.

4. Компанії зі значним розривом між преміями та виплатами: - ARX, ІНГО, УНІКА, УСГ та КОЛОННЕЙД УКРАЇНА мають суттєво більші премії порівняно з виплатами, що свідчить про високу прибутковість.

5. Рівномірні виплати: - UNIVERSALNA виділяється рівномірним розподілом премій та виплат, що може свідчити про високу якість обслуговування страхових випадків.

В цілому, ARX є найуспішнішою компанією за обсягом зібраних премій, проте UNIVERSALNA демонструє найбільшу лояльність до клієнтів за відсотком виплат.

Низький відсоток виплат у деяких компаній може вказувати на потенційні проблеми з обслуговуванням страхових випадків або специфіку страхових полісів, що вони пропонують.

Із проведених досліджень можна вивести основні поради для ефективного

страхування майна:

- Оцінка вартості майна: точно оцініть вартість вашого майна, щоб не переплачувати за надмірне покриття або не залишитись без належного захисту.
- Оновлення полісу: регулярно переглядайте та оновлюйте свій страховий поліс відповідно до змін у вашому майні чи умовах життя.
- Додаткові покриття: розгляньте можливість додавання додаткових покриттів, таких як захист від повеней або землетрусів, якщо ви проживаєте в зоні підвищеного ризику [3]

Висновки. Страхування майна є критично важливою складовою для захисту як індивідуальних осіб, так і підприємств від різних ризиків. Ця стаття розглянула основні аспекти страхування майна, включаючи різні види страхування та їх ефективність. Страхування майна допомагає захистити вас від непередбачених подій, таких як пожежа, повінь, крадіжка, а також може бути надзвичайно важливим у разі воєнного стану. Для досягнення оптимального захисту вашого майна, важливо правильно оцінити його вартість і регулярно оновлювати страховий поліс з урахуванням змін у вашому майновому стані та життєвих обставинах. Застосування додаткових покриттів, таких як захист від повеней або землетрусів, може бути доцільним, особливо якщо ви проживаєте в зоні підвищеного ризику. У разі страхування майна підприємств, важливо враховувати регулярне оновлення страхового полісу та ефективне управління ризиками, зокрема в контексті постійного зростання цін на майно. Таким чином, страхування майна залишається важливою і актуальною стратегією для захисту власності від різних ризиків у сучасному світі. Не нехуйте цією важливою складовою вашого фінансового захисту, щоб забезпечити себе та своїх близьких.

Список використаних джерел:

1. Бойко О.С. Зміст майнового страхування в Україні. URL:<http://nbuv.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України. URL:<https://forinsurer.com/ratings/nonlife/23/12/24>
3. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Страхування під час війни. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/14/685760/>
6. Страхування майна та його особливості. *Гаразд*. URL: <http://harazd.bank.gov.ua/article/strahuvanna/vidi-strahuvanna/strahuvanna-majna-ta-jogo-osoblivosti>

Станіслав ВОВК,*
студент 2 курсу магістратури,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ НЕОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті визначено, що необоротні активи складають основу матеріально-технічної бази підприємства, визначають його технічний рівень, виробничі потужності, здатність виконувати роботи, послуги. Досліджено підходи до визначення управління необоротними активами і визначено їх напрямки. Окреслено основні проблеми в управлінні необоротними активами на підприємствах умовах війни, а також виклики, які постануть перед підприємствами в управлінні необоротними активами після завершення військових дій економіка України.*

***Abstract.** The article defines that non-current assets form the basis of the enterprise's material and technical base, determine its technical level, production capacity, ability to perform work, services. The approaches to determining the management of non-current assets were studied and their directions were determined. The main problems in the management of non-current assets at enterprises during the war are outlined, as well as the challenges that will be faced by enterprises in the management of non-current assets after the end of hostilities in the economy of Ukraine.*

Вступ. Військовий конфлікт в Україні спричинив значні втрати для підприємств, що негативно вплинуло на їх матеріально-технічну базу та управління необоротними активами. Необоротні активи (основні засоби, нематеріальні активи) відіграють ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування виробничих процесів, тому їх ефективне управління є одним з критичних факторів для відновлення економіки в післявоєнний період.

Актуальність дослідження полягає в тому, що на виробничих підприємствах України спостерігається низький рівень управління необоротними активами та залучення фінансування для розширення матеріально-технічної бази, яка необхідна для забезпечення функціонування підприємств. Тому основним завданням є пошук шляхів удосконалення політики фінансового управління необоротними активами підприємств.

Виклад основного матеріалу. Необоротні активи займають центральне

* Науковий керівник: д.е.н., професор, директор навчально-наукового інституту економіки та управління ВНАУ Наталія ЗДИРКО

місце в структурі капіталу будь-якого підприємства, відіграючи важливу роль у забезпеченні його довгострокової стійкості та конкурентоспроможності. Для належного ведення обліку необоротних активів необхідно розуміти їх економічну та облікову природу.

До необоротних активів відносять всі активи, що не є оборотними, а саме основні засоби (необоротні матеріальні активи) та нематеріальні активи. Також характеристикою необоротних активів є те, що це активи, очікувана тривалість використання яких перевищує 1 рік. Згідно НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», необоротні активи – це всі активи, що не є оборотними [1]. Ці активи не беруть безпосередньої участі в господарському обігу, але є невід’ємною складовою діяльності будь-якого підприємства. До типових прикладів необоротних активів належать будівлі, машини, виробниче обладнання, транспортні засоби, ліцензії, патенти, дебіторська заборгованість із терміном погашення понад один рік, а також тварини, якщо це сільськогосподарське підприємство.

У сучасних умовах жодна компанія не може функціонувати без необоротних активів. До їх складу відносяться: основні засоби, нематеріальні активи, інвестиційна нерухомість, довгострокові дебіторська заборгованість, фінансові інвестиції та біологічні активи та інші довгострокові активи.

Необоротні активи є найменш ліквідними активами підприємства. При цьому вони не втрачають вартості, оскільки менш схильні до інфляції, можуть здаватись в оренду для отримання додаткового доходу, підтримувати свій зовнішній вигляд, підлягають індексації цін. Необоротні активи підприємства є важливою частиною його стратегічного потенціалу [2, с. 81].

На рис. 1. наведені головні зв’язки між необоротними активами та джерелами їх формування [1].

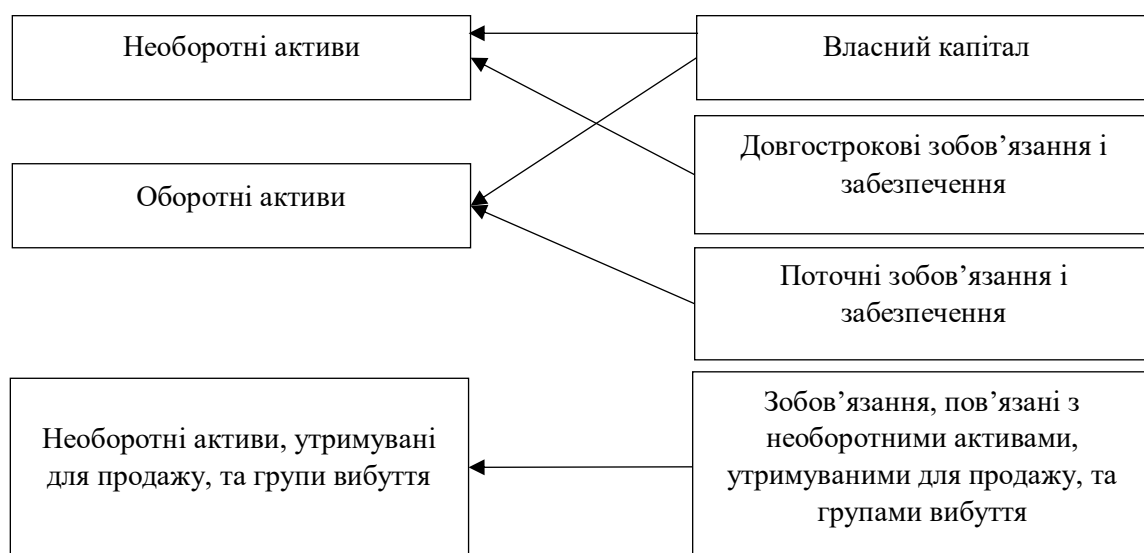

Рис. 1. Основні зв’язки між активами та джерелами їх формування

Джерело: сформовано автором на основі форми фінансової звітності № 1 «Баланс».

В умовах воєнного стану управління необоротними активами стало ще більш складним завданням через фізичне знищення інфраструктури, втрату

частини активів, скорочення джерел фінансування та нестабільність економічного середовища. У зв'язку з цим постає питання про пошук нових підходів до фінансового управління необоротними активами як під час воєнних дій, так і на етапі післявоєнної відбудови. Ці підходи мають забезпечити не тільки збереження існуючих активів, але й їхнє раціональне використання для майбутнього розвитку.

Створення необоротних активів та їх зміст вимагає значних вкладень фінансових ресурсів на тривалий період часу. Тому управління цим елементом майна, крім технічних рішень, вимагає постійного регулювання фінансових потоків, пов'язаних з формуванням і експлуатацією даних ресурсів. Обсяг і стан необоротних активів підприємства безпосередньо впливають на його фінансову стійкість. Вони є важливим елементом у балансі підприємства, і від їх ефективного управління залежить ліквідність та платоспроможність.

За статистичними даними сумарних показників балансів підприємств України за видами економічної діяльності, частка необоротних активів становила 40,1% у 2021 році та 38,4% у 2022 р. [3]. Значення цього в попередні досліджувані періоди було вищим, щороку знижуючись у подальшому (рис. 2).

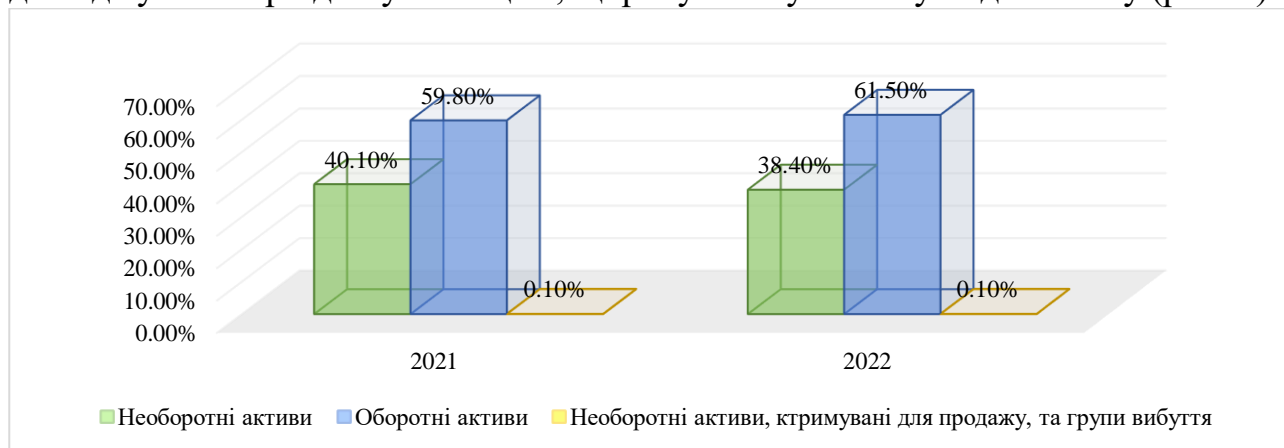

Рис. 2. Показники балансів підприємств України за видами економічної діяльності
Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України [3].

У системі управління необоротними активами підприємства однією з найбільш важливих функцій фінансового менеджменту є забезпечення своєчасного й ефективного їхнього оновлення. В умовах ринкової економіки в процесі оновлення операційних необоротних активів необхідно враховувати негативний вплив на цей процес рівня інфляції. У господарській практиці відомі два методи протидії негативному впливу інфляції: періодична індексація основних засобів та застосування прискореної амортизації [4, с. 516].

Політика управління необоротними активами підприємства формується за такими етапами:

- аналіз операційних необоротних активів підприємства в минулому періоді;
- оптимізація загального обсягу і складу необоротних активів підприємства;
- забезпечення своєчасного оновлення операційних необоротних активів

підприємства;

- забезпечення ефективного використання операційних необоротних активів підприємства;

- формування принципів та оптимізація структури джерел фінансування операційних необоротних активів.

Вдосконалення політики управління необоротними активами на підприємстві тісно пов'язане з покращенням політики фінансування та інвестування коштів в необоротні активи. В економічній літературі ототожнюють поняття «фінансування» та «інвестування». Утім, доречно зазначити існування тісного взаємозв'язку процесів фінансування та інвестування, оскільки використанню коштів передують їх наявність. Інвестиції впливають на необхідність, можливість та умови фінансування; їх дохідність є істотним джерелом фінансування та тим самим фактором фінансової рівноваги [5].

Таким чином, фінансування та інвестування – це процеси нарощення капіталу, які зумовлюють послідовне виділення коштів та капіталізацію через перетворення на активи. За сучасних умов господарювання для більшості підприємств і компаній основною проблемою в управлінні необоротними активами є постійна необхідність оновлення об'єктів основних виробничих засобів, що виробили свій ресурс, високі витрати на підтримку працездатності основних засобів.

В умовах війни виникають деякі проблеми в управлінні необоротними активами на підприємствах, до яких відносяться: знищення або пошкодження основних засобів (підприємства стикаються з серйозними втратами матеріально-технічної бази через бойові дії); нестача фінансових ресурсів (у воєнний час банки та інвестори скорочують фінансування, що ускладнює відновлення активів); відсутність довгострокового планування (через невизначеність ситуації підприємства не можуть ефективно планувати використання необоротних активів); зростання ризиків (воєнні дії значно підвищують ризики фізичного знищення активів, а також політичні та економічні ризики).

Після завершення військових дій економіка України потребуватиме масштабної відбудови. Це відкриває нові можливості для підприємств, але також створює низку викликів для них, а саме:

1) масштабні інвестиції в інфраструктуру – для відновлення необхідно залучати значні кошти, як внутрішні, так і міжнародні;

2) інноваційне відновлення – важливо не лише відбудувати зруйноване, а й створити сучасну інфраструктуру на основі інноваційних технологій;

3) переорієнтація бізнесу – підприємства мають адаптувати свої стратегії до нових економічних умов, включаючи глобальні зміни на ринку праці, сировини та технологій;

4) державна підтримка – держава відіграватиме важливу роль у створенні сприятливого середовища для післявоєнної відбудови через підтримку підприємств і стимулювання інвестицій.

О.В. Заячківська до основних уніфікованих заходів з підвищення ефективності управління необоротними активами вітчизняних підприємств відносить насамперед такі:

– здійснення покращення освітньо-кваліфікаційного рівня працівників, їх

навичок – як робітників, так і управлінського персоналу;

– мотивація та заохочення працівників у різних формах (фінансова, соціальна, страхова);

– збільшення внутрішнього контролю та відповідальності посадових осіб за обліком та аналізом необоротних активів;

– вдосконалення чи реструктуризація технології виробництва продукції підприємства;

– регулярне здійснення технічного огляду стану основних засобів;

– удосконалення автоматизації управління необоротними активами підприємства з використанням комп'ютерної техніки та сучасного програмного забезпечення [6].

Вважаємо, що шляхами удосконалення управління необоротними активами в умовах воєнних дій та повоєнної відбудови мають стати:

1) розробка спеціальних програм державного фінансування для підприємств, що постраждали від воєнних дій, з акцентом на відновлення необоротних активів;

2) залучення міжнародних фінансових організацій та інвесторів для підтримки відбудови та управління необоротними активами;

3) впровадження новітніх інформаційних технологій для моніторингу, аналізу та управління необоротними активами в режимі реального часу.

4) відновлення активів повинно враховувати сучасні тенденції щодо екологічної стійкості та енергоефективності.

Висновки. Управління необоротними активами в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови є надзвичайно важливим для відновлення економіки України. Використання нових фінансових інструментів, стратегій управління ризиками та активне залучення інвестицій дозволить підприємствам не лише відновити свої виробничі потужності, але й створити фундамент для сталого розвитку в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Закон України від 07.02.2013 р. № 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 05.10.2024).

2. Дудчик О.Ю., Сальникова Т.В. Сучасний стан та особливості відтворення необоротних активів підприємств України. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 4 (70). С. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-70-13>

3. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.10.2024).

4. Іванілов ОС. Економіка підприємства : Підруч. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 728 с.

5. Юрчишена Л.В., Ковальчук І.М. Концептуальні підходи до управління необоротними активами корпоративних підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: *Економічні науки*. 2020. № 10 (2). С. 145-154. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-10-6410>.

6. Заячківська О.В., Семещук Я.С. Удосконалення механізмів управління активами як чинник сталого розвитку підприємства. *Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки»*. 2021. Вип. 2 (94). С. 46-52. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve220216>

Вікторія ГАВРИЛЮК,*
студентка 1 курсу (бакалавр),
факультет обліку, фінансів та аудит, у
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

***Анотація.** У статті розглянуто перспективні напрями розвитку фінансового менеджменту в банках з урахуванням світового досвіду. Конкретно вивчити економічну сутність і структуру сучасного банківського менеджменту. Фінансовий менеджмент означає управління банківськими фінансами за допомогою сучасних інформаційних технологій, інтегрованих в операції банківського сектору економіки. Розглянуто елементи систем управління фінансами комерційних банків.*

***Abstract.** The article considers promising directions for the development of financial management in banks, taking into account world experience. Specifically study the economic essence and structure of modern bank management. Financial management means managing bank finances with the help of modern information technologies integrated into the operations of the banking sector of the economy. The elements of financial management systems of commercial banks are considered.*

Вступ. Сучасний період розвитку країни характеризується серйозними змінами в організації банківської діяльності та появою нових підходів і методів управління. З іншого боку, ризики, пов'язані з банківськими операціями, також зростають. В умовах економічної нестабільності, інфляції та бюджетного дефіциту контроль якості став основною темою банківської діяльності, яка головним чином залежить від кваліфікації, знань та досвіду банківського персоналу, а також має відповідати високим міжнародним стандартам.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий менеджмент у комерційних банках узагальнено визначається як система, що контролює фінансовий напрямок його діяльності. Будучи найважливішим елементом управління банком, він в першу чергу відповідає за координацію процесу руху грошових коштів. В основі функціонування банківських установ на відповідних сферах фінансового ринку лежить процес мобілізації та подальшого використання тимчасово вільних коштів. Як професійний фінансовий посередник банк зобов'язаний не тільки отримувати вкладені кошти, а й забезпечувати ефективний капітал, тобто прибутковість вкладених коштів. Через управління власним, борговим і позиковим капіталом і надання специфічних банківських послуг банки досягають своєї головної мети: забезпечення прибутковості своєї

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Юлія АЛЕСКЕРОВА

діяльності.

Фінансовий менеджмент як наука базується на низці фундаментальних теоретико-методологічних концепцій, розроблених у рамках сучасної фінансової теорії, що пояснює природу тенденцій фінансового ринку та логіку прийняття фінансових рішень, а також є методологічною основою розуміння.

Основними характеристиками фінансового менеджменту комерційних банків у сучасній реальній ситуації є те, що комерційні банки є єдиними, хто систематично керує всіма функціями грошей (засобом вартості, обігу, платежу, нагромадження) і діє з наступних позицій: вид: виникає внаслідок того, що він є суб'єктом господарювання.

Таблиця 1

Кількість комерційних банків в Україні та основні показники рентабельності

	Кількість комерційних банків в Україні на 01.01 відповідного року									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість діючих банків, од.	176	180	163	117	96	82	77	75	74	71
З них з іноземним капіталом, од.	53	49	51	41	38	38	37	35	33	33
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом, од.	22	19	19	17	17	18	23	23	23	23
Рентабельність активів, %	0,45	0,12	-4,07	-5,46	-12,6	-1,94	1,65	4,35	2,54	4,09
Рентабельність капіталу, %	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,96	10,73	34,18	19,97	35,15

Джерело: розроблено автором..

Цю перспективу можна вважати основним зв'язком з ринковою економікою. Система фінансового менеджменту представлена взаємозалежними елементами: суб'єктами, об'єктами, цілями, завданнями, функціями, принципами та механізмами реалізації поставлених завдань.

Ефективна взаємодія всіх складових процесів фінансового менеджменту в банківській сфері, зазначених вище, дає змогу підняти управління банківськими установами на якісно новий рівень.

Фінансовий менеджмент допомагає мінімізувати вплив різних ризиків і досягти намічених планів [1]. Предметом фінансового менеджменту в комерційних банках є розробка систем і методів планування та виконання фінансових операцій у процесі залучення та розміщення коштів.

Основним об'єктом фінансового менеджменту комерційного банку є кошти, що перебувають в його комерційному обігу. Також серед не менш важливих об'єктів фінансового менеджменту в комерційному банку виділяють:

– фінансову політику з конкретною стратегією й тактикою стосовно окремих сфер діяльності банку;

- активи й пасиви комерційного банку;
- власний капітал;
- кредитний портфель;
- ризик-менеджмент;
- банківський маркетинг;
- ліквідність;
- прибуток [1].

Між тим поняття «фінансовий менеджмент» у комерційному банку значно ширше, ніж поняття фінансового менеджменту на підприємстві. Можна стверджувати, що управління фінансами банку є, з одного боку, фактично управлінням його операціями, а з іншого боку, управлінням фінансами банку, тобто частиною взаємозалежного процесу, в якому можна виділити управління ліквідністю банку, управління фінансовими ризиками банку, управління прибутковістю банку та ефективністю здійснення окремих видів банківських операцій. При цьому мета фінансового менеджменту банку полягає в побудові оптимальної організаційної структури, яка здатна забезпечувати планування й реалізацію фінансових операцій банку в рамках стратегії, яка спрямована на підвищення фінансової стійкості або прибутковості за своєчасного збереження стабільності діяльності банку [2].

Механізм фінансового менеджменту як самостійної системи, охоплюючи завдання й мету, використовує функції та методи реалізації стратегії їх виконання та досягнення. У загальній системі функцій фінансового менеджменту комерційного банку в більшості джерел виділяються такі, як стратегічне оперативне планування, що впливає з аналізу та діагностики, координація, контроль, інформаційне забезпечення, звітність, забезпечення ділової активності. Стратегічне фінансове планування – це розробка перспективної моделі майбутньої поведінки керованої системи, що базується на оцінюванні стратегічних фінансових потреб, можливостей їх забезпечення та перспектив фінансової стабільності. Поточне й оперативне фінансове планування визначається як процес оцінювання поточних фінансових ресурсів, необхідних для ефективно реалізації всіх напрямів розробленої фінансової стратегії банку. Аналіз фінансового стану є глибоким, науково обґрунтованим дослідженням та оцінюванням фінансових відносин і руху фінансових ресурсів у діловому процесі банку.

Таким чином, фінансовий менеджмент комерційного банку можна розглядати як частину загальної системи управління банком та одночасно як самостійну локальну систему зі своєю структурою, цілями й стратегією, спрямованою на їх досягнення. Сучасна банківська система має таку голову особливість, як відсутність головної технології управління економічними процесами. Кожен банк розробляє власні правила поведінки в умовах нестабільності фінансового ринку та жорстокої конкуренції в банківському секторі. Адже постійні зміни вимагають корегування та вдосконалення всіх прийомів управління, а також підвищують існування фінансового менеджменту банку в економічних ситуаціях. Головним видом діяльності комерційного банку

виступають його кредитні операції, від яких отримуються найбільші грошові надходження. З огляду на необхідність якісного оцінювання потенційного позичальника та прогнозування можливих кредитних ризиків банківський фінансовий менеджмент має відігравати вирішальну роль в банківській діяльності.

Використання технології еджайл дає можливість створити інфраструктуру, що буде гнучким чином реагувати на мінливі в процесі розроблення вимоги й запити клієнтів. Гнучке планування має супроводжуватись розумінням та аналізом усіх бізнес-процесів економічного суб'єкта. Гнучкий менеджмент повинен супроводжуватись можливістю розробки, доробки та пристосованістю під конкретику певної клієнтури. До останнього часу еджайл ототожнювався виключно з ІТ-компаніями, проте розвиток інформаційних технологій змушує банківський сектор також шукати новітні підходи до управління. Основні принципи, на яких побудований еджайл в банківській діяльності, є головними цінностями «agile»:

- 1) клієнти та взаємодія важливіші за процеси й інструменти;
- 2) продукт, що працює, важливіший за вичерпну документацію;
- 3) співпраця з клієнтом важливіша за погодження умов контракту;
- 4) здатність до змін важливіша за дотримання плану.

Блокчейн – це загальний цифровий гробсбук. Іншими словами, це постійно оновлюваний список транзакцій. Блокчейн підтримується мережею з P2P-структурою, яка може бути публічною або приватною. Кожен учасник спільноти використовує один і той же «механізм консенсусу» для верифікації кожної транзакції, здійсненої через мережу. Також це створює перманентний аудиторський ланцюжок.

Отже, «blockchain» – це технологія, що є основою Bitcoin, Ethereum та інших криптографічних валют. Наприклад, за використання блокчейнтехнології грошовий переказ може йти від кількох хвилин до півгодини замість кількох годин або навіть кількох банківських днів. У 2016 році британський банк «Barclays» зміг за чотири години провести міжнародний акредитив, хоча зазвичай це займало близько п'яти робочих днів. Слід відзначити, що у вересні 2016 року в Україні презентували систему державних аукціонів з продажу конфіскованого майна «Сетам», побудовану на основі блокчейн-технології, а в жовтні запрацював Державний земельний кадастр України теж з використанням блокчейну. На думку експертів, щоб якісно змінити відносини між державою та її громадянами, треба також перевести на цю технологію решту баз даних: від Держреєстру речових прав на нерухоме майно до Державного реєстру виборців.

В Україні вже сьогодні на блокчейн частково перевели Державний земельний кадастр. Зокрема, на цій технології працює процес перевірки виписки. На другому й третьому етапах блокчейнізації кадастру на розподілений реєстр переведуть наявну базу даних, а потім приступлять до хешування всіх транзакцій. На черзі на оновлення також Державний реєстр речових прав на нерухоме майно [5]. Використання блокчейн також цікаве перш за все тим, що зникає необхідність в посередниках в особі платіжних систем, що здійснюють

процесування транзакцій, як наслідок, підвищується швидкість оброблення операцій, знижується вартість для кінцевого споживача. Наприклад, для банків блокчейн може стати реальною альтернативою системі SWIFT, яка нині є не дуже гнучкою та досить дорогою. Центральні та світові приватні банки останніми роками активно вивчають та впроваджують блокчейн для трансформації глобальної фінансової системи в новий технологічний вимір [3]

Висновок. Однією з характеристик фінансового менеджменту у внутрішньому середовищі комерційних банків є необхідність уникати тиску з боку окремих груп ризику та гнучкість у створенні конкретних продуктових ліній. Цей функціонал не тільки відповідає вимогам управління комерційною та функціональною стабільністю комерційних банків, але й забезпечує надійність керованих об'єктів, відповідає вимогам регуляторів і потребам клієнтів, а також реалізує основні функції.

Банківська концепція, згідно з якою стабільність банку ґрунтується на довірі клієнтів. Зовнішнє середовище фінансового менеджменту в комерційних банках складається з великої кількості фінансових взаємовідносин. Водночас в умовах конкуренції на грошовому ринку кожен банк розробляє власні правила поведінки в рамках чинного законодавства та існуючих законодавчих рамок.

Ці взаємозалежні та паралельні системи управління є ключовими інструментами банківської стратегії для максимізації прибутку та фінансової стабільності та отримання сильної конкурентної переваги на ринку банківських послуг. Актуальність впровадження інформаційних технологій у системи управління фінансами комерційних банків дуже висока. Це пояснюється тим, що в контексті швидких та інноваційних змін банківський сектор потребує перегляду традиційних підходів і постійного впровадження відповідних інновацій, продуктів і послуг. Цифрове вдосконалення існуючих фінансових інструментів і фінансових механізмів банківського контролю дозволить організаціям банківського сектора забезпечити дотримання нормативних вимог і очікувань клієнтів. Цифрова підтримка управління фінансами в комерційних банках в основному складається з автоматизації процесів, ефективних відносин з клієнтами та прийняття бізнес-рішень з високим рівнем оптимальності та надійності.

Список використаних джерел:

1. Ходакевич С.І. Технологія блокчейн (blockchain) та її вплив на фінансово-банківську сферу. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/ifba/17-5386_ZbD196rnik_v_2_28F29.pdf.
2. З використанням Blockchain в Україні провели понад 11 тисяч е-торгів. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/436064/z-vykorystannyam-blockchain-v-ukrayini-provely-ponad-11-tysyach-e-torgiv>.
3. Блокчейн – що це зрозумілою мовою. URL: <http://bestinvestpro.com/uk/blokchejn-shho-ce-zrozumiloyumovoyu>.
4. Beyer M.A., Laney D. The Importance of “Big Data”: A Definition. Gartner Inc. URL: <http://www.gartner.com/id=2057415>.
5. Самойленко Л.Б. Можливості та проблеми застосування технологій Big Data вітчизняними компаніями. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/59.pdf.

Яна ГУСАК*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті аналізуються особливості функціонування валютного ринку України в поточних умовах. Підкреслюється, що Національний банк України, як ключовий орган валютного регулювання, проводить політику, спрямовану на підтримку макроекономічної стабільності. Виявлено, що після скасування карантинних обмежень послаблення валютного регулювання позитивно вплинуло на розвиток валютного ринку, однак через війну його структуру та діяльність відзначили суттєвими змінами. Проведений аналіз основних показників, які відображають стан валютного ринку, таких як курс гривні відносно іноземних валют, обсяг банківських операцій на ринку безготівкової валюти, інтервенції НБУ, обсяг готівкової іноземної валюти та міжнародні резерви. Визначено ключові тенденції ринку та заходи, вжити.*

***Abstract.** The article analyzes the peculiarities of the functioning of the currency market of Ukraine in the current conditions. It is emphasized that the National Bank of Ukraine, as a key body of currency regulation, pursues a policy aimed at supporting macroeconomic stability. It was found that after the abolition of quarantine restrictions, the loosening of currency regulation had a positive effect on the development of the currency market, however, due to the war, its structure and activity were marked by significant changes. An analysis of the main indicators that reflect the state of the foreign exchange market, such as the hryvnia exchange rate against foreign currencies, the volume of banking operations on the non-cash currency market, NBU interventions, the volume of cash foreign currency and international reserves, was conducted. Key market trends and measures to be taken have been identified.*

Вступ. Валютний ринок України є важливим елементом фінансової системи, що відображає стан економіки та взаємодію із зовнішнім світом. У сучасних умовах він перебуває під впливом низки факторів, зокрема глобальних економічних криз, наслідків пандемії та воєнних дій. Національний банк України активно впроваджує заходи валютного регулювання з метою стабілізації ринку та підтримки національної валюти. Особливої уваги заслуговують зміни в політиці валютного регулювання, спрямовані на адаптацію ринку до нових викликів. Аналіз особливостей функціонування валютного ринку дозволяє

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

оцінити ефективність заходів і спрогнозувати подальший розвиток ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з чинним законодавством, валютний ринок України являє собою систему взаємовідносин, пов'язаних з торгівлею валютними цінностями між учасниками ринку, їхніми клієнтами (включно з банками-нерезидентами), а також між учасниками ринку та Національним банком України і його клієнтами, коли сторони укладають угоди купівлі, продажу або обміну валютних активів. Серед учасників валютного ринку України можна виокремити центрального контрагента, банки, небанківські фінансові організації та операторів поштового зв'язку, які отримали ліцензію від НБУ на виконання валютних операцій [1].

Органи валютного регулювання в Україні, зокрема Національний банк України, виконують ключову роль у валютному регулюванні, зокрема:

- видають нормативні акти, що регламентують валютні операції;
- надають, переоформлюють, зупиняють або анулюють ліцензії на валютні операції, а також здійснюють валютний нагляд;
- встановлюють ліміти на відкриті валютні позиції для банків та інших організацій, що здійснюють операції з іноземною валютою;
- впроваджують захисні заходи відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції»;
- застосовують санкції за порушення валютного законодавства до відповідних установ [2].

Кабінет Міністрів України відіграє важливу роль у реалізації зовнішньоекономічної політики, регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, участі у складанні платіжного балансу, обслуговуванні державного боргу та підтриманні стабільності національної валюти.

24 лютого 2022 року, у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресора, Президент України підписав Указ «Про введення воєнного стану» [3]. У відповідь на це Національний банк України ухвалив Постанову № 18 «Про роботу банківської системи під час дії воєнного стану» [4], яка визначила нові правила функціонування банків, включаючи валютний ринок.

У перший день війни діяльність валютного ринку була повністю припинена, окрім обмінних операцій, а офіційний курс валют був зафіксований. Видачу іноземної валюти з рахунків було заборонено, за винятком випадків, коли кошти отримували суб'єкти господарювання, що виконували мобілізаційні плани.

У квітні 2022 року НБУ дозволив здійснювати P2P та «quasi cash» перекази на закордонні рахунки, встановивши місячний ліміт у 100 000 грн. У липні 2022 року цей ліміт було зменшено до 30 000 грн через використання переказів для заробітку на валютних курсах. З 5 жовтня 2022 року, враховуючи негативний вплив на банківську систему, НБУ повністю заборонив P2P перекази на закордонні рахунки [5].

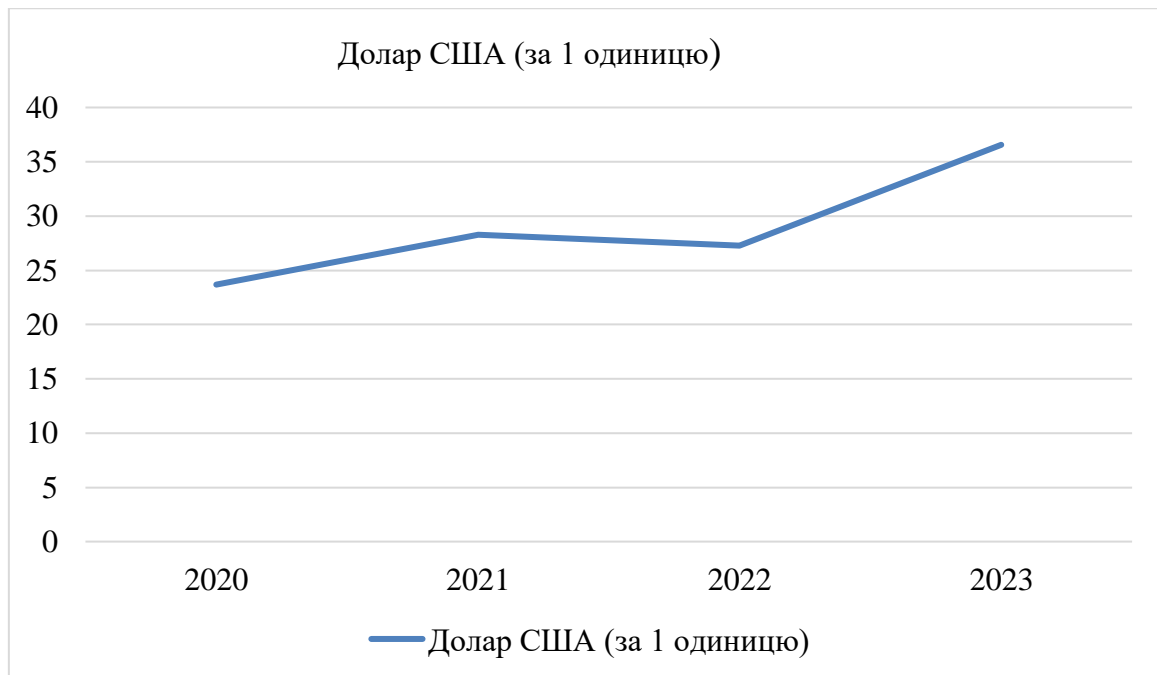

Рис. 1. Динаміка офіційного курсу гривні НБУ по відношенню до долара США в 2020 - 01.10.2023 рр., грн за одиницю

Джерело: складено авторами на основі [7].

У період з січня 2020 року по січень 2022 року офіційний курс гривні, встановлений Національним банком України, демонстрував тенденцію до зміцнення, коливаючись в межах від 23,07 до 27,27 гривень за долар США. Ця динаміка була обумовлена монетарною політикою НБУ та загальним станом макроекономіки. З початком повномасштабної війни в лютому 2022 року ситуація кардинально змінилася. Спостерігалася значна девальвація гривні, яка досягла максимуму в 29,25 гривень за долар США у березні 2022 року. Однак, після цього курс стабілізувався на цьому рівні до липня того ж року. З серпня 2022 року гривня зазнала нового витка девальвації, досягнувши позначки 36,32 гривень за долар США в жовтні 2023 року, де й закріпилася (Рис. 1). Основні показники валютного ринку включають курс гривні до іноземних валют, обсяг безготівкових валютних операцій банків, інтервенції НБУ, обсяг готівкових валютних операцій та розмір міжнародних резервів. Основною причиною нестабільності курсу гривні є російська агресія та макроекономічні ризики, спричинені війною.

Готівковий курс гривні до іноземних валют відрізнявся від офіційного з початку воєнного стану. У 2023 році середній курс на готівковому ринку становив 37,98 грн за купівлю долара і 38,28 грн за продаж. Схожа ситуація спостерігалась і щодо курсу євро.

Також зросли обсяги операцій на валютному ринку України. У 2021 році порівняно з 2020 роком обсяг операцій з безготівковою іноземною валютою збільшився на 21,75%, а операції з готівковою валютою — на 36,66% для купівлі та на 34,87% для продажу.

Станом на кінець листопада 2023 року міжнародні резерви України досягли 38,785 мільйонів доларів США. Інтервенції НБУ для стабілізації

валютного курсу та погашення боргів країни були значною мірою компенсовані коштами від міжнародних партнерів. Суттєву роль у формуванні резервів відіграли кредити від МВФ та підтримка країн-партнерів, які допомагають українській економіці в умовах війни.

Згідно зі звітом Національного банку, опублікованим у грудні 2022 року, в першій половині року спостерігалися значні коливання платіжного балансу та нерегулярність надходження міжнародної допомоги. У результаті НБУ був змушений коригувати валютний курс, знизивши офіційний курс гривні до долара на 25% у липні 2022 року. Це рішення, разом із змінами валютних обмежень, підвищенням ринкових ставок після збільшення облікової ставки в червні 2022 року та запуском "зернового коридору", зменшило тиск на валютний ринок. Попри це, ринок не зміг повністю стабілізуватися, оскільки попит на валюту залишався високим, а НБУ продовжував підтримувати фіксований курс гривні через валютні інтервенції.

Завдяки суттєвій підтримці з боку міжнародних партнерів, до кінця 2022 року міжнародні резерви України майже досягли довоєнного рівня в 28,5 мільярдів доларів. Подальші надходження допомоги з-за кордону дозволили підтримувати резерви на належному рівні. У березні 2023 року Нацбанк оголосив про намір поступово переходити до більш гнучкого курсу валют.

28 червня 2023 року НБУ затвердив нову стратегію розвитку валютного ринку, яка отримала назву «Стратегія пом'якшення валютних обмежень, переходу до гнучкого курсу та повернення до інфляційного таргетування». Ця стратегія передбачає поступове повернення до режиму інфляційного таргетування та плаваючого валютного курсу в міру стабілізації економіки та фінансової системи. Зобов'язання щодо цього також передбачені в Меморандумі про економічну та фінансову політику з МВФ у межах Програми розширеного фінансування. Документ передбачає зняття адміністративних обмежень на валюту та поступовий перехід до гнучкого курсу і інфляційного таргетування, коли це стане можливим.

Відповідно до прийнятої стратегії передбачається, що НБУ дотримуватиметься такого загального підходу:

- послаблення більшості обмежень за торговельними операціями та обмежень, які створюють множинність курсів, передуватиме збільшенню курсової гнучкості;
- відмова від фіксації курсу
- до широкомасштабної лібералізації потоків капіталу;
- зберігатимуться жорсткі монетарні умови через достатньо високі процентні ставки для забезпечення привабливості гривневих активів і мінімізації ризиків для курсової стійкості за послаблення валютних обмежень та відмови від режиму фіксації курсу [6].

З огляду на зниження інфляції, значне накопичення міжнародних резервів та зростання привабливості гривневих депозитів і ОВДП, з 3 жовтня 2023 року НБУ перейшов до режиму контрольованої гнучкості валютного курсу.

За 11 місяців 2023 року міжнародні резерви України стабільно зросли до

рекордних 38,7 млрд доларів США. Це стало ключовим фактором забезпечення валютної стабільності та макроекономічної рівноваги в умовах невизначеності через тривалу війну.

Висновки. Новий режим контрольованої гнучкості впроваджено для підвищення стійкості української економіки та валютного ринку, допомагаючи їм краще реагувати на внутрішні та зовнішні потрясіння, а також зменшувати ризики валютних дисбалансів, які можуть виникнути при тривалому збереженні фіксованого курсу. У цьому режимі офіційний курс визначатиметься на міжбанківському ринку, тоді як курс на готівковому ринку, де громадяни купують і продають валюту, залишатиметься без змін. Основною метою функціонування валютного ринку в нинішніх умовах залишається збереження стабільності курсу.

Для стабілізації та розвитку валютного ринку НБУ має продовжувати виважену політику валютного регулювання, яка включає:

- співпрацю з МВФ та іншими міжнародними партнерами для поповнення валютних резервів і підтримки національної валюти;
- утримання високих відсоткових ставок по депозитах для збільшення привабливості гривневих активів;
- вдосконалення внутрішнього валютного ринку відповідно до світових стандартів;
- посилення контролю за валютними ризиками та боротьбу зі спекуляціями через міжнародні регуляторні механізми;
- стимулювання експорту та підтримку платіжного балансу.

Цей режим сприятиме фінансовій та економічній стабільності України, спрощенню валютних операцій, а також активізуватиме міжнародну торгівлю та залучення іноземних інвестицій для відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України: затверджено Постановою Правління НБУ від 02.01.2019 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-19>
2. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
3. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 / Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 24 лютого 2022 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22>
5. Які грошові перекази за кордон дозволені: роз'яснення НБУ. Дебет-Кредит, 2022. URL: <https://news.dtki.ua/finance/bank-system/76363-iaki-grosovi-perekazi-za-kordon-dozvoleni-roziasnennia-nbu>
6. Стратегія пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/RoyFlQaSmKIWScQ>
7. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart?startDate=1.01.2020&endDate=18.10.2023>

Даша ДЕШЕВА,*
студентка 4-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ РОЛЬ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглядається вплив введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року на діяльність страхових компаній та їх роль у відновленні країни після конфлікту. Стаття також розглядає негативні фактори, що впливають на страховий ринок, такі як економічні кризи, соціально-політичний дисбаланс, а також відсутність гарантій для страхувальників. Наводяться статистичні дані про кількість страхових компаній, укладених договорів та обсяги страхових премій і виплат за період 2020-2023 років. Стаття також акцентує увагу на нових можливостях, які виникають у сфері страхування військових ризиків, включаючи співпрацю з міжнародними агенціями та державами для забезпечення страховки інвестицій. Пропонується розробка нових страхових продуктів, що охоплюють ризики, пов'язані з війною, а також підвищення фінансової грамотності населення.*

***Annotation.** The article examines the impact of the imposition of martial law in Ukraine from February 24, 2022, on the activities of insurance companies and their role in the reconstruction of the country after the conflict. The article also examines the negative factors affecting the insurance market, such as economic crises, socio-political imbalances, as well as the lack of guarantees for policyholders. Statistical data on the number of insurance companies, concluded contracts and the volume of insurance premiums and payments for the period 2020-2023 are provided. The article also focuses on new opportunities that arise in the field of war risk insurance, including cooperation with international agencies and states to provide investment insurance. It is proposed to develop new insurance products that cover the risks associated with the war, as well as to increase the financial literacy of the population.*

Вступ. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану стає надзвичайно актуальною, оскільки вона не лише допомагає зменшити фінансові ризики для населення та бізнесу, а й сприяє стабільності економіки країни. В умовах збройного конфлікту, коли звичні ринкові механізми зазнають серйозних змін, страхові компанії повинні адаптувати свої продукти та послуги до нових реалій, забезпечуючи захист від зростаючих ризиків. В Україні, яка переживає

* Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

важкі часи через триваючий конфлікт, роль страхових компаній стає ще більш помітною. Вони не лише пропонують традиційні страхові продукти, а й розробляють нові рішення, які враховують специфіку воєнних ризиків. Це дозволяє підтримувати підприємства та населення, зберігати їх фінансову стабільність та надійність у складних умовах. У післявоєнний період страхові компанії можуть стати важливими гравцями в процесі відновлення економіки України. Виплати страхових відшкодувань допоможуть відновити зруйноване майно, забезпечити соціальну підтримку постраждалим та сприяти залученню інвестицій в відновлення країни. Крім того, співпраця страхових компаній з державними та міжнародними організаціями стане ключовою для ефективного вирішення завдань, пов'язаних з відшкодуванням та реабілітацією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року значно вплинуло на всі сфери економіки, зокрема на діяльність страхових компаній. Страхування стало важливим інструментом для мінімізації ризиків, пов'язаних із військовими діями, однак воно також зіткнулося з новими викликами та обмеженнями.

Воєнний стан в Україні передбачає особливий правовий режим, що включає обмеження прав і свобод громадян та юридичних осіб. Законодавство України чітко регулює умови, за яких страхові компанії можуть відмовити у виплаті страхового відшкодування, включаючи форс-мажорні обставини, пов'язані з військовими діями [1].

Досліджуючи ситуацію на страховому ринку України та діяльність його учасників, важливо не лише вивчити чинне законодавство та визначити впливові фактори, а й провести аналіз основних показників цього ринку (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники страхового ринку України за 2020–2023 рр., млн.грн.

Показники		Кількість зареєстрованих страховиків	Кількість укладених договорів страхування (тис. од.)	Сформовані страхові резерви	Валові страхові премії	Валові страхові виплати	
Період	2020	I кв.	225	40530,80	31965,50	11548,80	3749,90
		I-II кв.	215	57899,89	28467,25	21018,26	7043,88
		I-III кв.	215	89434,50	29623,04	32967,07	11131,90
		I-IV кв.	210	120576,75	34192,96	45175,93	14853,56
	2021	I кв.	208	29248,81	34210,70	12040,51	4378,38
		I-II кв.	181	62769,51	35027,54	24779,84	8703,26
		I-III кв.	169	99939,96	35642,84	38070,65	13427,67
		I-IV кв.	155	131561,93	36555,68	49707,97	17958,31
	2022	I кв.	145	20102,10	36382,72	9680,21	3180,38
		I-II кв.	142	39705,38	36502,38	17656,41	6016,40
		I-III кв.	139	60380,28	39794,01	28573,69	9502,27
		I-IV кв.	128	88002,98	41000,58	39661,78	13001,40
	2023	I кв.	122	20228,90	41329,27	10116,39	3839,77
		I-II кв.	115	40774,77	42481,79	21354,70	7817,50
		I-III кв.	111	73352,95	44888,33	34141,75	12027,37
		I-IV кв.	101	94821,50	46781,22	47014,98	16867,33

Джерело: сформовано автором на основі [6].

Ринок страхових послуг втратив майже 55% ризикових страховиків. Приблизно 30% страхових компаній залишили ринок ще до початку повномасштабного вторгнення, здебільшого це були ті установи, які не обслуговували населення та не здійснювали суттєвих виплат. З початком активних бойових дій частка страхових компаній зменшилась на 25%. З ринку вийшли страховики, зареєстровані на тимчасово окупованих територіях (5%), а також учасники, які діяли з порушенням законодавства, регуляторних вимог або мали непрозору структуру власності (20%).

Впродовж чотирьох років, кількість зареєстрованих страхових компаній зменшилась на 109 одиниць – із 210 до 101 (рис. 1).

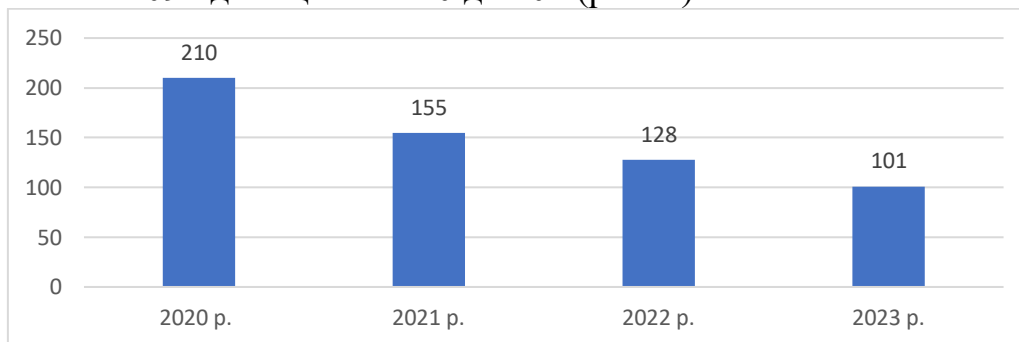

Рис. 1. Динаміка кількості страхових компаній на страховому ринку України, одиниць

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Кількість укладених страхових договорів за умов стабільної роботи страхового ринку зазвичай зростає. Проте вплив негативних факторів призводить до тенденції до зменшення цього показника. У 2020 році, коли частка страхових компаній на ринку була вищою в порівнянні з 2021 роком, кількість договорів між страховиками та страхувальниками значно знизилася, що можна пояснити початком пандемії COVID-19. Подібна ситуація спостерігалася й у 2022–2023 роках, що було зумовлено активними бойовими діями на території України.

Динаміка змін валових страхових премій подібна до динаміки валових страхових виплат. Протягом досліджуваного періоду спостерігається загальна тенденція до зростання цих показників, з незначним зниженням у 2022 році, що пов'язано з вторгненням російської федерації на територію України.

Незважаючи на всі негативні тенденції, більшість страхових компаній обрали стратегію покращення обслуговування клієнтів. Розуміючи, що споживачі переходять до онлайн-форм спілкування та покупок, компанії активно впроваджують сервіси, що забезпечують зручність такої взаємодії. Цей підхід дозволяє їм адаптуватися до змін на ринку та підтримувати високий рівень обслуговування й захисту клієнтів. Ринок КАСКО в Україні скоротився на 30% у 2023 році в порівнянні з попереднім періодом. Натомість автоцивілка практично не зазнала впливу, і обсяг премій залишався на рівні 2021 року протягом 2022–2023 років. Водночас ринок зеленої карти зріс майже вдвічі через масовий виїзд українців до Європи на власних автомобілях [2].

Багато страхових компаній, особливо регіонального рівня, що діяли в зонах

активних бойових дій, зазнали значних втрат. Тим не менш, більшість учасників ринку продовжують стабільно працювати і виплачувати відшкодування своїм клієнтам, хоча терміни виплат трохи зросли.

Внаслідок воєнних дій збільшилася значущість Європротоколу. На початку війни, коли викликати поліцію було важко, автовласники активно використовували цей документ. У першому кварталі 2022 року кількість вимог, оформлених за допомогою Європротоколу, суттєво зросла і склала 39% від усіх заявлених випадків [4].

Системі страхування воєнно-політичних ризиків також сприяє активна участь національних експортно-кредитних агентств (ЕКА). Наприклад, польська Корпорація страхування експортних кредитів (КУКЕ) вже пропонує страхування для інвесторів, які мають намір брати участь у відбудові України. Це стало причиною майже 55%-го зростання експорту з Польщі до України за минулий рік.

Американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку (DFC) активно займається страхуванням воєнних ризиків і готова розглянути можливість страхування інвестицій українських підприємців, які наразі отримують підтримку на суму близько 200 мільйонів доларів США. Держави G7, G19, Європейська комісія, Світовий банк та експортно-кредитні агентства інших держав висловили готовність надати підтримку у сфері страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні. Участь вже підтвердили експортно-кредитні агентства з Німеччини, Франції, Італії, Великої Британії, Швеції та Японії [5].

Уряд Німеччини вже ухвалив рішення про надання Україні експортно-кредитних гарантій, відомих як Hermes Cover. Це розширює можливості покриття та підтримує експортерів, які співпрацюють з Україною. Додатково, французька державна страхова компанія WriFrance Assurance Export оголосила про готовність страхувати французькі компанії, які планують інвестувати в Україну та активно долучатися до її відновлення, не чекаючи закінчення війни.

Діяльність страхових компаній у воєнний час має свої специфічні аспекти і грає ключову роль у підтримці економіки та населення. У рамках розробки нових страхових продуктів, що охоплюють військові ризики, можна виділити такі перспективи:

1) Формування стійкого та розвинутого страхового ринку, здатного ефективно реагувати на ризики в умовах невизначеності.

2) Підтримка різних соціальних груп та підприємств, що дозволяє їм здійснювати ризиковані дії з упевненістю в необхідному захисті, що в свою чергу стимулює розробку нових страхових продуктів.

3) Запровадження ефективних заходів для страхування інвестицій від воєнних ризиків, що може допомогти залучити фінансування для відновлення країни, перенесення підприємств, розвитку високих технологій, збільшення експорту, зменшення імпорту, створення нових робочих місць, впровадження інновацій та підвищення доходів, а також зростання податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів.

4) Здійснення активних дій для покращення фінансової грамотності

населення та підкреслення переваг використання страхових послуг.

5) Подальше вдосконалення інноваційних систем для забезпечення клієнтів можливостями дистанційного вирішення питань [1].

Щодо післявоєнного відновлення, страхові компанії можуть сприяти економічному відновленню та соціальному забезпеченню через виплати страхових відшкодувань, що допомагає постраждалим особам і підприємствам відновити майно і здоров'я. Важливу роль також відіграє співпраця страхових компаній з урядовими та міжнародними організаціями для координації страхових заходів та максимізації ефективності відшкодувань після військових дій.

Висновки. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану є критично важливою для забезпечення стабільності економіки та соціального захисту населення. Війна в Україні поставила перед страховим сектором нові виклики, але водночас відкрила можливості для інновацій та розвитку. Страхові компанії можуть відігравати ключову роль у відновленні країни після конфлікту, надаючи фінансовий захист підприємствам і громадянам через виплати страхових відшкодувань. Забезпечення доступу до нових страхових продуктів, що покривають ризики, пов'язані з війною, а також сприяння розвитку фінансової грамотності серед населення є важливими складовими успішного функціонування страхового ринку в післявоєнний період. Співпраця зі державними та міжнародними організаціями дозволить максимізувати ефективність страхових заходів і забезпечити комплексну підтримку для відновлення економіки. Страхові компанії не лише сприяють фінансовій стабільності, але й грають важливу роль у соціальному відновленні, допомагаючи постраждалим від війни особам відновити своє життя і бізнес. Таким чином, їх діяльність є невід'ємною частиною як нинішнього, так і майбутнього розвитку України.

Список використаних джерел:

6. Богріновцева Л.М., Ключка О.В., Заїчко І.В. Розвиток та впровадження інноваційних підходів до фінансового управління страховими компаніями в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-57>

7. Гладчук О.М. Фінансова безпека українських страхових компаній у сучасних реаліях. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-40>

8. Дума В.В. Страхова діяльність в умовах російської агресії: правові підстави й практичні перспективи. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2022. № 2 (63). С. 160-166.

9. Марина А.С., Пеценко М.В. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 5(05). С. 44-51.

10. Марценюк О.В. Інтеграційні процеси як чинник розвитку страхового ринку України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. DOI: [10.32702/2307-2156-2020.2.30](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.2.30).

11. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України: Наглядова статистика. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 28.09.2024).

Валерія КІЛОЧОК,*
студентка2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА АНАЛІТИКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Стаття обговорює значення та методи фінансової аналітики для сучасних торговельних підприємств. Зокрема, розглядається процес збору, аналізу та інтерпретації фінансових даних з метою досягнення стратегічних цілей компанії. Основні складові фінансової аналітики включають збір даних, їх аналіз, інтерпретацію та прогнозування. Автори статті підкреслюють важливість фінансової аналітики для прийняття обґрунтованих рішень, управління ризиками та підвищення конкурентоспроможності підприємств.*

***Abstract.** The article discusses the significance and methods of financial analytics for contemporary trading enterprises. In particular, it examines the process of collecting, analyzing, and interpreting financial data to achieve the company's strategic goals. The main components of financial analytics include data collection, analysis, interpretation, and forecasting. The authors emphasize the importance of financial analytics for making informed decisions, managing risks, and enhancing the competitiveness of enterprises.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку ринкової економіки, посилення конкурентної боротьби ефективність управлінських рішень на підприємстві залежить від об'єктивної оцінки його фінансового стану. З метою вибору подальшої стратегії розвитку, забезпечення прибуткової діяльності торговельним підприємствам слід оцінювати тенденції зміни економічних показників та ймовірність впливу їх на майбутню діяльність.

Для правильної оцінки потенційних можливостей і подальшого планування основних показників на підприємствах проводиться аналіз фінансово-господарської діяльності. Моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища, вивчення впливу чинників на господарську діяльність суб'єкта господарювання дозволяють спрогнозувати фінансові результати, зокрема показники прибутку і рентабельності; забезпечують розробку заходів антикризового характеру. Бізнес-стратегія торговельного підприємства спрямована на розроблення обґрунтованих рішень по ефективному використанню ресурсів, їх оцінку, аналіз, розподіл і приведення у відповідність зі стратегічним управлінням торговельного підприємства. Удосконалюється

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

законодавча база України з проблеми підприємництва і, як результат, активізуються наукові пошуки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі бізнесу, де конкуренція стає все більш жорсткою, а ринки все більш непередбачуваними, фінансова аналітика відіграє надзвичайно важливу роль. Вона дозволяє компаніям не лише краще розуміти своє фінансове становище, але й приймати обґрунтовані рішення, які можуть вплинути на їх успіх або невдачу.

Фінансова аналітика – це процес збору, аналізу та інтерпретації фінансових даних для досягнення стратегічних цілей компанії. У цій статті розглянемо сутність фінансової аналітики, її значення для бізнесу, основні методи та інструменти, а також приклади практичного застосування.

Фінансова аналітика являє собою комплексний підхід до вивчення фінансових даних з метою оцінки фінансового стану компанії, аналізу її діяльності та прогнозування майбутніх фінансових результатів. Вона охоплює різноманітні методи і техніки, які дозволяють перетворювати необроблені дані в корисну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Основні складові фінансової аналітики:

– Збір даних: Це перший і найважливіший етап, який включає в себе збір різноманітних фінансових даних, таких як звіти про прибутки та збитки, балансові звіти, звіти про рух грошових коштів тощо.

– Аналіз даних: На цьому етапі проводиться глибокий аналіз зібраних даних для виявлення тенденцій, закономірностей та аномалій. Використовуються різні методи, такі як горизонтальний і вертикальний аналіз, коефіцієнтний аналіз тощо.

– Інтерпретація даних: Після аналізу важливо правильно інтерпретувати отримані результати, щоб зробити обґрунтовані висновки та рекомендації.

– Прогнозування: Включає розробку прогнозів на основі аналізу минулих даних і поточних тенденцій. Прогнозування допомагає компаніям планувати майбутні дії та стратегії [1].

Фінансова аналітика забезпечує керівництво компанії необхідною інформацією для прийняття обґрунтованих рішень. Завдяки аналізу фінансових показників, компанії можуть визначити свої сильні та слабкі сторони, виявити можливості для зростання та уникнути потенційних ризиків.

Фінансова аналітика допомагає компаніям розробляти та коригувати свої стратегічні плани. На основі аналізу минулих фінансових результатів та прогнозів на майбутнє, керівництво може визначати пріоритетні напрями розвитку, інвестувати в перспективні проекти та оптимізувати витрати.

Інвестори та кредиторі завжди звертають увагу на фінансові показники компанії перед тим, як прийняти рішення про інвестування або надання кредиту. Фінансова аналітика допомагає компаніям підготувати чіткі та прозорі фінансові звіти, що збільшує їхні шанси на залучення додаткових фінансових ресурсів [2].

Фінансова аналітика є ключовим інструментом для прийняття обґрунтованих рішень у бізнесі. Вона включає аналіз фінансових даних підприємства з метою оцінки його поточного стану, прогнозування майбутніх

фінансових результатів і розробки стратегій для покращення фінансової ефективності. Основні аспекти фінансової аналітики наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Аспекти фінансової аналітики

Напрямок	Його сутність
Аналіз фінансових звітів	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз балансу, звіту про прибутки і збитки, звіту про рух грошових коштів. • Оцінка фінансового стану підприємства, його ліквідності, платоспроможності та рентабельності.
Аналіз фінансових показників	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок і інтерпретація ключових фінансових коефіцієнтів, таких як рентабельність, ліквідність, оборотність активів та капіталу. • Порівняння з галузевими стандартами та конкурентами.
Прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> • Створення фінансових моделей для прогнозування доходів, витрат, прибутків та руху грошових коштів. • Оцінка ризиків і визначення можливих сценаріїв розвитку бізнесу.
Оцінка інвестиційних проектів	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз окупності інвестицій, внутрішньої норми доходності, чистої приведеної вартості. • Оцінка ризиків і вигід інвестиційних проектів.
Управління грошовими потоками	<ul style="list-style-type: none"> • Планування та контроль руху грошових коштів. • Оптимізація використання фінансових ресурсів для забезпечення стійкої діяльності підприємства.

Джерело: побудовано автором.

Варто зауважити, що фінансова аналітика має надзвичайно велике значення для бізнесу з кількох ключових причин. Вона допомагає підприємствам аналізувати поточний фінансовий стан, прогнозувати майбутні результати та приймати обґрунтовані рішення. Нижче наведено основні аспекти значення фінансової аналітики для бізнесу (табл. 2).

Таким чином можна сказати, що фінансова аналітика є невід'ємною частиною сучасного бізнесу. Вона забезпечує всебічний аналіз фінансового стану підприємства, що є основою для прийняття стратегічних і оперативних рішень.

Використання фінансової аналітики дозволяє підприємствам ефективніше управляти своїми ресурсами, покращувати фінансові результати і забезпечувати стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

Значення фінансової аналітики для бізнесу важко переоцінити, однак її використання пов'язане з рядом викликів. Основні виклики включають:

1. Якість даних. Недостовірні або неповні дані можуть призводити до неправильних висновків.

2. Технологічні виклики. Інтеграція різних інформаційних систем та баз даних може бути складною та дорогою. Захист фінансових даних від кібератак та несанкціонованого доступу є критичним завданням.

3. Кадрові виклики. Брак кваліфікованих спеціалістів з фінансової аналітики може обмежувати можливості аналізу. Необхідність постійного

навчання та підвищення кваліфікації персоналу для роботи з новими технологіями та методами аналізу.

4. Методологічні виклики. Коректна оцінка ризиків та врахування всіх факторів, що можуть вплинути на результати аналізу.

5. Організаційні виклики. Опір з боку персоналу та керівництва до впровадження нових методів фінансової аналітики. Відсутність культури роботи з даними та невміння використовувати аналітику для прийняття рішень.

6. Фінансові виклики. Висока вартість впровадження систем фінансової аналітики та навчання персоналу. Труднощі з оцінкою та доказом окупності інвестицій у фінансову аналітику [3].

Таблиця 2

Значення фінансової аналітики для бізнесу

Значення	Його сутність
Покращення прийняття рішень	Фінансова аналітика надає керівникам точну та своєчасну інформацію, що є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Завдяки аналізу фінансових даних можна: Виявити проблемні зони та області для покращення. Оцінити ефективність різних підрозділів і проектів. Визначити оптимальні стратегії розвитку бізнесу.
Управління ризиками	Фінансова аналітика дозволяє ідентифікувати, оцінювати та управляти фінансовими ризиками. Це включає: Оцінку кредитних ризиків та платоспроможності клієнтів. Аналіз валютних ризиків та впливу коливань валютних курсів. Визначення ймовірності виникнення фінансових криз та підготовку до них.
Планування та бюджетування	Завдяки фінансовій аналітиці підприємства можуть ефективніше планувати свої ресурси та складати бюджети. Вона допомагає: Створювати реалістичні фінансові плани та бюджети. Контролювати виконання бюджетів і вносити необхідні корективи. Визначати фінансові цілі та стратегії для їх досягнення.
Оцінка проектів	Фінансова аналітика є критично важливою для оцінки інвестиційних проектів. Вона допомагає: Оцінити потенційну вигоду та ризики інвестицій. Розрахувати ключові показники, такі як внутрішня норма доходності (IRR) та чиста приведена вартість (NPV). Прийняти рішення щодо доцільності та пріоритетності інвестиційних проектів.
Моніторинг та контроль	Фінансова аналітика забезпечує постійний моніторинг фінансових показників, що дозволяє: Вчасно виявляти відхилення від плану та вживати коригуючих заходів. Контролювати грошові потоки і забезпечувати ліквідність. Здійснювати контроль за витратами і підвищувати їх ефективність.
Підвищення прозорості та звітування	Фінансова аналітика сприяє підвищенню прозорості фінансової діяльності підприємства, що є важливим для: Звітування перед інвесторами, акціонерами та іншими зацікавленими сторонами. Підвищення довіри з боку кредиторів та партнерів. Відповідності нормативним вимогам та стандартам звітності.

Джерело: побудовано автором .

Перспективи розвитку фінансової аналітики виглядають дуже обнадійливими завдяки швидкому технологічному прогресу та зростаючій потребі бізнесу в ефективному управлінні фінансовими ресурсами. Основні перспективи включають використання штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання для автоматизації аналізу даних, розвиток великих даних (Big Data) для аналізу більш комплексних і різноманітних наборів даних, хмарні технології для ефективного зберігання і обробки великих обсягів даних, інтеграцію з ERP-системами для централізованого доступу до фінансових даних, розвиток аналітичних платформ, які стають більш інтерактивними і зручними у використанні, підвищення ролі фінансових аналітиків як стратегічних партнерів керівництва, розвиток predictive та prescriptive analytics для передбачення майбутніх подій і надання рекомендацій щодо дій, а також екологічна та соціальна аналітика (ESG), що враховує екологічні, соціальні та управлінські фактори у фінансових звітах та аналізах.

Висновки. Фінансова аналітика є невід'ємною складовою сучасного бізнесу, яка надає компаніям необхідні інструменти для ефективного управління фінансовими ресурсами та прийняття обґрунтованих стратегічних рішень. На протязі дослідження ми проаналізували різні аспекти фінансової аналітики та її значення для бізнесу.

Виявлено, що фінансова аналітика допомагає в розумінні фінансової стійкості компанії, ідентифікації трендів та ризиків, прогнозуванні майбутніх результатів і прийнятті обґрунтованих рішень. Вона надає можливість ефективного моніторингу фінансових показників, виявлення внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на успішність бізнесу, а також сприяє плануванню та управлінню фінансами компанії.

Основні висновки дослідження показують, що використання фінансової аналітики дозволяє компаніям оптимізувати свою фінансову стратегію, зменшити ризики, підвищити ефективність та конкурентоспроможність на ринку. Також виявлено, що впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект, великі дані та хмарні обчислення, сприяє подальшому розвитку фінансової аналітики і розширює її можливості у сфері бізнесу.

Список використаних джерел

1. Стеблюк С. В., Фізер Л. І. Роль фінансового аналізу у визначенні бізнес-стратегії торговельних підприємств. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7571>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.52. (дата звернення 06.06.2024)
2. Дмитришин Б.В., Боровий М.В. Бізнес-аналітика та її роль в управлінні конкурентоспроможністю підприємства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2020. Вип. 5. С. 214-220.
3. Що таке бізнес-аналітика і чим вона корисна для компанії. URL: <https://goit.global/ua/articles/shcho-take-biznes-analytika-i-chym-vona-korysna-dlia-kompanii/>. (дата звернення 03.06.2024).

Дмитро КЛІМІК,*
студент 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РИЗИКУ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

***Анотація.** У статті розкрито суть поняття «кредитний ризик» у сфері діяльності банків, розглянені як приклади його розрахунку та обчислення, так і методи його контролю та запобігання.*

***Abstract.** The article reveals the essence of the concept of "credit risk" in the field of banking activity, examines both examples of its calculation and calculation, as well as methods of its control and prevention.*

Вступ. Кредитний ризик - це ймовірність фінансових втрат у результаті неспроможності позичальника повернути кредит. У нормативних актах НБУ кредитний ризик визначено як розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента. Коли особа, яка взяла кредит, пропускає щомісячні виплати або взагалі не виконує своїх зобов'язань за кредитом, це призводить до збитків для кредитора. Навіть у випадку вилучення застави, час і кошти, витрачені на конвертацію її в гроші, можуть призвести до від'ємного фінансового результату для кредитора.

Виклад основного матеріалу. Кредитний ризик (англ. credit risk) - наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Коли позичальник бере в борг у кредитної організації, ризикують обидві сторони одночасно [1].

Виникнути кредитний ризик може з різних причин, наприклад таких як:

- Зміна фінансового стану боржника: Зменшення доходів, втрата роботи, непередбачені витрати можуть призвести до того, що боржник не зможе вчасно здійснювати платежі.
- Економічна криза: Під час економічних спадів зростає кількість неплатоспроможних боржників.
- Помилки при оцінці кредитоспроможності: Якщо банк або інша фінансова установа неправильно оцінила фінансовий стан позичальника, це може

* Науковий керівник: професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лариса ВДОВЕНКО

призвести до проблем зі сплатою кредиту [2].

Цей ризик може мати різні форми:

- Ризик дефолту - ймовірність того, що позичальник не зможе погасити кредит.
- Ризик зниження кредитного рейтингу - ймовірність того, що кредитний рейтинг позичальника погіршиться, що зробить кредит більш ризикованим.
- Ризик зменшення вартості забезпечення - ймовірність того, що вартість забезпечення кредиту зменшиться, що може знизити гарантії повернення кредиту.

Значення кредитного ризику для банків полягає в тому, що він може призвести до:

- Зменшення прибутковості банку - через втрати від непогашених кредитів.
- Погіршення фінансового становища банку - через зростання кредитних ризиків.
- Зменшення довіри до банку - через проблеми з погашенням кредитів.

Існують певні способи для обчислення кредитного ризику, для прорахунку яких до уваги беруться різні фактори та зміння, що тим чи інакшим чином можуть вплинути на підсумковий результат, адже від нього залежить рішення банків та те, чи вони отримують з цього прибуток, чи-ж навпаки – збитки.

Нижче описані основні підходи до оцінки кредитного ризику:

1. Моделі скорингу (Credit Scoring)

Цей метод використовує різноманітні фінансові та нефінансові показники для створення профілю позичальника. Фактори включають кредитну історію, дохід, тривалість зайнятості, поточний рівень заборгованості та інші.

- **FICO Score** — один із найбільш відомих видів кредитного скорингу, який широко використовують фінансові установи в США [3].

2. Моделі очікуваних збитків (Expected Loss Models)

Один із популярних методів вимірювання кредитного ризику базується на оцінці очікуваних збитків (Expected Loss), що розраховуються за формулою:

Очікуваний збиток (EL) = PD × EAD × LGD

Де:

- **PD (Probability of Default)** — ймовірність дефолту.
- **EAD (Exposure at Default)** — сума заборгованості на момент дефолту.
- **LGD (Loss Given Default)** — відсоток втрат у випадку дефолту [4].

3. Моделі рейтингових агентств

Рейтингові агентства, такі як Moody's, S&P і Fitch, використовують власні методології для оцінки кредитного ризику компаній і держав. Вони аналізують фінансову стійкість, ліквідність, управління, а також загальну економічну ситуацію [5].

4. Модель Merton (Structural Models)

Модель Мертона базується на теорії опціонів і використовується для оцінки ймовірності дефолту корпоративних боргових зобов'язань. Вона розглядає компанію як аналог опціону на власний капітал. Основні ідеї включають облік ринкової вартості активів компанії та її заборгованості для розрахунку ймовірності дефолту [6].

5. Методологія Basel II/III

Регуляторні стандарти Basel II та Basel III надають рекомендації щодо оцінки кредитного ризику, включаючи використання внутрішньорейтингових моделей для банків (Internal Rating-Based Approach, IRB). Вони дозволяють банкам використовувати власні моделі оцінки PD, LGD і EAD для розрахунку капіталу, необхідного для покриття кредитного ризику [7].

Банки використовують різні стратегії та інструменти для протидії кредитним ризикам, щоб мінімізувати втрати у разі дефолту позичальників. Ось основні способи, якими банки протидіють кредитним ризикам:

1. Кредитний скоринг і оцінка ризиків

Банки застосовують кредитний скоринг для оцінки кредитоспроможності позичальників. Це автоматизована система, яка використовує різноманітні фактори, такі як кредитна історія, доходи, тривалість зайнятості та рівень заборгованості позичальника. На основі цих даних система визначає ймовірність дефолту і ризик для банку.

- **FICO Score** або подібні системи кредитного рейтингу широко використовуються для оцінки приватних осіб та малих бізнесів.

Стратегія: Підвищення якості клієнтів шляхом прийняття рішень на основі об'єктивних оцінок ризику [3].

2. Диверсифікація кредитного портфеля

Банки диверсифікують кредитні портфелі, щоб зменшити вплив окремих дефолтів на загальний рівень ризику. Це включає надання кредитів у різних галузях економіки, різним категоріям позичальників і в різних географічних регіонах.

- Наприклад, банк може видавати кредити як підприємствам у промисловому секторі, так і фізичним особам, а також малим і великим бізнесам.

Стратегія: Мінімізація ризику шляхом розподілу активів між різними категоріями позичальників.

3. Застава та інші види забезпечення

Одним із головних методів зниження кредитного ризику є вимога застави або іншого виду забезпечення. Заставою можуть бути нерухомість, цінні папери, транспортні засоби або інші активи. У разі дефолту банк має право забрати заставу для покриття своїх збитків.

- Наприклад, при видачі іпотечного кредиту банк бере в заставу нерухомість позичальника.

Стратегія: Захист банку від збитків за допомогою активів позичальника.

4. Контроль заборгованості та кредитний ліміт

Банки встановлюють кредитні ліміти для позичальників, щоб обмежити максимальну суму, яку вони можуть отримати в борг. Крім того, здійснюється постійний моніторинг заборгованості для виявлення проблемних кредитів на ранній стадії.

- Банк може обмежити ліміт за кредитною картою, базуючись на кредитоспроможності клієнта та його фінансовій поведінці.

Стратегія: Обмеження потенційних втрат через ретельний контроль розміру кредиту та поточної заборгованості.

5. Моніторинг та управління кредитами

Банки постійно моніторять фінансовий стан позичальників після видачі кредиту. Регулярні перевірки доходів, обігу коштів та інших показників дозволяють банкам швидко реагувати на будь-які зміни у фінансовому стані позичальника, що може призвести до підвищення ризиків.

- Наприклад, компанії можуть надавати щорічні звіти про фінансову діяльність або підтвердження платоспроможності.

Стратегія: Попереджати проблеми на ранніх стадіях через регулярний моніторинг.

6. Кредитні страхові продукти

Банки можуть використовувати страхування кредитів як додатковий інструмент для управління ризиками. Це передбачає передачу частини ризику страховим компаніям. У разі дефолту страховка покриває частину або всю суму заборгованості.

- Наприклад, банки можуть страхувати свої портфелі іпотечних кредитів, що зменшує втрати в разі неплатоспроможності позичальників.

Стратегія: Передача ризиків третім сторонам.

7. Сек'юритизація активів

Банки можуть використовувати сек'юритизацію, тобто перетворення кредитів у цінні папери, які потім продаються інвесторам. Це допомагає банкам знизити кредитний ризик, передаючи його інвесторам, і покращує ліквідність банку.

- Наприклад, іпотечні кредити можуть бути об'єднані в пул і перетворені на іпотечні облігації.

Стратегія: Зменшення ризику через продаж частини ризиків на ринку.

8. Резерви під можливі втрати

Банки формують спеціальні резерви під можливі кредитні втрати. Це дозволяє банкам покрити збитки у разі неповернення кредитів. Чим вищий рівень ризику за кредитом, тим більші резерви банк зобов'язаний формувати.

- Наприклад, банки повинні відкладати частину прибутку для покриття потенційних збитків за проблемними кредитами.

Стратегія: Захист від фінансових втрат через створення резервів.

9. Регуляторні вимоги та стандарти

Банки також підлягають регулюванню з боку національних і міжнародних органів, таких як Базельський комітет з банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision). Стандарти, встановлені у Базельських угодах (Basel II та III), передбачають використання банками внутрішніх моделей для оцінки кредитного ризику та встановлюють вимоги до капіталу, який банк повинен тримати для покриття ризиків.

- Базель III посилив вимоги до банків щодо управління ризиками, включаючи кредитні ризики.

Стратегія: Виконання нормативних вимог для забезпечення фінансової стабільності банку.

Роль внутрішнього кредитного рейтингу в управлінні ризиками

Внутрішній кредитний рейтинг (ВКР) є важливим інструментом для банків, що дозволяє оцінити кредитний ризик позичальника на основі власних внутрішніх критеріїв. ВКР дозволяє:

- Збільшити точність оцінки кредитного ризику за рахунок використання детальної інформації про позичальника.
- Уніфікувати процедуру оцінки кредитного ризику для всіх позичальників.
- Забезпечити своєчасне виявлення змін у кредитному ризику позичальника.
- Зменшити витрати на управління кредитним ризиком, спростивши процес оцінки.

ВКР використовується для класифікації позичальників на групи з різними рівнями ризику, що дозволяє банку встановлювати різні умови кредитування для різних груп.

Таблиця 1

Рейтинг	Ризик	Умови кредитування
Високий	Високий	Висока процентна ставка, високі вимоги до забезпечення.
Середній	Середній	Середня процентна ставка, середні вимоги до забезпечення.
Низький	Низький	Низька процентна ставка, низькі вимоги до забезпечення.

Джерело: сформовано автором.

Висновок. Кредитний ризик можна обчислити за допомогою різних моделей, таких як скоринг, очікувані збитки (EL), моделі рейтингових агентств або структурні моделі, такі як модель Мертона. Вибір методу залежить від типу кредиту, фінансової установи та специфіки ринку. Банки застосовують комбіновані підходи для управління кредитним ризиком, використовуючи як аналітичні інструменти (скоринг, оцінка ризиків), так і практичні заходи (моніторинг, страхування, диверсифікація). Ці методи дозволяють мінімізувати ймовірність дефолту та зменшити потенційні збитки.

Список використаних джерел:

1. Кредитний ризик URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Кредитний_ризик (дата звернення: 30.09.2024).
2. Оцінка кредитних ризиків - Financial Abuse Prevention Software Solutions URL: <https://finap.com.ua/otsinka-kredytnyh-ryzykiv/> (дата звернення: 30.09.2024).
3. FICO - What is a Credit Score? URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs107.htm> (дата звернення: 30.09.2024).
4. Basel Committee on Banking Supervision - International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs107.htm> (дата звернення: 30.09.2024).
5. Moody's Investors Service - Rating Methodology URL: <https://ratings.moody's.com/api/rmc-documents/356428> (дата звернення: 30.09.2024).
6. Merton, Robert C. (1974) - On the Pricing of Corporate Debt: The Risk Structure of Interest Rates URL: <https://www.jstor.org/stable/2978814> (дата звернення: 30.09.2024).
7. Basel Committee on Banking Supervision - Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.htm> (дата звернення: 30.09.2024).

Ольга КОЧМАРУК,*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТОГО БЮДЖЕТУ

***Анотація.** У статті розкрито роль планування та управління особистого бюджету, розглядаються основні підходи та стратегії для раціонального використання фінансових ресурсів. Особлива увага приділяється структурі фінансової поведінки та основним крокам планування доходів і витрат, створенню фінансових цілей та контролю за їх досягненням. Стаття також аналізує роль інвестицій у забезпеченні фінансової стабільності. Запропоновано практичні інструменти, такі як складання бюджету, аналіз фінансових показників і використання цифрових додатків для фінансового менеджменту. А також розглянено напрямки покращення фінансової грамотності від Національного банку України.*

***Annotation.** The article reveals the role of planning and managing a personal budget, discusses the main approaches and strategies for the rational use of financial resources. Particular attention is paid to the structure of financial behavior and the main steps in planning income and expenses, creating financial goals and monitoring their achievement. The article also analyzes the role of investments in ensuring financial stability. Practical tools such as budgeting, analysis of financial indicators, and the use of digital applications for financial management are suggested. The article also discusses the ways in which the National Bank of Ukraine is improving financial literacy.*

Вступ. Планування та керування особистими фінансами є важливою складовою фінансової грамотності. Це включає здатність ефективно керувати своїми фінансами, знання різних видів інвестицій та супутніх ризиків, а також вміння планувати бюджет і розумно витратити гроші. Контроль за фінансовим станом починається з ведення обліку доходів і витрат. Сьогодні цифрові технології значно полегшують цей процес, дозволяючи автоматизувати облік і зменшити ймовірність помилок. Завдяки цьому управління фінансами стає цікавішим і доступнішим, а фінансова ситуація завжди під контролем. Рекомендується формувати звичку регулярно відкладати частину доходів, що сприяє ефективному управлінню витратами без шкоди для якості життя. Для забезпечення фінансової стабільності в майбутньому корисно накопичувати 15-

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА .

20% від поточного доходу. Це, разом із ретельним контролем витрат, допоможе максимально підвищити ефективність особистих фінансів.

Виклад основного матеріалу. Для успішного управління фінансами необхідні певні знання. Фінансова грамотність – це ключ до успіху, адже вона включає вміння правильно використовувати власні кошти та приймати відповідальні рішення. Лише володіючи необхідними знаннями, можна вибудувати раціональну фінансову поведінку, що дозволить ефективно долати фінансові труднощі. Фінансова поведінка, в широкому сенсі, охоплює різноманітні дії, пов'язані з управлінням грошовими ресурсами: планування, заощадження, інвестування, страхування, використання кредитів тощо [4].

Фінансова поведінка в широкому сенсі включає різноманітні дії домогосподарств і окремих осіб, спрямовані на управління їхніми грошовими ресурсами. До таких дій належать фінансове планування, мінімізація ризиків, заощадження, інвестування, страхування, поведінка, пов'язана з використанням кредитів, участь у фінансових іграх, а також купівля та продаж товарів і послуг поза межами офіційних фінансових установ. Важливим аспектом також є проведення фінансових операцій, пов'язаних з розрахунками, що допомагає ефективно керувати особистими фінансами та досягати фінансової стабільності. Структуру фінансової поведінки показано на рисунку 1.

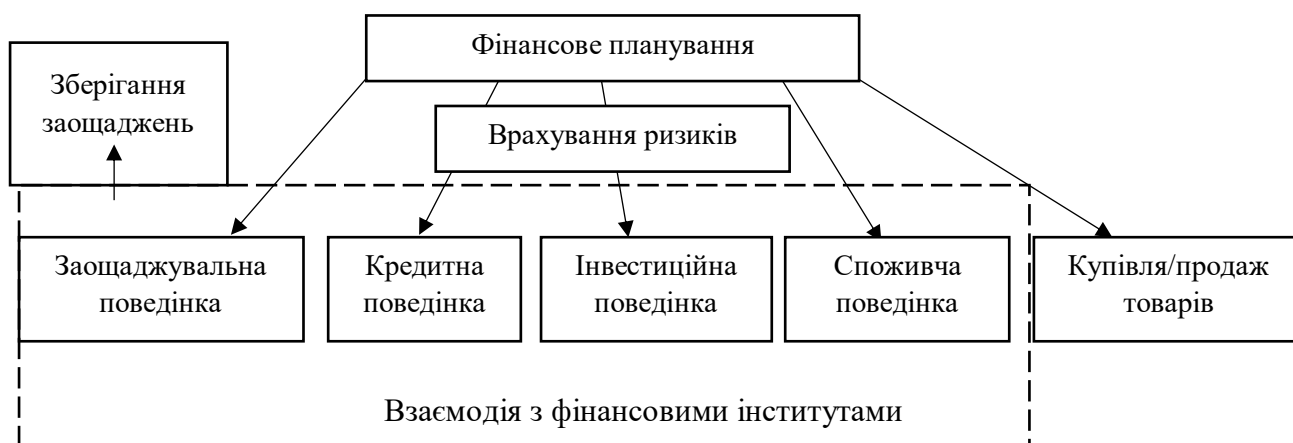

Рис. 1. Структура фінансової поведінки

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Одним із ключових аспектів управління особистими фінансами є фінансове планування та прогнозування. Цей безперервний процес включає встановлення та реалізацію фінансових цілей, а також грамотний розподіл доходів у часі. Для ефективного планування важливо визначити пріоритети, оцінити наявні та необхідні ресурси, послідовно формулювати та вимірювати досягнення цілей. Важливу роль відіграють інструменти, що дозволяють відстежувати фінансову діяльність, прогнозувати майбутні грошові потоки та оптимізувати їх. Таким чином, особисте фінансове планування є основою стратегії управління фінансами, яка допомагає підтримувати контроль над своїм фінансовим станом і досягати поставлених завдань [3].

Одним із напрямків фінансового планування є складання бюджету.

Бюджетування – це процес планування та контролю над особистими доходами і витратами з метою досягнення фінансових цілей. Завдяки бюджету люди можуть краще усвідомлювати свої витрати та контролювати їх, що дозволяє уникнути перевищення запланованих витрат.

Основні кроки бюджетування особистих фінансів включають.

1. Визначення доходів: спочатку потрібно визначити загальний рівень доходів, який включає всі джерела доходів, такі як заробітна плата, дивіденди, інвестиційний дохід тощо.

2. Визначення витрат: наступним кроком є визначення усіх витрат, які людина планує здійснити протягом певного періоду. Ці витрати можуть включати рахунки за електроенергію, газ, воду, їжу, одяг, дозвілля та інше.

3. Встановлення фінансових цілей: далі потрібно розробити як короткострокові, так і довгострокові фінансові цілі, наприклад, накопичення на відпустку чи покупку нерухомості. Цілі мають бути конкретними і вимірюваними.

4. Розподіл витрат за категоріями: поділити витрати на категорії, такі як "необхідні витрати" (житло, харчування) та "додаткові витрати" (хобі, розваги). Це дозволить визначити, де можна заощадити.

5. Створення резервного фонду: слід виділити частину доходів для створення "фінансової подушки" — резерву на непередбачені витрати, що допоможе уникнути фінансових проблем у критичних ситуаціях.

6. Оптимізація витрат: після аналізу витрат визначити, які категорії можна скоротити або оптимізувати для досягнення фінансових цілей.

7. Регулярний перегляд та коригування бюджету: щомісяця варто аналізувати свій бюджет і вносити корективи відповідно до зміни доходів чи витрат. Це допоможе залишатися на шляху до фінансової стабільності.

8. Контроль та моніторинг: для зручності рекомендується використовувати мобільні додатки чи таблиці для постійного моніторингу витрат і контролю виконання бюджету.

Бюджетування особистих фінансів є корисним для будь-якої людини, незалежно від її рівня доходу. Воно допомагає збільшити накопичення, скоротити борги та забезпечити фінансову стабільність [5]. Іншою важливою складовою фінансового планування є інвестування. Люди можуть вкладати кошти в акції, облігації, нерухомість, валюту чи інші активи з метою зростання свого капіталу. Проте перед тим, як розпочати інвестування, необхідно ретельно оцінити можливі ризики та переваги. Інвестиції — це багатогранна категорія, яка відіграє ключову роль як на макrorівні, так і на мікрорівні економіки. Вони сприяють розвитку перспективних галузей, підтримують інновації та стимулюють підприємницьку активність, що є важливим фактором для загального економічного прогресу.

Джерелами фінансування інвестицій є: власний, залучений і позиковий капітал; заощадження населення, що акумулюються фінансовими посередниками; грошові кошти, які централізуються об'єднаннями підприємствами; кошти інвестиційного фонду і бюджету розвитку; інвестиційні

асигнування з державного бюджету; кошти, отримані від приватизації державного майна та продажу державних пакетів акцій; іноземні інвестиції, представлені в різних формах і видах [1].

Ефективне планування особистого бюджету – це ключ до фінансової стабільності та досягнення ваших цілей. Ось кілька кроків, які допоможуть вам правильно розпоряджатися своїми грошима:

Спочатку потрібно визначити та дослідити, скільки ви заробляєте та на що витрачаєте. Запишіть усі свої джерела доходу та основні витрати, такі як оренда, комунальні послуги, продукти, транспорт тощо.

Розбийте свої цілі на короткострокові (наприклад, продукти) та довгострокові (збереження на квартиру чи подорожі). Це допоможе вам зрозуміти, як правильно розподіляти ресурси.

Рекомендується слідувати принципу, за яким: 50% доходів іде на необхідні витрати (житло, продукти, комунальні послуги), 30% – на особисті потреби (розваги, хобі), 20% – на заощадження та погашення боргів.

Для ефективного планування особистого бюджету рекомендується вести записи своїх щоденних витрат – це можна робити вручну або за допомогою мобільних додатків, таких як Monefy або Spendee. Це допоможе контролювати імпульсивні покупки та знайти способи заощадити.

Щоб фінансово підготуватися до непередбачених обставин, варто мати «фінансову подушку» – резерв на 3-6 місяців життя. Варто також подумати про інвестування частини своїх заощаджень, аби гроші працювали на вас.

Якщо у вас є борги, важливо розробити стратегію їх погашення. Погашайте в першу чергу ті кредити, які мають найвищий відсоток.

Потрібно регулярно аналізувати свій бюджет і вносити корективи, якщо змінюються доходи чи витрати. Це допоможе уникнути фінансових труднощів і зберегти баланс.

Фінансова грамотність охоплює знання, навички та поведінку, необхідність ефективного управління особистими фінансами, прийняття обґрунтованих фінансових рішень та захист від фінансових ризиків. Це дозволяє людям контролювати свої доходи, планувати заощадження, інвестувати і використовувати фінансові продукти з розумінням.

Станом на 2023 рік рівень фінансової грамотності українців оцінюється в 12,3 бали за шкалою Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що становить 58% від максимального значення. Це покращення в порівнянні з попередніми роками: індекс зріс приблизно на 6% у порівнянні з роком 2018 року. Особливо відзначаються порушення в знаннях та навичках дорослого населення щодо управління особистими фінансами, хоча в молодших групах (18-24 роки) показники залишаються дещо нижчими, тому що фінансова грамотність, як дисципліна в школах поки що не є обов'язковою [6].

Для підвищення фінансової обізнаності українців розроблено Національну стратегію фінансової грамотності до 2030 року. Її цілі охоплюють базову освіту, відповідне управління фінансами, розвиток цифрових навичок та просування знань серед підприємців і різноманітних груп населення.

Якщо ви прагнете стати фінансово грамотним і навчитися приймати обдумані фінансові рішення, варто ознайомитися з освітньою онлайн-платформою «Гаразд» від Національного банку України. Платформа містить близько 200 статей з корисною інформацією про управління особистими фінансами та сімейним бюджетом, поради щодо захисту від платіжного шахрайства, вибір оптимальної кредитної чи депозитної програми, а також договори страхування.

Також на сайті можна пройти тест на визначення свого рівня фінансової грамотності. На сайті розміщено один загальний і шість тематичних тестів, що відповідають змісту розділів сайту. Завершивши проходження кожного з тестів, ви отримаєте персональну добірку статей, які дадуть змогу краще орієнтуватися у фінансовій інформації. [7].

Висновки. Ефективне планування та управління особистим бюджетом є невід'ємною складовою фінансової стабільності та досягнення довгострокових цілей. Основними елементами цього процесу є аналіз доходів і витрат, визначення фінансових пріоритетів, складання бюджету, створення заощаджень і грамотне управління боргами. Важливість бюджетування полягає в можливості раціонально використовувати наявні фінансові ресурси, уникати надмірних витрат і формувати фінансову "подушку" для непередбачуваних ситуацій. Крім того, розумне інвестування та використання сучасних цифрових інструментів для контролю за фінансами допомагають зберігати та збільшувати капітал, що є важливим елементом фінансового добробуту. Планування бюджету не лише забезпечує контроль над особистими фінансами, але й сприяє усвідомленню власних фінансових звичок та допомагає розвивати фінансову дисципліну, необхідну для успішного життя.

Список використаних джерел:

1. Мінц О., Джамбаз Н. Механізми формування та використання фінансів домогосподарств в Україні. *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2017. № 15. С. 226–231
2. Благун І.І. Особливості формування раціональної поведінки учасників фінансового ринку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Економіка*. 2017. № 5 (33). С.52-56.
3. Васи́лига Н. А., Сутність і функції домогосподарства як суб'єкта ринкових відносин . *Державне управління: теорія та практика*. 2016. №1. С. 84- 94.
4. Приходько Б. Стратегічні напрями підвищення рівня фінансової грамотності населення України / Б. Приходько // *Вісник Національного банку України*. – Київ, 2014. – № 2 (216). – С. 11-16.
5. Колеватова А. В., Кондрацька К. В. Роль та значення фінансів домогосподарств у ринковій економіці. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2019. № 18. С. 55-60
6. Центр фінансових знань «Талан» від Національного банку України URL: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/ekspertyza/files/students-how-to-increase-finliteracy-gmw2023-64c7497d7a09b672682267.pdf>
7. Онлайн-платформа «Гаразд» від Національного банку України URL: <https://harazd.bank.gov.ua/article/finansove-planuvanna>

Руслан КУШНІР,[†]
студент 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

***Анотація.** Стаття аналізує ключові аспекти державної інвестиційної політики в умовах повоєнного відновлення. Повоєнне відновлення включає відбудову інфраструктури, економічне відродження, соціальну стабілізацію та створення умов для довгострокового розвитку. У роботі розглянуто основні цілі інвестиційної політики, такі як відновлення критичних об'єктів, забезпечення економічної стабільності, залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій, а також розвиток стратегічних секторів економіки.*

***Abstract.** The article analyzes the key aspects of state investment policy in the context of post-war recovery. Post-war recovery includes the reconstruction of infrastructure, economic revival, social stabilization, and the creation of conditions for long-term development. The paper discusses the main goals of investment policy, such as the restoration of critical facilities, ensuring economic stability, attracting both external and internal investments, as well as the development of strategic sectors of the economy.*

Вступ. Повоєнне відновлення держави є складним і багатоаспектним процесом, який включає відновлення інфраструктури, економіки, соціальної сфери та забезпечення стабільності політичної системи. Інвестиції в цьому контексті відіграють ключову роль, оскільки вони забезпечують ресурси для відбудови та модернізації держави. Державна інвестиційна політика має стратегічне значення для забезпечення довгострокового розвитку та зміцнення економіки, що дозволить країні ефективно адаптуватися до нових умов після завершення військових дій.

У післявоєнних умовах інвестиційна політика держави спрямована на досягнення кількох важливих цілей: відновлення інфраструктури, стабілізація економіки, підвищення якості життя населення та залучення міжнародних і приватних інвестицій. Кожен з цих аспектів потребує ретельного аналізу та розробки конкретних механізмів реалізації, які відповідають викликам і можливостям конкретної країни..

Виклад основного матеріалу. Інвестиційна політика передбачає діяльність держави з визначення мети, а також пріоритетних завдань і засадничих напрямів розвитку інвестиційного процесу у країні та комплекс

[†] Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

заходів, спрямованих на реалізацію поставлених завдань. Метою інвестиційної політики держави є перш за все створення привабливого інвестиційного клімату і розвиток інфраструктури інвестування задля забезпечення стійкого економічного зростання та підвищення рівня життя домашніх господарств. Цілком очевидно, що метаінвестиційної політики може змінюватись залежно від умов економічного розвитку країни. Завдання, що передбачені державною інвестиційною політикою, повинні спиратися на комплекс заходів, здатних забезпечити їх вирішення. Ефективність заходів, спрямованих на стимулювання інвестиційної діяльності, залежить від того, як саме вони спроможні пов'язуватися із завданнями, що передбачені цілями економічної політики держави загалом. У цьому зв'язку доцільно виокремити цілий ряд завдань інвестиційної політики, серед яких забезпечення стійких темпів економічного зростання, максимізація чистого прибутку суб'єктів господарювання, мінімізація інвестиційних ризиків за необхідного рівня рентабельності інвестицій, реалізація шляхів прискорення реалізації інвестиційних проєктів, фінансова стійкість та платоспроможність підприємств у процесі здійснення інвестиційної діяльності, формування необхідних на основі довготермінових перспектив, оптимальна ліквідність інвестицій та можливості швидкого реінвестування капіталу [1].

У сучасних умовах відновлення країни після війни важливо чітко визначити пріоритети державної інвестиційної політики. Це дозволить зосередити зусилля на найбільш актуальних та критичних сферах, які потребують термінового фінансування та відновлення. У таблиці 1 представлені основні пріоритети, які допоможуть сприяти ефективному відновленню країни, забезпечуючи сталий розвиток і підвищуючи якість життя населення.

Таблиця 1

Основні пріоритети державної інвестиційної політики повоєнного відновлення

Пріоритет	Опис	Очікувані результати	Приклади проєктів
1	2	3	4
Відновлення інфраструктури	Реконструкція та модернізація транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури.	Поліпшення транспортної доступності та зменшення витрат на перевезення.	Реконструкція автомобільних доріг, відновлення мостів, модернізація електромереж.
Підтримка соціальної сфери	Відновлення закладів освіти, охорони здоров'я та соціальних служб.	Підвищення рівня життя населення та доступу до якісних послуг.	Реконструкція шкіл та лікарень, програми соціального захисту.
Розвиток економіки	Стимулювання малого та середнього бізнесу, а також впровадження нових технологій.	Зростання зайнятості та збільшення податкових надходжень.	Державні гранти на стартапи, підтримка підприємців через програми субсидій.

1	2	3	4
Інновації та технології	Впровадження нових технологій у різних секторах економіки для підвищення конкурентоспроможності.	Збільшення інвестицій у науково-дослідні роботи та нові технології.	Створення технопарків, підтримка ІТ-компаній та стартапів.
Залучення інвестицій	Створення сприятливого інвестиційного клімату для внутрішніх та зовнішніх інвесторів.	Збільшення обсягу іноземних інвестицій та створення нових робочих місць.	Розробка інвестиційних програм, покращення законодавства, що регулює інвестиції.

Джерело: побудовано автором

Аналіз пріоритетів державної інвестиційної політики свідчить про те, що успішне відновлення інфраструктури, соціальної сфери, економіки, інновацій та залучення інвестицій є невід'ємною частиною стабілізації та розвитку країни. Реалізація зазначених пріоритетів дозволить не лише відновити зруйновані елементи, але й створити нові можливості для соціально-економічного зростання.

Державна інвестиційна політика в умовах війни та повоєнного відновлення повинна включати такі ключові вектори:

1. Забезпечення стабільності і безпеки інвестицій, що передбачає захист інвесторів, бізнесу та інфраструктури від можливих загроз, а також створення умов для найменш можливого ризику для інвестицій.

2. Створення сприятливого інвестиційного клімату. Попри війну, держава повинна розробляти політику, яка створює привабливі умови для інвесторів. Така політика може включати спрощення адміністративних процедур, покращення правової системи, гарантії прав власності та захист інвестицій тощо.

3. Активне управління ризиками. Страхування воєнних ризиків є однією із основних передумов для залучення прямих іноземних інвестицій та мобілізації фінансових інструментів. Використання механізмів страхування даватиме змогу підтримувати інвестиційну діяльність в економіці через розподіл ризиків між інвесторами і державою чи міжнародними донорами, покладаючи на останніх витрати на страхування та відшкодування можливих збитків.

4. Розвиток та підтримка стратегічних галузей економіки. Держава повинна сконцентрувати увагу на розвитку та підтримці стратегічних галузей економіки, які є критичними в умовах війни, таких як виробництво оборонної техніки, енергетика та інші. Цей вектор державної політики повинен включати надання податкових і кредитних пільг, грантових програм фінансування для галузей, які є стратегічно важливими в умовах війни.

5. Міжнародна співпраця. В умовах війни саме міжнародна співпраця відіграє важливу роль у залученні інвестицій та фінансовій підтримці. Наявність підтримки від міжнародних організацій та країн може забезпечити додатковий стимул для інвесторів. Держава має взаємодіяти з міжнародними партнерами,

міжнародними фінансовими організаціями та іншими країнами для отримання допомоги та ресурсів, реалізації спільних інвестиційних проектів та обміну досвідом [2].

Фінансування повоєнного відновлення є важливим етапом у реалізації державної інвестиційної політики. Вибір джерел фінансування має безпосередній вплив на успішність відновлення та реалізацію пріоритетних проектів. У таблиці 2 представлені основні джерела фінансування, які можуть бути залучені для реалізації програм відновлення в Україні, а також їх переваги і недоліки.

Таблиця 2

Основні джерела фінансування для повоєнного відновлення

Джерело фінансування	Опис	Приклади	Переваги	Недоліки
Державний бюджет	Внутрішні кошти держави, виділені для реалізації проектів відновлення.	Капітальні видатки на інфраструктуру	Гнучкість у використанні коштів	Обмежений бюджет може вплинути на обсяги фінансування.
Міжнародні кредити	Кредити від міжнародних фінансових організацій, які можуть бути спрямовані на відновлення.	МВФ, Світовий банк	Доступ до великих сум фінансування	Вимоги до реформ та структурних змін можуть бути жорсткими.
Інвестиції приватного сектору	Кошти приватних інвесторів, які інвестують у відновлення через різні механізми.	Державно-приватні партнерства (ДПП)	Залучення додаткових ресурсів та експертизи	Ризик часткової або повної невивлати інвестицій.
Гранти та донорські програми	Фінансування, яке надається без повернення для реалізації соціальних або інфраструктурних проектів.	Програми від ЄС, ООН	Не потрібно повертати кошти	Конкуренція за гранти та обмеження за напрямками використання.
Облігаційні позики	Випуск державних облігацій для залучення капіталу від інвесторів на ринку.	Державні облігації, муніципальні облігації	Можливість залучити великі суми на тривалий термін	Потреба в сплаті відсотків і поверненні капіталу.

Джерело: побудовано автором

Розуміння джерел фінансування та їхніх характеристик дозволить розробити стратегію, що забезпечить збалансоване і ефективне використання фінансових ресурсів. Використання різноманітних джерел, включаючи державний бюджет, міжнародні кредити, приватні інвестиції, гранти та облігаційні позики, сприятиме зниженню ризиків і забезпечить фінансову стійкість проектів повоєнного відновлення.

Незважаючи на військові ризики, в Україні є багато привабливих інвестиційних можливостей. Тут є дешеві активи, недорого, але кваліфікована робоча сила та високий попит на певні види продукції, які можуть принести дуже високі прибутки в майбутньому. Загалом, відбудова створює унікальну можливість для модернізації виробничого потенціалу України та залучення іноземного капіталу до сучасних технологій. Це закладе підвалини для довгострокового зростання та сприятиме тіснішій інтеграції України у світову економіку. Тому реалізація проектів із залучення інвестицій стане невід'ємною частиною програми реструктуризації, стимулюючи підприємництво та залучаючи

Висновок. Державна інвестиційна політика повоєнного відновлення є вирішальною для відбудови економіки, інфраструктури та соціальної сфери. Основними цілями такої політики є забезпечення економічної стабільності, відновлення критичної інфраструктури, розвиток соціальної сфери та залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій. Однак для досягнення цих цілей необхідно впроваджувати комплексний підхід, який включає інституційні реформи, розвиток державно-приватного партнерства, залучення міжнародної допомоги, надання податкових стимулів і диверсифікацію джерел інвестицій.

Ключовим аспектом успішної реалізації цієї політики є ефективне управління ресурсами, що вимагає прозорості, контролю та боротьби з корупцією. Без належної системи управління державні інвестиції можуть стати неефективними, що поставить під загрозу відновлення країни після війни. Державні органи повинні активно працювати над залученням міжнародних інвесторів і партнерів, які можуть надати не тільки фінансову допомогу, але й технології та досвід, необхідні для відбудови. Окрім того, інвестиції мають сприяти не лише відновленню зруйнованих об'єктів, а й довгостроковому розвитку, модернізації та підвищенню конкурентоспроможності економіки. Впровадження нових технологій, підтримка інновацій та розвиток інфраструктури, стійкої до нових викликів, допоможуть закласти фундамент для стабільного і процвітаючого майбутнього. Тож, державна інвестиційна політика повоєнного відновлення повинна бути спрямована на сталий розвиток, інновації та інклюзивність, що дозволить державі не лише повернутися до довоєнного рівня, а й досягти нових висот в економіці.

Список використаних джерел:

1. Штань М. Державна інвестиційна політика повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4555>.
2. Танасієнко Н., Врублевський І., П'ятничка В. Державна інвестиційна політика в Україні в умовах війни та повоєнного періоду. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2024. № 1. С. 321-326.
3. Ащеулова О.М., Остропольська Є.В. Залучення інвестицій у повоєнну відбудову України: можливості та виклики. *Академічні візії*. 2023. №25. С. 11-24.

Денис ЛУЦЕНКО,*
студент 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РИНОК МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація: У статті досліджується сутність та значення страхування майна в сучасних умовах. Основну увагу приділено аналізу видів страхування майна, таких як страхування нерухомості, рухомого майна та фінансових активів. Розглянуто правові та економічні аспекти цього процесу, а також роль страхових компаній у забезпеченні захисту власності від ризиків. Окремо проаналізовано чинники, що впливають на розмір страхових премій та визначення страхових випадків. У статті наведено практичні рекомендації для страхувальників, що допоможуть мінімізувати ризики і підвищити ефективність страхування майна.

Abstract: The article examines the essence and significance of property insurance in modern conditions. The main attention is paid to the analysis of types of property insurance, such as insurance of real estate, movable property and financial assets. Legal and economic aspects of this process are considered, as well as the role of insurance companies in ensuring property protection from risks. Factors affecting the amount of insurance premiums and the definition of insurance cases are analyzed separately. The article provides practical recommendations for policyholders that will help minimize risks and increase the effectiveness of property insurance.

Вступ. Страхування майна є однією з найважливіших складових системи фінансового захисту в сучасній економіці. Зростання ризиків, пов'язаних із природними катастрофами, техногенними аваріями, злочинною діяльністю та економічною нестабільністю, робить питання захисту майнових інтересів особливо актуальним як для фізичних осіб, так і для бізнесу. Сутність страхування майна полягає у створенні механізму відшкодування збитків у разі настання страхових випадків, що дозволяє зменшити фінансові втрати та швидше відновити власність після пошкодження або втрати.

Важливим аспектом у страхуванні майна є його різновиди: страхування нерухомості, рухомого майна та фінансових активів, кожен з яких має свої особливості і ризики. Правове регулювання процесу страхування, роль страхових компаній у захисті майнових інтересів, а також фактори, що впливають на розмір страхових премій і визначення страхових випадків, мають

* Науковий керівник: професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лариса ВДОВЕНКО

критичне значення для ефективного функціонування цієї галузі.

Виклад основного матеріалу. Страхування майна – це форма фінансового захисту, спрямована на відшкодування збитків у разі втрати або пошкодження майна через непередбачені обставини, такі як пожежі, природні катастрофи, крадіжки або техногенні аварії. Основна суть цього виду страхування полягає в тому, що страхувальник передає ризики, пов'язані з володінням майном, страховій компанії в обмін на страхову премію.

Значення страхування майна в сучасних умовах набуває особливої актуальності через нестабільні економічні, екологічні та соціальні чинники. Ось кілька ключових аспектів значущості:

1. Фінансова стабільність. Страхування майна забезпечує можливість відшкодування збитків, знижуючи фінансовий тиск на власника у разі виникнення непередбачених ситуацій.

2. Мінімізація ризиків. Воно дозволяє знизити ризики втрати або пошкодження цінних активів, що сприяє стабільності бізнесу та приватного життя.

3. Інвестиційна привабливість. Наявність страхування підвищує довіру інвесторів і кредиторів до власника майна, оскільки це свідчить про надійний захист активів.

4. Захист від природних і техногенних катастроф. У світлі змін клімату та зростаючих екологічних ризиків страхування майна допомагає компенсувати збитки від таких явищ, як повені, землетруси, пожежі тощо.

5. Правовий аспект. Для певних видів майна, наприклад, нерухомості, страхування є обов'язковою вимогою, особливо при використанні іпотечних кредитів або фінансових лізингів. [3]

Страхування майна є важливим інструментом захисту матеріальних та фінансових активів від різних ризиків. Основні види майнового страхування включають страхування нерухомості, рухомого майна та фінансових активів. Кожен з цих видів має свої особливості, ризики, та значення для власників майна.

1. Страхування нерухомості

Страхування нерухомості охоплює захист будівель, споруд, житла (квартири, будинки) від різних ризиків, таких як: пожежі; повені; землетруси; крадіжки або вандалізм; техногенні аварії (наприклад, вибухи)

2. Страхування рухомого майна

Цей вид страхування охоплює захист майна, що не є нерухомим, але має високу вартість або функціональне значення. До рухомого майна належать: транспортні засоби (автомобілі, мотоцикли, яхти тощо); обладнання та техніка (виробниче обладнання, побутова техніка); особисті речі, такі як ювелірні вироби, меблі.

3. Страхування фінансових активів

Фінансові активи можуть включати різноманітні інвестиційні інструменти, такі як акції, облігації, депозити, страхові поліси, і навіть грошові кошти на рахунках. Страхування таких активів забезпечує їх захист від наступних ризиків: втрати вартості активів через банкрутство або невиконання зобов'язань

емітентів; крадіжки або незаконні дії третіх осіб, включаючи кіберзлочини; коливання ринкової вартості активів через фінансові кризи або інші макроекономічні чинники.

Правові аспекти страхування майна

Правові аспекти страхування майна регулюються законодавством та договорами між страхувальником і страховою компанією. Основні правові елементи включають:

1. Законодавче регулювання:

Страхування майна в Україні регулюється Законом України "Про страхування", а також Цивільним кодексом та іншими нормативно-правовими актами. Законодавство визначає загальні правила укладення страхових договорів, права та обов'язки сторін, процедури розрахунку страхових виплат та вирішення спорів. У деяких випадках, як у страхуванні заставного майна, законодавство передбачає обов'язковість страхування. Наприклад, при укладенні іпотечних договорів банки вимагають страхування нерухомості.

2. Договір страхування:

Страховий договір є ключовим правовим документом, який визначає умови страхування, обсяг покриття, розмір страхових премій, перелік страхових випадків, та механізм врегулювання претензій. У договорі зазначається перелік ризиків, від яких страхується майно, а також виключення – ситуації, коли страхова компанія не несе відповідальності (наприклад, навмисне пошкодження власником свого майна).

3. Страховий випадок та врегулювання збитків:

Право на відшкодування виникає лише у випадку, коли майно було пошкоджене або втрачено внаслідок страхових ризиків, зазначених у договорі. Законодавство вимагає, щоб страхові компанії швидко і чітко врегульовували претензії, розслідуючи обставини страхового випадку та виплачуючи компенсацію.

4. Захист прав страхувальника:

Страхувальники можуть звертатися до суду у разі порушення їх прав, якщо страхова компанія відмовляється виплачувати компенсацію або затягує процес.

Економічні аспекти страхування майна

Економічні аспекти страхування майна стосуються вартості страхових послуг, економічних вигод для страхувальників та економічної стабільності, яку забезпечують страхові компанії.

1. Фінансова стабільність власників майна:

Страхування допомагає знизити фінансові ризики для фізичних і юридичних осіб, захищаючи їх активи від непередбачених подій (наприклад, стихійних лих або крадіжок). Завдяки цьому, власники можуть планувати довгострокові витрати і мати впевненість у відшкодуванні збитків.

2. Фінансова вигода для страхувальника:

Страхувальники сплачують страхову премію за захист майна. Вартість премії залежить від вартості майна, обсягу страхового покриття, ступеня ризику і ймовірності настання страхового випадку. У разі настання страхового випадку,

вони отримують компенсацію, яка часто перевищує суму сплачених премій. Страхування також дозволяє уникнути різких фінансових втрат, що можуть вплинути на бізнес чи приватне життя власників, що позитивно впливає на економічну стабільність.

3. Підтримка економічного обороту:

Страхування майна також сприяє розвитку економіки, забезпечуючи підприємства та фізичних осіб фінансовою стабільністю. Завдяки зменшенню ризиків бізнес має можливість інвестувати, розвиватися і підтримувати робочі місця. Банки і фінансові інституції активно використовують страхування майна в кредитуванні, оскільки це знижує ризики неповернення кредитів у разі втрати або пошкодження заставного майна.

4. Страховий ринок і його вплив на економіку:

Страхові компанії є активними учасниками фінансового ринку. Вони інвестують премії, отримані від страхувальників, у різні фінансові інструменти, підтримуючи таким чином економічний розвиток. [4]

Роль страхових компаній у захисті власності від ризиків

Страхові компанії відіграють ключову роль у процесі страхування, забезпечуючи ефективний захист майна та економічну стабільність клієнтів. Основні функції страхових компаній:

1. Аналіз та оцінка ризиків:

Страхові компанії здійснюють оцінку ризиків, пов'язаних з майном, і на основі цього пропонують індивідуальні умови страхування. Це дозволяє їм встановлювати справедливу вартість страхових премій і забезпечувати адекватний рівень покриття.

2. Підготовка страхових полісів:

Страхові компанії розробляють договори, які включають умови покриття та виключення. Вони забезпечують консультації клієнтам щодо обсягу покриття і умов страхування.

3. Фінансова підтримка при настанні страхових випадків:

У разі настання страхового випадку страхові компанії відповідають за швидке і справедливе відшкодування збитків. Це допомагає власникам майна уникнути значних фінансових втрат і відновити свої активи.

4. Мінімізація ризиків через консультації:

Страхові компанії також можуть надавати консультації щодо зниження ризиків втрати або пошкодження майна. Наприклад, вони можуть рекомендувати встановлення систем безпеки або пожежної сигналізації, що знижує ймовірність страхових випадків. [2]

Страхові премії та визначення страхових випадків є ключовими елементами у процесі майнового страхування. Страхові премії – це сума, яку страхувальник сплачує страховій компанії за надання страхового покриття. Водночас, визначення страхових випадків регулює, за яких умов страхова компанія виплачує відшкодування. Обидва ці аспекти залежать від ряду факторів, як економічних, так і специфічних для кожного страхувальника.

Чинники, що впливають на розмір страхових премій

1. Вартість страхуваного майна
2. Тип майна
3. Ступінь ризику
4. Страхова сума та франшиза
5. Історія страхувальника

Чинники, що впливають на визначення страхових випадків

1. Опис страхових випадків у договорі
2. Причинний зв'язок між подією та збитком
3. Документація та підтвердження
4. Фактор часу
5. Оцінка збитків
6. Непередбачуваність та форс-мажор. [5]

Практичні рекомендації для страхувальників щодо мінімізації ризиків і підвищення ефективності страхування майна. Для ефективного страхування майна страхувальникам варто дотримуватися ряду рекомендацій, які допоможуть не лише зменшити ризики пошкодження або втрати майна, а й підвищити вигоди від страхування, оптимізувати страхові витрати та забезпечити своєчасне відшкодування збитків у разі страхового випадку [1].

Висновки. Страхування майна є інструментом забезпечення фінансової стабільності та захисту активів в умовах сучасного економічного та правового середовища. В сучасних умовах зростаючих ризиків, зокрема природних катастроф, економічної нестабільності та техногенних загроз, страхування майнових активів допоможе мінімізувати втрати та забезпечити відшкодування збитків. Аналіз різних видів страхування, таких як страхування нерухомості, рухомого майна та фінансових активів, демонструє необхідність індивідуального підходу до оцінки ризиків і вибору оптимальних страхових програм. Правові аспекти цього процесу забезпечують чітке регулювання відносин між страховими компаніями та страхувальниками, а також вплив чинників економіки на вартість страхових премій та обсяг страхового покриття. Фактори, що впливають на розмір страхових премій і визначення страхових користувачів, мають вирішальне значення для оптимізації витрат на страхування та ефективного управління ризиками..

Список використаних джерел:

1. Коваль, Т. А. Практичні рекомендації щодо мінімізації ризиків для страхівника: досвід європейських країн. *Страховий менеджмент*, 7(19), 113–121.
2. Ковальчук, Л. М. Економічні аспекти страхування ринку власності: аналіз та вплив на макроекономіку. *Економічний вісник*, 14(102), 78–85.
3. Кондратенко, О. В. Сутність та значення страхування майна в умовах сучасної економіки України. *Економіка і управління*, 3(45), 123–130.
4. Мартинюк, І. Г. Аналіз страхування рухомого майна в умовах зростаючих економічних ризиків. *Вісник Київського національного економічного університету*, 12(78), 109–116.
5. Романенко, Д. С. Роль страхових компаній у захисті власності від ризиків: нові виклики в умовах цифровізації. *Страхування в Україні: аналітичний огляд*, 5(11), 41–50.

Діана МЕСНІКОВИЧ*
студентка 2 курсу,
факультет обліку фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНА СУТЬ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ФІНАНСИ» ТА «ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ»

***Анотація.** В статті проаналізовані підходи науковців щодо визначення змісту понять “фінанси” та “фінансові ресурси”, розкрито сутність публічних фінансів, під якими розуміють економічні відносини, що пов’язані з формуванням, розподілом та використанням грошових фондів для виконання функцій та завдань держави. У цій статті досліджується співвідношення між цими поняттями та їхня взаємодія в економічній системі. Зроблено спробу розкрити сутність кожного з термінів та визначити їх роль у формуванні фінансової системи*

***Abstract.** The article analyzes the approaches of scientists to the definition of the meaning of the concepts of "finance" and "financial resources", reveals the essence of public finance, which is understood as economic relations related to the formation, distribution and use of monetary funds to fulfill the functions and tasks of the state. This article examines the relationship between these concepts and their interaction in the economic system. An attempt was made to reveal the essence of each of the terms and to determine their role in the formation of the financial system.*

Вступ. У сучасному економічному середовищі терміни "фінанси" та "фінансові ресурси" часто використовуються як синоніми, однак вони мають різні концептуальні значення. Професія фінансиста вирізняється управлінням фінансовими ресурсами організації, що включає планування, аналіз і контроль фінансових потоків. Фінансисти повинні мати глибокі знання в галузі фінансового менеджменту, бухгалтерського обліку, економіки, банківської справи та страхування. Вони аналізують фінансову інформацію та приймають обґрунтовані рішення, які можуть суттєво впливати на фінансове здоров'я організації.

Виклад основного матеріалу. Співвідношення понять фінанси та фінансові ресурси. Поняття «фінанси» та «фінансові ресурси» є фундаментальними в економічній науці та практиці управління. Незважаючи на їх тісний зв'язок, вони мають різні значення та функції. Розуміння сутності цих понять та їхнього взаємозв'язку є ключовим для ефективного управління фінансами на всіх рівнях

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

економічної системи.

Для статті на тему співвідношення понять «фінанси» та «фінансові ресурси» можна створити таблицю, яка допоможе наочно порівняти ці поняття за різними критеріями. Ось приклад такої таблиці:

Таблиця 1

Порівняльний аналіз понять «фінанси» та «фінансові ресурси»

Критерії	Фінанси	Фінансові ресурси
Визначення	Система економічних відносин, що виникають у процесі утворення, розподілу та використання грошових фондів.	Грошові кошти та інші активи, що використовуються для фінансування діяльності суб'єктів господарювання та держави
Основні сфери	Державні фінанси, корпоративні фінанси, особисті фінанси, міжнародні фінанси.	Підприємства, домогосподарства, державні органи.
Функції	Управління грошовими потоками, фінансове планування, контроль, аналіз.	Фінансування операційної діяльності, інвестиції, соціальних програм.
Джерела	Податки, доходи від державних підприємств, фінансові інструменти(облігації, акції).	Власні кошти (прибуток, амортизаційні відрахування, резерви), залучені кошти(кредити, облігаційні позики),інвестиції, державні субсидії та гранти.
Механізми розподілу	Бюджетування, податкова система, кредитування, інвестиції.	Власні кошти, кредити, облігації, пайові внески, державні субсидії.
Застосування	Планування та аналіз фінансових потоків, прийняття інвестиційних рішень, управління державним боргом.	Використання в операційній діяльності, капіталовкладення, підтримка соціальних програм.
Цільова аудиторія	Державні органи, підприємства, домогосподарства, міжнародні організації.	Підприємства, домогосподарства, державні органи.
Взаємозв'язок	Створюють структуру та механізми для управління фінансовими ресурсами.	Забезпечують матеріальну основу для реалізації фінансових стратегій та рішень.

Джерело сформовано автором на основі [2].

Ця таблиця дозволяє побачити ключові відмінності та взаємозв'язки між поняттями "фінанси" та «фінансові ресурси», що допоможе краще зрозуміти їхню сутність та функції.

Фінанси являють собою систему економічних відносин, що виникають у процесі створення, розподілу та використання грошових фондів з метою забезпечення діяльності суб'єктів господарювання, держави та домогосподарств. Вони охоплюють широкий спектр процесів, таких як управління грошовими потоками, планування, контроль і аналіз фінансових результатів. Фінанси поділяються на кілька ключових сфер:

- Державні фінанси: охоплюють бюджетні відносини, податкову політику, управління державним боргом та фінансування суспільних благ.

- Корпоративні фінанси: включають управління активами і пасивами підприємств, інвестиційні рішення, фінансове планування та аналіз.

- Особисті фінанси: пов'язані з управлінням доходами, витратами, заощадженнями та інвестиціями домогосподарств.

- Міжнародні фінанси: стосуються фінансових відносин між державами, міжнародних інвестицій, валютних ринків та регулювання транснаціональних фінансових потоків.

Сутність фінансових ресурсів полягає у їхній можливості забезпечувати фінансові потреби та виконувати функції, пов'язані зі здійсненням фінансових операцій та управлінням грошовими потоками. Фінансові ресурси виступають як джерело фінансування, інструменти управління, ресурси для інвестування та засіб обміну та вимірювання вартості. Вони також несуть ризики, пов'язані з втратою капіталу, але можуть приносити прибуток у вигляді процентів, дивідендів та інших форм доходу. Зберігаючи свою сутність, фінансові ресурси можуть допомагати в розвитку та зростанні економіки, стимулювати інвестиції в інноваційні проекти та сприяти стабільності фінансової системи. Водночас, ефективне управління цими ресурсами є важливим для забезпечення стабільності фінансового стану організацій, зниження ризиків та максимізації потенційного доходу. Таким чином, фінансові ресурси грають ключову роль у функціонуванні економічних систем та досягненні їхніх цілей. Додатково, розуміння сутності фінансових ресурсів допомагає суб'єктам економіки приймати обґрунтовані фінансові рішення, спрямовані на досягнення їхніх цілей. Це може включати в себе вибір оптимальних джерел фінансування, ефективне управління грошовими потоками, розробку інвестиційної стратегії та розподіл фінансових ресурсів для максимізації прибутку або досягнення інших цілей. Також, управління фінансовими ресурсами вимагає уваги до фінансових ризиків та забезпечення необхідного рівня ліквідності та фінансової стійкості. В цілому, розуміння сутності та ефективне використання фінансових ресурсів є важливими для успішного функціонування будь-якої економічної системи або організації. Це знання допомагає впроваджувати стратегії фінансового управління, що спрямовані на збільшення ефективності використання ресурсів, зменшення ризиків та максимізацію доходів. Фінансові ресурси — це грошові кошти та інші активи, що перебувають у розпорядженні суб'єктів господарювання та держави для фінансування їхньої діяльності. Вони є основою економічного розвитку та стабільності і можуть бути сформовані з різних джерел:

- Власні кошти: включають прибуток підприємства, амортизаційні відрахування, резервні фонди.

- Залучені кошти: представляють собою кредити, позики, кошти від випуску облігацій, лізингові угоди.

- Інвестиції: складаються з внесків акціонерів, пайових внесків, венчурного капіталу.

- Державні субсидії та гранти: фінансова підтримка з боку держави, спрямована на реалізацію соціальних, інфраструктурних та інших програм.

Зв'язок між фінансами і фінансовими ресурсами полягає в тому, що

фінансові ресурси, такі як грошові кошти, інвестиції, кредити тощо, визначають доступність фінансування для різних проектів і діяльностей. У свою чергу, управління цими ресурсами впливає на ефективність і результативність проектів. Наприклад, ефективне управління грошовими потоками допомагає забезпечити фінансування проектів вчасно та зменшує ризик нестачі коштів. Також, управління інвестиціями визначає, які проекти будуть підтримані та розвинені, а які відхилені. В цілому, ефективне управління фінансами і фінансовими ресурсами визначає успішність проектів і діяльності організації.

Ця взаємодія визначає ефективність управління фінансами та використання фінансових ресурсів для розвитку економіки та досягнення фінансових цілей суб'єктів господарювання. Фінансові ресурси, у свою чергу, виступають як джерело фінансування та інвестицій для реалізації стратегій і проектів, розроблених у сфері фінансів. Таким чином, взаємозв'язок між цими концепціями визначає успішність функціонування економічних систем і організацій, а також їхній розвиток та стабільність. також відображає важливість ефективного управління ресурсами для забезпечення фінансової стійкості та розвитку. Крім того, вона впливає на прийняття стратегічних фінансових рішень, які орієнтовані на оптимізацію використання ресурсів та досягнення конкретних цілей організації чи економічної системи. Таким чином, взаємозв'язок фінансів і фінансових ресурсів створює основу для стійкого фінансового розвитку та ефективного управління економічними процесами.

Фінанси та фінансові ресурси є взаємопов'язаними поняттями, але вони виконують різні функції в економічній системі. Фінанси створюють інституційну структуру і механізми для управління фінансовими ресурсами, їхнього формування, розподілу та використання. Наприклад, фінансове планування визначає потреби у фінансових ресурсах, джерела їхнього формування та напрями використання.

Фінансові ресурси, в свою чергу, є матеріальною основою для реалізації фінансових стратегій і рішень. Вони забезпечують фінансування операційної діяльності підприємств, капіталовкладень, соціальних програм та інших фінансових зобов'язань. Ефективне управління фінансовими ресурсами сприяє економічній стабільності, зростанню виробництва, підвищенню конкурентоспроможності підприємств та загальному розвитку економіки.

Наведення конкретних сценаріїв або прикладів, що ілюструють взаємозв'язок між фінансами та фінансовими ресурсами у реальному житті. Ось декілька конкретних прикладів, що ілюструють взаємозв'язок між фінансами та фінансовими ресурсами у реальному житті:

1. Кредитний ризик та банківські депозити: Банк, виставляючи кредити своїм клієнтам, використовує фінансові ресурси, які вклали його клієнти на депозити. Якщо клієнти починають заборговувати по кредитах, це може призвести до ризику недостатньої ліквідності банку, коли він не зможе повернути гроші своїм депозитаріям.

2. Інвестування пенсійних фондів: Пенсійні фонди збирають кошти від роботодавців та працівників для інвестування з метою забезпечення пенсійних

виплат у майбутньому. Ці фінансові ресурси інвестуються в різні активи, такі як акції, облігації та нерухомість, щоб забезпечити дохідність та збільшення капіталу фонду.

3. **Управління корпоративними фінансами:** Підприємство вибирає найефективніший спосіб фінансування своєї діяльності, вибираючи між емісією акцій, видачею облігацій, залученням кредитів або використанням власних фінансових ресурсів. Рішення приймаються з огляду на вартість капіталу, ризику та можливості отримання фінансування.

4. **Управління особистим бюджетом:** При плануванні особистого бюджету люди аналізують свої фінансові ресурси та приймають рішення про розподіл коштів між різними видами витрат, такими як житло, їжа, розваги та заощадження. Це взаємозв'язок між доходами та витратами визначає фінансове здоров'я особистого бюджету.

Ці приклади демонструють, як фінансові ресурси використовуються та розподіляються за допомогою фінансових рішень, щоб досягти певних цілей та забезпечити стабільність у реальному житті.

Висновок. Фінанси визначаються як комплексна система управління грошовими потоками, інвестиціями, кредитуванням та іншими фінансовими операціями. У свою чергу, фінансові ресурси є основою для здійснення цих операцій, оскільки вони включають грошові кошти, цінні папери, кредити та інші активи, доступні для фінансування. Фінансові ресурси, будучи джерелом фінансування, дозволяють реалізувати фінансові потреби різних суб'єктів економіки. У свою чергу, фінанси визначають, як ці ресурси будуть залучатися, управлятися та використовуватися для досягнення конкретних цілей. Отже, взаємозв'язок між цими поняттями полягає в тому, що фінанси визначають способи та стратегії використання фінансових ресурсів, тоді як фінансові ресурси становлять основу для здійснення фінансових операцій та виконання функцій управління грошовими потоками.

Фінанси та фінансові ресурси є невід'ємними елементами фінансової системи, які доповнюють один одного. Фінанси забезпечують структуру та механізми управління, тоді як фінансові ресурси є конкретними активами, що використовуються для реалізації економічних цілей. Розуміння і правильне управління цими поняттями є ключовими для досягнення стійкого економічного розвитку та фінансової стабільності на різних рівнях.

Список використаних джерел:

1. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент. Київ: Ніка-Центр, 2011, 350 с.
2. Fabozzi, F. J. Foundations of Financial Markets and Institutions. Prentice Hall, 2010. 245с.
3. Brigham, E. F., Houston, J. F. Fundamentals of Financial Management. *South-Western Cengage Learning*. 2012. С. 98-122.
4. Зінь Е.А., Мельник В.М. Фінанси підприємств: підручник. Київ: Центр учбової літератури. 2013. 234 с.

Москалюк Ольга,*
студентка 3 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ РОЗВИТОК ТА ЇЇ ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** В статті проаналізовано стан фінансової інклюзії в Україні та визначає основні напрямки її розвитку. Розглядаються ключові показники, такі як доступ населення до банківських послуг, використання електронних платіжних систем та рівень фінансової грамотності. Особлива увага приділяється проблемам та бар'єрам, що перешкоджають розвитку фінансової інклюзії, а також аналізу перспектив та можливостей їх подолання.*

***Abstract.** In the article, we analyze the state of financial inclusion in Ukraine and determine the main directions of its development. It examines key indicators, such as the population's access to banking services, the use of electronic payment systems, and the level of financial literacy. Special attention is paid to the problems and barriers that prevent the development of financial inclusion, as well as to the analysis of prospects and opportunities to overcome them.*

Вступ. Під час війни економічні умови країни зазнають значного впливу, що призводить до помітних змін у різних аспектах, таких як виробництво, споживання, інвестиції тощо. Україна, яка зараз стикається зі складними військовими обставинами, не застрахована від цих економічних викликів. Однією з критичних економічних проблем, загострених сучасною війною в Україні, є проблема інфляції.

Інфляція, яка є основною проблемою економіки, може погіршитися під час війни через кілька факторів. Ці чинники включають ескалацію витрат на оборону, скорочення виробництва та пропозиції товарів, обмеження на зовнішніх ринках. Отже, ефективне управління інфляцією в розпал війни стає ключовим завданням для підтримки економічної стабільності та суспільного добробуту в країні.

Виклад основного матеріалу. У сучасному глобальному економічному середовищі та зростаючій важливості фінансових ринків, забезпечення фінансової інклюзії на державному рівні є ключовим аспектом. Фінансова інклюзія означає доступність фінансових послуг для всіх верств населення, що суттєво впливає на економічний розвиток країни. Тому, дослідження та аналіз взаємозв'язку між фінансовою інклюзією та економічним зростанням є

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

важливими для розробки ефективних стратегій розвитку.

Національні уряди та міжнародні організації все більше зосереджуються на питаннях фінансової інклюзії, прагнучи створити сприятливі умови для залучення всіх груп населення до фінансового сектору. Фінансова інклюзія є важливим інструментом для досягнення соціальної справедливості та зменшення економічної нерівності. Забезпечення доступу до фінансових послуг для всіх верств населення допомагає зменшити розрив між багатими та бідними, сприяючи більш справедливому розподілу економічних можливостей.

Фінансова інклюзія відкриває можливості для розвитку малих та середніх підприємств, які є ключовим сегментом економіки. Варто зазначити, що інклюзивність проявляється не тільки через фізичне включення, але й через врахування потреб, поглядів, відмінностей і прав усіх груп населення. Наприклад, інклюзивна освіта передбачає надання учням з різними потребами, включаючи дітей з інвалідністю, можливості здобувати якісну освіту в звичайних школах разом зі своїми однолітками.

Розвиток мобільних та цифрових технологій відкриває нові можливості для розширення доступу до фінансових послуг. Фінансові технології дозволяють розробляти ефективні та доступні інструменти для фінансового обслуговування, особливо для тих, хто раніше був виключений з банківської системи. У зв'язку з глобальними викликами, такими як пандемія, фінансова інклюзія стає стратегічним інструментом для стійкості економік. Забезпечення фінансового включення може допомогти людям та підприємствам виживати та адаптуватися до змін у складних умовах.

Врахування цих аспектів у дослідженні фінансової інклюзії в Україні відкриває можливості для розробки ефективних стратегій та політик, спрямованих на підтримку сталого економічного розвитку країни. Значний внесок у розвиток методології та практики вирішення цих проблем зробили як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Зокрема, розвиток, функціонування та основні проблеми фінансової інклюзії досліджувалися у працях таких вчених, як: О.М. Пахненко, С. Науменкова, О.Є. Верней, Д.М. Гладких, Н.В. Захарченко та інших.

Аналіз наукової літератури з цієї теми показує, що існує низка невирішених теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із визначенням основних напрямків поширення фінансової інклюзії та механізмів її реалізації. Фінансова інклюзія є одним із п'яти ключових напрямів Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Вона має чітко визначені стратегічні цілі та індикатори виконання:

– Забезпечення доступу до основних фінансових послуг для всіх верств населення, включаючи вразливі групи.

– Підвищення рівня фінансової освіти населення, що допоможе громадянам краще розуміти та користуватися фінансовими продуктами та послугами.

– Стимулювання впровадження та використання цифрових фінансових послуг і технологій, таких як мобільний банкінг, електронні гарантії та інші інноваційні рішення.

- Забезпечення ефективного захисту прав споживачів фінансових послуг, включаючи прозорість умов надання послуг та захист від шахрайства.

- Підвищення рівня інтеграції України з міжнародними фінансовими ринками та приведення регуляторних норм у відповідність із міжнародними стандартами.

- Ці цілі спрямовані на створення більш інклюзивної фінансової системи, що сприяє економічному зростанню та добробуту населення.

Підвищення рівня фінансової інклюзії є важливим для різних стейкхолдерів:

- Для регуляторів та держави загалом, оскільки залучає всі верстви населення до економічної системи, що у результаті сприяє зростанню економіки через мобілізацію заощаджень населення, інвестування у розвиток економіки держави та диверсифікацію фінансової системи.
 - Для провайдерів фінансових послуг, оскільки збільшує кількість споживачів фінансових послуг.
- Для споживачів, оскільки вони можуть ефективніше та зручніше використовувати сучасні фінансові послуги, підвищуючи таким чином особистий добробут. Фінансова інклюзія сприяє підвищенню доходів, ефективнішому управлінню активами та зменшенню вразливості від економічних криз.

Основні елементи фінансової інклюзії можна наочно зобразити таким чином (рис.1):

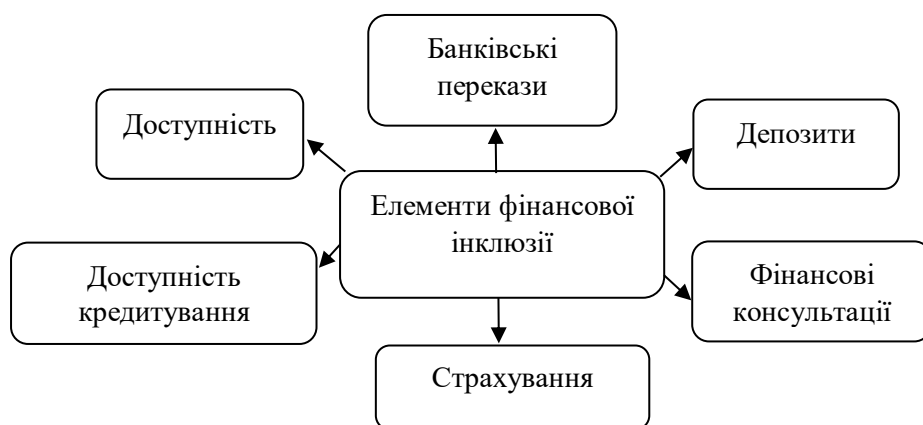

Рис 1. Елементи фінансової інклюзії

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Фінансова інклюзія відіграє ключову роль в економічній інклюзії, забезпечуючи доступ до фінансових послуг та ресурсів. Це дозволяє визначити фінансову інклюзію як одну з основних сфер її застосування.

Процес становлення фінансової інклюзії в Україні є актуальним і важливим, оскільки він спрямований на забезпечення доступу населення до фінансових послуг, підвищення рівня фінансової грамотності та зміцнення фінансової стабільності в країні. Проте, Україна продовжує стикатися з певними викликами та перешкодами на шляху розвитку фінансової інклюзії.

Основні бар'єри, які заважають розвитку стійкої фінансової системи, включають низький рівень інклюзивності. Підвищення інклюзивності дозволить

залучити більше стейкхолдерів, збільшуючи їхню кількість і забезпечуючи врахування думок більшої кількості людей. Концепція стійких фінансів базується на припущенні, що це сприятиме підвищенню стабільності та тривалості інвестицій.

Фінансова інклюзія є важливим аспектом стійких фінансів. Розвиток фінансової інклюзії є необхідною умовою для переходу до більш високих стадій стійких фінансів. Відповідно, становлення моделі інклюзивного економічного зростання, яка базується на фінансовій інклюзії, тісно пов'язане з переходом до моделі сталого розвитку, що включає концепцію стійких фінансів.

Розширення доступу до фінансових послуг для широкого кола населення сприятиме економічній стабільності, зростанню добробуту та зниженню нерівності. Таким чином, фінансова інклюзія є ключовим елементом для досягнення стійкого розвитку і повинна бути пріоритетом у політиці фінансового розвитку.

Значну роль відіграють державні програми підтримки, які спрямовані на стимулювання розвитку фінансових послуг у віддалених районах, де доступ до таких послуг обмежений. Важливо також врахувати потреби різних груп населення, таких як малозабезпечені верстви, жінки, молодь та літні люди, оскільки їхні потреби можуть суттєво відрізнятись. Це сприятиме підвищенню довіри населення до фінансових інститутів та залученню нових учасників до фінансового ринку.

Фінансова інклюзія дійсно є важливим аспектом стійкої фінансової системи. Ось кілька цікавих фактів станом на 2024 рік:

Зростання цифрових фінансових послуг. Значно зросла кількість користувачів цифрових фінансових послуг, таких як мобільні банківські додатки та електронні гаманці.

Це сприяє підвищенню фінансової інклюзії, особливо в сільських та віддалених районах.

Інноваційні фінансові продукти. Розвиток інноваційних фінансових продуктів, таких як мікрофінансування та краудфандинг, допомагає залучити до фінансової системи малий бізнес та стартапи, які раніше мали обмежений доступ до традиційних фінансових послуг.

Підвищення фінансової грамотності. Національні програми з підвищення фінансової грамотності активно впроваджуються, що дозволяє громадянам краще розуміти та використовувати фінансові продукти.

Це сприяє зниженню фінансової вразливості та підвищенню економічної стабільності.

Розширення доступу до банківських послуг: В Україні продовжується розширення мережі банківських відділень та банкоматів у віддалених регіонах, що забезпечує доступ до фінансових послуг для більшої кількості населення.

Захист прав споживачів: Національний банк України створив спеціальний підрозділ для захисту прав споживачів фінансових послуг, що сприяє підвищенню довіри до фінансових інститутів та залученню нових учасників до фінансового ринку.

Ці заходи сприяють підвищенню фінансової інклюзії та стійкості фінансової системи, що є ключовими елементами для досягнення стійкого розвитку.

Висновки. Аналіз показав, що рівень фінансової інклюзії в Україні залишається на середньому рівні порівняно з іншими країнами, зокрема через обмежений доступ до банківських послуг у сільських регіонах та недостатній розвиток електронних платіжних систем. Виявлено кілька основних бар'єрів, що стримують розвиток фінансової інклюзії, включаючи низький рівень фінансової грамотності серед населення, недостатню довіру до фінансових установ та недосконалу законодавчу базу.

Перспективи розвитку фінансової інклюзії в Україні полягають у активному впровадженні фінансових технологій, покращенні доступу до фінансових послуг для населення з низьким доходом та вразливих груп, а також у підвищенні рівня фінансової освіти. Для покращення фінансової інклюзії запропоновано низку заходів, таких як удосконалення законодавчої та нормативної бази, підтримка інновацій у фінансовому секторі, розширення доступу до інтернету та мобільних технологій, а також проведення широкомасштабних освітніх кампаній. Підвищення рівня фінансової інклюзії сприятиме загальному соціально-економічному розвитку України, зменшенню рівня бідності та нерівності, а також підвищенню економічної активності населення.

Список використаних джерел:

1. Бобух, І. Н., Щегель, С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання в Україні. Інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник НАН України*. 2018. № 7. С. 55-70.
2. Дудинець Л.А., Верней О.Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*. 2018 Випуск 2 (130) С. 8-13.
3. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні. *Вісник НБУ* (11) С. 31-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_11_15.
4. Полях С. С. Фінансова залученість населення як передумова достатнього рівня захисту інтересів клієнтів фінансового сектору. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2017. № 4. С. 43-48.
5. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. (2020). URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf.

Богдан МУЛЯРЕВИЧ,*
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО СТАБІЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті розглядається управління кредитною діяльністю банків як важливий інструмент забезпечення фінансової стабільності. Особлива увага приділяється управлінню кредитними ризиками, які виникають через ймовірність невиконання позичальниками своїх зобов'язань. Автор досліджує значення аналізу кредитоспроможності позичальників, формування кредитних портфелів та використання сучасних технологій, таких як автоматизовані системи управління ризиками, для мінімізації дефолтів та збитків банків. Також у статті висвітлено роль процентних ставок у формуванні попиту на кредити та їх вплив на фінансові показники банків. Зокрема, зазначено, що зниження ставок у 2020-2024 роках сприяло зростанню кредитної активності та зниженню рівня простроченої заборгованості. Автор підкреслює необхідність інтегрованого підходу до управління кредитами, що включає гнучку політику ставок, ефективне управління ризиками та підтримку фінансової стійкості банківської системи.*

***Abstract.** The article discusses the management of banks' lending activities as an important tool for ensuring financial stability. Particular attention is paid to the management of credit risks arising from the probability of borrowers' failure to fulfil their obligations. The author explores the importance of analysing the creditworthiness of borrowers, building loan portfolios and using modern technologies, such as automated risk management systems, to minimise defaults and losses of banks. The article also highlights the role of interest rates in shaping the demand for loans and their impact on the financial performance of banks. In particular, it is noted that the decline in interest rates in 2020-2024 contributed to an increase in lending activity and a decrease in the level of overdue debt. The author emphasises the need for an integrated approach to credit management, including a flexible interest rate policy, effective risk management, and support for the financial stability of the banking system.*

Вступ. Кредитна діяльність банків є основою їхньої роботи та одним з головних чинників стабільності банківської системи. Кредитування забезпечує обіг капіталу, стимулює економічне зростання та дозволяє банкам отримувати прибутки через нарахування відсотків на позики. Однак, кредитна діяльність

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

супроводжується високим рівнем ризиків, особливо кредитного ризику, що виникає через можливість невиконання позичальниками своїх зобов'язань.

В умовах сучасної економічної нестабільності банки змушені шукати ефективні методи управління кредитними ризиками для забезпечення своєї стійкості. Збільшення обсягів кредитування важливе для стимулювання економіки, проте лише за умов контролю за ризиками та підтримки ліквідності банків. Управління кредитними ризиками вимагає інтегрованого підходу, який включає аналіз кредитоспроможності позичальників, управління портфелем та мінімізацію простроченої заборгованості.

Значний вплив на кредитну діяльність банків мають процентні ставки. Високі ставки можуть стримувати попит на кредити, тоді як зниження ставок стимулює зростання кредитування та покращує фінансову ситуацію позичальників.

Виклад основного матеріалу. Управління кредитною діяльністю банку в системі забезпечення його стабільності є важливим аспектом банківської системи, оскільки кредитування є одним з основних напрямків діяльності банків і має значний вплив на їх фінансову стійкість. Ключовими елементами в управлінні кредитною діяльністю банків є:

1. Аналіз кредитоспроможності позичальників - ретельна оцінка фінансового стану клієнтів дозволяє мінімізувати ризики неповернення кредитів. Сучасні банки використовують автоматизовані системи для аналізу великих масивів даних, що допомагає швидко оцінювати кредитний рейтинг позичальників.

2. Управління кредитним портфелем - різноманітність кредитних продуктів і контроль за часткою прострочених кредитів є критичними факторами для стабільності банку. Банки прагнуть зменшити ризики за рахунок диверсифікації портфеля та зменшення частки ризикових кредитів.

3. Управління процентними ставками - відсоткові ставки мають безпосередній вплив на попит на кредити та рівень простроченої заборгованості. Зниження ставок стимулює попит на позики, зменшуючи фінансове навантаження на позичальників і знижуючи ризик неповернення кредитів.

4. Прострочена заборгованість - ефективне управління простроченими кредитами є критично важливим для фінансової стійкості банку. Прострочені кредити знижують ліквідність банку, тому важливо застосовувати різні методи управління ризиками, такі як моніторинг фінансового стану клієнтів і створення резервів для покриття можливих збитків.

Загалом, комплексний підхід до управління кредитною діяльністю, включаючи контроль за процентними ставками, аналіз кредитоспроможності та мінімізацію простроченої заборгованості, є основою забезпечення фінансової стабільності банківської установи [1].

Кредитна діяльність банківської системи, характеризується суттєвими змінами, які зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми економічними факторами. У 2020 році, коли світ зіткнувся з пандемією COVID-19, економіка України та інших країн зазнала серйозних потрясінь. Незважаючи на ці виклики,

обсяги виданих кредитів продовжували зростати. У 2020 році загальний обсяг кредитування в банківській системі становив приблизно 1,250 млрд грн, а до 2024 року цей показник досягне 1,950 млрд грн. Це свідчить про поступове відновлення економіки, зростання довіри до банківської та підвищення інвестиційної активності.

Важливу роль у зростанні кредитної активності відіграли зміни у процентних ставках. Протягом цього періоду центральні банки, включаючи Національний банк України, реалізували політику зниження облікових ставок. Зменшення середньої процентної ставки за кредитами, яка з 14.5% у 2020 році знизилася до прогнозованих 11.5% у 2024 році, стало стимулом для бізнесу та фізичних осіб звертатися за кредитами. Зниження вартості кредитування зробило його більш доступним для широких верств населення, що, в свою чергу, сприяло активізації споживчого кредитування. Зниження процентних ставок також позитивно вплинуло на рівень простроченої заборгованості. Якщо у 2020 році частка прострочених кредитів становила 8.2%, то до 2024 року прогнозується зниження цього показника до 5.9%. Поліпшення платоспроможності позичальників стало результатом як зростання доходів населення, так і активізації роботи банків щодо управління ризиками. Вдосконалення методик оцінки кредитоспроможності та прийняття відповідних заходів для контролю за якістю кредитного портфеля дозволило банкам знизити ризики, пов'язані з неповерненням кредитів. (табл.1)

Таблиця 1

Показники кредитної діяльності банківської системи за 2020-2024 роки

Рік	Обсяг виданих кредитів, млрд грн	Середня процентна ставка за кредитами (%)	Рівень простроченої заборгованості (%)	Коефіцієнт капіталізації (%)
2020	1,250	14.5	8.2	16.5
2021	1,430	13.8	7.5	17.0
2022	1,620	12.5	6.8	18.2
2023	1,780	11.9	6.2	18.5
2024	1,950	11.5	5.9	18.7

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі[2].

Регуляторні органи, зокрема центральний банк, активно підтримували цю позитивну динаміку. Зниження облікових ставок та адаптація регуляторних вимог до нових економічних реалій стали важливими інструментами для стимулювання кредитування. На тлі економічного відновлення, банки також почали впроваджувати нові продукти, що сприяло збільшенню конкурентоспроможності на ринку кредитування.

Таким чином, кредитна діяльність банківської системи в Україні за період з 2020 по 2024 рік демонструє позитивну динаміку, що обумовлена зростанням обсягу кредитування, зниженням процентних ставок і покращенням якості кредитного портфеля. Зміни в економіці, регуляторна підтримка та вдосконалення банківських практик стали основними факторами, які визначили

розвиток кредитної діяльності у цей період [3].

Одним із головних елементів є ефективне управління кредитними ризиками. Це передбачає ретельний аналіз кредитоспроможності позичальників, що допомагає зменшити ймовірність неповернення кредитів. Сучасні технології, такі як автоматизовані системи та штучний інтелект, дозволяють швидко оцінювати фінансовий стан клієнтів та передбачати можливі проблеми.

Крім того, потрібно підвищувати кваліфікацію персоналу, який займається управлінням кредитами та ризиками. Навчання і постійне вдосконалення професійних навичок допомагають працівникам краще розуміти виклики та забезпечувати ефективне управління кредитною діяльністю.

Важливо забезпечити диверсифікацію кредитного портфеля. Уникнення надмірної концентрації кредитів у певному секторі економіки знижує вплив негативних економічних факторів на діяльність банку та допомагає уникнути ризиків, пов'язаних із можливими кризами в окремих галузях. Диверсифікація включає також розподіл ризиків серед різних типів клієнтів – від великих корпоративних клієнтів до малих підприємств і фізичних осіб. Впровадження нових кредитних продуктів, таких як мікрокредити для малого бізнесу, іпотечні кредити або кредити з плаваючими процентними ставками, сприяє зменшенню ризиків та підвищенню конкурентоспроможності банку.

Гнучка політика управління процентними ставками є важливим аспектом. Вони безпосередньо впливають на кредитну діяльність банків і визначають вартість позик для позичальників. Високі процентні ставки призводять до зростання вартості кредитів, що стримує попит на позики як серед фізичних осіб, так і підприємств. Позичальники в умовах високих ставок змушені брати на себе більше фінансове навантаження, що може зменшити їхню здатність обслуговувати борг. У той же час, коли процентні ставки знижуються, вартість кредитування стає меншою, що сприяє збільшенню попиту на кредити.

Вищі ставки дозволяють банкам отримувати більші доходи від кредитування, оскільки різниця між вартістю залучення ресурсів (депозитними ставками) і вартістю надання кредитів зростає. Однак надмірно високі ставки можуть призвести до скорочення кількості виданих кредитів через зниження попиту, що в результаті зменшить загальні прибутки банківських установ.

Для підтримки стабільності кредитної діяльності банків важливе значення має система раннього попередження про проблемні кредити. Прогнозування дефолтів та моніторинг макроекономічних умов дозволяють банкам вчасно виявляти потенційні ризики та реагувати на них. Банки повинні формувати резерви для покриття збитків за проблемними кредитами, що допомагає уникнути серйозних фінансових втрат. Використання страхових механізмів або співпраця з гарантійними фондами також сприяє зниженню ризиків [4].

Взаємодія з регуляторами є ще однією складовою стабільної діяльності банків. Дотримання вимог центрального банку та інших регуляторних органів забезпечує виконання вимог до капіталу та ліквідності, що знижує ризики і сприяє стабільності банку. Регуляторні органи можуть встановлювати мінімальні вимоги до капіталу, що забезпечує захист від збитків у разі зростання кредитних ризиків. Наприклад, вимоги Базельських угод встановлюють правила щодо кількості та якості капіталу, який банки повинні тримати для покриття

ризикових активів. Це дозволяє знизити системні ризики та підвищити стійкість банків до економічних потрясінь. Регулятори встановлюють вимоги до ліквідності, що забезпечує спроможність банків виконувати свої зобов'язання перед вкладниками та іншими кредиторами навіть у разі раптового відтоку капіталу [5].

Таким чином, застосування інтегрованого підходу до управління кредитами, що включає управління ризиками, гнучку політику ставок, прогнозування можливих проблем та використання новітніх технологій, дозволяє банкам забезпечувати стабільність та зменшувати ризики в умовах економічної невизначеності.

Висновки: Управління кредитною діяльністю банку є ключовим елементом у забезпеченні його фінансової стабільності та надійності. Ефективне управління кредитами сприяє мінімізації кредитних ризиків, що дозволяє банку зберігати ліквідність та капітальну стійкість. Важливим аспектом цього процесу є якісна оцінка кредитоспроможності позичальників, своєчасний контроль за виконанням кредитних договорів та використання адекватних механізмів хеджування ризиків. Крім того, раціональний підхід до диверсифікації кредитного портфеля та управління проблемними кредитами дозволяє банкам уникати значних фінансових втрат і забезпечувати стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Ефективне управління кредитною діяльністю передбачає не лише зниження ризиків, але й максимізацію прибутковості кредитного портфеля через оптимальне співвідношення ризику і доходу. Це вимагає постійного вдосконалення методів управління, впровадження сучасних технологій та інновацій, зокрема автоматизації процесів кредитного аналізу та скорингу. Таким чином, компетентне управління кредитною діяльністю є однією з основних передумов успішного функціонування банку в умовах постійно змінюваного ринкового середовища.

Список використаних джерел:

1. Особливості управління кредитною діяльністю банківських установ у сучасних умовах. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/902>
2. Оцінка сучасних тенденцій банківського кредитування в Україні. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3058>
3. Кредитна діяльність банків URL: <https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/download/553/525>
4. Управління кредитною діяльністю банку для забезпечення його фінансової стабільності. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/1550> (дата звернення: 07.10.2024).
5. Регулятори фінансового ринку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/regulyatori-finansovogo-rinku-zatverdili-strategiyu-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku>

Євгенія НАКОНЕЧНА*,
студентка 5 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація: У статті проаналізовано механізм управління прибутковістю підприємства. Актуальність теми визначається високою потребою розвитку підприємств в умовах сьогодення. Розглянуто основні види та елементи механізму управління прибутком. Визначено шляхи удосконалення та покращення фінансового стану підприємства.

Abstract: The article analyzes the mechanism of enterprise profitability management. The relevance of the topic is determined by the high need for enterprise development in today's conditions. The main types and elements of the profit management mechanism are considered. Ways to improve and improve the company's financial condition have been identified.

Вступ. За останні роки Україна перебуває в умовах нестабільної політичної та економічної ситуацій, що змушує більшість підприємств працювати з урахуванням коливання курсу гривні, ріст цін на сировину та енергоносії, зниження платоспроможності населення. Усі ці фактори мають негативний вплив на прибутковість підприємства. Саме тому шляхи удосконалення управління прибутком підприємства з метою отримання позитивних фінансових результатів є не тільки актуальним, а й нагальним питанням в умовах воєнного стану.

Дослідженню особливостей процесу з питань прибутковості підприємства особливу увагу приділяли такі вчені як Вільям Петті, Адам Сміт, С. Сімонді, Т.Р. Мальту, Є.М. Винниченка, А.Р. Шеремет, С.Р. Дорогунцов.

Загрозливі тенденції в підприємницькій сфері впродовж 2022-2024 року посилювались внаслідок політичних кризових явищ через агресію російської федерації у країні, накопичення проблем з функціонуванням фінансової системи потребує якнайшвидшого пошуку удосконалення та вирішення проблем прибутковості підприємств.

Виклад основного матеріалу. Прибуток займає найважливіше місце і значення в діяльності будь-якого підприємства, саме прибуток є головною метою його діяльності. Прибуток з точки зору економіки відображає кінцеву грошову оцінку виробничої та фінансової діяльності, а також являється найважливішим

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

показником фінансових результатів підприємств та їхнього фінансового стану. В цілому прибуток є різницею між доходами й витратами підприємства. Розмір прибутку може розкрити сутність життєдіяльності підприємства, а також свідчить про необхідність заходів, спрямованих на зниження собівартості продукції, нарощення обсягів виробництва і реалізації, розширення асортименту виготовлених товарів, змін у ціновій політиці. Управління прибутком – це сукупність заходів щодо прийняття та введення в господарську діяльність управлінських рішень щодо всіх ключових аспектів його формування, розподілу та використання в діяльності підприємства[1].

В управлінні прибутком велике значення має його класифікація, яка в економічній літературі представлена різними критеріями, тому з метою аналізу та забезпечення ефективного управління формуванням прибутку розрізняють такі види прибутку підприємства (табл 1):

Таблиця 1

Класифікація прибутку. (млн. грн)

Найменування	Визначення
Чистий прибуток підприємства	Визначається як алгебраїчна сума прибутку від звичайної діяльності, доходу, витрат та податку з прибутку від надзвичайної діяльності
Прибуток від звичайної діяльності підприємства	Визначається як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податку з прибутку
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	Визначається як алгебраїчна сума загального прибутку від операційної діяльності (який підприємство отримало від реалізації продукції, робіт, послуг) та доходів і витрат від іншої діяльності
Операційний прибуток або прибуток від операційної діяльності підприємства	Являє собою різницю між валовим прибутком та постійними витратами підприємства, пов'язаними з його операційною діяльністю у звітному періоді
Валовий прибуток	Що обчислюється різниця між чистим доходом підприємства та виробничою собівартістю реалізованої ним продукції, яка, крім змінних витрат, включає ще й накладні виробничі витрати
Маргінальний прибуток	Це різниця між чистим доходом підприємства та змінним витратами, пов'язаними з виробництвом реалізованої продукції (виконаних робіт, наданих послуг)

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Проаналізувавши економічну сутність прибутку, можна зробити такий висновок, що він дозволяє поєднати економічні інтереси країни, бізнес як суб'єкт господарювання, працівники та власники підприємства. Оскільки поряд із фінансуванням виробничого розвитку підприємства, прибуток спрямовується на задоволення споживчих і соціальних потреб. Прибуток компанії полягає в задоволенні споживачів їхніх потреби.

Якщо підприємство хоче отримати прибуток, воно має забезпечити оптимальне співвідношення між накопиченням і споживанням, щоб врахувати умови ринкової ситуації і водночас стимулювати працівників до підвищення продуктивності праці.

Згідно із законодавчими актами України момент реалізації продукції визначається за датою відвантаження продукції(товарів), а для робіт (послуг) – за датою фактичного виконання (надання) таких, або за датою зарахування коштів покупця на банківський рахунок постачальника [2]. Під формуванням прибутку розуміють його створення в процесі господарської діяльності підприємства. Управляти формуванням прибутку означає управляти обсягом реалізації продукції (кількістю та ціною продукції), здійснювати діяльність з найменшими витратами.

Головною метою управління прибутком є забезпечення максимізації добробуту власників підприємства в поточному і перспективному періоді. Ця головна мета повинна забезпечувати поєднання інтересів власників з інтересами держави і персоналу підприємства. Основним інструментом управління прибутком служить фінансовий аналіз, тобто процес дослідження умов і результатів його формування, розподілу і використання з метою виявлення резервів підвищення прибутковості. Фінансовий стан підприємства досить часто розглядається як фактор його привабливості, саме тому аналіз сильних та слабких сторін в стані підприємства є дуже важливим. Даний аналіз здійснюється за допомогою аналізу балансу і звіту про фінансові результати [3] Крім того, в рамках управління прибутком доцільно застосовувати прийоми наступних видів аналізу:

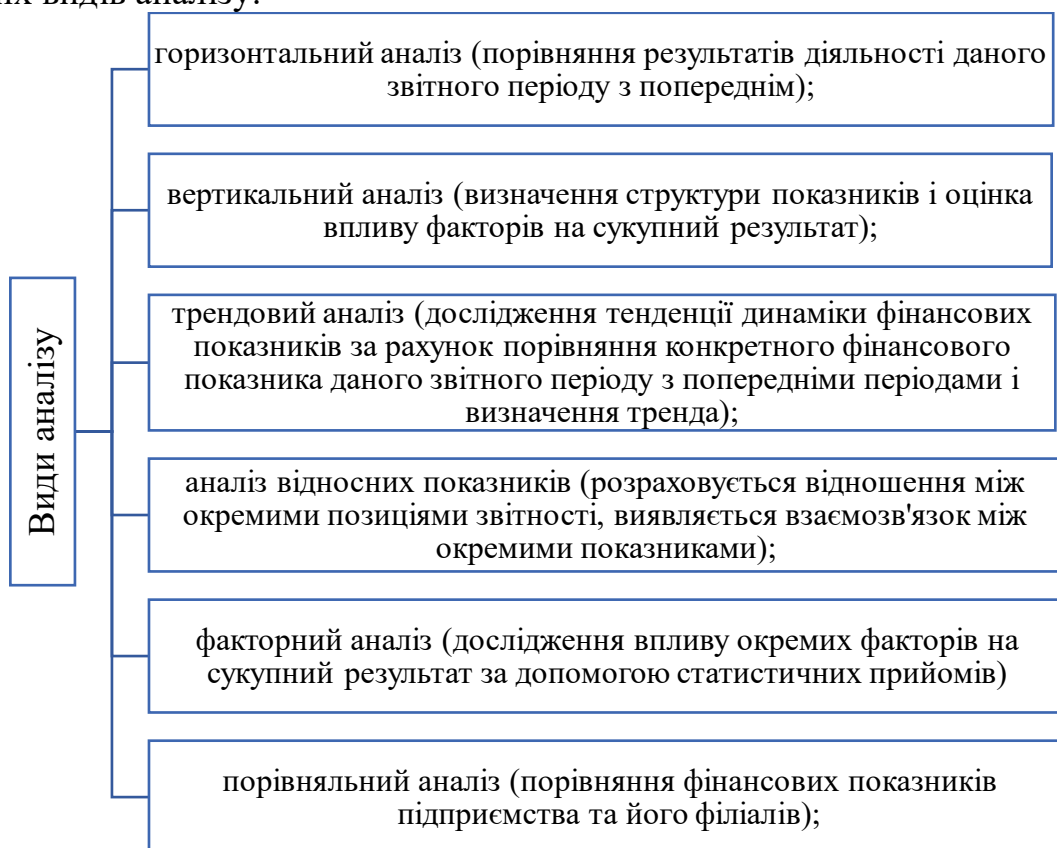

Рис.1. Види аналізу в рамках управління прибутком.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Процес управління прибутком підприємства базується на певному механізмі. (рис.2)

Рис.1. Основні елементами у структурі механізму управління прибутком

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Найважливішим аспектом фінансового менеджменту потенційної прибутковості є не наявність фінансових ресурсів у конкретний момент часу, а здатність бізнесу відтворити необхідні активи за короткий проміжок часу, повністю і з мінімальними втратами. Це дуже важливо, тому що в період надзвичайної конкуренції всі ресурси компанії будуть використані для виробництва і повинні використовуватися якомога ефективніше. Заходи щодо підвищення рентабельності можуть бути ефективними для одного підприємства, але не для іншого в силу об'єктивних і суб'єктивних причин, таких як: географічне розташування підприємства; рівень кадрових можливостей не відповідає основному напрямку інноваційного проекту; стан основні фонди.[5]

Щоб удосконалити такий механізм, як управління прибутком, необхідно вжити наступних заходів: підвищити якість продукції та мінімізувати втрати від браку. Неконкурентоспроможну продукцію необхідно припинити. Якщо продукція, яку виробляє компанія, неконкурентоспроможна, вона не може максимізувати прибуток або потребує модернізації, суворо контролюйте витрати. Усі керівники підрозділів управління мають бути забезпечені всіма необхідними засобами для виконання плану. Таким чином уникнуть необґрунтованих витрат матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, а також підвищиться ефективність маркетингу. Для того, щоб товари чи послуги

ефективно купувалися на ринку, необхідні дієві механізми заохочення покупців за допомогою реклами через Інтернет, ЗМІ та іншими засобами, ефективна кадрова політика. Якщо на виробництві працюють найбільш продуктивні та кваліфіковані люди, це скорочує час виробництва продукту та підвищує ефективність вашої збутової політики.

У свою чергу, держава може впливати на прибутки компаній. Наприклад, фінансова підтримка здійснюється через систему оподаткування, безпосередньо у формі цільового інвестування, і опосередковано у формі цільового інвестування.

Розмір пільгового оподаткування нерозподіленого прибутку, тобто решти наявного прибутку підприємства, залежить від податкової системи країни [6]. Ще один важливий фактор, який впливає на розвиток виробництва і відповідно на прибуток є банківські системи. Для економіки України, тобто для розвитку, необхідно реформувати банківську систему, тому що кредити в нашій країні досить дорогі, а точніше – високі відсотки по кредитах.

Висновки: Прибуток – головна мета бізнесу. Він відіграє дуже важливу роль у діяльності та діяльності підприємства. За допомогою прибутку можна оцінити ефективність бізнесу. Для того щоб компанія не збанкрутувала і отримувала максимально можливий прибуток, необхідно налагодити ефективну систему управління прибутком. Лише за умови ефективної системи управління прибутком можна повною мірою реалізувати намічені цілі та завдання та забезпечити розвиток та ефективну діяльність підприємства.

Список використаних джерел:

1. Боднар Н. М. Економіка підприємства : навч. посібн. Київ. Видавництво А. С. К., 2004. С.400
2. Голов Р. С. Агарков, Е. А. *Економіка і управління на підприємстві*. 2013. С. 200
3. Бершадська І. І., Макалюк І.В. Фактори та резерви підвищення прибутковості на підприємстві. *Збірник наукових праць «Сучасні проблеми економіки і підприємництва»*, випуск №19. 2017 року. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/96822/98400>
4. Добровольська О. В., Терещенко В.О. Резерви підвищення прибутковості в умовах ринку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, випуск №13. 2015 року. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_13_45
5. Олійник Т.В. КРИТЕРІЇ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2017/No1/86.pdf>
6. Кравченко В. П. Дослідження резервів зростання прибутковості підприємства. *Наукові записки*, випуск №13, 2013 року. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4630/1/45_2013-257-260.pdf

Василь ПЕРЕВОЗНЯК,*
студент 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

***Анотація.** У статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку страхування життя в Україні в умовах війни. Військові дії суттєво змінюють структуру ризиків, зокрема підвищують загрози для життя та здоров'я громадян, що впливає на ефективність традиційних страхових полісів. Зниження довіри до страхових компаній, скорочення їхньої діяльності та зменшення платоспроможності населення стали основними викликами для цієї галузі. Водночас, стаття акцентує на можливостях розвитку страхування життя через інноваційні продукти, цифровізацію та співпрацю з міжнародними організаціями. Визначено, що післявоєнне відновлення може стати часом для значних можливостей на цьому ринку за умови впровадження адаптаційних механізмів і державної підтримки.*

***Abstract.** The article examines the challenges and prospects for the development of life insurance in Ukraine during the war. Military actions significantly alter the risk structure, particularly increasing threats to citizens' lives and health, which impacts the effectiveness of traditional insurance policies. A decline in trust in insurance companies, a reduction in their operations, and a decrease in the population's purchasing power have become major challenges for this sector. At the same time, the article highlights the opportunities for developing life insurance through innovative products, digitization, and collaboration with international organizations. It is noted that post-war recovery could present significant opportunities in this market, provided that adaptive mechanisms and state support are implemented.*

Вступ. Страхування життя є однією з ключових галузей фінансового сектору, яка забезпечує захист громадян від різних життєвих ризиків і надає фінансову підтримку родинам у випадку настання непередбачуваних обставин. В умовах війни в Україні цей сектор стикається з численними викликами, зокрема зі змінами в структурі ризиків, економічною нестабільністю та зниженням довіри з боку громадян. Однак попри складну ситуацію, страхування життя має перспективи розвитку за рахунок модернізації, адаптації до нових умов та запровадження інноваційних підходів. У даній статті будуть розглянуті основні проблеми, з якими стикається страхування життя в Україні під час війни, а також можливі шляхи розвитку цієї галузі у майбутньому.

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІГОВ

Виклад основного матеріалу. Військові дії призвели до суттєвого підвищення рівня ризиків для населення, зокрема загрози для життя та здоров'я громадян зросли в рази. Це включає як безпосередні ризики фізичної шкоди під час військових дій, так і опосередковані загрози, наприклад, через погіршення медичних послуг, перебої в постачанні ліків та засобів першої необхідності.

Багато страхових компаній, як правило, не включають військові ризики в поліс страхування життя, що значно знижує його ефективність та актуальність в умовах конфлікту. Це призводить до скорочення обсягу страхового покриття для населення і зменшує інтерес громадян до придбання страхових полісів.

У контексті війни страхування життя в Україні стикається з низкою серйозних викликів, які кардинально змінюють структуру і функціонування цього ринку (табл. 1). Війна не тільки руйнує інфраструктуру, а й створює нестабільну економічну ситуацію, що впливає на здатність населення та бізнесу укладати страхові договори.

Таблиця 1

Основні проблеми страхування життя під час війни

Проблема	Опис	Наслідки для страхових компаній
Підвищені військові ризики	Військові дії створюють високий рівень ризику для життя та здоров'я застрахованих осіб, що не покривається стандартними полісами.	Зростання ризику великих страхових виплат і можливість банкрутства страхових компаній через велику кількість претензій.
Зниження платоспроможності населення	Через економічні труднощі та скорочення доходів, населення стає менш здатним платити страхові премії.	Скорочення страхових портфелів, зменшення дохідності страхових компаній і потенційні втрати клієнтів.
Нестабільність фінансового ринку	Інфляція та валютні коливання створюють нестабільність, яка впливає на вартість страхових резервів та операцій страхових компаній.	Знецінення страхових фондів, невизначеність у майбутніх виплатах, необхідність адаптації страхових тарифів.
Масова міграція населення	Внаслідок війни велика частина населення переміщується всередині країни або емігрує за кордон, що ускладнює підтримку страхових договорів.	Втрата великої кількості клієнтів, скорочення ринку страхування та складність моніторингу страхових ризиків.
Зниження довіри до страхових компаній	Унаслідок війни та невизначеності, багато клієнтів втрачають довіру до здатності страховиків виконати свої зобов'язання.	Падіння попиту на страхування життя, особливо серед населення з низькими доходами, та зростання дефолтів.
Юридична невизначеність	Військові дії можуть призвести до правових спорів щодо виконання страхових зобов'язань, особливо в частині військових ризиків.	Збільшення кількості судових позовів, що може негативно вплинути на репутацію страхових компаній та їхню ліквідність.

Джерело: сформовано автором .

Окупація територій, руйнування об'єктів нерухомості та переміщення бізнесу призводять до зменшення кількості центрів обслуговування клієнтів.

Компанії, які спеціалізуються на страхуванні життя, зафіксували зменшення страхових внесків та обмеження діяльності через ускладнений доступ до офісів та оригіналів документів. Усе це ускладнює процес здійснення страхових виплат, особливо в разі смерті застрахованих осіб на окупованих територіях [1].

Вищезазначені проблеми є основними викликами, що стоять перед страховою галуззю в умовах війни. Для їх подолання важливо впроваджувати адаптаційні механізми та нові підходи, які зможуть врахувати сучасні вимоги і ризики. Розвиток спеціалізованих страхових продуктів, вдосконалення технологічної інфраструктури та посилення співпраці з державними та міжнародними організаціями є необхідними кроками для забезпечення стійкості страхування життя в Україні в умовах післявоєнного відновлення.

У 2023 році ринок страхування життя в Україні демонструє різноспрямовані тенденції. Одні компанії показали значний приріст страхових премій, тоді як інші зіштовхнулися зі зменшенням своїх обсягів. Загальний стан ринку вказує на продовження боротьби за клієнтів та ринкові частки, а також на вплив зовнішніх факторів, таких як економічна нестабільність і зміни у законодавстві [2].

Розглядаючи досвід інших країн, які пережили військові конфлікти або кризи, можна відзначити, що страхування життя може успішно функціонувати за умов правильної адаптації ринку. Наприклад, у Ізраїлі, який стикається з постійними загрозами війни, страхові компанії впровадили спеціальні програми для військовослужбовців та цивільних громадян, що покривають ризики, пов'язані з бойовими діями. Аналогічно, країни, які пережили внутрішні конфлікти, змогли створити ефективні моделі управління ризиками через страхування.

Україні варто врахувати цей досвід, щоб створити власні механізми управління військовими ризиками в системі страхування життя, що дозволить не лише зберегти цей сегмент ринку, а й зробити його більш привабливим для інвесторів та клієнтів.

Серед викликів військового часу і післявоєнної відбудови, потрібно врегулювати питання як буде співвідноситись підвищений попит на страхування життя (в першу чергу серед осіб, що будуть займатися розмінуванням території, або знаходяться/проживають на території, що знаходились під тимчасовою окупацією, і щорічним зменшенням компаній, які займаються страхуванням життя, а також механізмів відшкодування шкоди незастрахованим об'єктам не через страхові компанії, тобто регламентацію джерел відшкодування [3].

Перспективи розвитку страхування життя в Україні (табл. 2) в післявоєнний період залежать від багатьох факторів, включаючи економічне відновлення, державну підтримку та адаптацію до нових умов. Суттєву роль відіграють інновації та впровадження нових страхових продуктів, що будуть враховувати потреби населення в умовах післявоєнного відновлення. Очікується, що страхові компанії зможуть скористатися можливостями для розширення своєї діяльності, зокрема через міжнародне співробітництво та

Перспективи розвитку страхування життя в післявоєнний період

Перспектива	Опис	Ключові фактори успіху
Відновлення економічної активності	Після завершення військових дій очікується поступове відновлення економіки та купівельної спроможності населення, що створює нові можливості для страхування життя.	Економічне зростання, розвиток інфраструктури, підтримка малого та середнього бізнесу, стабілізація ринку праці.
Державна підтримка страхових компаній	Уряди можуть запровадити програми фінансової допомоги та гарантій для страхових компаній, щоб забезпечити їхню стабільність після війни.	Державні субсидії, інвестиції в страхові резерви, розробка спеціальних регуляторних механізмів для підтримки страхування.
Інновації в страхових продуктах	Використання нових технологій та страхових програм, адаптованих до військових та післявоєнних умов. Можливе впровадження гібридних моделей страхування життя та здоров'я.	Впровадження цифрових рішень, онлайн-страхування, мобільні платформи для спрощення процесу купівлі страхових полісів.
Розвиток страхового сектора через міжнародні інвестиції	Залучення міжнародних інвесторів та страхових компаній для підтримки місцевого ринку через інновації та капіталовкладення.	Встановлення партнерських програм з міжнародними страховими організаціями, залучення нових інвестиційних фондів.
Посилення фінансової грамотності населення	Підвищення обізнаності громадян щодо важливості страхування життя та забезпечення майбутнього, особливо в умовах постконфліктного відновлення.	Інформаційні кампанії, освітні програми, співпраця зі школами та університетами для формування фінансової культури.
Цифровізація страхових процесів	Упровадження нових технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект та Big Data для підвищення прозорості, ефективності та безпеки страхових операцій.	Підтримка держави у впровадженні цифрових платформ, інноваційних рішень, розвиток онлайн-інфраструктури для страхових послуг.

Джерело: сформовано автором.

Перспективи розвитку страхування життя в Україні мають значний потенціал, зважаючи на зміни в соціально-економічних умовах та зростання попиту на фінансові продукти, які забезпечують захист та стабільність. В умовах економічної нестабільності, коли українці стикаються з фінансовими ризиками, такими як інфляція, девальвація гривні та зростання рівня безробіття, все більше людей починають шукати шляхи захисту своїх доходів і майна. Страхування життя стає важливою складовою цієї стратегії, оскільки воно надає фінансову підтримку в разі нещасних випадків, захворювань чи смерті, а також дає змогу зберегти і примножити заощадження через накопичувальні програми.

Ще одним важливим напрямком є розвиток інноваційних продуктів у сфері страхування життя. Страхові компанії починають впроваджувати комбіновані продукти, що поєднують елементи страхування та інвестицій. Це дозволяє клієнтам не лише захистити себе від фінансових ризиків, але й накопичувати капітал на майбутнє, що є особливо актуальним в умовах нестабільної економіки. Також збільшується попит на страхування від критичних захворювань, яке може бути доповненням до традиційного медичного страхування, забезпечуючи додатковий фінансовий захист у разі серйозних проблем зі здоров'ям.

Цифровізація та технологічні інновації також суттєво змінюють ринок страхування життя в Україні. Впровадження цифрових платформ для продажу полісів, електронного підписання договорів і онлайн-обслуговування клієнтів робить страхові послуги доступнішими та зручнішими. Ці технології дозволяють страховим компаніям знижувати витрати на адміністрування, одночасно підвищуючи рівень обслуговування клієнтів. Крім того, використання великих даних (Big Data) та аналітики дозволяє компаніям точніше оцінювати ризики і розраховувати вартість полісів, що робить страхування більш доступним і вигідним для споживачів.

Представлені перспективи підкреслюють, що післявоєнний період може стати часом великих можливостей для розвитку ринку страхування життя в Україні. Інновації, міжнародне співробітництво та державна підтримка можуть створити нові можливості для стабілізації та зростання цього сектору. Однак для досягнення цих цілей важливо забезпечити належні умови для фінансової стабільності та зростання платоспроможності населення, а також розробити ефективні механізми регулювання страхових ринків.

Висновок. Ринок страхування життя в Україні під час війни стикається з численними викликами, такими як підвищені військові ризики, економічна нестабільність, зниження платоспроможності населення та відтік клієнтів. Однак, існують і перспективи для його розвитку, пов'язані з адаптацією страхових продуктів, впровадженням інновацій, цифровізацією та залученням міжнародних партнерів. Стратегічне реформування ринку, підвищення фінансової грамотності та інтеграція до міжнародних стандартів сприятимуть відновленню та розвитку страхування життя в Україні після війни.

Список використаних джерел:

1. Житар М. Тенденції розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-24>.
2. Марценюк О.В., Руда О.Л., Кирилюк М.В. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 14. С. 114-121. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.14.114
3. Добрик Л., Абрамов М., Рябінін І. Воєнний вплив на страховий ринок України: аналіз перешкод та реструктуризація фінансового ландшафту. *Review of transport economics and management*. 2024. № 10 (26). С. 218–229. <https://doi.org/10.15802/rtem2023/292851>.

Марія ПЕРКУН*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ СТАНУ ГРОШОВОГО РИНКУ ТА ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

***Анотація.** У статті досліджується стан грошового ринку України у період з 2019 – 2023 рік, а також аналізуються основні проблеми його функціонування. Проаналізовано грошову базу, яка включає в себе готівкові резерви та залишки на рахунках комерційних банків, динаміку грошової бази України, швидкість обігу грошей в Україні у 2019-2023 роках та динаміку облікової ставки в Україні, розглянуто відношення грошових агрегатів М2-М3 до ВВП. На основі проведеного аналізу надано рекомендації щодо подальшого розвитку грошового ринку в Україні.*

***Abstract.** The article examines the state of the money market of Ukraine in the period from 2019 to 2023, and also analyzes the main problems of its functioning. The monetary base, which includes cash reserves and balances in the accounts of commercial banks, the dynamics of the monetary base of Ukraine, the speed of money circulation in Ukraine in 2019-2023 and the dynamics of the discount rate in Ukraine, was analyzed, the ratio of monetary aggregates M2-M3 to GDP. Based on the analysis, recommendations were made regarding the further development of the money market in Ukraine.*

Вступ. Грошовий ринок є критично важливим елементом фінансової системи будь-якої держави, оскільки саме він забезпечує обіг грошей, формування процентних ставок та функціонування кредитно-фінансових установ. Протягом 2019-2023 років грошовий ринок України знаходився під впливом складних економічних і політичних обставин, включаючи інфляційні процеси, коливання обмінного курсу, пандемію COVID-19, а також наслідки війни на сході України.

Виклад основного матеріалу. У вивченні грошово-кредитної системи невід'ємною частиною дослідження грошово-кредитної системи є аналіз грошових ринків. Розглянемо підходи до визначення поняття «грошовий ринок».

Грошовий ринок – сукупність відносин між економічними суб'єктами з приводу купівлі і продажу грошей як специфічного товару. Розвиток грошового ринку впливає на загальний економічний стан країни, зокрема на інфляцію,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

рівень зайнятості та економічне зростання. У процесі господарювання в одних суб'єктів виникають тимчасово вільні кошти, а у інших – потреба в додаткових фінансових ресурсах. Він є невід'ємною складовою частиною сучасних товарно-грошових відносин.

Суб'єктами грошового ринку є юридичні та фізичні особи, які здійснюють операції купівлі-продажу грошей.

Серед них слід виокремити, з одного боку, домашні господарства, а з іншого – фірми. Грошовий ринок виступає підсистемою фінансового ринку загалом, він функціонально пов'язаний з інвестиційним ринком, товарним ринком, ринком цінних паперів та ринком кредитних ресурсів. На грошовому ринку постійно відбуваються зміни, які визначаються як внутрішніми економічними умовами, так і зовнішніми чинниками.

На грошовому ринку формується ціна короткострокових фінансових ресурсів. Здійснюючи операції на грошовому ринку, Національний банк впливає на вартість таких ресурсів. Це є важливим для ефективного функціонування монетарного трансмісійного механізму, завдяки якому рішення, що приймає Національний банк в монетарній сфері, впливають на цінові процеси в державі [3].

Одним із ключових елементів грошово-кредитного ринку є грошова база. Грошова база в Україні включає такі основні складники: готівкові кошти, випущені в обіг; переказні депозити інших депозитних корпорацій та переказні депозити інших секторів економіки, динаміку яких наведено в табл. 1.

Грошова база (базові гроші) — це сукупність готівкових коштів, випущених в обіг Національним банком України, коштів обов'язкових резервів, коштів на кореспондентських рахунках та інших коштів інших депозитних корпорацій (банків), коштів державних нефінансових корпорацій і домашніх господарств у Національному банку України.

Грошова база є показником бази фінансування, яка є основою для формування грошових агрегатів, а не самим грошовим агрегатом. Грошова база використовується Національним банком України як один із основних показників грошово-кредитної політики, і часто друкується пресою разом з грошовими агрегатами [2].

Таблиця 1

Грошова база України у 2019-2023 рр., млн. грн

Рік	Грошова база (всього)	у тому числі		
		Готівкові кошти, випущені в обіг	Переказні депозити інших депозитних корпорацій	Переказні депозити інших секторів економіки
2019	477 491	425 044	52 432	22
2020	595 986	558 482	37 495	24
2021	662 499	627 601	34 843	54
2022	792 537	666 073	47 720	24
2023	943 022	677 025	168 830	20

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Монетизація економіки (M2 до ВВП) характеризує ступінь забезпеченості економіки грошима, необхідними для здійснення платежів і розрахунків, та відображає забезпеченість процесів виробництва та споживання відповідною грошовою масою. Також цей показник характеризує рівень кредитної активності. Чим більшим є значення монетизації, тим більшим, за інших рівних умов, є попит на реальні гроші [4].

За даними табл. 1 можна дійти висновку, що протягом досліджуваного періоду грошова база України з кожним роком поступово збільшує свої потенційні можливості та випускає в обіг все більше і більше готівкових коштів.

Проте для стабілізації ефективної діяльності банківської системи та розвитку грошово-кредитного ринку необхідне зростання рівня капіталізації банківської системи, що значно підвищить довіру до банків і системи загалом. Оскільки зростання грошової бази безпосередньо впливає на грошові агрегати, та є основою їх формування, тому для більш детального аналізу розглянемо відношення грошових агрегатів M2-M3 до ВВП відобразивши це в таблиці 2.

Із збільшення грошової маси можна дійти висновку, що ситуація з грошовим сектором в країні дещо покращилась, адже з позиції реалізації грошово-кредитної політики грошова база – це консолідує показник резервних грошей банківської системи, на основі якого через грошовий мультиплікатор формується пропозиція грошей.

Таблиця 2

Відношення грошових агрегатів до ВВП в Україні з 2019-2023 рр.

Рік	M2, млн грн	M3, млн грн	ВВП, млн Грн	Рівень монетизації економіки, %	Швидкість обігу грошей
2019	1 435 221,3	1 438 310,9	3 974 564	36,2	2,8
2020	1 847 363,5	1 850 007,4	4 194 102	43,8	2,5
2021	2 069 606,0	2 071 358,0	5 459 574	37,9	2,7
2022	2 500 502,1	2 501 621,4	5 191 028	45	2,4
2023	3 076 432,7	3 077 185,2	6 537 825	38	2,5

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Швидкість обігу грошей (M3 до ВВП) характеризує інтенсивність використання грошей в обороті для оплати товарів та послуг, що реалізуються. Зміна швидкості обігу грошей суттєво впливає на пропозицію грошей в обігу і цим впливає на платоспроможний попит і на витрати обігу, ускладнює чи полегшує регулювання грошового обігу, дає узагальнююче відображення зміни інтенсивності економічних процесів. Значення показника швидкості обігу грошей вважається достатнім у разі, якщо кожна грошова одиниця обертається приблизно 2 рази за рік.

Згідно з аналізом (Таблиця 2), рівень монетизації української економіки не досягає норми (70-80%). У всі досліджувані роки рівень монетизації становив рівень монетизації 35-40%. Це підтверджує той факт, що економічна система країни перебуває в критичній ситуації. Щодо швидкості обігу грошей, то вона

відповідає нормативу за аналізовані 2019 – 2023 роки. Спостерігається коливання цього показника. За аналізований період найбільше значення було 2,8 рази.

Національний банк України має широке коло повноважень, включаючи формування та регулювання грошово-кредитної політики за допомогою певних інструментів. Одним з основних інструментів є облікова ставка. Динаміка зміни цього регулятивного показника проілюстрована в таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка облікової ставки України у 2019-2023 рр. (по місяцях)

Роки	Місяць				
	Січень	Квітень	Червень	Вересень	Грудень
2019	18	17,5	17,5	16,5	13,5
2020	11	8	6	6	6
2021	6	7,5	7,5	8,5	9
2022	10	10	25	25	25
2023	25	25	25	20	15

Джерело: сформовано автором на основі [5]

З таблиці 3 ми можемо побачити, що облікова ставка суттєво знижується до 6% у 2020 році. Це є позитивним явищем і свідчить про збільшення пропозиції валюти з боку НБУ. Починаючи з квітня 2021 року, облікова ставка знову почала підвищуватися, і в квітні 2022 року облікова ставка зросла до 6%. Чим вища облікова ставка НБУ, тим менше людей можуть дозволити собі користуватися кредитними послугами.

За роки незалежності Україна зіткнулася з низкою проблем у грошово-кредитній сфері, які мали безпосередній вплив на економіку країни. Тому необхідність дослідження показників грошово-кредитного ринку і розроблення певних заходів щодо приведення їх до норми, за якої в країні почне покращуватися ситуація, не викликає сумнівів.

Основні проблеми функціонування грошового ринку:

1. Нестабільність курсу валют. Курсові коливання можуть бути викликані політичними чи економічними кризами, що значно ускладнює прогнозування на грошовому ринку та знижує довіру інвесторів.

2. Високий рівень інфляції. У країнах із розвиненими економіками центральні банки намагаються підтримувати низький рівень інфляції. Водночас для країн, що розвиваються, це залишається складним завданням через нестабільну економіку та проблеми з фіскальною дисципліною.

3. Недостатня глибина ринку. Недостатня кількість фінансових інструментів та обмежена конкуренція між фінансовими установами можуть уповільнити розвиток грошового ринку та знизити його ефективність.

4. Високий рівень доларизації. Багато країн зіштовхуються з проблемою використання іноземної валюти (переважно долара США) як засобу заощадження та розрахунків. Це призводить до втрати контролю над грошовим ринком і обмежує можливості центрального банку впливати на внутрішню грошову пропозицію [1].

Ситуація в країні почне покращуватися наступними шляхами:

- розробити заходи щодо зниження валютних ризиків банків;

- вирішення питання реструктуризації кредитів, оздоровлення фінансової системи через державну підтримку та підтримку з боку власників фінансових установ;
- відновлення довіри населення до банківської системи;
- впровадження механізмів конвертації депозитів в акції банків;
- врегулювання питання продажу передачі проблемних активів через формування законодавчої бази діяльності установ, основною функцією яких буде робота із проблемними активами;
- контролювати грошову емісію і тримати її значення в межах норми;
- посилення системи захисту прав інвесторів і споживачів шляхом упровадження відповідної законодавчої бази,
- санація або ж ліквідація неплатоспроможних банківських установ;
- створення державного банку розвитку, через який можна спрямувати потоки державних коштів для підтримки пріоритетних інвестиційних та інноваційних проектів, забезпечити доступ суб'єктів господарювання до довгострокових кредитних ресурсів, що в свою чергу стимулюватиме розвиток експортного потенціалу,
- стимулювати банки до інноваційного та інвестиційного кредитування [4].

Висновки: Стан грошового ринку України відображає загальну економічну ситуацію в країні. На сучасному етапі ринок стикається з низкою проблем, зокрема високою інфляцією, валютною нестабільністю, недостатньою глибиною ринку та високим рівнем доларизації. Ці фактори негативно впливають на ефективність монетарної політики та знижують здатність центральних банків до контролю за економічними процесами.

Для забезпечення стабільного функціонування грошового ринку необхідні подальші реформи, спрямовані на зміцнення фінансової системи, зниження інфляції та стабілізацію валютного курсу. Важливо також розвивати фінансові інструменти та залучати інвестиції для забезпечення сталого економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Варцаба В. І., Огородник В. О. Грошовий ринок України у контексті трансформаційних процесів. *Економіка та держава*. 2023. № 10. С. 9 – 12.
2. Грошова (монетарна) база. Банківська енциклопедія. С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2023. 504 с.
3. Гриценко А. А. Грошовий ринок. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-32041>
4. Давиденко Н.М., Сучасний стан грошового ринку та особливості емісії грошей в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2021. Випуск 27. Частина 3. С. 20 - 24.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua>
6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/money-market>

Іванна ПРОГ*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглядається важливість фінансової безпеки як складової загальної економічної безпеки підприємства. Фінансова безпека визначається як здатність підприємства ефективно використовувати свої ресурси для запобігання загрозам і забезпечення стабільної роботи в поточному та майбутньому. Основна увага приділяється сутності фінансової безпеки, яка полягає у збалансованому фінансовому стані підприємства, що характеризується стійкістю до загроз та можливістю реалізації фінансових інтересів через достатні ресурси для сталого розвитку. Проаналізовано механізм управління фінансовою безпекою, що включає організаційні, фінансові та правові інструменти для своєчасного виявлення, запобігання та усунення загроз. Важливими компонентами цього механізму є організаційна структура, принципи управління, методи забезпечення, інформаційно-аналітичне забезпечення, а також система моніторингу фінансової безпеки підприємства.*

***Annotation.** The article discusses the importance of financial security as a component of the overall economic security of enterprise. Financial security is defined as the ability of an enterprise to effectively use its resources to prevent threats and ensure stable operation in the current and future. The main attention is paid to the essence of financial security, which consists in the balanced financial condition of the enterprise, characterized by resistance to threats and the possibility of realizing financial interests through sufficient resources for sustainable development. The mechanism of financial security management is analyzed, which includes organizational, financial and legal tools for timely detection, prevention and elimination of threats. Important components of this mechanism are the organizational structure, management principles, methods of provision, information and analytical support, as well as the system for monitoring the financial security of the enterprise.*

Вступ. Сучасний бізнес-середовище характеризується високою конкурентністю та постійними змінами, які вимагають від підприємств гнучкості та адаптивності. У таких умовах фінансова безпека підприємства стає критично важливим аспектом, що визначає його стійкість і можливості для розвитку. Ефективне управління фінансовими ресурсами, включаючи оптимізацію фінансових потоків, управління капіталом та ризиками, є необхідними для

* Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Яна ІЩЕНКО

забезпечення стабільності та процвітання підприємства. Механізм управління фінансовою безпекою має на меті не лише захист активів компанії, але й створення умов для їхнього оптимального використання в умовах невизначеності. У статті буде розглянуто основні компоненти цього механізму, зокрема, аналіз ризиків, формування стратегії фінансової безпеки та впровадження системи моніторингу і контролю фінансових процесів. Застосування таких підходів дозволяє підприємствам своєчасно реагувати на загрози та можливості, підвищуючи свою конкурентоспроможність і фінансову стабільність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова безпека є важливою частиною загальної економічної безпеки підприємства. Економічна безпека визначається як здатність максимально ефективно використовувати корпоративні ресурси для запобігання загрозам та забезпечення стабільної роботи підприємства як у поточний момент, так і в майбутньому. Суть фінансової безпеки полягає в такому фінансовому стані підприємства, який характеризується збалансованістю, стійкістю до загроз, а також здатністю забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, місії та завдань через достатню кількість фінансових ресурсів, спрямованих на ефективний і сталий розвиток [6].

Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства можна визначити як комплекс організаційних, фінансових та правових інструментів, спрямованих на своєчасне виявлення, запобігання, нейтралізацію та усунення загроз для фінансової безпеки підприємства. Для досягнення ефективності в цій сфері необхідно використовувати системний підхід, який передбачає створення механізму управління фінансовою безпекою. Цей підхід вимагає врахування всіх умов діяльності підприємства, а сам механізм має містити чітко визначені елементи, а також схему їх функціонування та взаємодії [1].

Механізм фінансової безпеки підприємства дає можливість: забезпечити фінансову стабільність, ліквідність і платоспроможність; самостійно формувати та реалізовувати фінансову стратегію; оптимально залучати та ефективно використовувати фінансові ресурси підприємства, а також гарантувати достатню фінансову незалежність підприємства.

Механізм забезпечення управління фінансовою безпекою підприємства містить такі складові:

- 1) організаційна структура – це сукупність органів, осіб і служб (відділів), що задіяні в забезпеченні фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства;
- 2) сукупність принципів управління фінансово-економічною безпекою підприємства;
- 3) функції управління фінансовою безпекою підприємства;
- 4) методи забезпечення;
- 5) інструменти управління фінансово-економічною безпекою;
- 6) нормативно-правове забезпечення;
- 7) інформаційно-аналітичне забезпечення;
- 8) система моніторингу (діагностики) та оцінки стану і рівня фінансово-економічної безпеки підприємства (рис. 1).

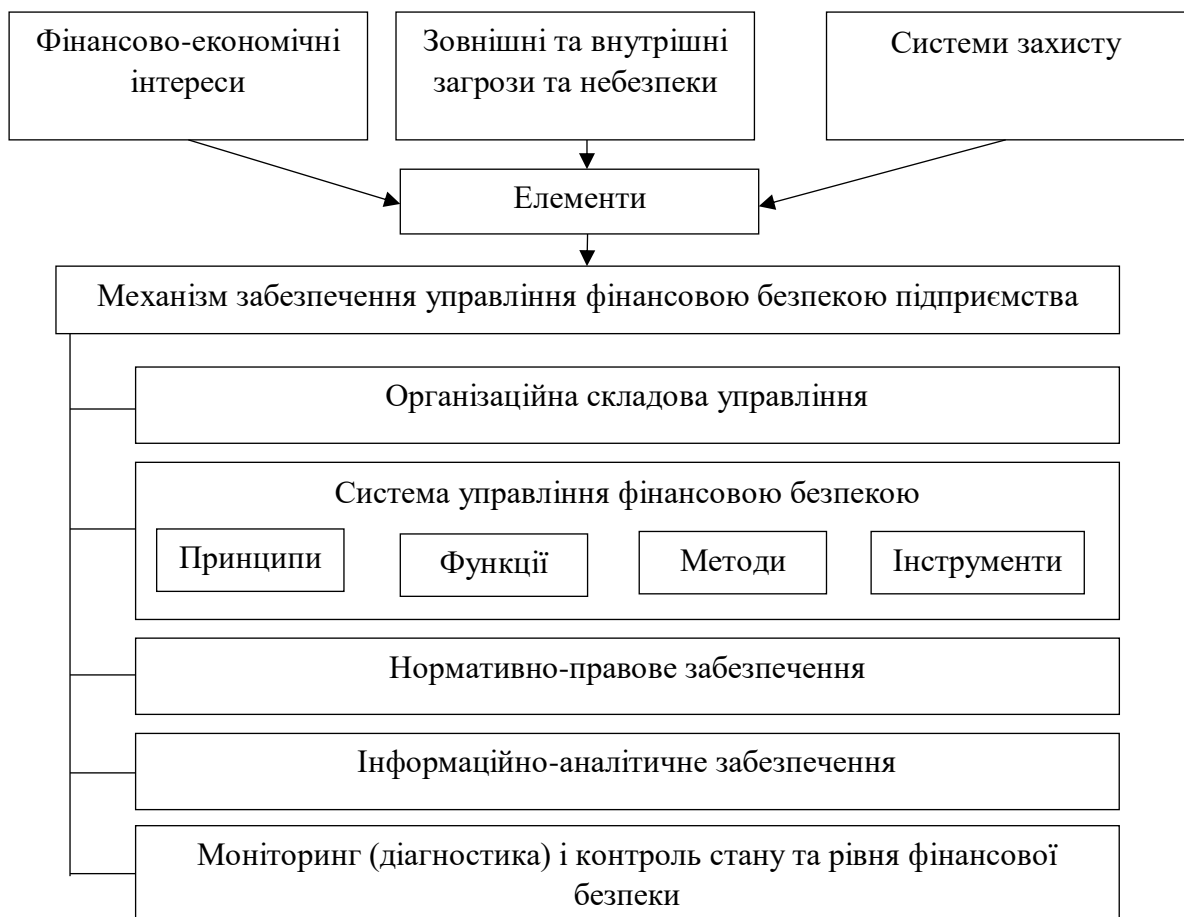

Рис. 1. Складові механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Механізм фінансової безпеки підприємства дає можливість: забезпечити фінансову стабільність, ліквідність і платоспроможність; самостійно формувати та реалізовувати фінансову стратегію; оптимально залучати та ефективно використовувати фінансові ресурси підприємства, а також гарантувати достатню фінансову незалежність підприємства.

Механізм фінансової безпеки підприємства дозволяє:

- 1) Гарантувати фінансову стабільність, платоспроможність, ліквідність та достатній рівень фінансової незалежності підприємства у тривалій перспективі.
- 2) Забезпечити оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства.
- 3) Виявляти зовнішні та внутрішні ризики і загрози для фінансового стану підприємства, а також розробляти заходи для їх своєчасного усунення.
- 4) Самостійно створювати та реалізовувати фінансову стратегію.
- 5) Гарантувати достатній рівень фінансової незалежності підприємства.
- 6) Забезпечувати необхідну гнучкість у прийнятті фінансових рішень.
- 7) Захищати фінансові інтереси власників підприємства [2].

Метою механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства є мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз, які можуть вплинути на фінансові та

матеріальні ресурси, інформаційні технології і кадровий потенціал. Це досягається шляхом розробки та реалізації заходів економічного, фінансового, нормативно-правового та організаційного характеру. Важливим аспектом є також забезпечення ефективної комунікації між усіма рівнями управління, що сприяє своєчасному обміну інформацією про потенційні ризики та загрози. Додатково, підприємства повинні впроваджувати системи моніторингу та оцінки стану фінансової безпеки, що дозволяє не лише виявляти проблеми, але й адаптувати стратегії у відповідь на зміну зовнішнього та внутрішнього середовища. Застосування комплексного підходу в управлінні фінансовою безпекою допомагає створити стійку платформу для розвитку підприємства, забезпечуючи його здатність ефективно реагувати на виклики та реалізовувати свої стратегічні цілі [3].

Управління фінансовою безпекою фінансової установи реалізує свою головну мету та основні задачі шляхом здійснення певних функцій. Ці функції поділяються на дві основні групи (рис. 2).

Рис. 2. Характеристика основних функцій управління фінансовою безпекою
Джерело: сформовано автором на основі [6].

Процес управління фінансовою безпекою базується на певному механізмі. Механізм управління фінансовою безпекою являє собою сукупність основних елементів впливу на процес розробки і реалізації управлінських рішень по забезпеченню захисту його фінансових інтересів від різних загроз.

На сучасному етапі система державного нормативно-правового регулювання фінансової безпеки включає у себе наступні напрями:

- 1) регулювання порядку формування інформаційної бази управління фінансовою діяльністю;
- 2) регулювання грошового обігу та форм розрахунків;
- 3) валютне регулювання;
- 4) регулювання інвестиційних операцій;
- 5) регулювання ринку цінних паперів [4].

Фінансова безпека підприємства може бути забезпечена завдяки ефективному управлінню його фінансовими ресурсами, включаючи фінансові потоки та капітал.

Висновки. Отже, управління фінансовою безпекою підприємства є ключовим аспектом забезпечення стабільного та ефективного функціонування бізнесу в умовах постійних економічних викликів. Ефективний механізм управління фінансовою безпекою включає системний підхід до аналізу фінансових ризиків, оптимізації фінансових ресурсів та моніторингу фінансових показників. Застосування сучасних методів прогнозування та управлінських рішень дозволяє не лише своєчасно виявляти загрози, але й розробляти стратегії їх мінімізації. Важливими компонентами цього механізму є також дотримання фінансових норм і стандартів, що сприяє зміцненню довіри з боку інвесторів і партнерів.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва О.В., Пілецька С.Т., Кравчук Н.М. Адаптивне управління фінансовою стійкістю підприємства при забезпеченні його економічної безпеки. *Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. праць*. Київ : НАУ, 2020. Вип. 1(75). Ч. 1. С. 80-90
2. Варналій З., Мехед А. Система фінансової безпеки підприємства: забезпечення функціонування та методи оцінки її ефективності. *InterConf*, 2020. № 31. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/4862>
3. Васильців Т.Г., Міценко Н. Т., Мульська О. Г., Зайченко В. В. Економічний потенціал VS економічна безпека підприємства: точки конвергенції та дивергенції. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. Вип. 36. С. 23-29.
4. Єпіфанова І., Джеджула В., Розводюк О., Шевчук Д. Теоретичні аспекти управління фінансовою безпекою вітчизняних підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 8-14.
5. Загорельська Т.Ю. Фінансова безпека підприємства як об'єкт управління. *Наукові праці ДонНТУ. Серія Економіка*. 2016. Випуск 103. С. 76-80
6. Марусяк Н.Л., Бак Н.А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 109-113.

Олена РАЇН*,
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РИНКУ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ

Анотація. У статті аналізується сучасний стан діяльності страхових компаній на ринку майнового страхування в Україні. В умовах економічної нестабільності та зростаючих ризиків, пов'язаних з військовим конфліктом, ринок зазнав значних змін. Оцінюється адаптація страхових компаній до нових реалій, включаючи розширення асортименту продуктів та впровадження інноваційних технологій. Особлива увага приділяється змінам у попиту на страхові послуги, а також основним викликам і можливостям, з якими стикаються страховики. Стаття також розглядає вплив законодавчих ініціатив на розвиток ринку, а також тенденції, що формують майбутнє майнового страхування в Україні.

***Abstract.** The article analyzes the current state of activity of insurance companies on the property insurance market in Ukraine. With economic instability and growing risks associated with military conflict, the market has undergone significant changes. The adaptation of insurance companies to new realities is evaluated, including the expansion of the product range and the introduction of innovative technologies. Particular attention is paid to changes in the demand for insurance services, as well as the main challenges and opportunities faced by insurers. The article also examines the impact of legislative initiatives on market development, as well as trends shaping the future of property insurance in Ukraine.*

Вступ. Майнове страхування є критично важливим для успішного функціонування підприємства, адже воно допомагає знижувати фінансові ризики та захищати майно від різних негативних ситуацій. Серед основних аспектів майнового страхування можна виділити забезпечення безпеки активів, підтримку бізнес-продовжуваності та дотримання законодавчих вимог. Такий підхід дозволяє підприємствам зосередитися на розвитку, забезпечуючи відчуття захищеності їхнього майна та ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок страхування в Україні зазнав суттєвих змін з початком військового стану в лютому 2022 року. Основною метою майнового страхування є забезпечення захисту майна та інтересів страхувальника (фізичної особи або підприємства) від негативних

* Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

фінансових наслідків, які можуть виникнути внаслідок втрати, пошкодження чи зниження вартості активів.

Військовий конфлікт вплинув на всі аспекти економіки, зокрема на страхову галузь, де зросли ризики, змінилися потреби споживачів і виникли нові законодавчі вимоги. У цій статті розглянемо основні зміни в ринку страхування, вплив війни на страхові компанії, зміни в попиті на страхові послуги, адаптацію бізнес-моделей і нові тенденції, які формують майбутнє цієї сфери.

Сучасний стан діяльності страхових компаній на ринку майнового страхування формується під впливом кількох ключових факторів, які визначають їхні стратегії та роботу. Ось основні з них:

1. Конкуренція на ринку: Ринок майнового страхування характеризується високою конкуренцією, де численні страхові компанії змагаються за клієнтів. Аналіз конкурентного середовища включає вивчення пропозицій, тарифів, рівня обслуговування та інноваційних рішень конкурентів.

2. Технологічні нововведення: Сучасні технології, такі як штучний інтелект, аналіз даних та онлайн-платформи, суттєво змінюють підходи страхових компаній до надання послуг, оцінки ризиків та взаємодії з клієнтами.

3. Зміни в уподобаннях споживачів: Зростання обізнаності клієнтів щодо страхового покриття та зміни в їхніх потребах, зокрема збільшення попиту на онлайн-продажі та гнучкі страхові пакети, впливають на стратегії страховиків.

4. Ризикові фактори: Природні катастрофи, економічні коливання та інші ризики можуть істотно впливати на виплати страховим компаніям і формування їхніх страхових портфелів.

5. Регуляторні зміни: Зміни в законодавстві та нормативних актах змушують страховиків адаптуватися до нових вимог і стандартів.

6. Обслуговування клієнтів та репутація: Якість обслуговування та репутація є важливими для залучення і збереження клієнтів. Соціальні мережі та відгуки можуть суттєво впливати на імідж страхової компанії.

7. Стратегії управління ризиками: Ефективне управління ризиками є критично важливим для успіху страховиків. Аналіз їхніх стратегій дозволяє оцінити готовність до різних сценаріїв.

8. Глобальні та локальні тренди: Світові та регіональні тенденції в економіці та суспільстві можуть впливати на попит на різні види майнового страхування.

Об'єктивний аналіз цих факторів може допомогти страховим компаніям адаптувати свої стратегії, покращувати якість послуг і забезпечувати ефективне управління ризиками в умовах змін.

Крім того, у першій половині 2023 року обсяг активів страховиків життя зріс на 4%, незважаючи на невелике зменшення активів ризикових страховиків через вихід семи компаній з ринку.

Валове преміювання з ризикового страхування зросло на 12%, досягнувши рівня IV кварталу 2021 року, а виплати підвищилися на 3%. Премії з автострахування зросли на 21% у першій половині року, перевищивши

довоєнний рівень. Премії та виплати з особистого страхування залишилися стабільними, тоді як премії з майнового страхування зросли на 9%. Однак інші види страхування зазнали зниження доходів. Авто- та особисте страхування продовжують формувати основну частину премій і виплат, становлячи близько 80% та 90% відповідно.

Зниження резервів збитків покращило коефіцієнт збитковості добровільного страхування, зменшивши його до 37%. Натомість у обов'язковому страхуванні цей показник зріс на 2 відсоткових пункти до 49%. Аквізиційні витрати та витрати на укладання договорів перестраховання трохи зросли, що зменшило комбінований коефіцієнт на 1 відсотковий пункт до 94%. Рентабельність капіталу страховиків склала 6%, більшість компаній продемонстрували прибуток. Крім того, страховики життя отримали рекордний прибуток за квартал, з прибутковою діяльністю 83% компаній.

На 1 липня 2023 року 11 страховиків не виконували нормативи платоспроможності та достатності капіталу, а одна компанія порушила вимоги щодо якості активів. Частка порушників нормативів в активах зросла до майже 1,8%.

Таблиця 1

Динаміка активів та кількості страхових в період з 2018 по 1 півріччя 2023 рр.

	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р. (1 півріччя)
Активи, млн. грн	63493	63903	64903	64737	70480	70785
Кількість	281	233	210	155	122	115

Джерело: сформовано та побудовано автором на основі [4].

Висновки по таблиці ми можемо зробити такі:

Зміна кількості страхових компаній:

1. З 2018 по 2023 (1 півріччя) кількість страхових компаній в Україні зменшилась на 59%.

2. Це може бути пов'язано з жорсткішими вимогами до капіталізації, а також з наслідками війни.

Зміна активів:

1. За період з 2018 по 2023 (1 півріччя) активи страхових компаній зросли на 11%.

2. Це може бути пов'язано з загальним зростанням цін та інфляцією.

Страховий ринок України протягом 2018-2023 (1 півріччя) зазнав значних змін. Кількість страхових компаній значно скоротилася, а валові страхові премії та страхові виплати спочатку зростали, а потім почали знижуватися через війну. Рівень збитковості протягом 2018-2023 (1 півріччя) був високим.

Очікується, що в 2024 році страховий ринок України продовжить відновлюватися, але темпи відновлення будуть залежати від ходу війни та темпів

економічного зростання.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз програм майнового страхування провідних страхових компаній України

Страхова компанія	Програма страхування	Розмір покриття	Щомісячний внесок	Особливі умови/обмеження
Арсенал Страхування	КАСКО «All risks»	10% від вартості з воєнних ризиків	-	Страхове покриття діє незалежно від того, хто керує т/з, за умови, що управління здійснюється на законних підставах; медичний огляд не є обов'язковим; неагрегатна страхова сума
ARX	Бронезахист	до 4500 грн	від 125 грн	Ніяких обмежень щодо воєнних ризиків та травм, широкий віковий діапазон, можливість страхування на будь-який термін
Uniq	КАСКО	Якщо більшість СТО не працюють, буде розраховано на базі середньо-ринкової вартості ремонту аналогічної автівки	-	Пропонують клієнтам отримати грошове відшкодування на особистий рахунок, враховуючи неможливість більшої частини СТО проводити ремонт.
VUSO	КАСКО Patriot	від 6 965 до 29820 грн	30 грн в день	Відновлення авто від наслідків воєнних дій на суму до 10% від вартості авто, ремонт при протиправних діях третіх осіб, стихійних лихах, пожежах, нападах тварин, виплата при викраденні чи знищенні автомобіля

Джерело: сформовано та побудовано автором на основі [1].

Отже, висновок за таблицею можна зробити такий:

1. Різноманіття програм:

• Різні страхові компанії пропонують програми з різними назвами, наприклад "КАСКО «АЦ»" від "Арсенал Страхування" або "Бронезахист" від ARX.

Ці програми мають різні умови та особливості, тому важливо ретельно їх порівняти перед вибором.

2. Розмір покриття: розмір страхового покриття може суттєво відрізнятися. Наприклад, ARX пропонує покриття до 4500 грн, а VUSO - від 6 965 до 29820 грн.

3. Щомісячний внесок:

- Щомісячний внесок також може суттєво відрізнятися, залежно від програми та страхової компанії.
- ARX пропонує внески від 125 грн, VUSO - 30 грн в день, а Uniga - залежно від вартості ремонту.

4. Особливі умови та обмеження:

- Кожна програма має свої особливі умови та обмеження.
- Наприклад, "Арсенал Страхування" пропонує покриття для незалежно від того, хто керує, а VUSO пропонує грошове відшкодування на рахунок клієнта.

Важливо ретельно вивчити всі умови та обмеження перед вибором програми.

5. Додаткові фактори:

Окрім вищезазначених факторів, при виборі програми майнового страхування також слід врахувати: ваш досвід водіння; вік та модель вашого авто; ваші особисті потреби та вподобання.

Висновки. Аналіз ринку страхування під час військового стану в Україні показує, що ця галузь зазнала значних змін у відповідь на виклики, пов'язані з конфліктом. В умовах підвищених ризиків зросла потреба в захисті майна та життів, що призвело до збільшення попиту на страхування, особливо у сферах, пов'язаних із військовими ризиками.

Страхові компанії швидко адаптувалися до нових умов, розширивши асортимент продуктів і впровадивши цифрові технології, які полегшили доступ до послуг і спростили процеси для клієнтів. Законодавчі зміни, спрямовані на підтримку ринку, також зіграли важливу роль у забезпеченні оперативності та ефективності роботи страховиків.

Отже, ринок страхування в Україні в умовах військового стану демонструє стійкість і здатність до інновацій.

Список використаних джерел

1. Застрахуватися від ризиків війни вже можна. Але страховки обмежені за сумами виплат та місцезнаходженням застрахованого. URL: <https://mind.ua/publications/20250600-zastrahuvatisya-vid-rizikiv-vijni-vzhe-mozhna-ale-strahovki-obmezheni-za-sumami-viplat-ta-misceznahodzhe>
2. Марценюк О.В., Польова О.Л., Руда О.Л. Страхування сільськогосподарських ризиків. Навчальний посібник. ВНАУ. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю.В., 2020. 376 с.
3. Про внесення змін до закону України «Про страхування»: Закон України від 04.10.2001 року № 2745-III (із змінами та доповненнями).
4. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat>
5. Страхування майна та відповідальності. Страхова група ТАС: веб-сайт. URL: <https://sgtas.ua/property-protection/strahuvannya-majna/> (дата звернення: 29.09.2023)
6. Страхування майна. Мега-Гарант-Життя: веб-сайт. URL: <https://megagarant.com/product/majno/> (дата звернення: 29.09.2023)
7. Марценюк О.В., Руда О.Л. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану та їх роль у післявоєнному відновленні України. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2024. № 1 (67). С. 7-23. DOI: 10.37128/2411-4413-2024-1-1

Анастасія РЕВУЖЕНКО,*
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ РИЗИКІВ У СТРАХУВАННІ: СУЧАСНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ

***Анотація.** У роботі досліджуються сучасні підходи до оцінки та управління ризиками у страхуванні. Розглядаються методи статистичного аналізу, актуарних розрахунків, стрес-тестування та використання інформаційних технологій. Також приділяється увага управлінню ризиками через диверсифікацію і перестраховування. Основна мета — мінімізація втрат і підвищення фінансової стійкості страхових компаній в умовах зростаючих кіберризиків та глобальних економічних змін.*

***Abstract.** In this paper, modern approaches to risk assessment and management in insurance are explored. The study focuses on methods such as statistical analysis, actuarial calculations, stress testing, and the use of information technologies. Risk management through diversification and reinsurance is also highlighted. The main goal is to minimize losses and enhance the financial stability of insurance companies in the face of growing cyber risks and global economic changes.*

Вступ. Аналіз ризиків є важливим чинником успішної діяльності страхових компаній. В умовах сучасних фінансових ринків і підвищеної невизначеності зростає актуальність використання передових методів оцінки та управління ризиками. До таких методів належать статистичні моделі, актуарні розрахунки і технологічні інструменти, спрямовані на зменшення можливих втрат. Для збереження стабільності та надійності страхові компанії повинні адаптуватися до нових викликів, зокрема кіберзагроз та глобальних економічних змін.

Виклад основного матеріалу. Аналіз ризиків відіграє важливу роль у страховій діяльності, оскільки страховики повинні розуміти та оцінювати ризики, які вони приймають на себе, щоб забезпечити захист інтересів клієнтів і свою фінансову стійкість. Страховий ризик — це ймовірність виникнення події, яка може призвести до матеріальних або інших втрат. Основне завдання страхових компаній полягає в управлінні такими ризиками, що включає визначення ймовірності їх настання та розрахунок можливих збитків.

У сучасному світі ризики супроводжують майже всі сфери людської діяльності, а їх грамотна оцінка є важливою передумовою успішного

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

функціонування організацій та бізнесу. У страхуванні, фінансовому секторі, виробництві та навіть охороні здоров'я належне управління ризиками забезпечує стабільність і довіру до системи. Я розгляну ключові сучасні підходи до оцінки ризиків, які дозволяють ефективно прогнозувати і мінімізувати їхній вплив.

Управління ризиками є ключовим елементом діяльності страхових компаній, оскільки ефективне передбачення та контроль ризиків допомагають запобігати значним фінансовим втратам. В умовах сучасної глобалізації та стрімкого розвитку технологій з'являються нові ризики, що вимагають адаптованих методів їх оцінки. Основне завдання страхових компаній полягає не тільки в наданні захисту клієнтам від непередбачених ситуацій, але й у забезпеченні власної фінансової стійкості та підвищенні конкурентоспроможності на ринку.

Фінансова стійкість страхових компаній залежить від аналізу ризиків. Від точності оцінки ризику залежить здатність страховика формувати достатні страхові резерви та надавати послуги з відповідними преміями. Значні фінансові втрати при настанні страхових випадків менш ймовірні, якщо більш точно оцінити ризики. Врахування ризиків дозволяє компаніям краще планувати свою діяльність, приймати зважені рішення та управляти своїм інвестиційним портфелем.

Статистичний метод оцінки ризику ґрунтується на екстраполяції тенденцій зміни певного показника на майбутнє, спираючись на дані з минулого. Цей метод використовується для оцінки економічних ризиків, коли підприємство має значний обсяг аналітичної та статистичної інформації про результати здійснення господарських угод протягом певного періоду.

Основна сутність статистичного методу оцінки ризику базується на теорії ймовірностей і розподілу випадкових величин. Це означає, що, маючи достатньо інформації про реалізацію певних ризиків у минулому для конкретних видів діяльності, будь-який суб'єкт господарювання може оцінити ймовірність їх виникнення в майбутньому.

З використанням цього методу можна оцінити ризик не лише конкретної угоди, але й загальний ризик підприємства, проаналізувавши динаміку його прибутків за певний період. Для оцінки ступеня прийнятності економічного ризику в літературі з теорії бізнесу та підприємництва також введено поняття "областей ризику".

Метод Монте-Карло (відомий також як метод статистичних випробувань або імітаційного моделювання) застосовується тоді, коли потрібно врахувати велику кількість факторів ризику, що проявляються у різних сферах підприємницької діяльності. Під час моделювання спочатку визначається набір параметрів, встановлюються діапазони їхніх значень, і кожному параметру присвоюється певна ймовірність. Далі випадковим чином вибираються значення параметрів з цих діапазонів, після чого розраховується інтегральний показник ризику. Імітаційне моделювання дозволяє створювати випадкові сценарії, а результат представлено у вигляді ймовірнісного розподілу всіх можливих результатів.

Цей метод найчастіше застосовується у складних для прогнозування ситуаціях. Багато аналітиків зазначають, що він дає більш оптимістичні результати порівняно зі сценарним методом, оскільки охоплює більшу кількість проміжних варіантів.

Метод Монте-Карло вперше був науково використаний під час розробки ядерної бомби. Свою назву він отримав на честь міста Монте-Карло, відомого центру казино та азартних ігор, де цей метод застосовується широко. Сьогодні метод Монте-Карло використовується майже у всіх наукових сферах, від фізики до економіки.

У межах методу Монте-Карло ризик оцінюється через моделювання можливих результатів. При цьому кожен фактор із невизначеністю замінюється діапазоном значень або ймовірнісним розподілом. Моделювання передбачає багаторазові розрахунки результатів, де кожен раз використовується новий набір випадкових значень функцій ймовірності. Для завершення моделювання може знадобитися виконати тисячі або навіть десятки тисяч обчислень, залежно від кількості невизначеностей та встановлених для них діапазонів. Це дозволяє отримати розподіл можливих наслідків.

При використанні ймовірнісних розподілів змінні можуть мати різні ймовірності для різних результатів. Такі розподіли є більш реалістичним способом опису невизначеності змінних під час аналізу ризику. Нижче наведено найпоширеніші типи ймовірнісних розподілів.

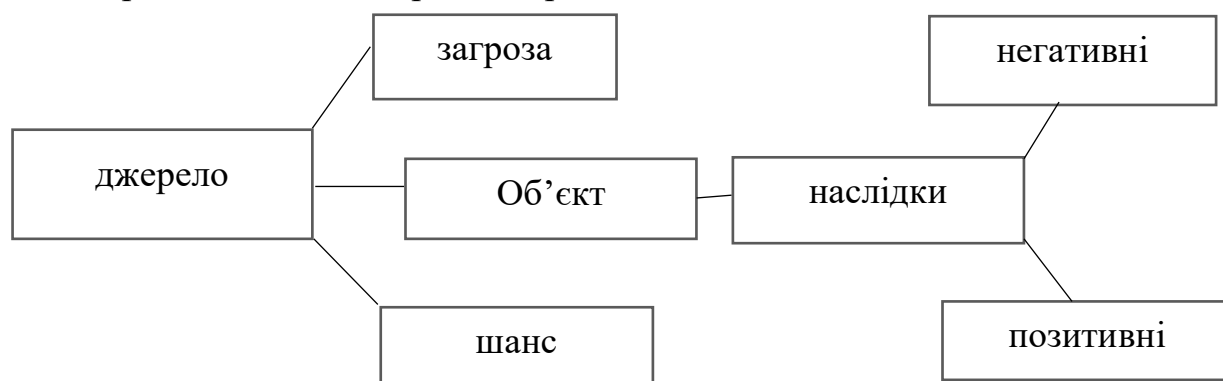

Рис. 1. Структура ризику

Джерело: сформовано автором на основі [7].

На зображенні представлено структуру ризику, яка включає кілька ключових елементів. Основою є "Джерело" ризику, яке може створювати певні загрози або шанси для "Об'єкта". Загрози можуть мати "Наслідки" для об'єкта, які можуть бути як "негативні", так і "позитивні". Це вказує на те, що ризик не завжди несе тільки небезпеку - він також може відкривати можливості або шанси для досягнення певних результатів. Ключова ідея полягає в тому, що ризики мають дві сторони, і правильне управління ними дозволяє мінімізувати негативні наслідки та максимально використовувати позитивні можливості.

Другий рік триває вторгнення росії в Україну, що є трагедією з великими людськими втратами та далекосяжними економічними наслідками. Потреби України в операційній, відновлювальній та реконструкційній сферах є вражаючими. Забезпечення достатньої фінансової підтримки для забезпечення

роботи уряду та надання мінімально необхідних послуг є критично важливим, оскільки в іншому випадку відновлення економіки та запобігання поглибленню бідності може стати набагато витратнішим завданням. Довготривале відновлення та екстрений ремонт мають виконуватися одночасно з постійною підтримкою основних служб. Крім бюджетної підтримки, Україна потребує термінових інвестицій для невідкладного ремонту – енергетичної інфраструктури, доріг, мостів, житла, шкіл і клінік – щоб забезпечити можливість надання послуг населенню. Вплив війни на страхову сферу є значущим і має різні аспекти. По-перше, збільшилась кількість та обсяг страхових виплат, пов'язаних зі збитками на житловий та комерційний майновий фонд, транспортні засоби та інші види страхування, зокрема в областях де ведуться активні бойові дії.

Подруге, попит на певні види страхових продуктів змінився. Наприклад, попит на автострахування, особисте страхування, медичне страхування та страхування відповідальності зростає, а попит на інші види страхування зменшується, що пов'язане також зі зростанням ризиків внаслідок війни і страхові компанії змушені підвищити страхові тарифи для забезпечення відповідного покриття ризиків та збитків.

По-третє, вносяться зміни в страхове законодавство та регуляцію для вирішення нових викликів, які виникають у зв'язку з війною, а страхові компанії розробляють нові стратегії ризикового менеджменту та впровадження інноваційних страхових продуктів, спрямованих на зменшення впливу воєнних ризиків.

Проаналізуємо показники діяльності страхових компаній в Україні за період 2020-2022 років. Дані з таблиці 1 свідчать про значне скорочення кількості страхових компаній у 2021 році. Ця тенденція зумовлена трансформацією ринку небанківських фінансових послуг, яка проводилася у відповідності до оптимізації законодавства України до стандартів ЄС. Основними причинами скорочення кількості учасників небанківського ринку стали добровільний вихід з ринку неактивних компаній, а також зміна регулятора українського страхового ринку.

Таблиця 2

Аналіз кількості страхових компаній за 2020-2022 рр.

№ з/п	Показники	2021	2022	2023	Питома вага, %			Відхилення +/-	
					2020	2021	2022	2021/2022	2022/2023
1	Кількість зареєстрованих страхових компаній	190	129	110	90,48%	83,23%	90,16 %	-61	-19
2	Компанії зі страхування життя	20	26	12	9,52%	16,77%	9,84%	6	-14
Всього:		210	155	122	100	100	100	-55	-33

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Зокрема, кількість страхових компаній скоротилася на 55 установ, всі ліцензії анульовано (деякі тимчасово, до усунення порушень), із них у третини – як захід впливу за вчинені ними порушення, за недотримання вимог законодавства України. На 01.01.2023 року кількість страховиків становила 122 (зменшення в порівнянні з 01.01.2021 на 88 установ), що є доволі суттєвим коливанням для ринку. Але така кількість ліквідованих страховиків не є наслідком виключно воєнного стану, а знову пов'язане зі суттєвими змінами вимог Національного банку України.

Висновок. Аналіз ризиків у страхуванні є важливим елементом для забезпечення фінансової стійкості компаній, особливо в умовах глобальних економічних змін і зростаючих кіберзагроз. Використання сучасних методів, таких як статистичний аналіз, актуарні розрахунки, стрес-тестування та імітаційне моделювання, дозволяє ефективно прогнозувати й управляти ризиками.

Вплив війни в Україні також відіграє значну роль у зміні структури ринку страхування, впливаючи на попит на різні види страхових продуктів та адаптацію до нових викликів. Для страхових компаній критично важливо використовувати адаптовані методи оцінки ризиків, що забезпечують стійкість до нових загроз і зберігають конкурентоспроможність на ринку. У цьому контексті, гнучкість і інноваційний підхід стають основними факторами для подолання викликів і розвитку галузі в умовах криз. Страхові компанії, які зможуть адаптувати свої моделі оцінки та управління ризиками до нових реалій, матимуть змогу зміцнити свої позиції на ринку в довгостроковій перспективі. Крім того, важливо, щоб страхові компанії активно співпрацювали з державними органами та міжнародними партнерами для розробки нових регуляторних стандартів і механізмів, що забезпечать стабільність і розвиток ринку в умовах постійних змін.

Список використаних джерел:

1. Добрик Л., Абрамов М. Воєнний вплив на страховий ринок України: аналіз перешкод та реструктуризація фінансового ландшафту. *REVIEW OF TRANSPORT ECONOMICS AND MANAGEMENT*. 2023. № 10 (26). С. 218–229 <https://crust.ust.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bde1b9d9-9243-46cd-9ae1-226b90815ca2/content>
2. Васильєва Т.А., Кривич Я.М. Економічний ризик: методи оцінки та управління. Навчальний посібник. 2015. 75 с. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50229/5/Економичnyi_ryzyk%20.pdf
3. Фединяк Д. Маркетингові стратегії проникнення підприємства на зовнішні ринки <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/963/1/Fedynyak%20D.P.,%20MUNzmi-51.pdf>
4. Висновки НБУ щодо страхового ринку України за 2021-2023 роки. Офіційний сайт Національного банку України (НБУ). URL: <https://bank.gov.ua/>
5. Козьменко О.В., Ковальчук Т.М. Фінансові ризики та управління ними в страхових компаніях. *Економіка та держава*. 2022. № 12. С. 23-31.
6. Culp, C.L. "The Risk Management Process: Business Strategy and Tactics", John Wiley & Sons, 2020.
7. Литвиненко Т. Аналіз небезпечних чинників. Оцінювання ризиків: діаграма оцінювання рівнів ризику. URL: <https://qualityexpert.com.ua/articles/664608-analiz-nebezpechnykh-chynnykiv-otsinyuvannya-ryzykiv-diahrama-otsinyuvannya-rivniv>

Катерина РЕПЕТІЙ*,
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

РОЛЬ БАНКІВ У ФІНАНСОВОМУ КОНТРОЛІ: ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** У статті розглядається роль банківських установ у системі фінансового контролю та їхня участь у протидії відмиванню грошей в умовах глобалізації. Акцент робиться на тому, як глобалізація фінансових ринків сприяє розширенню можливостей для незаконних фінансових операцій, у тому числі відмивання грошей. Аналізуються механізми, які банки використовують для ідентифікації підозрілих транзакцій та забезпечення прозорості фінансових потоків. Особлива увага приділяється міжнародним стандартам і вимогам, а також співпраці банків з державними органами у боротьбі з фінансовими злочинами.*

***Abstract.** In the conditions of modern globalization of financial markets, money laundering has become one of the most serious threats to the world economy. Banking institutions play a key role in preventing and countering these illegal processes, as they are the main intermediaries in the movement of financial resources. Implementation of effective financial monitoring systems allows banks not only to detect suspicious transactions, but also to contribute to international efforts in the fight against financial crimes. Entering into active cooperation with regulators and adhering to international standards, banks become important participants in the global system of financial security.*

Вступ. В умовах сучасної глобалізації фінансових ринків відмивання грошей стало однією з найсерйозніших загроз для світової економіки. Банківські установи відіграють ключову роль у запобіганні та протидії цим незаконним процесам, оскільки вони є основними посередниками у переміщенні фінансових ресурсів. Впровадження ефективних систем фінансового моніторингу дозволяє банкам не лише виявляти підозрілі операції, але й сприяти міжнародним зусиллям у боротьбі з фінансовими злочинами. Вступаючи в активну співпрацю з регуляторами та дотримуючись міжнародних стандартів, банки стають важливими учасниками глобальної системи фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приклад фінансового моніторингу у повсякденному житті можна побачити, коли банк відмовляє у проведенні платежу через нездатність клієнта підтвердити легальне походження

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

коштів. У таких випадках клієнт повинен надати документи, які свідчать про законне джерело отримання грошей, що використовуються для оплати. Якщо ж офіційні доходи клієнта не відповідають вартості активу, наприклад, нерухомості чи автомобіля, банк може запідозрити незаконне джерело коштів і заблокувати транзакцію. Такі дії є частиною заходів фінансового моніторингу, які спрямовані на запобігання відмиванню грошей та іншим фінансовим злочинам. Це дозволяє банкам контролювати фінансові потоки та забезпечувати дотримання законодавчих норм, що є особливо важливим в умовах посилення глобальних стандартів фінансової безпеки. Проблему можуть спричинити:

1. отримання заробітної плати неофіційно («в конверті»);
2. заробітки за кордоном;
3. незадекларовані доходи від надання різних послуг або ведення прихованої підприємницької діяльності;
4. отримання грошових подарунків, наприклад, від батьків, родичів чи близьких людей;
5. повна відсутність офіційних доходів, коли особа ніде не працює, будучи студентом чи безробітною.

Система фінансового моніторингу в Україні має два рівні: на першому рівні державний фінансовий моніторинг здійснюється суб'єктами державного фінмоніторингу, а на другому рівні – суб'єктами первинного фінмоніторингу виконується первинний моніторинг. [4]

Суб'єктами фінансового моніторингу є організації та особи, які за законодавством зобов'язані здійснювати заходи щодо виявлення та запобігання відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. В Україні до таких суб'єктів належать: Банківські установи; Фінансові установи, Небанківські фінансові установи; Професійні учасники ринку цінних паперів; Підприємства, які здійснюють операції з дорогоцінними металами та камінням; Нотаріуси, адвокати та інші юридичні консультанти; Державні органи; Інші організації та особи. Ці суб'єкти мають обов'язок дотримуватись законодавства у сфері фінансового моніторингу, виявляти підозрілі операції та повідомляти про них відповідні органи.

Згідно із Законом про фінансовий моніторинг, державний фінмоніторинг включає здійснення дій і заходів зі збору, обробки та аналізу інформації щодо фінансових операцій. Ці дані надходять від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, а також від інших державних органів і відповідних структур інших країн. Основна мета таких заходів полягає у виявленні можливих випадків відмивання доходів, отриманих незаконним шляхом, фінансування тероризму та інших незаконних фінансових операцій. Важливо зазначити, що Державний фінансовий моніторинг відповідає за аналіз фінансових операцій суб'єктів, що підпадають під державний контроль у цій сфері. [1]

В Україні створено центральний орган виконавчої влади, відповідальний за питання фінансового моніторингу - Державну службу фінансового моніторингу України (Фінансова розвідка України, FIU). Цей орган займається реалізацією державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації

(відмиванню) злочинних доходів, фінансуванню тероризму та поширенню зброї масового знищення. Він підпорядковується Кабінету Міністрів України, який координує та спрямовує його діяльність. Міністр фінансів України відповідає за координацію роботи цього органу.

У боротьбі з цим явищем важливу роль відіграє співпраця з міжнародними організаціями, оскільки легалізація незаконно отриманих доходів є глобальною проблемою. Державна служба фінансового моніторингу в рамках міжнародного співробітництва укладає міжнародні угоди, переважно міжвідомчого характеру, та співпрацює з іноземними структурами для обміну досвідом і інформацією. Крім того, вона активно бере участь у різних міжнародних заходах.

Також ключову ролі фінансового моніторингу в банківській системі, підкреслюють різні функції, які виконуються для захисту банків та їх клієнтів від фінансових злочинів. Завдяки цим заходам, банки не тільки дотримуються законодавчих норм, але й підвищують власну безпеку та знижують ризики участі в незаконних операціях.

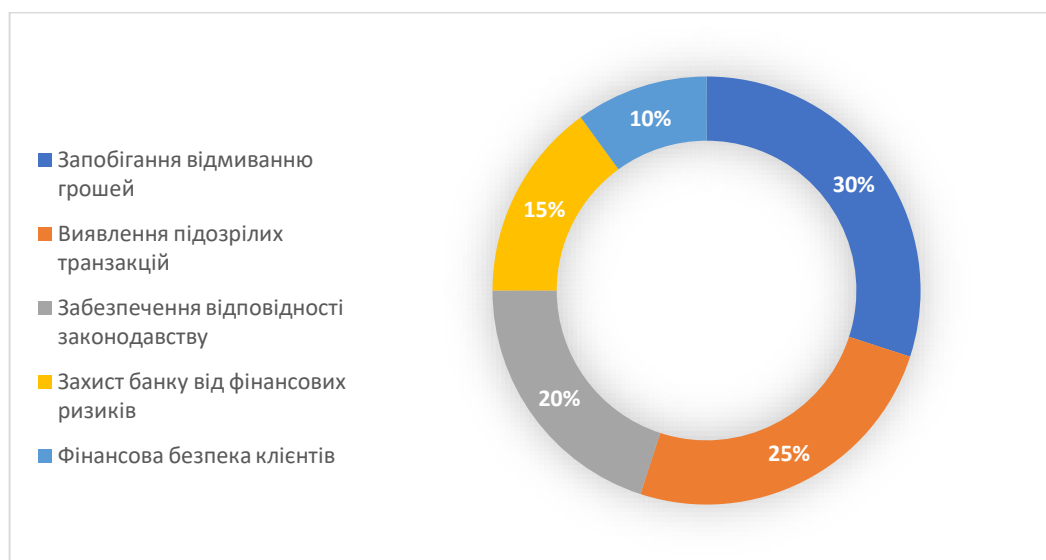

Рис.1 Роль фінансового моніторингу у банківській системі

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [5].

Фінансовий моніторинг у банках забезпечує безпеку та законність операцій. Основні функції включають запобігання відмиванню грошей (30%), виявлення підозрілих транзакцій (25%) і дотримання законодавства (20%). Він також допомагає зменшити фінансові ризики для банку (15%) та захищає фінансову безпеку клієнтів (10%).

Протидія легалізації незаконних доходів – це завдання, яке стосується не лише банківського сектору. Проте саме банки піддаються найбільшому ризику потрапляння у схеми відмивання грошей. Водночас банківські установи стають дедалі більш привабливими не лише для традиційних схем, а й для нових віртуальних механізмів через впровадження фінансових інновацій та зростання обсягу електронних готівкових розрахунків.

Швидкість фінансових переказів, яку можуть забезпечити банки, робить їх цільовими для тих, хто прагне легалізувати незаконно отримані кошти. Якщо

банківські установи не приділяють достатньої уваги виявленню та блокуванню сумнівних фінансових операцій, вони можуть стати інструментом для легалізації таких коштів. Це може призвести до негативних наслідків для банків, зокрема до втрати довіри з боку клієнтів та підвищеної уваги з боку регуляторів і правоохоронних органів.

Звичайним способом відмивання грошей та їх приховування через банки є використання особистих рахунків. Таким чином, зловмисники можуть відкривати рахунки в різних банках від імені певних компаній, часто нових або заснованих менш ніж рік тому, розподіляючи «брудні» гроші на операції, які не викликають підозр.

Основні методи відмивання грошей кіберзлочинцями:

1. Переведення коштів на карткові та корпоративні рахунки для готівкових виведень через банкомати.

2. Перекази через рахунки фізичних і юридичних осіб із наступним придбанням товарів онлайн.

3. Передача грошей на електронні гаманці для покупок.

4. Обмін чи розміщення коштів на електронних гаманцях.

Відповідно до законодавства України, як банківські, так і небанківські фінансові установи зобов'язані подавати інформацію про операції, які можуть підлягати фінансовому моніторингу. Аналіз динаміки інформування про такі операції за період 2018-2022 років дає можливість оцінити, як змінювався обсяг поданої інформації, а також імовірні причини цих змін, такі як економічні фактори, посилення контролю та нові підходи до моніторингу.

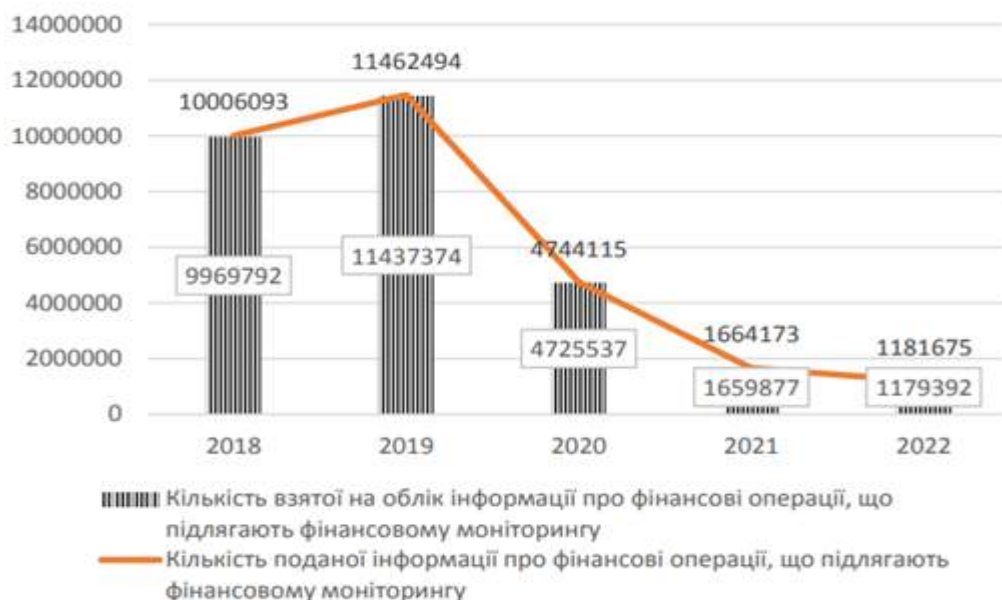

Рис.2 Динаміка інформування про фінансові операції протягом 2018-2022 рр., од

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [2].

У 2019 році спостерігається пік кількості фінансових операцій, що підлягають моніторингу, — понад 11 мільйонів. Проте вже у 2020 році їхня кількість різко зменшується майже вдвічі. До 2022 року цей показник знижується

до близько 1,2 мільйона операцій. Така тенденція може свідчити про вплив різних факторів, зокрема змін в економіці, регулюванні фінансової діяльності або нових підходів до моніторингу, що призвели до зменшення обсягів інформування про фінансові операції.

Однак, сучасні банки стикаються з ризиком через розвиток цифрових технологій, які надають злочинцям нові можливості для приховування незаконних доходів. Використання віртуальних валют та електронних гаманців ускладнює контроль за фінансовими потоками. Тому банки впроваджують додаткові механізми контролю за онлайн-транзакціями. Ці заходи допомагають банкам зменшити ризики залучення до схем відмивання грошей та підвищити безпеку власної діяльності, водночас сприяючи зміцненню загальної фінансової стабільності на глобальному рівні.

Висновок. Банківські установи відіграють ключову роль у фінансовому моніторингу та запобіганні відмиванню грошей, що стає особливо важливим в умовах глобалізації. Як посередники у переміщенні фінансових ресурсів, банки зобов'язані виявляти та блокувати підозрілі транзакції, забезпечуючи дотримання законодавства та зміцнюючи глобальну фінансову безпеку. Ефективні системи моніторингу дозволяють швидко реагувати на незаконні операції, знижуючи ризики для банків і клієнтів, водночас зміцнюючи їхню репутацію як надійних фінансових партнерів.

Крім цього, стаття містить важливі статистичні дані, що підкреслюють ефективність моніторингу. Таблиці демонструють основні функції: запобігання відмиванню грошей (30%), виявлення підозрілих транзакцій (25%) та дотримання законодавства (20%). Проаналізовано також динаміку перевірених операцій за 2018-2022 роки, яка відображає вплив змін в економіці та регуляторні вимоги. Співпраця банків з регуляторами та міжнародними організаціями є ключовою для успішного фінансового моніторингу та зміцнення глобальної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Закон про фінансовий моніторинг: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/zakon-ukraini-pro-zapobigannja-ta-protidiju-legalizacii-%28vidmivannju%29-dohodiv-oderzhanih-zlochinnim-shljahom-finansuvannju-terorizmu-ta-finansuvannju-rozpovsjudzhennja-zbroi-masovogo-znischennja>
2. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2022 рік: веб-сайт. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf>.
3. Методи відмивання грошей кіберзлочинцями: веб-сайт. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/411/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D0%94%D0%A1%D0%A4%D0%9C%D0%A3/2013%2012%2025_tipolog2013.pdf
4. Система фінансового моніторингу в Україні : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20>
5. Складові фінансового моніторингу. веб-сайт. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/ua/activity/nahliad-za-rynkom/finansovyi-monitorynh/>

Тетяна САВОЛЮК,*
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ПІД ЧАС ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА РИЗИКИ

***Анотація.** Економічна нестабільність доволі звичайне явище, особливо в XXI ст. Світ уже звик до нестійності фондового ринку і більшість інвесторів буквально змушені пристосовуватись до нових умов. В даній статті розібрано детальні фактори впливу на інвестиційну діяльність під час економічної нестабільності. Розглянуті сучасні підходи, ризики та методи їх усунення.*

***Abstract.** Economic instability is quite a common phenomenon, especially in the 21st century. The world is already used to the volatility of the stock market and most investors are literally forced to adapt to new conditions. This article analyzes the detailed factors influencing investment activity during economic instability. Modern approaches, risks and methods of their elimination are considered.*

Вступ. Економічна нестабільність, явище доволі не нове у глобальному розумінні. Світ часто стикається з тими чи іншими факторами, які вкрай негативно впливають на функціонування економіки як однієї держави так і більшості держав в цілому. Лише у XXI ст. Глобальна економіка зазнала ударів від 2 пандемій 2008 та 2020-2022 років, війна в Україні також негативно впливає на функціонал економіки. Ці фактори призводять до інфляційних процесів в Європі та США, що негативно впливає на інвестування під час економічної нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до самої теми дослідження, варто детально розглянути, що ж таке економічна нестабільність. Економічна нестабільність - це стан економіки, коли спостерігаються різкі коливання в ключових економічних показниках. Наприклад, внутрішній валовий продукт (ВВП), курси валют, рівень безробіття та інфляція. Є певні ознаки, що свідчать про економічну нестабільність, до них можна віднести

1. Зниження економічного зростання, тобто іншими словами це спад економічної активності, який може супроводжуватись станом рецесії.

2. Високий рівень інфляції та дефляції - надто швидке зростання або ж падіння ціни на товар та послуги.

3. Зростання безробіття - традиційно відбувається через скорочення робочих місць та закриття підприємств.

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

4. Фінансова криза - перш за все це пролеми в банківській та фінансовій сфері, що можуть викликати дефолт або навіть банкрутство великих компаній.

Варто розглянути також фактори, через які економічна нестабільність може бути спричинена

1. Глобальні кризи (фінансові кризи, пандемії, війни)
2. Природні катаклізми (кліматичні зміни, повені, землетруси)
3. Політична нестабільність (військові конфлікти, зміна урядів, санкції)
4. Енергетичні кризи (різкі зміни цін на газ, нафту та інші ресурси)

На сьогодні 3 з 4 цих факторів сильно впливають на Україну, це глобальна криза, політична нестабільність та енергетична криза. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну буквально затормозило будь-які як вітчизняні так і зарубіжні вкладення в нашу державу. Адже інвестор перш за все хоче безпеку для своїх вкладень та бізнесу, чого на жаль не можна гарантувати при військовому конфлікті. Друга криза, яка не оминула Україну це глобальна криза, адже наша держава буквально не встигла економічно оговтатись від пандемії коронавірусу, як одразу почалась війна і новий удар як по економіці так і по інвестиційним спроможностям. І третій фактор це енергетична криза. РФ як метод шантажу та схиляння України до “мирних переговорів” на своїх умовах використовує свої терористичні удари по енергетичній інфраструктурі України. Україна ж змушена запозичувати електроенергію у країн партнерів, що значно впливає на ціни енергоресурсів у всьому світі. Звичайно, у післявоєнному відновленні України велику роль будуть відігравати саме міжнародні інвестицій у буквально кожному сфері економіки держави.

Провівши аналітику за показниками Міністерства фінансів України можна виділити рекомендації для сфер фінансування інвесторів під час війни.

Таблиця 1

Рекомендації інвесторам щодо вкладень коштів у різні сфери бізнесу в Україні

Тип активу	Тенденція під час війни в Україні	Рекомендації для інвесторів
Технології	Значне зростання	Вкладати кошти у технологічні компанії та підприємства, які займаються виготовленням ІТ-продукції
Охорона здоров'я	Зростання	Інвестування в компанії, що займаються медичними дослідженнями
Золото	Зростання	Придбати золото як засіб хеджування
Нерухомість	Незначне падіння	Дещо зачекати для стабілізації цін на ринку
Авіація	Суттєве зростання	Вкладати кошти у розробку безпілотних систем керування
Готельний бізнес	Суттєве падіння	Уникати вкладень
Нафта і газ	Суттєве падіння	Вкладати незначні кошти для того аби підтримати стабілізацію цін на продукцію на ринку.

Джерело: побудовано автором на основі [1].

Завдяки розвитку цифрових технологій і доступу до глобальних фінансових ринків, інвестори можуть швидко реагувати на зміни, користуючись новими інструментами, такими як криптовалюти або фінансові деривативи, які

можуть стати важливими складовими стратегій під час економічної нестабільності. Але з цими можливостями приходять і додаткові ризики, які необхідно враховувати при розробці інвестиційної стратегії.

Проте, цікавим фактом є те, що економічні кризи попри ризики, для інвесторів відкривають низку можливостей. Завдяки таким можливостям інвестори можуть розширити свій портфель. Основні можливості, які можуть виникати при економічній нестабільності

1. Купівля активів за зниженими цінами, тобто під час кризи, ціни на акції, облігації та інші активи часто падають через розповсюджену паніку на ринках та масовий продаж цінних паперів. Звичайно, що навіть якісні активи падають в ціні, і це дає можливість інвесторам скористатись такою досить вигідною умовою. Як правило, з часом ринок стабілізується і ціни на активи лише зростають, тоді інвестори, які придбали активи на так званому кризовому дні, отримують значний прибуток.

2. Інвестиції в стабільні компанії. Зазвичай фондовий ринок працює за такою системою, що під час кризи слабші компанії можуть зіштовхнутись із різними фінансовими проблемами або навіть збанкрутувати. Тому інвестори зазвичай вкладають свої кошти в стійкі та фінансово сильні компанії, для того аби після кризи отримати більші дивіденди.

3. Можливість отримання високих прибутків на валотальних ринках. Будь-яка криза часто супроводжується високою валотальністю ринків. При таких умовах інвестори можуть заробити на короткострокових коливаннях цін. В таких умовах інвестори використовують безліч фінансових інструментів, наприклад опціони, ф'ючерси або інші деративи.

4. Диверсифікація портфеля. Будь-яка криза змушує інвесторів проводити перегляд свого інвестиційного портфеля, що може призвести до диверсифікації активів. Такий метод є важливим, адже захищає інвестора від майбутніх ризиків. Зараз більшість інвесторів включає до свого портфелю активи, які менш вразливі до криз, це золото та нерухомість.

5. Інвестиції у відновлювальні сектори. Після економічної кризи деякі сектори можуть зростати значно швидше ніж інші. Наприклад, після пандемії коронавірусу, фактором відновлення стала саме медицина, адже більшість інвесторів вливали кошти в медицину для того аби якнайшвидше виготовити саму вакцину від вірусу [3].

Варто зазначити, що інвестування під час економічної нестабільності супроводжуються багатьма проблемами, такими як

1. Падіння обсягів інвестиційної діяльності. Зазвичай ця проблема виникає тоді, коли відбуваються глобальні процеси в економіці. Тобто саме такі процеси мають значний вплив на падіння обсягів інвестицій.

2. Низька якість та ефективність використання інструментів стимулювання інвестицій. Є багато інструментів та стратегій для того аби сприяти більш стабільному становищу інвестицій в тому чи іншому регіоні.

3. Інфляційний ризик. Один з найбільш неконтролюючих факторів, адже коли існує інфляційний ризик, відповідно є тотальна зміна цін. І коли ми звикли, що інфляція це зміна цін на товари, або ж умовно грошове знецінення, то у випадку з інвестиційним портфелем не все так однозначно. Адже до портфелю можуть входити різні активи та цінні папери, наприклад криптовалюта, яка є дуже чутливою до інфляційних процесів у світі.

Звичайно, що будь-який ризик усувається певним інструментом, за науковим терміном це називається хеджування. Хеджування здебільшого використовують саме для зниження можливих втрат від несприятливих змін на ринку. Найбільше такий метод захищає інвесторів саме від інфляційних процесів та валютних коливань.

Однією з основних стратегій, яку активно використовують інвестори в періоди економічної нестабільності, є диверсифікація портфеля. Диверсифікація дозволяє знизити ризики за рахунок інвестування в різні активи, які не корелюють між собою. Це можуть бути акції, облігації, товари, валюти, нерухомість та інші фінансові інструменти. Така стратегія допомагає зменшити вплив коливань однієї конкретної категорії активів на загальний стан інвестиційного портфеля, забезпечуючи більшу стійкість до кризових ситуацій.

У часи економічної нестабільності особливо важливими стають також активи, які можуть служити «тихими гаванями» — безпечними активами, які зберігають свою вартість навіть під час глобальних фінансових коливань. Це може бути золото, іноземна валюта або державні облігації високорозвинених країн. Інвестори часто звертаються до таких інструментів під час рецесій, щоб захистити свій капітал від великих втрат, адже ці активи традиційно мають менший рівень волатильності порівняно з акціями чи корпоративними облігаціями [4].

Ще одним важливим підходом є використання короткострокових інвестиційних стратегій, що дозволяють уникати довгострокових зобов'язань, коли економічна ситуація невизначена. Короткострокові інвестиції дозволяють гнучко реагувати на зміни в ринкових умовах і оперативно адаптувати портфель до нових реалій. Це може бути інвестування в фінансові інструменти з низьким терміном погашення, такі як депозитні сертифікати, казначейські облігації або коригування структури портфеля з урахуванням поточних тенденцій.

Таким чином, інвестиційні стратегії під час економічної нестабільності потребують особливої уваги до ризиків і гнучкості. Диверсифікація портфеля, інвестування в безпечні активи, а також використання короткострокових і адаптивних стратегій можуть допомогти інвесторам зберегти капітал і навіть отримати прибуток у складних умовах. Однак важливо також враховувати регуляторні, валютні та ринкові ризики, що можуть виникати внаслідок нестабільності, і мати чіткий план дій для мінімізації можливих втрат.

Висновок. Підводячи підсумки даного дослідження варто зазначити, що інвестування в період економічної нестабільності реальне, але з дотриманням певних вимог. Адже інвестиції це важка ніша та розуміння не просто цін на активи, а й саме розуміння зміни цих цін за певних умов. В Україні ринок інвестицій відповідно має перспективу.

Список використаних джерел

1. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>
2. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
3. Баффет В. Правила інвестування. Як зберігати та примножувати капітал” 2019 р. вид. С. 43-71.
4. Грем Б. Розумний інвестор. Стратегія вартісного інвестування. 2022 р. вид. С. 187-189.

Анна ТКАЧУК,*
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті наведено теоретичні та практичні аспекти оптимізації структури капіталу підприємства. Акцентовано увагу на необхідності пошуку ефективного капіталу між власним та позиковим капіталом, який мінімізує фінансові ризики та забезпечує максимальну вартість підприємства. Проведено аналіз основних підходів для визначення оптимальної структури капіталу, зокрема моделі Моділіані-Міллера, компромісної теорії та теорії ієрархії джерел фінансування. Виявлено вплив ключових чинників, таких як вартість капіталу, податкові пільги та фінансова стійкість, на формування структури капіталу. Запропоновано рекомендації щодо управління капіталом для підвищення фінансової ефективності підприємств в умовах динамічного ринкового середовища.

Abstract. The article considers the theoretical and practical aspects of optimizing the capital structure of the enterprise. Attention is focused on the need to find effective capital between equity and loan capital, which minimizes financial risks and ensures the maximum value of the enterprise. An analysis of the main approaches for determining the optimal capital structure, in particular the Modigliani-Miller model, the compromise theory and the theory of the hierarchy of funding sources, was carried out. The influence of key factors, such as the cost of capital, tax benefits and financial stability, on the formation of the capital structure is revealed. Recommendations on capital management are offered to improve the financial efficiency of enterprises in a dynamic market environment.

Вступ. Оптимізація структури капіталу є ключовим елементом фінансового управління підприємством, оскільки вона визначає ефективність використання фінансових ресурсів і впливає на стабільність його діяльності. У сучасних умовах ринкової економіки, де конкуренція постійно зростає, правильний вибір між власним і залученим капіталом стає вирішальним для забезпечення фінансової стійкості та здатності підприємства до зростання. Вивчення аспектів оптимізації структури капіталу дозволяє не лише підвищити рентабельність, але й знизити фінансові ризики.

Виклад основного матеріалу. Для пошуку ефективного балансу між власним і позиковим капіталом необхідно отримати кілька ключових аспектів,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

які повністю досягнуть балансу між фінансовою стійкістю і прибутковістю підприємства.

Власний капітал традиційно є дорожчим, але менш ризиковим джерелом фінансування, тоді як позиційний капітал може збільшити вашу дохідність до рахунку фінансового важеля, але водночас завершити фінансові ризики (наприклад, ризик неплатоспроможності або збільшення боргового навантаження).

Ефективне співвідношення між власним та позиковим капіталом повинне:

1. Мінімізувати фінансові ризики : Надмірне використання позикових коштів може призвести до проблеми з обслуговуванням боргу та зростання ризику банкрутства. Тому важливо збалансувати боргові зобов'язання таким чином, щоб забезпечити стабільність підприємства навіть у складних ринкових умовах.

2. Максимізація вартості підприємства : Оптимізація структури капіталу підвищення ринкової вартості підприємства, збереження правильного співвідношення між джерелами фінансування дозволяє знизити загальну вартість капіталу та підвищити прибутковість для акціонерів. [1]

Теоретичні та практичні аспекти оптимізації структури капіталу підприємства, спрямовані на пошук ефективного співвідношення між власними та позиковими ресурсами для забезпечення стабільного розвитку і зростання вартості підприємства.

Теоретичні аспекти:

1. Теорія Модільяні-Міллера (ММ) : Відповідно до теореми Модільяні-Міллера (без урахування податків), структура капіталу не коштує на вартість підприємства. Однак у реальному світі, з урахуванням податків і витрат банкрутства, ця теорія передбачає, що підприємства можуть зменшувати свої витрати на капітал за рахунок використання боргового фінансування, після відсотків за позиками зменшуються податкові навантаження.

2. Компромісна теорія : Ця теорія стверджує, що підприємство повинно знайти баланс між витратами від використання позикового капіталу (додаткові переваги) та витратами, пов'язаними з фінансовими труднощами та результатом банкрутства. Досягається оптимальна структура капіталу, коли переваги від позикового фінансування зрівнюються з його ризиками.

3. Теорія ієрархії джерел фінансування : Відповідно до цієї теорії підприємство надає перевагу внутрішнім джерелам фінансування (нерозподіленому прибутку), а якщо внутрішніх ресурсів недостатньо, звертаються до позики. Випуск нових дій розглядається як останній крок через високі витрати та ризики розмивання капіталу.

Практичні аспекти:

1. Оцінка вартості капіталу: Оптимізація структури капіталу створює ретельний розрахунок середньозваженої вартості капіталу (WACC). Мета — втратити цю вартість, порушивши її прямо на прибутковість і вартість підприємства. Практична задача — знайти таке співвідношення власного та позикового капіталу, яке мінімізує WACC.

2. Аналіз фінансового важеля : Практичне використання позиційного капіталу дозволяє збільшити прибутковість на власний капітал за рахунок ефекту фінансового важеля. Однак важливо, щоб використання боргу не призвело до значного боргового навантаження, яке може поставити під загрозу фінансовій стійкості підприємства.

3. Фінансова стійкість і ризику : На практиці підприємства повинні отримати свої індивідуальні фінансові ризику, галузеві особливості та економічні умови, щоб уникати значного боргового навантаження. Погіршення ринкових умов або зростання процентних ставок може зробити обслуговування боргу дорожнім і ризикованим. [2]

Аналіз основних підходів до визначення оптимальної структури капіталу — це ключовий етап у процесі фінансового управління підприємством. Три основні підходи — модель Модільяні-Міллера, компромісна теорія та теорія ієрархії джерел фінансування — дають різні погляди на те, як підприємство може досягти оптимального співвідношення між власними та позиковими ресурсами. [4]

Таблиця 1

Порівняльний аналіз підходів

Підхід	Основна ідея	Коли доцільно	Ризики/Обмеження
Модель Модільяні-Міллера	Структура капіталу не впливає на вартість підприємства (без податків), з податками — на позиції вартості підприємства	При наявності податкових пільг та стабільних фінансових потоків	Ідеалізовані умови, не враховуються ризики банкрутства
Компромісна теорія	Оптимальне співвідношення між боргом та власним капіталом залежить від компромісу між витратами та витратами	Коли необхідно змінювати вартість капіталу, але без зниженого боргового навантаження	Складно налаштування точну "оптимальну" точку
Теорія ієрархії джерел	Компанії надають перевагу внутрішнім джерелам, далі боргам, і тільки після цього — випуску нових акцій	Підприємства з високим рівнем нерозподіленого доходу, що видають випуску нових акцій	Не враховує стратегічні фінансові рішення щодо зовнішнього фінансування

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Формування оптимальної структури капіталу підприємства залежить від ряду ключових чинників, серед яких виділяється вартість капіталу, податкові пільги та фінансова стійкість. Ці фактори впливають на рішення підприємства щодо співвідношення між власним і позиковим капіталом, а також на здатність досягати ефективною фінансовою стратегією.

1. Вартість капіталу

Вартість капіталу є одним із основних факторів, що впливають на структуру капіталу, після чого відображається ціна, яку підприємство планує за

використання фінансових ресурсів.

Підприємства прагнуть оптимізувати середньозважену вартість капіталу (WACC) . Оптимальна структура капіталу передбачає наявність власного та позикового капіталу, при якому WACC мінімізується, що сприяє зростанню вартості підприємства. Якщо вартість боргу занадто висока через ризики або високі процентні ставки, підприємство може уникати значного боргового навантаження.

2. Податкові пільги

Податкові пільги, особливо ті, що пов'язані з можливістю відрахування відсотків за позиковим капіталом з оподаткованого прибутку, суттєво впливають на рішення про структуру капіталу.

Однак негативна залежність від податкових полів може бути ризикованою, після зміни податкового законодавства або умов кредитування може негативно вплинути на структуру капіталу і фінансові результати підприємства.

3. Фінансова стійкість

Фінансова стійкість — це здатність підприємства забезпечити своє явище і розвиток у довгостроковій перспективі, зберігаючи при цьому баланс між зобов'язаннями та активами.

Компанії з високою фінансовою стійкістю можуть дозволити собі більший рівень боргу, оскільки вони мають можливість його обслуговувати, тоді як менш стійкі підприємства повинні бути обережнішими зі збільшенням боргового навантаження. [5,6]

Управління капіталом в умовах динамічного ринкового середовища вимагає гнучкого підходу, адаптації до змін джерела ринку та зваженого вибору фінансування. Для підвищення фінансової ефективності підприємств важливо забезпечити баланс між ризиками, витратами та доходами.

1. Оптимізація структури капіталу.

Оптимальна структура капіталу дозволяє підприємству мінімізувати вартість капіталу і зберегти фінансову стійкість.

2. Гнучке використання позикового капіталу.

Позиційний капітал дозволяє підприємствам швидко розширювати операції, але його використання має бути збалансованим.

3. Підвищення ліквідності та управління грошовими потоками.

Фінансова ефективність значно залежить від рівня ліквідності підприємства і здатності управляти грошовими потоками.

4. Залучення інвестицій та диверсифікація джерел фінансування.

Для підвищення стійкості та незалежності від зовнішніх факторів підприємства слід розглянути різні можливості фінансування.

5. Активне управління ризиками.

У динамічному ринковому середовищі підприємства повинні бути готові до ризиків, пов'язаних із зміною ринкових умов, коливанням валют, процентних ставок або кон'юнктури.

6. Підвищення рентабельності та інвестицій в інновації.

Для забезпечення довгострокової фінансової ефективності підприємствам

необхідно зосереджуватись на підвищенні рентабельності та пошуку нових можливостей для розвитку.

7. Формування резервів та створення фінансової подушки.

Для підвищення стійкості до економічних потрясінь підприємства слід сформувати фінансові резерви [7].

Висновки. Оптимізація структури капіталу підприємства є ключовим аспектом фінансового управління, що впливає на загальну ефективність бізнесу. Сучасні теоретичні підходи, такі як модель Моділіані-Міллера, компромісна теорія та теорія ієрархії джерел фінансування, надають цінні інструменти для визначення оптимального капіталу. Ключові чинники, зокрема вартість капіталу, податкові пільги та фінансова стійкість, змінюють значущу роль у формуванні стратегії фінансування.

В умовах динамічного ринкового середовища підприємство повинно постійно переглядати свою капітальну структуру, адаптуючи її до змін у зовнішньому середовищі та внутрішніх умовах. Це вимагає впровадження сучасних фінансових практик і методик, а також активного управління ризиками. З метою підвищення фінансової ефективності підприємства використовують інноваційні рішення в управлінському капіталі, що дозволяють забезпечити стійкий розвиток і конкурентоспроможність на ринку.

Узагальнюючи, оптимізація структури капіталу — це не лише теоретичне питання, але й практична потреба, яка не впливає на фінансову стабільність і успішність підприємств у сучасному економічному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Біла Н. І. Пошук ефективного співвідношення власного та позикового капіталу для мінімізації фінансових ризиків підприємства. *Фінанси України*. № 10(3). С. 55-63. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_22/1/26.pdf
2. Гайдук О. В., Поляков С. М. Оптимізація структури капіталу підприємства: теоретичні та практичні аспекти. *Економічні студії*. № 28(2). С. 76-85. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/studconf/387.pdf>
3. Гончаренко Т. О. Аналіз підходів до визначення оптимальної структури капіталу: моделі Моділіані-Міллера та компромісної теорії. *Фінанси і кредит*. № 33(6). С. 101-110. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10462/1.pdf>
4. Давиденко В. С., Корнієнко, Ю. П. Теорія ієрархії джерел фінансування в сучасній практиці управління капіталом підприємства. *Вісник економічної науки України*. № 50(1). С. 94-102. URL: http://www.confcontact.com/20101008/4_hotyun.htm
5. Захарченко, І. І. Вплив податкових полів та вартості капіталу на оптимізацію структури фінансування. *Податкова політика та фінансове управління*. № 19(4). С. 68-75. URL: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy>
6. Іванова О. С., Коваленко, Д. П. Вплив фінансової стійкості на формування структури капіталу підприємств. *Економічний простір*. № 175(5). С. 56-63. <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/5546/finansova-stiykist.pdf>
7. Кравченко М. О. Рекомендації щодо управління капіталом для підвищення фінансової ефективності в умовах динамічного ринкового середовища. *Економіка підприємств України*. № 31(9). С. 82-90. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/38.pdf

Владислава СУКОННИК,*
студентка 1 курсу (бакалавр),
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ В УКРАЇНІ

Анотація. У представленій статті визначено концептуальні положення та підходи до управління фінансовими ризиками та їх значення в контексті інтеграції вітчизняного фінансового менеджменту в глобальний простір. Запропоновано новий науковий підхід до управління фінансовими ризиками в контексті неочікуваних фінансових коливань. Встановлено, що система фінансового ризику є контекстом тактичних і скоординованих дій на всіх рівнях, спрямованих на координацію взаємодії стратегії і тактики управління в умовах інтеграційного процесу. Розглянуто та представлено інструменти застосування якісно нових підходів, що забезпечують ефективне управління фінансовими ризиками та дають можливість переходу на якісно новий рівень управління фінансами. Метою наукового дослідження є вивчення та розробка основних концепцій управління фінансовими ризиками на основі стратегії сучасного інтегрованого інструментарію управління ризиками. Отримати економічні вигоди в процесі інтеграції в міжнародний фінансовий простір. Сучасний підхід до прийняття стратегічних рішень в управлінні фінансовим ризиком, що враховує його особливості.

Abstract. The presented article defines conceptual provisions and approaches to financial risk management and their significance in the context of the integration of domestic financial management into the global space. A new scientific approach to financial risk management in the context of unexpected financial fluctuations is proposed. It was established that the financial risk system is the context of tactical and coordinated actions at all levels, aimed at coordinating the interaction of management strategy and tactics in the context of the integration process. Tools for the application of qualitatively new approaches that ensure effective management of financial risks and provide an opportunity to transition to a qualitatively new level of financial management are considered and presented. The purpose of the scientific research is to study and develop the main concepts of financial risk management based on the strategy of modern integrated risk management tools. Obtain economic benefits in the process of integration into the international financial space. A modern approach to making strategic decisions in financial risk management that takes into account its features.

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Юлія АЛЕСКЕРОВА

Вступ. У міру інтеграції України у світовий фінансовий простір і під впливом фінансової глобалізації з'являються нові стратегії управління фінансовими ризиками. Вони, перш за все, спрямовані на забезпечення ефективного та оптимального прийняття рішень у рамках фінансового менеджменту, забезпечення балансу між стратегіями розвитку фінансового сектору та установами банківського сектору. Оскільки більшість інноваційних продуктів розробляється саме в банках, доцільним є подальший розгляд методологій організації інноваційних процесів у банках. Актуальними завданнями є розробка методологій інноваційної діяльності у сфері створення нових фінансових продуктів та сучасні тенденції розвитку банківської системи України в умовах глобалізації. Процес інтеграції України у світовий економічний простір передбачає забезпечення розвитку економіки на основі формування принципово нових методологічних підходів та узаконення практичних засобів реалізації наукових результатів вирішення проблеми.

Виклад основного матеріалу. Метою написання статті є виявлення єдиних підходів та трактувань управління фінансовими ризиками, пошук шляхів мінімізації цих ризиків та визначення реальної можливості інтеграції України у світовий фінансовий простір.

В умовах світового процесу глобалізації важливу роль відіграє фінансова система, від ефективного функціонування якої залежить рівень економічного розвитку країни. Фінансово-банківська система має свої особливості та сучасні тенденції, що виникли під впливом глобалізації. Саме глобалізація впливає на зростання світових фінансових показників, прискорення потоків капіталу між країнами, розширення міжнародних кредитних ринків.

Глобалізація банківської справи, особливо управління фінансовими ризиками, відбувається під впливом інтеграції банківських систем різних країн та подальшої трансформації їх у єдиний світовий банківський простір.

Сучасний фінансовий менеджмент спирається на процеси, які розширюють охоплення транснаціональних банків за межі національних кордонів. У зв'язку з цим наголошуємо, що, незважаючи на численні перешкоди, спричинені політичною та економічною кризою та введенням воєнного стану, відбувається об'єктивний процес інтеграції України у світову фінансову систему. Тому, вивчаючи сучасні тенденції управління фінансовими ризиками, можна зробити новий стратегічний і перспективний крок до градієнта фінансової глобалізації та інтеграції у світовий фінансовий простір.

Глобалізація банківської справи, особливо управління фінансовими ризиками, відбувається під впливом інтеграції банківських систем різних країн та подальшої трансформації їх у єдиний світовий банківський простір.

Лібералізація руху капіталу поступово призвела до формування єдиного фінансового сектора, що призвело до уніфікації фінансових систем кожної країни. Існують різні підходи до фінансової інтеграції.

Фіскальний менеджмент дає змогу об'єднати ринок і прискорити економічний розвиток за допомогою сучасних технологій, інтеграційних процесів та іноземного капіталу сучасних інституцій, під впливом сучасних

підходів до управління національними фінансовими ризиками [3].

Важливою тенденцією розвитку сучасної світової економіки з урахуванням інновацій є фінансова інтеграція.

Це стимулює створення гнучких ринків капіталу та фінансових ринків і компенсує негативний дисбаланс, спричинений економічною глобалізацією.

Під впливом інтеграції фінансових процесів зникають інституційні межі між різними видами банківської діяльності.

Умови підвищення конкурентоспроможності фінансових ринків змінюються в умовах зростання взаємозалежності та взаємовпливу між країнами у фінансовій сфері. Під впливом поточних змін зростає відкритість економіки, що призведе не тільки до формування наднаціональних систем регулювання міжнародних фінансів, а й до реалізації глобальних фінансових стратегій транснаціональних корпорацій і транснаціональних корпорацій зазначив, що це також пов'язано з Банк [4].

Хочемо підкреслити, що основним елементом мінімізації банківських ризиків для українських банків має бути зовнішнє фінансове фінансування.

Відновлення довіри до банківського сектору в умовах воєнного стану займе багато часу, оскільки систему потрібно буде ще раз перевірити.

Концентрація ресурсів у банківському секторі така, що станом на початок 2023 року на 20 великих банків припадає понад 90% чистих активів.

Державні банки продовжують розширювати свою присутність на ринку. За цей період частка державних банків у чистих активах зросла до 55,6%, а вклади населення досягли 62,3%. Депозити в доларах залишаються дешевими, оскільки банки не мають попиту на готівку. Існують значні відмінності в ставках за депозитами в іноземних банках, як державні, так і приватні банки, які пропонують відсоткові ставки нижче ринкових. У першому півріччі поточного року кредити для бізнесу подешевшали, але процентні ставки по корпоративних кредитах знижувалися повільніше, ніж за депозитними ставками фізичних осіб.

Секторальний розподіл історичних фінансових ризиків показує різні профілі залежності країн від загального експорту фінансових послуг.

У розвинутих країнах спеціалізація продовжує зростати, особливо на фінансових послугах з найнижчим індексом ризику та найвищою доданою вартістю. Управління фінансовими ризиками Управління організацією дозволяє зосередитися на практичних системах контролю. Це все ще те, як ми описуємо поточну американську фінансову систему. Цікаво, що в той час як відносна важливість банків продовжувала знижуватися в останні роки, роль фондових ринків зросла.

Фінансова система Великобританії за базовою структурою схожа на фінансову систему США, хоча є деякі відмінності.

Через специфіку обох країн фінансові системи орієнтовані на ринки капіталу та мінімізацію фінансових ризиків. Враховуючи важливу роль, яку банки відігравали у фінансовій системі Німеччини в останні роки, організовані ринки капіталу Німеччини довгий час залишалися без уваги і зараз майже не мають значення як джерело фінансування для компаній, залишаючи бажати

кращого в корпоративному управлінні не пов'язані як елемент.

Абсолютний капіталізм, фондові ринки Німецький і японський ринки є одними з найбільших у світі. Домогосподарства в континентальній Європі та Японії мають значно менше фінансових активів, ніж у Великобританії та США. У їхніх фінансових портфелях переважають відносно безпечні активи. У результаті домогосподарства в Німеччині та Японії стикаються зі значно меншим фінансовим ризиком, ніж домогосподарства в англосаксонських країнах.

Традиційні національні системи корпоративного управління в Німеччині та Японії доповнюють картину. Згідно із законодавством і традиціями, корпоративне управління було орієнтоване на зацікавлених осіб і контролювалося інсайдерами. Банки та працівники були важливими учасниками корпоративного управління поряд з акціонерами, які у випадку Німеччини, як правило, володіли значними пакетами акцій. Ці групи були переважними силами в наглядових радах у Німеччині та, відповідно, в Японії. Разом з топменеджерами вони склали те, що можна назвати «великою коаліцією», яка визначала корпоративну політику. І насправді великими компаніями тривалий час керували в «спільних інтересах» тих, хто був представлений у цій «великій коаліції»: стабільність і зростання – точніше, стабільне зростання, а не акціонерна вартість – були максимумами, яких дотримувалися більшість великих компаній [5].

Статистичні дані та описи національних фінансових систем, демонструють дві тенденції, які здаються досить суперечливими. Одна з них полягає в тому, що майже в усіх фінансових системах значення індикаторів фінансового сектору, які відображають роль ринків капіталу, з часом зростають. Це свідчить про тенденцію загального наближення до англосаксонської моделі фінансової системи, заснованої на ринку капіталу, хоча це не є переконливим доказом, оскільки системи є чимось більшим, ніж сукупність окремих елементів. Інша тенденція полягає в тому, що в багатьох країнах характеристики залишаються в основному незмінними. Як видно з описів, у фінансовій системі Німеччини все ще домінують банки, а в англосаксонських країнах – США та Великобританії – все ще переважають фінансові системи, засновані на ринках капіталу. Це свідчить проти загальної конвергенції, принаймні поки що, і принаймні про наближення до певного «проміжного» типу фінансової системи [4].

Висновок. Поліпшення кількісних та якісних характеристик розвитку фінансового сектору сьогодні є важливим завданням національного регулювання вітчизняної фінансової системи, яке включає прийняття ефективних та відповідних бізнес-суджень, реалізацію інтеграційних процесів, враховуючи складність зовнішніх фінансового середовища під час підходу та пошуку правильного методу. Банківська система України поступово інтегруватиметься в міжнародну банківську систему та формуватиме унікальну модель розвитку, спрямовану на максимальне використання потенційних можливостей України в умовах фінансової глобалізації. У сучасних умовах управління фінансовими ризиками набуло глобального характеру. Науково-технологічні процеси

впливають на обсяг і різноманітність фінансових послуг. Збільшити економічну відкритість.

Зміни в структурі споживчого попиту (тобто збільшення попиту на послуги), особливо в розвинених країнах і країнах, що розвиваються, у міру підвищення рівня життя населення. Розвиток інформаційних технологій і перехід розвинених країн до етапу формування «нового інформаційного суспільства». Поява нових ринків у вигляді великої групи країн, що розвиваються, і посилення конкуренції у сфері фінансових послуг.

Згідно з дослідженнями вітчизняних та зарубіжних науковців та експертів, основними тенденціями розвитку світових фінансових ринків та мінімізації фінансових ризиків у сучасних умовах є більш жорсткі вимоги до якості капіталу покращують операційну ефективність і кредитний ризик.

Отже, в умовах інтеграції України у світовий фінансовий простір під впливом зростання ризиків у діяльності фінансових установ необхідно застосовувати якісно нові та інноваційні підходи до фінансового менеджменту, які в основному стосуються фінансових установ.

Вплив глобального інтеграційного процесу прискорить і дасть можливість підняти конкурентоспроможність українських закладів на якісно новий рівень.

Список використаних джерел:

1. Prakash B., Swetha N., Gopi P., Kavya P. Smart garbage monitoring and air pollution controlling system. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET)*. 2021. Volume:12. Issue:3. P.698-703. DOI: 10.34218/IJARET.12.3.2021.064.
2. Танклевська Н. С., Ярмоленко В. В. Сучасний стан та проблеми функціонування фондового ринку в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. №7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.7.1>.
3. Design and Implementation of Smart Traffic Controlling System / S. Shenbagavalli and etc. *International Journal of Engineering Technology Research & Management*. 2020. Vol. 4, Is. 04. P. 28-36.
4. Tomashuk I. V., Tomashuk I. O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). Vol. 4. P. 50-66. DOI: <https://doi.org/10.24412/2520-2480-2021-390-50-64>.
5. Шарова С. В. Проблеми ринку корпоративних цінних паперів як ефективного інструменту залучення фінансових ресурсів. *Управління змінами та інновації*. 2021. № 1. С. 76-80. DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2021-1-15>.
6. Бездітко О. Є. Управління фінансовими ризиками підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. Вип. 3. С. 43-49. DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.3.6>.

Діана ЦЕРПИШ,*
студентка 3 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті досліджено роль страхування у фінансовій системі України, підкреслюючи його значущість для стабільності та розвитку економіки. Розглядаються основні функції страхування, такі як ризикова, створення страхових фондів (резервів), заощадження коштів, інвестиційна, превентивна (попередження страхового випадку, або зменшення наслідків страхової події). Проаналізовано поточний стан страхового ринку України, включаючи виклики та перспективи розвитку. Особливу увагу приділено законодавчим аспектам та регуляторним механізмам, що впливають на ефективність страхової галузі в Україні під час війни.*

***Abstract.** The article examines the role of insurance in the financial system of Ukraine, emphasizing its importance for the stability and development of the economy. The main functions of insurance are considered, such as risk, creation of insurance funds (reserves), saving, investment, preventive (prevention of an insured event or reduction of the consequences of an insured event). The author analyzes the current state of the Ukrainian insurance market, including challenges and prospects for development. Particular attention is paid to the legislative aspects and regulatory mechanisms that affect the efficiency of the insurance industry in Ukraine during the war.*

Вступ. В сучасних умовах ринкової економіки важливою складовою забезпечення фінансової стабільності держави, її стійкого економічного розвитку та загального добробуту є ефективне функціонування страхового ринку, оскільки ринкова діяльність супроводжується різними ризиками. Тому сьогодні змінюються основні принципи та підходи до страхування, зростає його роль як надійного, економічно вигідного та доступного способу захисту майнових інтересів підприємств та громадян.

Страховий ринок являє собою систему фінансово-економічних відносин між страховими компаніями та страхувальниками, спрямованих на надання страхових послуг і захист майнових прав юридичних осіб та громадян, з урахуванням чинного законодавства.

Страхування виконує низку функцій, що забезпечують сталий розвиток

* Науковий керівник:: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

ринку:

- Ризикова функція - передбачає передавання страховиком відповідальності за ризики за плату, зазначену в договорі. У випадку настання страхової події страхувальник може вимагати відшкодування.

- Формування та використання страхових фондів - страхові компанії накопичують капітал для покриття можливих збитків, створюючи резервні фонди для виплати компенсацій.

- Функція заощадження - актуальна для страхування життя, де довгострокові договори мають накопичувальний характер.

- Превентивна функція - спрямована на зменшення наслідків страхових подій, включаючи правові та фінансові запобіжні заходи.

- Інвестиційна функція - виникає через те, що страхові премії перевищують виплати, і страховики інвестують ці резерви, підтримуючи свою діяльність у малоприбуткових сегментах страхування [1].

Виклад основного матеріалу. Фінансова система - це сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних сфер і ланок фінансових відносин, пов'язаних із формуванням і використанням централізованих і децентралізованих грошових фондів. Структура фінансової системи наведена на рисунку 1.

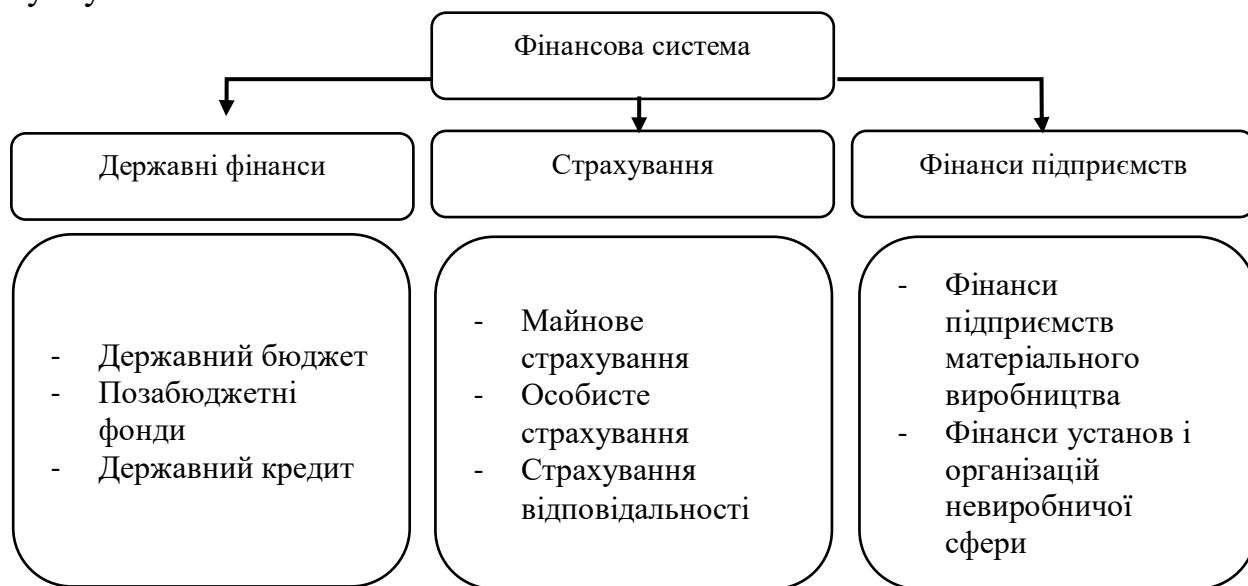

Рис. 1. Структура фінансової системи

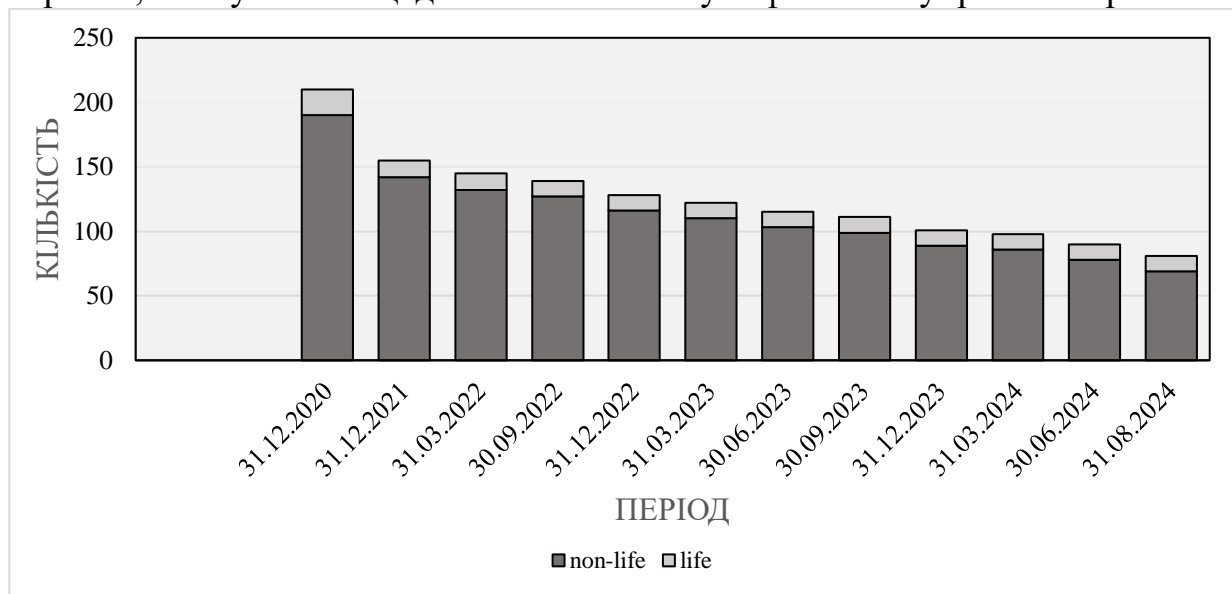
Джерело: Сформовано автором за даними [2].

Основними елементами фінансової системи є державні фінанси, страхування та фінанси підприємств. Страхування виступає як складна система взаємодій, яка поділяється на різні сектори, форми та види. Воно відіграє ключову роль у розвитку економіки, оскільки забезпечує рівні можливості для учасників страхового процесу, що стимулює їх до підприємницької активності та допомагає мінімізувати ризики. Основними складовими страхування є: майнове, особисте страхування та страхування відповідальності [2].

Останні роки принесли значні зміни в систему страхування. З переходом до ринкових відносин у країні з'явилися передумови для розвитку

альтернативних форм страхової діяльності. Поряд із державними страховими організаціями активно функціонують акціонерні страхові компанії, які отримали відповідні ліцензії. Поглиблення ринкових реформ призведе до зростання значення майнового страхування, страхування відповідальності та економічних ризиків, оскільки стає важливим зниження ризиків, що виникають через економічну й політичну нестабільність, зміни на ринках і зростання інфляції.

Страховання сприяє фінансовій стабільності, зменшує витрати держави на подолання наслідків ризиків, підтримує стабільність виробництва та зовнішньої торгівлі, стимулює заощадження і забезпечує ефективне управління ризиками.

*Рис. 2. Кількість страхових компаній в Україні в період з 2020 по 2024рр.
Джерело: Сформовано автором за даними [5].*

Згідно з даними, представленими на рисунку 2, можна спостерігати динаміку зменшення кількості зареєстрованих страхових компаній в Україні за останні п'ять років. Протягом усього досліджуваного періоду було характерним зменшення кількості зареєстрованих страховиків в Україні більше як у два рази, що стосувалось як компаній з ризикових видів страхування, так і з страхування життя.

У 2020 р. мало місце активне поширення COVID-19, хоча попит на страхові послуги залишився, багато страхових компаній припинили свою діяльність внаслідок появи нових видів ризиків. У 2021 р. кількість страхових компаній зменшилася до 155, а у 2022 р. скоротилася до 128, що сталося в наслідок повномасштабного воєнного вторгнення. Протягом 2023 р. процес скорочення кількості страхових компаній в країні продовжився, в країні залишилось 111 зареєстрованих страховиків. Та станом на 31.08.2024р. залишилося всього 81 страховик, в тому числі 69 компаній, що надають послуги ризикового страхування, та 12 – типу «life», що пояснюється як продовженням процесів концентрації страхового ринку, так і посиленням вимог державного регулятора до діяльності фінансових установ.

Але слід зазначити що зменшення кількості страхових компаній не призводить до негативного функціонування страхового ринку, а навпаки чим

менше страхових компаній тим більше договорів страхування зосереджені в декількох найбільших страхових компаніях, що призводить до значного підвищення довіри клієнтів цим компаніям, та водночас збільшує прибутки більш стабільних страхових компаній на ринку.

В умовах війни, роль страхування набуває особливого значення, оскільки масштаби збитків і ризиків значно зростають. У зв'язку з цим, законодавче регулювання та державні механізми контролю страхової діяльності стають ключовими факторами для підтримки стабільності цього сектору.

У 2022 році, з початком війни, український уряд ініціював ряд змін у законодавстві, спрямованих на адаптацію страхової галузі до нових умов. Основним нормативним актом, який регулює діяльність страхових компаній, залишається Закон України «Про страхування»[6], однак в умовах війни виникла необхідність у прийнятті додаткових ініціатив для забезпечення функціонування страховиків в умовах підвищених ризиків.

Ключові законодавчі зміни включають:

- перехід на класи страхування. Для спрощення ліцензування впроваджено 23 класи страхування, зокрема 5 класів страхування життя, замість понад 50 окремих видів страхування. Постанова НБУ №182 [7] встановлює правила переоформлення ліцензій, визначає класифікаційні ознаки кожного класу та регламентує порядок укладання договорів відповідно до класів страхування.

- посилення вимог до платоспроможності. Новий закон визначає механізми забезпечення платоспроможності страховиків шляхом дотримання нормативів щодо капіталу платоспроможності та мінімального капіталу. Вимоги до платоспроможності розраховуються щорічно, а порядок розрахунку встановлюється НБУ.

- організаційні вимоги. Збільшено вимоги до керівництва та власників страхових компаній, включаючи зобов'язання щодо прозорості структури власності та обов'язкове погодження змін з НБУ. Крім того, впроваджено більш жорсткі правила щодо системи корпоративного управління, управління ризиками та внутрішнього аудиту.

- регулювання страхових посередників. Законом встановлено нові вимоги до кваліфікації, репутації та відповідальності страхових посередників. Також запроваджено обов'язкове страхування їхньої відповідальності перед клієнтами та перестраховиками.

- нагляд та контроль з боку НБУ. Вперше на законодавчому рівні встановлено перелік заходів контролю та нагляду з боку НБУ, таких як інспекційні перевірки, коригувальні заходи, раннє втручання та санкції за порушення. НБУ також має повноваження щодо розробки планів відновлення діяльності страховиків у разі виявлення фінансових ризиків.

- процедура банкрутства. НБУ отримав виключні повноваження ініціювати процедуру банкрутства страхових компаній, зокрема у разі їхньої неплатоспроможності. Кредитори більше не можуть ініціювати банкрутство страховиків, а страхові компанії, визнані неплатоспроможними, підлягають негайній ліквідації без можливості санації.

Ці законодавчі зміни та нові механізми нагляду створюють умови для стабілізації страхової галузі в Україні, попри виклики, пов'язані з війною.

Водночас, уряд України разом із міжнародними партнерами працює над розробкою нових програм підтримки страхової галузі, зокрема через залучення міжнародного перестраховання, а також створення державних програм страхування ризиків, пов'язаних із війною.

Висновок. Отже, можна підсумувати, що страховий ринок є важливою частиною сучасної економіки та виконує кілька ключових функцій. Від його розвитку залежить здатність економічної системи до розподілу й управління ризиками, адже в межах фінансового середовища відбувається перенесення системних ризиків з реального сектору економіки до фінансового. Тому питання вивчення сутності страхового ринку та його ролі в економічному розвитку країни залишаються актуальними й потребують подальших досліджень.

Страховий ринок забезпечує безперервний обіг суспільного капіталу. Накопичення ризиків і загроз знижує стійкість економічних відносин, що може спричинити структурні та функціональні кризи. Тому рівень розвитку страхового ринку стає важливим індикатором соціально-економічної стабільності суспільства, особливо в умовах розширеного відтворення.

Страхова галузь України в умовах війни стикається з безпрецедентними викликами, але завдяки адаптації законодавства та впровадженню ефективних регуляторних механізмів зберігається її стабільність. У майбутньому розвиток цього сектору залежатиме від державної підтримки, міжнародної співпраці та ефективності правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Сумський державний університет О. С. Журавка, А. Г. Бухтіарова, О. М. Пахненко Страховання. Навчальний посібник. 2020. 12-13с.
2. Дема Д. І., Абрамова І. В., Недільська Л. В. Фінансовий ринок. Навчальний посібник Житомир-2017. 586с.
3. Вахновська Н. А., Зінюк Л. О. До питання розвитку страхового ринку України. *Облік і фінанси*. 2019. №1.16 (61). 29-36с.
4. Баранов А., Баранова О. Концептуальні засади державного регулювання страхового ринку. *Фінансовий простір* 2022. №2 (46). 45-53с.
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-lipni-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug-zyavivsyia-odin-noviy-uchasnik-28--zalistili-rinok>
6. Закон України Про страхування. Редакція від 20.06.2024 № 1909-IX (дата звернення 04.09.2024)URL: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text)
7. Постанова НБУ Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування № 182 Редакція від 29.06.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0182500-23#Text>

Олесандр Шедловський, *
студент 2 курсу магістратури,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті розглядаються ефективні стратегії підтримки ліквідності комерційних банків у кризових умовах. Описані основні виклики, які постають перед банківською системою під час економічної нестабільності, включаючи паніку вкладників, кредитні ризики та зниження вартості активів. Окреслені ключові стратегії управління ліквідністю, такі як розробка плану ліквідності, диверсифікація джерел фінансування, сек'юритизація активів і співпраця з Національним банком України. Окремо підкреслюється роль цифрових технологій та FinTech-рішень у сучасному управлінні ліквідністю. Результати дослідження можуть бути корисними для розробки стратегій реформування банківської системи та забезпечення її стійкого функціонування в умовах фінансових криз.*

***Abstract.** The article considers effective strategies for maintaining the liquidity of commercial banks in crisis conditions. The main challenges facing the banking system during times of economic instability are described, including depositor panic, credit risks and declining asset values. Key liquidity management strategies are outlined, such as the development of a liquidity plan, diversification of funding sources, asset securitization and cooperation with the National Bank of Ukraine. The role of digital technologies and FinTech solutions in modern liquidity management is emphasized separately..*

Вступ. У кризові періоди банківська система стикається з рядом серйозних викликів, серед яких найважливішим є підтримка ліквідності. Ліквідність — це здатність банку виконувати свої фінансові зобов'язання вчасно та в повному обсязі. Коли економічне середовище стає нестабільним, банки можуть зіткнутися з масовим вилученням депозитів, проблемами з залученням зовнішнього фінансування та знеціненням активів, що загрожує фінансовій стійкості установи. У таких умовах ефективне управління ліквідністю стає питанням виживання для банків.

Виклад основного матеріалу. Кризові явища на ринку створюють численні загрози для ліквідності банків. Основні проблеми, з якими стикається банківський сектор під час криз, сновними факторами, які посилюють кризу

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

ліквідності, є:

Паніка серед вкладників. У часи кризи клієнти часто знімають свої депозити, боячись втрати грошей. Це створює негайний тиск на банк, оскільки він змушений мати значні резерви для виконання зобов'язань.

Зростання кредитного ризику. Під час економічної нестабільності підприємства та фізичні особи стикаються з труднощами у виплаті кредитів, що збільшує кількість неповернених позик. Це, в свою чергу, зменшує потік ліквідних коштів до банку.

Зниження вартості активів. Банки часто використовують свої активи як забезпечення для залучення фінансування. В умовах кризи вартість цих активів може значно впасти, знижуючи можливість банку залучати кошти або продавати активи без значних втрат [1].

Крім того, важливу роль відіграє зменшення доступу до зовнішнього фінансування. Під час кризи іноземні інвестори можуть бути менш схильними надавати кредити або інвестувати в банки, що посилює проблему ліквідності. Нарешті, посилення вимог до капіталу з боку регуляторів також може ускладнити доступ до фінансових ресурсів для банків, змушуючи їх скорочувати кредитування та здійснювати реструктуризацію активів.

Банки часто залежать від міжбанківського кредитування або зовнішніх інвесторів для підтримки ліквідності. У кризові періоди доступ до цих джерел фінансування може бути обмежений або зовсім втрачений через загальну нестабільність на ринках. З огляду на ці ризики, банки повинні бути готові до швидкого реагування на кризові ситуації та мати у своєму арсеналі інструменти для збереження ліквідності [3]. У таблиці 1 наведені основні чинники, що впливають на ліквідність банків у кризовий період, а також можливі заходи для їх подолання.

Таблиця 1

Основні чинники, що впливають на ліквідність банків у кризовий період

Чинник	Вплив на ліквідність	Приклад дії банку
Паніка серед вкладників	Різде вилучення депозитів	Підвищення резервів готівки
Кредитний ризик	Зростання неповернення кредитів	Посилення кредитної політики
Зниження вартості активів	Скорочення можливостей залучення коштів	Продаж непрофільних активів
Втрата доступу до зовнішнього фінансування	Зниження можливості рефінансування	Розширення джерел фінансування

Джерело: [4].

Ці чинники значно підвищують тиск на ліквідність банку. Наприклад, масове вилучення депозитів може швидко вивести банк із платоспроможного стану. Банки, які не мають запасу ліквідних активів, можуть опинитися в ситуації, коли не зможуть виконати свої короткострокові зобов'язання.

На графіку 1 представлено загальну зміну рівня ліквідності українських банків до, під час і після кризового періоду він вказує, на те як різко падає

ліквідність банків у період кризи через вилучення депозитів та зниження вартості активів.

Рис. 1. Динаміка рівня ліквідності банків під час кризи

Джерело: сформовано автором за [2].

Щоб забезпечити стійкість банку в умовах кризи, важливо використовувати комбінацію різних стратегій. Вони допомагають банку мінімізувати втрати та зберегти стабільність.

Для короткострокового управління ліквідністю банки можуть використовувати такі заходи:

План дій на випадок кризової ситуації: Це документ, який передбачає різні сценарії криз та відповідні дії банку. Такий план допомагає швидко реагувати на зміни ринкових умов і мінімізувати вплив кризи.

Моніторинг грошових потоків: В умовах нестабільності банки повинні уважно контролювати всі свої фінансові потоки, забезпечуючи наявність достатніх резервів для покриття невідкладних зобов'язань.

Резервування готівкових коштів: Забезпечення високого рівня ліквідних резервів, таких як готівка або високоліквідні активи, допомагає уникнути дефіциту ліквідності в умовах раптових ринкових потрясінь.

Диверсифікація джерел фінансування: Диверсифікація є одним із найефективніших методів для підтримки ліквідності:

Залучення кредитних ліній: Банки мають підтримувати кредитні лінії з різними фінансовими установами, щоб мати доступ до коштів у разі виникнення кризової ситуації.

Крім того, банки можуть звертатися до ринкових інструментів, таких як випуск облігацій або залучення міжбанківських кредитів, для забезпечення додаткової ліквідності. Це дозволяє уникнути надмірної залежності від одного джерела фінансування. Важливу роль відіграє також управління активами та пасивами: зниження частки довгострокових і менш ліквідних активів у кризові періоди допомагає зберегти гнучкість у фінансовому управлінні. Такий підхід дозволяє банкам ефективніше реагувати на зміну економічної ситуації та забезпечити стабільність у довгостроковій перспективі.

Емісія короткострокових боргових інструментів: Банки можуть залучати кошти через випуск короткострокових боргових інструментів, таких як облигації або векселі. Це допомагає їм швидко залучити кошти на ринку [4]. У таблиці 2 наведено основні стратегії підтримки ліквідності банків.

Продаж неліквідних активів: Банки можуть вивільнити додаткові кошти через продаж або сек'юритизацію неліквідних активів:

Продаж непрофільних активів: Банк може продати активи, що не є критичними для його діяльності, такі як нерухомість або непрофільні дочірні компанії.

Сек'юритизація активів: Це перетворення неліквідних активів на ліквідні фінансові інструменти, які можуть бути продані на ринку. Такий підхід дозволяє банкам вивільняти кошти з активів і використовувати їх для забезпечення ліквідності.

Таблиця 2

Стратегії підтримки ліквідності банків

Стратегія	Опис	Переваги
План дій на випадок кризової ситуації	Розробка сценаріїв та відповідних заходів для підтримки ліквідності в різних умовах	Гнучкість та готовність до непередбачених ситуацій
Диверсифікація джерел фінансування	Створення різноманітних каналів для залучення коштів, включаючи кредитні лінії та облигації	Зниження залежності від одного джерела
Продаж неліквідних активів	Вивільнення коштів шляхом реалізації активів, що не є критичними для роботи	Швидке збільшення ліквідності
Сек'юритизація активів	Перетворення неліквідних активів на фінансові інструменти для продажу на ринку	Збільшення ліквідності без втрати активів

Джерело: сформовано автором за [6].

Важливу роль у підтримці ліквідності банківської системи національний банк України (НБУ) який досить є важливим гравцем і може здійснювати наступне;

Рефінансування банків: НБУ може надавати кредити банкам під заставу активів для підтримки їхньої ліквідності [5]. Це дозволяє банкам отримати кошти для виконання своїх короткострокових зобов'язань, коли ринок стає недоступним.

Зниження резервних вимог: У кризовий період НБУ може знизити вимоги до резервування, що дозволяє банкам вивільнити більше коштів для забезпечення ліквідності.

Інтервенції на міжбанківському ринку: НБУ може втручатися у міжбанківські операції для підтримки стабільності валютного ринку та ліквідності.

Висновок. Підтримка ліквідності банків у кризові періоди є одним із найважливіших викликів для фінансових установ. Кризові явища, такі як паніка серед вкладників, зростання кредитних ризиків та обмеження доступу до зовнішнього фінансування, вимагають від банків швидкого й ефективного реагування.

Управління ліквідністю в умовах нестабільності вимагає комплексного підходу, що включає планування на випадок криз, активне управління грошовими потоками, диверсифікацію джерел фінансування та продаж неліквідних активів. Ключову роль у забезпеченні ліквідності відіграють регуляторні органи, такі як Національний банк України, який може підтримати банки через рефінансування та зниження резервних вимог.

Крім традиційних методів, сучасні фінансові установи все частіше використовують інноваційні інструменти, зокрема цифрові платформи та FinTech-рішення для управління ліквідністю. Використання таких технологій дозволяє швидко моніторити ситуацію та приймати необхідні рішення в реальному часі.

Одним із перспективних напрямів підвищення стійкості банківської системи є впровадження регуляторних "буферів ліквідності", які можуть бути задіяні у критичні моменти. Такі буфери допомагають банкам зберігати достатній рівень ліквідності навіть у періоди фінансових потрясінь.

Загалом, стійкість банків у кризові періоди залежить від їхньої здатності використовувати різноманітні стратегії для підтримки ліквідності, що забезпечить стабільність роботи та захист від банкрутства.

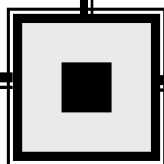
Список використаних джерел:

1. Легомінова С.В. Концептуальні засади стратегічного управління конкурентними перевагами підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 18. С. 250-255.
2. Національний банк оприлюднив результати оцінки стійкості в розрізі банків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-oprilyudniv-rezultati-otsinki-stiykosti-vrozrizi-bankiv> (дата звернення 09.10.2022).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
4. Національний банк оприлюднив результати оцінки стійкості в розрізі банків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-oprilyudniv-rezultati-otsinki-stiykosti-vrozrizi-bankiv>
5. Наші борги: чи зможуть порозумітися Мінфін і НБУ. URL: https://lb.ua/economics/2022/10/20/533158_nashi_borgi_chi_zmozhut_porozumitisya.html
6. Конференція «Банківський сектор: нові виклики» завершилася сесією, на якій обговорили FinTech та необанкінг – новітні тенденції банківського майбутнього. URL: <https://pravo.ua/fintech-ta-neobankinh-novitni-tendantsii-bankivskoho-maibutnoho/>

НАПРЯМ

3

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Анжеліка БОЛЮХ*,
студентка 4 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ В АГРОПРОМИСЛОВОСТІ

***Анотація.** У статті проаналізовані труднощі з якими стикається аграрний сектор під час здійснення торгових операцій товарами. Наведено приклади інноваційних рішень, стосовно ланцюгів постачання в агропромисловості, як дані технології підвищують ефективність виробництва, мінімізують витрати та покращують якість продукції. Моніторинг та сучасні цифрові рішення дозволяють агропромисловим підприємствам адаптуватися до нових вимог та суттєво оптимізувати логістику. Наведено приклади технологій, які використовуються в Україні. Також було визначено недоліки, що виникають під час запровадження таких інновацій.*

***Abstract.** The article analyzed the difficulties faced by the agrarian sector during trade transactions with goods. Examples of innovative solutions related to supply chains in agro-industry are presented, as these technologies significantly increase production efficiency, minimize costs and improve product quality. Monitoring and modern digital solutions allow agro-industrial enterprises to adapt to new requirements and significantly optimize logistics. Examples of technologies used in Ukraine are given. The shortcomings that arise during the introduction of such innovations were also identified.*

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Світлана КІПОРЕНКО

Вступ. Сьогодні, коли світ стрімко змінюється, а вимоги споживачів стають все більш складними та індивідуалізованими, компанії змушені адаптувати свої продукти та послуги, використовуючи інноваційні технології для задоволення цих очікувань, агропромисловий комплекс також відчуває потребу в інноваціях. Одним із ключових напрямів розвитку стала автоматизація та оптимізація ланцюгів постачання. Ці процеси не просто модернізують традиційні методи ведення сільського господарства, а й відкривають нові горизонти для підвищення ефективності, зниження витрат та забезпечення стабільності виробництва. Автоматизація, яка раніше асоціювалася з великими промисловими підприємствами, все активніше проникає в сільське господарство.

Виклад основного матеріалу. Агропромисловість сьогодні стикається з низкою серйозних викликів, що зумовлюють необхідність автоматизації ланцюгів постачання. Однією з головних причин цього є постійне зростання попиту на продукти харчування через збільшення населення планети. Це змушує підприємства шукати нові способи підвищення продуктивності та ефективності, адже традиційні методи виробництва та постачання вже не в змозі задовольнити сучасні вимоги [1]. Втрати продукції під час зберігання і транспортування є ще одним значним викликом. Недостатній контроль над умовами зберігання, затримки в логістичних операціях та інші проблеми призводять до того, що велика частина врожаю втрачається ще до того, як потрапить до споживача.

Зрештою, швидкі зміни на ринках і у регуляторному середовищі вимагають від агропромисловості гнучкості та оперативного реагування. Автоматизовані системи дозволяють вчасно вносити корективи в ланцюги постачання, адаптуючи їх до нових умов і забезпечуючи стійкість бізнесу. Тому автоматизація стає не просто бажаною, а необхідною умовою для успішної роботи агропромислових підприємств у сучасному світі [2].

Логістика в аграрному секторі виконує стратегічну роль, забезпечуючи безперебійне функціонування всіх етапів виробничо-збутового ланцюга. Ефективне управління логістичними процесами дозволяє оптимізувати витрати, підвищити якість обслуговування та знизити втрати на кожному етапі. Наведемо основні завдання аграрної логістики (табл. 1).

Логістика в сільському господарстві відповідає за ефективне управління потоками продукції від поля до споживача. Усі ці складові сприяють зростанню продуктивності підприємств і підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку.

Інноваційні технології надають нові можливості для оптимізації логістичних процесів, що дозволяє знизити витрати, підвищити швидкість доставки та забезпечити прозорість усіх етапів руху продукції. Сенсори, встановлені на транспортних засобах та в сховищах, дозволяють відстежувати температуру, вологість, рівень CO₂ та інші важливі параметри, забезпечуючи збереження свіжості продуктів [5].

За допомогою GPS можна відстежувати місцезнаходження транспортних засобів у реальному часі, оптимізувати маршрути та контролювати швидкість

доставки.

Таблиця 1

Основні завдання аграрної логістики

Планування	Розробка оптимальних маршрутів транспортування, складання графіків доставки
Транспорт	Вибір найбільш ефективного виду транспорту (автомобільний, залізничний, водний), управління автопарком
Складування	Організація ефективного зберігання продукції з урахуванням її специфіки
Управління запасами	Оптимізація запасів сировини, матеріалів і готової продукції
Інформаційні технології	Використання програмного забезпечення для управління логістичними процесами

Джерело: сформоване автором на основі [3].

На рис.1 наведено приклади інноваційних технологій, які допомагають боротись із проблемами під час транспортування товарів [4]:

Рис. 1. Технології, які мають вплив на ланцюги постачання в агропромисловому комплексі

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Аналіз даних з датчиків та інших джерел дозволяє прогнозувати попит на певну продукцію та оптимізувати запаси. Розглянемо, які саме датчики допомагають доставляти продукти та інший товар [6]:

1) RFID (радіочастотні ідентифікатори). Ці датчики використовують радіохвилі для зчитування та запису інформації про товари на складі. Вони дозволяють автоматизувати процеси інвентаризації та відстеження переміщення товарів, що особливо важливо для управління запасами та прогнозування їх поповнення.

2) Датчики температури та вологості. Ці сенсори дозволяють

контролювати умови зберігання продукції, особливо для продуктів, що чутливі до змін умов середовища (продукти харчування, фармацевтика). Зміни цих параметрів можуть вплинути на якість продукції та попит на неї.

3) Датчики ваги та об'єму. Використовуються для визначення фактичної ваги і об'єму товарів на полицях або у контейнерах. Це допомагає зрозуміти, скільки продукції залишилося на складі та планувати поповнення.

4) Датчики руху та присутності. Вони відстежують переміщення товарів у різних зонах складу, дозволяючи відстежувати шляхи продукції та оптимізувати логістику. Ці дані також використовуються для прогнозування попиту на основі тенденцій переміщення.

Роботи можуть виконувати завдання зі складування, сортування та пакування продукції, підвищуючи ефективність роботи складів.

В Україні працюють кілька компаній, що впроваджують роботів для автоматизації складу. Однією з таких є SBRobotics, яка виробляє роботизовані системи для складування. Вони розробляють автоматизовані візки, сортувальні системи та інше обладнання для переміщення вантажів, здатне обробляти вантажі вагою до 1000 кг. Роботи використовують магнітні стрічки або камери для орієнтації у просторі та безпечно працюють завдяки вбудованим датчикам і сигналам [7].

Безпілотні трактори, комбайни та вантажівки можуть виконувати сільськогосподарські роботи та транспортувати продукцію без участі людини. Наведемо приклади технологій, якими оснащені різноманітні машини та використовуються в Україні [8]: 1) John Deere 8R – один із провідних виробників тракторів, пропонує безпілотні моделі, що використовуються в Україні для підвищення точності та продуктивності в сільському господарстві. Ці трактори обладнані автопілотом і датчиками для точного землеробства, що допомагає оптимізувати процеси посіву, удобрення та збирання врожаю. 2) Claas Lexion – в Україні активно використовують комбайни від німецької компанії Claas. Деякі моделі, такі як Lexion 780, оснащені технологіями автономного керування та високотехнологічними датчиками для автоматичного регулювання параметрів збирання врожаю. 3) Scania AXL – автономна вантажівка від Scania, яка активно тестується в Україні. Вона може використовуватися для перевезення великої кількості вантажів, включаючи аграрну продукцію, що значно спрощує логістику в експортних та імпорتنих процесах.

За допомогою блокчейну можна створювати прозорі ланцюги постачання, відстежуючи кожен етап руху продукції від поля до споживача. Це підвищує довіру споживачів і дозволяє швидко виявляти та усувати будь-які проблеми.

Аналітика даних відіграє ключову роль у трансформації ланцюгів постачання в аграрному секторі, значно підвищуючи їх ефективність, прозорість і стійкість. За допомогою сучасних технологій збирання та аналізу даних, підприємства можуть оптимізувати свої операції на всіх етапах ланцюга — від вирощування продукції до її доставки кінцевому споживачеві.

Не завжди впровадження інновацій для постачання товару є легким викликом для аграрних підприємств та вони стикаються з великою кількістю

проблем, а саме [9]: низька купівельна спроможність підприємств; впровадження нових технологій потребує значних інвестицій, які не всі компанії можуть собі дозволити; нестабільність економіки; економічні кризи та непередбачуваність законодавства змушують підприємства зосереджуватися на виживанні, а не на інноваціях; висока вартість кредитів; отримання кредитів для фінансування інноваційних проектів є складним і дорогим процесом; корупція перешкоджає ефективному використанню бюджетних коштів, спрямованих на розвиток інфраструктури та підтримку інновацій;

Отже, що потрібно зробити, для включення таких проблем, з якими стикаються аграрії [9]: створити сприятливий інвестиційний клімат: знизити податки, спростити процедури реєстрації бізнесу, забезпечити доступ до кредитів; інвестувати в розвиток інфраструктури: будувати нові дороги, залізниці, порти, модернізувати існуючу інфраструктуру; підтримувати розвиток цифрової економіки: інвестувати в освіту, розвивати цифрову інфраструктуру, підтримувати стартапи; спростити регулювання: створити чіткі та прозорі правила для впровадження нових технологій; заохочувати співпрацю між державою, бізнесом і наукою: створити ефективні механізми взаємодії між цими суб'єктами.

Висновки. У результаті проведеного дослідження, можемо зробити висновки, що новітні технології відіграють надзвичайно важливу роль для автоматизації та оптимізації ланцюгів постачання в агропромисловості. В Україні використовують такі інновації: сенсори, які відслідковують рух; датчики, роботизовані системи, аналітика даних, безпілотна техніка та багато іншого. Завдяки цим технологіям, продукція транспортується без вагомих втрат та дефектів. Також було наведено проблеми ланцюгів постачання та їх вирішення, вагомим недоліком в Україні є висока вартість, недостатня кількість кваліфікованого персоналу через війну в країні ті інші.

Список використаних джерел:

1. Підприємництво: сучасні виклики, тренди та трансформації: моногр. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Гринько. Дніпро: Видавець Біла К. О. 2023. 568 с.
2. Янковой Р.В. Інноваційне стратегування діяльності вітчизняного бізнесу. Дис. на здобуття наукового ступеня д.е.н. Житомир, 2024. URL: <http://surl.li/kaybgj>
3. Безугла Л.С., Юрченко Н.І., Ільченко Т.В., Пальчик І.М., Воловик Д.В. Логістика. Дніпро: Пороги. 2021. 52 с.
4. Луценко І. С. Матіяш Д. О. Інноваційні технології в логістиці. Київ. 2022. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/271576>
5. Aero.Star. CO₂ у приміщеннях. На що впливає діоксид вуглецю у повітрі та як зменшити його рівень. URL: <http://surl.li/jubzos>
6. W. Shop. Типи датчиків руху. WEB-сайт. URL: <http://surl.li/kwfiky>
7. SBRobotics. Запровадьте інновації з SBRobotics. URL: <https://sbrobotics.ua/>
8. Traktorist.ua. Безпілотні трактори. Коли вихід в поле? URL: <https://traktorist.ua/articles/Bezplotn-traktori-Koli-vihd-v-pole>
9. Зрибнева І.П.. Аналіз новітніх технологій, методів та підходів у логістиці, їх вплив на оптимізацію ланцюгів постачання та підвищення продуктивності. Київ. 2024. URL: <http://surl.li/cdkcvh>

Максим ГАЮК *,
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОГЛЯД ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ПРОЄКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ З БЕЗПЕРЕРВНОЮ ІНТЕГРАЦІЄЮ ТА РОЗГОРТАННЯМ

***Анотація.** У статті розглянуто основні етапи проєктування інформаційних систем (ІС). Процес створення ІС складається з кількох ключових фаз, серед яких аналіз вимог, розробка концепції, проєктування архітектури, програмування, тестування та впровадження. Кожен етап має свої особливості, задачі та інструменти, які забезпечують його успішне виконання. Значну увагу приділено викликам, що виникають на різних етапах, а також найкращим практикам, які допомагають уникнути ризиків і забезпечити успішне впровадження системи.*

***Annotation.** The article discusses the main stages of designing information systems (IS). The IS creation process consists of several key phases, including requirements analysis, concept development, architecture design, programming, testing, and implementation. Each stage has its own characteristics, tasks and tools that ensure its successful implementation. Considerable attention is paid to the challenges that arise at different stages, as well as to best practices that help avoid risks and ensure a successful implementation of the system.*

Вступ. Інформаційні системи (ІС) сьогодні є невід'ємною частиною майже кожної організації, від малого бізнесу до великих корпорацій. Їх правильне проєктування та розробка забезпечують ефективність операцій, автоматизацію бізнес-процесів і зниження витрат. В умовах швидко зростаючих обсягів інформації та підвищеної конкуренції, ІС дозволяють компаніям отримати конкурентні переваги завдяки поліпшенню якості прийняття рішень, зменшенню помилок і підвищенню продуктивності [1].

Проєктування ІС — це складний процес, який включає не лише технічні аспекти, але й економічні, організаційні та людські фактори. Основне завдання цього процесу полягає в тому, щоб створити систему, яка буде відповідати потребам користувачів, підтримувати гнучкість та масштабованість, а також забезпечувати високу надійність і безпеку. У даній статті ми детально розглянемо ключові етапи цього процесу, включаючи їх особливості та виклики,

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Віталій СУПРИГАН

з якими може зіткнутися команда розробників.

Виклад основного матеріалу Аналіз вимог є відправною точкою будь-якого проекту створення ІС. Це процес збору, запису та аналізу вимог користувачів і клієнтів для майбутніх систем. Основна мета цього етапу - зрозуміти, які завдання повинна вирішувати система, які функції вона повинна реалізовувати і які ресурси їй потрібні [2].

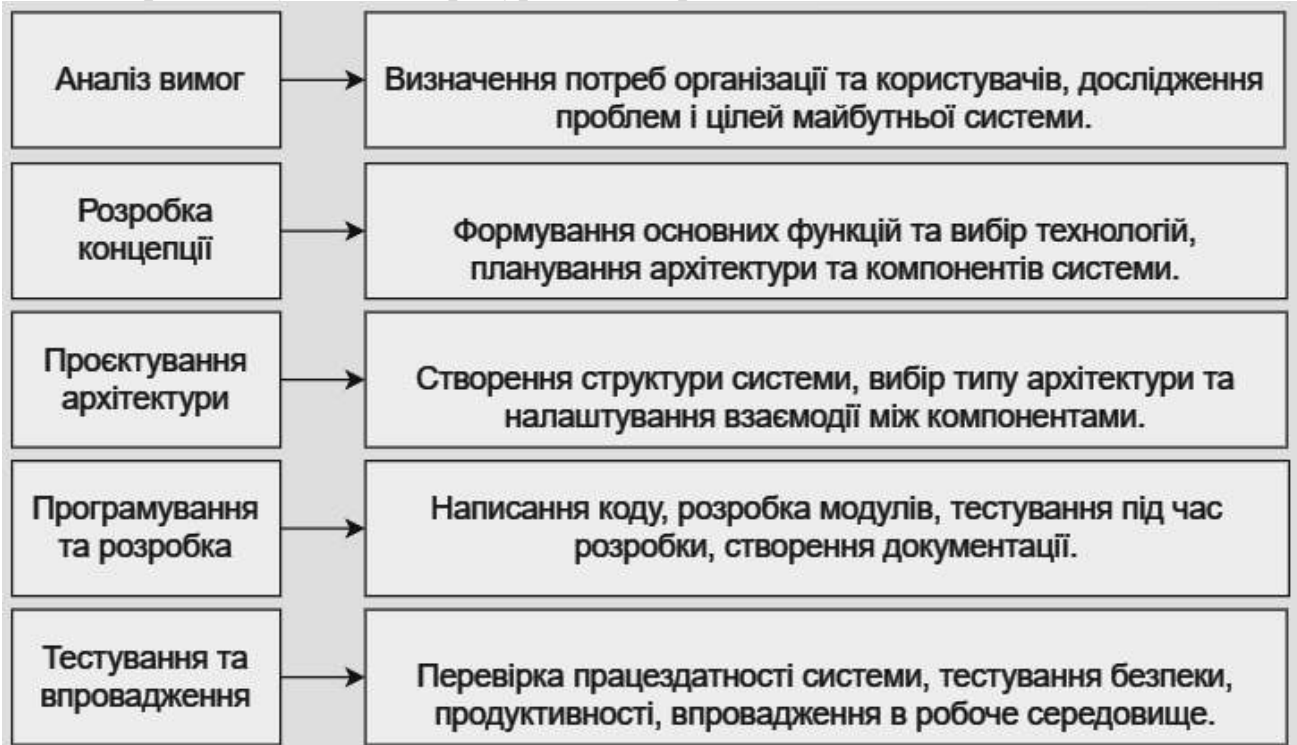

Рис. 1. Основні етапи проектування інформаційних систем

Джерело: побудовано на основі [2].

Основні етапи аналізу вимог:

– збір вимог: важливо отримати інформацію від кінцевих користувачів, які працюватимуть безпосередньо з системою. Це можна зробити через інтерв'ю, анкетування, обговорення, спостереження за робочими процесами тощо. Існуючі процеси в організації також необхідно враховувати, щоб нові системи могли бути інтегровані без серйозних збоїв. Аналіз і класифікація вимог: зібрані вимоги слід класифікувати за важливістю та пріоритетністю. Їх можна розділити на функціональні вимоги та нефункціональні вимоги. Функціональні вимоги стосуються конкретних завдань, які система повинна виконувати (наприклад, обробка замовлень), тоді як нефункціональні вимоги включають продуктивність, безпеку, надійність тощо [3].

– оцінка здійсненності, після збору вимог команда проектувальників проводить оцінку з точки зору технічної та економічної здійсненності. Тут важливо враховувати доступну технологію, часові обмеження та бюджет проекту [4].

– документація, кінцевим продуктом цього етапу є документ вимог, який містить детальний опис усіх функцій і можливостей системи та сценарії їх використання. Це стало основою для подальшого проектування та розвитку

системи.

Аналіз вимог є дуже важливим етапом. Помилки на цьому етапі можуть призвести до серйозних проблем на наступних етапах проектування та впровадження системи.

Поняття ІС визначає загальний підхід до її створення. У ньому описано, як виглядатиме система з точки зору користувача, які основні функції будуть реалізовані та які технології використовуватимуться.

Розробка концепції ІС важливий етап, який закладає фундамент для всієї подальшої роботи. На цьому етапі формуються загальні принципи побудови системи, функції та технологія, яка буде використана для реалізації. Концепція повинна враховувати цілі та потреби користувача, а також технічні можливості та обмеження.

Спочатку визначаються основні цілі системи. Це вирішення конкретного завдання організації або компанії. Цей процес включає детальне вивчення поточних бізнес-процесів та їх потенціалу для оптимізації за допомогою автоматизації. Потім формулюється функціонал, який необхідно реалізувати в ІС. Ці функції можна розділити на базові, які необхідні для функціонування системи, і додаткові, які підвищують загальну зручність і ефективність, але можуть бути реалізовані на більш пізньому етапі [4].

Також на етапі розробки концепції оцінюються потенційні ризики. Це можуть бути технічні труднощі, проблеми з інтеграцією, недостатня продуктивність чи безпека. Важливо виявити ці ризики на ранній стадії, щоб розробити стратегії їх мінімізації або усунення.

Таким чином, розробка концепції є фундаментальним етапом, який дає чітке уявлення про майбутню систему і створює основу для всіх наступних етапів проектування та розробки.

Розробка архітектури ІС є наступним важливим етапом і визначає структуру та організацію всіх компонентів системи. Архітектура описує, як взаємодіють різні частини системи і як передається інформація всередині системи. Цей етап має вирішальне значення, оскільки правильна архітектура забезпечує надійність, масштабованість та ефективність системи [5].

По-перше, визначаються основні компоненти та модулі системи. До них відносяться такі компоненти, як бази даних, сервери даних, користувацькі інтерфейси, зовнішні сервіси та API, з якими інтегрується система. Кожен з цих компонентів має чітко визначену функцію, а архітектура системи передбачає їхню взаємодію через чітко визначені інтерфейси [5].

На цьому етапі особлива увага приділяється питанням безпеки. Архітектура включає механізми автентифікації та авторизації користувачів, шифрування даних і захисту від несанкціонованого доступу та кібератак. Безпека має бути інтегрована в усі компоненти системи, щоб забезпечити надійне зберігання та обробку конфіденційних даних.

Після завершення архітектурного проектування слід створити детальну схему, що включає всі компоненти, їхні зв'язки та основні механізми взаємодії. Ця діаграма є основою для наступного етапу програмування, на якому

безпосередньо розробляються всі компоненти системи.

Програмування та розробка є критичними етапами створення ІС, під час яких усі концептуальні рішення, розроблені на попередніх етапах, реалізуються на практиці. На цьому етапі розробники пишуть код, який забезпечує належне функціонування системи на основі вимог замовника та визначеної архітектури [7].

Процес починається з детального плану роботи. Визначте конкретні завдання, які потрібно вирішити, і виберіть мови програмування, фреймворки та інструменти, які використовуватимуться в проекті. Програмування може здійснюватися за допомогою різних методологій, таких як модель водоспаду (розробка відбувається поетапно) або гнучкі методи (передбачають поступове вдосконалення системи за допомогою ітерацій).

Робота з програмування поділяється на модулі або компоненти, і кожен модуль або компонент відповідає за виконання певної частини функції системи. Це дозволяє працювати над різними аспектами вашої системи одночасно, прискорюючи розробку. Наприклад, окремі модулі можуть відповідати за обробку запитів користувачів, роботу з базами даних або інтеграцію з іншими системами.

Під час програмування важливим аспектом є дотримання принципів написання високоякісного коду, включаючи чітку структуру, коментування складних фрагментів і створення чіткої документації. Це дозволяє іншим членам команди зрозуміти, як працює система, і полегшує внесення змін або виправлення помилок у майбутньому. Остаточним етапом розробки є інтеграція всіх модулів у систему та остаточне тестування для перевірки загальної функціональності. Це включає перевірку того, що система відповідає технічним вимогам, стабільно працює під навантаженням і забезпечує необхідні швидкості [6].

Тому фаза програмування є одним із найважливіших етапів у процесі створення ІС, оскільки дозволяє перетворити концептуальну модель у реальний функціональний продукт, готовий до впровадження в організації.

Тестування та впровадження ІС є завершальними етапами її розробки. Його призначення – забезпечити стабільну роботу системи та її готовність до роботи в реальних умовах. Тестування дозволяє виявити помилки, забезпечити відповідність вимогам і оцінити продуктивність і надійність системи. Спочатку виконується функціональне тестування, щоб перевірити правильність основних функцій і критичних для користувачів сценаріїв. Потім продуктивність і стрес-тестування визначають, наскільки ефективно система працює під навантаженням і в критичних умовах, зокрема, чи може вона обробляти великі обсяги даних або одночасні запити. Ми приділяємо особливу увагу перевірці безпеки, щоб переконатися, що дані захищені від несанкціонованого доступу та що системи захищені від можливих кібератак [4].

Після успішного завершення тестування система готується до

впровадження в реальному середовищі. Впровадження може бути поступовим, наприклад, шляхом пілотного запуску, націленого на невелику групу користувачів, що дозволяє перевірити систему в реальних умовах і виправити можливі недоліки перед широкомасштабним використанням. Повне впровадження передбачає інтеграцію системи в усі робочі процеси організації, але також важливо організувати навчання користувачів і надати їм матеріали, необхідні для ефективного використання нової функціональності.

Завершальним етапом впровадження є технічна підтримка та обслуговування системи. На цьому етапі розробники повинні швидко реагувати на потенційні проблеми та запити користувачів і надавати підтримку для забезпечення безперебійної роботи системи. Також важливо забезпечити регулярне оновлення та вдосконалення системи, щоб вона була ефективною, безпечною та відповідала сучасним вимогам. Тому тестування та впровадження системи є важливим кроком у забезпеченні надійності, ефективності та стійкості в реальному використанні [7].

Висновки. У статті детально проаналізовано ключові етапи проектування інформаційних систем, включаючи аналіз вимог, розробку концепції, архітектурне проектування, програмування, тестування та впровадження. Кожен з цих етапів є важливим для створення надійної, функціональної та безпечної системи. Від якісного збору та аналізу вимог залежить успішність проекту, а належне проектування та програмування забезпечують ефективну роботу системи. Завершальні етапи, такі як тестування та впровадження, гарантують стабільну роботу системи в реальних умовах. Дотримання цих етапів дозволяє мінімізувати ризики та забезпечити успішну інтеграцію інформаційної системи в організацію [8].

Список використаних джерел:

1. Мізецький, А. В. Використання інформаційних технологій у торгово-маркетинговій діяльності. Збірник матеріалів конференції: *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*, 2024. С. 50-52.
2. Береза А. М. Основи створення інформаційних систем: Навч. посібник. 2 видання, перероблене і доповнене. Київ: КНЕУ, 2001. 204 с.
3. Марченко А. В. Проектування інформаційних систем. *Системні дослідження та інформаційні технології*, 2021. №1. С. 10-12.
4. Табунщик Г. В. Проектування та моделювання програмного забезпечення сучасних інформаційних систем / Г. В. Табунщик, Т.І. Каплієнко, О.А. Петрова. Запоріжжя: Дике Поле, 2016. 250 с.
5. Зінов'єва О. Г., Шаров С. В. Проектування інформаційних систем: конспект лекцій. Запоріжжя, 2024. 148 с.
6. Литвин В. В., Пасічник В. В., Шаховська Н. Б. Проектування інформаційних систем. Львів: Магнолія 2006, 2023. 380 с.
7. Програмування та захист інформації : у 3 ч. Ч. 3 : зб. наук. ст. студентів / відп. ред. Т. О. Жирова. Київ: Держ. торг.- екон. ун-т, 2023. 224 с.
8. Малоок М. О. Реалізація сервісу платіжної системи оплати послуг у вебзастосунку санаторію. URL: <http://surl.li/widtdk>

Ілона ДИНИСЮК*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО ФУНКЦІОНАЛУ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІНТЕРНЕТ КОМЕРЦІЇ

***Анотація.** У цій статті розглядається використання інтерактивного функціоналу на основі штучного інтелекту, який працює на базі штучного інтелекту (ШІ) та обробки природної мови (NLP). Описуються архітектурні рішення та алгоритми машинного навчання, що використовують для вдосконалення пошукових систем, а також застосування методів обробки природної мови (NLP) для підвищення точності пошуку. Дослідження вивчає роль ШІ в оптимізації бізнес-процесів, вдосконаленні управління продуктами та покращенні користувацького досвіду. Крім того, аналізуються реальні приклади інтеграції ШІ в існуючі платформи та обговорюються виклики, з якими зіткнулися під час впровадження.*

***Abstract.** This article examines the creation of an online store with interactive search functionality powered by artificial intelligence (AI) and natural language processing (NLP). Architectural solutions and machine learning algorithms used to improve search engines are described, as well as the use of natural language processing (NLP) methods to improve search accuracy. The study examines the role of AI in optimizing business processes, improving product management, and improving user experience. In addition, real-world examples of AI integration into existing platforms are analyzed and challenges encountered during implementation are discussed.*

Вступ. З розвитком штучного інтелекту (ШІ) та обробки природної мови (NLP) їх використання в електронній комерції стає дедалі впливовішим, що призводить до суттєвих змін у способах взаємодії між споживачами та онлайн-платформами. Завдяки інтеграції інтелектуальних систем, таких як віртуальні асистенти, чат-боти та голосові помічники, покупці підтримують значно зручніший та більш інтуїтивний процес придбання товарів та послуг. Ці технології дозволяють не тільки спрощувати і вибирати продукти, але й активно

* Науковий керівник: старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Сергій ХРУЩАК

допомагають користувачам шляхом глибокого аналізу їхньої поведінки пошуків. Використовуючи великий обсяг даних, системи на базі ШІ можуть прогнозувати потреби клієнтів, а також пропонувати їм найбільш відповідні продукти або рішення до того, як вони самі формують свої запити. Таким чином, подібні технології не тільки роблять процес купівлі більш персоналізованим, але й підвищують рівень задоволення клієнтів, забезпечуючи більш ефективну і своєчасну підтримку на кожному етапі взаємодії з платформою.

Використання ШІ в пошукових системах інтернет-магазинів дає змогу забезпечити персоналізований досвід для користувачів, розуміючи їхні наміри та контекст запитів. Впровадження таких технологій покращує процес управління продуктами та оптимізує бізнес-процеси [1].

Виклад основного матеріалу. Обробка природної мови є важливою частиною штучного інтелекту, що займається взаємодією між комп'ютерами та людьми. Ця технологія дозволяє зрозуміти та обробити людську мову, що відкриває нові можливості для автоматизації та вдосконалення комунікації.

Обробка природної мови (NLP) — це підмножина штучного інтелекту (ШІ), зокрема машинного навчання (ML), яка дозволяє комп'ютерам і машинам розуміти, інтерпретувати, маніпулювати та спілкуватися людською мовою.

Однією з головних причин, чому системи й комп'ютери змогли точно імітувати людське спілкування, є велика доступність даних у формі аудіо, текстів, даних розмов у каналах соціальних мереж, відео, електронних листів тощо. Розробка ретельного синтаксису дозволила моделям точно розуміти нюанси людського спілкування, зокрема сарказм, омоніми, гумор тощо.

Деякі з основних застосувань НЛП включають:

- мовний переклад у реальному часі;
- фільтри спаму в службах електронної пошти;
- голосові помічники та чат-боти;
- конспектування тексту;
- функції авто виправлення;
- аналіз настроїв тощо.

Серед основних завдань NLP можна виділити аналіз тексту, генерацію тексту, розуміння запитів, автоматичний переклад та аналіз чутливості. Наприклад, аналіз тексту дозволяє виявити важливі елементи, такі як сутність та емоції, які допомагають у маркетингових дослідженнях. Генерація тексту, у своєму випадку, виникає у створенні осмислених відповідей або нових текстів на основі заданих даних [1].

Основним завданням є розуміння запитів, що покращує результати пошуку. Це досягається за допомогою технологій, які забезпечують швидкий доступ до інформації та товарів. Інтерактивний пошук в інтернет-магазинах реалізується за допомогою технологій, які користувачі можуть швидко знайти товари.

Технології, які використовуються в NLP, включають машинне навчання, глибоке навчання та системи рекомендацій. Алгоритми машинного навчання вчать на даних і з часом стають точнішими, а глибоке навчання дозволяє розпізнавати складні шаблони та робить обробку тексту більш ефективною.

Рекомендаційні системи генерують пропозиції на основі попередніх покупок і переглядів.

Таблиця 1

Основні завдання NLP

Завдання	Опис
Аналіз тексту	Виявлення сутностей, тематики та емоцій
Генерація тексту	Створення осмислених відповідей на запити користувачів
Розуміння запитів	Інтерпретація запитів для покращення результатів пошуку

Джерело: сформовано автором .

Це не лише користувачам знайти цікаві товариші, але й спонукає до нових покупок, створюючи більш персоналізований досвід.

NLP знаходить своє застосування в багатьох сферах, як бізнес, медицина, освіта та соціальні мережі. У бізнесі технології NLP допомагають аналізувати відгуки клієнтів та автоматизувати обслуговування. У медицині вони використовують для аналізу медичних записів і покращення діагностики. В освіті NLP може забезпечити адаптивне навчання, а в соціальних мережах — дозволяє виявляти настрої користувачів і реагувати на них.

Проте, реалізація NLP пов'язана з певними викликами. Упередженість алгоритмів може привести до дискримінаційних висновків, а складність людської мови, зокрема контексту та ідіом, ускладнює розуміння. Також має бути питання конфіденційності, без використання особистих даних для навчання моделей програмного захисту.

Таблиця 2

Технології інтерактивного пошуку

Технологія	Опис
Системи автозаповнення	Пропонують варіанти запитів у процесі введення тексту
Фільтрація результатів	Зв'язує вибір за характеристиками товару (ціна, бренд, категорія)
Рекомендаційні системи	Генерують пропозиції на основі попередніх покупок і переглядів

Джерело: сформовано автором .

NLP також дає можливість системі розуміти синоніми та пов'язані поняття, що дозволяє покращити результати пошуку. Це особливо важливо, коли користувачі вводять запити, які можуть бути сформульовані кількома

способами.

Застосування обробки природної мови в інтернет-магазинах має багато переваг. Воно покращує користувацький досвід, що сприяє швидшій конверсії, оскільки клієнти легше знаходять те, що їм потрібно. Важливим аспектом успіху також є персоналізація контенту та пропозицій під потреби користувачів, що дозволяє адаптувати пропозиції відповідно до індивідуальних запитів [3].

Загалом, впровадження технологій обробки природної мови в інтернет-магазинах не лише ефективність бізнесу, але й покращує загальний досвід покупок. Клієнти підтримують більше можливостей для взаємодії з платформою, що у вашому веб-сайті забезпечує більшу лояльність та задоволення.

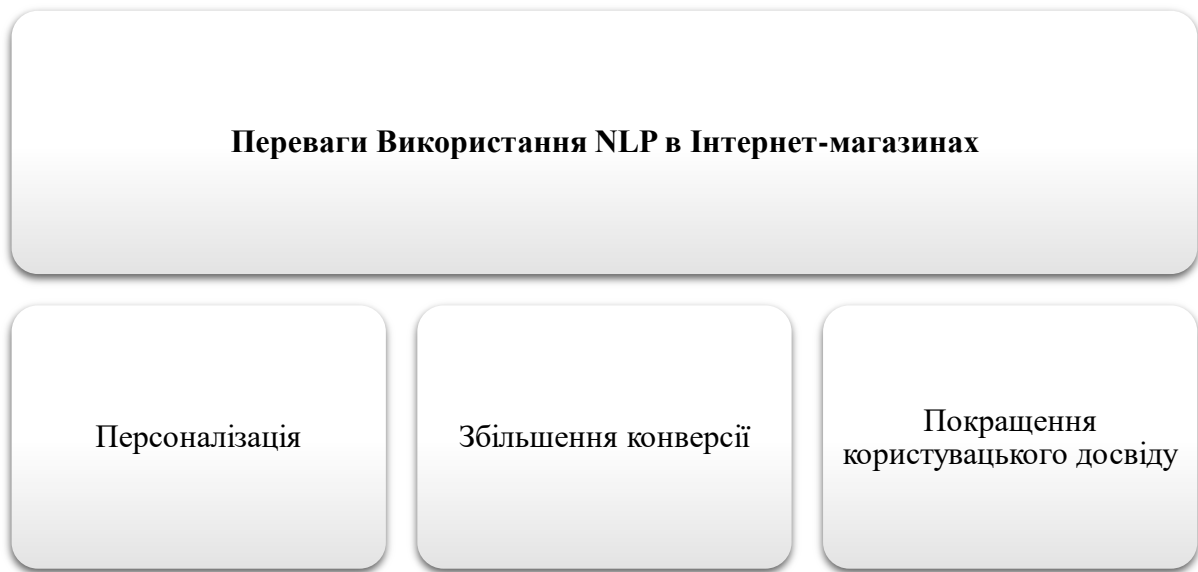

Рис. 1. Переваги Використання NLP в Інтернет-магазинах

Джерело: сформовано автором..

Сучасні споживачі очікують швидкого і точного пошуку товарів. Використання NLP дозволяє створити систему, яка приймає природні запити користувачів, інтерпретує їх наміри та пропонує релевантні результати. Наприклад, замість введення конкретних термінів, користувач може запитати "показати мені червоні сукні на літо", і система зможе правильно зрозуміти запит і відобразити відповідні товари [4].

Інтерактивний пошук, заснований на NLP, може також включати функції автозаповнення, що дозволяє користувачам швидше знайти потрібні товари, покращуючи загальний досвід взаємодії. Завдяки аналізу попередніх запитів та поведінки користувачів, система може надавати персоналізовані рекомендації, що мають шанси на покупку.

Крім того, інтеграція чат-ботів з технологіями NLP може значно покращити обслуговування клієнтів. Вони можуть відповідати на запитання, допомагати у виборі товарів і давати рекомендації, що робить процес покупки більш приємним і ефективним.

Ключовим елементом у сфері обробки природної мови (NLP) є промпт інжиніринг, який передбачає розробку та налаштування текстових запитів для ефективної взаємодії з великими мовними моделями (LLM). Правильно сформульовані промпти дозволяють моделі краще розуміти завдання, що ставляться перед нею, і відповідати більш релевантно. Це може включати оптимізацію параметрів генерації тексту, таких як температура або вибір вибірки, для отримання бажаного результату [5].

Цей підхід є особливо важливим в NLP, оскільки правильний промпт визначає контекст і зміст відповіді моделі. У процесі роботи з LLM, промпт інженери використовують різні стратегії, щоб точно налаштувати запити, забезпечуючи моделі необхідну інформацію та напрямки для генерації тексту, аналізу даних чи виконання складних завдань.

Тому, промпт інжиніринг є важливим інструментом для тих, хто працює з NLP, дозволяючи покращувати якість взаємодії з мовними моделями й досягати точніших результатів у різноманітних застосунках, від автоматизованих відповідей до аналізу тексту.

Висновки. Впровадження технології обробки природної мови (NLP) у ваш інтернет-магазин може значно покращити якість пошукової системи та персоналізувати взаємодію з клієнтами. Це дозволяє нам краще розуміти запити, швидше знаходити продукти та надавати персоналізовані рекомендації. Незважаючи на проблеми, пов'язані з алгоритмічним упередженням і конфіденційністю, переваги NLP в електронній комерції очевидні. Інтерактивний пошук, системи рекомендацій та інтеграція чат-ботів покращують взаємодію з користувачами та стимулюють розвиток бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Y. Bang, S. Cahyawijaya, N. Lee, W. Dai, D. Su, B. Wilie, H. Lovenia, Z. Ji, T. Yu, W. Chung et al., “A multitask, multilingual, multimodal evaluation of chatgpt on reasoning, hallucination, and interactivity,” arXiv preprint arXiv:2302.04023, 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2302.04023>
2. Що таке обробка природної мови (Natural Language Processing, NLP)?
URL: <https://thetransmitted.com/adlucem/shho-take-obrobka-pryrodnoyi-movy-natural-language-processing-nlp/>
3. P. Liu, W. Yuan, J. Fu, Z. Jiang, H. Hayashi, and G. Neubig, “Pretrain, prompt, and predict: A systematic survey of prompting methods in natural language processing,” ACM Computing Surveys, vol. 55, no. 9, pp. 1–35, 2023. URL: <https://dl.acm.org/doi/full/10.1145/3560815>
4. Jules White, Quchen Fu, Sam Hays, Michael Sandborn, Carlos Olea, Henry Gilbert, Ashraf Elnashar, Jesse Spencer-Smith, and Douglas C. Schmidt “A Prompt Pattern Catalog to Enhance Prompt Engineering with ChatGPT” arXiv preprint arXiv:2302.11382, pp 1-19, 2023. URL: <https://arxiv.org/pdf/2302.11382>
5. Що таке промпт інженерія? URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-prompt-engineering>

Олександр ЄЛІЗАРОВ*,
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ API У СУЧАСНІЙ РОЗРОБЦІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

***Анотація.** У цій статті показано шлях, який пройшли API, щоб стати настільки важливими для сучасного програмування. Спочатку вони були простими інструментами для взаємодії між частинами системи, але з часом перетворилися на універсальні механізми, які полегшують життя розробникам, прискорюють розробку та відкривають нові можливості для бізнесу. Також було детально розглянуто новітні тенденції, такі як мікросервіси та хмарні сервіси, і як вони змінюють світ API, приділивши увагу питанням безпеки та стандартизації. На завершення було зроблено кілька прогнозів щодо того, куди рухається ця технологія.*

***Abstract.** This article highlights the journey that APIs have undergone to become so crucial for modern programming. Initially, they were simple tools for interaction between system components, but over time, they evolved into universal mechanisms that simplify developers' tasks, accelerate development, and open up new opportunities for businesses. The article also explores recent trends, such as microservices and cloud services, and how they are transforming the world of APIs, with a focus on security and standardization. Finally, several predictions were made about the future direction of this technology.*

Вступ. API — це інтерфейс програмування програми. Ця аббревіатура використовується скрізь — від інструментів командного рядка до додатків на Ruby on Rails. API — це готовий код, який спрощує життя програмістам. Розробник може використовувати готовий код API, щоб писати програму. Він допомагає організувати код і зробити так, щоб компоненти могли використовуватися неодноразово. Це будівельні блоки програмного забезпечення, які дозволяють двох додатків взаємодіяти між собою. Кожного разу, коли ви використовуєте такий додаток, як Facebook, надсилаєте пряме повідомлення або перевіряєте погоду на своєму смартфоні, ви використовуєте API.

Сьогодні API відіграють вирішальну роль не тільки у взаємодії між

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Віталій СУПРИГАН

різними системами, але і у швидкому масштабуванні бізнесу. Усе більше компаній вдаються до стратегії "API-спочатку", розробляючи API як основу для своїх продуктів та сервісів ще до того, як вони створять сам додаток. Це забезпечує легшу інтеграцію і ширші можливості для залучення партнерів, адже зовнішні розробники можуть створювати додатки, які будуть гармонійно працювати з існуючими системами компанії [1].

Важливим аспектом також є безпека. Оскільки API все частіше використовуються для передачі чутливих даних, питання автентифікації та авторизації стає ключовим. Тому сучасні інструменти управління API надають функції моніторингу, контролю доступу та захисту від кібератак. Крім того, зростає потреба у стандартизації, адже компанії по всьому світу намагаються створювати свої API таким чином, щоб вони були сумісними з уже існуючими рішеннями [4].

Враховуючи всі ці аспекти, можна зробити висновок, що в майбутньому API тільки збільшуватимуть свій вплив на IT-сферу. Зокрема, очікується зростання ролі API в галузі штучного інтелекту та Інтернету речей. Вже зараз API дозволяють інтегрувати різні сервіси штучного інтелекту в існуючі платформи, що відкриває нові можливості для автоматизації бізнес-процесів та аналізу даних. Зі зростанням кількості "розумних" пристроїв API стануть ще важливішими, адже саме вони забезпечують можливість різним девайсам ефективно "спілкуватися" між собою [7].

Загалом, майбутнє API виглядає дуже перспективним, і подальший розвиток у цій галузі буде зосереджено на підвищенні продуктивності, гнучкості та безпеки. Очікується, що з'являться нові стандарти та протоколи, які зроблять API ще більш надійними та зручними у використанні [8].

Концепція API з'явилася ще з першими операційними системами у 1960-х роках. Тоді системні виклики дозволяли програмам взаємодіяти з ядром операційної системи, що можна вважати першими примітивними API [1]. У 1970-х роках розвиток мов програмування високого рівня привів до створення стандартних бібліотек, що також можна вважати формою API [2].

Виклад основного матеріалу. Хронологія розвитку API:

1960-ті роки: Поява перших операційних систем з системними викликами, що можна вважати прототипами API.

1970-ті роки: Розвиток мов програмування високого рівня та створення стандартних бібліотек.

1980-ті роки: Поява концепції об'єктно-орієнтованого програмування, що вплинуло на дизайн API.

1990-ті роки:

- Розвиток веб-технологій
- Впровадження протоколу RPC (Remote Procedure Call)
- Поява CORBA (Common Object Request Broker Architecture) для взаємодії розподілених об'єктів

2000-ні роки:

- Розвиток веб-сервісів

- Поширення SOAP (Simple Object Access Protocol)
- Поява REST (Representational State Transfer) архітектури

2010-ті роки:

- Домінування RESTful API
- Розвиток архітектури мікросервісів
- Поява GraphQL (2015)
- Зростання популярності API-first підходу

2020-ті роки:

- Розвиток безсерверних обчислень
- Інтеграція AI та ML через API
- Фокус на безпеці та стандартизації API

З розвитком веб-технологій у 1980-х і 1990-х роках з'явилися перші веб-інтерфейси API. Протокол RPC (Remote Procedure Call) дозволив програмам викликати процедури на віддаленому комп'ютері, що заклало основу для розподілених обчислень [2]. Кінець 1990-х - початок 2000-х ознаменувався розвитком Інтернету та появою веб-сервісів, таких як SOAP (Simple Object Access Protocol), який став першим широко використовуваним протоколом для обміну структурованими даними [3].

У 2010-х роках RESTful API стали домінуючим підходом до розробки веб-сервісів [2]. У той же час активно розвивалася концепція архітектури мікросервісів, у якій додатки будуються як набір невеликих, слабко пов'язаних сервісів, що взаємодіють через API [3]. Це призвело до різкого зростання кількості та різноманітності API, що використовуються [6].

API дозволяють розробникам створювати модульні системи, де кожен компонент має чітко визначений інтерфейс. Це сприяє повторному використанню коду, оскільки функціональні можливості, інкапсульовані в API, можна легко інтегрувати в різні проекти [5]. Використання готових API значно прискорює процес розробки — замість того, щоб створювати всю функціональність з нуля, розробники можуть використовувати існуючі API для швидкої інтеграції складних функцій, таких як обробка платежів, автентифікація користувачів або аналіз даних [4].

API відкривають нові можливості для інновацій, дозволяючи розробникам комбінувати різні сервіси та створювати нові унікальні продукти. Наприклад, багато успішних стартапів будують свій бізнес на поєднанні існуючих API [7]. Великі технологічні компанії, такі як Google, Facebook, Amazon, активно використовують API для створення потужних екосистем навколо своїх продуктів, що дозволяє стороннім розробникам створювати додатки, які розширюють функціональні можливості основної платформи [8].

Одним із сучасних напрямків розвитку API є впровадження GraphQL, розробленого Facebook у 2015 році. Цей підхід забезпечує більшу гнучкість запитів даних порівняно з REST, дозволяючи клієнту самому визначати, які дані він хоче отримати [5]. Також зростає популярність безсерверних обчислень, де функції, що виконуються в безсерверному середовищі, зазвичай викликаються через шлюз API [3].

Підхід «спочатку API» передбачає розробку API ще до впровадження самої служби, що забезпечує кращу узгодженість між різними командами розробників і полегшує інтеграцію різних компонентів системи [4]. Багато компаній відкривають API для зовнішніх розробників, створюючи нові бізнес-моделі та джерела доходу, що призвело до формування так званої «економіки API» [1].

Зі збільшенням кількості API виникають нові виклики, особливо пов'язані з безпекою. Забезпечення належної автентифікації, авторизації та шифрування даних стає надзвичайно важливим завданням [4]. Крім того, зміни в API можуть спричинити проблеми для існуючих клієнтів, тому ефективний контроль версій і забезпечення зворотної сумісності є ключовим питанням для багатьох організацій [2].

Відсутність спільних стандартів ускладнює інтеграцію різних API. Тому якісна документація та дотримання найкращих практик стають усе більш важливими [5]. Із зростанням популярності API зростає й навантаження на них, тому забезпечення високої продуктивності та масштабованості стає серйозною технічною проблемою [7].

Графік відображає залежність між кількістю публічних API та продуктивністю розробки в період з 2000 по 2020 рік. На графіку видно, що кількість публічних API (позначена оранжевою лінією) стрімко зростає з кожним роком, у той час як продуктивність розробки (позначена сірою лінією) залишається майже на тому ж рівні. Це свідчить про те, що зростання кількості API не завжди безпосередньо впливає на продуктивність розробки в короткостроковій перспективі.

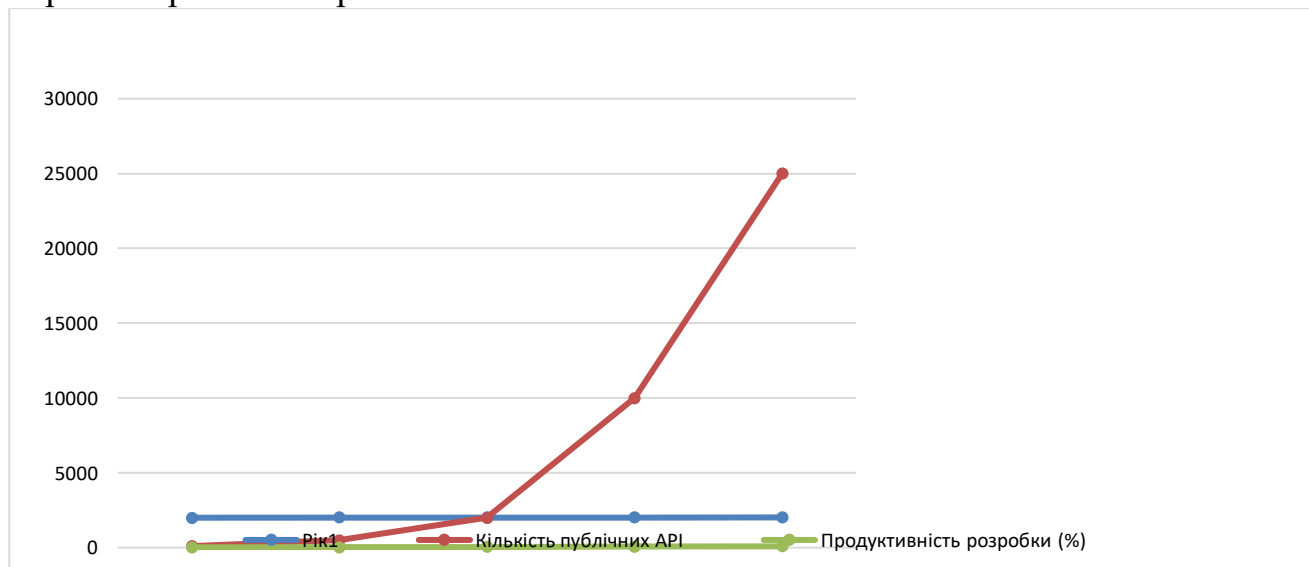

Рис. 1. Графік зростання кількості публічних API та їх вплив на продуктивність розробки

Джерело: сформовано автором.

Висновки. API продовжують еволюціонувати і стають ключовими елементами в розвитку сучасних технологій. У найближчому майбутньому вони відіграватимуть важливу роль у демократизації штучного інтелекту та машинного навчання, спрощуючи інтеграцію цих передових технологій у різні

програмні рішення. Це відкриє нові можливості для автоматизації бізнес-процесів, покращення роботи зі складними даними та створення розумних додатків. API стануть містком між інноваціями в галузі AI та потребами бізнесу.

Крім того, зі стрімким розвитком Інтернету речей (IoT), API стануть незамінними для забезпечення надійної і ефективної комунікації між безліччю пристроїв і систем. Взаємодія між сенсорами, мобільними пристроями, розумними гаджетами та сервісами стане простішою і більш стандартизованою завдяки широкому застосуванню API. Це дозволить підвищити продуктивність, полегшити інтеграцію та забезпечити ширше поширення IoT-технологій у різних сферах життя — від розумного дому до розумних міст.

Окрім IoT, API також відіграватимуть важливу роль у впровадженні блокчейн-технологій та розвитку децентралізованих додатків (dApps). Вони допоможуть полегшити взаємодію між різними блокчейнами, що сприятиме розвитку нових бізнес-моделей та економічних екосистем. Роль API у цій сфері полягатиме в забезпеченні безпечних і стандартизованих шляхів обміну даними, що особливо важливо для децентралізованих платформ.

Однак для подальшого розвитку API буде необхідно зосередитися на підвищенні безпеки, оскільки питання автентифікації та авторизації стають все більш важливими. З огляду на це, очікується поява нових стандартів і протоколів, які забезпечуватимуть більш безпечні, масштабовані та продуктивні API. Крім того, питання продуктивності та зручності використання API будуть знаходитися на передньому плані, оскільки зростання навантаження на системи потребуватиме нових інструментів для оптимізації роботи та підвищення ефективності.

Загалом, API залишатимуться однією з найважливіших технологій, які формують цифровий ландшафт, забезпечуючи нові можливості для розробників і бізнесу у всьому світі.

Список використаних джерел:

1. Daniel Jacobson, Greg Brail, Dan Woods. APIs: A Strategy Guide. Publisher: O'Reilly Media, Inc. 2011. 150 p.
2. Mark Massé. REST API Design Rulebook. Publisher: O'Reilly Media, 2011. 114 p.
3. Sam Newman. Building Microservices: Designing Fine-Grained Systems. 1st Edition. Publisher: O'Reilly Media, 2015. – 280 p.
4. Brajesh De. API Management: An Architect's Guide to Developing and Managing APIs for Your Organization, Publisher: Apress, 2017. – 214 p.
5. Olaf Zimmermann, Mirko Stocker, Daniel Lubke, Uwe Zdun, Cesare Pautasso Patterns for API Design: Simplifying Integration with Loosely Coupled Message Exchanges. Publisher: Print2print, 2021. 544 p.
6. Офіційний сайт. ProgrammableWeb. API Directory. Режим доступу: <https://apitracker.io/a/programmableweb>
7. Офіційний сайт. Postman. State of the API Report. Режим доступу: <https://www.postman.com/state-of-api>
8. Офіційний сайт. Gartner. Magic Quadrant for Full Life Cycle API Management. <https://www.gartner.com/en/documents/4021131>

Михайло КАТЕРЕНЮК*,
студент 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МАТЕМАТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-БАКАЛАВРІВ З КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК В АГРАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

***Анотація.** У статті розглянуто проблему математичної підготовки бакалаврів із комп'ютерних наук в аграрних закладах вищої освіти (ЗВО). Актуальність даної теми зумовлена затребуваністю фахівців у галузі комп'ютерних наук, які володіють сучасними цифровими технологіями в сільському господарстві України. Під цим впливом зростають вимоги до їх підготовки.*

Проаналізовано професійну підготовку бакалаврів спеціальності 122 “Комп'ютерні науки”, виявлено її особливості та фактори впливу на цей процес.

На основі аналізу нормативних документів, психолого-педагогічних і методичних праць доведено важливість математичних дисциплін у підготовці майбутніх фахівців із комп'ютерних наук.

***Abstract.** The article deals with the problem of mathematical training of bachelors in computer science in agricultural higher education institutions (HEIs). The relevance of this topic is due to the demand for specialists in computer science who are proficient in modern digital technologies in Ukrainian agriculture. Under this influence, the requirements for their training are growing.*

The article analyzes the professional training of bachelors majoring in 122 “Computer Science”, identifies its features and factors influencing this process.

Based on the analysis of regulatory documents, psychological, pedagogical, and methodological works, the importance of mathematical disciplines in the training of future computer science specialists is proved.

Вступ. Індустрія інформаційних технологій вже змінила світ і продовжує відігравати ключову роль у його подальшому стрімкому розвитку. Новітні технології з'явилися і в сільському господарстві. Ключовим ресурсом для подальшого розвитку та зростання продуктивності сільського господарства України, забезпечення стабільного якісного результату при мінімальних витратах матеріальних, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, дотримання природоохоронних вимог у процесі її виробництва стає цифровізація

* Науковий керівник: доцент кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій ВНАУ, Людмила НОВИЦЬКА

максимальної кількості виробничих процесів.

Нині сформувавши високий рівень професійної підготовки бакалаврів із комп'ютерних наук неможливо без ґрунтовної, якісної математичної підготовки, яка характеризується не лише накопиченням певної суми знань, а й розвитком логічного мислення, просторових уявлень; формуванням умінь встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати твердження, моделювати ситуації, що, зі свого боку, впливає на розвиток особистісно-професійно значущих якостей майбутніх фахівців, даючи їм змогу самореалізуватися у сфері майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Фундаменталізація математичної освіти майбутніх фахівців дає можливість розглядати її у взаємодії з професійною підготовкою. Вона є засобом переходу певної сукупності математичних знань у нову якість – знань професійно-математичних, які включають як важливу складову інтелектуальну дисципліну, відповідальність, самостійність мислення та принципівості [1, 241].

Вивчення публікацій з проблеми математичної підготовки в аграрному університеті виявили суперечність між об'єктивною необхідністю впровадження та застосування математичних методів у викладанні фахових дисциплін.

Отже, метою статті є аналіз, теоретичне обґрунтування системи навчання вищої математики студентів аграрних ЗВО за спеціальністю “Комп'ютерні науки”.

Математичні дисципліни містять практичну, утилітарну складову, яка має цілком самостійне значення. Щоб орієнтуватися в сучасному світі, кожна людина повинна володіти хоча б мінімальним запасом знань і навичок математичного характеру (обчислювальні навички, елементи практичної геометрії, поняття функції та графіка, складання і розв'язування елементарних рівнянь, нерівностей, систем, пропорцій тощо).

Безумовно, математика є теоретичним фундаментом у багатьох галузях науки, а для комп'ютерних вона особливо актуальна. Тому значна увага при підготовці фахівців надається передовсім цій галузі. Майже третина базових предметів навчального плану підготовки фахівців цього напрямку пов'язана з математикою [5, 179].

Як зазначають науковці Т. Крилова, О. Гулеша, О. Орлова [4], підготовка висококваліфікованих, компетентних, конкурентоспроможних на ринку праці фахівців завжди, а зараз у зв'язку зі стрімким розвитком науки і техніки особливо, все більше потребує високого рівня застосування математики.

Математизація різних галузей знань, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), ускладнення виробничих і технологічних процесів, необхідність аналізу й обробки великих обсягів інформації для успішного прийняття рішень і прогнозування приводять до необхідності побудови математичних моделей різної складності [3, 95].

Проаналізуємо навчальні плани на 2023-2024 н.р. Вінницького національного аграрного університету (ВНАУ) щодо навчального часу, який відводиться на вивчення математичних дисциплін студентам спеціальності

“Комп’ютерні науки”.

Тенденція до збільшення годин практичної підготовки з математичних дисциплін дає студентам значний позитивний ефект у їх засвоєнні, оскільки є можливість більше часу приділяти задачам практичного спрямування, а не тільки теоретичним поняттям. Це підсилює у студентів не тільки мотивацію до навчання, але й зацікавлення та задоволення від конкретних результатів занять математикою.

Математичні дисципліни в аграрному університеті за спеціальністю “Комп’ютерні науки” зазвичай вивчаються на першому, другому, третьому курсах і є для студентів одними з найскладніших для засвоєння. Основна причина – абстрактність математичної теорії. Математичні поняття є більш-менш вдалимими моделями тих чи тих реальних явищ і процесів.

Інша причина полягає у тому, що за короткий час необхідно вивчити величезний обсяг теоретичного матеріалу. Наприклад, винайдення й засвоєння розділів диференціального та інтегрального числення людство вивчає кілька століть, а студенти мають засвоїти ці розділи за один семестр. Крім того, математичні дисципліни насичені різноманітними ідеями та методами, великою кількістю понять, тому студенти, в тому числі першокурсники, не мають змоги їх вивчити досконало за такий короткий термін.

Отже, вже на першій лекції під час знайомства зі студентами викладач зобов’язаний розкрити роль і значення математики в подальшій навчальній діяльності, її зв’язок з іншими дисциплінами, вивчення яких вони вважають найважливішим для своєї майбутньої професії.

Складність побудови математичної освіти в аграрному університеті полягає в тому, що курси “Математичний аналіз”, “Лінійна алгебра та аналітична геометрія” займають двояку позицію. З одного боку, вони виступають як базові фундаментальні дисципліни, оскільки їх знання є основою для вивчення інших суміжних і професійних дисциплін. З іншого боку, для більшості спеціальностей аграрних ЗВО вони не є профільними дисциплінами. Отже, більшість студентів переконані, що математика в аграрному університеті не наближає, а віддаляє їх від набуття професійно важливих знань, умінь і навичок.

Таким чином, очевидно, що зміст навчання математики в аграрному університеті є основою для вивчення дисциплін фундаментальної та професійної підготовки бакалаврів із комп’ютерних наук, тому курси “Математичний аналіз”, “Лінійна алгебра та аналітична геометрія” мають бути більш динамічними, підлягати постійній корекції, удосконаленню в сучасних умовах.

Крім того, набула нових аспектів проблема співвідношення класичної та прикладної математики в аграрних ЗВО.

Існують різні погляди на зміст математичних дисциплін в аграрному університеті. Шляхи підвищення якості математичної підготовки ми бачимо засобом посилення внутрішнього логічного зв’язку дисципліни на основі наукових знань. Це пояснюється тим, що, на відміну від прикладних знань, фундаментальне, теоретичне старіння відбувається повільніше, методологічна ефективність останніх значно вища.

Отож, цінність методології теоретичного пізнання не викликає сумнівів. Проте недостатньо було б обмежити викладання математичних дисциплін фрагментарною ілюстрацією фахових проблем. Має бути системний, більш глибокий і багатогранний зв'язок. Виходячи з викладеного, маємо протилежну точку зору, яка передбачає ширше включення до змісту математичних дисциплін задач прикладного характеру.

На сучасному етапі неможливо уявити освітню діяльність без використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Дійсно, комп'ютер став невід'ємною частиною процесу навчання кожного студента.

У навчанні, залежно від завдань, які ми ставимо перед собою, використовуємо комп'ютерні технології як інструмент: інформаційний, демонстраційний, моделювальний, обчислювальний, контрольний.

Інформаційно-комунікаційні технології містять навчально-методичне забезпечення математичних дисциплін. Для цього використовується електронна система управління закладом вищої освіти "Сократ" [6]. Демонстраційні комп'ютерні технології дають можливість здійснити презентацію частини лекційного матеріалу, виступу на конференції; служать засобом візуалізації. Моделювальні комп'ютерні технології (GRAN1, MathCAD) мають велике значення для інтелектуального розвитку особистості. З їх допомогою розвиваються навички самостійної дослідницької діяльності, без якої неможлива ефективна робота майбутнього фахівця.

Наприклад, при підготовці лекції-візуалізації, реалізуючи принцип наочності, використання системи MathCAD не тільки підвищує сприйняття навчального матеріалу, але й дає змогу глибше проникнути в його суть. Візуалізована навчальна інформація, будучи сприйнята і зрозуміла, служить хорошою опорою для практичного застосування [2, с. 82].

На основі системи Mathcad можна підготувати та провести проблемну лекцію, при цьому нові знання вводяться як невідоме, яке необхідно "відкрити". Викладач, використовуючи широкий арсенал засобів системи, створює проблемну ситуацію, спонукаючи студентів до пошуку шляхів розв'язання проблеми, виявляючи суперечності та врегульовуючи їх у процесі співпраці. При цьому процес пізнання при такій формі викладення матеріалу наближається до пошукової, дослідницької діяльності, з її допомогою розвивається творче мислення, підвищується інтерес до змісту предмету, забезпечується професійна мотивація.

При цьому потужні графічні можливості системи Mathcad дозволяють підготувати навчальний матеріал, який не лише доповнює словесну інформацію, але і сам виступає носієм змістовної інформації. На рис. 1 подано фрагмент відповідного електронного документа. Фрагментами презентації можуть бути не лише двовимірні та тривимірні графіки, комбінації тексту, статистичних і динамічних графічних об'єктів, але й анімації.

Крім того, в процесуальному плані застосування Mathcad дає можливість використання різних форм та методів навчання, при яких активізується пізнавальна діяльність студентів.

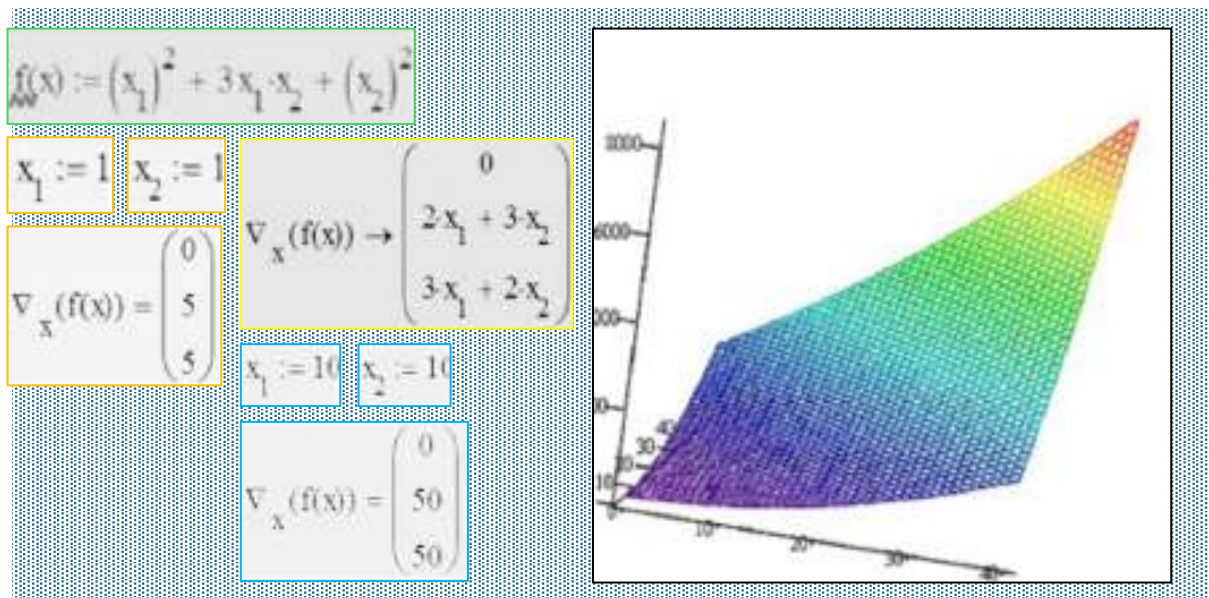

Рис. 1. Використання системи MathCAD для пошуку функції градієнта
 Джерело: сформовано автором.

Обчислювальні комп'ютерні технології (MathCAD, MatLab, Excel) дозволяють швидко виконувати обчислення, що дає змогу витратити більше часу на пошук інших шляхів розв'язання задачі чи аналізу результату.

Висновки. Високоякісна підготовка фахівців у галузі комп'ютерних наук базується в основному на математичних дисциплінах. З іншого боку, увага до підвищення якості математичної освіти студентів аграрних ЗВО за напрямом “Комп'ютерні науки” сприяє розвитку математичних методів та математичного моделювання, які знаходять застосування у професійній діяльності майбутніх фахівців.

Наведені у статті положення не претендують на остаточне розв'язання проблеми математичної підготовки в аграрних ЗВО, є актуальними, тому визначають проведення теоретичних і практичних досліджень у цьому напрямі в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Дутка Г.Я. Фундаменталізація математичної підготовки майбутніх фахівців: методологічний та морально-етичний компоненти. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2008. № 2. С. 239–244.
2. Левчук О.В., Новицька Л.І. Дидактичні особливості технології використання системи Mathcad в математичній підготовці фахівців аграрної галузі. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні проблеми науки і практики*. 2017. № 3. С. 78–89.
3. Новицька Л.І. Математичне моделювання в системі економічної освіти. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 5 (45). С. 94–99.
4. Крилова Т.В., Гулеша О.М., Орлова О.Ю. Дидактичні засади фундаменталізації математичної освіти студентів нематематичних спеціальностей університетів. *Дидактика математики: проблеми і дослідження: Міжнародний збірник наукових робіт*. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2011. Вип. 35. С. 27–35.
5. Щирба В.С., Моцик Р.В., Фуртель О.В. Формування професійної мотивації при вивченні дискретних структур студентами напряму підготовки 122 Комп'ютерні науки. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія. Педагогічна. 2021. № 27. С. 179–182.
6. Електронна система управління університетом «Сократ». 2012. URL: <http://www.vsau.vin.ua/>

Вікторія МАЗУР*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВИЗНАННЯ ВИМОГ СВІТОВОГО РИНКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

***Анотація.** У статті розглядається значення визнання вимог світового ринку для формування ефективної зовнішньоекономічної політики в умовах глобалізації. Обґрунтовується необхідність адаптації національних економік до технічних, екологічних, соціальних та інноваційних стандартів, що встановлюються міжнародним ринком, для забезпечення їх конкурентоспроможності та інтеграції у світову економіку. Розкриваються ключові аспекти зовнішньоекономічної політики, зокрема гармонізація стандартів, розвиток експорту та інвестицій в інновації. Наведені приклади країн, що успішно впроваджують відповідні стратегії для зміцнення своїх позицій на глобальному ринку.*

***Annotation.** The article discusses the importance of recognizing the requirements of the world market for the formation of an effective foreign economic policy in the context of globalization. The necessity of adaptation of national economies to technical, environmental, social and innovative standards established by the international market to ensure their competitiveness and integration into the world economy is substantiated. The key aspects of foreign economic policy are disclosed, in particular the harmonization of standards, the development of exports and investments in innovations. Examples of countries that successfully implement appropriate strategies to strengthen their positions in the global market are given.*

Вступ. Світова економіка у XXI столітті характеризується глибокими процесами глобалізації, інтеграції та взаємопов'язаності національних економік. Однією з ключових умов успішної участі країни у міжнародному економічному просторі є здатність адаптуватися до вимог світового ринку. Визнання та врахування цих вимог є важливим фактором для формування ефективної зовнішньоекономічної політики, яка забезпечує країні стійкі конкурентні позиції та сприяє економічному розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному глобалізованому світі, де економічні зв'язки між країнами стають все більш тісними, визнання вимог світового ринку є ключовим фактором для успішного формування

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ, Ірина ФУРМАН

зовнішньоекономічної політики. Це визнання дозволяє країнам адаптувати свої економічні стратегії до глобальних тенденцій, забезпечуючи стабільний розвиток та конкурентоспроможність на міжнародній арені. Зовнішньоекономічна політика кожної країни відіграє ключову роль у її економічному розвитку, особливо в умовах глобалізації. Формування такої політики безпосередньо пов'язане з визнанням вимог світового ринку, оскільки вони визначають напрямки, умови та перспективи інтеграції національної економіки у світову [5].

Світовий ринок є складною системою економічних відносин, що охоплює всі країни світу, незалежно від їх політичної та економічної системи. Глобалізація сприяла інтенсифікації міжнародної торгівлі, обміну технологіями, капіталом та трудовими ресурсами, що у свою чергу створює високий рівень конкуренції та вимог до учасників ринку. Визнання цих вимог дозволяє країнам максимально ефективно використовувати наявні можливості та уникати ризиків маргіналізації.

Зовнішньоекономічна діяльність – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що трапляється як на території України, так і за її межами [4]. Ця діяльність охоплює широкий спектр операцій, включаючи експорт і імпорт товарів і послуг, міжнародні фінансові операції, інвестиційні проекти, а також співпрацю в рамках міжнародних організацій та угод. Вона має важливе значення для економічного розвитку країни, оскільки сприяє залученню іноземних інвестицій, розширенню ринків збуту для вітчизняних виробників і технологічному прогресу.

Зовнішньоекономічна діяльність спрямована на: сприяння вирівнювання темпів економічного розвитку; порівнянність витрат виробництва на національному та світовому рівнях; реалізацію переваг міжнародного поділу праці, що сприяє зростанню ефективності національної економіки; організацію та обслуговування міжнародного обміну ресурсами та результатами праці в їх матеріальній та вартісній формах та організацію міжнародного грошового обігу. При цьому система зовнішньоекономічної діяльності є ієрархічною структурою, створення якої обумовлено саме наявністю різноманітних цілей ЗЕД, пов'язаних із забезпеченням збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України; стимулюванням прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків; створенням найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн [2].

Зовнішньоекономічна політика України базується на кількох ключових принципах, які визначають її взаємодію з іншими країнами:

1) принцип суверенітету: Україна має право самостійно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, дотримуючись національних законів і міжнародних зобов'язань.

2) принцип свободи підприємництва: суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть вільно обирати форми та методи своєї діяльності, за винятком тих, що заборонені законом.

3) Принцип юридичної рівності та недискримінації полягає у рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, зокрема держави, у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Ці принципи створюють правову основу для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, що є важливим для інтеграції України в світовий ринок.

Світовий ринок встановлює комплекс вимог, які мають як нормативний, так і неформальний характер. Серед головних з них: стандарти якості продукції, технічні регламенти, вимоги до безпеки, екологічні норми, соціальні стандарти, а також інноваційні критерії. Порушення цих вимог може призвести до втрати доступу до ключових ринків або зниження конкурентоспроможності продукції країни.

Вимоги світового ринку формуються під впливом низки факторів, серед яких (табл. 1):

Таблиця 1

Ключові вимоги світового ринку та їх основні характеристики

Вимоги	Основна характеристика
Конкурентоспроможність продукції	На світовому ринку успішними є ті товари та послуги, які відповідають міжнародним стандартам якості, мають привабливу ціну та унікальні характеристики. Держави повинні адаптувати свої виробничі процеси до цих стандартів для зміцнення позицій на зовнішніх ринках.
Інновації та технології	Країни, що прагнуть інтегруватися у світову економіку, мають впроваджувати новітні технології, зокрема в сферах виробництва, управління, логістики та маркетингу. Висока технологічність забезпечує конкурентну перевагу на світовому ринку.
Екологічні вимоги	У багатьох країнах діють жорсткі стандарти щодо екологічної безпеки продукції та виробничих процесів. Визнання та дотримання цих стандартів стає важливою передумовою для експорту на ринки розвинутих країн.
Фінансова прозорість та стабільність	Вимоги щодо фінансової прозорості, контроль за корупцією та забезпечення інвестиційної стабільності є критичними факторами для міжнародних інвесторів та партнерів. Важливою умовою є наявність стабільної валютної системи та розвинутого фінансового ринку.

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Адаптація національних економік до вимог світового ринку не завжди є легкою. Це часто вимагає модернізації виробництва, інвестицій у нові технології, підвищення кваліфікації робітників, а також формування законодавчого і регуляторного середовища, яке відповідає міжнародним нормам.

Для країн, що розвиваються, особливо актуальним є питання адаптації до технічних і екологічних стандартів, які є часто вищими, ніж ті, що діють у них на національному рівні. Недотримання цих стандартів може перешкоджати

доступу на ринки розвинених країн. Разом з тим, впровадження таких вимог може стимулювати розвиток внутрішніх виробничих потужностей, інновацій та підвищення якості продукції [3].

Для ефективної інтеграції у світову економічну систему країни повинні здійснювати зовнішньоекономічну політику, яка враховує вимоги світового ринку. Така політика має містити:

1) реформування економічного законодавства: визнання та імплементація міжнародних стандартів у законодавчі норми створюють сприятливі умови для ведення зовнішньоекономічної діяльності та залучення інвестицій.

2) підтримка національних виробників: необхідно створювати механізми підтримки національних виробників, зокрема шляхом надання субсидій, зниження податкового навантаження або спрощення процедур експорту, це дозволяє підвищити їх конкурентоспроможність на світовому ринку.

3) інвестиції в інновації та розвиток технологій: державна підтримка інноваційних секторів економіки сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної продукції та її відповідності світовим вимогам.

4) дотримання міжнародних екологічних стандартів: визнання важливості екологічної безпеки та впровадження екологічних норм і стандартів сприяє збереженню доступу до ринків розвинутих країн.

Багато країн успішно використовують визнання вимог світового ринку для формування своєї зовнішньоекономічної політики. Наприклад, країни Європейського Союзу активно впроваджують високі екологічні стандарти, що дозволяє їм займати провідні позиції у галузі «зеленої» економіки. Китай, з іншого боку, зробив акцент на технічній модернізації та впровадженні інновацій у виробництво, що дозволило йому стати одним із головних світових експортерів. Такі країни як Південна Корея та Сінгапур змогли завдяки інноваціям та високим стандартам якості інтегруватися у світовий ринок і стати лідерами в окремих галузях. Вони активно адаптували свою зовнішньоекономічну політику під вимоги світового ринку, що дозволило їм отримати доступ до передових технологій і збільшити обсяг експорту.

Україна також може використати ці приклади для розробки своєї зовнішньоекономічної стратегії. Врахування вимог світового ринку та активне впровадження інноваційних та екологічних стандартів можуть сприяти покращенню позицій країни на міжнародному ринку та залученню нових інвестицій [1].

Адаптація до вимог світового ринку дає країнам можливість не лише підвищити свою конкурентоспроможність, але й забезпечити стійкий економічний розвиток. Виконання міжнародних стандартів дозволяє зміцнити довіру до національних виробників, розширити експортні можливості та залучити нові інвестиції. Водночас, інтеграція до світових економічних процесів сприяє зниженню економічних ризиків та відкриттю нових ринків для національної продукції.

Для забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку Україна впроваджує заходи, такі як ліцензування та квотування для

контролю імпорту та експорту, що допомагає захищати внутрішній ринок, а також надає підтримку експортерам через фінансову допомогу та консультації для сприяння їх виходу на міжнародні ринки.

Для країн, що розвиваються, інтеграція у світову економіку є як викликом, так і можливістю. З одного боку, вони стикаються з високими бар'єрами у вигляді конкурентних переваг розвинених країн. З іншого боку, відкриття ринків і доступ до нових технологій дають змогу розвивати власний потенціал. Однак для цього необхідно чітко усвідомлювати вимоги світового ринку та адаптувати свою зовнішньоекономічну політику до цих реалій.

Забезпечення відповідності вимогам світового ринку потребує від держав і підприємств модернізації виробничих процесів, впровадження інноваційних технологій та дотримання міжнародних стандартів якості, безпеки та екологічних норм. Це створює сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій, розширення експортних можливостей та інтеграції у глобальні ланцюги постачання. Крім того, відповідність світовим стандартам допомагає знижувати торговельні бар'єри, підвищуючи доступ на нові ринки та зміцнюючи позиції на існуючих.

Таким чином, здатність країни адаптуватися до світових тенденцій та вимог є не лише засобом підвищення її конкурентоспроможності, а й необхідною умовою для довгострокового економічного зростання та стабільності в умовах глобалізації.

Висновки. Отже, визнання вимог світового ринку є ключовою передумовою успішного формування зовнішньоекономічної політики. Це не тільки сприяє економічному зростанню, але й забезпечує стійкі конкурентні позиції країни на міжнародному рівні. Держави, які вміють ефективно адаптуватися до глобальних стандартів, можуть розраховувати на підвищення рівня залучення іноземних інвестицій, покращення експортних показників та зміцнення свого економічного суверенітету. Водночас процес адаптації вимагає від країн проведення структурних реформ, модернізації виробництва, розвитку інноваційної сфери та вдосконалення законодавчої бази. Лише системний підхід, що включає узгодження національних інтересів з глобальними вимогами, дозволить країнам не лише зберегти свою конкурентоспроможність, а й зайняти активну позицію в світовій економіці, сприяючи їх довгостроковій стабільності та процвітанню.

Список використаних джерел:

1. Балдинюк В.М. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності України. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 74. С. 36-43.
2. Козак Ю. Г. Основи зовнішньоекономічної діяльності.: навчальний посібник. Київ. Катовіце: Центр учбової літератури, 2016. Вид. 5. 289 с.
3. Міщенко Д.А., Міщенко Л.О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 29. Ст. 377.
5. Тищенко В.Ф. Основи зовнішньоекономічної діяльності та митної справ : навчальний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. 193 с.

Олександр МИРГОРОДСЬКИЙ*,
студент 4 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В ЄС

***Анотація.** У статті розглядається політика розвитку сільських територій у Європейському Союзі (ЄС), яка є складовою частиною спільної аграрної політики (САП). Основна увага приділяється ключовим принципам цієї політики, таким як сталий розвиток, соціальна інтеграція, захист навколишнього середовища та диверсифікація економіки сільських районів. Окремо висвітлюються інструменти фінансової підтримки, зокрема Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD), який фінансує інноваційні проекти, модернізацію інфраструктури та екологічні ініціативи. Проаналізовано основні досягнення політики, а також виклики, пов'язані з неоднорідністю розвитку, зміною клімату та соціальними проблемами. У висновках наголошується на необхідності подальшої адаптації та підтримки сталого розвитку сільських територій в ЄС.*

***Annotation.** The article examines the rural development policy in the European Union (EU), which is an integral part of the Common Agricultural Policy (CAP). The focus is on the key principles of this policy, such as sustainable development, social inclusion, environmental protection and diversification of the rural economy. Financial support instruments, in particular the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), which finances innovative projects, infrastructure modernization and environmental initiatives, are highlighted. The main policy achievements are analyzed, as well as challenges related to development heterogeneity, climate change, and social issues. The conclusions emphasize the need for further adaptation and support for sustainable rural development in the EU.*

Вступ. Розвиток сільських територій є важливим аспектом стратегії Європейського Союзу (ЄС), спрямованої на забезпечення сталого зростання, соціальної рівності та збереження природного середовища. Політика розвитку сільських територій у ЄС, яка входить до загальної спільної аграрної політики (САП), грає ключову роль у зміцненні економічної спроможності сільських громад, підвищенні якості життя та забезпеченні сталого використання ресурсів. Ця стаття розгляне основні підходи, механізми та результати реалізації політики

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ, Ірина ФУРМАН

розвитку сільських територій у ЄС [1].

Виклад основного матеріалу. Політика розвитку сільських територій у ЄС заснована на кількох ключових принципах [2]:

1) Стійкість та інновації, коли ЄС прагне підтримувати сталий розвиток сільських територій шляхом впровадження інноваційних технологій та практик у сільське господарство та інші сектори економіки.

2) Соціальна інтеграція та боротьба з депопуляцією, завдяки цьому ЄС робить акцент на підвищенні якості життя в сільських районах, зокрема через розвиток соціальної інфраструктури, медичних послуг, освіти та інших громадських сервісів. Важливим аспектом є підтримка зайнятості молоді та запобігання депопуляції.

3) Захист навколишнього середовища, програми розвитку сільських територій тісно пов'язані із захистом навколишнього середовища, зокрема із забезпеченням стійкого управління природними ресурсами, збереженням біорізноманіття та боротьбою зі змінами клімату.

Таблиця 1

Переваги та недоліки політики розвитку сільських територій у ЄС

Переваги:	Недоліки:
Сталий розвиток, завдяки ньому заохочуються проекти, що спрямовані на стаке використання природних ресурсів, що знижує негативний вплив на довкілля та сприяє збереженню біорізноманіття.	Нерівномірний розподіл коштів, як Деякі сільські регіони отримують менше фінансування, що призводить до диспропорційного розвитку між різними частинами ЄС, особливо між старими та новими членами Союзу
Диверсифікація економіки, стається підтримка ініціативів з розвитку несільськогосподарських галузей, таких як туризм, ремесла та нові види бізнесу, що зменшує залежність від традиційного сільського господарства.	Велика залежність від субсидій — сільське господарство у багатьох регіонах залишається залежним від субсидій, що робить його менш стійким до ринкових змін.
Підтримка інновацій, коли політика сприяє впровадженню інноваційних технологій та практик у сільське господарство, таких як цифровізація, що підвищує конкурентоспроможність фермерів.	Адміністративні бар'єри — бюрократичні процедури та складність отримання фінансової підтримки можуть уповільнювати впровадження проектів, особливо для малих фермерських господарств.
Покращення інфраструктури, коли Фінансування спрямовується на розвиток та модернізацію інфраструктури у сільських районах, зокрема транспортних шляхів, шкіл, медичних закладів, що сприяє підвищенню якості життя місцевих мешканців.	Екологічні виклики, незважаючи на значну увагу до сталого розвитку, сільське господарство продовжує чинити тиск на довкілля, зокрема через використання хімічних добрив і пестицидів.
Соціальна інтеграція — підтримка громадських проектів та ініціатив з підвищення якості життя, що сприяє зменшенню соціальної ізоляції та розвитку соціальної інфраструктури.	Демографічні проблеми, коли політика не завжди ефективно вирішує проблему депопуляції сільських районів, оскільки молодь продовжує мігрувати до міст у пошуках кращих можливостей.

Джерело: побудовано автором на основі [3].

4) Диверсифікація економіки, ЄС активно підтримує диверсифікацію економіки в сільських районах, стимулюючи розвиток не лише сільського господарства, а й інших галузей, таких як туризм, ремесла та нові види бізнесу.

Також було наведено приклади переваг та недоліків впливу політики на розвиток сільських територій Європейською Союзу (табл. 1).

Одним із головних інструментів реалізації політики розвитку сільських територій є Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD), який забезпечує фінансування проектів. Бюджет цього фонду вартістю 100 млрд євро був використаний впродовж 2014–2020 рр. на виконання 118 відповідних програм [4].

Наведемо приклади основних інструментів та програми підтримки сільських територій ЄС [5]:

— підтримка малих та середніх фермерських господарств стало важливим завданням є забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства через інвестиції в модернізацію, технології та екологічно чисті рішення.

— інновації в агропромисловому комплексі, ці програми спрямовані на впровадження інноваційних рішень у сільське господарство, таких як цифрові технології, автоматизація та використання відновлюваних джерел енергії.

— розвиток інфраструктури: створення та підтримка сучасної інфраструктури, такої як дороги, школи, медичні заклади та інтернет-зв'язок у сільських регіонах.

— екологічні програми, відбуваються реалізації проектів з покращення екологічної ситуації, включаючи відновлення природних ландшафтів, поліпшення якості води та боротьбу з деградацією ґрунтів.

Політика розвитку сільських територій у ЄС дала позитивні результати у багатьох аспектах. Значно покращилась якість життя у сільських районах, зросла економічна активність та з'явилися нові можливості для молоді. Проте існують і виклики, серед яких [6]: неоднорідність розвитку, деякі регіони ЄС залишаються менш розвиненими у порівнянні з іншими через різні соціально-економічні фактори; зміна клімату, сільське господарство та екосистеми сільських районів вразливі до змін клімату, що вимагає постійного оновлення стратегій адаптації; соціальні проблеми, незважаючи на зусилля, сільські території часто стикаються з проблемами старіння населення та відтоку молоді до міст.

Політика розвитку сільських територій у ЄС реалізується через багаторічні програмні періоди, що дозволяє адаптувати стратегії до мінливих умов. Кожен новий період визначає пріоритети, обсяги фінансування та механізми впровадження. Програмний період 2021–2027 рр. зосереджується на цифровізації, боротьбі зі зміною клімату та соціальному включенню. Особлива увага приділяється інноваціям у сільському господарстві та модернізації інфраструктури.

Лідерська ініціатива (LEADER) була одним із успішних підходів у розвитку сільських територій є ініціатива LEADER, яка базується на принципі залучення місцевих громад до управління розвитком. Ця ініціатива надає змогу

локальним громадам визначати свої потреби та пріоритети, залучаючи громадськість до участі у прийнятті рішень. LEADER дозволяє створювати місцеві групи дій (LAG), які займаються реалізацією проектів на рівні окремих сільських територій [4].

Пандемія COVID-19 внесла значні корективи у розвиток сільських територій, але також відкрила нові можливості. В умовах кризи багато міських жителів почали розглядати переїзд до сільської місцевості як спосіб уникнути щільного міського середовища. Це створює потенціал для зростання сільських громад за рахунок нових резидентів, що може стимулювати розвиток місцевої економіки та нових послуг.

Одна з ключових цілей нової стратегії ЄС – це забезпечення доступу до швидкісного інтернету для всіх жителів сільських територій. Цифровізація сільського господарства дозволяє впроваджувати точне землеробство, автоматизовані системи моніторингу стану полів, онлайн-торгівлю продукцією, що суттєво підвищує продуктивність. Такі технології, як дрони, датчики ґрунту та супутникові знімки, дозволяють зменшити витрати та оптимізувати використання ресурсів [3].

Політика розвитку сільських територій у Європейському Союзі є важливим інструментом забезпечення збалансованого та стійкого розвитку сільських регіонів. Вона має на меті не лише підтримку фермерства, а й стимулювання ширших процесів економічного та соціального розвитку, що включають інновації, охорону навколишнього середовища та соціальну інтеграцію.

Основою цієї політики є прагнення зменшити нерівність між сільськими та міськими регіонами, забезпечуючи рівні можливості для всіх громадян ЄС, незалежно від місця проживання. Сільські території стикаються з численними викликами, серед яких демографічні зміни, зниження населення, старіння робочої сили та залежність від сільськогосподарських виробництв. Щоб подолати ці труднощі, ЄС впроваджує програми, які сприяють диверсифікації економіки, підтримці малого та середнього бізнесу, розвитку інфраструктури, цифровізації та впровадженню відновлюваних джерел енергії.

Важливою складовою політики є Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій, який забезпечує фінансування проектів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств та модернізацію сільських районів. Цей фонд надає фінансову підтримку ініціативам, що сприяють збереженню природних ресурсів, поліпшенню якості життя місцевих громад та розвитку нових джерел доходу. Одним з основних інструментів є ініціатива LEADER, яка заохочує місцеві громади брати участь у процесах прийняття рішень і впровадженні проектів, що відповідають конкретним потребам сільських територій. LEADER заснований на принципі "знизу вгору", де місцеві громади визначають свої пріоритети розвитку, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів та зростанню місцевої економіки [4].

Значне місце у політиці розвитку сільських територій посідає екологічна

складова. В умовах сучасних кліматичних викликів ЄС прагне впроваджувати проекти, які спрямовані на збереження біорізноманіття, ефективного використання природних ресурсів та перехід на відновлювані джерела енергії. Важливими є ініціативи щодо зменшення використання хімічних добрив, запровадження екологічних методів обробки ґрунтів та захисту водних ресурсів. Такий підхід дозволяє не лише захистити довкілля, але й підвищити якість продукції, зробити її більш конкурентоспроможною на міжнародних ринках [2].

Окремо варто відзначити соціальний вимір цієї політики, що спрямований на покращення умов життя в сільській місцевості. ЄС фінансує проекти, що включають розвиток соціальної інфраструктури, такі як будівництво шкіл, медичних закладів, культурних центрів, а також ініціативи, спрямовані на підтримку молоді та інтеграцію вразливих груп населення.

Ця політика дозволяє утримувати населення у сільських районах, запобігаючи міграції до великих міст. Особливу увагу приділено молодим фермерам, для яких створюються сприятливі умови для започаткування та розвитку власного бізнесу, включаючи доступ до фінансування та новітніх технологій [8].

Висновок. Політика розвитку сільських територій у ЄС є важливим компонентом загальної стратегії сталого розвитку. Завдяки використанню фінансових ресурсів, інновацій та екологічних практик, ЄС сприяє підвищенню рівня життя у сільських районах та забезпеченню їх сталого майбутнього. Водночас, для досягнення більшого успіху необхідно враховувати локальні особливості, забезпечувати рівномірний розвиток регіонів та продовжувати адаптацію до змін клімату.

Список використаних джерел:

1. Агроновини. Стратегія розвитку сільського господарства ЄС: озвучено принципи та рекомендації – AgroPortal.ua. AgroPortal.ua. URL: <https://agroportal.ua/news/mir/strategiya-rozvitku-silskogo-gospodarstva-yes-ozvucheno-principi-ta-rekomendaciji>
2. Вокс Україна. Політика згуртування ЄС як основа регіонального розвитку держав-членів. WEB-сайт. URL: <https://voxukraine.org/polityka-zgurtuvannya-yes-yak-osnova-regionalnogo-rozvytku-derzhav-chleniv>
3. Грицишен Д. О., Абрамова І. В. Формування та реалізації фінансових механізмів ЄС щодо сталого розвитку сільських громад. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. № 20. С. 67–78. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.8>
4. Новий набір інструментів ЄС задля підтримки розвитку сільських територій – Інститут громадянського суспільства. Інститут громадянського суспільства. URL: <https://www.csi.org.ua/news/noviy-nabir-instrumentiv-yes-zadlya-pidtrymky-rozvytku-silskyh-terytorij/>
5. Тітов Д., Олексієнко В. Фінансове забезпечення аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-125>
6. Талавира М. П., Газуда М. В., Газуда Л. М. Розвиток сільських територій в Європейському Союзі: монографія. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2022. 504 с.
7. Vyslobodska H. The paradigm of development of Ukraine's tourist market. *Market Infrastructure*. 2020. No. 48. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastructure48-10>
8. Дія.Бізнес. Старт. URL: <https://www.business.diia.gov.ua/news/uspishni-proiekt-y-prohramy-yes-tsyfrova-yevropa>

Діана МИШАКОВА*,
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВЛАСНОГО БІЗНЕСУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

***Анотація.** У статті розглядаються ключові методологічні підходи до створення та розвитку власного бізнесу, що включають теоретичні основи, практичні рекомендації та інноваційні стратегії. Аналізуються етапи бізнес-планування, вибору ніші, формування команди та управління ресурсами. Особлива увага приділяється оцінці ризиків, маркетинговим стратегіям та використанню сучасних технологій у бізнес-процесах.*

***Abstract.** The article examines key methodological approaches to starting and developing a business, which include theoretical foundations, practical recommendations, and innovative strategies. It analyzes the stages of business planning, niche selection, team formation, and resource management. Special attention is given to risk assessment, marketing strategies, and the use of modern technologies in business processes.*

Вступ. В умовах сучасної глобалізації та динамічних змін в економічному середовищі створення та розвиток власного бізнесу є надзвичайно актуальними темами для дослідження. Підприємництво не лише сприяє економічному зростанню, але й відіграє важливу роль у забезпеченні робочих місць та підвищенні рівня життя населення. Однак успішний старт та подальший розвиток бізнесу вимагають комплексного підходу, який поєднує в собі теоретичні основи та практичні стратегії. Сьогодні підприємці стикаються з численними викликами, такими як висока конкуренція, нестабільність ринку та швидкий розвиток технологій. У зв'язку з цим, особливу важливість набуває розуміння методологічних підходів, які допомагають не лише у формуванні бізнес-ідей, але й у їх реалізації. У цій статті ми розглянемо ключові етапи створення власного бізнесу, такі як розробка бізнес-плану, вибір цільової аудиторії, формування команди та управління фінансовими ресурсами.

Виклад осново матеріалу. Перед початком підприємницької діяльності важливо об'єктивно оцінити свої сильні сторони, навички, досвід та доступні ресурси. Слід зосередитися на визначенні своїх сильних сторін, які можуть стати

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Людмила БОЛТОВСЬКА

основою для бізнесу. Необхідно проаналізувати наявні ресурси - фінансові, матеріальні та людські. Важливо також оцінити свій рівень знань та досвіду у вибраній сфері діяльності, а також особистісні риси, такі як відповідальність, організованість і комунікабельність [1].

На першому етапі створення власного бізнесу необхідно визначити, що саме ви плануєте відкрити, а також встановити цілі та основні принципи своєї діяльності. Бізнес повинен бути бажаним і відповідати вашій особистій мрії. Оцінка потенціалу бізнес-ідеї є критично важливою, тому слід проаналізувати наявність попиту на ваш продукт або послугу.

Наступним кроком обов'язково потрібно провести аналіз конкурентного середовища, вивчаючи компанії, які вже працюють у цій галузі, а також їх сильні та слабкі сторони. Якщо є знайомі, які відкрили власний бізнес, доцільно звернутися до них за порадами щодо помилок, які вони зробили під час запуску. Важливо також визначити вашу цільову аудиторію, зосереджуючи увагу на їхніх потребах і звичках.

Завершальним етапом планування є розробка детального бізнес-плану.

Бізнес-план – це документ, який описує ваші цілі, стратегії, та фінансові показники для вашого бізнесу. Він є важливим інструментом для залучення інвестицій, отримання кредиту, та управління вашим бізнесом. Бізнес-план повинен містити розділи, що описують:

- опис бізнесу та його продукції чи послуг;
- аналіз ринку та конкуренції;
- маркетингову стратегію;
- фінансовий план;
- організаційну структуру;
- юридичний аспект.

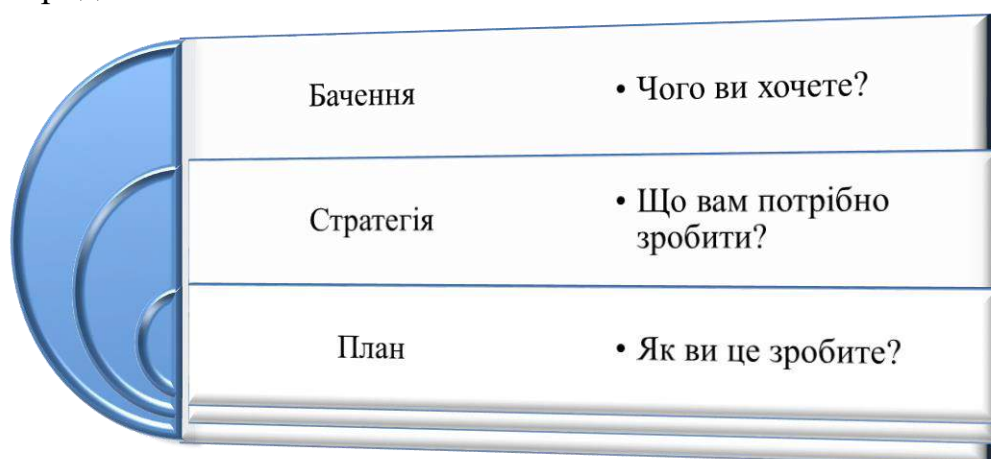

Рис. 1. Бізнес план для інвесторів

Джерело: сформовано автором.

Складання бізнес-плану може здатися складним завданням, але є безліч он лайн - ресурсів та консультацій, які можуть допомогти вам у цьому. Ретельно продуманий бізнес-план допоможе вам уникнути багатьох помилок та збільшить шанси на успіх [4].

Наступним етапом започаткування власної справи має бути виділення коштів на відкриття бізнесу. Це можуть бути позики, інвестиції або ж залучення бізнес – партнерів, звернення до банків або гарантованих програм для малого бізнесу.

Пошук відповідного приміщення та обладнання є важливим етапом створення бізнесу, що залежить від його типу. Для офісних приміщень варто звернути увагу на зручне розташування, наявність необхідної інфраструктури та достатню площу. Якщо ж мова йде про виробничі приміщення, слід враховувати виробничі потреби, енергопостачання та транспортну доступність. Окрім цього, важливо обрати якісне обладнання, що відповідатиме специфічним вимогам вашої діяльності. Проаналізувавши різні варіанти, оберіть оптимальне рішення для ефективної роботи бізнесу [2].

Наступним важливим кроком є розробка маркетингової стратегії, що включає створення бренду та логотипу. Розробку логотипу можна здійснити самостійно або звернутися до професіоналів. Запуск рекламних кампаній через соціальні мережі має на меті максимально привернути увагу до вашого бізнесу та підвищити його популярність.

Організація операційної діяльності є ключовим аспектом подальшого розвитку. Вона включає в себе найм персоналу (за необхідності), налагодження постачання та логістики, а також встановлення систем обліку і контролю.

Перед повноцінним запуском продукту чи послуги рекомендується провести тестовий запуск. Це дасть можливість отримати зворотний зв'язок і внести необхідні корективи, що підвищить шанси на успіх.

Постійний аналіз результатів та вдосконалення бізнес-процесів є завершальним етапом. Регулярне відстеження показників допоможе адаптувати стратегії для покращення ефективності та досягнення довготривалих результатів.

Ці дії сприяють зниженню ризиків, підвищують ймовірність успіху та допомагають ефективно організувати власну справу. Проте, слід зважати на низку ризиків, які можуть впливати на розвиток бізнесу.

Один із найсуттєвіших ризиків – це фінансові втрати, які можуть виникнути через невдалі інвестиції або погане управління ресурсами. Окрім цього, значна частина нових підприємств стикається з невдачами на перших етапах свого розвитку. В Україні, за статистикою, 9 із 10 нових бізнесів припиняють свою діяльність у перші роки.

Власники бізнесу також часто стикаються з нерегульованим робочим графіком, що потребує великої відданості та витривалості. Конкуренція на ринку є ще однією значною перешкодою: для того, щоб виділитися серед інших компаній, необхідно мати унікальну стратегію та підхід. Крім того, власники бізнесу несуть повну відповідальність за всі аспекти своєї діяльності, що додає додаткового тиску [3].

Успішні підприємці радять ретельно аналізувати ринок перед стартом будь-якого проєкту, що допоможе краще підготуватися до можливих викликів. Організація робочих процесів також є критично важливою для досягнення успіху

та ефективного управління бізнесом (рис. 2.).

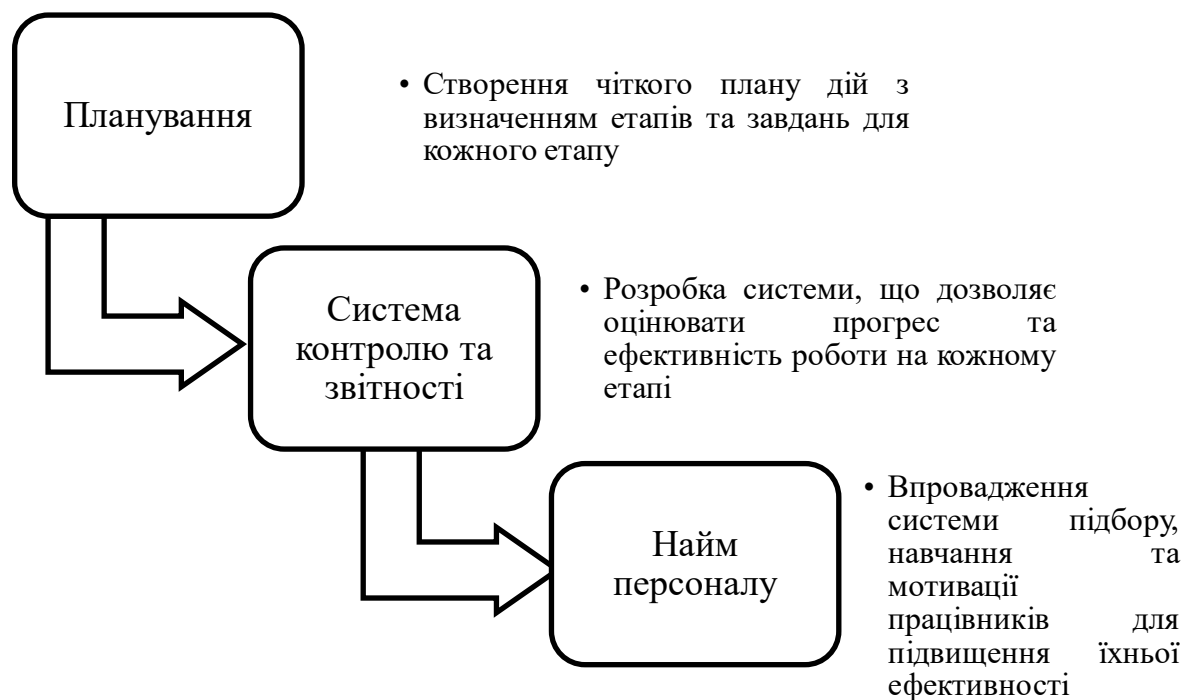

Рис. 2. Етапи організації бізнесу

Джерело: сформовано автором.

Після успішного запуску бізнесу важливо не зупинятися на досягнутому, а постійно розвиватися та масштабувати свою діяльність: розширювати асортимент продукції або послуг, відкривати нові точки продажу, впроваджувати нові технології та вдосконалювати свої навички.

Також важливо постійно аналізувати ринок, виявляти нові можливості та адаптуватися до змін. Розвиток та масштабування бізнесу потребує планування, інвестицій, а також готовності до ризиків та труднощів. Однак, постійний розвиток дозволяє досягти нових вершин та забезпечити стійке та успішне ведення бізнесу.

Будувати власну справу значно простіше в команді, ніж поодинці, тому важливо знайти надійного партнера або декількох партнерів. Спільна робота з однодумцями сприяє ефективному вирішенню складних завдань і підвищує шанси на успіх. Партнерство має низку переваг, серед яких:

- більший стартовий капітал, оскільки кожен учасник вносить частку в статутний фонд.
- можливість скористатися спільними контактами, знайомствами та зв'язками для розвитку бізнесу.
- можливість отримати підтримку і поради від партнерів у складних ситуаціях.
- розподіл обов'язків між партнерами, що дозволяє оптимізувати управління фінансами, постачанням та персоналом.

Проте партнерство має і свої недоліки:

- прибуток доведеться розподіляти між усіма учасниками.
- партнерам необхідно надати статус співзасновників, що потребує юридичних зобов'язань.
- для офіційного партнерства необхідно реєструвати юридичну особу.
- прийняття рішень потребує узгодження з усіма учасниками, що може ускладнювати процес.

Отже, партнерство може як полегшити, так і ускладнити ведення бізнесу, залежно від ефективності співпраці. Головним фактором успішного партнерства є пошук однодумців, які поділяють ваші погляди та готові працювати разом для досягнення спільної мети. Спільні зусилля сприяють подоланню стартових труднощів і швидшому досягненню бажаних результатів.

Важливо також не ризикувати всім наявним майном. Заставляти будинок або брати великі кредити може стати шляхом до фінансової кризи. Рекомендується оцінювати ризики розумно, зберігаючи стабільність для себе та своєї родини на випадок невдачі [5].

Необхідно також обміркувати, за рахунок чого житимете після звільнення з основного місця роботи, адже прибуток від власного бізнесу не з'явиться відразу. Згідно зі статистикою, стабільний дохід можна очікувати лише через рік безперервної діяльності. Використання власних заощаджень є найкращим варіантом фінансування на початковому етапі, оскільки це дозволяє уникнути виплати відсотків і зайвого фінансового навантаження. Започаткування власної справи є серйозним викликом, однак за умови правильного планування та управління ризиками можна створити успішний бізнес.

Висновок. Методологічні підходи до створення та розвитку бізнесу базуються на систематичному плануванні, глибокому аналізі ринку та постійному вдосконаленні бізнес-процесів. Застосування цих підходів дозволяє знизити ризики, підвищити шанси на успіх та забезпечити стабільний розвиток підприємства. Успішна реалізація бізнес-ідей можлива лише за умови постійного аналізу, адаптації до змін ринку та впровадження новітніх технологій.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С., Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Білик Р. Р. Бізнес-планування підприємницької діяльності: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2019. 264 с
2. Як почати власну справу, відкрити власний бізнес. URL: <https://bizmag.com.ua/iak-rochaty-vlasnu-spravu/>
3. Як започаткувати власну справу. URL: <https://news.donnu.edu.ua/2023/10/03/yak-zapochatkovaty-vlasnu-spravu/>
4. Як розпочати власну справу. URL: <https://abkservice.com.ua/ua/blog/45-kak-nachat-sobstvennoe-delo/>
5. Як відкрити власний бізнес? URL: <https://spar.ua/blogs/khochu-vidkriti-sviy-biznes>

Дмитро ПАЛАМАРЧУК*,
студент 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АВТОМАТИЗАЦІЯ І РОБОТИЗАЦІЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

***Анотація.** В даній статті досліджується вплив автоматизації та роботизації на сільське господарство. Розглядаються сучасні технології, їхнє впровадження, переваги та виклики для аграрних господарств. Особлива увага приділяється економічним та екологічним наслідкам автоматизації для підвищення ефективності агропромислових процесів.*

***Abstract.** This article examines the impact of automation and robotics on agriculture. Modern technologies, their implementation, advantages and challenges for agricultural enterprises are considered. Special attention is paid to the economic and environmental consequences of automation for increasing the efficiency of agro-industrial processes.*

Вступ. Автоматизація та роботизація в аграрному секторі є одними з ключових напрямів розвитку сільського господарства у 21 столітті. Зростання населення планети та обмеженість природних ресурсів спонукають аграріїв до впровадження інноваційних технологій, які дозволяють підвищити продуктивність та знизити негативний вплив на довкілля. Автоматизовані системи управління аграрними господарствами та роботи для збору врожаю можуть суттєво змінити підхід до виробництва продовольства. Метою цієї статті є аналіз сучасних тенденцій автоматизації та роботизації в аграрному секторі, а також їхні економічні та соціальні наслідки.

Виклад основного матеріалу. В сільському господарстві люди століттями вишукували можливість зробити свою працю легшою, тому при першій же нагоді використовували всі можливі засоби, що могли б виконати їх заповітну мрію. Впровадження в процесі виробництва продукції засобів механізації значно вплинуло на підвищення ефективності людської праці, проте з плином часу прийшли новітні технології у аграрне виробництво і поступово на окремих його процесах почали використовувати і технології автоматизації.

Розглянемо основні технології автоматизації сучасного аграрного виробництва. Сучасне сільське господарство використовує низку технологій для автоматизації різних процесів. Наприклад, системи точного землеробства (precision farming) включають використання дронів, GPS-навігації, сенсорів та

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Світлана КОЛЯДЕНКО

супутникових зображень для точного моніторингу стану полів. Це дозволяє аграріям оптимізувати використання води, добрив та пестицидів, що не тільки підвищує врожайність, але й зменшує екологічне навантаження.

Також у аграрному виробництві активно використовуються автоматизовані системи зрошення, які працюють на основі датчиків вологості ґрунту та кліматичних умов. Ці системи дозволяють точно дозувати кількість води, яка надходить до рослин, а це, в свою чергу, зменшує витрати та запобігає ерозії ґрунту.

Одна з важливих сучасних технологій – Інтернет речей (IoT) – також відіграє важливу роль в автоматизації великої кількості сільськогосподарських процесів. Наприклад, сенсори можуть передавати працівнику в режимі реального часу інформацію про стан рослин, ґрунту та кліматичні умови. Це дозволяє людям приймати оперативні рішення щодо зрошення, підживлення рослин чи захисту їх від шкідників.

В табл. 1 приведемо порівняльну характеристику технологій автоматизації та роботизації в аграрному секторі та покажемо їх переваги і функції, що вони виконують.

Таблиця 1

Технології автоматизації та роботизації в аграрному секторі

Технологія	Функції	Переваги
Системи точного землеробства (GPS, IoT, сенсори)	Моніторинг стану полів, точне дозування добрив, зрошення	Підвищення врожайності, зменшення витрат ресурсів, мінімізація впливу на довкілля
Роботи для збору врожаю	Автоматизований збір пшениці, овочів, плодів, ягід і т.д.	Підвищення швидкості та якості збору врожаю, зменшення витрат, скорочення потреби у робочій силі
Дрони для моніторингу та обробки полів	Моніторинг стану рослин, розпилення добрив і пестицидів	Точність обробки, зменшення використання хімікатів, зниження витрат на пестициди і добрива
Автоматизовані системи зрошення	Контроль і регулювання рівня вологості ґрунту	Раціональне використання води, запобігання ерозії, зменшення витрат на зрошення
Роботи для механічного видалення бур'янів	Видалення бур'янів без хімічних засобів	Екологічна чистота, зменшення використання гербіцидів, зниження витрат на хімічні препарати
Автоматизовані системи управління фермою	Управління ресурсами, збір даних про стан ферми, прогнозування врожайності	Оптимізація операцій, підвищення ефективності виробництва, прийняття точніших рішень

Джерело: сформовано автором.

Сучасні тенденції автоматизації та цифровізації значно змінюють аграрний сектор, підвищуючи ефективність, продуктивність та економічну стійкість підприємств. Інтеграція новітніх технологій, таких як ERP-системи, IoT, Big Data, дрони, супутникові технології та хмарні сервіси, забезпечує аграрним підприємствам конкурентні переваги та сприяє їхньому сталому розвитку в умовах глобальних викликів та змін клімату [1, с. 467].

Також важливо звернути увагу на те, що стратегічною метою машино-технологічного забезпечення, а значить і автоматизованого, у сучасному виробництві і переробці сільськогосподарської продукції, є створення конкурентоздатного агропромислового виробництва, що може забезпечити продовольчу безпеку та інтеграцію у світове сільськогосподарське виробництво. При цьому конкурентоздатне сільське господарство повинне базуватися на високо інтенсивних екологічно чистих енергозберігаючих технологіях [2, с. 35], які базуються саме на автоматизації процесів аграрного виробництва.

Сьогодні, особливо в умовах сучасних технологічних змін, штучний інтелект займає важливе місце в аграрному секторі. Штучний Інтелект (ШІ) та Машинне Навчання (МН) стають основними фокусами в цифровій трансформації. Впровадження алгоритмів, які здатні аналізувати великі обсяги даних, надає підприємствам змогу прогнозувати ринкові тенденції, автоматизувати бізнес-процеси та здійснювати більш ефективне управління прийняттям рішень.

Використання ШІ дозволяє ефективно аналізувати великі обсяги даних з різних джерел, таких як датчики, супутникові знімки та метеорологічні станції. Це стає основою для точного прогнозування погодних умов, врожайності та попиту на ринку. Використання ШІ для оптимізації процесів, таких як зрошення, дозування добрив, обробіток ґрунту та інші, сприяє зниженню витрат та підвищенню продуктивності, забезпечуючи ефективну роботу сільськогосподарських систем» [3, с. 54].

Не менш важливим, але поки що досить дорогим, є використання роботів у аграрному секторі.

Сільськогосподарська робототехніка. Дефіцит робочої сили є проблемою, з якою сьогодні стикаються агровиробники, тому сільськогосподарські роботи допомагають агровиробникам у різноманітних бізнес-процесах, включаючи збір плодів, збирання врожаю, посадку, обприскування, посів, рихлення і прополювання. Агробізнес все більше використовує роботів для автоматизації повторюваних завдань у полі, наприклад, автономні та напівавтономні трактори з підтримкою GPS для збирання врожаю, трактори, що оснащені технологією автоматичного керування для полегшення навігації по полю. Автоматизовані системи управління тваринництвом включають в себе автоматизовані ваги, інкубатори, доїльні апарати, автоматичні годівниці та ін. Роботи дозволяють агровиробникам зосередити увагу на підвищенні загальної продуктивності, запобігають технічним помилкам тощо [4, с. 114].

Роботизація в аграрному секторі передбачає застосування спеціалізованих роботів для виконання різних завдань на аграрних підприємствах. Одним із найбільш відомих прикладів є роботи для збору врожаю, які використовуються в теплицях і на полях. Вони можуть працювати цілодобово, що дозволяє прискорити процес збору врожаю і зменшити втрати.

Ще одним перспективним напрямком є використання дронів для обробки полів. Дрони є різновидом роботів, які активно використовуються в сільському

господарстві для виконання специфічних завдань. Вони оснащені різними сенсорами і камерами, що дозволяють їм точно моніторити стан полів і рослин. Дрони можуть виконувати завдання з розпилення добрив та пестицидів. Це дозволяє зменшити використання хімікатів та підвищити екологічність сільського господарства. Також з'являються роботи для механічного видалення бур'янів без використання гербіцидів. Це значно знижує витрати на виробництво і зменшує забруднення довкілля.

Визначимо основні переваги автоматизації та роботизації для аграрного виробництва.

Автоматизація та роботизація аграрного сектору мають ряд переваг:

- по-перше, це зменшення витрат на робочу силу. У багатьох країнах сільське господарство стикається з проблемою дефіциту кваліфікованих працівників, особливо під час сезонних робіт, таких як збір врожаю. Роботи та автоматизовані системи можуть виконувати ці завдання швидше та ефективніше;

- по-друге, автоматизація дозволяє підвищити точність управління аграрними господарствами. Наприклад, завдяки точному моніторингу стану рослин можна своєчасно вносити добрива або контролювати рівень вологості ґрунту, що призводить до підвищення врожайності і зменшення втрат;

- по-третє, автоматизація сприяє покращенню екологічної стійкості сільського господарства. Використання дронів та сенсорів дозволяє точніше контролювати витрати води, добрив і пестицидів, що зменшує негативний вплив на екосистему.

Подальший розвиток сільськогосподарської техніки привів до ще більш інтенсивнішого використання засобів і методів автоматизації, інформатизації систем машин, агрегатів і потокових ліній. Тому в подальшому процесі розвитку сільськогосподарської і переробної техніки доцільно використати високоточні роботизовані технології, що базуються на автоматичному управлінні процесами з мінімальною участю людини або без його безпосередньої участі [2, с. 35].

Серед численних переваг, що має впровадження роботизації у сільськогосподарське виробництво, є низка викликів та недоліків такого їх застосування, що вимагає уважного та детального їх вивчення. Зокрема:

- по-перше, це надто висока вартість впровадження нових технологій. Багато аграріїв, особливо у країнах, що розвиваються, а також в сьогоdnішніх умовах, у яких опинилася Україна через агресію росії на її територію, не мають достатніх фінансових ресурсів для інвестування у роботизовані системи;

- по-друге, впровадження автоматизованих систем вимагає високого рівня кваліфікації персоналу. Робітники аграрного сектору мають бути готові до навчання та освоєння нових технологій, що також потребує додаткових інвестицій. У сьогоdnішніх українських реаліях ця проблема загострюється ще й через те, що велика кількість працездатних людей молодого віку змушені приймати участь у військових діях, або виїхали за межі держави.

- по-третє, існують питання кібербезпеки. Дані, зібрані за допомогою сенсорів та дронів, можуть стати мішенню для хакерів, що ставить під загрозу

безпеку аграрного підприємства та умови безперебійної роботи самих автоматизованих систем та роботів.

Виникає закономірне питання: чи є перспективи розвитку автоматизації та роботизації в аграрному секторі і як ці перспективи пов'язані з подальшою інтеграцією цих технологій з іншими інноваціями, такими як штучний інтелект та хмарні обчислення.

Відповідь на це питання однозначна: у виробництві, а особливо у аграрному секторі господарського виробництва впровадження автоматизації сільськогосподарських процесів та роботизації у них є надзвичайно перспективним та прибутковим напрямом. Наприклад, штучний інтелект може бути використаний для аналізу великих обсягів даних та прогнозування погодних умов або врожайності, а це дозволить власникам аграрного господарства краще планувати агротехнічні заходи і зменшити ризики втрат.

Також варто очікувати подальшого швидкого розвитку та впровадження в аграрну сферу економіки України безпілотних технологій, які дозволять ще більше автоматизувати процеси управління полями та тваринницькими господарствами. Все це призведе до швидкого відновлення зруйнованого на сьогодні аграрного сектору нашої держави та його подальшого прибуткового розвитку.

Висновки. Автоматизація та роботизація аграрного сектору є важливими інструментами для підвищення продуктивності ведення аграрного виробництва та зниження витрат на нього. Вони дозволяють не тільки покращити економічні показники аграрних господарств, але й сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля, що на сьогодні є надто важливим та актуальним. Однак для успішного впровадження цих технологій необхідні значні інвестиції, а також підготовка аграріїв до використання цих новітніх рішень.

Список використаних джерел:

1. Ігнатенко С.В., Томашук І.В. Сучасні тенденції автоматизації та цифровізації управлінського обліку в аграрних підприємствах: економічний аспект. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 465-472. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/192-3>
2. Нещерет Б.А. Роботизовані технології при вирощуванні сільськогосподарської продукції. *Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції «Наукові дослідження молоді у вирішенні актуальних проблем аграрного сектора України»*. 2012. С. 35-39. URL: http://ela.nati.org.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/33/b.nescheret%20robotyzovani_tehnologii.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Буяк А.. Сучасні тенденції та основні теоретичні підходи до цифрової трансформації агробізнесу *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 6 (17). С. 50-62. URL: DOI:10.30857/2786-5398.2023.6.5
4. Юрчук Н.П., Кіпоренко С.С. Особливості використання цифрових технологій в агробізнесі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. Випуск 3 (36). С. 109-116. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.36-17>

Марина ПРИЛИПКО*,
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТПЛЕЙСІВ: РОЛЬ ЦИФРОВИХ ЗМІН У РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

***Анотація.** У статті розглянуто еволюцію маркетплейсів під впливом цифрової трансформації та її вплив на глобальні ринки. Основна увага зосереджена на аналізі технологічних змін, таких як впровадження штучного інтелекту, великі дані та мобільні технології, які суттєво вплинули на розвиток бізнес-моделей маркетплейсів. Наведено приклади успішних глобальних маркетплейсів, що сприяють інтеграції малого та середнього бізнесу на міжнародний рівень, а також виклики, з якими зіштовхуються компанії в умовах цифровізації.*

***Annotation.** The article examines the evolution of marketplaces under the influence of digital transformation and its impact on global markets. The main focus is on the analysis of technological changes, such as the introduction of artificial intelligence, big data and mobile technologies, which have significantly influenced the development of business models of marketplaces. There are examples of successful global marketplaces that contribute to the integration of small and medium-sized businesses at the international level, as well as challenges faced by companies in the context of digitalization.*

Вступ. Цифрова трансформація стала невід'ємною частиною сучасного бізнесу, змінюючи спосіб взаємодії між компаніями і споживачами, а також відкриваючи нові можливості для розвитку глобальних ринків. Однією з основних рушійних сил цього процесу стали маркетплейси – цифрові платформи, що об'єднують постачальників і споживачів. Вони відіграють важливу роль у створенні нових бізнес-моделей, забезпечуючи широкий доступ до глобальних ринків та інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація – це повсюдне впровадження цифрових технологій в різні сфери життя: промисловість, економіку, освіту, культуру, обслуговування і т.п. Це явище викликане стрімким розвитком

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Світлана КІПОРЕНКО

інформаційних технологій, мікроелектроніки та комунікацій в більшості країн світу. Цифровізація – це глобальний процес, який з кожним днем все більше підпорядковує планету. Стрімкий розвиток цифрової економіки призвело до того, що сьогодні лідерів ринку визначає не багаторічна історія успіху, не вартість активів, не кількість патентів або доступ до капіталу, а здатність змінювати бізнес-модель на хвилі технологічної революції. Цифрові технології розвиваються з експоненційною швидкістю, та докорінно змінюючи суть бізнесу та кожну галузь [1].

Крім того, вони допомагають знайти джерела підвищення ефективності і можливості стійкого конкурентного розвитку підприємств. В той же час, проривні інновації вимагають змін в існуючих моделях управління, реформування комунікацій, технологій і організаційної структури підприємств на основі нових цінностей, пріоритетів і орієнтирів, заснованих на партнерстві, клієнтоорієнтованості, інноваційності та синергії

Цифрова трансформація передбачає інтеграцію сучасних технологій у всі аспекти діяльності компаній, включаючи маркетплейси. Одним із найважливіших факторів, що впливають на їх розвиток, є зростання мобільних технологій та високошвидкісного інтернету.

Це сприяло поширенню маркетплейсів на глобальному рівні, роблячи їх доступними для підприємств будь-якого масштабу. Наприклад, такі платформи як Amazon, Alibaba та eBay є лідерами ринку і використовують технології штучного інтелекту для персоналізації споживчого досвіду, що дозволяє компаніям краще розуміти потреби своїх клієнтів і адаптувати свої пропозиції.

Ці платформи використовують алгоритми машинного навчання для аналізу даних про поведінку користувачів, що допомагає в створенні індивідуалізованих рекомендацій, які збільшують ймовірність покупки.

Крім того, мобільні технології відіграють ключову роль у зручності доступу до маркетплейсів, що робить їх ще більш популярними серед споживачів. Вебсайт або мобільний додаток, дозволяє продавцям розміщувати свої товари на платформі, а покупцям шукати та купувати товари, які їм потрібні. [1].

Завдяки адаптивному дизайну веб-сайтів, контент зручно переглядати на будь-якому пристрої, що значно покращує загальний досвід користувачів. Такі інновації підкреслюють важливість цифрових платформ, і яскравими прикладами успішних глобальних маркетплейсів є: Amazon, eBay, Alibaba (рис. 1).

Традиційні бізнес-моделі змінюються завдяки впровадженню цифрових технологій. Маркетплейси зараз функціонують не лише як торгові платформи, але й як інфраструктурні рішення, що включають логістику, фінансові сервіси та маркетинг. Це робить їх ключовими гравцями у глобальних ланцюгах постачання. Крім того, цифровізація дозволяє маркетплейсам знижувати операційні витрати та розширювати доступ до нових ринків, що особливо

важливо для малого і середнього бізнесу адже вони часто стикаються з обмеженими ресурсами і можливостями.

Рис. 1. Приклади успішних глобальних маркетплейсів

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Завдяки інтеграції новітніх технологій, маркетплейси надають малим і середнім підприємствам (МСП) доступ до різноманітних інструментів, які раніше були доступні тільки великим корпораціям (рис. 2) [3].

Отже, цифрова трансформація впливає на зміну бізнес-моделей маркетплейсів, сприяючи:

✓ Інтеграції малого та середнього бізнесу: глобальні платформи, такі як Amazon, eBay і Alibaba, створюють можливості для малих і середніх підприємств вийти на міжнародний ринок знижуючи бар'єри для входу. Платформи, такі як Amazon та Alibaba, пропонують інструменти для управління бізнесом і просування. Штучний інтелект допомагає малим підприємствам автоматизувати процеси та покращити обслуговування. Великі дані дають можливість підприємцям аналізувати своїх споживачів та адаптувати пропозиції. Це сприяє розвитку підприємництва та призводить до економічного зростання. [3].

✓ Адаптації до змінюваних умов ринку: маркетплейси активно впроваджують нові технології для підвищення конкурентоспроможності та задоволення потреб споживачів [4].

*Рис.2. Основні компоненти цифрової трансформації маркетплейсів
Джерело: сформовано автором на основі [2, 3].*

Узагальнюючи, функції маркетплейсів включають створення оптимального середовища для торгівлі, забезпечення ефективності операцій, гарантію безпеки та довіри, а також сприяння розвитку мережевих взаємозв'язків серед учасників ринку. Ці аспекти роблять маркетплейси ключовим інструментом у сучасній економіці та електронній комерції. [5].

Перспективи розвитку маркетплейсів для забезпечення стійкого розвитку малого і середнього бізнесу (МСБ) виглядають досить багатообіцяючими в контексті сучасної цифрової економіки. Маркетплейси забезпечують малим підприємствам доступ до глобальних ринків, зменшуючи потребу в значних інвестиціях у власну інфраструктуру для продажів і маркетингу. Це дозволяє підприємствам концентруватися на розробці продуктів і наданні послуг, залишаючи більшу частину логістичних і маркетингових завдань платформам. Крім того, маркетплейси надають підприємствам доступ до аналітики продажів і поведінки споживачів, що дозволяє краще розуміти потреби ринку і швидко адаптуватися до змін.

Однак для забезпечення стійкого розвитку через маркетплейси МСБ повинні враховувати низку викликів. Зокрема, великий рівень конкуренції на платформах вимагає інноваційних підходів до позиціонування товарів і

побудови відносин з клієнтами. Стратегічне використання цифрових технологій, таких як штучний інтелект, автоматизація процесів і big data, може допомогти МСБ ефективніше управляти своїми операціями і підвищити рівень персоналізації для споживачів, що сприятиме зростанню лояльності.

У майбутньому маркетплейси можуть відігравати ключову роль у розвитку стійких бізнес-моделей для МСБ. Платформи поступово інтегрують функції, які сприяють зменшенню екологічного впливу та соціальної відповідальності бізнесів. Це включає підтримку локальних виробників, прозорість ланцюгів постачання, а також впровадження екологічних стандартів у виробництво та доставку товарів. Таким чином, маркетплейси стають не лише інструментом для розширення ринків збуту, а й важливою платформою для розвитку відповідального та стійкого бізнесу.

Висновки. Цифрова трансформація маркетплейсів є ключовим фактором, що визначає сучасні тенденції в глобальній економіці. Вона не лише змінює способи взаємодії між бізнесом і споживачами, а й створює нові можливості для розвитку малих і середніх підприємств. Завдяки впровадженню інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, великі дані та мобільні технології, маркетплейси стають більш адаптивними та ефективними. Однак разом із перевагами цифрової трансформації виникають і численні виклики, такі як проблеми кібербезпеки, необхідності дотримання нових регуляторних норм та зростаюча конкуренція. Маркетплейси повинні постійно вдосконалювати свої моделі бізнесу та технологічні рішення, щоб залишатися конкурентоспроможними. У майбутньому важливим напрямком розвитку маркетплейсів стане інтеграція стійких практик і адаптація до екологічних вимог, що відповідатиме зростаючим запитам споживачів на екологічну відповідальність. Крім того, розширення можливостей для малих і середніх підприємств на міжнародних ринках залишатиметься пріоритетом, адже вони є двигунами економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Marketplaces: The Power of Commerce in the Digital World, by WebSunSey updated on 25.11.2023. URL: <https://w3schoolsua.github.io/blog/marketplace-the-power-of-commerce.html#gsc.tab=0>
2. Liman V., Sakhno A., Khaietska O., Kiporenko S. Development of e-commerce: IT technologies in the formation of agricultural systems and implementation of agricultural monitoring. Monograph. Primedia eLaunch, Boston, USA, 2024. 336 p. DOI: 10.46299/979-8-89292-736-9
3. Бугріменко Роман Михайлович., Смірнова Поліна Василівна. Вплив розвитку цифрової трансформації на діяльність підприємства. Випуск # 59 / 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-29>
4. Пащук О.Б. Методика просування продукту у висококонкурентній ніші на маркетплейсі. Київський національний університет імені Тараса Шевченка URL: <https://orcid.org/0000-0002-7221-9963>
5. Бондаренко О.С. Торгівля на світових маркетплейсах як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства. Житомир. 2023. URL: <https://ztu.edu.ua/site/graduation-works-get-file?id=10558039>

Назар РАДЧЕНКО *,
студент 2 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У цій статті детально розглядається роль штучного інтелекту (ШІ) в процесі оцінки фінансових ризиків підприємств. Штучний інтелект дозволяє автоматизувати такі ключові процеси, як збір даних, детальний аналіз і прогнозування ключових фінансових показників. Це значно підвищує точність і швидкість прийняття рішень на рівні підприємства. У цій статті детально розглядаються основні моделі штучного інтелекту та наводяться практичні приклади того, як їх можна ефективно застосовувати для більш точного управління фінансовими ризиками, що стає все більш важливим у сучасному ринковому середовищі.*

***Annotation.** This article examines in detail the role of artificial intelligence (AI) in the process of assessing the financial risks of enterprises. Artificial intelligence allows you to automate such key processes as data collection, detailed analysis and forecasting of key financial indicators. This significantly increases the accuracy and speed of decision-making at the enterprise level. This article takes a detailed look at the main AI models and provides practical examples of how they can be effectively applied to more accurately manage financial risks, which is increasingly important in today's market environment.*

Вступ. Компанії у сучасному конкурентному середовищі стикаються з численними фінансовими ризиками, які потребують точних і своєчасних рішень. Традиційні підходи часто не справляються з виявленням загроз на ранніх етапах. Використання ШІ дозволяє значно підвищити ефективність управління фінансовими ризиками завдяки аналізу великих даних і прогнозуванню з використанням алгоритмів машинного навчання.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект має великий потенціал для застосування у сфері оцінки фінансових ризиків, де основною перевагою ШІ є його здатність обробляти великі обсяги даних у режимі реального часу та автоматизувати процеси прийняття рішень.

Використання штучного інтелекту для оцінки фінансових ризиків підприємства набуває все більшої популярності, оскільки забезпечує високу

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки, Олексій БОЙКО

точність і швидкість аналізу. ШІ дозволяє обробляти великі обсяги даних, таких як фінансові звіти, ринкові тренди та макроекономічні показники, виявляючи приховані закономірності й тенденції, які можуть бути пропущені при традиційних підходах. Окрім того, моделі машинного навчання здатні прогнозувати потенційні ризики, враховуючи вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів (рис. 1).

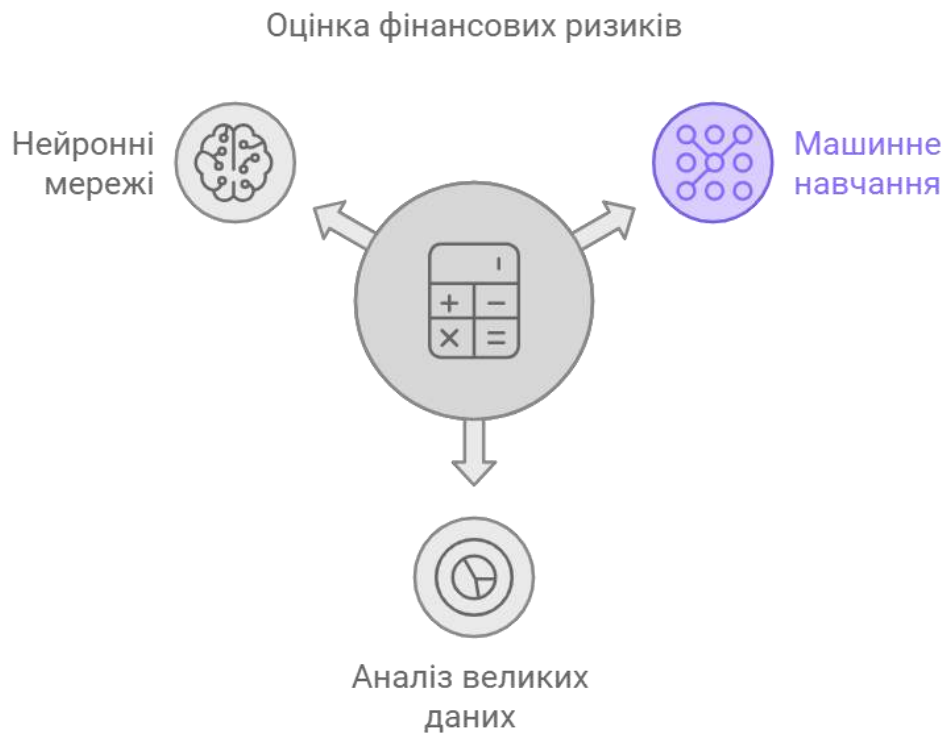

Рис. 1. Оцінка фінансових ризиків
Джерело: складено автором на основі [1].

Ця діаграма ілюструє основні методи, що застосовуються для оцінки фінансових ризиків за допомогою штучного інтелекту (ШІ). В основі процесу оцінки ризиків лежать три ключові технології:

1. Машинне навчання. Машинне навчання-один з основних інструментів в аналізі фінансових ризиків. За допомогою алгоритмів, навчання історичних даних, можна передбачити можливі загрози, такі як ймовірність дефолту або волатильність грошових потоків. Сучасні моделі машинного навчання можуть адаптуватися до мінливих ринкових умов, уможливлуючи динамічний аналіз ризиків.

2. Аналіз великих даних. Великі обсяги інформації з фінансових звітів і ринкових індикаторів можуть бути оброблені штучним інтелектом для створення більш точних моделей оцінки ризиків. Великі дані можуть допомогти виявити приховані закономірності та тенденції, які неможливо виявити за допомогою традиційних аналітичних методів.

3. Нейронні мережі. Нейронні мережі широко використовуються для прогнозування фінансових показників, таких як прибутковість компанії коливання валютних курсів. Вони ефективно виявляють складні взаємозв'язки

між різними фінансовими показниками і сприяють більш точній оцінці ризиків.
Приведемо основні переваги використання штучного інтелекту (табл. 1):

Таблиця 1

Основні переваги використання штучного інтелекту

Критерій	Переваги використання ШІ	Обмеження та недоліки
Автоматизація процесів	Автоматизує рутинні завдання, знижує людські помилки	Вимагає значних інвестицій у розробку та впровадження
Аналіз великих даних	Може обробляти великі обсяги даних, виявляючи приховані закономірності	Потрібен високий рівень якості даних, щоб забезпечити точність результатів
Прогнозування ризиків	Використовує історичні дані для створення точних прогнозів	Нестабільні ринкові умови можуть впливати на точність прогнозів
Швидкість прийняття рішень	Забезпечує швидку обробку даних та своєчасне виявлення загроз	Впровадження ШІ може вимагати часу на адаптацію
Підвищення точності	Зменшує ймовірність помилок, підвищуючи загальну точність аналізу ризиків	Некоректне введення даних може призвести до помилкових висновків
Гнучкість моделей	Моделі машинного навчання	Складність налаштування і підтримки системи
Автоматизація процесів	Автоматизує рутинні завдання, знижує людські помилки	Вимагає значних інвестицій у розробку та впровадження

Джерело: побудоване автором на основі [2].

Основні переваги використання штучного інтелекту. Автоматизація процесів: ШІ може автоматизувати рутинні завдання, такі як збір і обробка даних, значно зменшуючи ймовірність людських помилок і підвищуючи ефективність. Така автоматизація скорочує час, необхідний для аналізу, і дозволяє компанії зосередитися на більш складних аспектах управління ризиками. Компанії можуть швидше реагувати на мінливі ринкові умови і приймати рішення на основі актуальних даних. Аналіз великих обсягів даних: Завдяки потужним алгоритмам машинного навчання, ШІ може обробляти великі обсяги даних і виявляти приховані закономірності та тенденції, які не є очевидними для людини. Прогнозування ризиків. Штучний інтелект може використовувати історичні дані для створення моделей, які прогнозують ймовірність майбутніх фінансових ризиків. Прогнозування ризиків дозволяє компаніям не тільки виявляти потенційні загрози, але й розробляти заходи для їх мінімізації до того, як вони вплинуть на фінансові показники компанії.

Однак існують певні обмеження. Витрати на впровадження: використання штучного інтелекту може вимагати значних інвестицій у розробку та конфігурацію системи. Надійність даних: некоректне введення даних може призвести до помилкових прогнозів, оскільки результати ШІ залежать від якості вхідних даних. Штучний інтелект також сприяє підвищенню точності прийняття

рішень.

Завдяки здатності швидко аналізувати дані, ШІ може надавати рішення на основі статистично обґрунтованих моделей. Це особливо корисно в галузях, де точність і швидкість прийняття рішень є критично важливими, наприклад, на фінансових ринках і в охороні здоров'я. Крім того, системи на основі штучного інтелекту здатні до самонавчання, тому з часом стають більш точними та ефективними, покращуючи прогнози та рекомендації на основі нового досвіду. Це відкриває нові можливості для бізнесу та технічних рішень.

Штучний інтелект також дозволяє інтегрувати кілька методів прогнозування для отримання більш комплексних результатів. Поєднання машинного навчання з іншими інструментами аналізу, такими як генетичні алгоритми та методи оптимізації, дозволяє фінансовим організаціям точніше оцінювати ризики. Наприклад, алгоритми можуть враховувати множинні сценарії розвитку подій, що робить прогнозування більш гнучким і адаптованим до зовнішніх змін.

Сучасні ШІ - технології також сприяють зменшенню впливу людського фактора у прийнятті рішень, що дозволяє знизити кількість суб'єктивних помилок. Це особливо актуально у швидкозмінюваних ринкових умовах, де своєчасне реагування на ризики є ключовим фактором успіху. Приклад використання штучного інтелекту в JPMorgan Chase: одним із найяскравіших прикладів використання штучного інтелекту в оцінці фінансових ризиків є банківський сектор, зокрема JPMorgan Chase. Ця глобальна фінансова установа використовує алгоритми машинного навчання для аналізу кредитних ризиків і прогнозування ймовірності дефолтів. За допомогою великих даних і нейронних мереж JPMorgan змогла автоматизувати процес аналізу, що дозволило миттєво перевіряти ризики кожного клієнта на основі історичних даних і поточних ринкових умов.

Якщо раніше цей процес займав кілька днів і вимагав ручної роботи, то завдяки штучному інтелекту аналіз тепер можна провести за лічені хвилини, що дозволяє компанії швидше реагувати на можливі загрози. Впровадження такої технології допомогло JPMorgan скоротити кількість дефолтів на 20%, що суттєво вплинуло на прибутковість банку та його здатність управляти фінансовими ризиками. JPMorgan Chase застосовує ШІ для прогнозування кредитних ризиків, що дозволило скоротити кількість дефолтів на 20%. Приведемо таблицю з коротким описом переваг і недоліків (табл. 2):

Таблиця 2

Опис переваг і недоліків застосувань ШІ у банківській сфері

Критерій	Переваги	Недоліки
Швидкість аналізу	Миттєвий аналіз даних	Потребує адаптації та навчання систем
Прогнозування ризиків	Точні прогнози на основі історичних даних	Залежність від якості вхідних даних
Скорочення витрат	Зменшення витрат завдяки автоматизації	Високі початкові інвестиції

Джерело: побудоване автором на основі [3].

Алгоритми автоматизували аналіз даних, що раніше займав кілька днів, тепер виконується за кілька хвилин. Це значно зменшило втрати й підвищило конкурентоспроможність банку.

Використовуючи штучний інтелект у таких процесах, банки можуть не лише зменшити кількість помилок і підвищити точність, а й знизити витрати на управління ризиками. Ефективніша робота з даними сприяє швидшому прийняттю стратегічних рішень і підвищує загальну конкурентоспроможність банку на світовому ринку.

Висновок. Штучний інтелект стає важливим інструментом в оцінці фінансових ризиків, підвищуючи ефективність аналізу та управління завдяки автоматизації, точному прогнозуванню та швидкому виявленню загроз. Машинне навчання та великі дані дозволяють фінансовим установам краще розуміти ринки та виявляти приховані ризики. ШІ може допомогти їм швидше реагувати на ринкові зміни та зменшити фінансові втрати; ШІ враховує внутрішні та зовнішні фактори для прогнозування майбутніх ризиків. Однак впровадження технології вимагає етичного і прозорого підходу, а також якісних даних. Роль штучного інтелекту у фінансах розширюватиметься і створюватиме конкурентні переваги. Використання штучного інтелекту в процесі оцінки фінансових ризиків докорінно змінює те, як компанії управляють своїми фінансами. Завдяки здатності ШІ обробляти великі обсяги даних, компанії можуть точніше оцінювати ризики, прогнозувати можливі загрози та швидко адаптувати свої стратегії до ринкових змін. Такий підхід не тільки мінімізує потенційні збитки, але й допомагає забезпечити стабільне зростання та розвиток у мінливому ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Браунлі Д. Майстерність машинного навчання. *OReilly Media*, 2020. URL: <https://machinelearningmastery.com/>
2. Мітчелл Т. Штучний інтелект: посібник для бізнес-лідерів. *MIT Press*, 2022. URL: <https://www.mitpress.mit.edu/books/artificial-intelligence>
3. Гудфелло Я. Глибоке навчання. *MIT Press*, 2016.
4. Бішоп К. Розпізнавання образів і машинного навчання. *Springer*, 2006.
5. Рассел С. і Норвіг П. Сучасний підхід до штучного інтелекту. *Prentice Hall*, 2020.
6. Хасті Т., Тібшрані Р., Фрідман Д. Елементи статистичного навчання: Видобуток даних, Виведення та Прогнозування. *Springer*, 2017.
7. Варіан, Гель Р. Big Data: нові хитрощі для економетрики. *Journal of Economic Perspectives*, том 28, № 2, 2014, С. 3–28. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.28.2.3> .
8. Марвала, Тшилідзі. Штучний інтелект для раціонального прийняття рішення. *Springer*, 2015.
9. Чуї М. Манійка Д., Міремаді М. Де машини можуть замінити людей – і де ще ні. *McKinsey Quarterly*, 2016. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/where-machines-could-replace-humans-and-where-they-cant-yet>

Артем СТОРОЖУК*,
студент 2 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ RAG ДЛЯ ПОБУДОВИ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ

***Анотація.** У статті досліджено використання генерації доповненої пошуком (Retrieval Augmented Generation, RAG) для побудови експертної системи на основі наукових статей, виникнення та застосування великих мовних моделей. Встановлено та наведено проблеми роботи із LLM та способи їх вирішення. Розкрито концепцію та переваги реактивних систем (RAG). Продемонстровано приклад реалізації RAG-систем, в якому використовується наукові статті, як джерело даних, LangChain для індексації і пошуку та GPT-3 для генерації відповідей на запитання користувача.*

***Abstract.** The article reveals the essence of using reactive systems (Retrieval Augmented Generation, RAG) to improve LLM (Large Language Models). Emergence and application of large language models. The problems of working with LLM and how to solve them are established and presented. The concept and advantages of reactive systems (RAG) are revealed. A simple example of the implementation of RAG systems is demonstrated, which uses a PDF document as a data source, LangChain for indexing and searching, and GPT-3 for generating answers to user questions.*

Вступ. Останнім часом дуже активний розвиток великих мовних моделей (LLM) відкрив багато можливостей для реалізації експертних систем. Причиною цього стала поява GPT-3, яка стала найбільшою та найпросунутішою мовною моделлю в світі.

Великі мовні моделі нещодавно набули великої популярності після того, як їх висококомпетентний варіант використання ChatGPT став успішним за ніч. Побачивши успіх ChatGPT та інших ChatBots, багато людей і організацій зацікавилися вивченням технології, яка є основою такого програмного забезпечення.

Великі мовні моделі є основою цього програмного забезпечення, яке забезпечує роботу різних програм обробки природної мови, таких як машинний переклад, розпізнавання мовлення, відповіді на запитання та підсумовування тексту.

* Науковий керівник: старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Сергій ХРУЩАК

Модель, узагальнює дуже значний обсяг знань, однак досить обмежена коли необхідно отримати спеціалізовану інформацію, якої не було серед навчальних даних чи вона була витіснена за рахунок обмеженості моделі. В даній статті розглядається підхід до генерації відповіді моделлю на основі перевірених спеціалізованих джерел, а сама модель при цьому використовується для генерації зв'язної відповіді.

Впровадження такого підходу у системі відповідей на запитання на основі LLM має дві головні переваги: це гарантує, що модель має доступ до найновіших, достовірних фактів, і що користувачі мають доступ до джерел моделі, гарантуючи, що її твердження можна перевірити на точність і зрештою довіряти.

Це економічно ефективний підхід для покращення результатів моделі та дозволяє створювати спеціалізовані експертні системи на основі наявних корпоративних даних, статей чи будь-якої інформації.

Виклад основного матеріалу. Велика мовна модель – це модель мови, яка являє собою мережу нейронів з різними параметрами, навчених на великій кількості немаркованого тексту.

Дані моделі широко застосовуються у різних сферах нашого життя. Починаючи із маркетингу, навчання, сфери здоров'я, закінчуючи медіа, законодавством та фінансами. Їх використовують для генерації тексту та коду, побудови чат-ботів, опису зображення, виявлення аномалій і т.д. Не зважаючи на плюси ВММ, вони мають свої недоліки.

Це великі затрати на їх створення, ліміт токенів, швидкість роботи, адже великі моделі вимагають дорогої інфраструктури, що в свою чергу може ускладнити роботу із даними.

При відповіді на спеціалізовані запитання LLM можуть видавати дуже загальну інформацію, або ж плутати терміни з різних областей знань. Ще одне обмеження з яким ми можемо зіштовхнутися це «галюцинації». Тобто коли модель на запитання користувача дає відповідь спираючись не на реальні дані, а на видумані факти.

Основна ідея методу полягає в векторизації інформації з джерела знань та зберіганні їх у спеціалізованій векторній базі даних (БД). В процесі обробки запиту вони також векторизуються й знаходиться вся релевантна інформація з БД, яка передається як контекст до великої мовної моделі для генерації відповіді.

Існують певні методи покращення LLM. Наприклад передача необхідного контексту в модель, який полягає в створенні підказок, щоб сфокусувати модель на конкретному питанні або ж донавчанні моделі на спеціалізованих даних. Ще один метод генерація, доповнена пошуком (Retrieval augmented generation, RAG), суть буде розглянуто детальніше. Генерація, доповнена пошуком – метод покращення мовної моделі, який усуває такі проблеми, як галюцинації, обмеженість відповіді та безпеку даних.

Розглянемо даний метод прямо в розробці. Після запуску програми ініціалізації експертної системи уся інформація із статті розбивається на

невеликі частини, які перекриваються між собою, та потрапляють у модель для генерації векторних представлень, створену OpenAIEmbeddings. Дана модель генерує до кожного речення власний вектор, який захоплює смислові та контекстуальні особливості тексту.

Після потрапляння цих векторів у векторну БД ми можемо здійснювати по них пошук. А саме за допомогою схожого методу векторизувати запитання, звернутися до бази даних та здійснити пошук по 5 найбільш релевантних записах.

Рис. 1. Архітектурна модель RAG

Джерело: побудоване автором .

Основними являються два компоненти: Documents – основна сутність, яка містить оброблювальний контент та Lang – пайплайн, який описує елемент що викликається. Основні компоненти LangChain наведено на рис. 2. З яких у роботі використовуються розділювачі тексту, векторні магазини, моделі, інструменти та завантажувач документів.

В якості бібліотеки для полегшення реалізації методу було обрано LangChain. Розглянемо детальніше що це таке. LangChain – це платформа, для створення програм на основі великих мовних моделей (LLM). Вона надає інструменти для розширення можливостей налаштування, підвищення точності та актуальності інформації, що генерується.

Для релевантної індексації та зберігання інформації з спеціалізованого джерела знань нам потрібна векторна база даних.

Векторні бази даних - це відносно новий спосіб взаємодії із абстрактно представленими даними. Ці представлення часто називають векторами, і використовують їх при навчанні моделі машинного навчання для розпізнавання

мови, виявлення об'єктів і т.д. У нашому випадку було обрано Qdrant. Qdrant - це база даних з пошуковою системою на основі подібності векторів, яка надає готову послугу зі зручним API для пошуку даних подібних до заданого вектора та зберігання векторних точок.

Для розгортання бази даних локально було використано Docker Compose, який створює контейнер з базою даних та всіма необхідними налаштуваннями.

Це дозволяє просто запускати систему як локально, так і швидко перенести її на будь-який хостинг. Всі налаштування конфігурацій Docker Compose для запуску сервісу Qdrant проведено за допомогою файлу docker-compose.yml.

Рис. 2. Компоненти LangChain

Джерело: побудоване автором .

Далі було створено два додатки на мові Python. Перший load.py, основна задача якого це вчитування попередньо підготовлених текстів статей, розбиття їх на частини, переведення даних частин в векторну форму та їх збереження у БД в колекції "documents". Візуально сформовані вектори зображені на рис. 3.

Другий додаток chat.py. Він в свою чергу створений для того, щоб користувач міг ставити питання та отримувати на нього відповідь. Далі формулюється доволі простий промт, в якому зазначається що нам потрібна відповідь лише на основі зазначеного контексту, що був переданий у базу даних.

Для отримання векторів ми за допомогою бібліотеки доступуємося до моделі вбудовування третього покоління OpenAI, а саме text-embedding-3-small, довжина вектора якої буде 1536 символів. Далі було створено спеціалізований шаблон, для того, щоб передати в нього контекст та відповідь, яку LangChain

отримує після пошуку.

В якості даних, які ми використовували в проєкті було обрано наукові статті із системи «Сократ». У кінцевому результаті ми змогли створити систему, яка формулює відповіді на спеціалізовані запитання по даним статей.

Рис.3. Відображення тексту у векторній базі даних

Джерело: побудоване автором .

Висновки: У статті було досліджено використання RAG на наукових статтях та показано що це цілком робочий підхід для отримання експертних систем на основі LLM. Використання RAG дозволяє комбінувати можливості пошуку релевантних документів із генерацією тексту, що підвищує точність і ефективність інформаційних систем. Завдяки інтеграції векторних баз даних, таких як Qdrant, з моделями генерації, можна створити гнучкі та потужні системи, які відповідають потребам дослідників у швидкому доступі до актуальної інформації. Цей підхід не лише покращує якість отриманих відповідей, але й відкриває нові можливості для аналізу та синтезу знань у різних наукових дисциплінах. Таким чином, RAG стає важливим інструментом у створенні інтелектуальних систем, здатних ефективно працювати з великими обсягами даних, що сприяє подальшому розвитку наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. GPT-3 URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/GPT-3>
2. Документація по Qdrant URL: <https://qdrant.tech/documentation/overview/>
3. Як використовувати векторні бази даних із розширеним пошуком для потужних LLM-додатків URL: <https://skimai.com/uk/як-використовувати-векторні-бази-дан/>
4. OpenAI URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/OpenAI>
5. Що таке RAG-система та як її побудувати. URL: https://www.youtube.com/watch?v=C9ow_UfVpw0&t=2349s

Мар'яна ТЕРЬОХІНА*
студентка 4 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ КОНТРОЛЮ ТА ФІНАНСІВ: ПРОГРАМУВАННЯ, АЛГОРИТМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

***Анотація.** Стаття присвячена детальному розгляду технічних аспектів автоматизованих систем, які використовуються для контролю та управління фінансовими процесами. У статті розкриваються основні поняття автоматизації, аналізуються популярні мови програмування, алгоритми та інструменти, що застосовуються при розробці таких систем. Особлива увага приділяється питанням безпеки даних, інтеграції з іншими системами та перспективам розвитку галузі. Стаття буде корисною для фахівців у галузі інформаційних технологій, фінансів, а також для всіх, хто цікавиться сучасними технологіями та їх застосуванням у бізнесі.*

***Abstract.** This article provides a detailed examination of the technical aspects of automated systems used for controlling and managing financial processes. The article explores the fundamental concepts of automation, analyzes popular programming languages, algorithms, and tools used in the development of such systems. Particular attention is paid to data security, integration with other systems, and future trends in the industry. The article will be beneficial to professionals in information technology, finance, and anyone interested in modern technologies and their application in business.*

Вступ. У сучасному світі автоматизація стала невід'ємною частиною управління фінансовими процесами в компаніях різного масштабу. Зростаючий обсяг даних, складність бізнес-процесів та потреба у швидкій обробці і аналізі інформації спонукали до розробки нових технологічних рішень, які знижують людський фактор і підвищують ефективність роботи. Автоматизовані системи контролю та управління фінансами (АСКФ) є важливим інструментом для забезпечення прозорості, точності і безпеки у фінансовій сфері.

Ці системи базуються на складних програмних рішеннях, що використовують різні мови програмування та алгоритми для обробки фінансових даних, інтеграції з іншими корпоративними системами та забезпечення безпеки. Здатність таких систем адаптуватися до змін ринку і швидко обробляти великі масиви даних робить їх незамінними для підприємств у різних секторах

* Науковий керівник: асистент кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій ВНАУ, Олена ДЯЧИНСЬКА

економіки. Особливо важливими аспектами є захист фінансової інформації від шахрайства та втрат, а також інтеграція з іншими системами, такими як ERP, CRM і системи обліку.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий контроль – це один із видів фінансової діяльності держави з перевірки суб'єктів господарювання всіх форм власності шляхом застосування встановлених чинним законодавством методів перевірок для виявлення і усунення недоліків у фінансовій звітності підприємства, установи, організації, які знаходяться на стадії розробки, створення, або вже ведуть свою діяльність, підлягають обов'язковому фінансовому контролю. Також розподіл використання грошових фондів не є виключенням для контролю за фінансовою діяльністю [1].

Архітектура автоматизованих систем контролю – поділ системи на частини, надання їм назви і збір цих частин в єдине ціле. Існують архітектури файл-серверні, клієнт-серверні (бекенд і фронтенд), багатоланкові (наприклад, трьохланкові), багатошарові, монолітні, гексагональні, цибулеві, мікросервісні, хмарні тощо. Структура програми – являє собою програмні компоненти, пов'язані один з одним, а типів цього зв'язку є три: зв'язування за даними, за викликами та щодо подій. Зв'язування за даними – найефективніше за продуктивністю та найнебезпечніше при модифікації програм. За викликами ж – найпоширеніше. Вони можуть бути прямі (до конкретних програмних структур) та з застосуванням узагальненого програмування (зв'язування через інтерфейси). Адже, якщо у модуля відсутній обробник події, а вона приходить, то програма не випаде з помилкою, однак знайти її з таким зв'язуванням набагато складніше [2].

Слід зазначити, що автоматизовані системи контролю та управління фінансами являють собою багаторівневі програмні комплекси, що дозволяють керувати фінансовими потоками та проводити контроль за фінансовими операціями в режимі реального часу. Основні елементи архітектури таких систем включають: інтерфейс користувача (User Interface, UI) – графічний або веб-інтерфейс, через який користувачі взаємодіють із системою. Це може бути як десктопна програма, так і веб-додаток. Важливість цього елемента полягає в зручності та ефективності доступу до фінансових даних та можливості керування фінансовими процесами. Середній рівень (Middle Layer) – логічний шар, який обробляє запити від користувача і взаємодіє з базами даних та іншими модулями системи. Він відповідає за реалізацію бізнес-логіки системи: наприклад, обробку фінансових операцій, бюджетування, планування та звітність. База даних (Database) – система для зберігання великих обсягів фінансових даних, таких як транзакції, фінансові звіти, бюджети. Основними СУБД, які застосовуються в АСКФ, є PostgreSQL, MySQL, Oracle та інші, що підтримують високу продуктивність і масштабованість.

Найпопулярнішою мовою програмування (рис. 1) є JavaScript. Нею користуються 60% розробників: 22% використовують її як основну мову, 38% як додаткову.

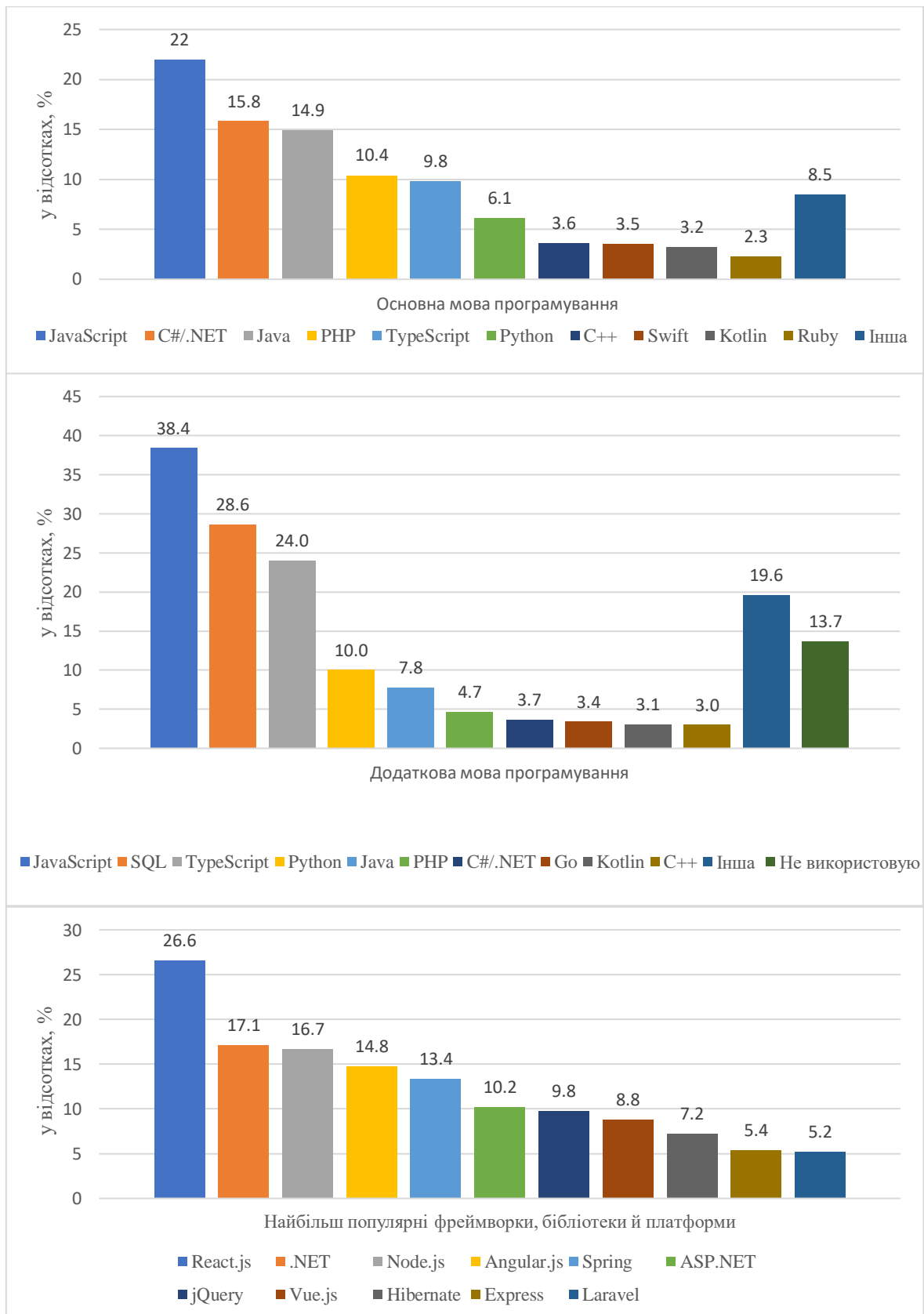

Рис. 1. Розподіл популярності мов програмування та технологій розробки

Джерело: побудовано автором на основі [3].

На другому місці серед основних мов залишаються C#/.NET та Java. Її

використовують 16% та 15% спеціалістів відповідно. Серед додаткових мов на другому місці TypeScript та SQL – ними послуговуються 24% та 29% розробників, хоча як основні мови їх обирають менше як 10% фахівців.

Програмування АСКФ вимагає комплексного підходу, оскільки такі системи повинні бути як ефективними, так і безпечними, забезпечуючи обробку великих обсягів даних і виконання складних обчислень.

Основні мови програмування, які використовуються в таких системах.

1. Python: Однією з основних мов для автоматизації фінансових процесів є Python. Він володіє потужними бібліотеками для обробки і аналізу даних, такими як Pandas, NumPy і SciPy, що робить його ідеальним для розробки інструментів аналітики і звітності. Крім того, Python добре інтегрується з іншими системами і має велике ком'юніті для підтримки фінансових додатків.

2. Java: Ця мова часто використовується для побудови складних корпоративних рішень завдяки своїй стабільності та безпеці. Java дозволяє створювати масштабовані рішення, що можуть підтримувати роботу великої кількості користувачів одночасно. Фінансові системи на базі Java мають високу надійність і можуть інтегруватися з ERP-системами, такими як SAP.

3. C# (.NET): Широко використовується для розробки корпоративних фінансових додатків на платформі Microsoft. Платформа .NET пропонує потужні інструменти для створення безпечних фінансових систем, зокрема для малих і середніх підприємств.

4. SQL: Незамінна мова для роботи з фінансовими даними, що зберігаються в базах даних. За допомогою SQL пишуться складні запити для аналізу транзакцій, ведення звітності та виявлення відхилень. Сучасні АСКФ використовують оптимізовані запити для мінімізації часу обробки великої кількості транзакцій.

Автоматизовані системи контролю та управління фінансами обробляють великі обсяги інформації, що потребує складних алгоритмів для аналізу, прогнозування ризиків і виявлення шахрайства. Це забезпечує точність і швидкість обробки, особливо коли йдеться про великі дані.

Фінансові системи працюють із великими масивами транзакцій та даних, що надходять із банків, бірж і клієнтів. Для їхньої обробки використовуються інструменти, такі як Apache Hadoop і Apache Spark, які дозволяють обробляти дані паралельно на багатьох серверах [1]. Порівняння віалізуємо у таблиці 1.

Таблиця 1

Ключові відмінності між Hadoop MapReduce та Apache Spark

Hadoop MapReduce	Apache Spark
Операція є дисково-орієнтованою (I/O-bound), що значно уповільнює процес обробки великих обсягів даних.	Обробка даних у пам'яті (in-memory processing), що дозволяє виконувати кілька етапів обчислень без запису на диск після кожного кроку, що суттєво прискорює процес.
Батчева обробка.	Обробка в реальному часі.
Зберігає дані на диску.	Зберігає дані в оперативній пам'яті.
Написаний на Java.	Написаний на Scala.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Отже, дослідження показує, що це значно підвищує швидкість і точність аналізу. Одним із основних алгоритмів тут є MapReduce, що розподіляє обробку на різні вузли, дозволяючи швидко аналізувати мільйони транзакцій і виконувати складні розрахунки.

АСКФ використовують машинне навчання для прогнозування та виявлення аномалій у фінансових даних:

- алгоритми, такі як лінійна регресія, прогнозують доходи й витрати на основі історичних даних.

- нейронні мережі ідентифікують підозрілі транзакції.

Метод симплекс з лінійного програмування оптимізує бюджетування й розподіл активів, мінімізуючи витрати.

До інструментів автоматизації належать:

- ERP-системи: SAP, Oracle ERP Cloud інтегрують фінанси з бізнес-процесами, підвищуючи ефективність.

- Аналітика: Tableau, Power BI допомагають швидко візуалізувати дані й створювати звіти.

- Автоматизація обліку: 1С: Бухгалтерія й QuickBooks автоматизують бухгалтерські процеси.

Висновок. Автоматизовані системи контролю та управління фінансами є важливим інструментом підвищення ефективності та безпеки фінансових операцій. Використання сучасних технологій, таких як Apache Hadoop, Apache Spark, методи машинного навчання та алгоритми оптимізації, дозволяє швидко обробляти великі обсяги даних, прогнозувати ризики та виявляти шахрайство. Інтеграція з ERP-системами та аналітичними платформами забезпечує прозорість і контроль над фінансовими процесами. Автоматизація бухгалтерського обліку спрощує рутинні завдання, що дає змогу компаніям зосередитися на стратегічному розвитку.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. Фінансовий контроль. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C (дата звернення: 25.09.2024).

2. Структура та архітектура програмних систем: корисний кейс для якісної діджиталізації. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7427> (дата звернення: 25.09.2024).

3. Яку мову програмування обрати початківцю. Поради досвідчених розробників. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/choosing-programming-language-for-junior/> (дата звернення: 25.09.2024).

4. Що таке Apache Spark: історія, архітектура, особливості роботи URL: <https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSpfjAfrl6rUZz6m76JtyTd7DluBkmqDRQD0A&s> (дата звернення: 25.09.2024).

Назар ТОВСТИЦЬКИЙ*,
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА БЕЗПЕКА БЕЗДРОТОВИХ МЕРЕЖ: ПРОГРАМНІ РІШЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ТОЧКАМИ ДОСТУПУ ТА МАРШРУТИЗАТОРАМИ

***Анотація.** Автоматизація управління мережею є важливим підходом для оптимізації конфігурації, моніторингу та контролю за мережевими ресурсами. Він підкреслює, як автоматизація мінімізує помилки, зменшує витрати та підвищує продуктивність та надійність, особливо в бездротових мережах. Досліджено ключові технології, такі як Software-Defined Networks (SDN) і AI-driven рішення та їх роль у забезпеченні централізованого, автоматизованого управління мережевими пристроями, такими як маршрутизатори і точки доступу, підвищення продуктивності мережі, безпеки і масштабованості. Інтеграція хмарних платформ та ШІ ще більше підвищує гнучкість та ефективність управління мережею.*

***Abstract.** Automation of network management is an important approach to optimize the configuration, monitoring and control of network resources. It highlights how automation minimizes errors, reduces costs, and improves performance and reliability, especially in wireless networks. Key technologies such as Software-Defined Networks (SDN) and AI-driven solutions are explored and their role in providing centralized, automated management of network devices such as routers and access points, improving network performance, security and scalability. The integration of cloud platforms and AI further increases the flexibility and efficiency of network management.*

Вступ. Автоматизація управління мережами є одним із ключових підходів, який дозволяє оптимізувати процеси налаштування, контролю та моніторингу мережеских ресурсів. Це рішення допомагає знизити витрати, мінімізувати помилки та підвищити продуктивність і надійність мереж. Автоматизація охоплює всі аспекти мережевого адміністрування, від управління обладнанням до моніторингу безпеки. Автоматизація процесів в бездротових мережах дозволяє зменшити потребу в ручному налаштуванні обладнання, таким чином знижуючи ймовірність людських помилок та забезпечуючи більш швидке реагування на зміни або проблеми в мережі. Сучасні програмні рішення

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Світлана КІПОРЕНКО

пропонують функції автоматизованого налаштування мережевих пристроїв, моніторингу їх стану, а також забезпечують динамічне управління пропускнуою здатністю та навантаженням [3].

Виклад основного матеріалу. Автоматизація управління мережами – це процес використання програмних інструментів та рішень для автоматичного контролю, налаштування та моніторингу мережевих пристроїв, таких як маршрутизатори, комутатори, точки доступу та інші компоненти мережевої інфраструктури. Основною метою автоматизації є зниження кількості ручних операцій, що виконуються адміністратором, а також підвищення гнучкості та ефективності роботи мережі. Основні завдання автоматизації управління мережами зображено на рисунку 1.

Рис. 1. Основні завдання автоматизації управління мережами
Джерело: сформовано автором на основі [2].

Програмно-визначені мережі (SDN) є ключовою технологією для автоматизації управління мережами. SDN дозволяє централізовано контролювати всі компоненти мережі за допомогою програмного забезпечення, що дає можливість гнучко змінювати конфігурації та політики роботи мережі без потреби в фізичних маніпуляціях з обладнанням. У загальнодоступному значенні слова маршрутизація означає пересування інформації від джерела до пункту призначення через об'єднану мережу.

Маршрутизація включає в себе два основних компоненти:

- визначення оптимальних трактів маршрутизації;
- транспортування інформаційних груп (зазвичай званих пакетами) через

об'єднану мережу [2].

Бездротові мережі, зокрема пристрої для бездротового доступу до Інтернету, займають важливе та стає місце в житті сучасного суспільства. Сьогодні вони є невід'ємною частиною будь-яких бізнес-процесів, управлінської та освітньої діяльності, а також організації дозвілля.

Бездротові технології суттєво впливають на соціальну структуру суспільства, змінюють моделі державного управління, економічні механізми та трансформують оборонні пріоритети й повсякденне життя громадян. За прогнозами Міжнародного союзу електрозв'язку, до 2020 року кількість пристроїв, підключених до мережі через бездротові технології, мала перевищити кількість користувачів більш ніж у 6 разів – 25,5 мільярда пристроїв порівняно з 4 мільярдами «підключених» людей.

Швидкий розвиток бездротових технологій пов'язаний із поширенням ноутбуків, інструментів пошукового виклику, популяризацією систем типу «персональний секретар» (Personal Digital Assistant, PDA), а також розширенням функціональних можливостей мобільних телефонів. Це робить їх однією з найдинамічніших галузей телекомунікацій. Про це свідчать, зокрема, дати розробки та впровадження принципово нових стандартів і технологій.

З розвитком бездротових мереж і зростанням кількості підключених пристроїв, виникає необхідність у більш ефективному управлінні мережевими ресурсами, зокрема точками доступу та маршрутизаторами. Програмні рішення для управління цими пристроями дозволяють централізовано налаштовувати, моніторити й оптимізувати їх роботу. Це сприяє покращенню продуктивності мережі, безперебійності зв'язку та підвищенню рівня безпеки.

Точки доступу та маршрутизатори є ключовими елементами бездротових мереж. Вона забезпечує підключення пристроїв до локальної мережі через Wi-Fi, тоді як маршрутизатор відповідає за пересилання даних між різними мережами. Управління цими пристроями є складним завданням через необхідність постійного контролю за їхнім станом, коректністю налаштувань і забезпеченням безпеки з'єднання.

Програмні інструменти забезпечують постійний моніторинг роботи точок доступу в реальному часі. Вони можуть виявляти аномалії в роботі пристроїв, перегріву або слабкий сигнал. Аналітичні модулі дозволяють збирати дані про трафік і навантаження, що допомагає оптимізувати роботу мережі [4].

Програмні рішення для управління точками доступу та маршрутизаторами включають:

- налаштування мережі – автоматичне налаштування параметрів роботи точок доступу і маршрутизаторів, таких як частоти передачі, потужність сигналу, канали тощо.
- моніторинг – спостереження за станом пристроїв у реальному часі, аналіз продуктивності та трафіку.
- оптимізація мережі – автоматичне коригування параметрів для покращення якості сигналу та швидкості передачі даних.
- безпека – забезпечення захисту мережі від несанкціонованих

підключень та загроз.

Дедалі більше програмних рішень для управління точками доступу та маршрутизаторами використовують штучний інтелект (ШІ). ШІ дозволяє аналізувати велику кількість даних про мережу та приймати рішення щодо оптимізації її роботи без втручання адміністратора. Це включає предикативне обслуговування (predictive maintenance), що допомагає виявляти можливі збої до їх виникнення, а також автоматичну оптимізацію мережевих налаштувань для досягнення найкращої продуктивності.

Однією з ключових функцій програмних рішень є можливість автоматизації налаштувань точок доступу. Це дозволяє адаптувати параметри роботи пристроїв у відповідь на зміни в навантаженні або потребах користувачів, наприклад, збільшення кількості підключених пристроїв чи зміна умов у фізичному середовищі (перешкоди, зміна місця).

Серед відомих рішень для управління точками доступу можна виділити:

- Cisco Meraki – хмарна платформа для централізованого управління точками доступу з можливістю масштабування.
- Ubiquiti UniFi – рішення, яке дозволяє адмініструвати великі мережі Wi-Fi, маючи доступ до всіх точок доступу через єдиний інтерфейс.
- TP-Link Omada – система для малого та середнього бізнесу, яка пропонує простий і доступний інструмент для управління точками доступу та бездротовою мережею.

Програмно-визначені мережі (SDN) відіграють важливу роль у централізованому управлінні мережею, дозволяючи адмініструвати точки доступу та маршрутизатори через програмні інтерфейси, а не вручну. SDN дозволяє відокремити контрольний рівень від рівня передачі даних, що спрощує налаштування і управління. SDN дозволяє автоматизувати процеси управління, що значно полегшує адміністрування великих мереж із багатьма точками доступу та маршрутизаторами.

Хмарні рішення забезпечують можливість централізованого управління мережею з будь-якого місця, використовуючи інтерфейси веб-адміністрування. Ці рішення підходять для управління великими мережами, що складаються з десятків або сотень точок доступу та маршрутизаторів.

Забезпечення безпеки в автоматизації бездротових мереж є надзвичайно важливим аспектом, який потребує уваги на всіх етапах проектування, впровадження та експлуатації мережевих рішень. Програмні рішення для управління точками доступу та маршрутизаторами не лише спрощують адміністрування мереж, але й відіграють ключову роль у забезпеченні цілісності, конфіденційності та доступності даних. Крім того, автоматизація процесів моніторингу та управління безпекою забезпечує оперативну реакцію на потенційні загрози, дозволяючи швидко вжити заходів для усунення вразливостей.

Інтеграція аналітики даних і штучного інтелекту у рішення для управління бездротовими мережами сприяє проактивному виявленню аномалій та підвищенню загальної безпеки.

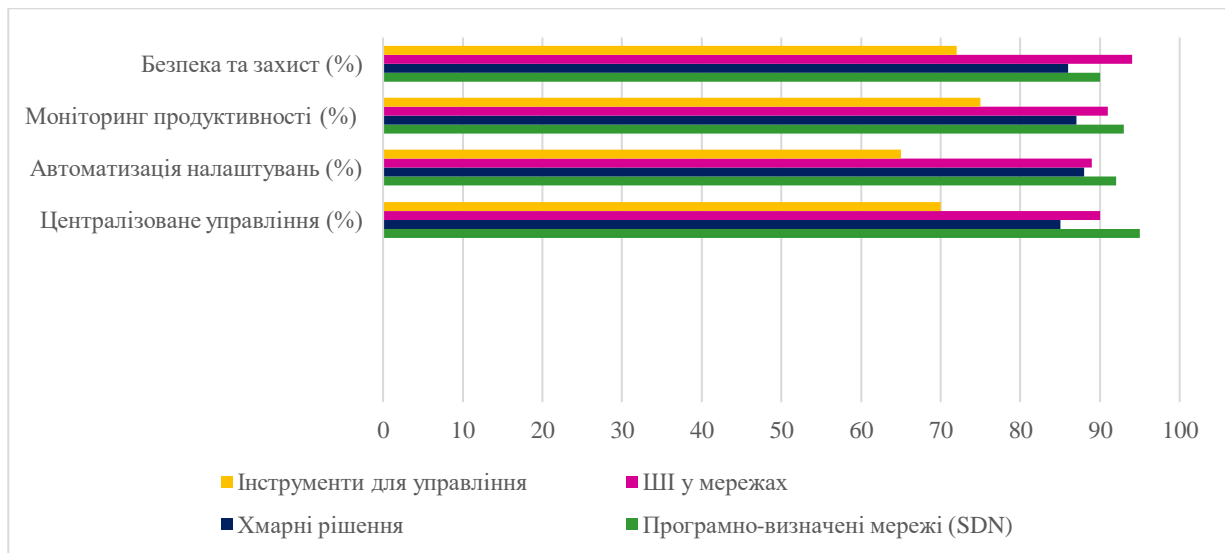

Рис. 2. Оцінка основних параметрів програмних рішень для управління мережами

Джерело: складено автором на основі [1].

Висновок. Автоматизація управління бездротовими мережами підвищує ефективність та надійність мережевих рішень. Програмні інструменти дозволяють оптимізувати налаштування, моніторинг та обслуговування мережевих компонентів [5].

Системи автоматизації забезпечують централізоване управління, що дозволяє адміністраторам контролювати мережу в реальному часі, швидко вирішувати проблеми та налаштовувати безпеку, що є критично важливим для бізнесу. Використання сучасних рішень з інтеграцією штучного інтелекту та аналітики даних покращує управління бездротовими мережами, знижує ризики помилок і підвищує безпеку. Отже, інвестиції в програмні рішення для автоматизації управління бездротовими мережами стають необхідними для забезпечення конкурентоспроможності та адаптивності організацій у сучасному динамічному бізнес-середовищі.

Список використаних джерел:

1. Жураковський Б. Ю., Зенів І. О. Комп'ютерні мережі. Навч. пос. Частина 1. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 336 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/c4ecfaa7-73d5-498c-a63a-513137ee0aba/content>
2. Binti Shalom's. Software-Defined Networking (SDN) for Efficient Network Management. 2024. URL: <http://surl.li/xctazj>
3. Моспанко О. А. Моделювання безпроводних мереж і ефективна організація користувачьких потоків. 2020. URL: <http://surl.li/tgomgu>
4. Дроздов А. В. Система автоматизації управління комп'ютерною мережею підприємства. 2020. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/90b614f9-1242-4e44-8350-08526d88d501/content>
5. Бибель В. П., Глухов В.С., Пристопюк О.В. Вибір бездротової технології передавання даних для обладнання навчальних лабораторій. 2016. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/oct/6570/003-010-016.pdf>

Яна ШЕВЧУК*
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСИ ТА ПОДАТКИ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТА ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ

***Анотація.** У статті розглядаються основні аспекти фінансової діяльності підприємств у контексті податкового регулювання. Особлива увага приділяється впливу податків на прибутковість і розвиток підприємництва. Аналізуються механізми оптимізації податкового навантаження, а також можливості для малого та середнього бізнесу, які надаються податковими пільгами. Наводяться приклади впливу податкової політики на фінансові результати підприємств.*

***Abstract.** The article considers the main aspects of the financial activity of enterprises in the context of tax regulation. Special attention is paid to the impact of taxes on profitability and the development of entrepreneurship. Mechanisms for optimizing the tax burden are analyzed, as well as opportunities for small and medium-sized businesses, which are provided by tax benefits. Examples of the influence of tax policy on the financial results of enterprises are given.*

Вступ. Підприємництво відіграє важливу роль у розвитку економіки будь-якої країни. Важливими чинниками успіху підприємств є ефективне управління фінансами та правильне планування податкових платежів. Податкова політика має безпосередній вплив на бізнес-середовище, визначаючи умови оподаткування, які можуть або стимулювати, або обмежувати розвиток підприємництва. Одним з ключових завдань підприємців є не лише забезпечення фінансової стабільності підприємства, але й оптимізація податкових зобов'язань.

У сучасних умовах глобалізації та постійних змін в економічних системах, підприємці стикаються з новими викликами, що стосуються ефективного управління фінансовими ресурсами, особливо в контексті податкового регулювання. Метою даної роботи є дослідження взаємозв'язку між податками та фінансовими показниками підприємств, а також пошук шляхів оптимізації податкового навантаження.

Виклад основного матеріалу. Фінанси – одна з найбільш важливих і складних економічних категорій. Без фінансів неможливе функціонування держави і практична діяльність суб'єктів господарювання, оскільки саме вони

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Людмила БОЛТОВСЬКА

забезпечують вартісний рух створеного у суспільстві валового внутрішнього продукту (ВВП), відображаючи досить складні відносини, що виникають при цьому.

Фінансовий менеджмент на підприємстві є однією з основних функцій управління, яка полягає в плануванні, контролі та аналізі фінансових ресурсів. Ефективне управління фінансами забезпечує не лише прибутковість, але й стійкість підприємства на ринку. Фінансові ресурси використовуються для розширення виробництва, модернізації обладнання, розробки нових продуктів і послуг [2].

Матеріальною базою фінансів підприємств є виробництво, тобто у процесі виробництва продукції, її продажу формуються відповідні доходи підприємств, фонди грошових коштів. Фінанси підприємств і виробництво взаємопов'язані і впливають один на одного. Що стабільніше економіка підприємств, то стійкіше їх фінансове становище. Іншими словами, стійкість фінансового становища підприємств забезпечується зростанням виробництва і підвищенням його ефективності.

Призначення фінансів підприємств – забезпечувати фінансовими ресурсами безперервність процесу виробництва, розширювати виробничі фонди (основні й оборотні), активно впливати на підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, збільшення накопичень і підвищення ефективності виробництва.

До основних принципів організації фінансів належать такі:

- демократичний централізм;
- плановість;
- господарський (комерційний) розрахунок;
- самофінансування.

Матеріальним змістом фінансів підприємств є фонди грошових коштів, які створюються на підприємствах у процесі розподілу їх доходів і накопичень.

Фінанси підприємств слід відрізнити від грошей, грошових коштів, фінансових ресурсів. Гроші, грошові кошти, фінансові ресурси - це специфічні, самостійні економічні категорії, які можна змінювати кількісно (збільшувати, зменшувати). Фінанси ж підприємств – це грошові відносини, які функціонують на основі грошей, їх не можна змінювати кількісно [3].

Загальна податкова система охоплює різні типи податків, такі як податок на прибуток, ПДВ, податок на майно, екологічний податок тощо. Однак, надмірне податкове навантаження може знизити мотивацію підприємців до розширення бізнесу або навіть призвести до тіньової економіки.

Вплив податкової політики на розвиток підприємництва

1. Позитивні аспекти: Податкова політика може стимулювати підприємства до інновацій, капіталовкладень та підвищення ефективності. Наприклад, введення податкових пільг для ІТ-компаній або аграрних підприємств може прискорити розвиток цих секторів.

2. Негативні аспекти: Високі ставки податків і складна система адміністрування можуть створювати бар'єри для малого та середнього бізнесу.

Невизначеність у податковій сфері та часті зміни можуть негативно впливати на бізнес-плани та інвестиційні рішення підприємств.

Податкове навантаження впливає на прибутковість підприємств через зменшення чистого прибутку. У країнах з високими податками бізнес зазвичай шукає можливості для оптимізації своїх витрат через легальні механізми, такі як податкові пільги, інвестиційні кредити або амортизаційні відрахування [1].

Загальнодержавні податки і збори – це обов’язкові платежі, які підприємства сплачують до державного і місцевих бюджетів України та державних цільових фондів, до них належать:

- прямі податки – обов’язкові платежі, розмір яких залежить від масштабів об’єкта оподаткування (прибутку, земельної ділянки та ін.). Підприємства сплачують такі прямі податки: податок на прибуток, податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, плату за землю, податок на нерухоме майно;

- непрямі податки – обов’язкові платежі, які збільшують ціну товарів, робіт і послуг – податок на додану вартість, акцизний збір, мито;

- збори – це обов’язкові збори до державних цільових фондів: на державне пенсійне страхування; обов’язкове соціальне страхування від нещасного випадку та професійних захворювань; на випадок безробіття; на випадок тимчасової втрати працездатності.

Рис. 1. Вплив фіскальної політики на розвиток бізнесу

Джерело: Сформовано автором..

Податкова політика держави може бути як стимулюючою, так і обмежувальною для бізнесу. Наприклад, пільги для малого та середнього бізнесу, такі як знижені ставки податків або спеціальні режими оподаткування, можуть сприяти його розвитку та збільшенню кількості робочих місць. Водночас, нестабільна податкова система або часті зміни в законодавстві можуть призводити до фінансової нестабільності підприємств.

Податкові ставки – основна ставка становить 20%. Ставка податку 0% застосовується тільки до експорту товарів і супутніх цьому експорту послуг. Товари вважаються експортованими в разі, якщо їхній експорт засвідчений належно оформленою митною вантажною декларацією. За нульовою ставкою

оподатковуюються операції з: поставки послуг, що складаються із робіт з рухомим майном; поставки товарів підприємствами роздрібною торгівлі, які розташовані на території України у зонах митного контролю; поставки для заправки або постачання морських і повітряних суден; поставки транспортних послуг залізничним, автомобільним транспортом з перевезення пасажирів, багажу, товаро-багажу за межами державного кордону України тощо.

В Україні на сьогодні діє спрощена система оподаткування для малого бізнесу, що дозволяє підприємствам з невеликими обсягами доходів сплачувати менші податки за спрощеною процедурою. Це сприяє розвитку підприємництва, особливо в умовах нестабільної економічної ситуації [6].

Податковий кредит – це сума вхідних ПДВ, сплачена підприємством за придбання товарів (робіт, послуг) для подальшої реалізації або виробництва і підтверджена податковими накладними, виписаними продавцями або постачальниками.

Відповідно до п. 7.5.1 Закону про ПДВ датою виникнення права платника податку на податковий кредит вважається дата здійснення першої з подій:

- або дата списання коштів з банківського рахунка платника податку в оплату товарів (робіт, послуг);
- або дата отримання податкової накладної, що засвідчує факт придбання платником податку товарів (робіт, послуг).

Підставою для нарахування податкового кредиту без отримання податкової накладної є наявність товарного чека, транспортного квитка, готельного рахунка або касового чека.

Крім цього, податкова накладна вважається недійсною у разі її заповнення особою, не зареєстрованою як платник ПДВ.

Одним із шляхів підвищення ефективності фінансового управління є оптимізація податкового навантаження, що дозволяє підприємству мінімізувати податкові витрати без порушення законодавства. Серед основних механізмів оптимізації виділяють:

- використання податкових пільг та преференцій;
- амортизаційні відрахування на основні засоби;
- податкові знижки на інновації та екологічні інвестиції;
- використання спеціальних податкових режимів (наприклад, спрощеної системи оподаткування).

Розумне планування податкових зобов'язань може значно підвищити ефективність фінансової діяльності підприємства. Підприємці можуть залучати фінансових консультантів для аналізу податкових ризиків та розробки стратегій оптимізації.

Мито сплачують підприємства, які здійснюють операції з перевезення товарів через митний кордон країни.

Мито розраховують митні органи на підставі ставок, які можуть бути встановлені в твердих одиницях або в процентах до митної вартості товарів, що перевозяться через митний кордон.

На практиці застосовується кілька видів мита: ввізне, вивізне, сезонне,

спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне.

Ввізне мито нараховується на товари та інші предмети за ввезення та вивезення їх на/за митну територію. Воно є диференційованим:

- щодо товарів, які походять з держав, що належать разом з Україною до митних союзів або утворюють спеціальні митні зони;
- щодо товарів, котрі походять з країн або економічних союзів, які користуються в Україні режимом найбільшого сприяння.

Сезонне мито застосовується на окремі товари на строк не більший за чотири місяці від моменту його встановлення. Сезонне мито може бути ввізним і вивізним. Спеціальне мито застосовується:

- як спосіб захисту українських виробів загалом;
- як спосіб захисту національного товаровиробника, коли товари ввозяться на митну територію України в обсягах або за умов, що можуть завдавати шкоди національному товаровиробнику;
- як запобіжний засіб щодо учасників зовнішньоекономічної діяльності, які порушують національні інтереси у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- як заходи у відповідь на дискримінаційні або недружні дії інших держав, митних союзів [5].

Висновки. Податкова політика є важливим фактором, що впливає на фінансові результати підприємств і їх здатність розвиватися. Для успішного функціонування бізнесу необхідно забезпечити баланс між податковими зобов'язаннями та фінансовою стратегією підприємства. Оптимізація податкового навантаження через використання пільг і спеціальних режимів оподаткування може стати ефективним інструментом підвищення прибутковості підприємства.

У сучасних умовах важливо, щоб підприємці постійно стежили за змінами в податковому законодавстві та використовували всі доступні інструменти для мінімізації податкових ризиків.

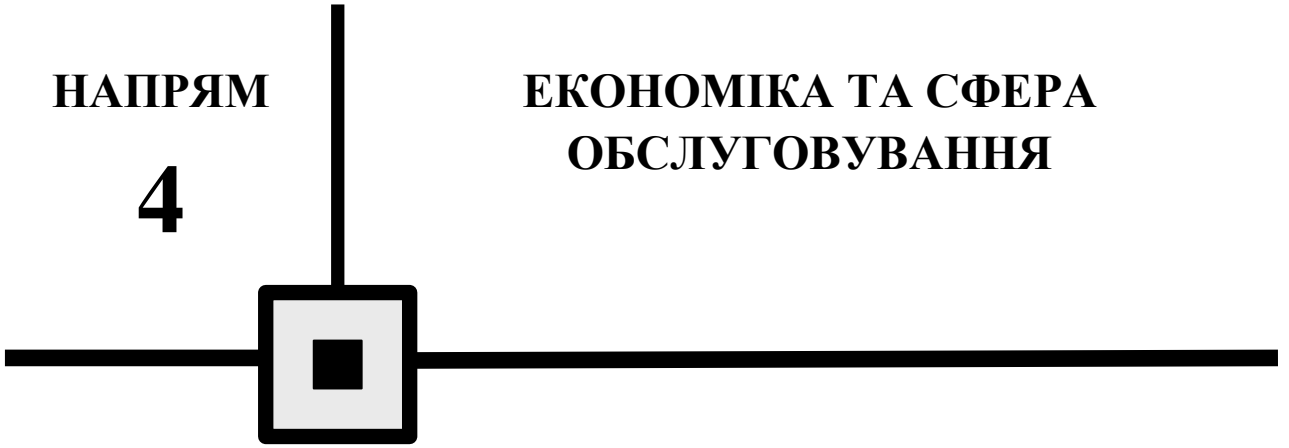
Список використаних джерел:

1. Стандарти міжнародного оподаткування: імплементація та застосування в Україні. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/360/uspishno-provedeno-unikalnyi-praktychnyi-kurs-%C2%ABstandarty-mizhnarodnoho-opodatkuвання-implementatsiia-ta-zastosuvannia-v-ukraini%C2%BB>
2. Митна вартість товарів та методи її визначення. URL: <https://wiki.legaid.gov.ua/index.php>
3. Спрощена система оподаткування. URL: <https://sumy.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/707935.html>
4. Податки підприємств та податкова система в Україні. URL: <https://ahrens.kiev.ua>
5. Фінанси підприємств. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/18829/
6. Марченко О. В., Колодяжна Т. В. Податкове планування в системі управління фінансами суб'єктів господарювання. *Бізнес Інформ* 2021. № 11. С. 383–388.

НАПРЯМ

4

ЕКОНОМІКА ТА СФЕРА
ОБСЛУГОВУВАННЯ

Наталія БІДА*,
студентка 2 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУХНІ В ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС

Анотація. У статті розглянуто значення традиційної кухні у формуванні національної ідентичності та розвитку культурної спадщини України. Визначено, як через ресторанний бізнес українська кухня стає потужним інструментом популяризації національних цінностей, звичаїв та історії серед різних соціальних груп і на міжнародному рівні. В роботі аналізується, як сучасні ресторани в Україні та за кордоном відтворюють автентичні рецепти та інтегрують українські кулінарні традиції в гастрономічну культуру світу, сприяючи зростанню інтересу до української культури серед іноземців і діаспори. Окрему увагу приділено взаємозв'язку між гастрономічними трендами та розвитком туризму, а також впливу гастрономічних подій на імідж України у світовому контексті.

Abstract. The article discusses the importance of traditional cuisine in shaping national identity and developing Ukraine's cultural heritage. The author examines how Ukrainian cuisine is becoming a powerful tool for popularizing national values, customs and history among different social groups and internationally through the restaurant business. The paper analyzes how modern restaurants in Ukraine and abroad reproduce authentic recipes and integrate Ukrainian culinary traditions into the gastronomic culture of the world, contributing to the growth of interest in Ukrainian culture among foreigners and the diaspora. Particular attention is paid to the relationship between gastronomic trends and tourism development, as well as the

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Оксана ТАБЕНСЬКА

Вступ. Основою розвитку ресторанних турів є зростання туристичної та гастрономічної культури, а також помітна втома від стандартних поїздок за принципом «все включено». Справжні гурмани прагнуть скуштувати автентичні страви, приготовані майстрами своєї справи. Підтримка організації гастрономічних подорожей може стати важливим чинником для підтримки туристичного інтересу, сприяючи збільшенню тривалості перебування туристів. Це також може стати додатковим напрямом бізнесу для приватних господарств і невеликих виробників продуктів харчування.

Виклад основного матеріалу. Традиційна українська кухня відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та збереженні культурної спадщини. Вона є не просто збіркою рецептів, а глибоко відображає історичний досвід, побут, звичаї й світогляд українців. Такі страви, як борщ, вареники та сало, мають давнє походження і символізують столітні традиції, які передавалися з покоління в покоління. Кухня об'єднує людей навколо спільних цінностей, свят і ритуалів, що зміцнює національну самобутність.

Крім того, через традиційні страви українці виражають свою культурну спадщину, підтримуючи зв'язок з минулим і водночас адаптуючи її до сучасності. Українська кухня також стає важливим елементом культурної дипломатії, адже через гастрономічні традиції світ відкриває для себе Україну, її культуру та звичаї. Таким чином, традиційна кухня сприяє не лише збереженню спадщини, але й її розвитку та популяризації на міжнародному рівні.

Розвиток світової туристичної індустрії надає людям широкі можливості подорожувати, розширювати свій кругозір та знайомитися з популярною кухнею різних країн. Багато держав, на які ми сьогодні орієнтуємося у плані професіоналізму, концепцій, стилю та гастрономічних технік, поважають власну історію, досліджують і активно використовують місцеві продукти, створюючи нову, сучасну кухню.

Сучасну українську кухню можна сміливо назвати справжнім кулінарним мистецтвом, де національні страви є її невід'ємною складовою. Саме завдяки опорі на національні традиції, українська кухня може гідно конкурувати з будь-якою світовою гастрономічною культурою. Прогресивні ресторатори та відомі шеф-кухарі об'єдналися для створення унікального проєкту «Taste of Ukraine», метою якого є дослідження історії та розкриття багатого потенціалу української кухні.

Основна ідея проєкту полягає в популяризації й переосмисленні традиційних українських рецептів і продуктів, навчанні кухарів та шеф-кухарів, а також у просуванні української гастрономії на світовій арені. Це дозволить відновити й відтворити кулінарні традиції різних регіонів України, звернути увагу на історію національних страв та презентувати їх широкому міжнародному загалу [1].

Українська культура, зокрема гастрономія, активно популяризується за кордоном. Завдяки цьому, позитивний імідж України стає більш помітним, а

інтерес до військово-політичної ситуації між Україною та Росією зростає. Прикладом є відомий український шеф-кухар Юрій Ковриженко, який під час обіду в посольстві Естонії у Великій Британії приготував борщ, перетворивши це на справжнє кулінарне шоу.

Цікавим фактом є те, що у 2016 році туристичний блог Yonderbound склав рейтинг найсмачніших кухонь світу, в якому українська кухня увійшла до першої десятки, а в Європі посіла третє місце. З того часу популярність наших гастрономічних традицій лише зростає. Українські кухарі й ресторатори активно відроджують забуті автентичні страви, дивуючи не лише іноземних гостей, а й самих українців.

Після початку війни багато відомих європейських шеф-кухарів, чії ресторани мають зірки Мішлен, почали включати до своїх меню не французькі, італійські чи азійські страви, а саме українські. Вони знаходять автентичні рецепти, частково їх модернізують і пропонують у своїх закладах, що викликає захоплення серед ресторанных критиків усього світу [2].

Таблиця 1

Українські ресторани за кордоном: де можна скуштувати українську кухню у різних країнах світу

Ресторан, їх місцезнаходження	Найпопулярніші страви
StockPot, Рига	Українські вареники із різними начинками, сирники зі сметаною та медом, борщ із пухкими пампушками
«Борщ», Вільнус	Не меншим попитом за традиційні страви користуються гуцульський рибний борщ і зелений борщ зі кваском та шпинатом. Також пропонують кілька різновидів вареників, млинців, м'ясної нарізки та відому котлету по-київськи.
Lviv Bistro, Вроцлав	Його візитівкою є великий асортимент фірмових дерунів, зокрема з вершками, із білими грибами, зі свинячим гуляшем. Також у меню улюблені львівські вареники із соковитим м'ясом та капустою, дріжджові млинці та сирники.
Żytomyr.Bar, Вроцлав	Він відомий особливо смачним борщем й хрусткими дерунами. А на десерт тут подають багатоповерховий медовик. Та особливою популярністю серед відвідувачів користуються різнокольорові варениками з тонкого тіста, виготовлені вручну.
Mriya здійснилася в Лондоні	Він по-особливому смачно готує борщ, вінегрет із раковими шийками, голубці у квітках цукіні, качину грудку з яблучним тартотом. Попри те, що заклад працює у форматі відкритого бістро з високою кухнею, тут відсутній надмірний пафос, панує затишна, майже домашня атмосфера.
Смачного, Токіо	Найбільшим попитом серед страв меню користуються борщ, гречана каша (як із традиційної, так із суперкорисної зеленої гречки), голубці та котлети по-київськи.
Salo Шанхай	Меню складається з характерних страв, що створюють повсякденний затишок українців: борщ, різні види котлет, картопляне пюре, вареники тощо. Та найбільшим попитом користується сало – солоне, копчене, запечене.

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Через ресторанний бізнес українська кухня стає потужним інструментом популяризації національних цінностей, звичаїв та історії завдяки кільком важливим аспектам:

1. Автентичність та збереження традицій: Ресторани, що спеціалізуються на традиційній українській кухні, відтворюють автентичні страви, що дозволяє не лише зберегти кулінарну спадщину, але й знайомити різні соціальні групи з національними традиціями. Відвідувачі мають можливість скуштувати традиційні страви, такі як борщ, вареники, голубці, та краще зрозуміти культуру країни через її гастрономію.

2. Культурне занурення: Окрім їжі, ресторани використовують національні елементи в оформленні інтер'єрів, музиці, одязі персоналу, що створює унікальну атмосферу, яка занурює гостей у культурне середовище. Це сприяє поширенню знань про українські звичаї та традиції серед туристів та місцевих мешканців.

3. Гастрономічні події та фестивалі: Ресторани активно організовують та беруть участь у гастрономічних фестивалях, де демонструють українські страви, презентуючи національну кухню на міжнародному рівні. Це сприяє популяризації української культури серед іноземців та стимулює інтерес до українських звичаїв і продуктів.

4. Гастрономічний туризм: Ресторанний бізнес є важливою складовою гастротуризму, коли туристи відвідують країну з метою скуштувати її традиційні страви. Українські ресторани за кордоном стають «послами» національної культури, пропагуючи українські смаки та підкреслюючи унікальність національної кухні.

5. Освітні ініціативи: Багато ресторанів проводять майстер-класи, дегустації та презентації національних страв, навчаючи як українців, так і іноземців особливостям приготування та історії традиційних страв. Це допомагає розвивати розуміння української культури та історії через їжу [4].

В Україні з'явився свого роду «Червона книга» для автентичних страв, гастрономічних традицій та зникаючих порід тварин. Це – Атлас «Ковчег Смаку України». Наразі до списку унікальних страв і продуктів увійшло 85 найменувань з різних регіонів країни. Відбір «учасників» Атласу здійснювали за допомогою італійських фахівців.

Серед цікавих продуктів, які потрапили до переліку, можна назвати полинове вино, причорноморську південно-бессарабську козину бринзу, гуцульську овечу бриндзу, пажатник простертий (*Trigonélla procumbens*), шовдарь, вурду, сливовий леквар (повидло), контабас (настоянка на бруньках смородини), Вилковський виноград Новак, буру карпатську корову та інші [5].

Крім того, в контексті нових комунікаційних технологій багато видів ресторанних послуг або приймають форму товару і/або виключають прямий

контакт між виробником послуги і її споживачем. Це підвищує актуальність інтеграції ресторанного бізнесу з туристичним і музейним бізнесом, сферою готельних послуг, виробництвом сільськогосподарської продукції на основі методів сервісології (загальна теорія обслуговування). При інтеграції з іншими видами послуг, такими як туризм, гостинність, музеї (та інші), послуги ресторану можуть підвищити якість та привабливість таких послуг, створюючи синергію з когнітивних, культурних та харчових задоволень [6].

Висновки. Таким чином, українська кухня відіграє ключову роль у популяризації національної культури через ресторанний бізнес, виступаючи не лише джерелом гастрономічних традицій, але й культурним символом, що об'єднує людей. Ресторани, які пропонують автентичні страви, сприяють збереженню та відродженню кулінарної спадщини, а також формують позитивний імідж України на міжнародній арені.

Через використання місцевих продуктів та інноваційний підхід до традиційних рецептів, українські заклади харчування можуть залучати туристів і сприяти розвитку гастрономічного туризму.

Таким чином, ресторанний бізнес стає важливим інструментом для підвищення обізнаності про українську культуру, сприяючи формуванню національної ідентичності та зміцненню культурних зв'язків як в Україні, так і за її межами.

Список використаних джерел:

1. Дишкантюк О.В. Гастрономічний туризм: підручник. Херсон: Олді-плюс, 2021. 136 с.
2. Полотай Б.Я. Особливості популяризації української кухні за кордоном. Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*, 2 листопада 2022 р. Харків. Державний біотехнологічний університет, 2022. 356 с.
3. Каткова О. Найвідоміші українські кафе та ресторани. URL: <https://rioberdychiv.info/porady/kulinariia/naividomishi-ukrayinski-kafe-ta-restorani-za-kordonom>
4. Бакало, Н., Глебова, А., Маховка, В. Популяризація національних традицій закладів харчування сільського та зеленого туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 30. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/634>
5. Табенська О.І. Гастротуризм - актуальний напрям розвитку сфери туризму : науково-виробничий журнал Бізнес-навігатор. 2023. Вип. 2 (72). С. 87-94. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.72-13> URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/15.pdf
6. Терещук Н.В. Методологічні основи розвитку сервісології в ресторанному господарстві. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2021. № 1-2 (3-4). С. 75-83. URL: <http://itsf.chdtu.edu.ua/article/view/242686>

Артем БОНДАР*,
студент 2 курсу магістратури,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНИХ ПРОДУКТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** Стаття визначає основні проблеми, що гальмують розвиток екскурсійного туризму в Україні Інфраструктурні обмеження, екологічні проблеми, економічні труднощі, сезонність культурні конфлікти, бюрократичні перешкоди, безпека та здоров'я, війна та військові дії, відсутність політичної та економічної стабільності в суспільстві, що негативно впливає на світовий імідж України.*

Акцентовано увагу на важливості створення комфортних умов для пересування та проживання туристів з особливими потребами, а також необхідності впровадження профільних фахівців та спеціалізованого туристсько-екскурсійного обслуговування.

***Abstract.** Excursion tourism is aimed at getting to know unique and unique natural objects, historical and cultural monuments, architectural complexes of settlements, sacred buildings, museum funds, industrial objects, national traditions and the everyday lifestyle of local residents of a certain territory. It plays an important role in the economic complex of the region, especially in the conditions of administrative and territorial reform. The relevance of his research is determined by the decline of tourism, in general, and excursion, in particular, the activity of the population of Ukraine in connection with the war and military operations in the country.*

The article defines the main problems inhibiting the development of excursion tourism in Ukraine. Infrastructural limitations, environmental problems, economic difficulties, seasonality, cultural conflicts, bureaucratic obstacles, safety and health, war and military operations, lack of political and economic stability in society, which negatively affects on the world image of Ukraine.

Вступ. Умови складних глобально-трансформаційних змін та воєнного стану в Україні надають туризму стратегічне значення для підвищення соціально-економічного розвитку країни. Наростаючий психологічний тиск на населення, яке потребує відпочинку та відволікання від стресу, є важливим фактором, що підсилює значення внутрішнього туризму. Ураховуючи значний туристичний потенціал України, який включає історико-культурні та етнічні

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

пам'ятки, природні умови та різноманітність ландшафтів, розвиток екскурсійної галузі стає ключовим елементом для внутрішнього ринку. Проте, цей потенціал ще не отримав належного використання. Більшість туристів, як внутрішніх, так і з-за кордону, віддають перевагу міжнародним та традиційним формам туризму, таким як лікувально-оздоровчий чи історико-культурний, і в меншій мірі використовують екскурсії як засіб задоволення власних потреб у відпочинку та пізнанні.

Виклад основного матеріалу. Екскурсійна діяльність належить до складних та проблемних сфер сучасної туристичної індустрії України. Розвиток цієї галузі відіграє важливу роль у формуванні національної самобутності та духовно-моральних цінностей країни, спрямованих на самозбереження та розвиток українського суспільства. Екскурсії надають можливість людям відкрити світ, в якому вони живуть, демонструючи його красу, різноманітність та вразливість.

Екскурсійна діяльність є важливою галуззю сучасного туризму в Україні, яка притягає увагу як науковців, так і практиків. Цей напрямок отримав особливу актуальність у зв'язку з зростанням популярності екскурсійних послуг на ринку організованого туризму, що викликано різними причинами:

По-перше, підвищення культурного та освітнього рівня суспільства сприяє збільшенню попиту на освітні та культурні заходи, включаючи екскурсії.

По-друге, це розширює цілі туризму та підвищує інтерес до екскурсійних маршрутів.

По-третє, поняття «туристичний продукт» включає в себе комплекс послуг, наданих туристові під час подорожі.

По-четверте, зростає кількість військових на реабілітації, що бажають не просто відпочити і відновити своє здоров'я, а й з цікавістю провести час, збагатити свої знання про історію, місця перебування та відпочинку, в цілому стати освіченішою особистістю.

Ці фактори сприяють зростанню і розвитку екскурсійного туризму як важливого компонента туристичної індустрії України.

Окремо виділимо інновації в туристично-екскурсійній діяльності, що є ключовим елементом розвитку цієї галузі і відіграють значну роль у залученні туристів, підвищенні якості послуг та розвитку сучасного туристичного продукту. Інновації сприяють не лише підвищенню конкурентоспроможності підприємств, а й збільшенню задоволення туристів від подорожі та збереженню природних та культурних ресурсів.

Перший напрямок інновацій - це застосування нових форм і методів проведення екскурсій. Це можуть бути індивідуальні екскурсії, інтерактивні форми, такі як квест-екскурсії або костюмовані екскурсії, що дозволяють туристам більш активно взаємодіяти з оточуючим середовищем і отримувати нові враження.

Другий напрямок - це використання ІТ-технологій. Мультимедійні технології, віртуальні музеї та екскурсії, а також використання QR-кодів дозволяють зробити екскурсії більш цікавими та доступними для широкого кола

туристів. Роботи-екскурсоводи та інші автоматизовані системи можуть забезпечити надійне та цікаве проведення екскурсій, а також додаткові можливості для взаємодії з туристами.

Загалом, інновації в туристично-екскурсійній діяльності дозволяють покращити якість туристичного продукту, залучити більше клієнтів та сприяти розвитку туризму в цілому.

Останнім часом набувають все більшої популярності віртуальні екскурсії, оскільки вони необхідні для допомоги людям з обмеженими можливостями, соціально незахищеним, студентам тощо.

Переваги віртуальних екскурсій:

- доступність,
- можливість огляду в будь-який час,
- варіанти багаторазової «участі» в екскурсії,
- перегляд текстової інформації,
- ефект присутності.

Недоліки віртуальних екскурсій:

- неможливість поставити питання в режимі реального часу,
- залежність від творців: неможливо побачити те, що не включено до екскурсії [3].

Набирають обертів і сучасні інтерактивні екскурсії, зокрема, серед дитячої аудиторії. Такі екскурсії в музейних стінах більше схожі на чарівну казку або веселу пригоду. Екскурсантам повідомляють, що вони потрапили у дивовижну країну, де царює казкова фея або володарює страшний дракон. Зазвичай, через півтори-дві години гри (саме стільки триває інтерактивна екскурсія; програми для дошкільнят займають 30-45 хвилин) юний екскурсант отримує нові знання про природу речей, запам'ятовує їх краще, ніж під час прослуховування циклу шкільних лекцій за тією ж темою. Крім того на згадку про музейні пригоди обов'язково залишиться маленький сувенір, виготовлений власноруч.

Інтерактивні екскурсії для дітей дійсно вражають уяву та стимулюють цікавість до вивчення. Вони перетворюють музейні експозиції на захопливі пригоди і має декілька переваг. По-перше, він робить навчання цікавим і емоційно насиченим, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу. По-друге, він створює стимул для активної участі дітей у процесі екскурсії, розвиваючи їхні комунікативні та творчі здібності. По-третє, такі інтерактивні екскурсії заохочують дітей до дослідницької діяльності та самостійного мислення.

Сьогодні соціокультурна реабілітація осіб з обмеженими можливостями розглядається як комплекс заходів, спрямованих на надання допомоги цій категорії громадян в досягненні та підтримці оптимального ступеня їх участі у взаємодії і комунікації з суспільством.

Так, екскурсії дійсно є важливим і ефективним засобом знайомства з об'єктами та місцевостями для всіх категорій туристів, у тому числі і для осіб з обмеженими можливостями. Організовані екскурсії відіграють особливу роль для цієї категорії людей, оскільки враховують їхні потреби та можливості.

Тут деякі переваги організованих екскурсій для осіб з обмеженими можливостями:

- Кваліфіковане керівництво: Професійний екскурсовод забезпечує належний рівень інформації та організації, враховуючи специфічні потреби екскурсантів з обмеженими можливостями.

- Транспортування: Організатори екскурсій розробляють плани та забезпечують транспортування екскурсантів, включаючи тих, хто має фізичні обмеження.

- Безперешкодний доступ: при плануванні маршрутів організатори беруть до уваги проблеми доступності, щоб забезпечити, що всі об'єкти будуть доступні для усіх учасників екскурсії.

- Допоміжна функція: у деяких випадках організатори екскурсій можуть залучати додатковий персонал для надання допомоги особам з обмеженими можливостями.

Організовані екскурсії дозволяють забезпечити доступність, комфорт та безпеку для всіх учасників, зокрема для тих, хто має особливі потреби. Це сприяє більш повному та задоволенню знайомству з культурними та природними атракціями та сприяє соціальній інтеграції цієї групи людей.

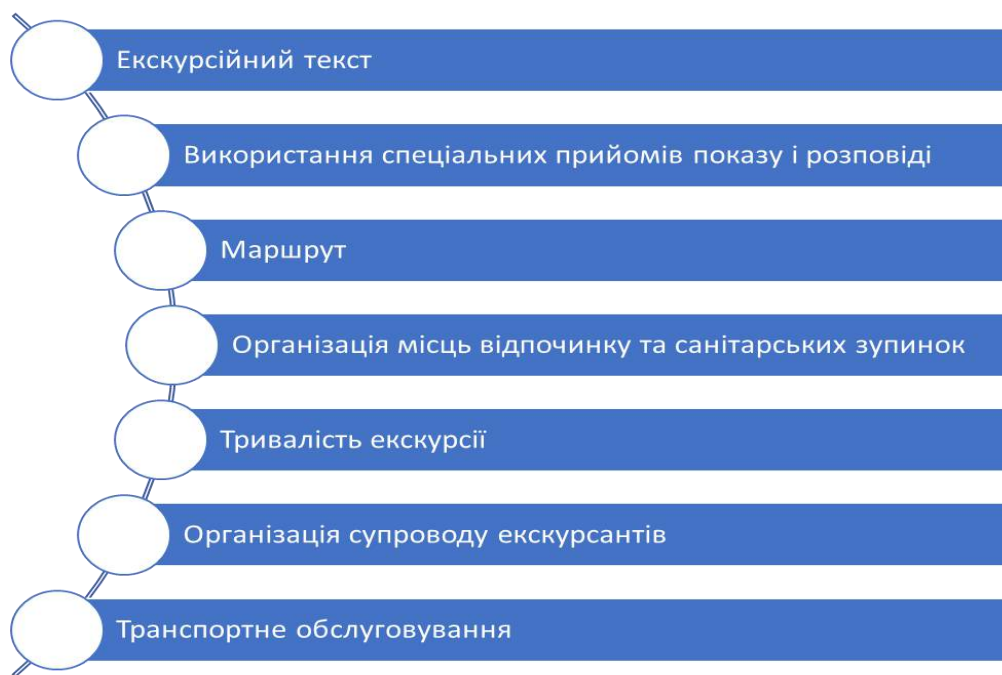

Рис. 1. Складові елементи екскурсійного обслуговування при організації та проведенні екскурсій для осіб з обмеженими можливостями

Джерело: складено автором на основі [5].

На жаль, в Україні інклюзивний туризм поки що знаходиться на низькому рівні через відсутність необхідної інфраструктури. Більшість міст не мають гідних умов для організації спеціалізованої екскурсійної діяльності. Однак, рух у цьому напрямку вже спостерігається, і важливо продовжувати працювати над покращенням доступності туристичних послуг для всіх груп населення.

Люди з обмеженими можливостями мають абсолютно таке ж право на відпочинок і екскурсійні послуги, як і всі інші. Просто їхня потреба в більш ретельному підході та спеціальній увазі при організації та проведенні екскурсій зумовлена їхнім фізичним станом.

Доступний туризм є однією з найбільш недооцінених сегментів українського туристичного ринку, і це справді питання низької доступності для людей з обмеженими можливостями. Залучення цієї категорії до споживачів туристичних послуг пов'язане зі створенням комфортних умов для їх пересування та проживання, формуванням спеціалізованих фахівців та належною організацією туристсько-екскурсійного обслуговування. Водночас, якщо організація повноцінних тривалих турпоїздок для цієї категорії осіб є викликом в сучасних умовах, то організація коротких екскурсій, що не вимагають проживання та довгих переїздів, стає більш досяжною та реалізовною метою.

Висновки. Екскурсійна діяльність є ключовим напрямом для багатьох туристичних підприємств. Успіх таких фірм ґрунтується на правильній організації управління, або менеджменті.

Створення екскурсійних маршрутів - складний та творчий процес, який вимагає від організаторів екскурсійної діяльності значних зусиль. Треба бути готовим до аналізу потреб ринку, вибору цільової аудиторії, організації логістики та координації подій. Тільки відповідальне та творче підход до цього процесу може забезпечити успішний результат і задоволення для екскурсантів.

Активізація екскурсійного туризму має потенціал сприяти розвитку туристичної індустрії в Україні на кількох рівнях. Туроператори та турагенти зможуть створити новий сегмент туристичної діяльності на внутрішньому ринку, пропонуючи різноманітні екскурсійні маршрути. Це в свою чергу сприятиме залученню широкого кола місцевих краєзнавчих та меморіальних музеїв до екскурсійної сфери, сприяючи популяризації їхніх фондів.

Список використаних джерел:

1. Верес К.О. Інноваційні технології в екскурсійному супроводі. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitst>
2. Логоша Р.В., Прилуцький А.М., Підлубний В.Ф. Сільський зелений туризм як напрям розвитку підприємництва на селі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Випуск №11(17). С. 153-166. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-153-166](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-153-166)
3. Мазур С.А., Прилуцький А.М. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6122> (дата звернення: 28.04.2024)
4. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг в туризмі: навчальний посібник. Чернівці: ЧНУ, 2016. 144 с.
5. Бакало Н. В. Екскурсійна діяльність як один зі складників туристичної сфери. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3 (08). С. 211-214.

Анна ГОРЯ*,
студентка 1-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТЕЛЬНИМИ ТА РЕСТОРАННИМИ РЕСУРСАМИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті досліджується сучасний стан та перспективи забезпечення готельними та ресторанними ресурсами в Україні в умовах економічних викликів і змін, пов'язаних із глобальними тенденціями та внутрішніми факторами. Аналізуються ключові аспекти розвитку інфраструктури гостинності, вплив воєнних дій і пандемії COVID-19 на галузь, а також новітні підходи до управління ресурсами в умовах нестабільності. Увага приділяється тенденціям у забезпеченні якості послуг, інноваційним технологіям та екологічним практикам. Розглядаються перспективи залучення інвестицій, розвитку внутрішнього туризму та підтримки місцевих виробників, що сприятиме зміцненню готельного та ресторанного секторів.*

***Abstract.** The article examines the current state and prospects of providing hotel and restaurant resources in Ukraine in the context of economic challenges and changes associated with global trends and internal factors. Key aspects of the development of the hospitality infrastructure, the impact of the COVID-19 pandemic on the industry, as well as the latest approaches to resource management in conditions of instability are analyzed. Attention is paid to trends in service quality assurance, innovative technologies and environmental practices. Prospects for attracting investments, developing domestic tourism and supporting local producers are being considered, which will contribute to the strengthening of the hotel and restaurant sectors. The article also outlines recommendations for entrepreneurs and government institutions on adapting to new conditions and increasing competitiveness.*

Вступ. Сфера готельного та ресторанного бізнесу в Україні є важливою складовою економіки, яка не лише забезпечує зайнятість населення, але й сприяє розвитку туризму та культурного обміну. Однак у сучасних умовах галузь стикається з низкою викликів, які впливають на її функціонування та перспективи розвитку. Повномасштабна війна та пандемія COVID-19, економічні труднощі, політична нестабільність та зміни у споживчих звичках суттєво трансформували ринок готельних та ресторанних послуг та забезпеченість цими ресурсами.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

Стан готельної та ресторанної інфраструктури в Україні в сучасних умовах характеризується погіршенням забезпеченості ресурсами, аналіз основних проблеми, з якими стикаються підприємства галузі та оцінка можливостей для їх подолання засвідчує необхідність особливої уваги інноваційним рішенням, що сприятимуть підвищенню якості послуг та забезпеченню конкурентоспроможності. Крім того, перспективність розвитку внутрішнього туризму дає шанс зростанню забезпечення готельними та ресторанными ресурсами та впливати на готельний та ресторанный бізнес навіть в умовах війни.

Дослідження стану та можливостей індустрії гостинності є важливим кроком до формування ефективної стратегії розвитку, що сприяє не лише відновленню, але й сталому розвитку сектору у довгостроковій перспективі.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи вплив війни на готельне господарство України, доцільно виділити декілька напрямків негативного впливу:

- знищення інфраструктури;
- закриття підприємств або їх анексія на окупованих територіях;
- вихід із міжнародного ринку готелів, які знаходяться на окупованих територіях; відтік кваліфікованого персоналу внаслідок виїзду або мобілізації;
- зменшення або відсутність споживачів готельних послуг;
- перехід у категорію «воєнні готелі» та зміна їх цільового призначення; відсутність інвестицій та сповільнення економічної активності ринку готельного господарства;
- порушення ланцюгів постачання;
- пристосування підприємств до комендантської години та повітряних тривоги.

Війна в Україні відзначається особливим руйнівним впливом, адже російські війська, не досягнувши успіхів у перші місяці війни, почали використовувати тактику «вогняного валу» та частих ракетних обстрілів. Аналіз повідомлень про руйнування готельних підприємств у період до грудня 2022 року вказує на такі факти: березень 2022 р. розбомблено готель «Україна» (м. Чернігів) та готель «Інгул» (м. Миколаїв); квітень 2022 року внаслідок ракетного обстрілу м. Львова зазнав пошкодження готель «Хілтон»; травень 2022 року ракетним ударом знищено готель «Grande Pettine» (м. Одеса) та декілька готелів у м. Затока Одеської області; липень 2022 року ракетний обстріл готелів «Миколаїв» та «Reikartz Рівер» (м. Миколаїв); грудень 2022 року влучання ракетою у готель Alfavito (м. Київ). Також відомо про руйнування готелів Grand Admiral Resort&SPA у Київській області, готелі «Харків» та SV Park у м. Харків, Play Hotel by Ribas – м. Херсон та Sunrise Park – м. Запоріжжя. Ступінь руйнування цих готелів є різним, проте майже всі ці готелі не придатні до використання [1].

Ресторанна індустрія в Україні також зазнала значних змін. Пандемія змусила більшість ресторанів перейти на нові форми роботи доставка їжі, takeaway та онлайн-замовлення стали основними способами підтримання бізнесу. Після пандемії, більшість ресторанів поступово відновили роботу в традиційному

форматі, але нові звички споживачів, пов'язані з доставкою, продовжують впливати на структуру попиту. Війна ще більше ускладнила ситуацію для ресторанного бізнесу. Багато закладів вимушено закрились або змінили формат діяльності через окупацію, руйнування інфраструктури або економічні труднощі. У той же час, у безпечніших регіонах відкриваються нові заклади, часто з патріотичною тематикою, спрямовані на підтримку місцевого виробника та економіки.

Від початку березня тенденція закриттів змінюється: ресторатори поступово повертаються до роботи навіть попри воєнний стан. Наразі в країні працює 38% закладів і з кожним днем кількість кафе та ресторанів, що повертаються до роботи, зростає. Найбільша кількість відкритих закладів очікувано знаходиться у регіонах, де немає активних бойових дій. Так, у Закарпатській області сьогодні працюють 84% закладів, у Чернівецькій – 77%, у Тернопільській – 73%, у Хмельницькій – 75%, в Івано-Франківській – 72%, у Львівській – 69% від довоєнної кількості. Для порівняння, у Київській області відкрито тільки 16% закладів, у Києві – 18%, у Чернігівській області працює лише 1% від клієнтів Poster у порівнянні із довоєнним показником. Таким чином, кафе та ресторани намагалися оперативно переорієнтуватися на новий формат ведення бізнесу. Стратегія адаптації кожного закладу була унікальною, проте всі вони застосовували схожі методи для реорганізації своєї діяльності. Значна кількість закладів харчування 66% відновили свою роботу та генерують 81% доходу від показників до 20 лютого, окрім тих областей де ведуться активні бойові дії або перебувають тимчасово під окупацією [2].

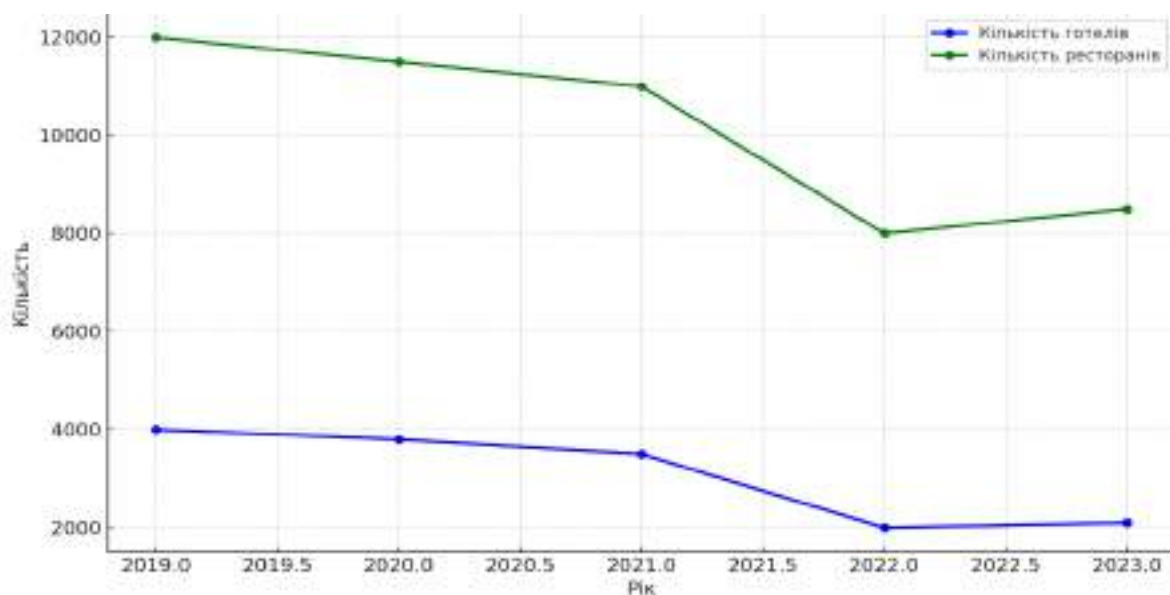

Рис. 1. Стан готелів та ресторанів в Україні (2019-2023)

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Повномасштабне вторгнення росії негативно вплинуло на всі галузі української економіки. Індустрія туризму та готельний бізнес постраждали найбільше. Готельний бізнес практично розвалився майже на 90% у перші місяці війни, де проходили бойові дії. Так, західні готелі показали досить вражаючу динаміку в березні-квітні, маючи тимчасову, але рекордно високу заповненість.

Це було викликано міграцією людей переважно зі східних, південних і центральних районів, які шукали безпечніших місць. Масова евакуація біженців, економічні труднощі та важкі емоційні умови значно скоротили туризм в Україні. Через таку складну ситуацію кількість відпочиваючих іноземців, які подорожували до війни в Україну, також значно зменшилася. Іноземці бояться їхати в країну, де постійно присутні повітряні тривоги, йдуть бойові дії [3].

Аналізуючи вплив війни на готельний бізнес України, нами було виділено кілька напрямків її негативного впливу, які наведено на (рис. 2).

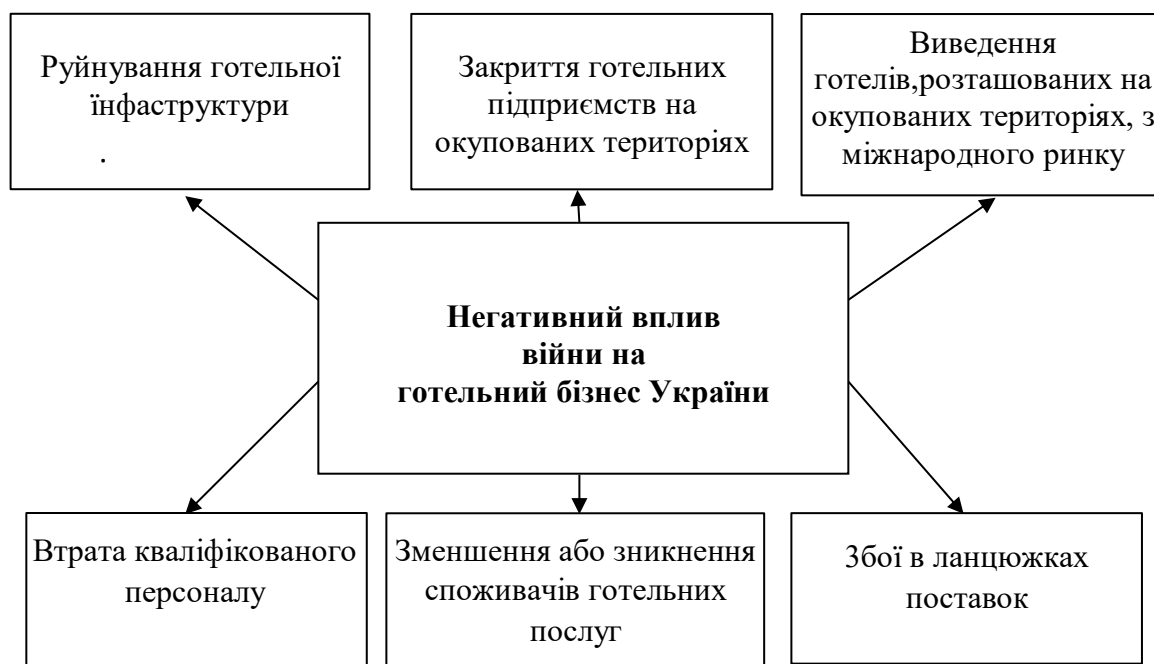

Рис. 2. Основні напрямки негативного впливу війни на готельний бізнес України

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Готельно-ресторанні підприємства, які не припиняли працювати у період воєнного стану, були вимушені перевести всі свої бізнес-процеси в новий формат роботи, якого ще не було, оскільки в один і той же час потрібно було забезпечити гостям звичний для них рівень сервісу та безпеку перебування, допомагати співробітникам і їхнім сім'ям, займатися волонтерством. Заклади готельно-ресторанного господарства з початку війни в багатьох містах України є центрами для розміщення переселенців, приготування гарячих обідів та організації харчування під час евакуації українських захисників і волонтерів з усіх районів країни, де тривають бойові дії. Готелі також надають складські приміщення для гуманітарної допомоги та інших заходів, направлених для підтримки постраждалих невійськових [4].

Значна частина закладів ресторанного господарства працює у звичному форматі та забезпечує внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців гарячим харчуванням. Особливістю закладів харчування стає розширення власного виробництва хлібобулочних та кондитерських виробів у значних

обсягах.

Отже, заклади готельно-ресторанного господарства прилаштувалися до нових умов роботи. Намагаються дещо змінити формат закладів й намагаються успішно виживати за нових реалій. Важливим елементом успішної діяльності готельно-ресторанного бізнесу у воєнний час є використання інформаційних технологій. Це означає, що готелі та ресторани мають використовувати інтернет-технології для приваблення гостей та для оптимізації своєї роботи. Наприклад, рекламування готелю через соціальні мережі, віртуальний тур по готелю, онлайн-бронювання.

Висновки. Готельно-ресторанна галузь України перебуває на етапі глибокої трансформації, спричиненої війною, пандемією COVID-19 та економічними викликами. Війна призвела до значного зменшення кількості міжнародних туристів і закриття багатьох закладів у зонах бойових дій. Водночас зростає популярність внутрішнього туризму, що відкриває нові можливості для розвитку готельно-ресторанного сектору в безпечніших регіонах країни. Попри численні труднощі, пов'язані з кадровим дефіцитом і економічною невизначеністю, галузь демонструє стійкість і адаптивність. Діджиталізація, модернізація та впровадження екологічних стандартів стають ключовими чинниками її відновлення та розвитку. Перспективи галузі напряду залежать від стабілізації безпекової ситуації, державної підтримки та залучення інвестицій. Після завершення війни прогнозується відродження міжнародного туризму і значний інтерес з боку іноземних інвесторів до відновлення інфраструктури. Це створює фундамент для відновлення галузі та її подальшого розвитку в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Безручко, Л., Білоус, С., & Філь, М.. Готельне господарство України в умовах війни: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*, 2023. (47). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-43>
2. Румянцева, І. Б., & Мендела, І. Я. Готельна індустрія України в умовах воєнного часу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 2024. (11). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-12-02>
3. Володько О., Рогова Н., Куш Л. & Дудник С. Готельно-ресторанний бізнес у воєнний час: поточний стан та глобальні тенденції. *Grail of Science*, 2023. (26), С. 42–45. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.14.04.2023.002>
4. Volodko, O., Kushch, L., Dudnyk, S., & Kampov, N.. Development of tourism and hotel-restaurant industry in conditions of martial law in Ukraine. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 2023. (6), С. 122–130. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.6.122>
5. Білас, М. Ринок HoReCa під час війни: поточний стан та ключові тенденції. 29 серпня, 2022. URL: <https://voxukraine.org/rynok-horeca-pid-chas-vijny-potochnyj-stan-ta-klyuchovi-tendentsiyi>
6. Вдовічен А. Р. Регіональні особливості управління підприємствами сфери гостинності в довоєнний, воєнний та поствоєнний періоди. Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект. Всеукраїнський круглий стіл «Воєнний стан в Україні: наслідки для сфери гостинності». 31 березня 2023 р. ЧТЕІ ДТЕУ. С. 10–22. URL: http://chite.edu.ua/news_2023_03_31/

Максим ДІХТЯР*,
студент 2 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті досліджено проблеми розвитку туризму в Україні, трансформацію даної галузі в перспективі, а також розвиток екологічного туризму, інноваційні проекти, які започатковують для ефективного розвитку територіальних громад.*

Проаналізовано учасників проекту «Camino Podolico: Подільський шлях святого Якова», який реалізує Барська міська рада, Вінницька міська рада, а також територіальні громади Вінницької та Хмельницької областей та Державне агентство розвитку туризму України.

У статті звертається увага на важливі моменти, а саме: аналіз туристичного ринку України та світу на сучасному етапі та в перспективі, які були визначені на Міжнародному туристичному форумі «Туризм в Україні: виклики та відновлення».

***Abstract.** Modern global problems of humanity demand for natural resources effective development of rural areas, directions for increasing the competitiveness of domestic rural green tourism, advantages of creating an innovative cluster model for the development of regions are studied.*

The article, examines the problems of tourism development in Ukraine in the conditions of martial law and the transformation, of the tourism industry in the future, as well as the development of ecological tourism. Rural tourism involves acquainting the tourist with the peculiarities of traditional culture.

Ecological tourism is a type of cognitive tourism. Such tourism provides an opportunity to observe natural objects, get acquainted with the life of living nature, study the relationships of living organisms, and carry out environmental protection measures.

The tourist attractions and participants of the «Camino Podolico: Podolsky Way of St. Jacob» project, which is implemented by the Bar City Council in partnership with the Vinnytsia City Council, as well as the territorial communities of the Vinnytsia and Khmelnytskyi regions and the State Tourism Development Agency of Ukraine, were analyzed.

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Оксана Табенська

Вступ. В умовах глобальних викликів для світової системи безпеки, визначення оновлених пріоритетів в діяльності міжнародних організацій, Україна пропонує світовому співтовариству власний досвід створення позитивного іміджу країни в умовах воєнного стану та перспектив повоєнного відновлення країни. Необхідно звернути увагу на ключові моменти, а саме: аналіз туристичного ринку України та світу на сучасному етапі та в перспективі, які були визначені на Міжнародному туристичному форумі «Туризм в Україні: виклики та відновлення».

Вважаємо за потрібне проаналізувати проєкт «Camino Podolico: Подільський шлях святого Якова», який реалізує Барська міська рада, Вінницька міська рада, а також територіальні громади Вінницької та Хмельницької областей та Державне агентство розвитку туризму України.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі у сфері туризму надзвичайно важливою є подія – Міжнародний туристичний форум «Туризм в Україні: виклики та відновлення», який відбувся 21-22 березня 2023 року на базі Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (кафедра регіоналістики і туризму) за участі Міністерства освіти і науки України, Державного агентства розвитку туризму України, Асоціації готельних об'єднань та готелів міст України, Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Грузія), Херсонського державного аграрно-економічного університету (Україна).

Під час форуму обговорювались питання та велись дискусії щодо візії та стратегії повоєнного відновлення українського туризму, варто зауважити, що потребує подальших досліджень місце України у майбутньому світовому туристичному просторі: наслідування поширених практик та майданчик для інновацій, трансформація підприємств готельного господарства у післявоєнний час, удосконалення публічного управління в галузі у повоєнний період [1].

Надання Україні статусу кандидата до вступу в Європейський Союз відкриває нові можливості для розвитку різних секторів суспільної практики, водночас використання даних можливостей передбачає нове бачення діяльності різних структур, не просто оновлення їх функціоналу, а змістовне перезавантаження характеру взаємодій центральної ролі державницьких інституцій в країні та повноважень територіальних громад. У сенсі швидкого оборту коштів і представленні позитивного іміджу країни, туризм має унікальний об'єднуючий потенціал, що спрощує державний вибір між інвестиціями у пріоритетні та прибуткові галузі [2, с. 17-19].

Поняття “сільський туризм” подібне за змістом проведення дозвілля до поняття “екологічний туризм”. Екологічний туризм (екотуризм) – це пізнавальний і відпочинковий вид туризму, зосереджений на природних (мало змінених людиною) територіях, який передбачає заняття різними формами активної рекреації у природних ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому середовищу.

Синонімами поняття “екотуризм” є зелений та природничий туризм. На сучасному етапі екотуризм найдинамічніше розвивається на територіях, що

мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Екотуризм спрямований на охорону природного та культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами. Він передбачає, що учасники цих подорожей, – люди з високою екологічною свідомістю.

Однак, сільський туризм, (а також агротуризм) і екотуризм відрізняються основними цілями використання. Сільський туризм – це вид проведення вільного часу у формі стаціонарного відпочинку з можливістю недалеких радіальних виїздів і походів.

Натомість екотуризм – це вид проведення вільного часу у формі невинного руху, відкриття дикої природи, маршрутного ознайомлення з природними й історичними атракціями території, похідного пізнання традицій і місцевої культури [3].

Стає очевидним протиріччя між задоволенням туристського попиту і раціональним використанням туристських ресурсів. І головними цілями нового виду туризму, є мінімізація негативного впливу на природу, підвищення культури, взаємин природи і людини, а так само виховання особистої відповідальності за долю природи. Розвиток екологічного туризму дозволяє брати участь у вирішенні проблем охорони природи, і робить ці проблеми доступними для спостереження, вивчення.

Екологічний туризм – це різновид пізнавального туризму. Такий туризм дає можливість поспостерігати за природними об'єктами, познайомитися з життям живої природи, вивчити зв'язки живих організмів, виконати заходи природоохоронного характеру.

Перевага еко-туризму полягає в наступному: у збагаченні туристів життєво важливими знаннями; в емоційному оздоровленні (позбавленні від міського стресу); формуванням толерантного ставлення до незнайомої культури і етносів; Виробництво екологічно чистих продуктів харчування; розвиток спеціальної освіти, спрямованого на придбання туристських і природоохоронних професій [4].

Науковці-економісти в своїх працях порівнюють механізми розвитку сільського зеленого туризму в деяких європейських країнах і вказують, що існує декілька підходів до легалізації, і правової діяльності в сільському зеленому туризмі: створення спеціального єдиного законодавства, що регулює діяльність у сфері сільського зеленого туризму (Угорщина, Румунія); правове регулювання окремих аспектів діяльності сільського зеленого туризму – легалізація, нормативи, санітарно-гігієнічні вимоги (Польща, Австрія, Німеччина); регулювання через діяльність спілок та асоціацій сільського туризму (Франція, Ірландія).

Для розробки правового механізму розвитку сільського зеленого туризму в Україні корисним може стати досвід низки європейських країн, в тому числі Німеччини, а також країн, що мають схожі моделі соціально-економічного розвитку: Польщі, Угорщини, Швеції.

Потрібно узагальнити й удосконалити, надати свої рекомендації щодо розвитку сільського зеленого туризму в Україні та Польщі, врахувати потреби

України та Польщі, оскільки кожен регіон обох країн має свої додаткові можливості та потреби, щодо розвитку сільського зеленого туризму.

Порівнюючи досвід різних країн, можна для себе вибрати оптимальні напрямки галузі сільського зеленого туризму як в Україні, так і в Польщі, визначити пріоритетні завдання, які в першу чергу потрібно виконати для успішного розвитку сільського зеленого туризму на сільських територіях зазначених країн – що є корисне для них, а від чого потрібно відмовитись [5].

15 липня 2021 року у Вінниці презентували проєкт «Camino Podolico: Подільський шлях святого Якова». Це дасть поштовх до створення в Україні першого повноцінного пішохідного маршруту за моделлю Шляху святого Якова (Camino de Santiago), який поєднає Вінницю та Кам'янець-Подільський історичною дорогою через Бар. Наразі проєкт проходить в тестовому режимі і мандрівникам вже доступні онлайн довідник та трекінг.

Туристичний проєкт «Camino Podolico: Подільський шлях святого Якова» відображений на (рис. 1.).

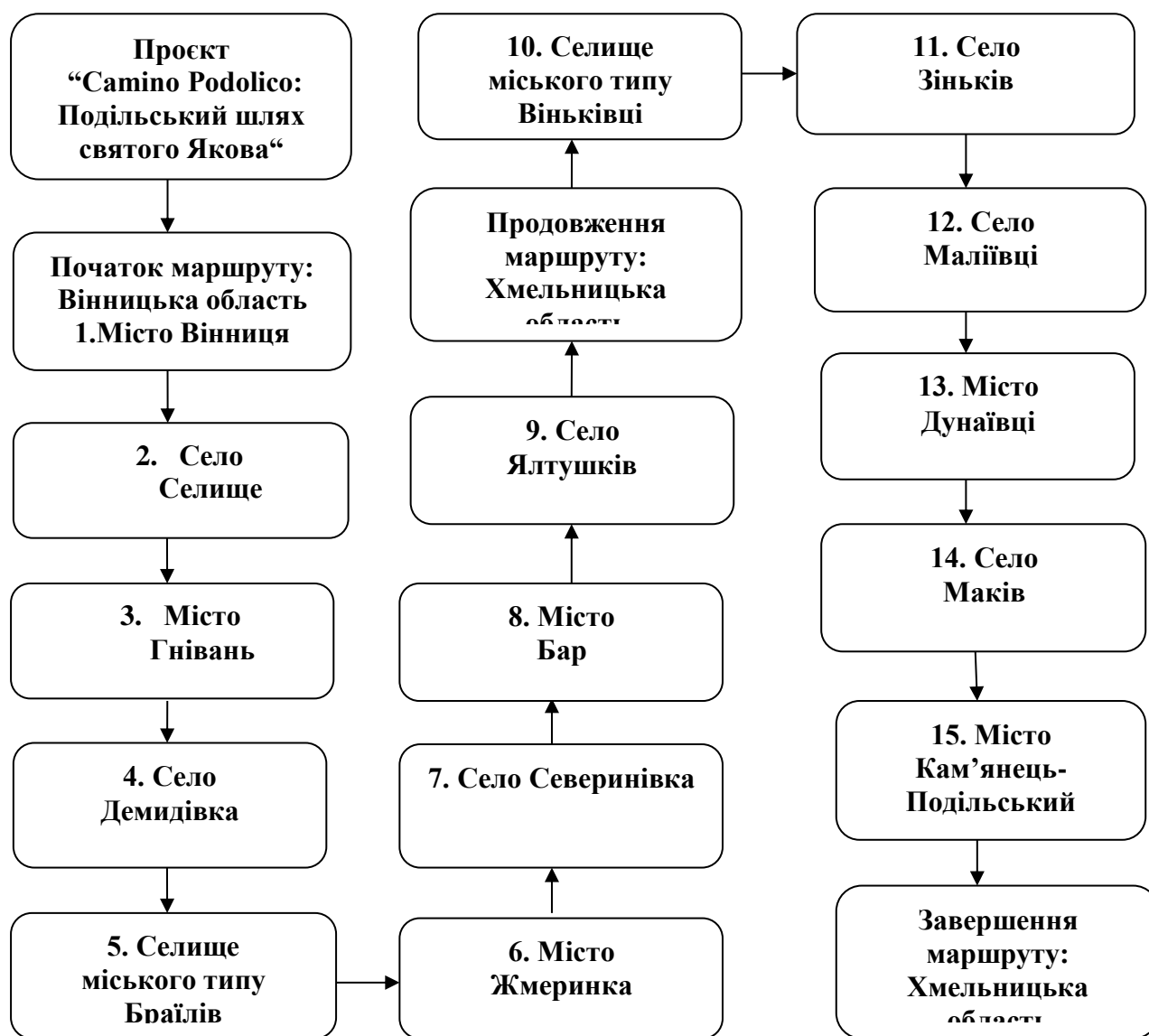

Рис. 1. «Camino Podolico: Подільський шлях Святого Якова»

Джерело: сформовано автором за даними [6]

За інформацією, Camino Podolico, шлях проляже довжиною понад 250 кілометрів населеними пунктами Поділля: Вінниця – Селище – Гнівань – Демидівка – Браїлів – Жмеринка – Северинівка – Бар – Ялтушків – Віньківці – Зіньків – Маліївці – Дунаївці – Маків – Кам'янець-Подільський.

«Цей проєкт дозволив нам оновити зв'язки між громадами і трохи їх надихнути на подальшу роботу над розвитком маршруту, бо в умовах війни все-таки не вистачало такої підтримки, в тому числі фінансової. Ще дуже важлива задача була – показати цю спадщину не тільки для місцевих, але і для зовнішніх аудиторій. В тому числі для ресторанів, які можуть взяти за основу ці страви, або їхні рецепти, і вбудувати у свої меню, та для туристичних компаній, які можуть формувати довкола маршруту гастрономічні тури» – підсумував Олександр Вешелені [6].

Висновки. У статті проаналізовано проблеми та перспективи розвитку туризму у воєнний час та механізми післявоєнного відновлення галузі, а також туристичні атракції, традицій, звичаї Поділля, які відроджують у межах ефективного розвитку екологічного туризму в регіоні.

Досліджено пріоритети функціонування туристичного проєкту «Camino Podolico: Подільський шлях святого Якова», туристичні принади, інфраструктурне забезпечення проєкту та безпековий фактор.

У статті звертається увага на важливі моменти, а саме: аналіз туристичного ринку України та світу на сучасному етапі та в перспективі, які були визначені на Міжнародному туристичному форумі «Туризм в Україні: виклики та відновлення», який відбувся 21-22 березня 2023 року.

Список використаних джерел:

1. Федорченко В.К., Федорченко-Кутуєв Н.В., Василець О.І. Туризм – потенціал відновлення та модернізації українського суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2022. № 4 (56). С. 17-19. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/269585>. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269585](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269585)
2. Табенська О.І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері. *Монографія*. Твори. 2022. 332 с.
3. Екотуризм у світі. URL: <https://we.org.ua/rizne/ekoturizm-u-sviti/> .
4. Дудзяк О.А. Порівняльна характеристика розвитку сільського зеленого туризму (агротуристички) в західних регіонах України та прикордонних регіонах Польщі. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6190>
5. Міжнародний туристичний форум "Туризм в Україні: виклики та відновлення" URL: https://kneu.edu.ua/ua/mijnarodniy_turist/
6. Табенська О.І., Прилуцький А.М. Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. 1-8. DOI:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-42> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1480>

Тетяна ДРОНЧАК*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості управління трудовими ресурсами підприємств в умовах війни, а також виклики, з якими стикаються підприємства під час воєнних дій. Визначено ключові ризики для підприємств та трудового потенціалу. Окреслено ефективні стратегії адаптації, що дозволяють оптимізувати управління персоналом, зберегти трудові ресурси та забезпечити безперервність діяльності підприємства.*

***Abstract.** The article examines the peculiarities of the management of labor resources of enterprises in war conditions, as well as the challenges faced by companies during military operations. Key risks for enterprises and labor potential have been identified. Effective adaptation strategies have been outlined, allowing to optimize personnel management, preserve labor resources and ensure the continuity of enterprise activity.*

Вступ. Військові дії є надзвичайною загрозою для економіки будь-якої держави. Підприємства, що працюють у сучасних кризових умовах, формують свою господарську діяльність в умовах серйозних викликів, які ставлять під загрозу їхню прибутковість та рентабельність. Одним із ключових викликів є управління трудовими ресурсами в умовах війни.

У наукових дослідженнях вчених розкриваються проблемні питання методики обліку заробітної плати та її оподаткування, обліку фактичної наявності та руху працівників, кадрового документування, ефективності використання трудових ресурсів тощо, розглядаються проблеми пов'язані з організацією оплати праці та висвітлюються напрями удосконалення.

Пархоменко О.І. та Крохмаль В.В. визначають проблемні аспекти державного регулювання системи оплати праці в Україні та напрями удосконалення процесу управління в цій сфері в контексті забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки і підвищення рівня заможності населення країни [2].

Значний внесок у вивчення теоретичних та практичних аспектів організації управлінської діяльності кадровим потенціалом суб'єктів господарювання

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ, Наталія КОВАЛЬ

здійснили такі вітчизняні вчені-економісти, як Ф.Ф. Бутинець, М.М. Демченко, Г. М. Калетнік, Т.В. Колесник, Н. І. Коваль, К.В. Мазур, Т. О. Мулик, Г.В. Ніколішина, Н.Л. Правдюк, Л. М. Пронько, Н. В. Потривасва,

З огляду на втрату кадрового потенціалу, мобілізацію працівників, евакуацію населення та порушення логістичних ланцюгів, ефективне управління персоналом стає критично важливим для підтримання стабільності підприємств та підтверджує актуальність даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Під час становлення та розвитку будь-якої компанії на її життєвому відрізку є актуальним питання збереження її конкуренто-спроможності на ринку, особливо в сучасних умовах економіко-політичної напруженості. Як відомо, діяльність будь-якої організації безпосередньо залежить від ефективної праці персоналу [6].

Ефективне управління трудовими ресурсами є ключовим фактором успіху будь-якого підприємства в сучасному динамічному світі, на рисунку 1 представимо основні проблеми забезпечення ефективного управління трудовими ресурсами підприємств в умовах війни [3].

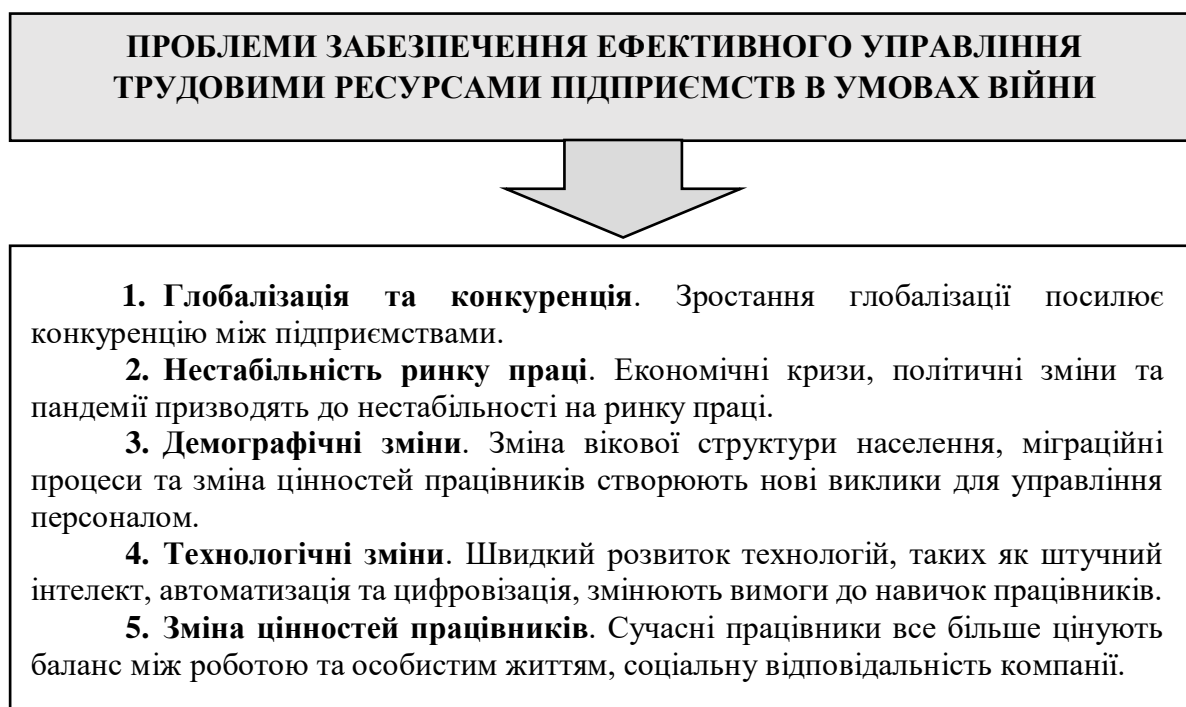

Рис. 1. Проблеми забезпечення ефективного управління трудовими ресурсами підприємств в умовах війни

Джерело: [3]

Управління трудовими ресурсами – це комплекс заходів, спрямованих на ефективне використання людського потенціалу організації. Його мета – забезпечити досягнення цілей підприємства шляхом раціональної організації праці, мотивації персоналу та створення сприятливих умов для роботи [1].

Новий етап війни, розпочатий в лютому 2022 року росією, значно вплинув на економіку України, в розрізі цього ринок праці стикнувся з значними

проблемами, а саме: масова міграція трудових ресурсів за кордон, закриття значної частини бізнесу на сході та півдні країни, або ж перенесення його на більш безпечну територію, скорочення робочих місць та заробітної платні, дисбаланс попиту та пропозицій на ринку праці [6].

Основні концепції, які на сьогодні впливають на управління персоналом суб'єктів господарювання, можна виділити наступні представлені в таблиця 1.

Кожен з цих чинників може впливати на процес управління персоналом і вимагати від керівників організації адаптації до змін. Важливо знати, які фактори впливають на організацію і як з ними працювати, щоб забезпечити ефективне управління персоналом [6].

Таблиця 1

Концепції впливу на складові управління персоналом суб'єктів господарювання

Концепції управління, що впливають на процес управління персоналом	Опис та характеристика
Людські ресурси як найважливіший актив організації.	Персонал розглядається не просто як витрати, а як інвестиції, які можуть приносити прибуток.
Індивідуальний підхід до кожного працівника.	Кожен працівник має свої потреби, мотивацію та потенціал, які необхідно враховувати при управлінні персоналом.
Необхідність постійного розвитку персоналу.	Для забезпечення конкурентоспроможності організації необхідно постійно підвищувати кваліфікацію працівників.
Важливість створення сприятливого клімату в колективі.	Сприятливий клімат в колективі сприяє підвищенню продуктивності праці та зниженню плинності кадрів.
Соціальна відповідальність бізнесу.	Сучасні компанії усвідомлюють свою соціальну відповідальність і прагнуть створювати умови для розвитку своїх співробітників.

Джерело: [3].

Визначальними факторами впливу на формування кадрового забезпечення у період 2022–2024 років є:

Мобілізація та демографічні зміни. Учасники війни, зокрема чоловіки працездатного віку, підлягають мобілізації до збройних сил. Це суттєво зменшує трудові ресурси підприємств, особливо у виробничих і технічних сферах. Крім того, евакуація цивільного населення з регіонів бойових дій призводить до зміщення демографічних пропорцій та порушення ринку праці в деяких регіонах.

Зниження продуктивності праці. Стресові умови війни, невизначеність щодо безпеки та загроза фізичної небезпеки знижують продуктивність працівників. Психологічне навантаження і відсутність стабільності перешкоджають ефективному виконанню трудових обов'язків.

Втрата кваліфікованих кадрів. Евакуація, втеча за кордон або загибель працівників призводять до втрати кваліфікованих фахівців. Унаслідок цього

зменшується рівень професійних компетенцій, що може впливати на якість продукції чи послуг.

Руйнування виробничих потужностей. Внаслідок бойових дій підприємства зазнають значних збитків, що призводить до скорочення виробництва та, відповідно, до скорочення персоналу.

Нестабільність економіки. Інфляція, девальвація валюти, перебої з постачанням – все це впливає на фінансовий стан підприємств та їхню здатність утримувати персонал.

Посилення законодавчого регулювання. Введення воєнного стану супроводжується змінами в трудовому законодавстві, що вимагає від підприємств оперативного адаптування до нових норм [4].

З початку 2024 р. разом з відновленням економіки відновлюється й пропозиція вакантних робочих місць, проте тенденція щодо активності шукачів роботи не відповідає змінам потреб у робочій силі. Так, за I півріччя 2024 р., згідно з даними Work.ua, кількість вакансій зросла майже на 19 тис. та в червні 2024 р. становила понад 110 тис. Проте кількість резюме, оновлених чи створених у цьому самому місяці, становила 304 тис., що майже на 47 тис. менше, ніж було в січні 2024 р., – це свідчить про низьку активність шукачів роботи, яка також є меншою за відповідні показники 2023 та 2022 рр. У цих умовах зменшується показник конкуренції за вакансії (у червні 2024 р. цей показник досяг найнижчої точки за понад три роки), а роботодавцям украї складно знаходити працівників. Дослідження ринку праці України, що їх здійснила Європейська бізнесова асоціація, свідчить, що 2023 р. 74 % роботодавців відзначили відчутність дефіциту кадрів, 17 % – часткову нестачу кадрів і лише 7 % – не відчували дефіциту кадрів [4]. Рівень безробіття в Україні у I півріччі 2022, 2023 та 2024 рр., % представимо на рисунку 2.

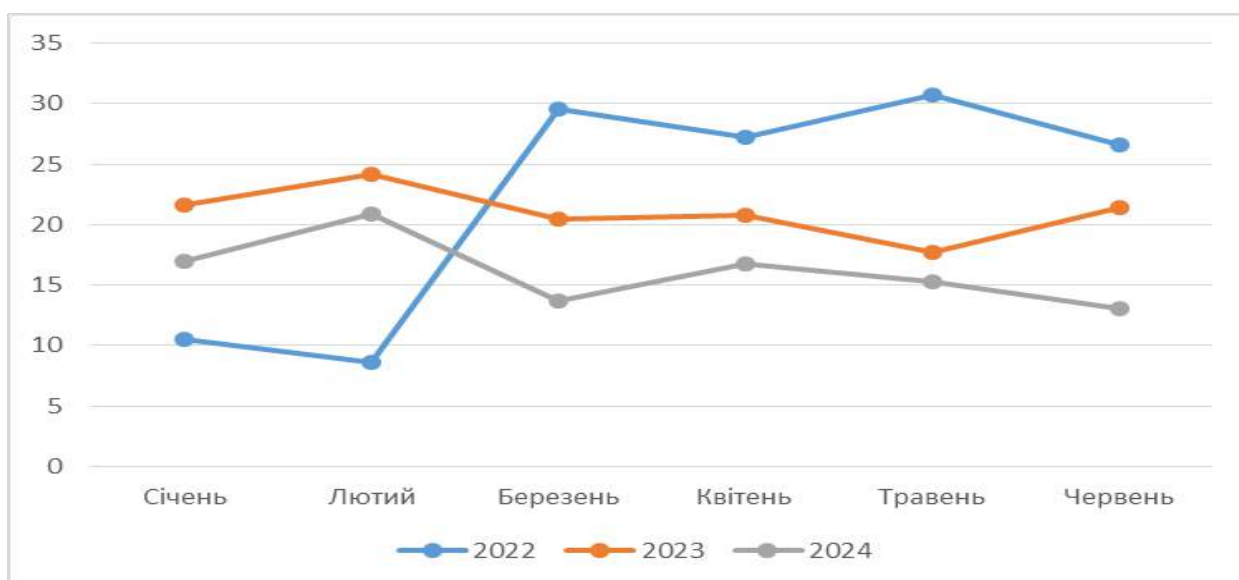

Рис.2. Рівень безробіття в Україні у I півріччі 2022-2024 рр., %.
Джерело: [3].

Згідно з оцінками Національного банку України (НБУ), чисельність робочої сили у віковій групі 15–70 років на початок 2024 р. зменшилася на понад чверть проти 2021 р. Майже половина цього скорочення відбулася через зовнішніх мігрантів, що не працюють дистанційно (під час оцінення враховано дослідження ЦЕС щодо частки зовнішніх мігрантів, які працюють дистанційно, – 2023 р. вона становила 8–10 %). За даними НБУ, близько 40 в. п. від скорочення робочої сили 2023 р. проти 2021 р. відбулося через демографічні втрати й окупацію, а також перехід до економічно неактивного населення – через імовірні труднощі з пошуком роботи для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), необхідність догляду за іншими членами родини, збільшення кількості пенсіонерів, брак навичок, зажаданих на ринку праці [2].

Загострення проблеми значною мірою зумовлено масштабною міграцією українців за кордон та мобілізацією до ЗСУ, поглибленням секторальних, професійних та міжрегіональних диспропорцій на ринку праці. Отже, сучасні тенденції щодо попиту та пропозиції робочої сили на вітчизняному ринку праці не сприяють послабленню проблеми дефіциту кадрів. Міністерство економіки України оцінює дефіцит кадрів на ринку праці у майже 30 % [4].

Висновок. Війна створює безпрецедентні виклики для управління трудовими ресурсами підприємств. Для збереження стабільності бізнесу керівництву необхідно впроваджувати гнучкі стратегії, мотивувати працівників, інвестувати в їхній розвиток та адаптувати бізнес-процеси до нових реалій. Ефективне управління в умовах війни здатне не тільки мінімізувати втрати, але й забезпечити довгострокову стійкість підприємства після завершення бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Калетнік Г.М., Ціхановська В.М., Ціхановська О.М. Менеджмент та маркетинг: навчальний посібник. К.: «Хай-Тек Прес». 2011. 580 с.
2. Крохмаль В.В., Пархоменко-Куцевіл О.І Державне управління сферою оплати праці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №7-8. С. 57-63.
3. Мартинюк І. Адаптація підприємств до умов кризової економіки. *Наукова думка*. 2010. №4. С. 23-36.
4. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsiukrayiny-u-pershomu>
5. Подолянчук О.А, Коваль Н.І., Гудзенко Н.М. Облік в фермерських господарствах: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 374 с.
6. Середа Г.В., Паламарчук Л.В. Особливості застосування методів управління персоналом в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство* 2023. Випуск 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2374/2295>

Владислав КОВРИГА*,
студент 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ІННОВАЦІЇ В АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** У статті розглядаються економічні інновації, що впроваджуються в аграрному секторі України. Окреслено основні напрями інноваційної діяльності, включаючи технологічні рішення, цифровізацію, екологічні інновації та нові моделі фінансування. Досліджено вплив інновацій на підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності аграрних підприємств. Наведено аналіз поточного стану та перспектив розвитку інноваційних процесів в аграрній галузі України в умовах воєнного часу.*

***Abstract.** This article examines economic innovations introduced in Ukraine's agricultural sector. It outlines the main directions of innovative activities, including technological solutions, digitalization, ecological innovations, and new financial models. The impact of innovations on improving the efficiency and competitiveness of agricultural enterprises is studied. An analysis of the current state and prospects for the development of innovative processes in the agricultural sector of Ukraine in wartime conditions is provided.*

Вступ. Аграрний сектор України відіграє ключову роль в економіці країни, забезпечуючи значну частку ВВП та експорту. Проте зростаюча глобальна конкуренція та виклики, пов'язані зі зміною клімату та нестачею ресурсів, змушують аграрні підприємства впроваджувати нові економічні та технологічні рішення.

Економічні інновації є необхідним елементом для підвищення ефективності агробізнесу, зниження витрат та покращення якості продукції. У цій статті розглянемо основні напрямки інновацій в аграрному секторі України, їх вплив на економічні показники підприємств та перспективи подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Впровадження нових технологій є одним із ключових напрямків в аграрних підприємствах, вони спрямовані на підвищення продуктивності та ефективності сільськогосподарського виробництва. Точне землеробство стає дедалі популярнішим серед українських аграріїв. Це підхід, який включає використання високотехнологічних інструментів для моніторингу

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Анна ДЮК

та управління ресурсами на полях, таких як дрони, супутникові знімки, сенсори для вимірювання вологості ґрунту, а також автоматичні системи зрошення.

Наприклад, дрони дозволяють виявляти проблемні зони на полях, що дає можливість аграріям ефективніше використовувати добрива та засоби захисту рослин. Це не лише знижує витрати, але й сприяє збереженню навколишнього середовища. Деякі українські фермери також впроваджують робототехніку для автоматизації збору врожаю, що дозволяє зменшити залежність від сезонної робочої сили та підвищити точність обробки продукції.

Таблиця 1

Вплив технологічних інновацій на ефективність аграрних підприємств

Вид інновації	Опис	Економічний ефект
Точне землеробство	Використання дронів та сенсорів	Зниження витрат на добрива на 15-20%
Робототехніка на полях	Автоматизація збору врожаю	Зниження витрат на робочу силу на 25%
Системи точного зрошення	Моніторинг вологості ґрунту та автоматизація	Оптимізація водокористування, економія води

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Одним із найбільш помітних трендів в аграрній індустрії є перехід до цифрових технологій. Цифровізація охоплює не лише використання програмного забезпечення для моніторингу та управління господарством, але й створення нових бізнес-моделей. Наприклад, впровадження смарт-контрактів на основі блокчейн-технологій дозволяє оптимізувати торговельні операції та забезпечити прозорість у процесі поставок. Смарт-контракти автоматично виконуються при виконанні умов договору, що скорочує час на транзакції та мінімізує ризики шахрайства.

Хмарні платформи для управління агропідприємствами дозволяють фермерам отримувати доступ до аналітики в режимі реального часу, відстежувати ключові показники виробництва та приймати обґрунтовані рішення щодо оптимізації виробничих процесів. Цифрові платформи для моніторингу ринкових цін також допомагають аграріям вибирати найкращі моменти для продажу своєї продукції, збільшуючи дохід та мінімізуючи ризики.

Основні складові цифровізації в агросекторі включають:

– системи точного землеробства: Ці технології дозволяють фермерам використовувати дані з сенсорів, супутників та дронів для точного управління ресурсами. Наприклад, за допомогою GPS-технологій можна оптимізувати розміщення посівів, контролювати зрошення та вносити добрива в точних кількостях, що значно підвищує врожайність.

– аграрні інформаційні системи: Системи управління агрогосподарствами (Farm Management Software, FMS) дозволяють автоматизувати облік, планування та контроль за витратами. Це дає змогу фермерам оперативно реагувати на зміни в умовах виробництва, проводити

аналіз ефективності господарювання та впроваджувати нові технології.

– аналіз великих даних (Big Data): Збір та аналіз великих обсягів даних про стан ґрунту, кліматичні умови, продуктивність культур дозволяє фермерам ухвалювати більш обґрунтовані рішення. Системи, які використовують Big Data, можуть прогнозувати врожайність, виявляти ризики та можливі проблеми на ранніх стадіях, що суттєво підвищує ефективність виробництва.

Екологічні інновації дозволяють не лише зберегти природні ресурси, але й знизити вплив на навколишнє середовище. Зміна клімату та збільшення екологічних ризиків спонукають аграріїв шукати нові шляхи сталого виробництва. Однією з таких інновацій є використання біогазових установок для переробки органічних відходів. Це дозволяє зменшити викиди парникових газів, одночасно отримуючи дешеве джерело енергії для виробництва.

Крім того, органічне землеробство набирає популярності серед фермерів, які орієнтуються на експорт та працюють з екологічно чутливими ринками. Виробництво органічної продукції не лише дозволяє отримати вищі ціни на продукцію, але й зменшує використання хімічних добрив, що позитивно впливає на здоров'я ґрунту та біорізноманіття.

Біоінновації набувають все більшого значення в аграрному секторі України. Вони передбачають використання нових технологій для поліпшення продуктивності, підвищення стійкості до хвороб та покращення якості продукції. Основні напрями біоінновацій включають:

– генетично модифіковані організми (ГМО): Використання ГМО в сільському господарстві може суттєво підвищити врожайність культур, зменшити витрати на засоби захисту рослин, а також забезпечити стабільність виробництва в умовах змін клімату.

– органічне землеробство: В Україні зростає попит на органічні продукти, що вимагає від аграріїв переходу на екологічні методи ведення господарства. Органічне землеробство сприяє збереженню родючості ґрунтів, поліпшенню екосистеми та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище.

– біологічні засоби захисту рослин: Використання біологічних пестицидів і добрив знижує залежність від хімічних засобів, що позитивно впливає на якість продукції та зменшує ризики для здоров'я споживачів.

Екологічні практики в аграрному секторі відіграють важливу роль у забезпеченні сталого розвитку. В Україні аграрії дедалі частіше впроваджують екологічні методи ведення господарства, які включають:

- Сівозміна та агролісомеліорація: Сівозміна є ключовим елементом у підтримці родючості ґрунтів і запобіганні ерозії. Вона дозволяє зменшити шкідливий вплив на навколишнє середовище та підвищити продуктивність.

- Нульове обробіток ґрунту: Ця практика передбачає зменшення або відмову від обробітку ґрунту, що сприяє збереженню його структури, родючості та зменшенню викидів вуглецю в атмосферу.

- Використання відновлювальних джерел енергії: Інтеграція сонячних панелей, вітрових турбін та біоенергетики у аграрні процеси може значно

зменшити витрати на енергію та покращити екологічні показники.

Інноваційні підходи до фінансування аграрного сектору є важливою складовою економічних інновацій, а саме розвиток нових фінансових інструментів для аграрних підприємств. Традиційні банківські кредити часто є недоступними або мають високі процентні ставки, що спонукає аграріїв звертатися до нових джерел фінансування. Одним із таких інструментів є краудфандинг — збір коштів через спеціалізовані платформи. Це дозволяє малим та середнім підприємствам залучати інвестиції без посередників та гнучкіше планувати свої проекти.

Інші фінансові інновації включають аграрні розписки та деривативи, які дозволяють фермерам отримувати фінансування під майбутній врожай. Це дає змогу зменшити фінансові ризики та стабілізувати доходи, незалежно від коливань ринкових цін. Важливу роль відіграє також державна підтримка. Наприклад, програми субсидій та пільгових кредитів стимулюють розвиток інновацій в аграрному секторі, особливо серед малих та середніх підприємств. Також держава сприяє залученню іноземних інвестицій через програми державно-приватного партнерства.

Таблиця 2

Статистика державної підтримки з 2020 по 2024 рр., млн грн

Рік	Програма	Ціль	Сума, млн грн	Примітки
2020	Субсидії на закупівлю техніки	Підтримка аграріїв у придбанні нової техніки	1000	Зокрема для МСП фермерських господарств
2021	Пільгові кредити на впровадження інновацій	Фінансування для модернізації та впровадження нових технологій	500	Відсоткова ставка 5-7%
2022	«Купуй українське»	Стимулювання попиту на українську продукцію	300	Підтримка малого бізнесу
2023	Розвиток фермерських господарств	Фінансування розвитку фермерських господарств	600	Включає інвестиції в інноваційні технології
2023	Субсидії на впровадження енергоефективних технологій	Підтримка переходу на альтернативні джерела енергії	250	Для МСП, які використовують енергозберігаючі технології
2024	Пільгові кредити на органічне землеробство	Сприяння переходу на органічні методи ведення господарства	400	Відсоткова ставка 3-5%
2024	«Техніка для аграріїв»	Фінансування закупівлі нової аграрної техніки	700	Сприяння модернізації технічної бази МСП

Джерело: сформовано автором на основі [3].

На сьогодні в Україні вже є безліч прикладів успішного впровадження економічних інновацій в аграрному секторі.

- ТОВ «Агро-Родина» – агрокомпанія, яка активно впроваджує технології точного землеробства. Вона використовує дрони для моніторингу полів, що дозволяє своєчасно виявляти проблеми та оптимізувати обробіток.

- Група компаній «Астарта» впровадила автоматизовані системи зрошення, що дозволяє зменшити споживання води на 30%, а також покращити якість продукції.

- Фермерське господарство «Зелений Ключ» використовує біологічні засоби захисту рослин та органічне землеробство, що дало змогу їм вийти на міжнародні ринки з органічною продукцією.

Висновки. Економічні інновації в аграрному секторі України мають вирішальне значення для забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств на глобальному ринку. Технологічні, цифрові, екологічні інновації та нові фінансові інструменти сприяють підвищенню ефективності виробництва, зниженню витрат і покращенню якості продукції. Проте для досягнення сталого розвитку необхідне поєднання зусиль бізнесу, держави та інвесторів. Особливу увагу слід приділити розвитку інфраструктури та створенню сприятливих умов для інноваційної діяльності. Тільки так можна забезпечити довгострокове зростання аграрного сектора і його адаптацію до викликів сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Бойко І., та Коваленко М. Цифровізація аграрного сектору: світові тенденції та українські реалії. *Вісник аграрної науки*, 2021. № 2(5). С. 12-20.

2. Гнатюк Т. 2023. Біоінновації в сільському господарстві: можливості для України. *Екологічний вісник*, 2023. № 1(1). С. 78-84.

3. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Дюк А.А. Краудфандинг як механізм розвитку соціального підприємництва. *Modern Economics*. 2019. № 18. С. 43-48. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V18\(2019\)-07](https://doi.org/10.31521/modecon.V18(2019)-07)

5. Іванов А. М. Екологічні аспекти впровадження інновацій в аграрному секторі. Х.: Харківський національний аграрний університет, 2022

6. Кравченко О. В. Інновації в аграрному секторі України: сучасні виклики та перспективи. К.: Науково-дослідний інститут аграрної економіки, 2023.

7. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: <https://agro.me.gov.ua/>

8. Kaletnik G. M., Diuk A. A. Development of cooperation in the energy sphere of organizational and economic socialization of entrepreneurial management in the rural area. *Ekonomika APK*. 2020. № 11. P. 19-29

Оксана КРУЖІЛЬНА*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню інноваційного розвитку підприємств ресторанної індустрії. Визначено, що інноваційна діяльність підприємства, перш за все, визначається ступенем його інтеграції в інноваційний процес і виконання робіт за стадіями: освоєння виробництва, власне виробництво, реалізація та експлуатація. Розкрито важливі питання управління інноваційним розвитком: визначення основної стратегічної мети інноваційного розвитку; проведення системного аналізу наявних і потенційних можливостей підприємства у здійсненні інноваційної діяльності та їх оптимізації; визначення періоду досягнення поставлених цілей підприємства; створення організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком; реалізація відповідних інноваційних заходів в рамках напрямів інноваційної діяльності підприємства; оцінювання наявного рівня інноваційного потенціалу підприємства.*

***Abstract.** The article is devoted to the research of innovative development of enterprises in the restaurant industry. It was determined that the innovative activity of the enterprise, first of all, is determined by the degree of its integration into the innovation process and performance of work by stages: development of production, own production, implementation and operation. Important issues of innovative development management are revealed: definition of the main strategic goal of innovative development; carrying out a systematic analysis of the existing and potential capabilities of the enterprise in the implementation of innovative activities and their optimization; determination of the period of achievement of the set goals of the enterprise; creation of an organizational and economic mechanism for managing innovative development; implementation of relevant innovative measures within the lines of innovative activity of the enterprise; assessment of the existing level of innovative potential of the enterprise.*

Вступ. У сучасних умовах інноваційний розвиток відноситься до основних передумов успішного функціонування українських підприємств, є рушійним чинником підвищення ефективності виробництва, основою

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

конкурентоспроможності та подальшого розвитку. Тому навіть у несприятливих економічних умовах, інноваційні зміни залишаються одним із стратегічних пріоритетів в управлінні діяльністю сучасних підприємств. Нова економічна система характеризується зміною головних конкурентних переваг, які дають змогу суб'єктам господарювання розвиватись і виживати в умовах впливу зовнішнього середовища. У цьому контексті під сучасною конкуренцією розуміємо не лише володіння фінансовими та матеріальними активами, а й здатність розроблення та реалізації інновацій. Поняття «інноваційний розвиток» використовується як на макро-, так і на мікрорівні. Однак аналіз наукових досліджень з цього питання підтверджує, що характеристики інноваційного розвитку відрізняються у різних дослідників і потребують подальшого розкриття.

Виклад основного матеріалу. Інновації вважаються загальносоціологічною закономірністю, двигуном і спонукальним мотивом прогресу суспільства. Нововведення порушують звичний спосіб життя і тягнуть за собою чималий ризик. Незадоволені потреби людей народжують конфлікти. Необхідно знову і знову винаходити нові способи їх задоволення. При цьому в силу вступає закон змагання (конкуренції в ринковій економіці) [2]. Той, хто першим і найбільш вдало здійснив інновацію, винагороджується надприбутками при технологічній або економічній інновації, політичним або соціокультурним успіхом, перемогою тощо.

Інноваційний потенціал персоналу компанії включає індивідуальні атрибути та характеристики, які полегшують генерацію креативних ідей, здатність критично і творчо мислити, пристосованість до змін і активне нестандартне мислення щодо вирішення проблем. Іншими словами, інноваційний потенціал персоналу компанії – це цінний ресурс для організацій, які прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність, розвинути культуру інновацій і домогтися сталого зростання в бізнес-ландшафті, що швидко розвивається.

Погоджуємось із думкою науковців [3] стосовно того, що в Україні існує нагальна потреба формування системи інноваційної культури, розроблення та реалізації низки заходів для підсилення її компонентів:

- інноваційної інфраструктури, національної та регіональних інноваційних систем;
- якості нематеріальних активів (якість менеджменту, людського капіталу, процесного капіталу, компетенції та лояльності людського капіталу);
- рівня інноваційного потенціалу (рівень сприйняття інновацій, інструменти мотивації та розвитку людського потенціалу, ініціативність до розвитку).

Актуальним є і підвищення рівня компетентності вітчизняної економічної еліти, створення програм та ініціатив, спрямованих на усвідомлення необхідності економічного розвитку виключно на інноваційній основі, вироблення цінностей, пов'язаних із імперативом інноваційного розвитку, нового формату поведінки, налагодження соціальних взаємодій, навчання

населення інноваційної бізнес-культура, визначення структури відносин в інноваційному бізнес-середовищі, правил поведінки ведення інноваційного підприємництва, встановлення відповідальності учасників для інституалізації інноваційної культури. Для цього варто скористатись досвідом західних країн:

- сформувати національну програму розвитку інноваційної культури;
- підвищувати значення вітчизняних засобів масової інформації у формуванні інноваційної свідомості суспільства, сприяти популяризації науки та її сучасних досягнень, цінностей креативної, інтелектуальної праці;
- розвивати освітньо-інформаційні програми, які зорієнтовані на стимулювання створення та впровадження інновацій на всіх рівнях суспільної діяльності;
- запровадити спеціальні навчальні програми для підприємців з метою зміни мислення в бік необхідності розвитку бізнесу на інноваційній основі, заохочення створення інноваційної продукції та застосування інноваційного обладнання, технології тощо;
- формувати управлінську та правову культуру фахівців, менеджерів; залучати персонал у процес змін, до формування системи мотивування на результат, підвищення ефективності на робочих місцях;
- підвищити морально-етичні основи суспільства, рівень освіченості громадян (економічної, інформаційної тощо), колективів працівників підприємств, установ з метою толерантного ставлення до розвитку індивідуальних можливостей кожної особи.

Зазначимо, що умови вибору інноваційного типу розвитку підприємств ресторанного господарства, які орієнтуються на різних цільових споживачів за функціональним призначенням та доступністю [5] не є абсолютно однаковими (табл. 1).

Таблиця 1

Передумови для вибору та реалізації інноваційного типу розвитку на підприємствах ресторанного господарства залежно від їх цільової аудиторії

Умова для вибору і реалізації інноваційного розвитку / прикладів закладів (підприємств) РГ ¹	Заклади (підприємства) РГ			
	з неорганізованою цільовою аудиторією клієнтів		з об'єднаною за професійними ознаками цільовою аудиторією клієнтів	
	загальнодоступні		закриті, що організують харчування	
	традиційні	інноваційні підприємства	за місцем роботи	за місцем навчання
Економічна доцільність інновацій щодо:				
– виробництва	може бути	як правило, є	може бути	може бути
– обслуговування споживачів ²	може бути	обов'язкова	може бути	може бути
– системи управління;	може бути	може бути	може бути	може бути
– рекламної кампанії;	може бути	може бути	відсутня	відсутня

– утримання / розширення ринку збуту	може бути	може бути	може бути ³	відсутня
Належний для забезпечення інноваційного розвитку потенціал	Обов'язковий			
Можливості для реалізації інших типів розвитку	Економічно менш вигідні	Неприйнятні, зважаючи на специфіку діяльності	Вичерпані або не дозволяють отримати бажаний соціально-економічний ефект	
Конкуренція	Переважно нецінова	Як правило, або відсутня, або переважно цінова з тенденцією до підвищення вимог до якості організації харчування		
Запити споживачів	Диференційовані та мають тенденцію до постійних змін		Мінливі або відносно стабільні	
Наявне охоплення ринку	Окремі сегменти та «ніші» ринку		Часткове охоплення цільової аудиторії споживачів (неповне охоплення ринку)	
Опір інноваційним змінам	Відсутній або мінімальний	Практично відсутній	Мінімальний або такий, який можна швидко подолати без будь-яких втрат	
Спроможність самостійно займатися винахідництвом ⁴	Необов'язкова	Обов'язкова	Необов'язкова та, як правило, економічно недоцільна	
Частка часу, що витрачається працівниками виробництва на розумову (ЧРП) і фізичну (ЧФП) працю ⁵	ЧФП > ЧРП (у 78% досліджених випадків); ЧРП ≈ ЧФП	ЧРП > ЧФП	ЧФП > ЧРП	
Приклади закладів (підприємств) РГ	Традиційні ресторани, бари, кафе, підприємства швидкого обслуговування: «Два гуся», «Дрова» тощо	Ресторани молекулярної кухні (в Україні «ДК»; в інших країнах світу: «Fat Duck» (Великобританія), «El Bulli» (Іспанія) тощо)	Їдальні на промислових підприємствах	Їдальні, буфети, кафе у загальноосвітніх, професійнотехнічних та вищих навчальних закладах

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Примітки: 1 – інновації, пов'язані зі зміною засобів праці, упровадженням нових технологій виробництва тощо; 2 – інновації, що передбачають не тільки удосконалення процесу надання послуг, необхідних для цього засобів праці, а і вдосконалення наявних та / або розроблення абсолютно нових страв і напоїв; 3 – якщо працівники мають можливість альтернативного вибору щодо користування

послугами з організації харчування у закладах РГ, що розміщені за місцем роботи, та в загальнодоступних, які знаходяться в безпосередній близькості від місця роботи; 4 – наявність відповідної матеріально-технічної бази, кваліфікованих кадрів тощо; 5 – у процесі впровадження одиниці продуктової інновації на підприємстві

Ефективність діяльності підприємств ресторанного господарства в ринковій економіці, особливо в умовах жорсткої конкуренції, безпосередньо залежить від активізації інноваційної діяльності підприємств та реалізації їхньої ефективної інноваційної політики.

Стосовно стану зазначених процесів з'ясовано, що комп'ютери у своїй роботі використовували 87,9% підприємств. Найвищий рівень комп'ютеризації показали підприємства, які здійснювали діяльність у сфері інформації та телекомунікації. Найменший рівень комп'ютеризації спостерігався у підприємствах із тимчасового розміщування й організації харчування [4].

Встановлено, що розвитку інноваційної діяльності сприятиме можливість використання комп'ютерної техніки й її різноманітного програмного забезпечення в діяльності підприємств ресторанного господарства.

Висновки. Таким чином, процес управління інноваційним розвитком підприємства ресторанного господарства спрямований на досягнення компанією бажаних цілей. Основними цілями підприємства є розширення ринку збуту та завоювання нових сегментів, забезпечення високих темпів економічного розвитку, збільшення доходу на довгострокову перспективу.

Отже, запланована до впровадження система автоматизації ресторанного бізнесу має не тільки враховувати ці особливості, а й давати змогу підлаштовувати їх під зміну вимог ринку. Перераховані ж у списку функції не дають змоги здійснювати підстроювання цих процесів, а отже, не можуть гарантувати виживання підприємства в динамічному бізнес-середовищі.

Список використаної літератури:

1. Архіпов В. В. Ресторанна справа: асортимент, технологія і управління якістю продукції в сучасному ресторані: навч. посіб. 3-тє вид. Київ: ЦУЛ, 2021. 382 с.
2. Ставська Ю.В. Ринок HoReCa під час війни в Україні: поточний стан та ключові тенденції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 1 (63). С. 48-60. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/July2023/d3IGdER-Ci9QI0oUKsBIT.pdf> DOI: 10.37128/2411-4413-2023-1-4
3. Сидорчук І. Сутність та зміст основних понять, що складають термінологічний апарат управління інноваційним розвитком підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 1. С. 139-143
4. Табенська О.І. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності. *Інтелект XXI*. 2022. № 6. С. 51-56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-34-31>.
5. Якушев О. Інноваційні технології в управлінні бізнес-процесами підприємств сфери готельно-ресторанних та туристичних послуг. *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації*. 2020. Т.3. № 2. С. 195-208.

Лілія ЛАВРИК*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНДЕКС СПОЖИВЧИХ ЦІН: ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу індексу споживчих цін як ключового індикатора економічної стабільності. Досліджуються фактори, що впливають на динаміку ІСЦ, його роль у формуванні монетарної політики та оцінці добробуту населення. На основі теоретичних положень та емпіричних даних проводиться аналіз взаємозв'язку між ІСЦ та іншими макроекономічними показниками.*

***Abstract.** This paper analyzes the Consumer Price Index (CPI) as a key indicator of economic stability. The study investigates the factors influencing the dynamics of the CPI, its role in shaping monetary policy, and its assessment of population welfare. Based on theoretical concepts and empirical data, the paper analyzes the relationship between the CPI and other macroeconomic indicators.*

Вступ. Індекс споживчих цін є одним з найважливіших показників, що характеризує економічну стабільність країни. Його дані широко використовуються центральними банками для формування монетарної політики, урядами – для оцінки ефективності економічних реформ, а також інвесторами та бізнесом для прийняття рішень. У даній роботі ми проведемо детальний аналіз індексу споживчих цін, розглянемо його складові, методику розрахунку та практичне застосування в економічному аналізі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індекс споживчих цін (ІСЦ) – це економічний індикатор, який кількісно характеризує зміну загального рівня цін на товари і послуги, що входять до споживчого кошика. Споживчий кошик, в свою чергу це фіксований набір товарів і послуг, який використовується як основа для розрахунку ІСЦ. Порівнюючи вартість цього кошика в поточному періоді з його вартістю в базовому періоді, ми отримуємо інформацію про те, наскільки змінилися ціни в середньому [1].

Він має відображати актуальну структуру витрат населення. Для цього періодично проводяться дослідження споживчих витрат, що дозволяють оновлювати склад кошика та забезпечувати його репрезентативність. Важливо також враховувати географічні особливості та демографічні відмінності, оскільки структура витрат може значно варіюватися між різними регіонами та

* Науковий керівник PhD, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Денис ТІТОВ

соціальними групами.

У 2024 році споживчий кошик українців суттєво змінився під впливом економічних коливань та змін у державному регулюванні. Прожитковий мінімум, який визначає необхідний мінімум доходів для забезпечення здорового та активного способу життя, для працездатного населення становив 3028 гривень.

Прожитковий мінімум складається з основних компонентів споживчого кошика, до яких входять харчові продукти, непродовольчі товари та базові послуги. До харчових продуктів належать м'ясо, хліб, молочні продукти, овочі, фрукти, крупи та олії. Непродовольчі товари включають одяг, взуття, товари гігієни та побутову хімію. До базових послуг входять житлово-комунальні послуги, транспорт, освіта та медичні послуги.

Прожитковий мінімум використовується для розрахунку мінімальної заробітної плати та пенсій, а також для визначення розмірів різних видів соціальної допомоги, включаючи допомогу по безробіттю. Крім того, він застосовується при плануванні державного бюджету та соціальних програм.

Згідно з дослідженнями, середня вартість базового споживчого кошика для одного українця у 2024 році становить близько 455,50 гривень. Цей кошик включає основні продукти харчування, такі як куряче філе, хліб, картопля та яблука, а також непродовольчі товари, як-от побутова хімія та засоби гігієни. До складу кошика також входять базові послуги, такі як проїзд у громадському транспорті та оплата комунальних послуг.

Ціни на продукти харчування та послуги можуть змінюватися залежно від різних факторів. Наприклад, очікується підвищення цін на фрукти та овочі через зростання тарифів на електроенергію та паливо, особливо до зими 2024 року. Ціна на картоплю вже піднялася до 18-25 гривень за кілограм, що є значним зростанням порівняно з попереднім роком. М'ясо може подорожчати на 5% у період свят, хоча серйозного зростання цін не прогнозується [3].

Таким чином можна зрозуміти, що Індекс споживчих цін (ІСЦ) має серйозне значення в економіці держави. Він відображає зміни в часі загального рівня цін на товари та послуги, які придбаває населення для особистого споживання. Він показує, як змінюється вартість фіксованого набору споживчих товарів і послуг у поточному періоді порівняно з базовим періодом.

ІСЦ є ключовим індикатором інфляційних процесів в економіці країни та використовується для розв'язання важливих завдань державної політики, аналізу і прогнозування цінових змін, перегляду рівня грошових доходів та мінімальних соціальних гарантій, вирішення юридичних спорів, а також для коригування показників національних рахунків у постійних цінах.

Процес формування ІСЦ включає такі етапи:

- вибір регіонів і базових підприємств для збору даних про ціни (тарифи);
- складання споживчого набору товарів і послуг – репрезентативних одиниць;
- визначення порядку збору інформації про ціни та тарифи (періоди, частота, інструменти);

- вибір формули для розрахунку;
- створення системи ваг;
- розрахунок середніх цін та індивідуальних індексів цін (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Зведена таблиця індексів споживчих цін з 2019 по 2024 рр. (%)

Рік	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	За рік
2019	101,0	100,5	100,9	101,0	100,7	99,5	99,4	99,7	100,7	100,7	100,1	99,8	104,1
2020	100,2	99,7	100,8	100,8	100,3	100,2	99,4	99,8	100,5	101,0	101,3	100,9	105,0
2021	101,3	101,0	101,7	100,7	101,3	100,2	100,1	99,8	101,2	100,9	100,8	100,6	110,0
2022	101,3	101,6	104,5	103,1	102,7	103,1	100,7	101,1	101,9	102,5	100,7	100,7	126,6
2023	100,8	100,7	101,5	100,2	100,5	100,8	99,4	98,6	100,5	100,8	100,5	100,7	105,1
2024	100,4	100,3	100,5	100,2	100,6	102,2	100,0	100,6					104,9

Джерело: сформовано автором на основі [4].

ІСЦ розраховується щомісяця на основі даних, зібраних у різних регіонах та містах України, що забезпечує репрезентативність показника та його актуальність для всієї країни.

Процес збору інформації організований таким чином, щоб врахувати особливості споживання в різних частинах України, від великих міст до менших населених пунктів. Державна служба статистики України за допомогою свого Департаменту статистики цін здійснює моніторинг цін на товари і послуги, які входять до так званого споживчого кошика. Цей кошик формується з урахуванням основних потреб населення і включає 335 найменувань товарів і послуг. Зокрема, до нього входять 136 продовольчих товарів (харчові продукти та напої), 147 непродовольчих товарів (одяг, взуття, техніка, меблі тощо) та 52 різноманітні послуги (транспортні, медичні, освітні послуги тощо).

Сукупний індекс інфляції розраховується за формулою:

$$CII = I_1 \times I_2 \times I_3 \times \dots \times I_n$$

Де:

ІСЦ - сукупний індекс інфляції за певний період.

I_1 – індекс інфляції за перший місяць періода.

I_2 – індекс інфляції за другий місяць періода.

I_3 – індекс інфляції за третій місяць періода.

I_n – індекс інфляції за останній місяць періода [5].

Центральні банки ретельно стежать за ІСЦ, щоб приймати обґрунтовані рішення щодо грошово-кредитної політики. Коли інфляція, виміряна за допомогою ІСЦ, перевищує цільовий рівень, центральні банки, як правило, впроваджують жорстку грошово-кредитну політику, наприклад, підвищуючи процентні ставки. Це робиться для того, щоб знизити сукупний попит і охолодити економіку. І навпаки, коли інфляція нижча за цільовий рівень, центральні банки можуть проводити експансійну грошово-кредитну політику, наприклад, знижуючи процентні ставки, щоб стимулювати економічне

зростання.

ІСЦ також відіграє важливу роль у фіскальній політиці. Багато урядів використовують дані ІСЦ для коригування податкових шкали, щоб запобігти так званому "ескалатору податків", ситуації, коли інфляція штовхає платників податків у більш високі податкові шкали, навіть якщо їхній реальний дохід не зріс. Крім того, соціальні виплати та інші державні пільги часто індексуються до ІСЦ, щоб забезпечити збереження купівельної спроможності одержувачів.[6]

Аналізуючи сучасний стан індексу споживчих цін (ІСЦ) в Україні, варто відзначити, що інфляційні процеси в країні значною мірою залежать від багатьох як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Глобальні економічні виклики, такі як зростання цін на енергоносії, продовольство та логістичні проблеми, залишаються значним тиском на українську економіку, особливо в умовах її відновлення після військових дій. Очікується, що інфляція в Україні зберігатиметься на високому рівні в короткостроковій перспективі, особливо з огляду на світову волатильність цін на енергоресурси та продовольство, які є ключовими складовими споживчого кошика.

Одним із головних чинників, який впливатиме на рівень цін в Україні, залишається вартість імпортованих товарів, яка безпосередньо залежить від коливань курсу гривні. Проблеми з логістикою через війну, складнощі з постачанням товарів та нестабільність валютного ринку можуть посилити волатильність цін на товари першої необхідності, що, у свою чергу, створює додаткові інфляційні ризики.

Однак, за умови стабілізації економічної ситуації та впровадження ефективних антиінфляційних заходів, можна очікувати поступове зниження темпів зростання інфляції. Це буде залежати від таких ключових факторів, як стабілізація курсу гривні, зниження глобальних цін на енергоносії та зростання внутрішнього виробництва.

Національний банк України повинен продовжувати проводити обережну монетарну політику, що включає жорсткий контроль над грошовою масою в обігу та уникання надмірної емісії грошей, аби не спричинити додатковий інфляційний тиск. Паралельно із цим необхідно стимулювати розвиток вітчизняного виробництва, що зменшить залежність від імпорту, знизить тиск на валютний ринок і стабілізує ціни на внутрішньому ринку. Особливу увагу варто приділити підтримці малого та середнього бізнесу, а також агропромислового сектору, оскільки ці програми можуть стати ключовими факторами стабілізації економіки.

В умовах високої інфляції важливо забезпечити соціальний захист найбільш вразливих верств населення, які найбільше страждають від зростання цін на товари першої необхідності. Держава повинна проводити індексацію пенсій, соціальних виплат та мінімальної заробітної плати відповідно до темпів інфляції, що дозволить зберегти купівельну спроможність громадян та запобігти поглибленню соціальної нерівності. Не менш важливо забезпечити прозорий

механізм ціноутворення та боротьбу зі спекуляцією. Створення конкурентного середовища, антимонопольні заходи та контроль за дотриманням законодавства у сфері ціноутворення сприятимуть захисту споживачів від необґрунтованого підвищення цін.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило важливу роль індексу споживчих цін як індикатора економічної стабільності та інструменту для формування макроекономічної політики. Аналіз динаміки ІСЦ в Україні демонструє його чутливість до як глобальних економічних процесів, так і внутрішніх факторів, зокрема, воєнних дій та змін у державному регулюванні.

Індекс споживчих цін є потужним інструментом для оцінки добробуту населення, оскільки зміни ІСЦ безпосередньо впливають на купівельну спроможність громадян. Крім того, ІСЦ відіграє ключову роль у формуванні монетарної політики, оскільки центральні банки використовують дані ІСЦ для прийняття рішень щодо процентних ставок та інших інструментів монетарної політики.

Ключові висновки дослідження полягають у тому, що індекс споживчих цін в Україні є чутливим до зовнішніх шоків та внутрішніх змін економічної політики. Структура споживчого кошика суттєво впливає на динаміку ІСЦ. ІСЦ є важливим інструментом для прогнозування інфляції та розробки антиінфляційних заходів. Для стабілізації інфляції та зменшення її негативного впливу на добробут населення необхідно продовжувати проводити обережну монетарну політику, стимулювати розвиток вітчизняного виробництва, забезпечити соціальний захист населення та створити прозорі умови для ціноутворення. Загалом, розуміння механізмів формування ІСЦ та його впливу на економіку є необхідним для розробки ефективних економічних політик, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку та підвищення добробуту населення.

Список використаних джерел:

1. Доступно про статистику: індекс споживчих цін посібник для користувачів. Посібник для користувачів. URL: https://zt.ukrstat.gov.ua/dostat/dpst_2018.pdf
2. Методологічні пояснення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_met.html
3. Споживчий кошик українця у 2024. Микита Фастовець. URL: <https://lviv.media/ekonomika/88843-spozivchij-koshik-ukrayincya-u-2024/#:~:text=Вартість%20споживчого%20кошика%20у%202024%20році%3A&text=Цей%20набір%20включає%3A,у%20громадському%20транспорті%2C%20комунальні%20послуги.>
4. Мінфін. Індекс інфляції в Україні 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
5. Калькулятор сукупного індексу інфляції за період. URL: <https://calculator.in.ua/web/inflation-rates>
6. Studjcu. The Canadian income tax system is indexed to the CPI. URL: <https://www.studocu.com/en-ca/messages/question/3792291/the-canadian-income-tax-system-is-indexed-to-the-cpi-a-true-b-false>

Максим ЛЕВЧЕНКО*,
студент 4 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** У статті проаналізовано сучасні проблеми розвитку аграрного сектору економіки України, одною з найважливіших з яких є недостатня цифровізація та технологічна відсталість. Визначено основні напрями застосування цифровізації в аграрному секторі: підвищення врожайності та ефективне управління ресурсами, оптимізація витрат і підвищення продуктивності, аналіз даних та прогнозування, управління ланцюгами постачання, захист довкілля та сталий розвиток, розширення доступу до ринків та фінансових послуг, покращення здоров'я тварин та управління фермами, зменшення ризиків через прогнозування кліматичних змін, прозорість і простежуваність, освіта і розвиток навичок.*

***Abstract.** The article analyzes the current problems of the development of the agricultural sector of the Ukrainian economy, one of the most important of which is insufficient digitization and technological backwardness. The main areas of application of digitalization in the agricultural sector have been identified: increasing productivity and effective management of resources, optimizing costs and increasing productivity, data analysis and forecasting, supply chain management, environmental protection and sustainable development, expanding access to markets and financial services, improving animal health and farm management, risk reduction through climate change forecasting, transparency and traceability, education and skills development.*

Вступ. Аграрний сектор відіграє ключову роль не лише в економіці країни, але й у забезпеченні соціальної стабільності, збереженні природних ресурсів і розвитку зовнішньої торгівлі. Сільське господарство є джерелом продовольства для населення. Воно забезпечує країну основними продуктами харчування, такими як зернові, овочі, фрукти, молочні продукти, м'ясо та риба. Це критично важливо для національної безпеки країни. Виклики сучасного світу вимагають постійного пошуку шляхів стабільного розвитку аграрного сектору. Одною з найважливіших умов його розвитку вважається цифровізація економіки. Тому актуальним є дослідження процесу цифровізації в аграрний сектор економіки.

* Науковий керівник: д.пед.н., професор, завідувач кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій ВНАУ, Олена ДЖЕДЖУЛА

Виклад основного матеріалу. Проблеми розвитку аграрного сектора широко висвітлюються у численних працях науковців. Так, Калетнік Г., Козяр Н. розглядають стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК [3], Зельдіна О. досліджує поняття інвестиційно-інноваційної моделі в умовах сталого розвитку економіки України [2], Гончарук І., Томашук І. аналізують вплив інноваційних процесів на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств [1] тощо. Проте, зважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій у світі, актуальною є проблема розвитку аграрного сектора економіки в умовах цифровізації суспільства.

Сьогодні аграрний сектор стикається з численними викликами, пов'язаними з війною, кліматичними змінами, ресурсними обмеженнями, нестачею інвестицій та впровадженням нових технологій. Проте цифровізація дозволяє адаптуватися до сучасних умов, знайти рішення для більшості цих проблем і продовжити свій розвиток (табл.1). Цифровізація в аграрному секторі є важливою для підвищення ефективності, продуктивності та сталого розвитку сільського господарства. Вона дозволяє аграріям краще управляти ресурсами, адаптуватися до кліматичних і ринкових змін, а також забезпечувати стабільне виробництво якісної продукції в умовах зростаючих глобальних викликів.

Сьогодні все більш поширеним стає точне землеробство. Цифрові технології у точному землеробстві дозволяють фермерам точніше керувати ресурсами (вода, добрива, насіння), що сприяє зменшенню витрат і підвищенню врожайності. Системи моніторингу ґрунту та клімату допомагають отримувати точні дані про стан полів і приймати відповідні рішення для покращення умов вирощування.

Автоматизація техніки, зокрема дронів та роботів, дозволяє виконувати багато завдань швидше та ефективніше, зменшуючи потребу в ручній праці та скорочуючи витрати на виробництво. Це допомагає фермерам заощаджувати ресурси та збільшувати обсяги виробництва.

Цифрові технології дозволяють збирати великі обсяги даних про ґрунт, погоду, стан рослин і тварин. Аналітичні інструменти та штучний інтелект використовуються для аналізу цих даних, що дозволяє прогнозувати урожайність, запобігати хворобам рослин, а також ефективно планувати сільськогосподарські роботи.

Цифрові платформи дозволяють аграрним підприємствам краще управляти всіма етапами ланцюга постачання — від виробництва до доставки продукції на ринок. Це допомагає знизити втрати під час транспортування, уникати перепонов з логістикою та забезпечувати своєчасну доставку продуктів до споживачів.

Цифрові інструменти допомагають фермерам більш раціонально використовувати природні ресурси, зокрема воду та добрива, що зменшує негативний вплив на довкілля. Системи точного землеробства знижують використання хімікатів і підвищують енергоефективність виробничих процесів, що сприяє сталому розвитку агросектору.

Цифрові платформи допомагають аграрним виробникам отримати доступ до нових ринків, спрощуючи продаж продукції через електронну комерцію. Фінтех-платформи дають змогу фермерам отримувати кредити, страхування та інші фінансові послуги, що покращує їхню фінансову стабільність і дозволяє інвестувати в розвиток.

Цифрові рішення для тваринництва, такі як моніторинг стану здоров'я тварин через датчики та системи, допомагають фермерам слідкувати за здоров'ям і продуктивністю худоби. Це дає змогу своєчасно виявляти хвороби та запобігати епідеміям.

Таблиця 1

Проблеми, що негативно впливають на стійкість та розвиток аграрного сектору економіки

Проблема	Зміст проблеми
Війна	Знищення інфраструктури, вимушене перміщення трудових ресурсів та їх нестача, забруднення територій, порушення логістичних зв'язків
Негативні впливи на стійкість та розвиток аграрного сектору економіки	Зміна клімату призводить до екстремальних погодних явищ, таких як посухи, повені, заморозки, аномальна спека або затяжні опади. Це знижує врожайність, погіршує якість ґрунтів і ускладнює прогнозування сільськогосподарських циклів. Фермери змушені адаптуватися до нових умов, що може бути складним і витратним процесом
Деградація ґрунтів	Ерозія, засолення, виснаження та втрата родючості ґрунтів є глобальними проблемами. Неправильні агротехнічні методи, а також зміни клімату спричиняють подальшу деградацію ґрунтів, що призводить до зниження врожайності
Залежність від погодних умов	Аграрний сектор дуже залежить від природних умов, і будь-які зміни у кліматі або погоді можуть серйозно вплинути на врожай. Непередбачуваність погоди ускладнює планування виробництва та створює додаткові ризики для фермерів
Недосконалість інфраструктури	У багатьох країнах інфраструктура для транспортування, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції є застарілою або недостатньо розвиненою. Це призводить до значних втрат продукції, зокрема через погане зберігання або транспортування
Недостатня цифровізація та технологічна відсталість	Попри поступове впровадження цифрових технологій, багато фермерських господарств, особливо дрібних, все ще не мають доступу до сучасних технологій, які могли б підвищити продуктивність і ефективність. Це може бути пов'язано з високою вартістю впровадження нових технологій або відсутністю відповідних знань
Брак інвестицій та фінансування	Особливо в країнах, що розвиваються, аграрний сектор часто страждає від нестачі інвестицій. Фермери мають обмежений доступ до кредитів та фінансових ресурсів, що ускладнює модернізацію їхніх господарств, придбання нової техніки або впровадження інновацій

Складності з доступом до ринків	Для багатьох фермерів, особливо в віддалених регіонах, проблемою є доступ до ринків збуту. Це може бути пов'язано з недостатньою інфраструктурою, низькою якістю доріг або відсутністю інформації про потреби ринку. Внаслідок цього фермери продають свою продукцію за заниженими цінами або взагалі не мають змоги реалізувати її
Цінові коливання на аграрну продукцію	Світові ринки сільськогосподарських продуктів схильні до коливань цін, що може суттєво впливати на доходи фермерів. Ціни можуть різко змінюватися через глобальні економічні зміни, природні катаклізми, зміни у попиті та пропозиції
Брак кваліфікованих кадрів	Сільське господарство стикається з проблемою браку молодих і кваліфікованих кадрів. Багато молоді переїжджає до міст у пошуках кращих умов життя та роботи. Це призводить до старіння робочої сили та зниження загального рівня кваліфікації в галузі
Регуляторні та політичні проблеми	Нестабільна державна політика, корупція, бюрократія та нестабільні регуляторні умови можуть ускладнювати роботу фермерів. Відсутність чітких аграрних стратегій або підтримки з боку держави може знижувати інвестиційну привабливість галузі
Проблеми з продовольчою безпекою	Незважаючи на високі темпи виробництва продуктів харчування, у багатьох країнах є проблеми з продовольчою безпекою. Нерівномірний розподіл ресурсів, низька доступність продуктів та нестача інфраструктури для їх зберігання можуть призводити до дефіциту продовольства, навіть у регіонах з розвиненим аграрним сектором
Забруднення навколишнього середовища	Інтенсивне використання пестицидів, гербіцидів та хімічних добрив призводить до забруднення ґрунтів і водних ресурсів. Також збільшення викидів парникових газів через сільськогосподарську діяльність погіршує глобальні екологічні проблеми
Зростання попиту на екологічно чисті продукти	Сучасні споживачі все більше орієнтуються на органічні продукти та продукти, вирощені з мінімальним впливом на довкілля. Це створює додатковий тиск на фермерів, які змушені переходити до екологічних методів виробництва, що може бути дорожчим і складнішим

Джерело: узагальнено автором на основі [1, 2, 4].

Цифровізація охопила всі сфери суспільного життя. На сьогодні цифрові проєкти анонсовані українською владою в освіті, бізнесі, соціальній сфері, медицині, державному управлінні, промисловості. У новій господарській реальності набуває широкого поширення термін «цифрова платформа», який в умовах переходу до цифрової економіки активно вживається у науковій літературі, засобах масової інформації та органами державної влади при плануванні та звітуванні своїй цифровій діяльності. Саме завдяки цифровим платформам забезпечується переведення в цифру діяльності державних органів, бізнесу. Вони становлять собою інструменти цифрової трансформації соціально-економічних систем всіх рівнів, які реалізують мережеве управління.

Функціонування цифрових платформ не обмежене кордонами, не засноване на територіальному принципі, вони можуть працювати будь-де. Фізичне розташування серверів та програмного обладнання, необхідне для роботи цифрової платформи, не має значення для цифрового суспільства, оскільки завдяки мережі Інтернет вона може працювати у будьякому місці. Цифрові платформи можуть використовувати прогнози клімату та аналіз даних для прогнозування потенційних ризиків (посухи, затоплення), що дозволяє аграріям підготуватися до змін у погодних умовах і мінімізувати втрати.

Цифрові технології, такі як блокчейн, можуть використовуватись для забезпечення прозорості та простежуваності всього ланцюга виробництва та постачання. Це дає можливість споживачам дізнаватися більше про походження продукції, що підвищує довіру до виробників та якості продукції.

Цифрові платформи також можуть використовуватись для навчання фермерів, надання доступу до найкращих практик та сучасних технологій через дистанційні курси, вебінари та мобільні додатки.

Висновки. Отже, цифровізація в аграрному секторі покращує управління ресурсами, підвищує продуктивність, зменшує негативний вплив на довкілля і допомагає аграріям бути більш конкурентоспроможними та адаптивними до сучасних викликів. Основними напрямками застосування цифровізації в аграрному секторі виокремлено: підвищення врожайності та ефективне управління ресурсами, оптимізація витрат і підвищення продуктивності, аналіз даних та прогнозування, управління ланцюгами постачання, захист довкілля та сталий розвиток, розширення доступу до ринків та фінансових послуг, покращення здоров'я тварин та управління фермами, зменшення ризиків через прогнозування кліматичних змін, прозорість і простежуваність, освіта і розвиток навичок.

Список використаних джерел:

1. Гончарук І.В. Томашук І.В. Вплив інноваційних процесів на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практичної діяльності. 2023. № 1 (63). С. 30-47. DOI: 10.37128/2411-4413-2023-1-3
2. Зельдіна О.Р. Поняття інвестиційно-інноваційної моделі в умовах сталого розвитку економіки України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 7. С. 83-88. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.14>
3. Калетнік Г.М., Козяр Н.О. Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК. Міжнародний науково-виробничий Журнал «Економіка АПК». 2020. № 12 (314). С. 81-89. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202012081>
4. Attractiveness Of The Agrarian Economy Sector. International Journal of Industrial Engineering & Production Research. 2020. V Aleskerova Y., Titenko Z., Skrypnyk H., Grytsyna O. Modeling The Level Of Investment ol. 31. № 4. P. 490-496. DOI: 10.22068/ijiepr.31.4.647
5. Tomashuk I. Competitiveness of agricultural enterprises in market conditions and ways of its increase. Green, Blue & Digital Economy Journal. 2023. № 1. Vol. 4. P. 64-81. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2023-1-7>

Богдан ЛУПНА*,
студент 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: ЕКОНОМІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті досліджено поняття сталого розвитку в готельно-ресторанному бізнесі, приділяючи увагу як економічному, так і соціальному аспектам. Сталий розвиток є однією з ключових концепцій сучасного бізнесу, яка поєднує економічне зростання з охороною довкілля та соціальною відповідальністю. У готельно-ресторанній галузі впровадження принципів сталого розвитку сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, зниженню витрат на ресурси та покращенню іміджу серед споживачів. У статті проаналізовано економічні переваги впровадження екологічних ініціатив, таких як енергоефективність та управління відходами, а також розглянуто їх вплив на соціальний клімат підприємств, зокрема на залучення відповідальних споживачів і покращення умов праці. Автори пропонують стратегії, які можуть допомогти готельно-ресторанним компаніям адаптуватися до вимог сталого розвитку та одночасно підтримувати економічну стабільність.*

***Abstract.** The article examines the concept of sustainable development in the hotel and restaurant business, paying attention to both economic and social aspects. Sustainable development is one of the key concepts of modern business, which combines economic growth with environmental protection and social responsibility. In the hotel and restaurant industry, the implementation of the principles of sustainable development contributes to increasing the competitiveness of enterprises, reducing resource costs and improving the image among consumers. The article analyzes the economic benefits of implementing environmental initiatives, such as energy efficiency and waste management, as well as considers their impact on the social climate of enterprises, in particular on attracting responsible consumers and improving working conditions. The authors suggest strategies that can help hotel and restaurant companies adapt to the demands of sustainable development while maintaining economic stability.*

Вступ. Останні десятиліття довели, що обізнаність суспільства про екологічні проблеми та корпоративну соціальну відповідальність зростає. Готельно-ресторанне господарство, як одна з найдинамічніших і

* Науковий керівник: к. е. н., доцент, завідувач кафедри бізнесу та сфери обслуговування, Юлія СТАВСЬКА

найвпливовіших галузей, залишилася осторонь цих тенденцій. Концепція сталого розвитку, яка спрямована на задоволення потреб нинішніх поколінь без шкоди для можливостей майбутніх поколінь, стає все більш актуальною в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток є одним із ключових пріоритетів сучасного бізнесу, зумовленого такими глобальними викликами, як зміна клімату, виснаження природних ресурсів і соціальна нерівність. У готельній індустрії та сфері громадського харчування, яка тісно пов'язана з туризмом і споживанням великих обсягів ресурсів, інтеграція принципів сталого розвитку забезпечить довгострокову конкурентоспроможність.

Готельно-ресторанний бізнес трансформується, адаптуючись до нових вимог ринку та сучасних тенденцій, які відображають не лише технологічний прогрес, а й глибокі зміни у цінностях споживачів. Такі зміни вимагають врахування принципів сталого розвитку та персоналізації надання послуг. Ключовими тенденціями, які визначають нову реальність гостинності, є: цифрова трансформація; акцент на харчовій безпеці; розширення гастрономічного досвіду; гнучкість та персоналізація; екологізація; сталість та досвід [1].

Сталий розвиток готельно-ресторанної індустрії є важливим напрямком, який об'єднує економічні, екологічні та соціальні компоненти для забезпечення довгострокової стійкості та конкурентоспроможності підприємств. Зі збільшенням уваги до зміни клімату, ефективного використання ресурсів та соціальної відповідальності впровадження принципів сталого розвитку стає необхідним не лише з точки зору захисту навколишнього середовища, а й для забезпечення економічної стабільності та соціального добробуту, існування.

У зв'язку з цим «сталий розвиток» включає в собі економічну (кількісне зростання та якісні зміни структури національного господарства), соціальну (покращення якості життя населення) та екологічну (охорона навколишнього середовища та раціональне використання) природних ресурсів) складові. У рамках реалізації цієї концепції відповідно до принципів гуманізму та демократії має бути забезпечено рівне задоволення потреб людей у розвитку та життя, включаючи якість навколишнього середовища, рівень культури та освіти, а також забезпечення аналогічних можливостей майбутніх поколінь [5].

Готельно-ресторанний бізнес трансформується, адаптуючись до нових вимог ринку та сучасних тенденцій, які відображають не лише технологічний прогрес, а й глибокі зміни у цінностях споживачів. Такі зміни вимагають врахування принципів сталого розвитку та персоналізації надання послуг. Ключовими тенденціями, які визначають нову реальність гостинності, є: цифрова трансформація; акцент на харчовій безпеці; розширення гастрономічного досвіду; гнучкість та персоналізація; екологізація; сталість та досвід [4].

Економічна доцільність сталого розвитку готельно-ресторанного господарства передбачає реалізацію заходів, спрямованих на зниження витрат та

оптимізацію використання ресурсів. Впровадження енергозберігаючих технологій, таких як системи рекуперації тепла, фотоелектричні панелі та енергозберігаюче освітлення, дозволяє істотно знизити витрати на електроенергію, що є одним із ключових факторів підвищення прибутковості підприємств. Водночас, оптимізація використання водних ресурсів та сировини сприяє зниженню операційних витрат, що у довгостроковій перспективі підвищує економічну стабільність (табл. 1).

Таблиця 1

Тенденції сталого розвитку в готельно-ресторанному бізнесі

Тенденція	Детальний опис	Приклади та наслідки
Зростання попиту на персоналізований сталий туризм	Клієнти все частіше шукають індивідуальні досвіди, які відповідають їхнім етичним та екологічним цінностям.	Готелі пропонують програми компенсації вуглецевого сліду, веганські та вегетаріанські меню, локальні екскурсії.
Цифрова трансформація сталого розвитку	Нові технології, такі як блокчейн, IoT та AI, використовуються для моніторингу та оптимізації екологічних показників, підвищення прозорості постачальних ланцюгів.	Системи управління енергоспоживанням в реальному часі, мобільні додатки для бронювання еко-приязних готелів, відстеження походження продуктів.
Інтеграція сталого розвитку в бізнес-моделі	Сталий розвиток стає невід'ємною частиною стратегії бізнесу, а не лише додатковою послугою.	Впровадження принципів кругової економіки, інвестування в відновлювані джерела енергії, створення екосистем всередині підприємства.
Регуляторні вимоги та стандарти	Зростає кількість державних регуляцій та міжнародних стандартів.	Обов'язкова звітність про викиди парникових газів, сертифікація за міжнародними стандартами.
Стійкість до кліматичних змін	Готелі та ресторани адаптуються до наслідків кліматичних змін, таких як підвищення рівня моря, екстремальні погодні явища.	Будівництво стійких до зміни клімату будівель, розробка планів реагування на надзвичайні ситуації.

Джерело: створено автором самостійно

Зважаючи на глобальні екологічні проблеми та зростаючий попит на соціально відповідальний бізнес, готелі та ресторани все більше зосереджуються на впровадженні принципів сталого розвитку. Це не лише зменшує негативний вплив на навколишнє середовище, а й створює нові економічні можливості та гарантує певний рівень соціальної відповідальності. Економічний аспект сталого розвитку в індустрії гостинності полягає насамперед у раціональному використанні ресурсів [2].

Готелі та ресторани споживають велику кількість енергії, води та їжі, що призводить до значних експлуатаційних витрат. Ці витрати можна зменшити за допомогою енергоефективних технологій, таких як системи рекуперації тепла та використання сонячної енергії. Тож, модернізувавши системи освітлення та

вентиляції, вдасться зменшити споживання енергії на 20-30%. Ресторани, які впроваджують програми зниження витрат на харчування, не тільки знижують витрати на харчування, але й підвищують ефективність своєї діяльності в цілому. Зниження експлуатаційних витрат є економічним аспектом сталого розвитку. Наприклад, повторне використання матеріалів і зменшення відходів може мінімізувати витрати на придбання нових ресурсів. Особливо це стосується закладів громадського харчування, де витрати на харчування становлять значну частину загальних витрат.

Висновки. Впровадження принципів сталого розвитку в готельно-ресторанному бізнесі є ключовим фактором для забезпечення економічної ефективності, соціальної відповідальності та екологічної стійкості.

Сталий розвиток підвищення конкурентоспроможності підприємств, після впровадження енергоефективних технологій, зменшення використання природних ресурсів та оптимізація виробничих процесів не дозволить зменшити операційні витрати та покращити фінансові результати. Екологічний аспект також є місцем, після мінімізації відходів, повторних ресурсів і зменшення викидів парникових газів допомагають зберегти навколишнє середовище та зробити бізнес привабливим для екологічно свідомих споживачів. Безкоштовний, цей сталий розвиток стимулює інновації, такі як використання цифрових технологій для зниження споживання енергії та впровадження нових форм організації праці, що забезпечує ефективність бізнесу. Врешті-решт, сталий розвиток забезпечує довгострокову перспективу для готельно-ресторанного бізнесу, створюючи стабільну основу для його зростання та сприяючи збереженню ресурсів і покращенню якості життя майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Жиленко К.М., Яровенко Т.С., Ставицька А.В., Самойленко А.В. Основні аспекти сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу та туризму. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 5. URL: [file:///C:/Users/%D0%92%D0%9D%D0%90%D0%A3%20\(18\)/Desktop/efp_12_Zhylenko,_Yarovenko,_Stavytska,_Samoilenko_4.pdf](file:///C:/Users/%D0%92%D0%9D%D0%90%D0%A3%20(18)/Desktop/efp_12_Zhylenko,_Yarovenko,_Stavytska,_Samoilenko_4.pdf).
2. Сотник О.С. Інноваційні підходи до розв'язання екологічних проблем в процесі євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. URL: http://lsey.org.ua/10_2023/68.pdf
3. Олійник О. В., Давидюк Ю. В., Ліпницька М. В. Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в умовах сталого розвитку. *Стратегії інноваційного розвитку туризму та готельно-ресторанної справи: проблеми та перспективи*. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/408.pdf>
4. Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Випуск 34.

Олександр НОВОТАРСЬКИЙ*,
студент 4 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИЗМУ

***Анотація.** Стрімкий розвиток цифрових технологій в останні роки трансформував індустрію туризму, відкривши нові можливості для подорожуючих та туристичного бізнесу. Ця наукова стаття досліджує ключові напрямки впливу цифрових технологій на туристичну сферу, аналізує переваги та виклики, з якими стикається галузь в умовах цифрової трансформації. Аналізуються такі тенденції, як зростання використання мобільних додатків, онлайн-бронювання, технології доповненої та віртуальної реальності, штучний інтелект та аналітика великих даних. Стаття визначає ключові стратегії, які дозволяють туристичним компаніям успішно адаптуватися до мінливого цифрового середовища та ефективно задовольняти потреби сучасних мандрівників..*

***Abstract.** The rapid development of digital technologies in recent years has transformed the tourism industry, opening up new opportunities for travellers and tourism businesses. This research article explores the key areas of digital technology's impact on the travel industry, analysing the benefits and challenges faced by the industry in the context of digital transformation. The article analyses trends such as the growing use of mobile applications, online booking, augmented and virtual reality technologies, artificial intelligence and big data analytics. The article identifies key strategies that allow travel companies to successfully adapt to the changing digital environment and effectively meet the needs of modern travellers.*

Вступ. Туристична індустрія є однією з найбільш динамічних та інноваційних сфер світової економіки. Протягом останніх десятиліть, вона зазнала кардинальних змін під впливом стрімкого розвитку цифрових технологій. Поява та масове поширення Інтернету, мобільних пристроїв, соціальних мереж, хмарних обчислень, штучного інтелекту (ШІ) та інших передових рішень трансформували усі аспекти туристичної діяльності - від пошуку та бронювання подорожей до персоналізації вражень мандрівників, управління туристичними потоками та моделей взаємодії всіх стейкхолдерів галузі.

Ці технологічні зрушення докорінно змінюють поведінку та очікування сучасних туристів, які все частіше покладаються на цифрові засоби для

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

планування, організації та отримання вражень від поїздок. Водночас, туристичні компанії вимушені адаптуватися до нових реалій, впроваджуючи інноваційні цифрові рішення для підвищення ефективності, персоналізації послуг, оптимізації управління потоками відвідувачів та залучення клієнтів.

У цьому контексті, дослідження ролі цифрових технологій у трансформації туризму набуває особливої актуальності. Розуміння ключових тенденцій, практичних застосувань інновацій та їхнього впливу на туристичну діяльність дозволить гравцям галузі успішно модернізувати свою роботу та відповідати зростаючим запитам сучасних мандрівників.

Виклад основного матеріалу. Впровадження цифрових технологій у туристичну сферу здійснює всебічний вплив на галузь, трансформуючи основні аспекти туристичної діяльності. Серед ключових напрямків змін можна виокремити:

1. Пошук і бронювання подорожей. Поява онлайн-платформ бронювання, мобільних додатків та метапошукових систем значно спростила та прискорила процес пошуку, порівняння та резервування турів, авіаквитків, готелів тощо. Використання Big Data та алгоритмів ШІ дозволяє персоналізувати пропозиції, надаючи споживачам індивідуалізовані рекомендації щодо напрямків, засобів розміщення, додаткових послуг на основі їхніх уподобань, пошукової активності та даних про попередні поїздки.

2. Управління туристичними потоками. Застосування технологій Інтернету речей (IoT), геолокації, відеоаналітики та систем управління даними в туристичній інфраструктурі дозволяє відстежувати, контролювати та оптимізувати потоки відвідувачів. Це допомагає запобігти перевантаженню туристичних об'єктів, рівномірно розподіляти навантаження, управляти чергами та забезпечувати безпечний і комфортний досвід подорожей для мандрівників.

3. Персоналізація туристичних послуг. Інтеграція ШІ, машинного навчання, Big Data аналітики та IoT дає змогу туристичним компаніям глибше розуміти потреби, вподобання та поведінку клієнтів, пропонуючи їм максимально персоналізовані пропозиції та враження. Технології доповненої реальності, чат-боти, голосові помічники та мобільні додатки підвищують залученість та задоволеність туристів, адаптуючи їхній досвід подорожі під індивідуальні запити.

4. Нові моделі туристичного досвіду. Поява інноваційних технологій, таких як віртуальна та доповнена реальність, трансформуює способи, у які туристи сприймають, отримують та діляться враженнями від подорожей. Ці технології дозволяють створювати захопливі, інтерактивні туристичні продукти, що виходять за межі традиційних екскурсій чи відвідувань пам'яток, занурюючи мандрівників у віртуальні світи та забезпечуючи більш глибоке залучення.

Трансформація та модернізація оцифрованих, об'єднаних в мережу мальовничих місць, курортів і музеїв забезпечить стійкий поштовх для розбудови України. У сфері туристичного бізнесу технологічна революція дасть сильний поштовх онлайн-туризму. Туристична індустрія може використовувати безпрецедентні можливості цифрових інновацій. Оцифрування та пов'язані з

ним технології стануть ключовими технологіями, що визначатимуть майбутнє модернізації туристичної індустрії в Україні.

Розглянемо детальніше, як конкретні цифрові технології втілюються в туристичній практиці та трансформують галузь.

Штучний інтелект та Big Data аналітика. Провідні туристичні компанії, такі як Expedia, Booking.com, TripAdvisor, Airbnb та інші, активно впроваджують технології штучного інтелекту та Big Data аналітики для персоналізації пропозицій, прогнозування попиту, оптимізації ціноутворення, управління відгуками та взаємодії з клієнтами.

Наприклад, Booking.com аналізує понад 200 параметрів поведінки користувачів, історії їхніх пошуків і бронювань, щоб надавати індивідуалізовані рекомендації щодо напрямків подорожей, готелів, ресторанів та додаткових послуг. Алгоритми ШІ також застосовуються для динамічного ціноутворення, врахування сезонності, днів тижня, свят та інших факторів, що впливають на попит.

У свою чергу, TripAdvisor використовує ШІ для класифікації та ранжування відгуків користувачів, виявлення шахрайських відгуків, а також персоналізації рекомендацій щодо визначних пам'яток, ресторанів та активностей відповідно до уподобань кожного мандрівника.

Таким чином, технології штучного інтелекту та Big Data аналітики дозволяють туристичним компаніям ефективно збирати, обробляти та застосовувати величезні масиви даних для підвищення ефективності своєї діяльності, надання персоналізованих пропозицій та покращення досвіду клієнтів.

Інтернет речей та управління туристичними потоками. У популярних туристичних дестинаціях, таких як Барселона, Венеція, Амстердам та інші, впроваджуються системи на основі Інтернету речей, які відстежують рух відвідувачів, аналізують завантаженість інфраструктури та надають рекомендації щодо оптимального розподілу туристичних потоків.

Наприклад, у Барселоні система на базі IoT-датчиків збирає дані про кількість людей у громадських місцях, на вулицях, у метро та інших точках тяжіння туристів. Алгоритми аналізують ці дані, передбачають піки навантаження та надсилають сповіщення туристам через мобільний додаток, пропонуючи альтернативні маршрути чи рекомендуючи відвідати менш завантажені об'єкти. Це дозволяє запобігати перевантаженню визначних пам'яток та покращувати загальний досвід подорожей.

Аналогічні рішення впроваджуються в Венеції, де датчики відстежують кількість човнів у каналах та натовпів людей на ключових площах, надаючи туристам рекомендації щодо оптимальних маршрутів пересування. Такі системи управління туристичними потоками сприяють більш рівномірному розподілу відвідувачів, підвищенню безпеки та зменшенню негативного впливу на вразливу міську інфраструктуру.

Доповнена реальність та нові моделі туристичних вражень. Деякі музеї, туристичні об'єкти та екскурсійні маршрути впроваджують технології

доповненої реальності, що дає змогу відвідувачам отримувати додаткову цифрову інформацію, «оживляти» експонати чи відтворювати історичні події. Ці технології розширюють можливості для занурення туристів у віртуальні світи та підвищують їхню залученість до пізнавального процесу.

Наприклад, в Лувері відвідувачі можуть за допомогою AR-додатків «побачити» картини з 3D-анімаціями, коментарями мистецтвознавців та додатковими фактами про художні твори. В Музеї Ван Гога в Амстердамі, туристи можуть "оживляти" окремі картини, спостерігаючи, як вони створюються мазками пензля.

Доповнена реальність також знаходить застосування в організації екскурсій. Так, у Барселоні туристи можуть скористатися AR-додатком, який накладає цифрові зображення історичних будівель, подій та персонажів на реальні локації, занурюючи їх у минуле міста. Подібні рішення пропонуються в багатьох інших популярних туристичних дестинаціях, перетворюючи звичні екскурсії на захоплюючі інтерактивні пригоди.

Віртуалізація. Впровадження технологій AR/VR та 5G у туристичній сфері спричинило появу нових бізнес-моделей, таких як хмарний туризм і туризм у реальному часі, а також сприяло суттєвій трансформації туристичного маркетингу та досвіду. Віртуальні технології стали потужним двигуном змін у галузі туризму, зокрема сприяли розвитку віртуального туризму — нової форми екскурсій, що поєднує мережеві технології, 3D-візуалізацію, VR, геоінформаційні системи та традиційний туризм.

Таблиця 1

Цифрові технології у туристичній сфері

Туристичні дестинації	Віртуальні екскурсії
Пейзажі	Інтерактивні віртуальні тури в режимі реального часу: екскурсивод відправляється до туристичного об'єкту замість туриста і надає зворотній зв'язок в режимі реального часу від першої особи за допомогою відео- та аудіозаписувального обладнання
Пам'ятки культури	Пряма трансляція з веб-камери: встановлення веб-камер у популярних місцях культурної спадщини
Музеї та виставки	Зображення, відео та онлайн-зустрічі: оцифрування популярних офлайн-виставок за допомогою фото- та відеозйомки, а також надання можливості онлайн-відвідувачам брати участь в інтерактивній сесії виставки через доступ до веб-зустрічей у режимі реального часу
Розваги	Відеозапис популярних шоу: представлення шоу у відеоформаті на платформі «Віртуальна Україна» та надання онлайн доступу до них відвідувачам з усього світу
Вистави	Пряма трансляція: надання відвідувачам різноманітних каналів для перегляду спеціальних подій за допомогою платного контенту

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Мобільні додатки та персональний туристичний досвід. Все більше туристичних компаній та національних туристичних офісів розробляють

мобільні додатки, які дозволяють мандрівникам отримувати персоналізовані рекомендації, бронювати подорожі, відстежувати бонусні програми, взаємодіяти з чат-ботами та отримувати інші цифрові сервіси.

Наприклад, додаток Singapore Tourism Board надає відвідувачам Сінгапуру персоналізований порадищ щодо визначних пам'яток, маршрутів, подій, ресторанів та активностей, враховуючи їхні інтереси, вподобання та поточне місцезнаходження. Користувачі можуть створювати власні плани подорожей, купувати квитки, отримувати сповіщення про заплановані події та взаємодіяти з чат-ботом для додаткової інформації.

Подібні додатки також активно розробляються національними туристичними офісами Австралії, Великобританії, Південної Кореї, Японії та багатьох інших країн. Вони надають мандрівникам широкий спектр персоналізованих цифрових сервісів, що підвищують зручність, інформативність та враження від подорожі.

Ці приклади демонструють, як різні цифрові технології - від штучного інтелекту та Big Data до доповненої реальності та мобільних додатків - трансформують туристичну галузь, підвищуючи ефективність, персоналізацію та інноваційність туристичних продуктів та послуг.

Висновок. Цифрові технології відіграють ключову роль у трансформації сучасної туристичної індустрії. Впровадження інноваційних рішень, таких як штучний інтелект, Інтернет речей, доповнена реальність та мобільні додатки, кардинально змінює підходи до пошуку та бронювання подорожей, управління туристичними потоками, персоналізації послуг та формування нових моделей туристичного досвіду.

Результати дослідження демонструють, що цифрова трансформація дозволяє підвищити ефективність, персоналізацію та доступність туристичних послуг, а також формує нові моделі взаємодії між туристами, постачальниками та місцевими громадами. Подальший розвиток та інтеграція цифрових технологій в туристичну сферу є ключовим напрямком забезпечення стійкості та конкурентоспроможності галузі в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бойко М.Г., Босовська М.В. Трансформація туризму в умовах цифровізації. *Економіка та держава*. 2019. № 4. С. 66-73.
2. Герасименко В.Г., Галасюк С.С. Вплив цифрових технологій на формування попиту на туристичні послуги. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 108-115.
3. Ільїна О.В., Ільїн В.Ю. Сучасні тенденції цифровізації туристичної діяльності в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 43-2. С. 80-84.
4. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : економічні науки*. 2022. Випуск 46. С. 11–15
5. Ткаченко Т.І., Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: стан та перспективи. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2017. № 2. С. 19-31.
6. Шведун В.О. Цифрова трансформація сфери туризму. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 2. С. 155-160.

Владислав ОПАНАСЕНКО*,
студента 3 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** У статті представлено низку важливих економічних і соціальних функцій, які виконує малий та середній бізнес. Відображено основні виклики, які негативно вплинули на розвиток малого та середнього бізнесу після повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України. Звернено увагу на можливості, які відкриваються для малого та середнього бізнесу через цифровізацію, державну підтримку, європейську інтеграцію та відбудову країни. Крім того, післявоєнне відновлення і перехід до «зеленої» економіки також сприятимуть стійкому розвитку малого бізнесу.*

***Abstract.** The article presents a number of important economic and social functions performed by small and medium-sized businesses. The main challenges that negatively affected the development of small and medium-sized businesses after the full-scale invasion of the aggressor country on the territory of Ukraine are reflected. Attention is drawn to the opportunities that open up for small and medium-sized businesses through digitalization, state support, European integration and the reconstruction of the country. In addition, the post-war recovery and the transition to a «green» economy will also contribute to the sustainable development of small businesses.*

Вступ. Малий та середній бізнес є важливою складовою економіки, який сприяє розвитку підприємництва, створенню робочих місць та інновацій. Сьогодні суб'єкти малого та середнього бізнесу стикаються з низкою проблем, серед них: відсутність доступних програм підтримки малого та середнього бізнесу в Україні, недосконала політика держави в податковій сфері, високі ставки за кредитні кошти тощо. В Україні тема розвитку малого бізнесу є дуже важливою через те, що багато підприємств зазнали серйозних втрат після повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України. Проте навіть в таких умовах виникають нові можливості для підприємців, особливо у контексті цифровізації, європейські інтеграції та відновлення країни.

Виклад основного матеріалу. Малий та середній бізнес є основною складовою економіки держави. Можна вважати, що малий бізнес – мобільний,

* Науковий керівник: асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана ДОЦЮК

швидко реагує на потреби і зміни ринку, а також пропонує унікальні товари та послуги. Проте слід зазначити, що малий та середній бізнес виконують низку важливих економічних і соціальних функцій, найважливішими з них є такі:

- вирішення проблеми зайнятості населення: збільшення кількості суб'єктів господарювання призводить до створення нових робочих місць (реєстрація громадян фізичними особами-підприємцями тощо);

- надання гнучкості та адаптивності ринку. Суб'єкти господарювання малого та середнього бізнесу швидше та оперативніше контактують із споживачами, краще реагують на потреби ринку, якісніше обслуговують споживачів;

- формування конкурентного середовища в умовах ринкової економіки, що стимулює виробництво товарів, послуг та робіт, які будуть потрібні на ринку, створення конкуренції монополістам;

- здійснюють структурну перебудову економіки, мають свободу ринкового вибору;

- у більшості випадків задають темп економічного зростання економіки, генеруючи та реалізуючи інноваційні ідеї (комерційні, технічні, маркетингові, соціальні та інші), випускають новітні товари та послуги, що матимуть значну частку наукоємності;

- формування середнього класу, що дає змогу розвивати громадянське суспільство в державі, послабити тенденції щодо соціальної нерівності, зменшити соціальну напругу, прискорити процеси демократизації ринкових відносин

[6, с. 64].

Сучасний стан малого та середнього бізнесу в Україні складає приблизно 99.8% від загальної кількості підприємств, створює 60% ВВП та надає державі 40% податкових надходжень. Наразі цей бізнес працює будучи в умовах безпрецедентних труднощів, які виникли після повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України [7, 5].

Серед основних викликів, які негативно вплинули на розвиток малого та середнього бізнесу, можна зазначити наступні:

1. *Військові дії та їх вплив на бізнес.* Виїзд із країни спеціалістів, зруйнована інфраструктура, перервані ланцюги постачання продукції, блокування країною-агресором морських портів створюють серйозні виклики для підприємців. Також війна в Україні призвела до великих втрат бізнесу в окремих регіонах на східній та південній частині країни. Попри значні труднощі, деякі виробники продукції та послуг виявили здатність переорієнтуватися та адаптувати свої бізнес-моделі. Чимала кількість підприємств перемістилися до більш безпечніших регіонів.

За даними Інституту стратегічних досліджень, на кінець 25 листопада 2022 року перемістилися у безпечні регіони 772 підприємства. Третина підприємців обрали для переїзду Львівщину. Завдяки релокації збережено понад 35 тисяч робочих місць, а на релокованих підприємствах знайшли роботу ще понад 7 тисяч осіб. Крім цього, спостерігається зростання гнучких форм зайнятості,

таких як віддалена робота. Це демонструє, що український малий та середній бізнес здатен не лише реагувати на виклики, а й відкривати для себе нові можливості [8].

2. *Економічна нестабільність*. Підприємці стикаються з недостатньою кількістю фінансових ресурсів, зростанням ціни на сировину, великими кредитними ставками тощо. Як показує статистика, у 2023 році близько 43% малого та середнього бізнесу вказують на труднощі з фінансовим станом [10].

В умовах економічної кризи, для бізнесу пільгові програми від держави не завжди є доступними. Не зважаючи на державні ініціативи, які пов'язані з спрощенням умов ведення бізнесу, регуляторні умови досі залишаються складними для підприємців, непередбачувані зміни в податковій системі та бюрократія здійснюють негативний вплив на підприємницьку діяльність.

Особливо цікавим є факт, що, навіть у розпал кризи зростає кількість підприємств, які впроваджують «зелені» ініціативи або залучаються до благодійних проєктів для підтримки збройних сил. Така активність сприяє зміцненню репутації та формуванню стійких ділових зв'язків за кордоном, що допомагає налагоджувати експортні канали в умовах обмеженого доступу до морських портів.

3. *Ринок праці*. Згідно з даними Національної асоціації малих і середніх підприємств протягом 2023 року лише близько 30% малих підприємств змогли відновити свою діяльність до довоєнного рівня. Витрати на ведення бізнесу зросли, а попит на товари та послуги зменшився, що, звісно, вплинуло на прибутковість підприємств. Варто також зауважити, що більша частина підприємців були змушені скоротити кількість працівників або взагалі закрити бізнес, а ті, хто залишився, часто працювали в умовах невизначеності.

Вирішення проблем розвитку малого та середнього бізнесу в Україні повинно стати одним із ключових напрямків державної політики, адже саме мале підприємництво сприятиме значному підвищенню ефективності реалізації вітчизняного економічного потенціалу, оптимізації участі України в міжнародному поділі праці, посиленні конкурентоспроможності національної економіки [6, с. 68].

Існують і такі галузі в яких малий бізнес демонструє стійкість. У більшості ця сфера пов'язана з інформаційними технологіями, будівництвом, аграрним сектором та сферою послуг (табл. 1).

З таблиці 1 досить помітно, що найбільш перспективною є ІТ сектор, який має такий приріст через цифровізацію та можливість співпраці з глобальними ринками.

До можливостей розвитку малого та середнього бізнесу, слід віднести:

1. *Цифровізацію бізнесу*. Впровадження та розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для малого та середнього бізнесу. В період пандемії, а тепер вже і війни здійснюється швидкий перехід до активного використання підприємцями онлайн-ресурсів, за допомогою яких український бізнес отримав нові ринки збуту. Цифрові платформи надають підприємцям не лише онлайн-торгівлю, але й механізми для здійснення різних управлінських рішень та

просування своєї марки використовуючи маркетинг.

2. *Державну та міжнародну підтримку.* Український уряд та міжнародні організації, активно просувають та підтримують малий бізнес за допомогою програм кредитування.

Таблиця 1

Сектори, які показують позитивне економічне зростання

Назва Сектору	Роки		
	2022	2023	2024 (прогноз)
Будівництво	- Зниження обсягів будівництва на 35% в порівнянні з 2021 роком. - Інвестиції у секторі впали на 40%	- Відновлення на 10% завдяки програмі «Оселя». - Обсяги нових будівництв зросли на 5%	- Прогноз зростання на 15%, але попит залишається невисоким через економічну ситуацію.
Аграрний сектор	- Виробництво зернових знизилось на 40% через війну. - Експорт агропродовольства впав до 54 млн тонн	- Виробництво молока на рівні 2,807 млн тонн (на 6% більше ніж у 2022). - Експорт агропродовольства - 67,5 млн тонн (на 15% більше)	- Очікуване виробництво кукурудзи на рівні 27 млн тонн, але з логістичними проблемами.
ІТ-сектор	- Зростання ринку ІТ на 26% до 6,8 млрд дол. США. - Витрати на ІТ зросли на 20%	- Ринок ІТ зріс на 18% до 8 млрд дол. США. - Продовження росту завдяки новим технологіям	- Прогноз зростання ринку на 20% до 9,6 млрд дол. США, проте конкуренція зростає

Джерело: сформовано автором на основі [1,2,9].

У 2023 Європейський Союз надав свою підтримку українському бізнесу, у рамках інтеграції в європейський ринок. Підприємці мали можливість отримати фінанси, які допоможуть їм у процесах відновлення або модернізації підприємства. Були здійснені і спрощені процедури доступу до європейських ринків. Це створило нові можливості для українських підприємств, які мають орієнтованість на експорт. У 2024 році була створена програма USAID KEY, яка має надати приблизно 1 500 000 дол. США для підтримки експортних альянсів. Ця програма має гранти і очікується, що кожен грант буде тривати дванадцять місяців [3].

Висновки. Отже, після завершення війни малий та середній бізнес відіграватиме ключову роль у відновленні економіки України. Підтримка держави у вигляді пільгового кредитування, зниження податкового тиску та спрощення регуляторних вимог матиме вирішальне значення для майбутнього розвитку малого та середнього бізнесу. Крім того, Уряду потрібно буде зосередитися на створенні сприятливих умов для відновлення підприємств, особливо в постраждалих регіонах. Очікується, що процес відбудови інфраструктури залежатиме від активної участі малого та середнього бізнесу у таких секторах, як будівництво, логістика та виробництво.

Важливо звернути увагу, що Європейські ринки надають перевагу екологічно чистим продуктам і технологіям, тому українським підприємствам необхідно адаптуватися до вимог сталого розвитку. Інвестиції у «зелені» технології можуть створити нові можливості для малого бізнесу та зміцнити його позиції на міжнародних ринках.

Важливим кроком для підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу в Україні може стати кластеризація. Об'єднання підприємств у кластери сприятиме спільній роботі над інноваціями, підвищенню якості продукції та розширенню можливостей для експорту.

Список використаних джерел:

1. Аграрний сектор України 2023: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyu-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>.
2. Будівельний ринок України в умовах війни: аналітика оцінка та перспективи. URL: <https://profbuild.in.ua/uk/vsi-statti-zhurnala-prof-build/4828-budivelnyj-rinok-ukrajini-v-umovakh-vijni-analitika-otsinki-ta-perspektivi>.
3. Від 35 000 до 150 000 доларів США - гранти для підтримки експортних альянсів. URL: <https://chaszmin.com.ua/vid-35-000-do-150-000-dol-ssha-granty-dlya-pidtrymky-eksportnyh-alyansiv-3/>.
4. Доцюк С.О. Концептуальні оцінки пріоритетів розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 3 (08). С. 19-25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-8-3>.
5. Малий та середній бізнес дає 60% ВВП. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210973-malij-i-serednij-biznes-dae-60-vvp-i-bilse-zelenskij.html>.
6. Мірошник Р.О., Прокоп'єва У.О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т. 4. № 1. С. 63-71.
7. Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. URL: https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyu_seredniy_biznes.
8. Понад 700 бізнесів переїхали на захід України. URL: <https://www.google.com/amp/s/hmarochos.kiev.ua/2022/12/16/ponad-700-biznesiv-pereyihaly-na-zahid-ukrayiny/amp/>.
9. Ринок праці IT-сектору в умовах війни: реалії та перспективи. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-it-sektoru-v-umovakh-viyny-realiyi-ta-perpektyvu>.
10. Стан та перспективи малого та середнього бізнесу. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/12/11/707562/>.

Альона ПАЛАМАРЧУК*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті досліджено проблеми та перспективи удосконалення управління грошовими потоками підприємства. Вказано, що управління грошовими потоками є критично важливим аспектом фінансового менеджменту, який забезпечує стабільність і конкурентоспроможність підприємства. Розглядаються основні методи та інструменти удосконалення управління грошовими потоками, включаючи прогнозування, аналіз касових потоків, оптимізацію дебіторської і кредиторської заборгованості. Зокрема, акцентується увага на важливості автоматизації процесів, впровадження сучасних інформаційних технологій та використання аналітичних інструментів для моніторингу грошових потоків. Особливу увагу приділено стратегіям управління ризиками, які можуть негативно вплинути на грошові потоки підприємства. Запропоновані рекомендації сприятимуть підвищенню фінансової стійкості підприємства та його здатності адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, забезпечуючи ефективне використання ресурсів та максимізацію прибутку.*

***Abstract.** The article examines the problems and prospects of improving the company's cash flow management. It is indicated that cash flow management is a critically important aspect of financial management that ensures the stability and competitiveness of the enterprise. The main methods and tools for improving cash flow management are considered, including forecasting, analysis of cash flows, optimization of receivables and payables. In particular, attention is focused on the importance of process automation, the introduction of modern information technologies and the use of analytical tools for monitoring cash flows. Special attention is paid to risk management strategies that can negatively affect the company's cash flows. The proposed recommendations will contribute to increasing the financial stability of the enterprise and its ability to adapt to changes in the external environment, ensuring efficient use of resources and maximizing profit.*

Вступ. Основним завданням підприємства є підвищення ефективності його діяльності через раціональне управління грошовими потоками. Це дозволяє

* Науковий керівник: PhD, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

забезпечити фінансову стабільність, прискорити обіг капіталу, зменшити вплив наявних та потенційних ризиків і забезпечити отримання прибутку. Розробка ефективної системи управління грошовими потоками зумовлена необхідністю оптимізації управління оборотним капіталом, капітальними потребами та витратами, що сприяє більш ефективному розподілу ресурсів підприємства під час виробництва та управлінні економічним зростанням.

Актуальність дослідження управління грошовими потоками обумовлена тим, що економічний розвиток підприємства залежить від підтримання його фінансової рівноваги, а також від максимізації ключового показника - вартості підприємства, формування якої значною мірою визначається грошовими потоками.

Виклад основного матеріалу. Ефективне управління грошовими потоками дає змогу підприємству реалізувати стратегічні цілі його діяльності, забезпечити високий рівень оборотності капіталу, ритмічність діяльності, підвищити ступінь фінансової рівноваги та отримати додатковий прибуток, а також сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення фінансових інвестицій.

Управління грошовими потоками підприємства є важливою складовою загальної системи управління його фінансовою діяльністю. Воно дає змогу вирішувати різноманітні задачі фінансового менеджменту і підпорядковано його головній меті [3].

Основною метою управління грошовими потоками є забезпечення фінансової рівноваги підприємства в процесі його діяльності і розвитку шляхом балансування обсягів надходження і витрачення грошових коштів підприємства, а також формування необхідної звітності, що забезпечить проведення всебічного аналізу грошових потоків [2].

Структурування грошових потоків передбачає створення упорядкованого набору грошових потоків відповідно до встановлених критеріїв та визначення їх основних функціональних і організаційних характеристик [3]. Це дозволяє збалансувати вплив окремих грошових обігів на стадії управління шляхом формування об'єктів управління як за плановими показниками грошових потоків, так і на основі отриманих результатів (як загальних, так і часткових).

Ефективна система управління грошовими потоками є однією з ключових складових успіху підприємства з фінансової точки зору. Активне управління грошовими потоками забезпечує належний рівень ліквідності, що дає змогу підприємству вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання, оплачувати поставки та уникати проблем з оплатою [1]. Крім того, ефективна система управління грошовими потоками дозволяє підприємству розробляти довгострокові стратегії та плани, адаптувати їх до змін у ринкових умовах та мінімізувати фінансові ризики. Ефективне управління грошовими потоками забезпечує фінансові ресурси для інвестування в нові технології, розвиток продукції, ринків та людських ресурсів, що сприяє росту та

конкурентоспроможності [5].

Добре організована система управління грошовими потоками допомагає уникнути зайвих витрат, збільшує ефективність використання ресурсів та підвищує прибутковість підприємства.

Ефективне управління грошовими потоками дозволяє розподіляти ресурси між поточними потребами та інвестиціями на майбутнє, забезпечуючи баланс між короткостроковою та довгостроковою стійкістю. Здатність ефективно управляти грошовими потоками сприяє підвищенню довіри від стейкхолдерів, включаючи інвесторів, клієнтів та партнерів [4].

Основні принципи управління грошовими потоками наведено на рис. 1.

Рис. 1. Зміст та принципи управління грошовими потоками

Джерело: сформовано за результатами дослідження.

Удосконалення управління грошовими потоками підприємства є ключовим завданням для підвищення його фінансової стійкості та ефективності. Ефективне управління грошовими потоками дозволяє підприємству підтримувати оптимальний рівень ліквідності, своєчасно виконувати фінансові зобов'язання, а також інвестувати в розвиток (табл. 1).

Напрями вдосконалення управління грошовими потоками

№	Назва напрямку	Вектор управління	Сутнісна характеристика
1	Планування грошових потоків	Бюджетування	Розробка детального бюджету грошових потоків, який передбачає всі джерела доходів та витрат підприємства на певний період.
2		Прогнозування	Використання прогнозів для аналізу майбутніх доходів і витрат дозволяє уникнути нестачі або надлишку грошових коштів.
3		Сценарне планування	Моделювання різних сценаріїв розвитку бізнесу (оптимістичний, песимістичний, реалістичний) дозволяє краще підготуватися до можливих змін.
4	Оптимізація витрат	Аналіз витрат	Регулярний аналіз витрат дозволяє виявити зайві або надмірні витрати та скоротити їх.
5		Знижки за передчасну оплату	Використання знижок за швидку оплату постачальникам або домовленості про кращі умови оплати можуть зменшити грошові відтоки.
6		Контроль за дебіторською заборгованістю	Скорочення періодів дебіторської заборгованості, введення ефективної системи стягнення боргів сприяє прискоренню грошових надходжень.
7	Підвищення ефективності використання коштів	Інвестиції тимчасово вільних коштів	Розміщення надлишкових грошових коштів в короткострокові фінансові інструменти (депозити, облигації) для отримання додаткового доходу.
8		Оптимізація структури фінансування	Підбір найкращих джерел фінансування для різних проектів і потреб, щоб зменшити витрати на обслуговування боргу.
9		Аутсорсинг	Використання зовнішніх підрядників для виконання непрофільних функцій може зменшити витрати і покращити якість управління ресурсами.
10	Моніторинг і контроль	Регулярний моніторинг грошових потоків	Постійний контроль за виконанням бюджету та фінансовими показниками дозволяє вчасно виявляти відхилення і оперативно реагувати на них.
11		Використання сучасних фінансових програм	Автоматизація процесів управління грошовими потоками за допомогою спеціалізованих програмних продуктів спрощує контроль і зменшує ризики помилок.
12	Мінімізація фінансових ризиків	Хеджування	Використання фінансових інструментів для страхування від валютних та процентних ризиків.
13		Диверсифікація джерел доходів	Мінімізація залежності від одного або кількох клієнтів або ринків шляхом пошуку нових можливостей для збільшення доходів.
14		Фінансові резерви	Формування резервних фондів для покриття непередбачених витрат або тимчасових фінансових труднощів.
15	Кадрове управління	Навчання персоналу	Підвищення кваліфікації фінансових фахівців допоможе краще управляти грошовими потоками та оперативно реагувати на зміни.
16		Мотивація	Мотиваційні програми для персоналу, що відповідає за фінансове управління, можуть сприяти покращенню результатів.

17	Комунікація з постачальниками та клієнтами	Підтримання стійких відносин	Регулярне спілкування з постачальниками і клієнтами, а також домовленість про гнучкі умови оплати може покращити грошові потоки.
18		Своєчасне виставлення рахунків	Запровадження дисципліни щодо виставлення рахунків сприяє прискоренню надходження коштів.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Удосконалення управління грошовими потоками підприємства вимагає комплексного підходу, що включає планування, аналіз і контроль. Це дозволить забезпечити фінансову стійкість та підтримувати конкурентоспроможність на ринку.

Висновки. Удосконалення управління грошовими потоками є ключовим елементом для забезпечення фінансової стійкості та ефективності підприємства. Правильне управління дозволяє мінімізувати фінансові ризики, підтримувати ліквідність і забезпечувати безперебійне функціонування бізнесу. Серед основних заходів щодо покращення управління грошовими потоками можна виділити: оптимізацію планування, адже точне прогнозування надходжень та витрат допомагає уникнути дефіциту грошових коштів і забезпечує достатній рівень ліквідності; контроль за витратами, адже ефективний контроль за витратами підприємства дозволяє знизити невиправдані витрати та покращити фінансову дисципліну; аналіз та оцінку фінансових показників, де регулярний аналіз грошових потоків дозволяє оперативно виявляти можливі проблеми та коригувати стратегії управління.

Таким чином, ефективне управління грошовими потоками є запорукою успішної діяльності підприємства, що дозволяє йому стабільно розвиватися та адаптуватися до ринкових умов.

Список використаних джерел:

1. Мних Є.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : [підручник] К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 514 с. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/114.pdf
2. Карнаушенко А.С., Петренко В.С., Боровік Л.В. Сучасні тенденції та перспективи розвитку європейського ринку страхування. *Таврійський науковий вісник. Серія Економіка*. 2022. №14. С. 85-94. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/312>
3. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент: підручник. К.: ЦУЛ, 2006. 520 с. URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/resource/view.php?id=10302>
4. Попова А.М., Захаркіна Л.С. Удосконалення системи управління грошовими потоками підприємства. 2020. 33 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/81788/1/Popova_mag_rob.pdf;jsessionid=33175F10384661F8396A9DFD8EECA79C
5. Tomashuk I., Baldynyuk V. Financial risk management as a component of the financial and economic activities of business entities. *Socio-economic and ecological aspects of the development of the economy of Ukraine in the conditions of European integration. Monograph*. Primedia eLaunch. Boston. USA. 2022. P. 74-102. DOI – 10.46299/979-8-88722-616-35.

Оксана ПАЦАНОВСЬКА*,
студентка 2 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МАРКЕТИНГ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

***Анотація.** У статті розглянуто основні аспекти маркетингу, що застосовуються в готельно-ресторанному бізнесі. Проаналізовано сучасні тенденції та інструменти маркетингу, які допомагають ефективно залучати максимальну кількість клієнтів. Особливу увагу приділено брендингу, соціальним мережам та системам онлайн-бронюванням для просування готельно-ресторанних послуг.*

***Abstract.** The article discusses the main aspects of marketing used in the hotel and restaurant business. Modern trends and marketing tools that help to effectively attract the maximum number of customers are analyzed. Particular attention is paid to branding, social networks and online booking systems for the promotion of hotel and restaurant services.*

Вступ. Готельно-ресторанне господарство сьогодні є однією з найбільш конкурентних галузей, де успішність бізнесу значною мірою визначається ефективним маркетингом. Маркетинг тут має ключове значення для створення попиту, залучення нових відвідувачів і збереження лояльності постійних клієнтів. Особливістю маркетингових підходів у цій сфері є необхідність зосередження не лише на продуктах і послугах, а й на унікальному досвіді, який отримує гість під час візиту. У статті аналізуються основні маркетингові інструменти та методи, що сприяють підвищенню конкурентних переваг закладів, зокрема через використання цифрових технологій та індивідуальних пропозицій для клієнтів.

Виклад основного матеріалу. Маркетинг у готельно-ресторанному бізнесі відіграє важливу роль у просуванні послуг, залученні нових клієнтів і збереженні лояльності постійних гостей. В умовах високої конкуренції на ринку недостатньо пропонувати лише якісний продукт або послугу — необхідно створювати для клієнтів унікальний досвід, який вони запам'ятають і захочуть повторити.

Система менеджменту та маркетингу на підприємстві є визначальними складовими економічного розвитку компанії, її розвитку та поширення на ринку.

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Оксана ТАБЕНСЬКА

Зважаючи на те, сфера готельно-ресторанного бізнесу та сфери розваг орієнтує свою діяльність на забезпечення добробуту соціальної сфери, стратегічний розвиток, повинна бути спрямована на передбачення вподобань і зацікавленості кінцевого споживача. Споживач сьогодні є примхливим, його уподобання – мінливі, а потреби його змінюються виходячи із того середовища, в якому він перебуває.

Вивчити попит споживача та його прерогативи у близькому та далекому майбутньому без застосування цифрових технологій складно. Інтегруючи цифрові технології у систему маркетингу підприємства для формування «портрету» споживача, дослідження його потреб та створення цікавого йому контенту, використання соціальних мереж у поєднанні із штучним інтелектом є найбільш ефективними інструментами досягнення визначених цілей.

Соціальні мережі сьогодні виступають загальнодоступною платформою для організації, провадження та розвитку бізнесу. Виступаючи, як маркетинговий майданчик соціальні мережі збільшують аудиторію для того, щоб надихати споживача, інформувати про представлений товар, роботу, чи послуги, розширювати зайнятий сегмент на вітчизняному ринку, надаючи можливість просування на міжнародний ринок.

Просування брендів можна здійснювати на майданчиках Instagram, YouTube Facebook та TikTok, і найбільші інвестиції будуть спрямовані саме на ці три майданчики. Компанії при впровадженні технологій SMM-маркетингу розробляють власні стратегії використовуючи лайв-стрімінг, короткі відео чи застосовуючи інші інструменти, які надають безпосередньо самі платформи [1].

Глобальна фінансова криза негативно вплинула на динамічний та рентабельний рекламний ринок. Маркетингові бюджети більшості вітчизняних підприємств готельного та ресторанного господарства зазнали суттєвого коригування в бік оптимізації витрат на рекламу. Так, зокрема, найбільшого падіння зазнала реклама підприємств готельного та ресторанного господарства на регіональному телебаченні на 70%, на транспортних засобах на 55%, зовнішня та внутрішня реклама засобів розміщення знизилася на 50% кожна.

Суттєвого зниження обсягів реклами готелів та ресторанів зазнали друковані засоби масової інформації та реклама в кінотеатрах. В той же час, за рахунок оптимізації витрат, було відмічено суттєве зростання реклами засобів розміщення в мережі Інтернет у всіх її проявах на 70%. У зв'язку з цим, підприємства ресторанного господарства стикаються з багатьма труднощами: традиційні методи реклами вже не здатні привернути увагу споживача, зниження ефективності реклами та необхідність підвищення витрат на просування, ефект стандартних рекламних кампаній катастрофічно знижується. Сьогодні таку ситуацію розуміють і рекламні професіонали, до послуг яких звертаються заклади ресторанного бізнесу, і самі замовники [2].

Навіщо потрібен SMM у ресторанному бізнесі?

Просування ресторану в соціальних мережах потрібне для того, щоб знайти потенційних гостей і підвищити лояльність постійних клієнтів.

Простіше кажучи, хороший профіль у соцмережах має залучати гостей

візуально: гарні фото їжі, відео з заходів, фото персоналу й гостей.

Ще соцмережі – це добра база для рекламного розсилання й інтеграцій. Тут можна витратити менше бюджету, ніж на офлайнову рекламу, але отримати куди кращий результат.

Ресторанному бізнесу SMM потрібен для того, щоб:

- інформувати й підтримувати комунікацію з гостями;
- прилучати нових клієнтів;
- формувати імідж бренду;
- збирати фідбек.

Проаналізувавши аудиторію, ви зможете знайти зв'язок з гостями: робити привабливі дописи в соцмережах, придумувати заохочення за відгук чи позначку, створювати фішки в закладі для того, щоб зацікавити гостей.

Так, можна зробити в кафе унікальний і незвичайний інтер'єр, який захочеться сфотографувати й розмістити в себе в соцмережі. Або подумати над креативним поданням популярних страв, щоб гість захотів відзняти їжу й поділитися враженнями.

Ключові маркетингові засоби, які використовуються в цій галузі відображені в (таблиці 1.).

Таблиця 1

Засоби маркетингу в готельно-ресторанній справі

Засіб маркетингу	Опис	Застосування
Соціальні мережі (SMM)	Реклама та взаємодія з аудиторією через соціальні мережі.	Ведення сторінок в Instagram, Facebook, TikTok; регулярні пости, фото страв, огляди номерів.
Фішинг для відгуків та рекомендацій	Залучення клієнтів залишати позитивні відгуки на спеціалізованих сайтах або в соціальних мережах.	Мотивація залишати відгуки на TripAdvisor, Google Reviews, Booking, розіграші серед тих, хто залишив відгук.
Маркетинг впливу (інфлюенсери)	Співпраця з блогерами або знаменитостями для реклами послуг.	Запрошення популярних блогерів для відвідування готелю чи ресторану та огляду в соцмережах.
Email-маркетинг	Розсилка електронних листів для інформування клієнтів про акції та новини.	Надсилання спеціальних пропозицій та новин ресторанів і готелів постійним гостям.
Реклама на місцевому ринку	Використання місцевих медіа або зовнішньої реклами для залучення клієнтів.	Рекламні білборди, радіо- і телевізійна реклама, розміщення оголошень в місцевих газетах і журналах.
Цифровий маркетинг	Використання інтернет-каналів для просування бренду та послуг.	Створення веб-сайту готелю або ресторану, SEO-оптимізація, реклама в Google та соціальних мережах.
Програми лояльності	Система знижок і бонусів для постійних клієнтів.	Карти постійного клієнта, накопичувальні знижки, акції для повторних відвідувачів.

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Вимоги до дописів у соцмережах. Візуальне оформлення в соціальних мережах відіграє дуже важливу роль. Фото й відео – це перше, що бачить клієнт,

коли потрапляє до вас на сторінку. Тому фото й відео мають бути зняті гарно та в добрій якості. Сьогодні популярним стає формат Flat lay (знімання під прямим кутом до об'єкта) – так можна передати всі кольори страви, і вона здаватиметься однією цілісною картиною на тарілці.

Крім гарних фото й цікавого тексту в дописах, просувати профіль у соціальних мережах можна за допомогою таргетованої реклами. Усе налаштувати дуже просто: вам треба вибрати вашу цільову аудиторію, установити бюджет на рекламу й запустити просування. Для реклами краще вибирати дописи на загальні теми: про команду, ресторан, популярні страви й акції. Тут важливо зачепити потенційного клієнта картинкою й відвабним текстом, щоб він захотів подивитися на рекламу [3].

Отже, під інноваційним маркетингом слід розуміти концепцію ведення бізнесу, яка передбачає створення вдосконаленої або принципово нової продукції (виробу, технології, послуги, управлінського рішення) – інновації і використання в процесі її створення та розповсюдження вдосконалених чи принципово нових – інноваційних інструментів, форм та методів маркетингу з метою більш ефективного задоволення потреб як споживачів, так і виробників товарів та послуг. Традиційно в закладах ресторанного господарства використовуються прийоми комунікативного та візуального мерчандайзингу.

До комунікативного мерчандайзингу відносять прийоми переконливого спілкування з відвідувачами, уміння налагоджувати контакти, ненав'язливо переконати відвідувача в тому, що він прийшов саме в той заклад і саме цю страву він має замовити, навіть у тому випадку, коли він сам того не підозрює.

Якщо вдало і грамотно застосувати прийоми комунікативного мерчандайзингу, то клієнт замовить страву і, якщо він залишиться задоволений її якістю, повернеться до закладу знову. В свою чергу, візуальний мерчандайзинг направлений на автоматичне залучення уваги відвідувача, як до самого закладу ресторанного господарства, так і до його продукції з метою прояву належного інтересу.

Головною конкурентною перевагою ресторану, крім кухні, є атмосфера закладу, яка зацікавлює гостей його відвідувати та розповідати про побачене. Коли ресторан відомий своєю атмосферою, він набуває шанувальників, завсідників, які, в свою чергу, перетворюють заклад у «модне місце».

Для розвитку фактору конкурентоспроможності ресторану слід докласти певних зусиль – використовувати професійного дизайнера інтер'єру, надати закладу відповідної концепції, попрацювати над меню і цільовою аудиторією.

Другий елемент, який формує атмосферу, – музика в ресторані. Для більшості відвідувачів вона має не менш важливе значення, ніж кольорове оформлення інтер'єру, бо є важливим компонентом в успіху бізнесу. Після зазначеного, власникам слід створити свій неповторний стиль меню, вівіски і рекламний матеріал [4].

Для комерційного успіху будь-якому підприємству індустрії гостинності

необхідно піклуватися про маркетинг і збут. Без гостей який сенс в «зразковому підприємстві», «відомих працівниках», та в усьому іншому? Маркетинг існує для того, щоб виявити бажання і потреби гостей і задовольнити їх за розумними цінами, але і не без прибутку для себе. Маркетинг починається з усвідомлення вищої мети, заради якої створена корпорація, його місія у виробленні корпоративної філософії.

Маркетинг призначений для залучення гостей і формування з ними міцних взаємин. Маркетингом повинен кожен учасник колективу, починаючи від керівника корпорації до лінійного службовця. Адже в реальному житті більшість гостей ніколи не бачить керівників, зате вони регулярно контактують з безліччю працівників нижчої ланки.

Тому для працівників, які безпосередньо вступають в контакти з гостями, потрібно вміти діяти так, щоб це йшло на користь компанії та продажів. Всі їх рішення і дії повинні бути направлені на підвищення якості обслуговування гостей і збільшення рентабельності закладу [5].

Висновки. У статті розглянуто основні аспекти маркетингу, що застосовуються в готельно-ресторанному бізнесі. Проаналізовано сучасні тенденції та інструменти маркетингу, які допомагають ефективно залучати максимальну кількість клієнтів. Особливу увагу приділено брендингу, соціальним мережам та системам онлайн-бронюванням для просування готельно-ресторанних послуг.

Отже. Загальною метою маркетингового аналізує виявлення цільового ринку, на якому готель, чи ресторан може реалізувати свої послуги з найбільшою продуктивністю. Крім того, завдяки маркетингу може здійснюватися постійний процес дослідження ринку, розробки товару, просування, маркетингу, моніторингу та перевірки. Наявність маркетингової стратегії дасть змогу компанії бути готовою до труднощів і вміти знаходити вихід з будь-яких труднощів.

Список використаних джерел:

1. Фостолович, В.А., Боцян, Т. В. (2023) Сучасні інструменти маркетингу в діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Інвестиції: Практика та досвід*. 2023. № 5. С. 11-17. URL: http://eprints.zu.edu.ua/37105/1/%D0%A4%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_2.pdf
2. Подзігун С.М. Управління маркетинговими комунікаціями у готельно-ресторанному бізнесі. *Інтелект XXI*. 2017. № 2.С. 163-168. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_2/21.pdf
3. Катерина Федорова. SMM для рестора - просування ресторанного бізнесу у соцмережах URL: <https://joinposter.com/ua/post/smm-dlya-restoranu>
4. Табенська О.І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері. *Монографія*. Твори. 2022. 332 с.
5. Москвяк Я.Є. Управління маркетинговою діяльністю підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 1. С. 137-141. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/03/2022-en-1-23.pdf>

Ілія РЕВУЖЕНКО*,

студент 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

***Анотація.** У сучасних умовах агропромисловий сектор України залишається стратегічно важливим елементом національної економіки, незважаючи на труднощі, спричинені військовим станом. Стаття охоплює зміну економічних умов, ризиків для капіталовкладень, перерозподіл ресурсів та державну підтримку агросектору під час війни. Розглядаються питання безпеки інвестицій, зокрема пошкодження інфраструктури та земель, а також проблеми логістики. Досліджується роль міжнародних інвесторів та організацій у підтримці агропромислового комплексу в умовах військових конфліктів.*

***Abstract.** The Ukrainian agricultural sector continues to be a strategic pillar of the nation's economy, even amidst the challenges of a full-scale war. This analysis delves into the evolving economic landscape, the risks to capital investments, the reallocation of resources, and governmental initiatives to bolster the agricultural sector during wartime. It scrutinizes the vulnerabilities of investments, such as the destruction of infrastructure and land, as well as the complexities of logistics. Furthermore, the study investigates the pivotal role of international investors and organizations in supporting the agro-industrial complex within the context of armed conflict.*

Вступ. Агропромисловий сектор України є одним із ключових напрямків економіки, який забезпечує продовольчу безпеку та вагомий внесок в експортний потенціал країни. Однак війна створила численні проблеми для інвестиційної діяльності в цій галузі, включаючи руйнування інфраструктури, логістичні труднощі та зростання інвестиційних ризиків. На це, агросектор залишається стратегічно промисловим, що потребує розробки нових підходів для залучення інвестицій та підтримки його розвитку в умовах військового стану.

Відомо, що основними цілями інвестування є отримання прибутку, збереження капіталу або досягнення соціального ефекту. В сільському господарстві, крім вищенаведених, виникають специфічні цілі інвестування:

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

відтворення родючості земель, забезпечення функціонування біологічних організмів, соціальний захист та забезпечення нормальних умов життя сільського населення. Усе це обумовлює і відповідні напрями інвестування (збільшення обсягів виробництва, підвищення продуктивності, підвищення родючості ґрунтів, підтримка біологічного потенціалу рослин і тварин, фінансування соціальної сфери, фінансове оздоровлення підприємств, створення об'єднань сільськогосподарських підприємств.

Інвестиційні ресурси – найбільш дефіцитна складова ресурсів будь-якого підприємства, особливо це стосується сільськогосподарських підприємств. Дана тенденція зумовлена специфічними факторами впливу на інвестиційний клімат в сільському господарстві, зокрема залежністю від природно кліматичних умов території, необхідності державної підтримки та регулювання, потребі в інвестуванні в соціальну сферу та інфраструктуру населених пунктів. В умовах воєнного часу склалася ситуація, коли крім вищенаведених факторів впливу на інвестиційний клімат в сільському господарстві, велике значення мають наступні економічні та політичні наслідки. Подальше підвищення цін на продовольство (ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20%); – глобальний стрибок інфляції; – постійна небезпека (руйнування інфраструктури, втрати значних територій посівних площ тощо). Перед інвесторами постали нові виклики – економіка України, як і країна в цілому, зазнала величезних втрат, що суттєво вплине на процес подальшого залучення інвестиційних ресурсів. В таблиці 1 наведено динаміку структури залучення інвестиційних ресурсів в Україні за видами економічної діяльності у 2018–2022 роках. Як свідчать статистичні дані, на сільське господарство припадає лише 10–12% загального обсягу капітальних інвестицій. У 2022 році було залучено 49,6 млрд. грн капітальних інвестицій (що на 18,4 млрд грн менше, ніж у 2021 році або на 27%.

Таблиця 1

Динаміка капітальних інвестицій в Україну

Капітальні інвестиції	2018	2019	2020	2021	2022
Сільське господарство	11,4	9,4	9,9	10,1	12,1
Промисловість	34,5	40,7	35,5	36,0	30,8
Будівництво	9,7	10,0	7,8	8,3	8,0
Транспорт	8,7	7,0	6,9	6,5	12,1
Інформація та телекомунікації	5,2	3,4	4,4	3,5	4,1
Операції з нерухомим майном	4,8	4,5	3,9	4,6	3,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,9	1,9	2,3	2,5	1,5
Державне управління й оборона	7,7	8,7	12,3	11,0	8,9
Освіта	0,8	0,8	0,7	0,6	0,5
Інше	18,6	13,6	16,3	16,9	18,6
Усього	100	100	100	100	100

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

Обсяг капітальних інвестицій в Україні 2022 року скоротився на 39,2% і становив 409,7 мільярда гривень. Приріст інвестиційних ресурсів у сільське господарство протягом останніх п'яти років (2017–2022) склав 3,8 млрд грн або

5,9%. Найбільшу частину капітальних інвестицій було спрямовано в промислову галузь економіки (30,0–40,0% від усієї суми капітальних інвестицій). Причому приріст інвестиційних ресурсів у промисловість протягом 2018–2022 років зріс і складає 69,5%. Дана тенденція є нормальною для інших зарубіжних країн, але не для аграрної України. Інвестиційна діяльність в Україні протягом останніх років забезпечується в основному за рахунок власних коштів підприємств та організацій (освоєно в середньому 65% їх обсягу). Сектор кредитних послуг, як і іноземні інвестори, не проявляють великої зацікавленості до інвестиційних проектів у сільськогосподарське виробництво (на рівні 11,0% та 5,0% відповідно) через несприятливий інвестиційний клімат. Держава, як правило, здійснює інвестування на незначному рівні (5,0%), а також не створена відповідна регулююча підтримка та не сформовано відповідний інвестиційний клімат для залучення інвестицій.

Агропромисловий комплекс є одним із найперспективніших секторів для інвестування, що зумовлено його значенням для економіки та продовольчої безпеки. Інвестиційні можливості охоплюють кілька ключових напрямків. По-перше, вирощування високорентабельних культур (зернові, олійні, фрукти, овочі) залишається стабільним джерелом прибутку, адже попит на ці продукти неухильно зростає. По-друге, тваринництво є важливою галуззю, що пропонує можливості для виробництва м'яса, молока та інших продуктів. Інвестиції в сучасні ферми та технології, такі як автоматизація та управлінські системи, підвищують продуктивність і знижують витрати. Крім того, переробка сільськогосподарської продукції відкриває шлях до створення продуктів з високою доданою вартістю. Важливим є також впровадження новітніх агротехнологій, які дозволяють покращити якість врожаю та зменшити витрати на виробництво.

На міжнародному рівні процес інвестування є потужною рушійною силою, що здійснює безпосередній вплив на забезпечення макроекономічної рівноваги та поступового соціально-економічного розвитку країн. Від дієвості та результативності процесу інвестування залежить стан та перспективи подальшого інноваційного розвитку. Рух капіталу надає можливість більш ефективно розвивати будь-яку сферу діяльності, що призводить до зміцнення національної економіки. Тому, варто констатувати, що процес інвестування є обов'язковим елементом функціонування економіки. Агропромисловий комплекс України характеризується спадом та дефіцитом ресурсів (як фінансових, так і матеріальних), що спричинено початком повномасштабного вторгнення в країну країною-агресором. Задля відновлення своїх потужностей АПК.

Інвестиційні фінансові ресурси відіграють важливу роль у процесі функціонування агропромислового комплексу України. Серед таких факторів, які знижують інвестиційну привабливість варто виділити високу капіталомісткість галузі та залежність від природно-кліматичних умов.

Не менш актуальними є інвестиції в логістику та інфраструктуру зберігання, що допомагає зменшити втрати продукції. Паралельно з цим зростає

попит на органічні продукти, що відкриває нові ринки для аграріїв. Всі ці фактори створюють сприятливе середовище для інвестицій в АПК. Таблиця представляє основні напрями інвестування в агропромисловий комплекс (АПК) та їхні характеристики.

Таблиця 2

Напрями інвестування основні переваги та ризики

Напрямок інвестування	Опис	Переваги	Ризики
Виробництво сільськогосподарської продукції	Створення власних фермерських господарств, спеціалізація на вирощуванні певних культур або розведенні тварин.	Контроль над усіма етапами виробництва, можливість отримувати органічну продукцію, прями продажі.	Залежність від погодних умов, цін на продукцію, ризики захворювань рослин та тварин.
Переробка сільськогосподарської продукції	Будівництво або модернізація переробних підприємств (молочні заводи, м'ясокомбінати, олійні преси тощо).	Додана вартість продукції, можливість диверсифікації виробництва.	Високі капіталовкладення, конкуренція на ринку, залежність від сировинної бази.
Сільськогосподарська техніка та обладнання	Інвестиції у виробництво або дистрибуцію сільськогосподарської техніки та обладнання.	Зростаючий попит на сучасну техніку, можливість лізингу.	Висока конкуренція, залежність від технологічних змін.
Земельні ресурси	Придбання сільськогосподарських земель для подальшої оренди або власного використання.	Стабільний дохід від оренди, можливість підвищення вартості землі.	Інфляційні ризики, зміни в земельному законодавстві.
Інфраструктура	Інвестиції в будівництво та модернізацію сільської інфраструктури (дороги, зрошувальні системи, елеватори тощо).	Підвищення ефективності виробництва, зниження логістичних витрат.	Високі капіталовкладення, тривалий період окупності.
Агротехнології та біотехнології	Інвестиції в розробку та впровадження нових технологій у сільському господарстві (насіння, добрива, біологічні засоби захисту рослин).	Збільшення врожайності, покращення якості продукції.	Високі ризики невдач у розробці нових технологій, конкуренція.
Агротуризм	Створення агротуристичних комплексів, готелів, ресторанів.	Розвиток сільських територій, додатковий дохід.	Сезонність, залежність від інфраструктури регіону.
Фонди інвестицій в АПК	Інвестування в спеціалізовані фонди, які займаються фінансуванням агропромислового комплексу	Диверсифікація інвестицій, професійне управління активами.	Ризики, пов'язані з діяльністю фонду.

Джерело: сформовано автором на основі Аналітичних звітів міжнародних організацій, таких як Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку

Таблиця містить інформацію про основні напрями інвестування в аграрний сектор, включаючи виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, використання сільськогосподарської техніки, земельні ресурси, інфраструктуру, агрономію та біотехнології, агротуризм і розвиток агропромислового комплексу. Кожен напрямок містить опис його суті, основні переваги, такі як контроль виробництва, підвищення ефективності, та ризики, включаючи залежність від зовнішніх факторів, коливання цін і необхідність великих капіталовкладень. Загалом, таблиця підкреслює важливість стратегічного планування в аграрних інвестиціях, враховуючи як можливості для прибутку, так і потенційні ризики.

Україна постає перед об'єктивною необхідністю активізації створення конкурентоздатних господарських систем, модернізації та реконструкції діючих господарських структур, забезпечення диверсифікації капіталу підприємств у напрямі інноваційно орієнтованих структурних перетворень. Ефективним джерелом матеріального забезпечення та стимулом таких перетворень можуть стати капітальні інвестиції, під якими зазвичай розуміють придбання фізичних активів компанією для використання в досягненні її довгострокових бізнес-цілей і завдань. Повномасштабна війна стала новим фактором впливу на рівень ділової активності та інвестиційного середовища в Україні. Так, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року впав на пів пункту та склав 2,17 балів з 5-ти можливих, що є найнижчим значенням з 2013 року.

Висновки. В умовах воєнного стану агропромисловий сектор України залишається важливою частиною економіки, але стикається з новими викликами. Інвестори відчують значні ризики через руйнування інфраструктури, втрати посівних площ та логістичні труднощі. Однак, попри труднощі, зберігається потенціал для розвитку через вирощування високорентабельних культур, впровадження агротехнологій, переробку продукції та залучення міжнародної допомоги. Для успішного функціонування потрібні адаптація бізнесу до нових умов і підтримка держави, що включає інфраструктурні та логістичні рішення.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України – офіційні статистичні дані щодо капітальних інвестицій за видами економічної діяльності (2018–2022). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
2. Законодавчі акти України щодо державної підтримки агропромислового сектору. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Аналітичні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України/ URL: <https://minagro.gov.ua>
4. Аналітичні звіти міжнародних організацій, таких як Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку, щодо інвестицій в агропромисловий сектор України. URL: <https://bank.gov.ua/ua>
5. Наукові публікації та статті з економічних видань, присвячені інвестиційній діяльності в умовах воєнного стану/ URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-49>
6. Огляд ринків аграрного сектору України, підготовлений експертами аналітичних центрів. URL: <https://kse.ua/ua/center-for-food-and-land-use-research-c4flure-main>

Марія СВЕРДЕЛ*,
студентка 2 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У цій статті досліджуються останні тенденції розвитку цифрових технологій та аналізується їхній потенційний вплив на індустрію гостинності. Розглядаються ключові аспекти, такі як онлайн-бронювання, автоматизація процесів, цифровий маркетинг, використання мобільних додатків, персоналізація послуг за допомогою аналізу даних та впровадження безконтактних технологій. Особливу увагу приділено можливостям підвищення операційної ефективності, покращення обслуговування клієнтів та зниження операційних витрат за рахунок впровадження інновацій. Показано, що цифрові технології є важливим фактором конкурентоспроможності готельно-ресторанних послуг на сучасному ринку.*

***Abstract.** This article explores the latest trends in digital technology and analyzes their potential impact on the hospitality industry. Key aspects such as online booking, process automation, digital marketing, use of mobile applications, personalization of services through data analysis and implementation of contactless technologies are considered. Special attention was paid to the possibilities of increasing operational efficiency, improving customer service and reducing operating costs due to the introduction of innovations. It is shown that digital technologies are an important factor in the competitiveness of hotel and restaurant services in the modern market.*

Вступ. Готельно-ресторанний бізнес є однією з ключових галузей економіки, що безпосередньо впливає на розвиток туризму, міжнародної торгівлі та загальний імідж країни. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій цей сектор зазнає значних змін, що відкриває нові можливості для підвищення якості послуг, оптимізації бізнес-процесів і вдосконалення управлінських рішень. Інноваційні технології, такі як автоматизація процесів обслуговування, мобільні додатки, віртуальні помічники, чат-боти, смарт-номери, віртуальна та доповнена реальність, безвідходне виробництво кардинально змінюють підходи до ведення бізнесу, покращують досвід гостей, сприяють ефективності роботи підприємств готельно-ресторанного бізнесу.

* Науковий керівник: асистент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Тетяна ЗАХАРОВА

Розвиток готельно-ресторанного бізнесу має великий вплив на економічний розвиток країн і є індикатором економічної ситуації. Особливу актуальність ці зміни мають в Україні, де готельно-ресторанна індустрія знаходиться на етапі активної трансформації та адаптації до міжнародних стандартів. Впровадження цифрових інструментів не лише допомагає підвищити конкурентоспроможність на внутрішньому ринку, але й сприяє залученню міжнародних туристів, що стає важливим фактором економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах глобалізації та цифровізації готельно-ресторанний бізнес в Україні зазнає значних трансформацій. Цифрові технології відіграють ключову роль у вдосконаленні операційних процесів, підвищенні рівня клієнтського обслуговування та оптимізації управлінських функцій. Впровадження цифрових технологій робить бізнес більш адаптивним, ефективним та орієнтованим на потреби клієнтів. Це відкриває нові можливості для зростання та розвитку в умовах сучасного ринку дозволяючи готелям і ресторанам надавати більш персоналізоване обслуговування. Наприклад, системи управління відносинами з клієнтами (CRM) допомагають збирати інформацію про вподобання гостей, формувати індивідуальні пропозиції, зменшувати витрати та допомагати приймати обґрунтовані рішення щодо розвитку бізнесу та адаптації до змін [1].

Нижче наведено основні складові розвитку інформаційних технологій в сфері гостинності.

Основні складові розвитку інформаційних технологій в сфері гостинності (рис.1):

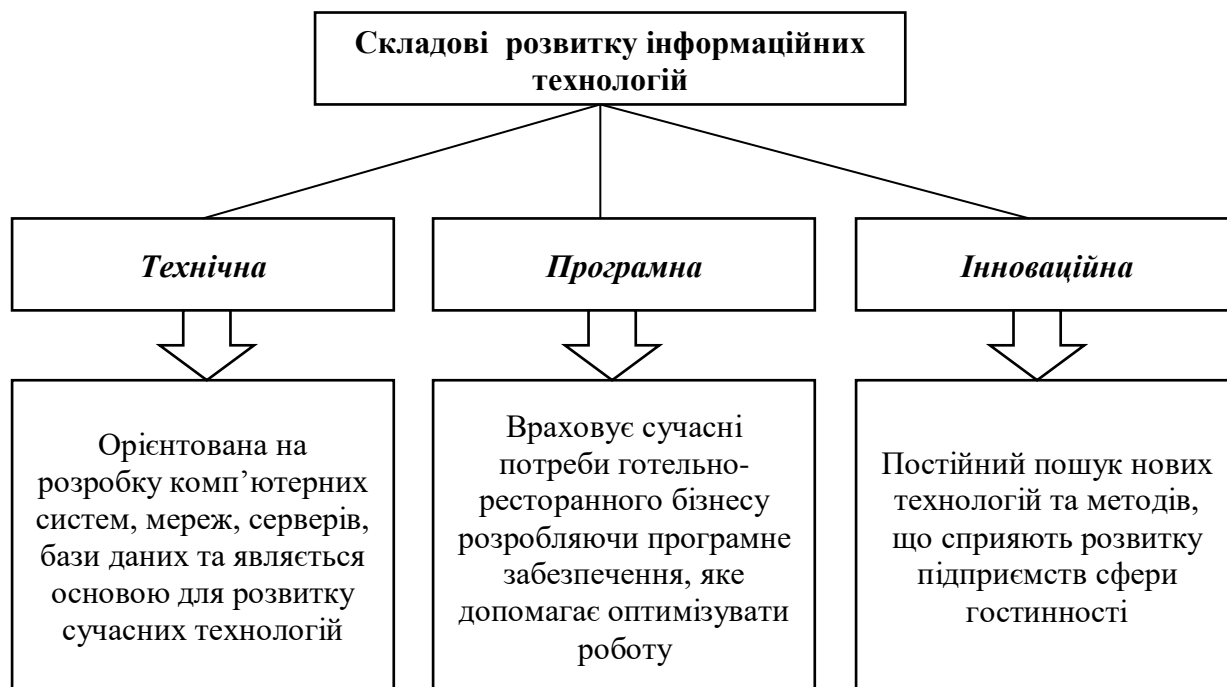

Рис. 1. Основні складові розвитку інформаційних технологій в сфері гостинності

Джерело: створено на основі [3]

Використання технологій для ресторанного бізнесу сприяє створенню

інтерактивних меню, які дозволяють клієнтам отримувати більше інформації про страви, або впровадження системи самостійного замовлення через планшети, робить обслуговування більш сучасним і зручним.

Цифрові технології відкрили нові можливості для просування готельно-ресторанних послуг використовуючи SEO-оптимізацію, контекстну й банерну рекламу, веб-конференції, реєстрацію в каталогах, email-розсилки та інтернет-PR через соціальні мережі й тематичні сайти.

Важливі напрями впровадження інформаційних технологій для сфери гостинності (рис.2):

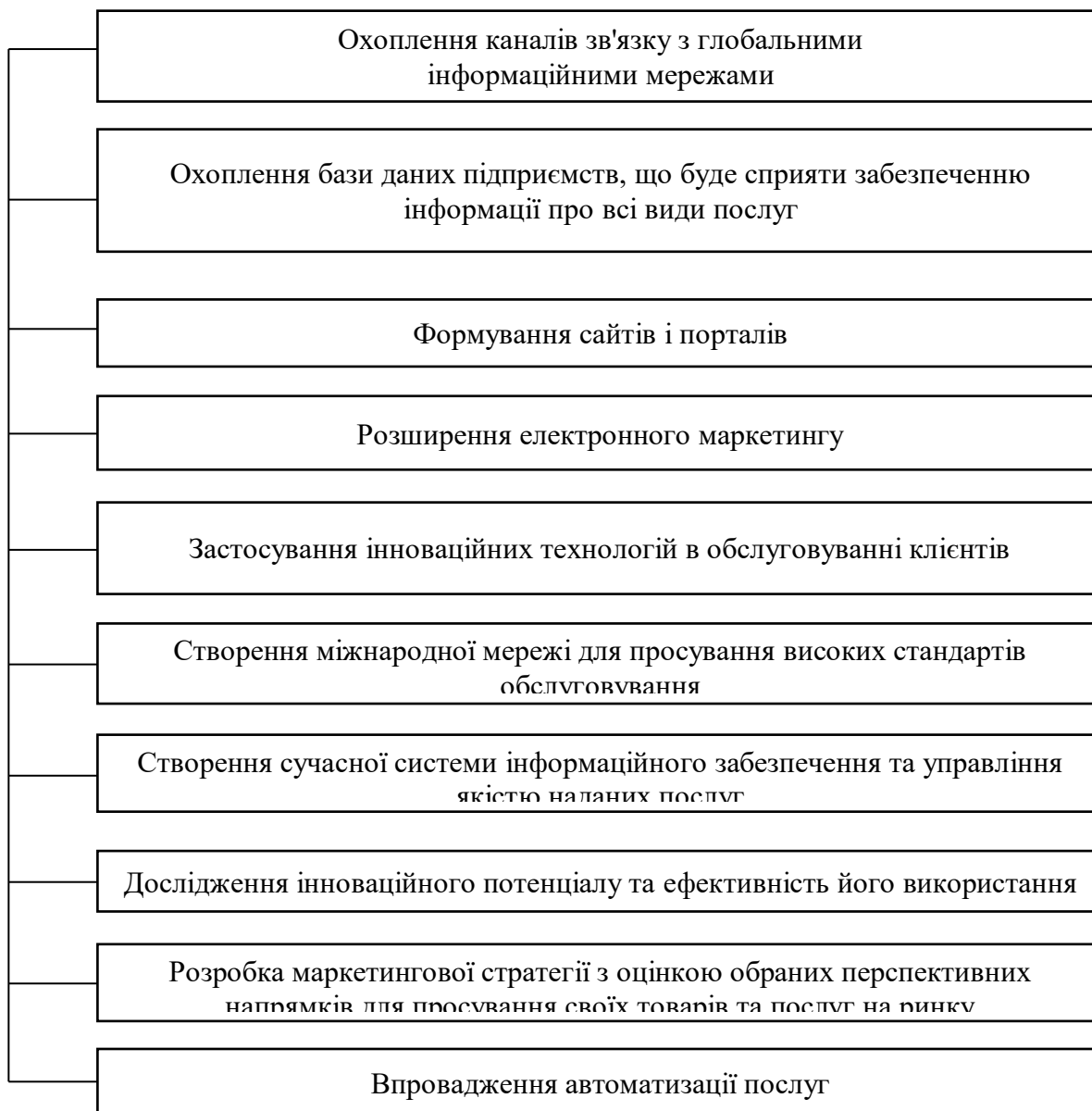

Рис. 2. Напрями інформаційних технологій для сфери гостинності

Джерело: створено автором на основі [4]

Однією з головних змін, що відбулися під впливом цифрових технологій, є впровадження систем онлайн-бронювання та електронних платформ. Завдяки таким сервісам, як Booking.com, Airbnb, Expedia, Galileo, Amadeus, споживачі отримали можливість легко і швидко бронювати номери в готелях або

бронювати столики в ресторанах через Інтернет. Це збільшило доступність послуг, а також дозволило клієнтам порівнювати ціни, залишати відгуки та отримувати рекомендації від інших користувачів [2].

Таблиця 1

Сервіси онлайн-бронювання

Платформа	Опис
Booking.com	Сервіс для бронювання готелів, квартир, апартаментів та іншого житла. Також пропонує оренду автомобілів і квитки на авіарейси. Відомий своєю великою базою даних житла та можливістю безкоштовного скасування бронювання на багатьох об'єктах.
Airbnb	Платформа для оренди приватного житла (квартир, будинків, кімнат) від власників. Популярна серед тих, хто хоче пожити у місцевих жителів та знайти унікальне житло. Має систему відгуків та рейтингів для орендодавців і орендарів.
Expedia	Один з найбільших сервісів для бронювання авіаквитків, готелів, автомобілів, круїзів та інших туристичних послуг. Надає можливість комбінованих пакетів (наприклад, авіаквитки + готель) зі знижками.
Amadeus	Глобальна дистрибутивна система, яка об'єднує пропозиції від авіакомпаній, готелів, залізничних компаній, круїзних операторів тощо. Використовується як онлайн, так і туристичними агентами для управління бронюваннями. Має широку базу даних для міжнародних подорожей.

Джерело: сформовано автором самостійно.

У готельно-ресторанній індустрії інтеграція технологій активно розвивається, зокрема, через використання чат-ботів та розумних роботів. Чат-боти в ресторанах полегшують процес перегляду меню, замовлення страв, бронювання столиків і оплати рахунків. Також компанія Hilton нещодавно ввела в експлуатацію розумного робота, здатного розуміти людську мову і відповідати на запитання гостей.

Сучасні споживачі, звиклі до використання гаджетів у повсякденному житті, очікують зручності та безперешкодної комунікації через цифрові платформи, що спонукає гравців галузі шукати нові технологічні рішення для поліпшення сервісу. Розвиток технологій дозволяє вводити такі інновації, як «розумні» номери, роботи і віртуальна реальність, які раніше здавалися чимось з області фантастики, але зараз активно впроваджуються в бізнес.

Крім того, технологічні рішення, як-от CRM-системи, сприяють більш ефективному управлінню персоналом не тільки в великих мережах, але й у малих закладах. Ці системи допомагають краще організувати роботу персоналу та покращити комунікацію з гостями, що забезпечує вищу якість обслуговування і сприяє задоволенню потреб клієнтів.

Сьогодні показує, що вплив цифрових технологій дозволяє в дуже стислі терміни отримати або опрацювати необхідну інформацію. Найдієвішим та динамічним трендом комунікації майбутнього визначено мобільні застосунки та мобільні додатки (25 % всіх продаж у сфері туризму приходиться на мобільні застосунки). Підтримання соціальних комунікацій в Інтернеті є одним з найефективніших майданчиків для просування майже будь-якого бізнес-

продукту. Щодо готельної індустрії, то SMM є дієвим інструментом для комунікації та продажів, що забезпечує аналіз основних показників ефективності, а саме: аналіз змін кількості підписників та кількості відвідин сайту; керування репутацією; збільшення впізнаваності бренду; аналіз кількості показів, коментарів та реакцій; ремаркетинг.

Технології «Блокчейн» у сфері індустрії гостинності визначається функціональними можливостями обробки, зберігання інформації та ідентифікації клієнтів.

Роботизація – електромеханічні та віртуальні агенти, які автоматизують операційні процеси та операції (розроблення та вибір туристичного маршруту, готелю, бронювання, поселення, хаускіпінг, управління тарифами та завантаженням); в майбутньому – використання інтелектуальних роботів, які будуть розуміти та спілкуватись з людьми, шукати та обробляти інформацію, розробляти альтернативи управлінських рішень, у т.ч. у сфері туризму.

Програми ідентифікації обличчя – цифрові системи, які фіксують достовірність присутності та ідентифікації особи на основі біометричної інформації людини, дозволяють зменшити потребу у документах, що підтверджують особу, оплату товарів і послуг, прискорити та спростити процедури митних формальностей, поселення, реєстрації на транспорті тощо[4].

Висновок: Індустрія гостинності є однією з провідних і найбільш динамічних галузей економіки. Щодня відкриваються різноманітні заклади, яким в умовах гострої конкуренції потрібно просувати власні продукти та послуги. Цифрові технології стали потужним інструментом трансформації готельно-ресторанного бізнесу в Україні, дозволяючи суттєво підвищити ефективність управління, покращити якість обслуговування клієнтів та забезпечити конкурентні переваги на ринку. Системи онлайн-бронювання, автоматизація бізнес-процесів, цифровий маркетинг і персоналізація послуг є ключовими елементами, що сприяють розвитку цього сектора.

Список використаних джерел

1. Олійник Н. Ю. Цифрові послуги як інновації в сфері гостинності. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства*. 2022. С. 668–671. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/olijnyk6.htm
2. Пищуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти:
3. електронне видання. Київ: Центр Разумкова. 2020. 274 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf
4. Камушков О., Жилко О., Незвещук-Когут Т. Технології автоматизації
5. системи управління у закладах ресторанного господарства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1737>
6. Zakharova T. The importance of information technology for forecasting the activities of the
7. enterprise in the tourism business. *Three Seas Economic Journal*. 2022. Vol. 3, № 3. С. 28-34. DOI: doi.org/10.30525/2661-5150/2022-3-5
8. Тищенко С. Цифрові технології в індустрії гостинності. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка, 2021. Вип. 7. С. 131–139. DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.7.16>

Любов СОРОЧАН*,
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті досліджено проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та виявлено основні перешкоди, що зумовили відставання туристичної галузі від світових стандартів. Визначено, що основною проблемою функціонування ринку туристичних послуг в Україні – є складна соціально-економічна ситуація та військовий конфлікт на території держави.*

***Abstract.** The article examines the problems and prospects of the development of tourism in Ukraine and reveals the main obstacles that caused the tourism industry to lag behind world standards. It is shown that the main problem of the functioning of the tourist services market in Ukraine is the complex socio-economic situation and the military conflict on the territory of the state.*

Вступ. Туризм є однією з найбільш динамічних галузей економіки, що сприяє соціально-економічному розвитку країн. Україна, з її багатою культурною спадщиною, природними ресурсами та різноманіттям ландшафтів, має великий потенціал для розвитку туристичної індустрії. Однак, існуючі проблеми стримують цей процес. У статті розглядаються основні проблеми, що перешкоджають розвитку туризму в Україні, а також перспективи його подальшого зростання.

Виклад основного матеріалу. Туризм – це однією з найбільш потужних галузей світової економіки, яка охоплює широкий спектр діяльностей, пов'язаних з подорожами та відпочинком. Він охоплює не лише відвідування нових місць, а й глибоке занурення в культуру, традиції та спосіб життя інших народів. Варто зазначити, що сучасний туризм почав формуватися у ХІХ столітті з розвитком залізниць і пароплавів, що сприяло подорожам не лише в середині країни, а й за її межами. Після Другої світової війни туризм став масовим явищем завдяки зростанню добробуту населення, розвитку авіації і збільшенню кількості туристичних послуг.

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Оксана ТАБЕНСЬКА

Необхідно зазначити, що в туризмі є свої певні недоліки, та переваги. На сучасному етапі сфера туризму в Україні трансформується враховуючи реалії та безпекові фактори. Одна з прибуткових в минулому галузей, вона отримала негативні виклики пандемії COVID-19, а згодом і наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Стабільний глобальний порядок, який був створений після Другої світової війни давав можливість вибудувати певні аспекти, методи, принципи діяльності світового господарства. Розвиток міжнародного, регіонального, внутрішнього туризму забезпечував стабільні надходження до державних і місцевих бюджетів.

В умовах сьогодення, світ має визнати помилки, проаналізувати проблеми, що виникли і продовжувати інноваційні напрямки діяльності для створення безпечного, вільного, якісного простору для споживачів товарів і послуг. Необхідно досліджувати зарубіжний досвід країн, які успішно подолали кризові явища і адаптувалися, знайшли нестандартні рішення та забезпечили безпеку для персоналу, мешканців міста, туристів та відвідувачів закладів.

Інноваційні технології в туризмі розглядаються в сучасній науці в контексті розвитку регіональних туристичних дестинацій – територій, де функціонує вільна сукупність підприємств і груп, які реалізують спільні інтереси через часткову взаємодію між собою, своєрідних одиниць бізнесу, які, завдяки певним чинникам і наявності спеціалізованої інфраструктури, стають або можуть стати центрами концентрації важливих туристичних потоків [1, с.77-84].

Надання Україні статусу кандидата до вступу в Європейський Союз відкриває нові можливості для розвитку різних секторів суспільної практики, водночас використання даних можливостей передбачає нове бачення діяльності різних структур, не просто оновлення їх функціоналу, а змістовне перезавантаження характеру взаємодій центральної ролі державницьких інституцій в країні та повноважень територіальних громад.

У сенсі швидкого оберту коштів і представленні позитивного іміджу країни, туризм має унікальний об'єднуючий потенціал, що спрощує державний вибір між інвестиціями у пріоритетні та прибуткові галузі. Практично усі важливі для України питання: протидія монополізації капіталу, боротьба з корупцією, ефективність у запозиченні закордонного досвіду, підвищення життєвих стандартів і укріплення громадянського суспільства – усе це може бути втілено у розгортанні туристичних практик, а оптимізація взаємодій різних інституцій, узгодження адміністративної, економічної, культурної політики в перспективі – стати моделлю для вирішення аналогічних завдань іншими сферами життєдіяльності соціуму [2, с. 17-19].

Отже, створюючи комфортні умови приємну атмосферу затишку, якісне обслуговування, смачні вишукані страви, ми забезпечуємо закладу харчування повагу відвідувачів та конкурентоспроможність на ринку. «Сучасний турист доволі обізнаний і досвідчений, а отже – вимогливий. Ми маємо постійно розвиватися, щоб виправдати його очікування», – повідомила співрозробниця

«Вінницького стандарту гостинності» – спеціалістка зі створення та впровадження стандартів Оксана Марусич. За її словами, Вінниця – комфортне й затишне місто, що має конкурентні переваги й передумови, які дають змогу відійти від старих моделей спілкування у сфері гостинності та побудувати нову сервіс-комунікацію з туристом.

Піраміда цінностей носіїв «вінницького стандарту гостинності» відображена на (рис. 1.).

*Рис. 1. Піраміда цінностей носіїв «Вінницького стандарту гостинності»
Джерело: сформовано автором на основі [3].*

Зважаючи на неспростовність тверджень про те, що гастротуризм є мультикомпонентним напрямом бізнесу, який органічно інтегрує культурний, економічний, сакральний та, власне гастрономічний компоненти, а гастрономічні спеціалітети – новим питанням розвитку української гастрономії, необхідно звернути увагу на розвиток гастротуризму на Поділлі. Вдалим прикладом продукту – регіонального гастрономічного спеціалітету та базового інгредієнту страв, що формують гастрономічний бренд туристичної дестинації, є, згідно досвіду апробованого у Вінницькій області, вишня.

Вишня – найасоційованіший з Вінницею атрибут. За свідченням авторів ідеї, вишневі дерева ростуть у майже кожному Вінницькому дворі; у Вінниці є мікрорайон «Вишенька»; «Дерево свободи» – пам’ятник Героям Небесної Сотні у Вінниці це також вишня [4].

Вишня – це історична назва садиби, на території якої знаходиться Національний музей-садиба М.І. Пирогова. В в меморіальному будинку, музейному парку постійно, враховуючи необхідні заходи безпеки, відбуваються

культурні та мистецькі заходи, зокрема «Пироговський пікнік».

Зазначимо, що викладачі кафедри бізнесу та сфери обслуговування та студенти спеціальностей «Туризм та рекреація» та «Готельно-ресторанна справа» Вінницького національного університету співпрацюють з Департаментом маркетингу міста та туризму та Вінницькою асоціацією гостинності «ХлібСіль», в особі Інни Кривешко, під час організації різнопланових заходів, а також проєкту «Пироговський пікнік».

Заслуговує на увагу досвід, який розвивають у місті Вінниці. «Вінницький стандарт гостинності» насправді є універсальним, і його має змогу застосовувати будь-який підприємець, чи працівник галузі, хто так чи інакше взаємодіє з гостями, а саме: розповідає, презентує, пригощає, розміщує, організовує, надає приміщення.

Стандарт впроваджений у роботу як індустрії подій, так і туристичних компаній. І саме зазначений механізм дає змогу створювати «додану вартість» – він стосується не лише готельно-ресторанного бізнесу.

Надалі спільно з асоціацією гостинності «ХлібСіль» і спілкою «Стіна» розвивається взаємодія ключових суб'єктів туристичного ринку й допомагати їм у перехресних продажах і промоції, формуванні спільних продуктів [5].

Висновки. Отже, дослідження проблем та перспектив розвитку туристичної сфери в кризових умовах досить актуальне і потребує зважених підходів. Цікавим є досвід розвитку туризму в Подільському регіоні.

В діяльності туристичної сфери відбулися зміни, які спонукали працівників галузі узагальнити попередній досвід, змінити пріоритети і звернути особливу увагу саме на внутрішній туризм.

Список використаних джерел

1. Юрчишина Л.І. Дестинація як основа регіонального розвитку туризму. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2017. № 4 (60). С. 77-84. URL: https://ev.nmu.org.ua/index.php/uk/archive?arh_article=1062
2. Федорченко В.К., Федорченко-Кутуєв Н.В., Василець О.І. Туризм – потенціал відновлення та модернізації українського суспільства. *Вісник НТУУ КПІ*. 2022. № 4 (56). С.17-19. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/269585>. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269585](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269585).
3. Табенська О.І. Розвиток інтеграційних процесів у туристичній сфері. *Монографія*. Твори. 2022. 332 с.
4. Церклевич В.С. Онищук М.І. Шпаковський С.М. Культурні детермінанти еволюції гастрономічних спеціалітетів: до питання формування гастрономічного бренду Поділля. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 1 (01). С. 67-75. URL: <https://transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/12>
5. Вінницький стандарт гостинності: програма посилення конкурентоспроможності туристичної індустрії Вінниці. URL: <https://stina.org.ua/vinnytskyj-standart-gostynnosti-programa-posylennya-konkuren-tospromozhnosti-turystychnoyi-industriyi-vinnytsi/>

Ілона ТЕЛЯТНИК*,
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

***Анотація.** У статті розглядаються проблеми та перспективи залучення інвестицій в аграрний сектор України в умовах післявоєнного відновлення. Зокрема, аналізується роль інвестицій як ключового фактора економічного зростання, модернізації виробництва, впровадження новітніх технологій та підвищення ефективності агропромислового комплексу. Визначено основні чинники, які стримують інвестиції, зокрема військово-політична ситуація, законодавча нестабільність, корупція. Висвітлено переваги АПК, такі як родючі ґрунти та транспортна інфраструктура, надано рекомендації щодо підвищення інвестиційної привабливості.*

***Annotation.** The article discusses the problems and prospects of attracting investment in the agricultural sector of Ukraine in the context of post-war recovery. In particular, the role of investment as a key factor in economic growth, modernization of production, introduction of new technologies and improving the efficiency of the agro-industrial complex is analyzed. The main factors that hinder investment are identified, in particular the military-political situation, legislative instability, corruption. The advantages of the agro-industrial complex, such as fertile soils and transport infrastructure, are also highlighted, and recommendations for increasing investment attractiveness are provided.*

Вступ. Аграрний сектор України відігравав ключову роль у формуванні економічного потенціалу країни, забезпечуючи значну частку валового внутрішнього продукту та експорту. Проте військові дії, які розгорнулися на території України, серйозно вплинули на цей сектор. Порухнені виробничі процеси, знищені інфраструктурні об'єкти що значно ускладнило аграрну діяльність, що вимагає нових підходів до відновлення та розвитку галузі в післявоєнний період.

Залучення інвестицій у повоєнний аграрний сектор є критично важливим для відбудови економіки та забезпечення продовольчої безпеки не лише України, але й світу в цілому. Однак, на цьому шляху існує ряд проблем, серед яких правова невизначеність, зруйнована інфраструктура, питання земельних

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

відносин та ризики, пов'язані з політичною та економічною нестабільністю. Разом з тим, перспективи для інвесторів є досить привабливими, оскільки аграрна галузь має значний потенціал зростання завдяки родючим ґрунтам, експортним можливостям та зростаючому попиту на сільськогосподарську продукцію на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне реформування економіки України та її регіонів неможливе без масштабних інвестицій, які являють собою найважливіший фактор економічного зростання й відновлення, що забезпечує можливість модернізації діючих виробництв, створення і впровадження новітньої техніки і технологій, сучасних систем організації та управління економічними процесами, якісного відновлення ринкової інфраструктури. Провідну роль у цьому процесі повинно відігравати оптимальне використання інвестицій, як внутрішніх так і зовнішніх [1].

Основні проблеми залучення інвестицій в аграрний сектор економіки можна виділити на державному, регіональному рівнях та на рівні окремих аграрних підприємств (рис. 1).

Рис. 1. Основні проблеми залучення інвестицій в аграрний сектор економіки

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Агропромисловий комплекс країни має всі необхідні передумови для широкого залучення як власних так і іноземних інвестицій, проте існує ряд причин, які перешкоджають надходженню інвестицій в аграрний сектор України.

До переліку факторів, які стримують приплив іноземних інвестицій, а точніше бажання розвинених країн інвестувати в Україну, належать:

- військово-політична ситуація в країні, спричинена повномасштабним вторгненням та веденням активних бойових дій;
- нестабільність і невизначеність у законодавчих діях, зміни в податковій політиці;
- проблема логістики та провадження експортно-імпортних операцій;
- нестабільність економічної системи в умовах дії воєнного стану, що проявляється через пониження позицій український товарів та послуг на міжнародному ринку;
- забрудненість екосистеми, зниження різня родючості ґрунтів;
- неконвертованість національних валют;
- комерційна, юридична нестача ринкової інформації;
- високий рівень корупції, що зменшує або ж унеможлиблює повністю бажання потенційних іноземних інвесторів залучати фінансові ресурси;
- складний бюрократичний механізм, що супроводжується складністю у процесі отримання дозволів/ліцензій [5].

Усі вищеозначені фактори здійснюють негативний вплив на інвестиційну привабливість України з боку іноземних інвесторів [3]. Агропромисловий комплекс України є потужною галуззю національної економіки, що характеризується значним інвестиційним потенціалом на міжнародній арені. Розглянемо обсяги інвестування в програми агросектору в країнах ЄС (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги інвестування в розвиток АПК європейських країн, 2020-2021 рр.

Країна	Об'єм залученого капіталу, млн. євро	% від загального обсягу фінансування ЄС
Бельгія	648	0,7
Болгарія	2367	2,4
Чехія	2306	2,3
Данія	919	0,9
Німеччина	9446	9,5
Іспанія	8297	8,4
Франція	11385	11,5
Італія	10444	10,5
Литва	1613	1,6
Латвія	1076	1,1
Угорщина	3431	3,5
Нідерланди	765	0,8
Словаччина	1560	1,6
Польща	8698	8,8
Румунія	8128	8,2

Джерело: сформовано автором на основі [8].

Розглянувши стан залучення фінансових ресурсів в АПК європейських країн, можна зробити наступні висновки: найбільше фінансування аграрного сектору здійснюється такими країнами як Франція (11385 млн. євро), Італія (10444 млн. євро) та Німеччина (9446 млн. євро). Незначні обсяги залучення капіталу залучають Бельгія (648 млн. євро) та Нідерланди (765 млн. євро).

У більшості європейських країн реалізовується практика інвестування фінансових ресурсів в АПК через спеціальні програми розвитку. Дані програми спрямовані на перспективний розвиток аграрного сектору та на вирішення екологічних, природоохоронних та соціальних проблем. До прикладу, станом на 2022 рік у Франції діє 30 програм розвитку, націлених на розвиток агробізнесу, в Італії функціонує 23 таких програми, в Іспанії 19 програм, в Німеччині 15 програм [4].

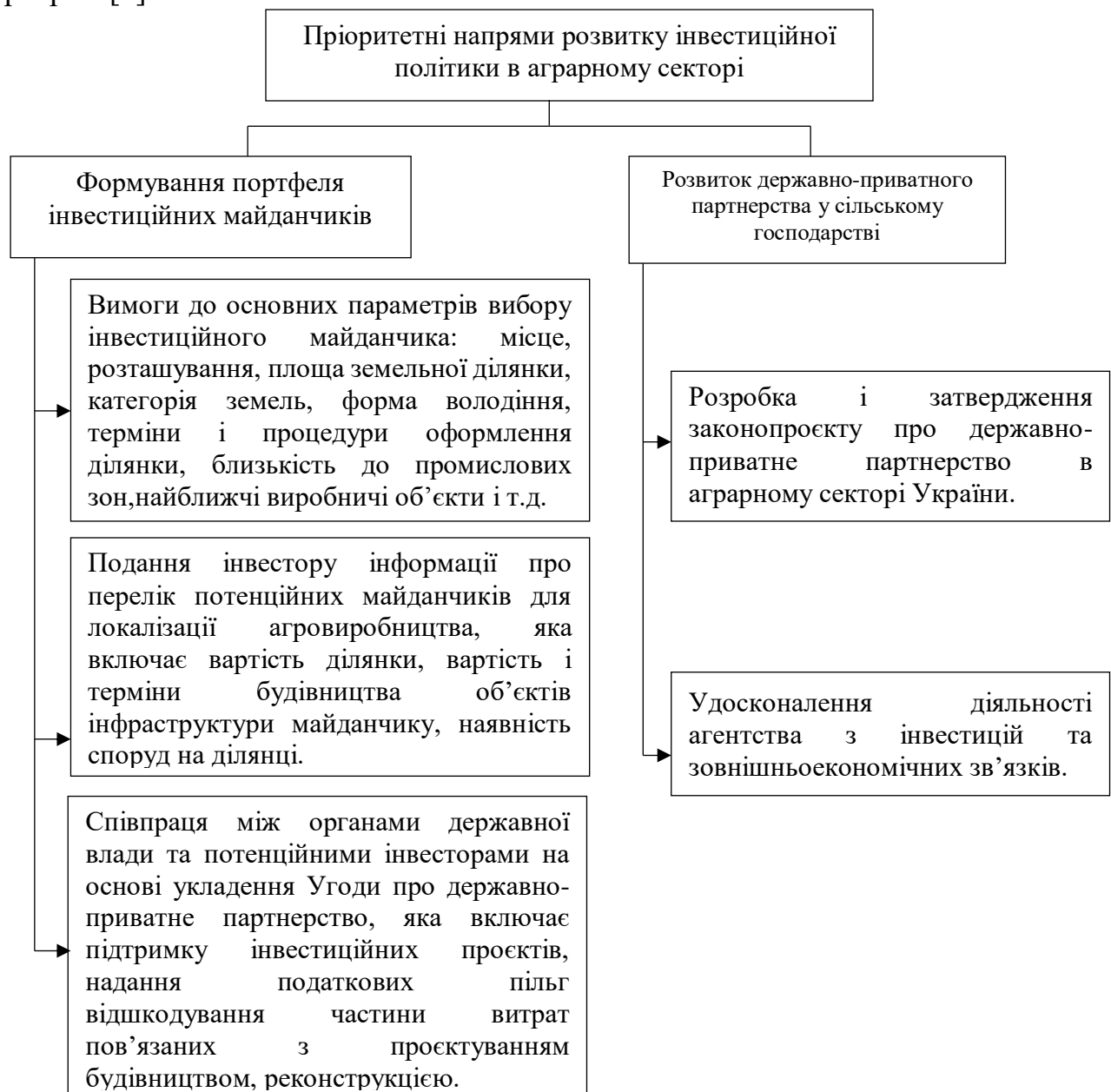

Рис. 2. Пріоритетні напрями в залученні інвестиційних ресурсів в аграрне виробництво

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Дослідивши фактори, що впливають на зниження інвестиційної привабливості, систематизовано рекомендації щодо зростання інвестиційної привабливості та збільшення обсягів залучення інвестиційних ресурсів:

- розроблення законодавчої бази, яка б сприяла зниженню рівня корупції та покращення прав інвесторів;
- адаптація системи правосуддя відповідно до європейських стандартів;
- розмежування політичних і бізнес-інтересів для зменшення олігархії;
- зниження податкового навантаження, при багаторазовому реінвестуванні в національну економіку [7];
- продовжити роботу в частині налагодження логістичних шляхів;
- сприяти виявленню та усуненню потенційних інвестиційних ризиків тощо.

Аби зробити агропромисловий комплекс України привабливим для інвесторів, необхідна активна участь держави у вигляді створення сприятливих ринкових механізмів, зниження інвестиційних ризиків, збільшення потоку капіталу з інших галузей в аграрний сектор.

Висновки. Ефективна інвестиційна політика в аграрному секторі дасть змогу забезпечити вихід українського АПК із фінансової, матеріальної та технологічної кризи. Представники державної влади мають виконувати завдання щодо стандартизації чинного законодавства, модернізації податкової та кредитної політики для аграрного сектору, пошуку шляхів вирішення політичної нестабільності та постійної боротьби з корупцією та злочинністю. Лише формування та реалізація чіткої антикризової стратегії може забезпечити виконання всіх вищезазначених завдань, а сільськогосподарське виробництво стане однією з найперспективніших галузей сільського господарства України, що, в свою чергу, неодмінно приверне увагу іноземних інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Гук О., Мохонько Г., Шендерівська Л. Тенденції інвестування в Україні. Економіка та суспільство. 2021. № 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-35>
2. Лоза С. Інвестування в Україні: основні тенденції, проблеми та перспективи активізації. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 2. С. 297–306.
3. Різник Д.. Інвестиційна діяльність в Україні після повномасштабного вторгнення в Україну. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-60>.
4. Світові моделі підтримки сільського господарства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html> (дата звернення: 30.09.2024).
5. Стащук О., Деркач О., Лозовик В. Інвестиційний клімат України та напрями його покращення. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 2023. № 1(33), С. 52–60.
6. Хаєцька О.П. Інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 2 (68). С. 123-141.
7. Strategy Europe 2014-2022. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm (дата звернення: 30.08.2023).

Анна ТРИГУБЕНКО*,
студентка 1 року навчання,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ШЛЯХИ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Анотація. У статті розглядаються актуальні проблеми тіньової економіки та можливі шляхи її подолання. Тіньова економіка виступає серйозним викликом для сучасного суспільства, оскільки негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни, знижує рівень державних доходів та підриває довіру до державних інституцій. Тому пропонуються конкретні стратегії боротьби з тіньовою економікою, такі як покращення податкової політики, зміцнення антикорупційних заходів та розвиток прозорих бізнес-процесів.

Abstract. The article examines the current problems of the shadow economy and possible ways to overcome it. The shadow economy is a serious challenge for modern society, as it negatively affects the socio-economic development of the country, reduces the level of state revenues and undermines trust in state institutions. Therefore, specific strategies to combat the shadow economy are proposed, such as improving tax policy, strengthening anti-corruption measures, and developing transparent business processes.

Вступ. Тіньова економіка є однією з найбільших проблем сучасних держав, оскільки вона впливає на усі сфери суспільного життя. Це явище охоплює широкий спектр нелегальних економічних операцій, таких як ухилення від сплати податків, корупція, нелегальна зайнятість та інші види діяльності, які не враховуються офіційною статистикою. Тіньова економіка призводить до значних фінансових втрат для держави, зменшуючи її бюджетні надходження, послаблюючи соціальну справедливість та створюючи нерівні умови для розвитку бізнесу. Окрім цього, вона сприяє формуванню корупційної культури та підриває довіру громадян до державних інституцій.

В умовах глобалізації та розвитку інформаційних технологій проблема тіньової економіки стає ще більш актуальною. Ефективна боротьба з тіньовими економічними процесами є важливою передумовою для забезпечення стійкого економічного зростання та соціального добробуту. У зв'язку з цим, дослідження шляхів зменшення масштабів тіньової економіки є надзвичайно важливим завданням для науковців, урядових структур та міжнародних організацій.

Виклад основного матеріалу. Тіньова економіка — це сукупність

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

економічної діяльності, яка здійснюється поза межами офіційної державної системи обліку та регулювання. Ця діяльність включає операції, що не відображаються в офіційній статистиці, зокрема ухилення від сплати податків, нелегальне працевлаштування, контрабанду, корупційні угоди та інші нелегальні або неформальні види бізнесу. Тіньова економіка є серйозною проблемою для економіки будь-якої держави, оскільки зменшує податкові надходження до бюджету, підриває конкуренцію на ринку та сприяє корупції. Тіньовий сектор економіки існує в будь-якій країні незалежно від рівня розвитку національної економіки. Проте в одних країнах тіньова економіка перебуває на рівні, що не має суттєвого впливу на економіку (5-12% ВВП), а в інших — згубно впливає на всі соціально-економічні процеси (понад 30% ВВП). До другої категорії країн, на жаль, належить і Україна, обсяг тіньової економіки якої, згідно з даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, протягом 2010-2020 рр. коливався в межах 34-43%.

Процес тінізації економічних відносин в Україні розпочався ще в радянські часи і набрав обертів під час перебудови (1985-1991 рр.). Після проголошення незалежності Україна успадкувала вже розвинений тіньовий сектор. Активне поширення тіньової економіки в перші роки незалежності було викликане відсутністю науково обґрунтованої концепції ринкових реформ, яка б враховувала український менталітет та культурні особливості, що не були розроблені вітчизняними економістами, соціологами, культурологами та політологами.

Тіньова економіка ще в другій половині ХХ століття стала предметом масштабних досліджень як для вітчизняних, так і для зарубіжних науковців. У цей період з'явилася значна кількість наукових публікацій з питань тіньової економіки, зокрема одна з перших статей американського економіста П. Гутманна «Підпільна економіка». У 1983 році в Белефельді відбулася перша міжнародна конференція з проблем тіньової економіки, на якій було представлено близько 40 доповідей. Крім того, на початку 80-х років урядами та парламентами низки країн були створені спеціальні робочі групи для вивчення масштабів і тенденцій розвитку тіньової економіки.

Варто зазначити, що термін «тіньова економіка» не використовується в усіх країнах. У багатьох країнах вживаються інші терміни, такі як «неофіційна економіка», «паралельна економіка», «економіка чорного ринку», «друга економіка», «фіктивна економіка», «підпільна економіка» та «неврахована економіка». Водночас, досі не існує чіткого визначення поняття «тіньова економіка» і її структурних елементів. [2]

Причинами виникнення тіньової економіки є:

1. Високий рівень податків та регуляцій. Великі податкові ставки і складні адміністративні процедури спонукають суб'єктів господарювання уникати офіційного регулювання та працювати нелегально.
2. Корупція та слабка правова система. Недосконалість правового регулювання і корумповані державні органи сприяють розвитку тіньових схем.
3. Низький рівень зайнятості та оплата праці. Відсутність можливостей

для офіційного працевлаштування змушує людей шукати роботу у неформальному секторі.

4. Відсутність довіри до держави. Низька довіра до інституцій влади, недостатня прозорість економічних процесів також сприяють розвитку тіньових відносин.

Пріоритетами детінізації економіки у контексті реалізації економічних реформ є легалізація фінансових потоків та ринку праці.

Проведення необхідних реформ є ключовим для детінізації економіки. Це може включати:

Посилення ринкового регулювання економіки та проведення антикорупційної реформи.

Потрібно замінити існуючу радянську систему регулювання економіки новою, з удосконаленою структурою та принципами. Реформування повинні торкнутися органів влади та регуляторних актів, які сприяють надмірній бюрократизації. Підвищення ефективності роботи державних органів і покращення законодавчого забезпечення підприємницької діяльності зменшить стимули до тіньової діяльності та поліпшить контроль за тіньовими операціями.

Податкова реформа має бути спрямована на реалізацію таких пріоритетів:

- забезпечення однакових умов оподаткування для всіх суб'єктів господарювання;
- зменшення податкового навантаження;
- забезпечення ефективного податкового адміністрування та стабільності державних фінансів [3].

Реформа банківської системи. Поширення безготівкових розрахунків дозволить ефективніше контролювати джерела доходів і виявляти факти витрат, що перевищують доходи. Дослідження Ф. Шнайдера підтверджують негативну кореляцію між частотою електронних платежів та тіньовою економікою [5]. Внесення змін до законодавства щодо розкриття інформації про кінцевих власників банків та небанківських фінансових установ. Підвищення прозорості діяльності Національного банку України в контексті рефінансування банків та гнучкого валютного курсоутворення. Відмова від націоналізованих банків, які є комерційно життєздатними та можуть бути продані за справедливою вартістю. Протидія впливу капіталу за кордон та розбудова ефективної системи повернення активів, отриманих злочинним шляхом [3].

Реформа ринку праці. Передумовою детінізації ринку праці є реформа пенсійної системи. Існуюча система пенсійного забезпечення не створює стимулів для детінізації ринку, оскільки відрахування до пенсійного фонду є занадто високими на фоні незадовільної системи пенсійного забезпечення. Це призводить до значних видатків з державного бюджету на покриття дефіциту Пенсійного фонду. Для бізнесу важливе посилення адміністративних заходів щодо ухилення від оформлення трудових відносин та сплати податків і страхових внесків.

Для працівників важливо перерозподілити податкове навантаження між працівником і роботодавцем, зменшивши його загальну величину. Це можливо

лише за умови зміни рівня єдиного соціального внеску (ЄСВ) та податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), при цьому підприємства мають підвищити офіційну середню заробітну плату. Лише за умови солідарної відповідальності можна досягти цієї мети. Для державних органів важливе дотримання норм Податкового кодексу.

Судова реформа повинна бути спрямована на забезпечення гарантій справедливого суду, виконання судових рішень, захист прав власності та боротьбу з рейдерством. Реформа має на меті зменшення корупції, підвищення професіоналізму судових та правоохоронних органів, посилення незалежності від політичних процесів та забезпечення прозорості й неупередженості судових процесів [3].

Висновки. Боротьба з тіньовою економікою в Україні є надзвичайно актуальним завданням, що потребує комплексного підходу та зусиль з боку держави, бізнесу та суспільства. Тіньова економіка завдає серйозної шкоди не лише економічному розвитку, але й соціальній стабільності, сприяє корупції та порушує конкурентні умови на ринку.

Для досягнення ефективної детінізації економіки слід:

1. Здійснити реформи в законодавчій та податковій сферах, спрощуючи процедури оподаткування та усуваючи їх заплутаність.

2. Впровадити сучасні електронні системи для адміністрування податків і реєстрації бізнесу, що знижує можливості для корупції.

3. Провести інформаційні кампанії для підвищення обізнаності підприємців про ризики тіньової економіки та переваги легалізації бізнесу.

4. Підвищити прозорість державних фінансів і контроль за витрачанням бюджетних коштів, щоб зміцнити довіру громадян до державних інститутів.

5. Розширити співпрацю з міжнародними організаціями для обміну досвідом і залучення інвестицій, сприяючи стабілізації економічної ситуації в країні.

Ці заходи допоможуть створити сприятливе середовище для легального ведення бізнесу та зміцнення економіки України.

Список використаних джерел:

1. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf.

2. LB.ua («Лівий Берег») – одне з топових українських ЗМІ, з 2009 року висвітлює суспільно-політичні події в Україні. URL: <https://lb.ua/about>.

3. Супрунова І.В. Державна політика у сфері детінізації національної економіки як структурної складової державної безпеки: монографія. Житомир. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/arefSuprunova.pdf>.

4. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2016 р. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Download?id=03bb37c9-4771-43ab-b2a9-821009f0f407>

5. Schneider F. The Shadow Economy in Europe, 2021. Chicago, Illinois: A.T. Kearney, 2021.

Катерина ФЕДОРОВА*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглядається особливості здійснення вантажних перевезень в Україні та те, яким чином активні воєнні дії на її території вплинули на цю галузь. Був проведений аналіз того, як змінився обсяг вантажних перевезень з початку повномасштабного вторгнення. Проаналізовано переваги та недоліки основних видів вантажних перевезень та окреслено перспективи розвитку галузі. Запропоновано напрямки, якими варто рухатися при формуванні сучасної та конкурентоспроможної галузі вантажних перевезень в Україні.*

***Abstract.** This article explores the peculiarities of cargo transportation in Ukraine and examines how active military operations on its territory have impacted this industry. An analysis was conducted to assess how the volume of cargo transportation has changed since the onset of full-scale invasion. The advantages and disadvantages of the main types of cargo transportation were analyzed, and prospects for the industry's development were outlined. Directions for shaping a modern and competitive cargo transportation industry in Ukraine are proposed.*

Вступ. Транспортна промисловість і зокрема здійснення вантажних перевезень є одним із найважливіших секторів економіки. До неї входять авіакомпанії, залізниці, морське та автомобільне перевезення, логістичні фірми, а також ті, які надають транспортну інфраструктуру. Перевезення товарів є значущою частиною економіки кожної країни. Ключ до успіху в бізнесі який займається вантажними перевезеннями - це надання найбільш доступних за вартістю, гнучких і ефективних послуг. Тому компанії з перевезення повинні спрямовуватися на останні транспортні тенденції, впроваджувати інновації та дотримуватися стратегій, які допоможуть випередити інших гравців на ринку вантажних перевезень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вантажні перевезення є важливим сектором економіки будь-якої країни. Вони забезпечують безперебійне функціонування підприємств, торгівлі та інших галузей. В Україні вантажні перевезення є однією з найбільших галузей економіки, на яку припадає близько 10% ВВП. Проте у країні, яка веде війну, економіка стає однією з головних жертв конфлікту. Війна в Україні завдала значного удару по ланцюгам

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Денис ТІТОВ

поставок в усьому світі. Україна є важливим постачальником сировини та готових товарів для багатьох країн, і для прикладу блокада її морських портів призвела до значних перешкод у здійсненні вантажних перевезень, що дало свої негативні наслідки як для внутрішньої економіки так і для світових товарних ринків.

Основні фактори, що впливають на вантажні перевезення в Україні під час війни:

– Блокада морських портів. Україна є одним з найбільших експортерів зерна, олії та інших сільськогосподарських продуктів. Блокада морських портів призвела до зупинки експорту цих товарів, що призвело до зростання цін на світовому ринку.

– Руїнування транспортної інфраструктури. Військові дії призвели до руїнування мостів, доріг та залізничних колій. Це ускладнює та уповільнює перевезення вантажів.

– Зростання витрат на перевезення. Зниження пропозиції та зростання попиту на транспортні послуги призвели до зростання цін на перевезення.

Повномасштабне вторгнення мало значний вплив на обсяги вантажних перевезень. Якщо за підсумками 2021 року Україна наростила вантажні перевезення на 3,3% у порівнянні з 2020 роком – до 619,9 млн т. Перевезення залізничним транспортом зросли на 2,9% р./р. – до 314,3 млн т, а автомобільним – на 16,2% р./р., до 222,6 млн т. Але ситуація кардинально змінилася у 2022 році, обсяг вантажних перевезень в Україні за підсумками року скоротився на 49,8% у порівнянні з 2021 роком – до 317,2 млн т. Перевезення залізничними шляхами за рік становили 150 млн т, що на 52,1% менше у порівнянні з 2021 роком. Обсяги перевезень автомобільним транспортом впали на 22% р./р. – до 175 млн т, повітряним транспортом на 85% р./р. – до 15 млн т. На 61% р./р. впали обсяги перевалки вантажів у портах – до 59 млн т [1].

Для кращого розуміння зміни обсягу вантажних перевезень у 2022 році, варто розглянути аналітику зміну цього обсягу в розрізі кожного місяця (рис. 1).

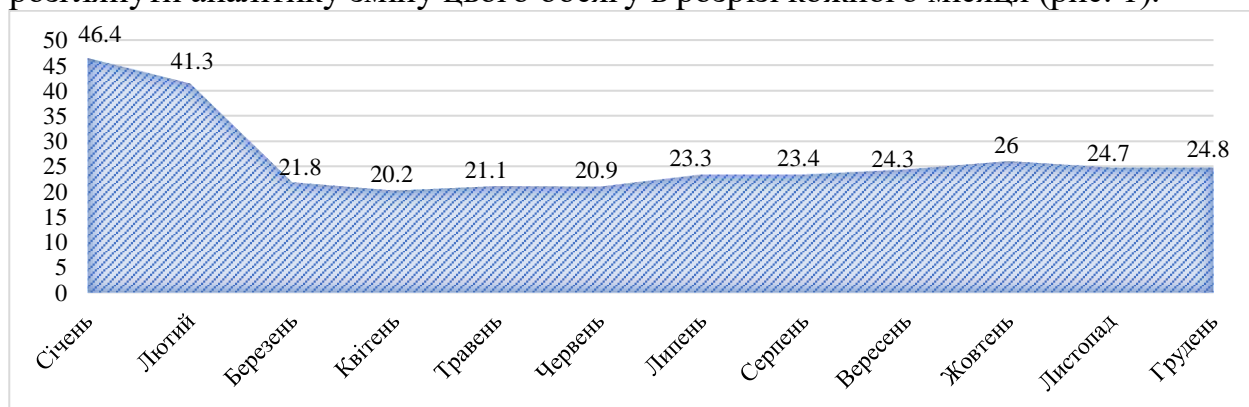

Рис. 1. Обсяг вантажних перевезень за 2022 р., млн т.

Джерело: складено автором на основі [2].

У лютому обсяг перевезень вантажів скоротився лише на 2,4% порівняно з 2021 роком, а у березні зменшився вже більш ніж удвічі – на 56,7%. У квітні обсяг вантажних перевезень впав на 60,1%, у травні – на 58,9%, у червні – на

58,5%, у липні – на 57,2%, у серпні – на 58,4%, у вересні – на 56,6%, у жовтні – на 52,4%, у листопаді – на 56,7%, у грудні – на 55,1% [2]. Як бачимо в порівнянні з 2021 роком в розрізі місяців, обсяг в 2022 році подекуди скорочувався на 60%, що звичайно є надзвичайно критичним для галузі.

Попри не саму просту ситуацію, нам необхідно продовжувати розвиватися, формувати вже зараз стратегії розвитку галузі вантажних перевезень та оцінювати які ж перспективи ми будемо мати після нашої перемоги. Варто зазначити що сама галузь є багатогранною та в ключає в себе велику кількість різновидностей. В сучасних реаліях певні види є більш успішнішими іншій навпаки. Доцільним є розгляд основних видів вантажних перевезень та оцінка їх переваг та недоліків, аби розуміти їх перспективність (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки основних видів вантажних перевезень

Вид	Переваги	Недоліки
Автомобільні перевезення	- Зниження витрат на утримання складів та обробку	- Затрати на пальне та утримання транспортних засобів
	- Гнучкість у виборі партнерів та постачальників	- Затори на дорогах та можливість аварій
	- Швидка реакція на зміни у попиті на ринку	- Потреба в регулярному технічному обслуговуванні транспорту
Залізничні перевезення	- Зменшення витрат на пальне порівняно з авто	- Залежність від ринкових цін на залізничні послуги
	- Здатність перевозити великі обсяги вантажів	- Потреба в великих інвестиціях у розвиток інфраструктури
	- Зменшення ризиків витрат на ремонт автотранспорту	- Обмежена гнучкість маршрутів та доставка до віддалених місць
Морські та річкові перевезення	- Низькі витрати на транспортування на великі відстані	- Довгі часи доставки та витрати на утримання портових структур
	- Здатність перевозити великі контейнерні обсяги	- Високі витрати на страхування вантажів
	- Зменшення ризиків втрати товарів під час перевезення	- Вплив погодних умов на регулярність перевезень
Повітряні перевезення	- Швидка доставка вантажів	- Високі витрати на авіаційне пальне та обслуговування
	- Глобальна доступність	- Обмежена вантажопідйомність літаків та високі вартості перевезення
	- Можливість перевезення швидко знищуваних товарів	- Залежність від погодних умов та аеропортової інфраструктури
Трубопровідні перевезення	- Низькі витрати на експлуатацію системи	- Великі капіталовкладення у будівництво та утримання трубопроводу
	- Висока пропускна здатність та продуктивність системи	- Обмежена гнучкість та можливості маршрутизації
	- Зменшення ризиків втрати товарів під час перевезення	- Залежність від розвиненості та безпеки трубопровідної інфраструктури
Мультимодальні перевезення	- Ефективне управління витратами та логістикою	- Високі витрати на інтеграцію різних систем та технологій
	- Зменшення часів доставки та покращення сервісу	- Складність координації різних видів транспорту
	- Можливість оптимізації маршрутів та ресурсів	- Вартість інфраструктури для забезпечення мультимодальності

Джерело: сформовано автором.

Загальна підсумкова характеристика різних видів вантажних перевезень

вказує на те, що кожен вид має свої унікальні переваги та недоліки. Вибір конкретного виду перевезень може залежати від ряду факторів, таких як тип вантажу, відстань перевезення, час доставки, фінансові можливості та екологічні аспекти. Перспективність кожного виду є унікальною, проте щоб її реалізувати в Україні то необхідні відповідні дії (рис. 2).

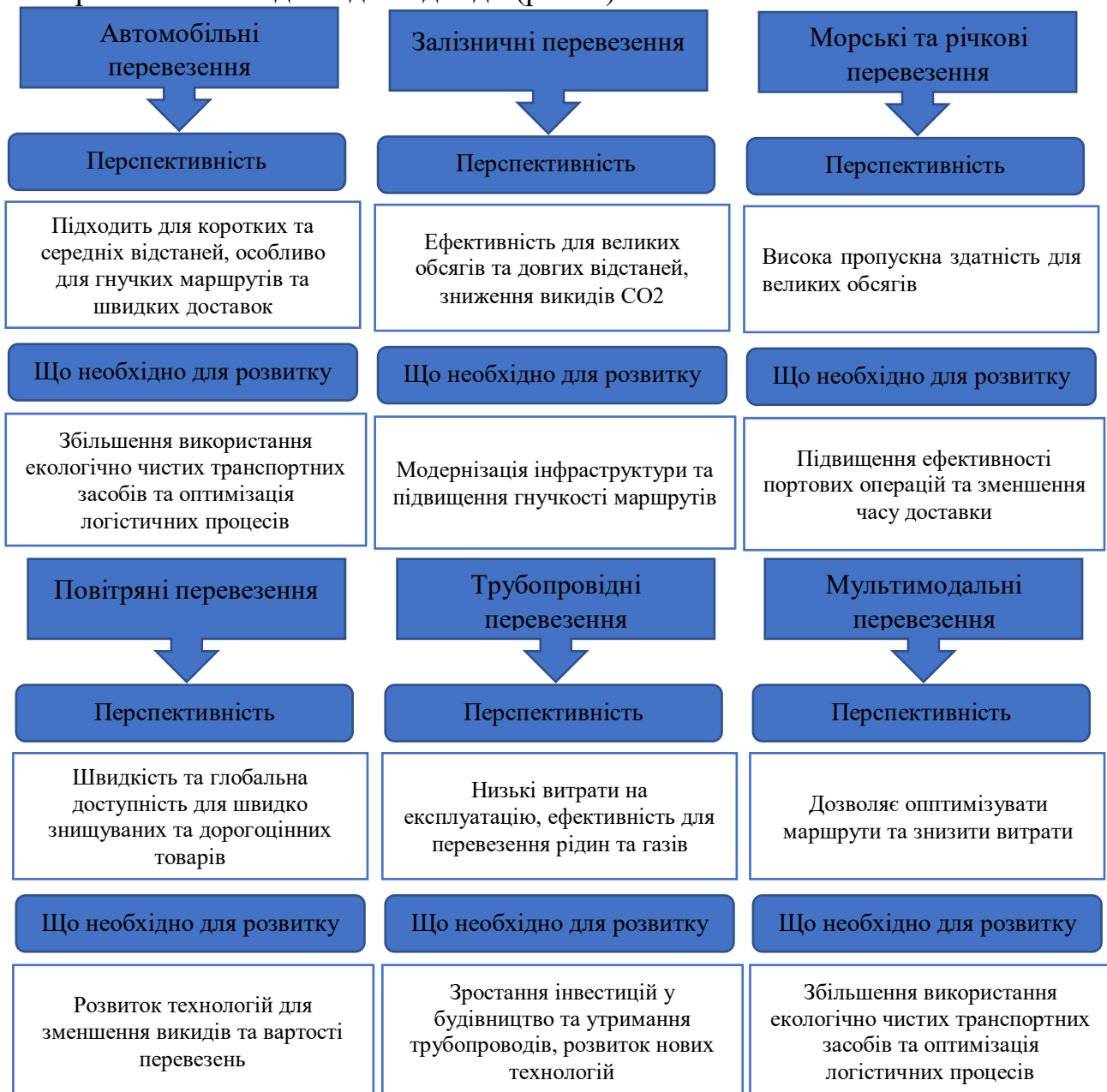

Рис. 2. Перспективи розвитку основних видів вантажних перевезень
Джерело: сформовано автором.

Якщо оцінювати перспективність розвитку вантажних перевезень в Україні на найближчі роки пов'язані з такими факторами:

- Інтеграція України до світової економіки. Україна має великий потенціал для розвитку торгівлі з іншими країнами, що призведе до зростання обсягів вантажних перевезень.
- Розвиток промисловості та сільського господарства. Успішне зростання

цих галузей економіки також буде сприяти розвитку вантажних перевезень.

- Впровадження інноваційних технологій. Автоматизація та цифровізація транспортної галузі дозволять підвищити ефективність вантажних перевезень та знизити витрати.

В післявоєнний час, як зазначають експерти, усі проєкти які пов'язані з вантажними перевезеннями мають бути переглянуті з урахуванням поточних реалій, а саме потреб післявоєнного відновлення енергетичної, транспортної, цивільної інфраструктури. І тут основним підходом має бути формування абсолютно нової, сучасної та енергоефективної інфраструктури, а не латання дірок у старій [3].

Зростання обсягів вантажних перевезень в майбутньому в Україні буде зумовлено, перш за все, інтеграцією країни до світової економіки. Україна має вигідне географічне положення, що дозволяє їй виступати транзитним хабом для вантажів, що прямують з Європи до Азії та навпаки. Крім того, Україна має розвинену промисловість та сільське господарство, які також потребують транспортування вантажів. Для ефективного розвитку вантажних перевезень і реалізації усіх наявних перспектив нам необхідно слідувати світовим трендам в цій галузі та впроваджувати їх на нашому внутрішньому ринку. Структура вантажопотоків в Україні варто змінюватися в бік зростання частки контейнерних перевезень. Контейнерні перевезення є більш ефективними, ніж перевезення вантажів у відкритому вигляді, оскільки дозволяють перевозити різноманітні вантажі в уніфікованих контейнерах.

Висновки. Усі ті види вантажних перевезень, що ми розглянули постійно взаємодіють між собою та формують основну структуру на ринку, при цьому сам ринок створює умови для розвитку вантажних перевезень в Україні, адаптація до яких дозволить країні зберігати конкурентоспроможність на світовому ринку та сприяти її економічному розвитку. Для реалізації перспектив розвитку вантажних перевезень в Україні необхідно забезпечити розвиток інфраструктури. Важливим є модернізація автомобільні дороги, залізничних колій та морських портів. Надважливим є створення сприятливих умов для бізнесу. Необхідно спростити процедури отримання дозволів на перевезення вантажів та врегулювати питання оподаткування. Реалізація цих заходів дозволить Україні створити ефективну транспортну систему, яка відповідатиме потребам сучасної економіки та спрости та підвищить ефективність усіх наявних видів вантажних перевезень.

Список використаних джерел:

1. Колісниченко В. Вантажні перевезення в Україні за підсумками 2022 року скоротились удвічі. *GMK Center*. URL: <https://gmk.center/ua/news/vantazhni-perevezennya-v-ukraini-za-pidsumkami-2022-roku-skorotilis-udvichi/>.
2. Як повномасштабна війна вплинула на обсяги перевезень в Україні. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/31/infografika/ekonomika/yak-povnomasshtabna-vijna-vplynula-obsyahu-perevezen-ukrayini>.
3. Андріанов В. Можливості сьогодення та що очікує на логістику України. *European Business Association*. URL: <https://eba.com.ua/mozhlyvosti-sogodennya-ta-shho-ochikuye-na-logistyku-ukrayiny/>.

Ірина ШАРКО*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

***Анотація.** У статті проаналізовано підходи до трактування фінансового планування з точки зору різних науковців. Запропоновано розглядати фінансове планування на підприємстві як інструмент зменшення фінансових ризиків в процесі ведення господарської діяльності та забезпечення належного рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання. Наголошено, що в систему показників фінансових планів на підприємстві варто включати не лише прогнозування майбутніх значень показників прибутковості (як основної мети ведення бізнесу), а й показників, що забезпечують рівень платоспроможності та структури капіталу.*

***Abstract.** The article analyzes approaches to the interpretation of financial planning from the point of view of various scientists. It is proposed to consider financial planning at the enterprise as a tool for reducing financial risks in the process of conducting business activities and ensuring the appropriate level of financial security of the business entity. It is emphasized that the system of indicators of financial plans at the enterprise should include not only forecasting future values of profitability indicators (as the main goal of conducting business), but also indicators that ensure the level of solvency and capital structure.*

Вступ. Фінансове планування як важлива складова механізму фінансової системи та одна із функцій управління підприємством набуває актуальності за сучасних умов, коли суттєвим для діяльності є вплив глобалізації, поступової інформатизації суспільства та його інноваційного розвитку.

Фінансове планування є ключовою ланкою всього процесу, робить можливим втілити стратегічні задуми підприємства через розробку конкретних планів дій на плановий період - точно розрахувати ефективність наявних ресурсів, кінцевий економічний та фінансові результати.

Використання механізмів фінансового планування дає можливість підприємству досягти довгострокових позитивних результатів, що сприяє зміцненню фінансового стану підприємства та стійкості його становища на ринку.

* Науковий керівник: PhD, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

Вклад основного матеріалу. Фінансове планування - процес розробки конкретного плану фінансових заходів. Економічна наука виділяє кілька видів фінансового планування (рис. 1).

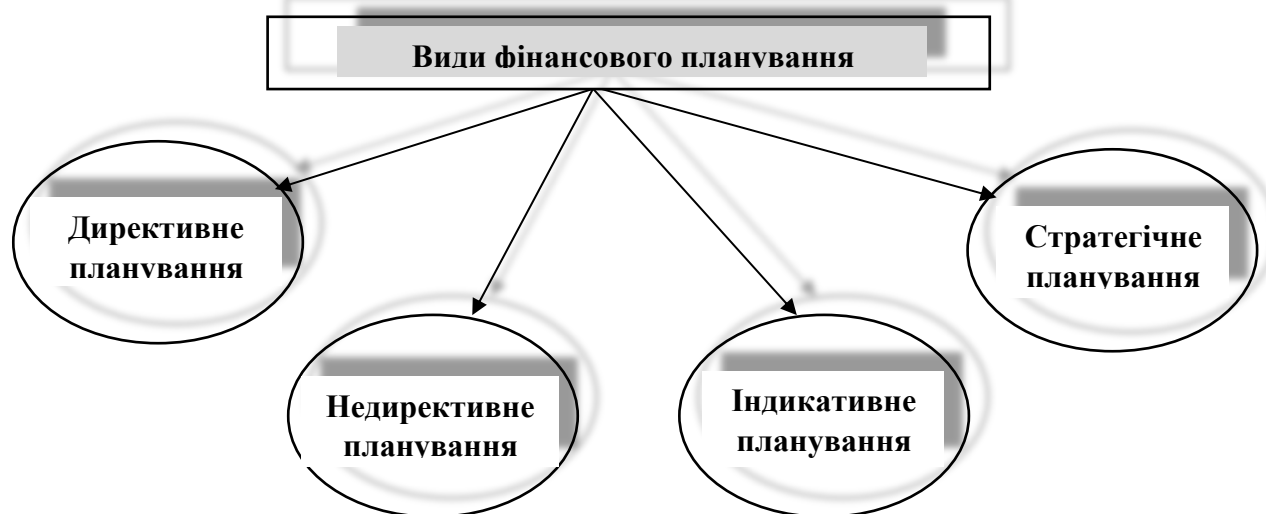

Рис. 1. Види фінансового планування

Джерело: сформовано за результатами дослідження.

Директивне (адміністративно-командне) планування має такі ознаки: власність засобів виробництва є державною; план втілює державну стратегію і пріоритети в розподілі ресурсів і доходів визначенні темпів економічного росту; виконання планів обов'язкове, державне управління за допомогою економічних стимуляторів; відсутня автономія підприємств, що виключає прийняття їх рішень при плануванні [4].

Не директивне планування – це система планового господарства, яка використовується в перехідному періоді від директивної до ринкової економіки. При такому плануванні народногосподарський план є орієнтиром для окремих господарських одиниць, діяльність яких регулюється з центру за допомогою побічних економічних методів, наприклад заходів фінансової та кредитно-грошової політики [5; 8].

Індикативне планування характерне для змішаної економіки, де переважає приватна власність на засоби виробництва. Це елемент економічної політики держави, мета якої – здійснити вплив на діяльність господарських структур. Виконання індикативних планів для підприємств приватного сектора необов'язкове, а для підприємств, що знаходяться в державній власності, план може ставити певні обмеження [1; 3].

Стратегічне планування може бути розділене на загальне укрупнене (рамкове) і програмне. Завдання першого – визначення цілей: планування росту на довгострокову перспективу, пристосування до структурних зрушень, отримання необхідного прибутку. Завдання другого – визначення конкретної структури виробництва, вибір ринків збуту тощо [2; 7]. Стратегічне планування обов'язкове тільки для великих підприємств. Його часові горизонти збігаються з періодами довгострокового планування. На рис. 2 наведено види принципів фінансового планування, серед яких варто виокремити принцип пристосування

до потреб ринку.

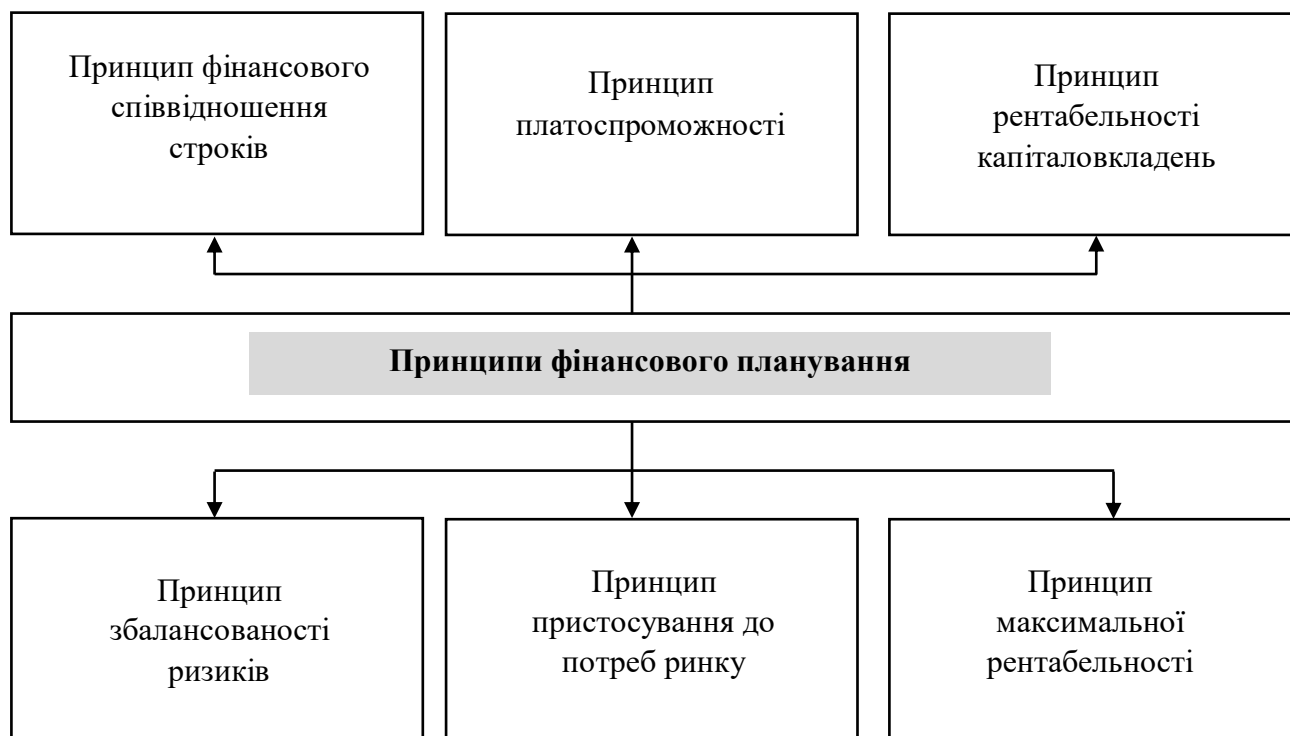

Рис. 2. Види принципів фінансового планування

Джерело: сформовано за результатами дослідження.

Фінансове планування на підприємстві являє собою складний процес і включає наступні етапи:

1. *Аналіз фінансової ситуації* – аналізуються фінансові показники діяльності підприємства за попередній період. Використовують дані фінансової документації: бухгалтерського балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів. Проведений аналіз дозволяє оцінити фінансові результати діяльності підприємства та визначити проблеми, що стоять перед ним [6].

2. *Розробка загальної фінансової стратегії підприємства* – проводять розробку фінансової стратегії та фінансової політики за основними напрямками фінансової діяльності підприємства, складають основні прогностичні документи, які стосуються перспективних фінансових планів.

3. *Складання поточних фінансових планів* – уточнюють і конкретизують основні показники прогностичних фінансових документів за допомогою складання поточних фінансових планів.

4. *Коригування, ув'язування і конкретизація фінансового плану* - передбачає ув'язування показників фінансових планів з виробничими, комерційними, інвестиційними та іншими планами і програмами, що розробляються на підприємстві [5].

5. *Розробка оперативних фінансових планів* – здійснюють оперативне фінансове планування, яке визначає розробку поточної виробничої, комерційної та фінансової діяльності підприємства і впливає на кінцеві фінансові результати його діяльності у цілому.

б. *Аналіз і контроль виконання фінансових планів* – відбувається визначення фактичних кінцевих результатів діяльності підприємства, порівняння їх із запланованими показниками, виявлення причин відхилень від планових показників, розробці заходів щодо усунення негативних явищ.

Фінансове планування – це процес визначення фінансових цілей і розробки стратегій для їх досягнення. Існують різні методи фінансового планування, які допомагають управляти фінансами як на індивідуальному, так і на корпоративному рівні (табл. 1).

Таблиця 1

Основні методи фінансового планування

№	Назва методу	Сутнісна характеристика
1	Бюджетування	Це основний метод фінансового планування, який передбачає складання плану доходів та витрат на певний період (зазвичай на місяць або рік). Він дозволяє контролювати свої витрати і забезпечувати, щоб доходи перевищували або дорівнювали витратам. • Особисте бюджетування – для контролю особистих фінансів. • Корпоративне бюджетування – для управління грошовими потоками компанії.
2	Касовий метод планування	Він полягає у відстеженні реальних надходжень та витрат грошей, без врахування майбутніх зобов'язань. Підходить для малого бізнесу або індивідуальних підприємців, які не мають складних фінансових операцій.
3	Метод прогнозування грошових потоків	Даний метод передбачає оцінку та прогнозування майбутніх грошових потоків, що дозволяє краще планувати інвестиції, витрати та надходження. Він часто використовується в бізнесі для визначення ліквідності та потреби у фінансуванні.
4	Метод інвестиційного планування	Планування інвестицій включає визначення найкращих способів розміщення коштів для досягнення фінансових цілей. Це можуть бути: акції, облігації, нерухомість, пенсійні плани.
5	Метод планування фінансових резервів	Цей метод полягає в накопиченні резервного фонду, який використовується в непередбачених ситуаціях (наприклад, втрати роботи, кризи на ринку). Оптимальним вважається наявність резерву, який покриє витрати на 3–6 місяців.
6	Метод оптимізації податків	Передбачає планування таким чином, щоб мінімізувати податкове навантаження. Це може включати вибір оптимальних податкових схем, інвестицій у податково пільгові активи тощо.
7	Цільове планування	Включає визначення конкретних фінансових цілей (наприклад, купівля житла, навчання дітей або накопичення на пенсію) і створення плану досягнення цих цілей.
8	Метод багатосценарного планування	Передбачає розробку кількох сценаріїв розвитку подій (найгірший, оптимальний, найкращий) і підготовку до них, що дозволяє адаптувати свої дії в умовах нестабільності.
9	Метод управління активами та зобов'язаннями	Це більш складний метод, який використовують компанії для контролю над ліквідністю, прибутковістю та ризиками, пов'язаними з активами та зобов'язаннями.

Джерело: сформовано за результатами дослідження.

Кожен метод може бути адаптований під конкретні фінансові потреби, і часто вони використовуються разом для досягнення максимального результату.

Висновки. Отже, фінансове планування є важливою частиною досягнення стратегічних цілей. Воно координує різні фінансові цілі та узгоджує їх з іншими цілями та забезпечує ефективний механізм управління фінансовою системою підприємства. Основною метою планування витрат є: забезпечення оптимізації раціонального використання фінансових ресурсів підприємства, дотримання необхідних величин прибутку й рівня рентабельності. Крім того, важливим питанням фінансового плану є забезпечення раціональності фінансового плану та його реальності. Фінансове планування потрібне: для аналізу фінансово економічного стану підприємства, подальшого прогнозування фінансових показників, а також для перерозподілу всіх ресурсів надалі. Всі ці показники дають змогу підприємству отримати орієнтовний фінансовий план, з метою подальшого прогнозу продажів та похідних витрат на виробництво, реалізацію та розширення ринків збуту товарів. Здійснення фінансового планування доходів має йти у тісному взаємозв'язку з інвестиційною стратегією підприємства, базовою стратегією розвитку підприємства, залежати від стадії життєвого циклу суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел:

1. Бердар М.М. Фінанси підприємств. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2010. 352 с.
2. Єрмоленко О.А., Григоренко К.О. Фінансове планування в умовах невизначеності. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. №49. С. 230–232.
3. Мазур Д.В. Фінансове планування діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 6. Т. 1. С. 55–59.
4. Плюта Ю.С., Батрак І.О., Тарасенко І.О. Фінансове планування на підприємстві та напрями його вдосконалення. *Формування ринкових відносин*. 2014. №7(158). С. 56–58.
5. Телишевська Л.І., Андрущенко Н.П., Сергеев С.С. Фінансове планування як передумова фінансової стабільності підприємства. *Механізм регулювання економіки*. 2013. № 2. С. 71–77.
6. Білик М. Д., Беялов Т. Е. Фінансове планування на підприємстві : навчальний посібник. Київ : ПанТот, 2015. 435 с.
7. Партін Г. О., Загородній А. Г. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 379 с.
8. Томашук І.В., Томашук І.О. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-64>
9. Томашук І.В., Томашук І.О. Кредитування аграрних підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 7. С. 74-84. DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-7-11>

Маріна ШЕВЧУК *,
студентка 2 курсу магістратури,
факультету економіки, інформаційних технологій та
сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

***Анотація.** В статті розглянуто вплив війни на діяльність закладів ресторанного бізнесу в країні. Звернено увагу на особливості значних змін у сфері обслуговування, через військовий конфлікт, особливо в контексті процесів відновлення. Проаналізовано досвід ресторанних закладів харчування з метою подальшого удосконалення ведення власного бізнесу у кризовий період. Досліджено ключові виклики та тенденції розвитку ресторанного бізнесу в сучасних умовах. Визначено, що в подальшому відновленню такого бізнесу в Україні сприятиме використання інноваційних технологій, підтримка міжнародних спільнот та активна інвестиційна політика.*

***Abstract.** The article examines the impact of the war on the activities of restaurant business establishments in the country. Attention is drawn to the peculiarities of significant changes in the service sector due to the military conflict, especially in the context of recovery processes. The experience of relocated food establishments was analyzed in order to further improve the conduct of one's own business during the crisis period. The key challenges and trends in the development of the restaurant business in modern conditions have been studied. It was determined that the use of innovative technologies, support of international communities and an active investment policy will contribute to the further recovery of such business in Ukraine.*

Вступ. Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало викликом для всіх сфер економіки, зокрема й для ресторанного бізнесу. Заклади громадського харчування опинилися в складних умовах, пов'язаних з обстрілами, енергетичною кризою, зміною споживчих уподобань та економічними труднощами. Цей аналіз має на меті дослідити, як український ресторанний бізнес адаптувався до нових реалій, які виклики він подолав і які перспективи має в майбутньому.

Утримувати бізнес у воєнний час – складна і важлива справа. Індустрія гостинності, як одна з найперспективніших сфер розвитку та відбудови національної економіки, має продовжувати працювати та відновлюватися навіть у воєнний час.

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

Виклад основного матеріалу. Ринок ресторанів в Україні у 2024 році продемонстрував стійкість та адаптивність, незважаючи на триваючі виклики. Після значних втрат у 2022 році, галузь поступово відновлюється, хоча й зі своїми особливостями.

Незважаючи на закриття багатьох ресторанів у 2022 році, у 2023 та 2024 роках спостерігається збільшення їхньої кількості. Цей факт свідчить про оптимізм підприємців та бажання задовольнити попит споживачів. Водночас середній чек у ресторанах помітно зріс. Це пов'язано з декількома факторами: інфляцією, підвищенням вартості продуктів та послуг, а також бажанням споживачів отримати більш якісний сервіс та страви.

Відбувається переосмислення форматів ресторанів. Все більшу популярність набувають заклади з демократичними цінами, які пропонують швидке обслуговування та смачну їжу. Водночас, зростає попит на авторську кухню та нестандартні концепції. Сервіси доставки їжі продовжують активно розвиватися, що дозволяє ресторанам залучати нових клієнтів та збільшувати обсяги продажів. Споживачі все більше уваги приділяють якості продуктів, які використовують ресторани, а також рівню обслуговування. Це змушує заклади підвищувати стандарти та впроваджувати нові технології. Ринок ресторанів стає все більш сегментованим. З'являються заклади, орієнтовані на вузькі ніші: вегетаріанська кухня, безглютенові страви, здорові продукти тощо.

У 2023 році українські заклади харчування намагалися утримати ціни, зберегти команди та адаптуватися до зміни поведінки споживачів — про це свідчить дослідження від компанії з автоматизації закладів Poster. У середньому в другому півріччі 2023-го виручка закладів громадського харчування зросла на 30%, відвідуваність — на 10%, а середній чек — на 18%. Найбільш вдалим рік був для ресторанів — тут виручка збільшилася на 37%, а середній чек — на 23%. На другому місці кав'ярні — 31% і 19% відповідно. У трійці лідерів також бари — у них виручка зросла на 28%, а середній чек — на 12% [1].

Найбільших втрат війна завдала південним і східним регіонам України, де традиційно розташовувалася велика кількість промислових підприємств з більшою чисельністю населення, вищим товарообігом і, відповідно, вищими прибутками. Але ніхто не може продовжувати працювати і вести прибутковий бізнес, якщо люди гинуть від обстрілів, люди залишають свої домівки і, відповідно, роботу, а міста руйнуються і залишаються пустими. Цілком природно, що підприємства закриваються і, по можливості, переносяться в безпечніші місця. Тому багато компаній, у тому числі готельно-ресторанного бізнесу, були змушені переїхати та відновити роботу в центрі та на заході країни. За даними Інституту стратегічних досліджень, станом на 25 листопада 2022 року в безпечні регіони переїхали 772 компанії. Львівщину для переїзду обрала третина підприємців. В результаті переїзду було збережено понад 35 000 робочих місць, а ще понад 7 000 людей знайшли роботу на переміщених підприємствах.

Пропонуємо розглянути досвід релокованих закладів ресторанного господарства під час війни в Україні, щоб покращити рекомендації щодо ведення бізнесу в кризовий період.

Харківська мережа ресторанів «Квадрат». До війни мережа налічувала в Харкові понад п'ятнадцять ресторанів швидкого харчування, в меню яких переважали піца та шаурма. Станом на кінець 2022 року більшість ресторанів Харкова не працювали, але для продовження та розвитку ресторанного бізнесу власник ресторану відкрив перший ресторан у безпечнішому регіоні – Києві [2]. Знадобилося два місяці та багато грошей, щоб знайти лише одне місце. Актуальним фактом мережі ресторанів «Квадрат» є те, що їх цех з виробництва фірмових коржів для піци досі знаходиться в Харкові та працює там. Всю продукцію щовечора везуть з Харкова до Києва, де щоранку отримують свіжі коржі для піци. Це підтримує бізнес і дає робочі місця у воєнному Харкові. Крім того, цінова політика залишається досить демократичною, адже ціна половини піци в київському ресторані коштує в середньому 65 грн.

Кафе «ХА», Харків. Заклад, власником якого є внутрішньо переміщена особа з Харкова, в основному розвивав діяльність барів та кафе із сезонними стравами в парках відпочинку та скверах міста [3]. З початком повномасштабної війни власник переніс свій бізнес до Києва і ризикнув відкрити своє перше кафе, вклавши в це велику суму грошей, половину з яких склав кредит. Заклад відкрили у травні 2022 року, а станом на лютий 2023 року власник мережі ресторанів «ХА» стверджує, що заклад уже окупився б, якби підприємець не вирішив розширити бізнес. Сьогодні в Києві працює чотири ресторани, і ресторатор не планує зупинитися, а продовжує розширювати та інвестувати у свій ресторанний бізнес, тим самим сплачуючи податки та забезпечуючи вкрай необхідні робочі місця. Мотивом такого прагнення бути успішним є перемога та допомога Збройним Силам України.

На основі аналізу діяльності закладів ресторанного господарства, яким вдалося відновити свою роботу, ми виявили наступні проблеми, з якими стикаються підприємства:

1) безпека (постійні обстріли, повітряні тривоги та відключення електроенергії створили загрозу для життя та здоров'я працівників і відвідувачів закладів);

2) логістика (перебої з постачанням продуктів, палива та інших необхідних ресурсів ускладнили роботу ресторанів);

3) зміна споживчих звичок (зменшення купівельної спроможності населення, зміна смакових уподобань та переорієнтація на більш домашню кухню);

4) персонал (мобілізація чоловіків, виїзд частини персоналу за кордон та труднощі з пошуком нових працівників);

5) економічні труднощі (інфляція, девальвація гривні та зростання цін на продукти та енергоносії).

Майбутній успіх галузі залежить від здатності компаній адаптуватися до нових реалій. Надзвичайно важливим є впровадження інноваційних рішень, спрямованих на забезпечення безпеки, комфорту та індивідуального підходу до кожного клієнта. Способи адаптації включають створення нового продукту та послуги, спрямованих на задоволення поточних потреб ринку, а також

розширення цільової аудиторії та активного використання маркетингових стратегій.

Нижче в таблиці наведено пріоритетні напрямки адаптації ресторанних підприємств в Україні.

Таблиця 1

Пріоритетні напрямки адаптації ресторанних підприємств

Напрямок	Засоби	Характеристика
Бізнес-туризм	Високошвидкісний Wi-Fi, наявність численних розеток, спеціально обладнані приміщення для відеоконференцій та інших робочих завдань тощо	У зв'язку з популяризацією віддаленої роботи на тлі війни, ресторанному бізнесу слід адаптуватися шляхом створення умов для роботи та відпочинку одночасно. Наприклад, додатковою зручністю для сучасного гостя може стати коворкінг-кафе. Такий підхід дозволяє залучати гостей, які працюють віддалено та потребують відповідних умов для ефективної роботи.
Внутрішній туризм	Створення турів вихідного дня, рекламування місцевих визначних пам'яток та додаткових послуг, таких як сніданки, дитячі кімнати тощо.	З огляду на обмеження на виїзд за кордон, вагоме значення набули внутрішні подорожі. Для закладів громадського харчування важливо розробляти спеціальні пропозиції для місцевих мешканців, пропонуючи короткострокові відпочинки у межах міста чи регіону.
Цифровізація	Впровадження мобільної реєстрації та безконтактних платежів	Підвищення рівня цифровізації та безконтактних послуг стає необхідністю, яка не лише підвищує комфорт гостей, але й відповідає сучасним вимогам безпеки та ефективності.
Персоналізація	Попередні запити на улюблені напої, страви або додаткові послуги тощо.	Інтеграція індивідуального підходу до обслуговування гостей є важливою з огляду на зміну загального психологічного стану клієнтів. Цей підхід підвищує рівень задоволеності гостей і сприяє формуванню лояльності.
Есенціалізм	Організація екскурсій, заходів, майстер-класів, пов'язаних з місцевою культурою, історією, мистецтвом.	Наразі існує запит суспільства на створення унікальних вражень для гостей. У такому контексті важливою стає концепція мінімалізму та раціонального використання ресурсів, що передбачає створення затишного та функціонального середовища без зайвої розкоші.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Велика кількість представників готельно-ресторанного бізнесу наразі працює над впровадженням нових шляхів адаптації до сучасних економічних

умов і наслідків війни. Одним з основних напрямків є запуск нових продуктів на ринок. З огляду на зміну економічної ситуації, заклади переорієнтовуються на надання послуг, які відповідають актуальним потребам. Наприклад, забезпечення військових, підтримку тилу, а також послуги з харчування та проживання для спеціальних категорій населення, що стали надзвичайно важливими в умовах війни [5].

Крім того, підприємства активно додають нові послуги та змінюють наявні продукти, щоб задовольнити нові потреби своїх клієнтів. Популярним наразі стало впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності, таких як розвиток персоналу, підтримка Збройних Сил України, надання знижок для військових, а також організація заходів для біженців. Така тенденція обумовлена тим, що важливою складовою адаптації є забезпечення безпеки та психологічної підтримки клієнтів, що стає особливо актуальним у воєнний час [6].

Отже, тільки з впровадженням інтегрального підходу до адаптації, підприємства ресторанного господарства зможуть ефективно реагувати на виклики та забезпечувати стабільний розвиток в складних умовах сучасного бізнес-середовища.

Висновок. Український ресторанний бізнес продемонстрував неймовірну стійкість та здатність адаптуватися до нових умов. Незважаючи на всі труднощі, заклади громадського харчування продовжують працювати, створювати робочі місця та забезпечувати людей смачною їжею. Майбутнє ресторанного бізнесу в Україні залежить від багатьох факторів, включаючи тривалість війни, темпи відновлення економіки та зміну споживчих уподобань. Однак, можна з упевненістю сказати, що українські ресторатори знайдуть сили та можливості для подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Yak ukrainskyi restorannyi biznes adaptuietsia do vyklykiv viiny: doslidzhennia [How the Ukrainian restaurant business adapts to the challenges of war: a study] (2020). URL: <https://business.rayon.in.ua/news/547964-yak-ukrainskiy-restorannyi-biznes-adaptuetsya-do-viklykiv-viyni-doslidzhennya>.
2. We realized what freedom is. The stories of three establishments that relocated to Kyiv. URL: https://tvoemisto.tv/en/news/we_realised_what_freedom_is_the_stories_of_three_establishments_th_at_relocated_to_kyiv_145677.html.
3. Kafe «Kha» z kvadratnoiu pitsoiu na Sahaidachnoho [Cafe «Ha» with square pizza on Sahaidachnoy] (2022). URL: <https://www.the-village.com.ua/village/food/food-news/332591-kafe-ha-z-kvadratnoyu-pitsoyu-na-sagaydachnogo>.
4. Готельна індустрія: тренди якісного сервісу у 2023 році. Дія.Бізнес. 2023. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/antikrizovi-risenna/gotelna-industria-trendi-akisnogo-servisu-u-2023-roci>.
5. Три стратегії адаптації бізнесу до умов війни. Kyivstar Business Hub. 2022. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/try-strategiyi-adaptaciyi-biznesu-do-umov-vijny>.
6. Як розвивати бізнес в Україні у 2023 році. InProject HUB. 2023. URL: <https://inproject.org/ukrayinskiybiznes-pid-chas-viynu/>

Ольга ЮЩУК*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглядаються основні аспекти формування та використання трудового потенціалу підприємства як одного з ключових факторів його розвитку. Висвітлено значення трудового потенціалу для забезпечення продуктивності праці. Розглянуто основні чинники, що впливають на ефективність використання трудового потенціалу в сучасних умовах господарювання. Здійснено аналіз методів оцінки ефективності трудового потенціалу. Запропоновано шляхи підвищення ефективності використання трудового потенціалу.*

***Abstract.** The article examines the main aspects of the formation and utilization of a company's labor potential as one of the key factors in its development. The significance of labor potential in ensuring labor productivity is highlighted. The main factors influencing the efficiency of labor potential utilization in modern economic conditions are considered. An analysis of methods for assessing the efficiency of labor potential has been carried out. Ways to improve the efficiency of labor potential utilization are proposed.*

Вступ. У сучасних умовах економічної нестабільності та жорсткої конкуренції одним із ключових факторів успіху підприємства є ефективне використання його трудового потенціалу. Трудовий потенціал підприємства визначає його здатність забезпечувати стабільну продуктивність, впроваджувати інновації, адаптуватися до ринкових змін та реалізовувати стратегічні цілі. Проте, недостатня увага до розвитку цього потенціалу може стати бар'єром на шляху до зростання та конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Найбільш важливим елементом продуктивних сил і головним джерелом розвитку економіки є люди, їх майстерність, освіта, підготовка, мотивація діяльності. В наш час розвитку суспільства, який характеризується кризовими явищами в економіці, соціальними суперечностями, має лише посилюватись увага до формування й ефективного використання трудового потенціалу підприємств. Ефективність формування та використання трудового потенціалу підприємства - це здатність

* Науковий керівник: PhD, доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

підприємства оптимально розвивати, залучати та використовувати трудові ресурси для досягнення максимальних результатів з мінімальними витратами.

В розвитку економіки будь-якої держави відіграють значну роль різні фактори, але найголовнішим з них, на думку багатьох вчених, є людський фактор. Він займає одну з провідних ролей, тому одним з найголовніших завдань, які повинні ставити перед собою держави є розвиток людського потенціалу. З людського потенціалу випливає «трудова потенціал», який відіграє в свою чергу досить значну роль в розвитку підприємства [1].

Формування трудового потенціалу – процес реалізації заходів щодо забезпечення ринкових можливостей підприємства шляхом зміни його характеристик, властивостей до необхідного рівня відповідно до поставлених цілей господарювання. В тому числі, через оцінку трудового потенціалу визначається рівень конкурентоспроможності підприємства. Основним завданням планування та управління трудовим потенціалом є встановлення збалансованості робочої сили та робочих місць. Набір персоналу є процесом залучення ймовірних працівників на підприємство з метою подальшого відбору для заповнення наявних вакантних місць та створення зовнішнього резерву кадрів. Після проходження всіх етапів відбору, зарахування на роботу, подання необхідних документів претендент стає працівником підприємства, і починається його трудова та соціальна адаптація [3; 8].

Ефективність використання трудового потенціалу необхідно розглядати в двох площинах: по-перше, як ефективність роботи безпосередньо персоналу підприємства, а по-друге, з позицій ефективності управління формуванням і реалізацією кадрового потенціалу. Здійснюючи оцінювання ефективності використання трудового потенціалу, на рівні підприємства можна виокремити три основні системи показників ефективності: система, заснована на кінцевих результатах діяльності підприємства, яка охоплює такі показники: прибуток до оподаткування, чистий прибуток, собівартість, рівень рентабельності, виручка від реалізації, обсяг виробництва, якість продукції тощо [4; 9].

Кризова ситуація, в якій сьогодні опинилися підприємства багатьох країн, стала своєрідним іспитом, що перевіряє реальну якість трудового потенціалу, передусім здатність і готовність персоналу до щоденного прояву професіоналізму, майстерності, мобільності, трудової та інноваційної активності, знань і вміння консолідуватися, бути єдиною командою, підтримувати продуктивною працею імідж конкурентоспроможного підприємства. Тим часом учені констатують, що на підприємствах, де сформована розвинена корпоративна культура, панують позитивні корпоративні цінності, значно легше розв'язують проблеми виживання підприємства й одночасно – проблеми збереження та розвитку трудового потенціалу [5]. Особливості впливу трудового потенціалу на діяльність підприємства зображено на рис. 1.

Основними чинниками, що впливають на ефективність використання трудового потенціалу в сучасних умовах господарювання, є наступні:

- ступінь соціально-економічного розвитку суспільства, окрема це

стосується рівня розвитку економіки та професійної кваліфікації населення, зайнятості, міграції, умов для активності населення, соціального сектору, ринків праці, форм господарювання, інвестицій та структурних змін в економіці;

Забезпечення продуктивності праці – трудовий потенціал формує основу для виконання виробничих завдань і досягнення цілей підприємства через ефективну роботу персоналу.

Інноваційний розвиток – працівники з високим трудовим потенціалом здатні впроваджувати нові ідеї та технології, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства.

Гнучкість і адаптація – трудовий потенціал дозволяє підприємству швидко реагувати на зміни ринку та адаптуватися до нових умов.

Стратегічне зростання – через ефективне використання трудового потенціалу підприємство може розвивати довгострокові стратегії зростання та розширення.

Підтримка організаційної культури – працівники з високим трудовим потенціалом підтримують позитивну культуру, що сприяє мотивації та залученню колективу до досягнення спільних цілей.

Рис. 1. Основні характеристики впливу трудового потенціалу на діяльність підприємства

Джерело: складено автором за результатами дослідження.

- активізація умов для розвитку соціально-психологічних властивостей населення, спроможних забезпечити високий рівень самозахисту, відповідальності за ефективну реалізацію права на працю;
- програма соціально-демографічного розвитку та оздоровлення населення, що направлена на зростання тривалості життя та трудового життя, зниження демографічного навантаження на працівників;
- соціально-економічні умови створення конкурентоспроможної робочої сили та впровадження механізму інвестиційної підтримки якості трудового потенціалу (рівень освіти та професійно-кваліфікаційної підготовки, умови праці та рівень організації праці, рівень оплати праці, потреба в робочій силі та виявлення її якості) [6].

У даному контексті варто розглянути шляхи підвищення ефективності використання трудового потенціалу, які обумовлені розвитком ринкових реформ, їх основні аспекти наведено на рис. 2, та табл. 1.

Ефективне використання трудового потенціалу є довготривалим процесом, який вимагає системного підходу та уваги до різних аспектів роботи. У сучасних умовах важливу роль в ефективному використанні трудового потенціалу відіграє економічна та соціальна політика держави.

Її вплив на макро- і мікрорівні на ефективність суспільного виробництва здійснюється через: практичну діяльність урядових установ і державних структур; різноманітні види законодавства; фінансові заходи та стимули (податки, тарифи, фінансова підтримка великих науково-технічних і виробничих

проектів, фінансування соціальних програм, регулювання відсоткових ставок для кредитів) тощо [7].

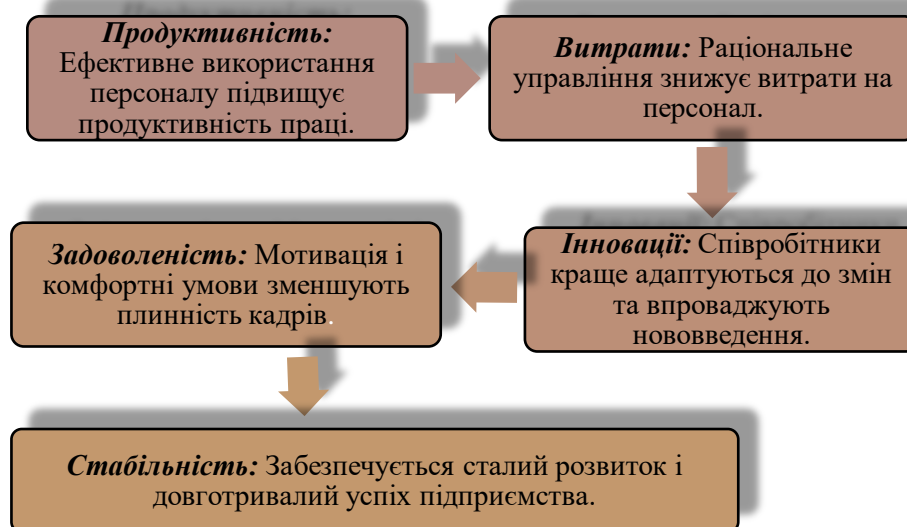

Рис. 2. Основні аспекти підвищення ефективності використання трудового потенціалу

Джерело: складено автором за результатами дослідження.

Таблиця 1

Шляхи підвищення ефективності використання трудового потенціалу

№	Назва методів стимулювання	Напрями	Сутнісна характеристика
1	Мотивація та стимулювання працівників	Матеріальне стимулювання	Підвищення зарплат, бонусів, премій для заохочення кращих результатів.
2		Нематеріальне стимулювання	Визнання заслуг, можливості кар'єрного зростання, гнучкий графік роботи, забезпечення балансу між роботою та особистим життям.
3	Навчання та підвищення кваліфікації	Професійне навчання	Регулярне проведення тренінгів, семінарів і курсів для підвищення професійних навичок.
4		Розвиток лідерських якостей	Програми розвитку лідерів і управлінців серед співробітників для поліпшення управління і командної роботи.
5	Оптимізація організаційної структури	Аналіз робочих процесів	Виявлення неефективних або дублюючих функцій та їхнє усунення.
6		Розподіл відповідальності	Чіткий поділ ролей та обов'язків, що знижує можливість конфліктів і дублювання роботи.
7	Впровадження сучасних технологій	Автоматизація процесів	Використання програмного забезпечення для автоматизації рутинних завдань, що дозволяє працівникам зосередитися на більш важливих і креативних задачах.
8		Інструменти комунікації	Впровадження сучасних засобів для внутрішньої комунікації (Slack, Microsoft Teams тощо), що покращує обмін інформацією та швидкість ухвалення рішень.

Джерело: складено автором за результатами дослідження.

Традиційний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів живої праці передбачає аналіз її продуктивності, який сьогодні є дещо утрудненим, по-

перше, через відсутність первинних даних по підприємствах, по-друге, через методологічні труднощі вимірювання продуктивності праці на макрорівні. Тобто аналіз продуктивності суспільної та індивідуальної праці в ринкових умовах потребує проведення спеціальних досліджень теоретико-методологічного та прикладного характеру, важливою умовою реалізації яких є зацікавленість власників підприємств.

Висновки. Ефективне формування та використання трудового потенціалу є ключовим фактором успішної діяльності підприємства. Це сприяє підвищенню продуктивності, оптимізації витрат, стимулюванню інноваційних процесів та покращенню мотивації працівників. Ефективне управління людськими ресурсами забезпечує конкурентоспроможність та стійкий розвиток підприємства в умовах динамічного ринку.

Список використаних джерел:

1. Шульга К. Р., Кучеренко С. К. Оцінка ефективності використання трудового потенціалу підприємства. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/8_shulga_kucherenko.htm.
2. Основи економіки праці: трудовий потенціал. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19550/
3. Черниш Д.В., Денисюк О.Г. Основні засади формування та використання трудового потенціалу підприємства. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/239.pdf>
4. Ефективність використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств Івано-франківської області. URL: http://intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_1/8.pdf
5. Корпоративна культура та її роль у розвитку трудового потенціалу підприємства. Івано-франківської області. URL: <http://rarrpsu.wunu.edu.ua/index.php/rarrpsu/article/viewFile/66/65>
6. Методичні підходи до оцінки ефективності використання трудового потенціалу. Івано-франківської області. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d97a664f-ca73-4da1-b2bc-682f3c47b8f6/content>
7. Шляхи підвищення ефективності використання трудового потенціалу України Івано-франківської області. URL: <https://buklib.net/books/33056/>
8. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 334 с.
9. Томашук І.В., Болтовська Л.Л. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-50>

НАПРЯМ

5

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ
МЕНЕДЖМЕНТУ В
ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.
АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

Олександра СКОМАРОВСЬКА*,

студентка 4 курсу,

факультет агрономії, садівництва та захисту рослин,

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОРГАНІЧНОГО
ЗЕМЛЕРОБСТВА

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу організації виробництва на підприємствах органічного землеробства. Окреслено основні принципи і методи органічного землеробства, а також особливості впровадження сталих технологій. Важливу увагу приділено ефективному управлінню ресурсами, зокрема землею, водою та органічними добривами. Досліджено питання планування виробничих процесів та вплив органічних практик на економічні показники підприємств. У статті проаналізовано ключові виклики та перспективи для подальшого розвитку органічного землеробства в умовах глобальних змін.*

***Abstract.** The article is devoted to the analysis of production organization in organic farming enterprises. The main principles and methods of organic farming, as well as the peculiarities of sustainable technology implementation, are outlined. Special attention is paid to efficient resource management, including land, water, and organic fertilizers. The issues of production process planning and the impact of organic practices on the economic performance of enterprises are studied. The article examines key challenges and prospects for further development of organic farming in the context of global changes.*

Вступ. Органічне землеробство є важливою складовою сталого розвитку сільськогосподарської галузі, оскільки воно поєднує екологічну відповідальність, соціальну справедливість та економічну життєздатність. У

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

світлі глобальних екологічних змін, що супроводжуються деградацією ґрунтів, скороченням водних ресурсів та збільшенням викидів парникових газів, органічне виробництво стає одним із ключових напрямів адаптації та мінімізації негативного впливу сільського господарства на навколишнє середовище. Проте організація виробництва на підприємствах органічного землеробства має свої особливості, які вимагають ретельного планування та управління.

Виклад основного матеріалу. Органічне землеробство ґрунтується на принципах екологічної стійкості, природного циклу живлення рослин та мінімізації антропогенного впливу на навколишнє середовище. Для успішної організації виробництва на підприємствах, що спеціалізуються на органічному землеробстві, необхідно враховувати декілька важливих аспектів.

1. **Планування ресурсів.** Важливою складовою органічного виробництва є ефективне управління земельними та водними ресурсами. Відмова від хімічних добрив і пестицидів вимагає значно більшої уваги до підтримання родючості ґрунтів через застосування органічних добрив, сидератів та чергування культур. Вода, як один із найважливіших ресурсів, потребує раціонального використання, особливо в умовах зміни клімату. Технології крапельного зрошення, збору дощової води та агролісомеліорації дозволяють знизити потреби у воді та підвищити стійкість господарств до посух.

2. **Управління виробничими процесами.** Організація виробничих процесів на органічних підприємствах вимагає комплексного підходу. Однією з основних вимог є забезпечення правильного чергування культур та дотримання норм органічної сертифікації. Планування посівів, врахування періодів сівозміни та використання біологічних методів захисту рослин дозволяють підвищити врожайність без шкоди для екосистеми. Важливо також налагодити логістичні процеси щодо збирання, зберігання та транспортування органічної продукції, оскільки органічні сертифікати мають суворі вимоги до умов обробки та пакування.

3. **Економічна ефективність.** Хоча органічне виробництво часто пов'язане з вищими витратами через специфічні вимоги до сертифікації та методів вирощування, воно також має певні переваги з економічної точки зору. Попит на органічну продукцію зростає, що відкриває можливості для підприємств займати вигідніші позиції на ринку. Крім того, органічні господарства можуть скористатися державними субсидіями та іншими фінансовими програмами підтримки, що допомагає компенсувати підвищені витрати.

4. **Соціальні та екологічні переваги.** Органічне землеробство не лише економічно вигідне, але й соціально значуще. Воно сприяє створенню робочих місць у сільській місцевості, збереженню традиційних методів господарювання та поліпшенню якості життя місцевого населення. Також слід відзначити його позитивний вплив на біорізноманіття, зниження забруднення ґрунтів та водних ресурсів, що є важливими чинниками для довгострокового збереження природних екосистем [1].

У контексті розвитку підприємств органічного землеробства одним із ключових аспектів є підвищення ефективності виробничих процесів через впровадження інноваційних технологій і оптимізацію управління ресурсами. Дослідження показують, що ефективність органічного землеробства значною мірою залежить від таких факторів, як якість ґрунту, доступність водних ресурсів, ефективність використання добрив, а також грамотне планування сівозміни. Для цього підприємства повинні адаптувати свої стратегії до специфічних вимог органічного виробництва.

Одним із головних викликів для органічних підприємств є збереження та підвищення родючості ґрунтів. Органічні добрива, сидерати та біологічні препарати дозволяють підтримувати ґрунтову родючість без використання хімічних добрив, проте їх ефективність значною мірою залежить від правильного використання і погодних умов.

На прикладі підприємств, які успішно адаптували органічні технології, можна виділити основні підходи до управління ресурсами. У таблиці 1 наведено порівняльні характеристики використання різних методів покращення ґрунтової родючості на органічних підприємствах (табл.1) [4].

Таблиця 1

Порівняльні характеристики використання різних методів покращення ґрунтової родючості на органічних підприємствах

Метод покращення	Опис	Економічна ефективність	Екологічна користь
Органічні добрива	Використання компосту, гною, зелених добрив для підтримки ґрунтової родючості	Середня ефективність при високих витратах на виробництво та транспортування	Підвищення вмісту органічної речовини у ґрунті, зменшення ерозії
Сидерати	Висівання сидеральних культур для збагачення ґрунту азотом і поліпшення його структури	Висока ефективність за умов правильного вибору культур та ротації	Підвищення структури ґрунту, захист від вітрової та водної ерозії
Біопрепарати	Використання препаратів на основі мікроорганізмів для покращення мікрофлори ґрунту	Залежить від умов застосування та клімату, висока початкова вартість	Підвищення біологічної активності ґрунту, зниження забруднення хімікатами

Джерело: [1]

Організація ефективного використання органічних добрив та біопрепаратів потребує ретельного планування виробничих процесів. Наприклад, для досягнення стабільних результатів підприємствам слід проводити постійний моніторинг стану ґрунтів, оцінювати вміст органічної речовини та проводити аналіз мікробіологічної активності. Такий підхід дозволяє своєчасно коригувати процеси удобрення та приймати рішення щодо додаткових заходів.

Ще одним важливим аспектом є управління водними ресурсами. В умовах зміни клімату та частих посух особливу увагу слід приділяти технологіям збереження вологи. Використання технологій крапельного зрошення, мульчування та агролісомеліорації дозволяє суттєво знизити втрати води та забезпечити стабільне водопостачання рослин. Це особливо важливо для підприємств, що працюють у посушливих регіонах.

Важливим також є планування сівозміни. Сівозміна в органічному землеробстві дозволяє уникнути виснаження ґрунту, знизити рівень захворювань та шкідників, а також забезпечити стабільні врожаї. Дослідження показують, що правильно організована сівозміна здатна підвищити врожайність на 20-30% без додаткових витрат на пестициди та синтетичні добрива. Органічні підприємства можуть використовувати багаторічні культури, які сприяють покращенню структури ґрунту та збільшують його родючість [3].

Органічне землеробство вимагає використання біологічних методів боротьби зі шкідниками та хворобами. Одним із ефективних підходів є використання природних ворогів шкідників, таких як комахи або птахи, а також застосування біологічних препаратів на основі корисних мікроорганізмів. Це дозволяє зменшити використання хімічних засобів захисту рослин та забезпечити екологічну чистоту продукції.

Управління органічними підприємствами також вимагає особливої уваги до сертифікації продукції. Сертифікація гарантує, що продукція відповідає встановленим стандартам органічного виробництва, що є важливим аспектом для виходу на міжнародні ринки. В Україні сертифікація органічної продукції регламентується національними та міжнародними стандартами, такими як ЄС, USDA, а також стандартами інших країн. [4].

Демонструючи протягом останніх довоєнних років стійку позитивну динаміку зростання площ сільгоспугідь, на яких ведеться сертифіковане органічне виробництво, спостерігається стабільне зростання як кількості операторів органічного ринку, так і рівня споживання органічної продукції в Україні (за виключенням років війни), чому сприяє тенденція активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, борошно, молочні та м'ясні продукти, яйця, соки, мед, олії, чаї, лікарські трави.

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що якщо в 2002 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус "органічного", то в 2021 р. нараховувалось вже 528 органічних операторів, а загальна площа сільськогосподарських угідь, на яких ведеться органічне виробництво, склала 422299 га. Хоча в останні роки спостерігався певний спад щодо кількості операторів та площ під органічним виробництвом. В перший же рік вторгнення росії площа під органіком суттєво зменшилася до 263619 га, як і кількість операторів (462).

Більшість українських органічних господарств розташовані в Київській, Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства –

різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів сільськогосподарських угідь.

Експорт органічної продукції з України є важливим елементом організації виробництва на підприємствах органічного землеробства, оскільки він відкриває нові можливості для розвитку галузі та підвищення економічної ефективності сільського господарства. Україна, завдяки своїм природним умовам та традиціям сільського господарства, має великий потенціал для виробництва органічної продукції. В останні роки країна демонструє зростання в обсягах експортованої органічної продукції, що свідчить про її конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Найбільшим попитом користуються молочні продукти, овочі, фрукти та крупи. Лідери експорту – кукурудза та соя.

До топ-3 органічної продукції за обсягами реалізації в Україні увійшли такі категорії [2]: молочна продукція (43%); фреш-група, що включає овочі, фрукти та культивовані гриби (39%); зернові та продукти зернопереробки — крупи, пластівці та борошно (9%).

Зростання експорту органічної продукції в Україні обумовлене кількома чинниками. По-перше, у світі спостерігається постійно зростаючий попит на органічну продукцію, зокрема на овочі, фрукти, зернові та продукти тваринництва. Споживачі в усьому світі надають перевагу натуральним продуктам, які вирощуються без використання синтетичних пестицидів і добрив. По-друге, українські виробники отримують доступ до міжнародних ринків завдяки сертифікації органічної продукції відповідно до міжнародних стандартів.

Висновок. Організація виробництва на підприємствах органічного землеробства вимагає комплексного підходу до управління ресурсами, планування виробничих процесів та забезпечення економічної ефективності. Впровадження органічних технологій дає змогу не лише підвищити продуктивність, але й зменшити негативний вплив на довкілля. Для успішного розвитку галузі важливо забезпечити підтримку на рівні держави, зокрема через розширення програм субсидій, удосконалення системи сертифікації та створення сприятливих ринкових умов для збуту органічної продукції.

Список використаних джерел:

1. Антонець С. С., Антонець А. С. та Писаренко В. М. Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроєкологія» Шишацького району Полтавської області. Полтава: РВВ ПДАА. 2010. 200 с.
2. Федерація органічного руху України. <https://organic.com.ua/> [Дата звернення 28.09.2024].
3. Губенко В. І. Маркетинговий менеджмент аграрних підприємств і ефективність виробництва. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*, 2011. С. 3–7.
4. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 03.07.2019 р. № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> [Дата звернення 28.09.2024].

Олександр ЛІРА*,
студент 4 курсу,
факультет агрономії, садівництва та захисту рослин,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** На основі опитування, проведеного Міжнародною маркетинговою групою у 2023 році, висвітлено, як воєнні дії впливають на діяльність фермерських господарств у різних регіонах України. Наведено, що проблеми, зазначені фермерами у ході опитування, діляться на декілька категорій: вплив воєнних дій, реформи у різних галузях економіки, мінливість законодавства, блокування податкових накладних. Акцентується увага на необхідності допомоги з боку аналітичних центрів та асоціацій у вирішенні ряду цих питань, а також гуманітарних організацій та донорів. Зазначається, що українські виробники сільськогосподарської продукції зазнали істотних втрат як у обсязі сільськогосподарських угідь, так і у можливостях вільного експорту своєї продукції та отриманні прибутку. В статті висвітлені основні проблеми агробізнесу України в умовах сьогодення та можливі шляхи їх вирішення.*

***Abstract.** On the basis of a survey conducted by the International Marketing Group in 2023, it was highlighted how military operations affect the activities of farms in different regions of Ukraine. It is stated that the problems indicated by farmers during the survey are divided into several categories: the impact of military actions, reforms in various sectors of the economy, the variability of legislation, blocking of tax invoices. Attention is focused on the need for help from analytical centers and associations in solving a number of these issues, as well as humanitarian organizations and donors. It is noted that Ukrainian producers of agricultural products have suffered significant losses both in the amount of agricultural land and in the possibilities of free export of their products and profit. The article highlights the main problems of agribusiness in Ukraine in today's conditions and possible ways to solve them.*

Вступ. Згідно опитування, проведеного Офісом із розвитку підприємництва та експорту Advanter Group у 2022 році, 9,9 % підприємств припинили свою діяльність, а 21,8 % – частково призупинені. Близько 25 % населення покинули свої домівки через бойові дії, внаслідок чого різко підвищився рівень безробіття та дефіцит кадрів у с.-г. галузі. Більше того, знизився і рівень заробітної плати на підприємствах. Основних втрат сільгоспвиробники зазнають внаслідок проблем у енергетичній галузі, через

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

зупинку інвестиційних проєктів, зруйновану транспортну інфраструктуру, а також блокування морських портів. Важливою проблемою також залишається скорочення земель сільськогосподарського призначення до 5 % у зоні бойових дій та на окупованих територіях.

Виклад основного матеріалу. Агропромислова галузь є однією з ключових у складі національної економіки України. До початку повномасштабної війни спостерігався активний щорічний розвиток цієї галузі на 5-6 %. Щорічно торгівля сільськогосподарською продукцією приносила Україні близько 22 мільярдів доларів США. Однак за оцінкою економічних втрат аграрного сектору економіки від НАН України, блокування морських портів призвело до значного скорочення експорту. Прямі втрати від торгівлі у аграрному секторі України склали приблизно 6 млрд. дол. США. Через мінування значна частина площ вважається небезпечною та практично непридатною для сільськогосподарської діяльності. Серед основних проблем на сьогодні фермери зазначають:

- Недостатність кваліфікованих кадрів;
- Рейдерство та низький рівень юридичного захисту;
- Труднощі у співпраці з торговельними мережами;
- Проблеми з енергетичною сферою, відключення електроенергії;
- Постійні зміни у законодавстві.

На сьогодні агробізнес України функціонує у надзвичайно складних умовах. Фермери збільшують обсяги вирощування олійних культур у зв'язку з труднощами в логістиці зернових. Крім того, на сьогодні аграріїв спіткала ще одна серйозна проблема, а саме, дефіцит та висока вартість пального. У зв'язку зі складними економічними умовами для аграріїв, дрібні підприємства нерідко змушені зменшувати рівень внесення добрив та засобів захисту рослин, що часто призводить до зниження врожайності та великих втрат через розвиток хвороб та шкідників у посівах. Варто також враховувати вплив такої сільськогосподарської діяльності на ґрунти.

У таких умовах фермери потребують підтримки. Гострою є необхідність у фінансовій допомозі, а саме у кредитних чи донорських коштах. Фермери прагнуть цих фінансових ресурсів здебільшого з метою продовження або відновлення своєї діяльності. Також необхідна підтримка у вигляді консультацій з питань побудови відносин з владою, пошуку нових ринків збуту, збільшення інвестиційних потоків та партнерів для розвитку існуючих та створення нових проєктів. При цьому, близько 76 % фермерів зауважили, що готові допомагати іншим у питаннях консультацій, обговорення спільних проєктів, зв'язків з партнерами та освоєння європейських практик.

Найбільш перспективними та ймовірними змінами, які очікуються аграріями найближчим часом, є:

- Тимчасове скасування податку 4 групи для фермерів;
- Вирішення труднощів із блокування податкових накладних та повернення презумпції невинуватості платиків податків;
- Розвиток зрошувальних технологій;

- Продовження торгівлі із Європейським Союзом у безмитному режимі.

Для подолання вищевказаних труднощів розвитку аграрного сектору економіки України, варто переглянути ряд економічних та соціальних питань. Передусім, важливо усвідомити, що рівень співпраці с.-г. підприємств із інвестиційними та донорськими організаціями є досить низьким. Для вирішення цієї проблеми необхідно проводити певні консультації та заходи з метою ознайомлення фермерів з програмами міжнародних організацій та інвесторів. Наступним є застосування індивідуального підходу до кожного регіону України, оскільки як показало дослідження, в кожній області фермери стикаються з різними викликами та труднощами ведення сільськогосподарської діяльності. Відповідно, необхідним є комплексний підхід щодо надання допомоги аграріям, а програми допомоги повинні бути багатокомпонентними.

Виходячи з цього, фермери потребують консультаційної та роз'яснювальної роботи, розробок стратегій розвитку. Відповідно, грантові програми також повинні містити навчальну складову та запроваджувати тісну співпрацю з фермерськими господарствами. Виходячи з цього, варто також забезпечувати підвищення кваліфікації працівників сільськогосподарської галузі. Акцентується увага на організації конференцій, навчальних програм та інших суспільно-професійних заходів з метою обміну досвідом і впровадження сучасних методів роботи. Серед них варто підкреслити мотивацію працівників, застосування сучасних технологій, регулювання з боку законодавства тощо. Незважаючи на те, що фермерські господарства потребують фінансової підтримки, у багатьох випадках важливими є програми невідкладного реагування. До прикладу, купівля худоби, закупівля технічних засобів для обробітку земель та ін.

Як вже згадувалось вище, в результаті війни була зруйнована значна частка фермерських господарств, які потребують відновлення. Особливо актуальним це питання є у тих регіонах, де особливо інтенсивно велися бойові дії. Це перш за все відбудова приміщень, закупівля техніки, яка була знищена тощо. Після років ведення війни, Україна стала однією із найбільш замінованих територій планети згідно даних Державної служби надзвичайних ситуацій. Приблизно 30 % наших земель є замінованими або містять залишки боєприпасів. Боротьба з цим потребуватиме кілька десятків років, тому допомога з розмінування територій для фермерів на окупованих територіях та зонах активних бойових дій досі залишається надзвичайно важливим питанням. Також варто зауважити, що на сьогоднішній день особливо актуальним є напрямок розвитку сільського господарства стосовно переробки агросировини у готову продукцію. Це можуть бути як продукти харчування, так і промислова продукція. Це сприятиме підвищенню ефективності ведення господарства, знизить вартість логістики та збільшить додану вартість у цій галузі. Однак цей напрям вимагає комплексного підходу та залучення органів державної влади, а також іноземних партнерів. У сучасних умовах важливо нарощувати виробництво сільськогосподарської

продукції, шукати шляхи зберігання та первинної переробки продукції, залучення усіх можливостей для транспортування продукції у місця її збуту.

У новій моделі розвитку агропромислового комплексу важливим є баланс економічних та екологічних елементів, оскільки, як уже зазначалось вище, біосфера України зазнала суттєвого удару внаслідок воєнних дій. Тому важливим є пошук дешевих і в той же час ефективних шляхів її відновлення. Відновлення аграрного сектору на сучасних засадах економіки призведе до активації розвитку інших секторів економіки України, таких як харчова промисловість, галузь переробки сільськогосподарської продукції, інформаційні технології тощо. Хоч план відновлення України після війни і включає більше десяти програм, уряд України планує зосередитися саме на п'яти найважливіших напрямках сьогодення. У рамках Ради Національного відновлення була започаткована «Нова аграрна політика України». Вона спрямовується на збільшення виробничого потенціалу в результаті проведення таких операцій:

- Спрощення регулювання фінансової підтримки сільськогосподарських виробників;
- Збільшення експорту та врегулювання внутрішньої логістики;
- Залучення інвестицій у сільськогосподарську інфраструктуру;
- Стимулювання приватних інвестицій;
- Підтримка розвитку органічного сільського господарства.

Відновлення варто розпочинати з релокації підприємств, запровадити виплати з компенсації вартості перевезень. Вважається, що нову політику відновлення необхідно засновувати на таких основних принципах, як інклюзивність, інноваційність, пряма комунікація та професійність.

Банківській системі варто знизити вимоги до виробників та списувати борги пропорційно їхнім витратам. Кардинального перегляду вимагають і системи дотацій сільськогосподарським виробникам. Першочергово, необхідно ефективно оцінювати та моніторити збитки, яких зазнали сільськогосподарські виробники під час війни. Що стосується замінованих територій, рекомендованою є розробка типових контрактів на розмінування земель, що дасть змогу отримати швидші результати.

Перед сільськогосподарськими виробниками постає ряд проблем, які вимагають сучасних та швидких дій з боку держави. Головними шляхами подолання труднощів, що постають перед фермерами на сьогоднішній день є:

- скасування окремих податків, трудова мотивація працівників;
- підвищення кваліфікації фермерів;
- покращення комунікації між господарствами;
- налагодження відносин між фермерами та органами державного, в тому числі місцевого самоврядування;
- пошук нових ринків збуту та шляхів логістики;
- робота з розмінування земель на деокупованих територіях та угіддях в зонах, де проводились активні бойові дії;
- фінансова та донорська допомога аграріям.

Нажаль, згідно з опитуваннями щодо перспективи розвитку сільського господарства України в подальшому, лише 28 % українських фермерів розглядають подальший розвиток своїх підприємств у нинішніх складних умовах, 43 % прагнуть зберегти сьогоднішню структуру своїх господарств, а 26 % взагалі готові повністю згорнути свою діяльність заради мінімізації збитків. Тому, метою як уряду, так і фермерів повинно бути докладання усіх спільних зусиль заради відновлення структури агропромислового комплексу та повернення його на довоєнний рівень, впровадження нових технологій заради досягнення вищих показників виробництва та подальшого забезпечення продовольчої безпеки населення України.

Висновок. Виходячи з усього вище сказаного, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день аграрний сектор економіки хоч і знаходиться у досить важкому економічному становищі внаслідок труднощів, які спіткали його через повномасштабне вторгнення, він продовжує забезпечувати населення продовольством та продуктами харчування, досягаючи досить високих показників у воєнний час, перебуваючи у надскладних умовах. Поширюється явище переорієнтації сільськогосподарських підприємств, а також ведеться активний пошук нових джерел збуту виробленої продукції. Труднощі, з якими зіткнулися аграрії сьогодні, чітко показали проблему сировинної частки українського експорту, цим самим пришвидшивши темпи переорієнтації на продукцію, додана вартість якої є вищою. Фермери демонструють єдність, допомагаючи один одному у ці складні часи, надаючи консультації та проводячи освітницьку діяльність.

Список використаних джерел

1. Реалії сільського господарства під час війни. Виклики та можливості. URL: <https://consumerhm.gov.ua/3536-realiyi-silskogo-gospodarstva-pid-chas-vijni-vikliki-ta-mozhливosti> (дата звернення:06.09.2024).
2. Вплив війни на стан аграрної галузі в Україні. URL: <https://economics.org.ua/images/Analitika-agro-sector2023.pdf> (дата звернення:06.09.2024).
3. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyu-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta> (дата звернення:06.10.2024).
4. Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ МАУП» URL: <https://yahotyn.maup.com.ua/novini/rozvitok-agrarnogo-sektoru-ekonomiki-ukrayini-v-period-vijni.htm> (дата звернення:08.09.2024).
5. Аграрний сектор за часів війни: оцінка поточної ситуації та рекомендації щодо скорочення втрат. URL: http://www.aau.org.ua/media/publications/1891/files/NoteSituation_2023_11_20_09_25_21_702936.pdf (дата звернення:08.09.2024).
6. Вплив війни на українське сільське господарство. *Kyiv School of Economics*. URL: <https://kse.ua/ua/war-impacts-on-ukrainian-agriculture/> (дата звернення:09.09.2024).
7. Українське сільське господарство у воєнний час. *Transnational Institute*. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk> (дата звернення:09.09.2024).

Олександр ПРИХОДЬКО*,
студент 4-го курсу,
факультет агрономії, садівництва та захисту рослин,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

***Анотація.** У цій статті проаналізовано технологічні інновації в аграрній сфері, які змінили традиційні методи ведення сільського господарства. На основі цього аналізу були виявлені основні переваги та потенційні можливості розвитку новітніх технологій у всіх секторах сільськогосподарської сфери, їх вплив на ефективність, продуктивність і сталість сільського господарства. Визначено проблеми та перешкоди для впровадження новітніх технологій в сучасному сільському господарстві. Виявлено очікувані позитивні тенденції в результаті впливу новітніх технологій на результативність та ефективність сільськогосподарського виробництва.*

***Annotation.** This article analyzes technological innovations in the agrarian sphere that have changed the traditional methods of farming. Based on this analysis, the main advantages and potential opportunities for the development of the latest technologies in all sectors of the agricultural sphere, their impact on the efficiency, productivity and sustainability of agriculture were identified. Problems and obstacles to the introduction of the latest technologies in modern agriculture are identified. Expected positive trends as a result of the impact of the latest technologies on the effectiveness and efficiency of agricultural production have been revealed.*

***Вступ.** Сільське господарство завжди було наріжним каменем людської цивілізації, але сучасні виклики, такі як зміна клімату, зростання населення та дефіцит ресурсів вимагають більш ефективних і стійких методів ведення сільського господарства. Інтеграція новітніх технологій пропонує вирішення цих проблем, при цьому забезпечуючи краще управління ресурсами, оптимізовані виробничі процеси та більш точне прийняття рішень. Сучасні інновації суттєво змінюють можливості с.-г. галузі, створюючи можливості виробникам підвищити ефективність, продуктивність і запровадити стійкі методи.*

***Виклад основного матеріалу.** Управління сучасним сільським господарством набуло значного розвитку буквально протягом останніх років завдяки впровадженню та постійному вдосконаленню новітніх технологій та інноваційних практик. Україна, як один із найбільших у світі виробників зерна, переживає технологічну трансформацію в аграрному секторі. Запровадження*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

нових технологій, таких як точне землеробство, безпілотники, штучний інтелект (ШІ) і цифрові платформи, відіграє вирішальну роль у підвищенні продуктивності сільського господарства, стійкості та ефективності [1].

Технологічні інновації в сільському господарстві наступні:

1. Точне землеробство є одним із найбільш революційних підходів у сучасному сільському господарстві. Це передбачає використання технології GPS, датчиків і супутникових даних для моніторингу мінливості поля та оптимізації використання таких ресурсів, як вода, насіння та добрива. Завдяки цим технологіям фермери можуть використовувати отримані дані з тією метою, щоб застосовувати ресурси лише там, де це необхідно, тим самим зменшуючи відходи та максимізуючи врожайність.

Перевагами цієї технології є:

- Знижене використання ресурсів;
- Збільшення врожайності;
- Стійкість.

2. Інтернет речей (IoT) у сільському господарстві набуло поширення в завдяки підключенню пристроїв і датчиків для збору та обміну даними в режимі реального часу. Відповідно ці взаємопов'язані системи дозволяють фермерам контролювати такі параметри як вологість ґрунту, температура та вологість, які впливають на здоров'я та ріст культур.

Переваги технології:

- Розумні іригаційні системи;
- Моніторинг сільськогосподарських тварин на фермерських господарствах;
- Моніторинг стану сільськогосподарських плодів та рослин.

3. Штучний інтелект і машинне навчання змінюють сільськогосподарську практику, уможливаючи аналіз масивних наборів даних, покращуючи прогнозні моделі та автоматизуючи процеси прийняття рішень. Системи на основі штучного інтелекту можуть надавати рекомендації щодо посіву, збору врожаю та боротьби зі шкідниками, оптимізуючи роботу ферми на основі погодних умов і історичних даних [2].

Ключові переваги цієї технології:

- Прогнозна аналітика;
- Автоматизація повторюваних завдань;
- Покращене прийняття рішень.

4. Дрони та безпілотні літальні апарати (БПЛА) на сьогоднішній день все частіше використовуються в сільському господарстві для отримання зображень високої роздільної здатності, картографування полів і моніторингу належного посіву. Доцільно врахувати те, що безпілотні літальні апарати пропонують огляд великих сільськогосподарських площ з висоти пташиного польоту, що дозволяє фермерам виявляти проблеми, які можуть бути невидимі з землі.

Застосування дронів сприяє наступним чином:

- Картографування полів;
- Обприскування та посів;
- Спостереження та безпека.

5. Аналітика даних і великі дані. Сільськогосподарський сектор генерує величезну кількість даних із датчиків, метеостанцій, дронів і супутникових зображень. Аналітика великих даних дає змогу обробляти цю інформацію для виявлення закономірностей і тенденцій, які можуть покращити процес прийняття рішень і підвищити операційну ефективність.

Результат впливу аналізу даних на ефективність сучасного виробництва:

- Прийняття рішень у режимі реального часу.
- Прогнозування врожайності.
- Оптимізація ресурсів.

Вплив інновацій на продуктивність та сталість сільського господарства:

- Підвищена ефективність і продуктивність. Беззаперечно, що інтеграція передових технологій у сільське господарство значно підвищила продуктивність, дозволивши фермерам приймати більш обґрунтовані рішення, зменшувати відходи та оптимізувати використання ресурсів. Як відомо, точне землеробство та системи на основі штучного інтелекту допомагають фермерам максимізувати врожайність, мінімізуючи витрати води, добрив і праці.

- Екологічна стійкість. Чимало зі згаданих інновацій, таких як точне землеробство, вертикальне землеробство та робототехніка, сприяють екологічній стійкості, зменшуючи потребу в хімічних речовинах і зберігаючи такі ресурси, як вода та енергія. Ці технології допомагають фермерам виробляти більше їжі з меншим впливом на навколишнє середовище, задовольняючи зростаючий попит на стале сільське господарство.

- Продовольча безпека. З огляду на те, що до 2050 року чисельність населення планети досягне 9,7 мільярдів, забезпечення продовольчої безпеки є одним із найбільших викликів нашого часу. Сільськогосподарські інновації відіграють вирішальну роль у збільшенні виробництва продуктів харчування для задоволення зростаючого попиту. Біотехнології, вертикальне землеробство та штучний інтелект сприяють підвищенню врожайності, а також ефективнішим системам виробництва, забезпечуючи доступність їжі для задоволення глобальних потреб [4].

Варто взяти до уваги наступні проблеми та перешкоди при впровадженні новітніх технологій в сучасному сільському господарстві:

▪ Високі початкові витрати. Хоча багато сільськогосподарських інновацій обіцяють довгострокові вигоди, початкові витрати на впровадження таких технологій, як дрони, системи штучного інтелекту та установки вертикального землеробства, можуть бути непомірно високими для дрібних фермерів.

▪ Технічні знання та навчання. Запровадження передових технологій вимагає певного рівня технічної експертизи, якого може не вистачати традиційним фермерським господарствам. Програми навчання та освітні ініціативи є важливими для ефективного використання цих інновацій.

▪ Інфраструктура та підключення. У багатьох сільських районах, особливо в країнах, що розвиваються, інфраструктура, необхідна для підтримки сучасних с. - г. технологій, наприклад високошвидкісний Інтернет, надійна

електроенергія та транспортні мережі, часто є недостатньою. Варто мати на увазі, що покращення сільської інфраструктури має вирішальне значення для забезпечення широкого впровадження цих технологій [5].

Незважаючи на ці виклики, майбутнє сільського господарства в Україні виглядає багатообіцяючим, оскільки все більше фермерів впроваджують інновації. Постійне зростання AgTech-стартапів, державна підтримка цифрової трансформації та партнерство з міжнародними організаціями надають українським аграріям нові можливості для доступу до сучасних інструментів та підвищення ефективності:

- Урядова підтримка;
- Розширення цифрових платформ;
- Стале сільське господарство.

Використання новітніх технологій у с. г. змінює спосіб, у який українські фермери керують своїми врожайми та с.-г. тваринами, що сприяє підвищенню продуктивності, стійкості та конкурентоспроможності. Точне землеробство, дрони, штучний інтелект та цифрові платформи надають українському сільському господарству інструменти, необхідні для вирішення сучасних викликів і використання можливостей на глобальних ринках. Попри такі проблеми, як високі витрати та обмеження інфраструктури, постійний розвиток і впровадження сучасних технологій відіграватимуть вирішальну роль у майбутньому українського сільського господарства [6].

Сільськогосподарський сектор завжди вимагав ретельного управління, щоб збалансувати ефективність виробництва з екологічною стійкістю. Майбутнє управління сільським господарством буде визначатись постійним прогресом у технологіях, підвищеним акцентом на стійкості та інтеграції нових бізнес-моделей, які надають перевагу ефективності, якості та прибутковості.

Управління сучасним сільським господарством переживає трансформацію, спричинену технологічними інноваціями, прийняттям рішень на основі даних і акцентом на сталому розвитку. Незважаючи на проблеми, пов'язані з вартістю, технічним досвідом та інфраструктурою, майбутнє управління сільським господарством має великі надії на підвищення ефективності, прибутковості та охорони навколишнього середовища в сільськогосподарській галузі. Основні тенденції, які, як очікується, будуть керувати майбутнім галузі:

1. Відновлювальне сільське господарство зосереджується на покращенні стану ґрунту, відновленні екосистем і збільшенні біорізноманіття. Цей підхід виходить за рамки стійкості, активно покращуючи навколишнє середовище. Аграрії все частіше впроваджують регенеративні методи для підвищення довгострокової продуктивності та стійкості до зміни клімату.

2. Цифрові сільськогосподарські платформи продовжуватимуть розвиватися, пропонуючи аграріям більш комплексні інструменти для управління сільськогосподарськими операціями. Ці платформи інтегруватимуть штучний інтелект, великі дані та технології Інтернету речей, щоб надавати інформацію в режимі реального часу, оптимізувати використання ресурсів і

оптимізувати ланцюги поставок. Платформи для співпраці можуть також дозволити фермерам обмінюватися даними та найкращими практиками.

3. Вертикальне та міське землеробство. У міру зростання урбанізації вертикальне землеробство та міське сільське господарство привертають увагу як життєздатні рішення для виробництва їжі в містах з обмеженою орною землею. Ці системи використовують контрольоване середовище та передові технології для вирощування зернових культур у складених шарах, що дозволяє вирощувати протягом усього року з мінімальним використанням ресурсів [7].

Таким чином, використання новітніх технологій у сільському господарстві революціонізувало виробничі процеси, зробивши їх більш ефективними, стійкими та прибутковими.

Висновок. Новітні технології в сфері сільського господарства змінюють спосіб виробництва продуктів харчування, пропонуючи вирішення багатьох проблем, з якими стикається глобальний сільськогосподарський сектор. Варто зазначити, що від точного землеробства та біотехнологій до дронів і вертикального землеробства, ці технології підвищують ефективність, продуктивність і сталість. Незважаючи на те, що такі проблеми як висока вартість і технічні знання залишаються, потенційні вигоди від впровадження цих інновацій набагато перевершують обмеження. Оскільки ці технології продовжують розвиватися та стають більш доступними, вони відіграватимуть вирішальну роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки, а також створюють можливості для формування стійких сільськогосподарських методів для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Болтянський О.В. Сфери інноваційного розвитку та агроекономічного зростання сільськогосподарських підприємств. Мелітополь: ТДАТУ, 2020. С. 75-78. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/tstt/wp-content/uploads/sites/6/boltjanska3.pdf>
2. Болтянська Н.І. Тенденції розвитку технологій і технічних засобів на тваринницьких фермах. Праці ТДАТУ, 2020. Вип. 20, т. 4. С. 147-155.
3. Горобець Н.М., Миргородська Т.О. Застосування стратегічних інструментів під час управління бізнес-процесами аграрних підприємств. АгроСвіт. 2019. № 19. С. 31-37.
4. Ковтун В.А. Інноваційна стратегія розвитку аграрних підприємств. Фінпростір. 2020. № 3 (39). С. 142–153.
5. Ковтун В.А. Роль інтелектуальних технологічних рішень для ефективного використання ресурсів сільського господарства. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. №1(18). URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/18-2019-ukr>.
6. Маніта І.Ю. Питання цифровізації сільського господарства в Україні. Технічне забезпечення інноваційних технологій в агропромисловому комплексі: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Мелітополь: ТДАТУ, 2020. С. 346-350. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/tstt/wp-content/uploads/sites/6/manita-2020.pdf>

Дмитро ДОВГАНЬ*,
студент 4-го курсу,
факультет агрономії, садівництва та захисту рослин,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК І НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

***Анотація.** Стаття присвячена професійному розвитку і навчанню персоналу в системі управління організацією. Узагальнено та наведено переваги розвитку як для окремого працівника, так і підприємства. Визначено, що розвиток персоналу має забезпечити: безперервність вдосконалення вмінь, навичок; актуалізацію наявних знань; резистентність та резильєнтність персоналу Представлено заходи щодо підвищення кваліфікації працівників і спеціалістів, вони є важливим елементом професійного розвитку, який сприяє адаптації до нових викликів ринку праці, підвищенню продуктивності та якості праці. Визначено, що інвестиції в навчання співробітників позитивно впливають на конкурентоспроможність компаній, забезпечують їх сталий розвиток і знижують плинність кадрів.*

***Abstract.** The article is devoted to professional development and training of personnel in the management system of the organization. The benefits of development for both the individual employee and the enterprise are summarized and given. It was determined that personnel development should ensure: continuous improvement of skills; updating existing knowledge; resistance and resilience of personnel Measures to improve the qualifications of employees and specialists are presented, they are an important element of professional development that contributes to adaptation to new challenges of the labor market, increasing productivity and quality of work. It was determined that investments in employee training have a positive effect on the competitiveness of companies, ensure their sustainable development and reduce staff turnover.*

Вступ. Формування знаннєвої економіки передбачає визначальну роль людини, а на підприємстві – персоналу, з її знаннями, вміннями, навичками, відповідним рівнем кваліфікації у забезпеченні високих економічних показників роботи окремо взятого підприємства та національної економіки в цілому. Оскільки знання та інформація мають властивість до застарівання, це викликає необхідність їх актуалізації, постійного поновлення, щоб, використовуючи їх, можна було вирішити поточні завдання. Добре навчений, вмотивований персонал одночасно є і ресурсом, і засобом досягнення конкурентних переваг. У

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

сучасних умовах швидкого старіння знань, умінь та практичних навичок, одним із найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємства на ринку є необхідність постійно підвищувати фаховий рівень своїх працівників.

Виклад основного матеріалу. В умовах постійних змін на ринку праці, розвитку технологій та глобалізації економіки потреба в постійному професійному зростанні працівників стає все більш актуальною. Підвищення кваліфікації є важливим фактором для забезпечення високої якості роботи, розвитку нових компетенцій та адаптації до нових вимог професійного середовища. Заходи щодо підвищення кваліфікації працівників і спеціалістів сприяють не тільки особистісному та кар'єрному росту, а й підвищують ефективність діяльності організацій та їх конкурентоспроможність на ринку.

Кожне підприємство задля свого комфортного та ефективного функціонування має розвивати свій персонал, оскільки рівень підприємства визначається рівнем розвитку персоналу. Для ведення конкурентоспроможної боротьби на ринку, підприємство має всебічно розвивати своїх працівників, в умовах швидкого «старіння» теоретичних та практичних знань і вмінь персоналу.

Важливо не просто ставати кращим сьогодні, ніж вчора, а бути здатним витримувати конкурентну боротьбу. Оскільки зовнішнє середовище динамічне, його умови постійно змінюються, то і не може бути постійним становище окремо взятого підприємства – сьогодні воно конкурентоспроможне, а завтра – ні. Кожного дня слід працювати над вдосконаленням діяльності, усіх процесів, аби бути лідером (реалізуючи стратегію лідера, оборонну) або прагнути бути ним (реалізуючи стратегію наступу).

І тут визначальним фактором досягнення конкурентних переваг є саме, на нашу думку, персонал, адже від того, які працівники працюють на підприємстві, і залежатиме ступінь повноти реалізації функцій менеджменту. Як власники/керівники спланують діяльність, організують її, змотивують працівників на досягнення показників роботи, проконтролюють ступінь їх досягнення (в кількості, якості і часі), залежатиме успіх в конкурентній боротьбі. Саме тому досить важливим є розвиток персоналу, який забезпечує актуалізацію вмінь, знань працівників, відповідність сучасним тенденціям.

Фактори необхідності розвитку персоналу:

- ✓ Прискорений розвиток інформаційного суспільства.
- ✓ Швидкі темпи втрати актуальності інформації та знань.
- ✓ Підвищені вимоги до спеціалістів і, як наслідок, поява андрагогіки.
- ✓ Світові процеси глобалізації та інтеграції суспільств.

Метою розвитку персоналу є забезпечення максимального використання усіх його можливостей для досягнення цілей підприємства.

Варто зазначити, що переваги від розвитку персоналу відчутні як для окремого працівника, так і для підприємства (рис. 1).

Зважаючи на те, що підприємство працює в динамічному середовищі, розвиток персоналу повинен здійснюватися протягом усього трудового життя людини, тобто на безперервній основі, за рахунок різних видів навчання –

самоосвіти, підвищення кваліфікації, перепідготовки, стажування, аспірантури/докторантури.

Рис. 1. Переваги розвитку персоналу підприємства [1].

Безперервний розвиток персоналу представляє собою проведення заходів, що сприяють повному розкриттю особистого потенціалу працівників, підвищенню їх здібностей робити певний внесок у діяльність підприємства [2].

Очевидно, що розвиток персоналу має забезпечити:

безперервність вдосконалення вмінь, навичок;

актуалізацію наявних знань;

резистентність – здатність працівника протидіяти впливу негативних чинників зовнішнього середовища або пригнічувати їх дію [3];

резильєнтність – це здатність людини впоратися зі складними життєвими подіями та відновлюватися після труднощів чи стресу [4].

Структура управління професійним розвитком персоналу складається з наступних компонентів:

планування і прогнозування професійного розвитку персоналу;

організація професійного розвитку на підприємстві;

мотивація персоналу до професійного розвитку персоналу;

контроль за реалізацією професійного розвитку, контроль успішності та результативності навчання.

Кожен із структурних елементів управління професійним розвитком персоналу на першому та другому рівні має свій зміст та призначення.

Основними напрямками професійного навчання є:

♣ первинне навчання у відповідності до завдань підприємства і специфіки роботи;

- ♣ навчання для ліквідації розриву між вимогами посади й особистих якостей;
- ♣ навчання для підвищення загальної кваліфікації;
- ♣ навчання для роботи з новими напрямками розвитку організації;
- ♣ навчання для засвоєння нових прийомів і методів виконання трудових операцій [3, с. 198].

Навчання персоналу на підприємстві переслідує безліч важливих цілей, таких як: впровадження нових технологій; оптимізація виробництва; спрощення менеджменту; вироблення практичних навичок на основі теоретичних знань; підготовка співробітників до якісно нових змін на підприємстві.

Основними напрямками професійного розвитку персоналу вважаються:

- первинне навчання з врахуванням завдань підприємства і специфіки його роботи;
- навчання з метою ліквідації розриву між вимогами робочого місця, посади і діловими якостями персоналу;
- навчання з метою підвищення загальної кваліфікації;
- навчання для роботи за новими напрямками розвитку організації;
- навчання з метою освоєння нових методів виконання трудових операцій.

У країнах з розвинутою ринковою економікою держава, беручи на себе основний фінансовий тягар щодо підготовки та перепідготовки кадрів, створює єдиний механізм забезпечення зайнятості шляхом взаємодії держави та підприємств, кооперацію останніх з навчальними закладами, а також акумулювання та перерозподіл коштів підприємств з метою підготовки та перепідготовки робочої сили. Взаємодія держави і підприємств передбачає використання різного інструментарію: фінансування, податкової політики, регулювання соціального страхування та забезпечення створення інформаційної та правової інфраструктури.

У системі менеджменту підприємства розвиток персоналу виконує наступні важливі функції:

- забезпечення компетентності: розвиток персоналу спрямований на підвищення компетентності працівників шляхом навчання, тренінгів, семінарів, воркшопів та інших навчальних заходів;
- підтримка професійного зростання: підприємство повинно забезпечувати можливості для розвитку кар'єри своїх працівників, надавати можливість займати вищі посади, брати участь у проєктах та ініціативах;
- мотивація та збереження: розвиток персоналу сприяє підвищенню мотивації працівників через можливість навчання, здобуття нових навичок і отримання визнання;
- підвищення якості роботи: розвинений персонал здатний виконувати свої обов'язки більш ефективно, що призводить до підвищення якості продукції та обслуговування;
- адаптація до змін: розвиток персоналу допомагає працівникам адаптуватися до змін у бізнес-середовищі та технологіях;

– стимулювання інновацій: розвинений персонал здатний пропонувати нові ідеї та інноваційні рішення;

– створення позитивного робочого середовища: заходи з розвитку персоналу можуть включати ініціативи для покращення робочого клімату, комунікації та взаємодії між співробітниками.

Всі ці аспекти спільно визначають важливість розвитку персоналу в системі менеджменту підприємства для досягнення стійкого успіху, забезпечення конкурентоспроможності організації.

Висновок. Розвиток персоналу в системі управління організацією займає важливе місце, оскільки компетентні та вмотивовані працівники є одним з найцінніших ресурсів і мають прямий вплив на успішність і конкурентоспроможність підприємства. Розвиток персоналу охоплює широкий спектр дій та стратегій, спрямованих на підвищення знань, навичок, компетенцій і мотивації працівників, а також на створення сприятливих умов для їхнього особистого і професійного зростання. Систематичне оновлення знань і навичок працівників сприяє підвищенню продуктивності праці, впровадженню інновацій та більш ефективному виконанню поставлених завдань. Основні методи підвищення кваліфікації включають навчання, семінари, онлайн-курси, програми наставництва, самоосвіта та участь в обміні досвідом між співробітниками. Комплексний підхід до навчання, що поєднує різноманітні методи, дозволяє максимально адаптувати процес розвитку персоналу до конкретних потреб компанії та співробітників, тим самим підвищуючи професійний рівень та стимулюючи кар'єрний ріст.

Список використаних джерел

1. Федоришина Л. М., Гарват О. А. Розвиток персоналу в системі корпоративного управління. Інноваційна економіка. 2022. № 1. С. 52-59.
2. . Бей Г. В. Управління розвитком персоналу як метод забезпечення високого рівня залученості працівників. Modern Economics. 2018. № 8. С. 6-14.
3. Професійний розвиток персоналу підприємств в системі мотиваційного менеджменту: колективна монографія / М. В. Семикіна, С. В. Дудко, А. А. Орлова та ін. Кропивницький: Видавець Лисенко В.Ф., 2021. 440 с.
4. Shaulska L., Kovalenko S., Allayarov Sh., Sydorenko O., Sukhanova A. Strategic enterprise competitiveness management under global challenges. Academy of Strategic Management Journal. 2021. Vol. 20. Issue 4. P. 1-7.
5. Воробей О.Ю. Розвиток персоналу як засіб забезпечення його конкурентоспроможності. URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Nevmerzicka2015022812.pdf (дата звернення: 17.09.2024).
6. Грибик І. І., Коpecь Г. Р. Проблеми розвитку персоналу на вітчизняних підприємствах. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/2443/1/37.pdf> (дата звернення: 17.09.2024).
7. Якимова Н. С., Марценюк О. В., Мойсеева В. О. Удосконалення системи розвитку персоналу на підприємстві. Економіка і суспільство. 2021. Випуск № 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/743/714> (дата звернення: 18.09.2024).

Олександр ГНАТЮК*,
магістр 2 курсу,
факультет агрономії, садівництва та захисту рослин,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

РОЗВИТОК РИНКУ ГРИБІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті відображено результати моніторингу сучасного стану, причини змін ситуації на ринку грибів в Україні та окреслено стримуючі фактори перспективності розвитку галузі. Описано особливості і розставлено акценти на специфічності делікатесного продукту на ринку, який орієнтований на потенційних любителів (гурманів) конкретного різновиду грибів, що зумовлює тенденційні зміни у структурі попиту. Проведено маркетингове дослідження сучасного становища ринку з урахуванням воєнного стану в Україні, а саме: динаміку показників розвитку та місткості зазначеного ринку; структуру продажів грибів, а також варіативність цін за регіонами. Проведеною структуризацією вітчизняного ринку вирощуваних грибів виявлено, що інтенсивний спосіб виробництва, придатний як для промислового так і частково для аматорського виробництва. Для малих господарств і підприємств з обмеженими фінансовими можливостями такий вид є сьогодні оптимальним для культивування грибів.

Abstract. The article reflects the results of monitoring the current state, the reasons for changes in the situation on the mushroom market in Ukraine, and outlines the restraining factors of the prospects for the development of the industry. Features are described and emphasis is placed on the specificity of the delicacy product on the market, which is aimed at potential lovers (gourmets) of a specific type of mushroom, which causes trend changes in the demand structure. A marketing study of the current state of the market was conducted, taking into account the state of war in Ukraine, namely: the dynamics of development indicators and the capacity of the specified market; the structure of mushroom sales, as well as the variability of prices by region. The conducted structuring of the domestic market of cultivated mushrooms revealed that the intensive method of production is suitable both for industrial and partly for amateur production. For small farms and enterprises with limited financial opportunities, this type is optimal for mushroom cultivation today.

Вступ. Розведення грибів нараховує понад 2000-річну історію. Ще в I ст. до н.е. в країнах Південно-Східної Азії культивували дереворуйнівний гриб

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

шийтаке. Нині у світі в штучних умовах вирощують біля 13 видів макроміцетів. Починаючи з другої половини двадцятого сторіччя і нині, в усьому світі спостерігається бурхливий розвиток науки і техніки, технологічних процесів, постійне зростання рівня та інтенсивності інтелектуальної праці людини. І ця тенденція, за прогнозами науковців, буде зберігатися. Для підтримання у біологічно активному стані організму людини йому необхідні адекватні постійні зміни в структурі харчування. Тут на перший план виходить не калорійність, не забезпечення білками взагалі, а підвищений рівень амінокислот, високий вміст легкозасвоєваних білків, харчових волокон і, звичайно, вітамінів, мінеральних речовин тощо. При цьому дуже важливим є їх повнота забезпечення і збалансованість протягом усього року. Тут, звичайно, незамінними є овочі та фрукти, але поряд із ними можна ставити і свіжі гриби.

Виклад основного матеріалу. Великий інтерес до культивованих грибів пояснюється тим, що вони значно безпечніші, ніж дикорослі. Крім того, макроміцети містять багато білка (до 5-7%), незамінні амінокислоти, вуглеводи, ліпіди, майже всі вітаміни, інші органічні сполуки. Причому, вміст зазначених речовин у плодкових тілах, вирощених в штучних умовах на сприятливих за складом середовищах, вищий, ніж у карпофорах тих же видів, що ростуть у природі. Базиціальні гриби в культиваційних спорудах отримують протягом року, незалежно від ґрунтових і кліматичних умов, збираючи врожай до 11 тис. ц/га в рік. При цьому вихід білка досягає 33 ц/га, тоді як при сучасній системі виробництва яловичини - не більше 70 кг/га. Гриби мають чудові смакові якості та лікувально-профілактичне значення. В них є біологічно-активні речовини, які мають протипухлинні, кровотворні, анти-алергійні, антиоксидантні, антиснідні властивості, знижують рівень холестерину в крові, сповільнюють розвиток атеросклерозу тощо. Нині закордонні фірми виробляють цілу низку лікарських препаратів з вищих грибів, причому плодові тіла або міцелій майже всіх їх вирощують у штучній культурі.

Особлива цінність грибівництва полягає в тому, що культивовані гриби успішно ростуть на субстратах, приготованих з відходів сільськогосподарського виробництва і промисловості, побутових решток. Результати досліджень, що проводяться в усьому світі, дають підстави вважати, що в майбутньому асортимент матеріалів для виготовлення грибних субстратів значно розшириться. Це дасть змогу шляхом утилізації відходів вирішувати проблему очищення оточуючого середовища. Субстрати після культивування грибів можна використовувати як цінне органічне добриво для багатьох сільськогосподарських культур і високобілкову добавку до корму тварин.

Україна завжди славилася великими запасами їстівних дикорослих грибів. До революції їх експортували в Німеччину, Чехію, Нідерланди та інші країни. І до недавнього часу потреба населення в цій продукції задовольнялась в основному за рахунок природних ресурсів. Однак після аварії на Чорнобильській АЕС значна частина території країни зазнала забруднення радіонуклідами, і площа місць збору грибів зменшилась. У порівняно чистих регіонах з кожним роком зростають техногенні та рекреаційні навантаження на лісові насадження -

основні місця збору їстівних грибів, що стало причиною суттєвого зменшення їх урожайності. Через зазначені причини споживання населенням цього цінного продукту різко зменшилось. Як свідчить досвід багатьох країн світу, підвищити даний показник можна лише за рахунок вирощування грибів у спеціальних і пристосованих спорудах протягом року. Це дасть змогу збільшити кількість цінної високобілкової продукції і дозволить запобігти харчовим отруєнням, викликаним споживанням дикорослих грибів.

В останні десятиріччя переконливо доведена висока біологічна цінність грибів, як харчового продукту, що включає унікальний комплекс поживних та лікарських речовин. Їстівні гриби, які культивують на рослинних залишках, містять понад 35% протеїну, мають усі незамінні для харчування людини амінокислоти, ненасичені жирні кислоти та важливі макро- і мікроелементи.

До культивованих грибів належить значна частина гливи і цілий діапазон екзотичних грибів, які становлять 5% в Україні та Європі від загальної кількості. 95% грибів, що споживаються на ринку, — печериці.

За останні 10 років виробництво грибів у світі збільшилося в 2 рази і досягло 12 млн. т. З них біля 9 млн. т, що становить 75% світового обсягу культивованих грибів, вирощують у Китаї. В країнах Європи щорічно вирощують близько 1 млн. т грибів, з яких третина становить експортно-імпортні обсяги. У багатьох розвинених країнах світу створено грибну індустрію.

Промислове грибівництво в Україні – одна з порівняно молодих галузей сільськогосподарського виробництва.

Найбільш популярними грибами вважають печериці, гливу звичайну, шиїтаке, опеньок зимовий та літній, та інші, які добре ростуть і плодоносять на відходах сільськогосподарського виробництва та промисловості.

Печериці - це популярний вид грибів, який відомий своїм ніжним смаком та широким спектром використання в кулінарії. Вони мають білу або світло-кремову шапку та коротку ніжку. Чутливі до змін температур та інфекцій, тому процес їх росту потрібно постійно контролювати.

Глива (вешенка) – це другий за популярністю гриб для вирощування в Україні. За своїм вітамінно-мінеральним складом подібний до м'яса, а вирощується невибагливо та швидко. Субстрат виготовляють із подрібненої якісної пшеничної соломи з додаванням мінеральних речовин при хорошому освітленні та потокові свіжого повітря. Так само як і печериці, гливи піддаються інфекціям та плісняві, тому при висадці субстрат потрібно продезінфікувати.

Популярний на Далекому Сході гриб шиїтаке починає захоплювати європейський та український ринки. Має гоструватий смак та насичений грибний запах з нотами редьки. Завдяки своїм корисним властивостям його широко використовують в косметології та медицині-як компонент протипухлинних засобів та потужний імуномодулятор.

Гриби ерінги рідко зустрічаються в Україні. На запах та смак у них відчуваються ноти кешю, тому ці гриби є улюбленцями кулінарів, які віддають їм перевагу більше, чим боровикам. Ерінгами практично неможливо отруїтись, вони не накопичують в собі шкідливі атмосферні викиди на відміну від інших

видів, а також самі виводять з організму солі важких металів.

Також вирощують трюфель, котрого 95% йде на експорт. Для їх вирощування потрібно врахувати те, що ця справа довготривала і перший врожай можна отримати через 4-5 років. Трюфель вибагливий, він росте лише у хімічно незабруднених землях, прикріплюючись до коріння дерев.

Перспективними дослідженнями і запровадженнями застосовування базидіальних грибів як ліки [5], завдяки хімічному складу і фармакологічній їх дії, відмічається, що гриби шиїтаке, рейши та кордіцепс слугують важливою фармацевтичною сировиною щодо профілактики та оздоровлення від численних захворювань, таких як злоякісні новоутворювання, хвороби нирок, печінки, ендокринної та серцево-судинної систем організму людини.

На ринку грибів України ще присутні лісові гриби: білі, опеньки, лисички.

Різкі коливання ціни на гриб, різний попит, що прив'язаний до свят, робить ринок грибів досить нестабільним.

Протягом останніх п'яти років на ринок грибів в Україні впливали наступні фактори:

- Карантин 2020 року призвів до закриття збутових точок, закладів харчування та зменшення замовлень від великих мережевих супермаркетів. Водночас втричі зріс попит на екзотичні види грибів, такі як ерінги та шиїтаке.

- Постійне збільшення мережевих точок торгових операторів дає більше як географічних можливостей, так і об'ємів збуту грибів.

- Вплив повномасштабної війни. Станом на березень 2022 року половина грибних ферм припинила свою діяльність. Відомо про декілька випадків потрапляння ракет у грибні комплекси та про часткові руйнування та викрадання майна на захоплених територіях.

- Вплив повномасштабної війни на виробників компосту. Один із лідерів виробництва компосту в Україні припинив у липні своє виробництво.

- Проблема з кадрами. З 2022 року до неї додалася проблема й зі збирачами грибів.

- Багаточасові відключення електроенергії змушують виробників зменшувати закладання грибниць, підключати генератори та альтернативні джерела енергії, збільшувати навантаження на робітників.

- Закриття однієї з найбільших грибних ферм України в липні 2023 року вплинуло на стан грибного ринку в країні.

Для вирощування грибів використовують міцелій, який заселяють у спеціальний компост. Компост виготовляють з органічних матеріалів, таких як сіно, солома, кукурудзяні качани та гній. Виробництво компосту також може бути супутнім видом діяльності при вирощуванні грибів. Компостування триває три-чотири тижні. При дотриманні технології через місяць починають рости перші печериці.

Канали збуту грибів є доволі типовими для ринку роздрібною торгівлі. Існує декілька основних напрямків продажу – роздрібна торгівля, власний канал збуту та B2B сегмент.

В більшості вибір каналу залежить від обсягів виробництва. Так,

наприклад, при високих обсягах врожаю грибів, виробники не вдаються до продажу через фірмові магазини, це більше властиво для дрібних та малих підприємств. Оптові посередники також є важливою ланкою в каналах. Переважно їх діяльність спрямована на закупівлю сировини у великій кількості дрібних ферм та подальший її перепродаж.

Із загального об'єму вирощеного гриба близько 50% йде на реалізацію в свіжому вигляді до мереж супермаркетів та торгових точок, 40% грибів надходять на переробку консервуванням, сушінням чи в замороження. Близько 4 % грибів компанії продають на експорт та 6% до закладів харчування в свіжому вигляді.

Висновок. Ринок грибів в Україні представлений переважно печерицями, які складають 98% від загального обсягу ринку. У 2022 році ринок грибів в Україні зазнав значних потрясінь через повномасштабну війну. Частина ферм опинилася в окупації, а інші змушені працювати на 60-70% від повної потужності. Внаслідок війни також спостерігається дефіцит компосту, який є основною сировиною для вирощування грибів. Найбільшим споживачем українських грибів є Молдова, яка імпортує з України переважно печериці. Згідно з базовим прогнозом, вирощування грибів може скоротитися у 1,7 раз за рахунок зменшення площ ферм. Брак грибів також вплине на рівень виробництва продуктів переробки. За останні п'ять років грибний ринок України перебував на етапах як найкращого розквіту, так і зазнав незворотних змін через війну: зменшено виробничі потужності на 60-70 %, застосовано консервацію виробництва на невизначений час.

Список використаних джерел

1. Вдовенко С.А. Вирощування їстівних грибів. Вінниця: Навч. посібник. 2011 р., 135 с.
2. Аналіз ринку вирощування грибів в Україні URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/investments/analiz-rinku-viroshuvannya-gribiv-v-ukrayini> (дата звернення: 08.09.2024).
3. Відновлення грибної індустрії. Ринок не потребує імпорту URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/vidnovlennya-gribnoji-industriji-rinok-ne-potrebuye-importu> (дата звернення: 08.09.2024).
4. Аналіз ринку грибів в Україні URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-gribov-v-ukraine-2023-god> (дата звернення: 09.09.2024).
5. Стан галузі грибовництва в Україні та світі URL: <https://edorada.org/public/index.php/articles/460> (дата звернення: 09.09.2024).
6. Вирощування шампінйонів: бізнес-план для фермера. URL: <https://agroapp.com.ua/uk/blog/viroshhuvannya-shampinjoniv-biznes-plan-dlya-fermera/> (дата звернення: 09.09.2024).
7. Огляд ринку грибів України . URL: <https://umdis.org/ru/ohliad-rynku-hrybiv-ukrainy-za-15-serpnia/> (дата звернення: 09.09.2024)

Дмитро СИРІТКО*,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті проаналізовано ключові чинники та передумови стратегічного розвитку підприємств України в умовах воєнного стану та поствоєнного відновлення. Розглянуто різні виклики, з якими можуть зіткнутися підприємства, а саме: обмеженість ресурсів; невизначеність і нестабільність; посилення регулювання; проблеми з комунікацією; питання безпеки та шкода для репутації, а також наведено основні перешкоди розвитку бізнесу на думку представників підприємств різних форм власності. Розвиток підприємств в умовах воєнного стану вимагає ретельного врахування цих та інших викликів, а також готовності адаптуватися до мінливих обставин і ризикувати в умовах невизначеності. Пропонуються стратегії, які підприємства можуть застосувати для подолання викликів. Стратегічний розвиток підприємств в умовах воєнного стану вимагає проактивного й адаптивного підходу, що фокусується на інноваціях, партнерстві, дотриманні законодавства, правильно налагоджених комунікаціях та моніторингу.*

***Abstract.** The article analyzes the key factors and prerequisites for the strategic development of Ukrainian enterprises in the conditions of martial law and post-war recovery. Various challenges that enterprises may face are considered, namely: limited resources; uncertainty and instability; strengthening regulation; communication problems; security issues and damage to reputation, as well as the main obstacles to business development according to representatives of enterprises of various forms of ownership are given. Enterprise development in martial law requires careful consideration of these and other challenges, as well as a willingness to adapt to changing circumstances and take risks in the face of uncertainty. Strategies that businesses can implement to overcome the challenges are suggested. The strategic development of enterprises under martial law requires a proactive and adaptive approach that focuses on innovation, partnership, legal compliance, well-established communications and monitoring.*

Вступ. Розвиток стратегічного управління підприємствами в умовах воєнного стану може бути складним завданням. Одним із ключових моментів при розробці плану стратегічного управління в умовах воєнного стану є

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

необхідність гнучкості. Бізнесу може знадобитися швидко адаптуватися до мінливих обставин, а також скоригувати свої стратегії у відповідь на нові правила або ринкові умови. Стратегічний розвиток підприємств в умовах воєнного стану може зіткнутися з низкою викликів і проблем через унікальні політичні та економічні обставини, в яких вони працюють.

Виклад основного матеріалу. Стратегічне управління підприємством – це довгостроковий план дій, який допомагає визначити способи досягнення головної мети підприємства та забезпечити його конкурентними перевагами в умовах ринкової конкуренції. Важливо розуміти, що він є цілеспрямованим підходом до управління підприємством, який передбачає обов'язкове врахування всіх аспектів його функціонування, включаючи стратегічне планування, маркетинг, фінанси, операційні процеси, управління людськими ресурсами та багато іншого.

Стратегічне управління підприємством в умовах воєнного конфлікту може становити доволі непросте завдання. Воєнний стан – це надзвичайно складна ситуація, яка супроводжується великою кількістю загроз, ризиків та викликів, не лише для підприємства, а й для всієї країни загалом [1].

Розвиток стратегічного управління підприємствами в умовах воєнного стану вимагає ретельного балансу між управлінням ризиками та оцінкою можливостей, а також готовності адаптуватися до мінливих обставин і підтримувати ефективні канали комунікації в умовах невизначеності.

Згідно статистичних показників, лише в перші місяці повномасштабного вторгнення переважна більшість українських підприємств повністю припинили або ж призупинили свою діяльність. Головною причиною було те, що потрібно було змінювати своє розташування, шукаючи більш безпечне. Деякі види бізнесу стали просто недоцільними в умовах воєнного конфлікту, тому були змушені припинити свою діяльність. Таким чином, можна зробити висновок, що воєнний стан може кардинально змінювати потреби споживачів, умови для забезпечення стійкості, конкурентоспроможності тощо, тому, для того щоб підприємство продовжило функціонувати в таких важких умовах, важливо вміти розробляти ефективну бізнес-стратегію, та передбачати ризики, пов'язані з впровадженням воєнного стану, а також ключові загрози та можливості, які постануть перед підприємством в умовах воєнного конфлікту, що є доволі складним завданням [2]. Розглянемо детальніше ключові виклики, що постають перед підприємствами за сучасних умов.

1. **Обмеженість ресурсів.** В умовах воєнного стану уряд має право накласти обмеження на рух товарів і послуг, що може обмежити доступність ресурсів для бізнесу. Це ускладнить доступ компаній до сировини та обладнання, необхідних для ефективної роботи.

2. **Невизначеність і нестабільність.** Воєнний стан зазвичай вводиться під час кризи, що може створити значну невизначеність і нестабільність для бізнесу. Це може ускладнити планування на майбутнє та прийняття стратегічних рішень, які відповідають довгостроковим цілям. Невизначеність і нестабільність – це ситуація, коли в певному контексті бракує передбачуваності або стабільності. Ці

фактори здатні ускладнити планування та прийняття стратегічних рішень для бізнесу, що призводить до зменшення інвестицій та економічного зростання. Невизначеність і нестабільність можуть створювати значні проблеми в багатьох контекстах, а ефективні стратегії управління та подолання неві значеності є важливими для досягнення позитивних результатів. Це передбачає розвиток стійкості, збереження гнучкості, пошук джерел підтримки та інформації для зменшення невизначеності та підвищення стабільності.

3. Посилення регулювання. В умовах воєнного стану уряд може запровадити суворі правила для бізнесу з метою підтримання порядку та стабільності. Це ускладнить роботу компаній у звичному режимі та вимагатиме від них коригування своїх стратегій відповідно до нових правил і норм. Під посиленням регулювання розуміють ситуацію, коли зростає кількість і обсяг правил, законів і нормативних актів, що регулюють певну сферу або вид діяльності. Це може відбуватися в різних контекстах, таких як бізнес, фінанси, охорона здоров'я та навколишнє середовище. Хоча регулювання може забезпечувати важливий захист і переваги, воно також здатне спричинити втрати для бізнесу, споживачів і суспільства в цілому. Ефективне регулювання вимагає ретельного збалансування конкуруючих інтересів, а також постійного моніторингу й оцінки, щоб гарантувати, що регулювання досягає поставлених цілей і не призводить до непередбачуваних наслідків [4; 5].

4. Проблеми з комунікацією. Воєнний стан може порушити роботу каналів зв'язку, що ускладнює для бізнесу можливість залишатися в курсі останніх подій та ефективно спілкуватися з працівниками, клієнтами та іншими зацікавленими сторонами. Комунікаційні проблеми – це труднощі, які можуть виникнути в процесі передачі або отримання інформації, ідей чи повідомлень між окремими особами або групами. Ефективна комунікація має важливе значення для побудови міцних відносин, досягнення спільних цілей і вирішення складних ситуацій. Для вирішення комунікаційних проблем окремим особам та організаціям варто розробити такі стратегії, як активне слухання, уточнення повідомлень та адаптація стилів комунікації до різних контекстів та аудиторій [6; 7].

5. Проблеми безпеки. Воєнний стан може збільшити ризик насильства та інших загроз безпеці, що вплине на безпеку бізнесу та його працівників. Це може ускладнити ведення бізнесу у звичайному режимі та вимагати від компаній інвестувати в додаткові заходи безпеки. Проблеми безпеки стосуються потенційних загроз або ризиків для безпеки та добробуту окремих осіб, організацій або суспільства в цілому. Ці проблеми можуть виникати в різних сферах, таких як особиста безпека, кібербезпека, національна безпека та громадське здоров'я. Проблеми безпеки можуть мати значний вплив на окремих осіб, організації та суспільство в цілому. Ефективні стратегії вирішення проблем безпеки включають такі заходи, як оцінка ризиків, планування запобігання та готовності, а також реагування та відновлення в разі порушення безпеки або інциденту.

6. Завдання шкоди репутації. У деяких випадках сама лише асоціація з урядом, який запровадив воєнний стан, може зашкодити репутації компанії. Це може ускладнити збереження довіри клієнтів та залучення нового бізнесу в майбутньому. Шкода репутації – це ситуація, коли особа, організація чи продукт зазнають негативного розголосу чи відгуків, які підривають їхній авторитет, надійність чи сприйняту цінність. У бізнесі шкода репутації може виникнути через такі фактори, як низька якість продукції, неетична поведінка або нездатність ефективно реагувати на скарги клієнтів.

Стратегічний розвиток підприємств в умовах воєнного стану вимагає ретельного врахування цих та інших викликів, а також готовності адаптуватися до мінливих обставин і ризикувати в умовах невизначеності. Характеристику основних інструментів стратегічного розвитку підприємств наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика основних інструментів стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану

Інструмент	Характеристика
1. Стратегічне планування	Чіткий стратегічний план може допомогти керувати підприємством у непевні часи, водночас забезпечуючи гнучкість для адаптації до мінливих обставин. План має визначати ключові пріоритети та цілі, а також стратегії їх досягнення
2. Запровадження інновацій	В умовах обмежених ресурсів інновації можуть бути ключовим фактором зростання та конкурентоспроможності. Підприємства можуть зосередитися на розробці нових продуктів, процесів або бізнес-моделей, які допоможуть їм відрізнитися від конкурентів і створити нові можливості
3. Розвиток і посилення партнерських відносин	Міцні партнерські відносини з постачальниками, клієнтами та іншими зацікавленими сторонами можуть допомогти підприємствам подолати невизначеність і зменшити ризики. Партнерські відносини також можуть створити нові можливості для зростання та інновацій
4. Комплаєнс	Посилення регулювання в умовах воєнного стану може створити додаткові виклики для підприємств у сфері комплаєнсу. Однак комплаєнс також може бути можливістю продемонструвати корпоративну відповідальність і побудувати довіру із зацікавленими сторонами. Підприємства можуть співпрацювати з юридичними та комплаєнс-експертами для розробки стратегій виконання регуляторних вимог, мінімізуючи при цьому ризики та витрати
5. Налагодження ефективних комунікацій	Ефективна комунікація має вирішальне значення в часи невизначеності та воєнного стану. Підприємства повинні регулярно спілкуватися із зацікавленими сторонами, включно з працівниками, клієнтами, постачальниками та регуляторними органами, щоб тримати їх в курсі подій і будувати довіру
6. Запровадження моніторингових та адаптивних заходів	Підприємствам слід відстежувати ключові показники ефективності та за потреби адаптувати свої стратегії відповідно до обставин, що змінюються. Регулярний моніторинг та оцінка можуть допомогти підприємствам виявити нові можливості та ризики і відповідно скоригувати свої стратегії

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Отже, стратегічний розвиток підприємств в умовах воєнного стану вимагає проактивного й адаптивного підходу, який фокусується на інноваціях, партнерстві, дотриманні законодавства, комунікації та моніторингу. Впроваджуючи ці стратегії, підприємства можуть подолати виклики воєнного стану та продовжувати процвітати. Розвиток підприємств за умов воєнного стану може бути складним через різні фактори, такі як обмеженість ресурсів, невизначеність і посилення регулювання.

Висновок. Стратегічний розвиток підприємств може бути складним через різні фактори, такі як обмеженість ресурсів, невизначеність, посилення регулювання, комунікаційні проблеми, проблеми безпеки та шкода для репутації. Однак підприємства здатні подолати ці виклики, застосовуючи проактивні й адаптивні стратегії, які зосереджені на інноваціях, партнерстві, дотриманні законодавства, ефективній комунікації, моніторингу та розбудові довіри зі стейкхолдерами. Запорукою успіху стратегічного розвитку підприємств є розробка чіткого та гнучкого стратегічного плану, який визначає ключові пріоритети та цілі, забезпечуючи при цьому гнучкість для адаптації до мінливих обставин. Підприємства також повинні зосередитися на інноваціях, побудові міцних партнерських відносин, дотриманні нормативних вимог, ефективній комунікації, а також моніторингу й адаптації своїх стратегій у разі потреби. Впроваджуючи ці стратегії, підприємства спроможні подолати виклики стратегічного розвитку, зменшити ризики та створити нові можливості для зростання та конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Зачосова Н. В., Коваль О. В., Сафонов Д. В. Активні та пасивні стратегії управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в умовах традиційних та інноваційних загроз. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1. С. 43–48. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-1\(103\)-43-48](https://doi.org/10.26642/ema-2023-1(103)-43-48)
2. Козлова І. М., Велика О. Ю., Козлов Н. В. Особливості стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2023. № 5. С. 134–140.
3. Шевченко В. Як функціонує український бізнес під час війни: основні виклики та успішні кейси. URL: <https://nachasi.com/society/2023/11/03/yak-funkcionuye-ukrayinskii-biznes-pid-chas-viini-osnovni-vikliki-tauspishni-keisi/> (дата звернення: 16.09.2024)
4. Сарбаш С. М. Вплив міжнародних конфліктів на економічний розвиток. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2023. № 2(24). С. 56–64.
5. Власова В. П., Тарновська І. В., Недоля Д.В. Бізнес-стратегія підприємства в умовах турбулентного зовнішнього середовища. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-85> (дата звернення: 15.09.2024)
6. Кривобок К. В. Обґрунтування сучасного підходу щодо адаптації підприємства до нестійкого зовнішнього середовища. *Економіка та суспільство*. 2018. № 14. С. 412–420.
7. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. *FinStream*. URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytyka/> (дата звернення: 16.09.2024)

Ірина РАКУТА *,
студентка 4-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

РОЛЬ ЛІДЕРСТВА В СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

***Анотація.** У статті досліджується важливість ефективного лідерства для успішної реалізації стратегічних рішень у сучасних організаціях. Лідерство виступає ключовим елементом, що забезпечує мобілізацію ресурсів, створення інновацій та спрямування колективних зусиль на досягнення довгострокових цілей. Розглянуто різні стилі лідерства та їхній вплив на процес формування та впровадження стратегії, зокрема важливість адаптивності, комунікації та вміння мотивувати співробітників.*

***Abstract.** The article examines the importance of effective leadership for the successful implementation of strategic decisions in modern organizations. Leadership is a key element that ensures the mobilization of resources, the creation of innovations and the direction of collective efforts to achieve long-term goals. Different leadership styles and their impact on the process of strategy formation and implementation are considered, including the importance of adaptability, communication and the ability to motivate employees.*

Вступ. Тема лідерства в стратегічному управлінні є надзвичайно актуальною в сучасних умовах динамічного розвитку бізнесу та глобалізації. Організації працюють у складних і нестабільних ринкових умовах, де швидкість змін, конкуренція, технологічний прогрес і економічні виклики змушують компанії шукати нові підходи до управління та прийняття рішень. Лідерство є ключовим елементом ефективного стратегічного управління. В умовах сучасної глобалізації та швидких змін бізнесового середовища роль лідера стає все важливішою для успішної реалізації стратегії організації. Лідер не тільки визначає напрямок розвитку компанії, але й забезпечує мобілізацію ресурсів, мотивує співробітників та сприяє адаптації до нових умов.

Виклад основного матеріалу. Багато досліджень показали, що ефективне лідерство є одним із ключових факторів успіху підприємства, тому лідерство вважається важливим елементом стратегічного управління підприємством, оскільки може суттєво впливати на результативність та конкурентоспроможність підприємства на ринку.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

Лідерство являє собою складний процес, який включає в себе багато аспектів. Термін лідер (leader) походить від англійського lead – вести. Лідер – той, хто веде; перший, що йде попереду, завжди перемагає. Член групи, всі учасники якої визнають його керівництво, покладаються на нього в прийнятті серйозних рішень і вирішенні важливих проблем.

З часів Сократа і Платона [1] мають місце, як мінімум, дві точки зору: з одного боку, політичний лідер та його уявлення про владу зосереджуються у досягненні та здійсненні цієї самої влади у власних інтересах; з іншого боку, існує доктрина політичного лідера, який займається «лікуванням душ людських», тобто прагне суспільного благополуччя. чи інакше, домінуючим розумінням стає боротьба політичних лідерів за владу.

Загальна концепція лідерства містить чинники, які дають змогу визначити природу лідерства у будь-яку мить, хоч і об'єднуються по-різному:

- особа та походження лідера, процес його становлення;
- характерні риси команди, її членів, якими керує лідер;
- характер взаємовідносин між лідером і членами команди;
- контекст або умови здійснення керівної ролі лідера;
- результати взаємодії між лідером і командою [7; 8, с. 24].

Однією з основних функцій лідера у стратегічному управлінні є формування бачення та місії організації. Лідер створює загальну картину майбутнього, яку компанія прагне досягти, а також визначає ключові пріоритети та цінності. Це бачення дозволяє співробітникам розуміти напрямок розвитку компанії та працювати над спільною метою. Лідери є основними учасниками прийняття стратегічних рішень. Вони аналізують зовнішнє та внутрішнє середовище, вивчають ринкові тренди та визначають, які стратегії будуть найбільш ефективними для досягнення конкурентних переваг. Важливо, що лідери не лише ухвалюють рішення, але й створюють атмосферу підтримки та довіри в команді, що полегшує впровадження нових стратегічних ініціатив.

Лідер здатний мотивувати команду на досягнення стратегічних цілей. Стратегічне управління вимагає ефективного використання ресурсів, включно з людськими, тому лідери відіграють ключову роль у залученні співробітників до процесу реалізації стратегії. Вони допомагають співробітникам бачити власну участь у досягненні глобальних цілей організації, що стимулює їх працювати з більшою відданістю. Лідери є рушійною силою в процесі реалізації стратегії. Незалежно від того, наскільки добре розроблена стратегія, без належної підтримки лідерів її впровадження може зіткнутися з численними труднощами. Лідери забезпечують контроль за виконанням стратегічних планів, корегують напрямки діяльності в разі необхідності, а також підтримують співробітників під час впровадження змін.

Лідерство виступає процесом використання непримусового впливу для формування цілей та культури команди та/або підприємства, мотивації поведінки для досягнення поставленої мети. Водночас лідерство – це гра на випередження, це створення змін, розвиток потенціалу, генерування бачення, створення команд, здатних втілювати в життя це бачення.

Важливо, що лідерство відокремлюють від понять керівництво та менеджмент. Порівняльна характеристика властивостей лідерства та керівництва у системі управління підприємством наведена в табл. 1. Класичне управління, яке здійснюється керівниками та менеджерами є більш формалізованим, заснованим на владі та наборі певних повноважень, ґрунтується на дотриманні існуючих правил підлеглими та підпорядкуванні. Лідерство, в свою чергу, не завжди є заснованим на формальній владі, перш за все, лідерство пов'язують із особою, яка здатна здійснювати вплив на соціальну групу, надихати, бути прикладом та мати змогу вести за собою команду.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика властивостей лідерства та керівництва у системі управління підприємством

Властивості лідерства	Властивості керівника
Довільний вибір лідера команди	Офіційне призначення керівника
Приймає рішення спільно із колективом	Здебільшого самотужки приймає рішення
Прагне до змін	Намагається будь-що зберегти існуючу систему
Прагне до пошуку однодумців	Шукає кропітких робітників
Працює за принципом рівності у колективі	Вважає, що над колективом потрібний постійний нагляд і контроль
Визначає свої помилки та виправляє їх	Здебільшого приписує свої помилки колективній роботі
Цінує колег і за це має авторитет від оточуючих	Намагається створити собі гарний імідж та слідувати йому

Джерело [4]

Судячи з наведених даних, лідерство відображає відносини домінування-підпорядкування, впливу-наслідування у системі міжособистісного спілкування. Лідер у психологічному плані – це завжди ведучий, за яким визнається центральна роль в організації діяльності та регуляції міжособистісних відносин у групі. Керівництво на відміну від лідерства є офіційно регламентованим соціально організованим процесом. Спільним для лідерства і керівництва є можливість і здатність розвивати і застосовувати владу, тобто впливати на поведінку інших людей чи на ситуацію. Цей вплив здійснюється за допомогою різних засобів – авторитету, права примусу, традицій, економічних чи ідеологічних механізмів. Соціально-психологічний зміст як лідерства, так і керівництва полягає у тому, що вплив і влада спонукають підлеглих до певної поведінки, відповідно до вимог групи і уявлень керівника чи лідера.

Стиль лідерства розглядається як один із найважливіших особистих впливів на інновації підприємства з боку лідерів, оскільки лідери можуть безпосередньо приймати рішення щодо впровадження нових ідей в організацію, встановлювати конкретні цілі та заохочувати інноваційні ініціативи підлеглих. стиль лідерства має важливий вплив на розвиток підприємства, особливо на ефективність інновацій [11, с. 35].

Розглянемо стилі лідерства відносно їх впливу на розвиток бізнесу [9]:

– Дисципліноване лідерство надає пріоритет плануванню часу, управлінню командою та контролю емоцій. Ефективність і цілеспрямованість є основними особливостями.

– Далекоглядне лідерство характеризує відмінне спілкування та мотивування з чітким баченням майбутнього. Вони ставлять чіткі цілі та очікування.

– Продумане лідерство має чітке бачення майбутнього, здатне визначити необхідні кроки для досягнення цілей. Експерти у плануванні та стратегії.

– Лідерство формування відносин сприяє розвитку ділових відносин, побудованих на довірі та повазі. Вони послідовні, уважні та турботливі.

– Адаптація стилів лідерства – це поєднання різних стилів лідерства, які мають унікальний вплив на розвиток бізнесу. Стили включають автократичне, демократичне, вільне лідерство, трансформаційне та транзакційне лідерство.

Загалом, у бізнесі існує досить багато типів лідерства, але деякі з найбільш загальноновизнаних стилів лідерства [10]:

Автократичний (або авторитарний) стиль. Лідер консолідує владу та прийняття рішень нагорі організаційної структури.

Демократичний (або партисипативний) стиль вважається найефективнішим. Цей стиль заохочує до співпраці та зворотного зв'язку, врахування різних поглядів та пропозицій може призвести до ефективного прийняття рішень та творчих інновацій.

Laissez-faire (або делегативний) стиль – це практичний підхід, який дає змогу кожному працівнику взяти на себе відповідальність за свої функції та з'ясувати, що і як потрібно зробити ефективно.

Патерналістське лідерство – це тип лідерства, заснований на впливі, який провідні фігури мають на інших.

Трансформаційний стиль лідерства вважається високоефективним. Лідер заохочує команду проявляти власну автономію, проте використовує підзвітність та індивідуальну власність.

Транзакційне лідерство ґрунтується на системі винагород і покарань.

Свідоме лідерство – зосередження коучлідера на виявленні та розвитку індивідуальних сильних сторін кожного члена команди та розробці стратегій, які дозволять команді краще працювати разом.

Ситуативне лідерство: лідери змінюють свій стиль управління відповідно до потреб ситуації або команди.

Сильні та слабкі сторони класичних підходів нейтралізуються ситуаційним стилем управління, який підкреслює специфічний вплив середовища та ситуації на поведінку лідерів.

Оцінка ефективності організаційної діяльності багато в чому базується на управлінських здібностях лідера і має дві складові:

1) об'єктивні – кількісні та якісні показники роботи, результативності компанії і рішень керівництва; існуючі технології оптимальної діяльності по досягненню конкретної мети, міжнародні та національні стандарти цієї діяльності;

2) суб'єктивні – сприйняття управлінським лідером, підлеглими та іншими зацікавленими особами результативності зусиль по досягненню цілей і вирішення завдань.

При оцінці ефективності управлінського лідерства насамперед аналізується здатність управлінського лідера бачити цілі і напрямки діяльності компанії. Ступінь ефективності управлінського лідерства визначається тим, наскільки сам лідер здатний генерувати ідеї і переводити їх в організаційні цілі, що ведуть до позитивного результату.

Висновок. Лідерство є незамінною складовою стратегічного управління, яке визначає успіх будь-якої організації. Ефективні лідери формують бачення, приймають стратегічні рішення та надихають свої команди на досягнення амбітних цілей. В умовах постійних змін та зростання конкуренції роль лідерів у реалізації стратегії стає ще більш вагомим. Вони не тільки допомагають компаніям адаптуватися до змін, але й забезпечують їх розвиток у довгостроковій перспективі. Є багато вимірів лідерства та багато можливих стилів лідерства, серед яких розглянуто автократичне, демократичне, лідерство за принципом *laissez-faire*, патерналістське, трансформаційне, трансакційне, свідоме, ситуативне. Різні обставини можуть вимагати різних стилів лідерства. Лідер у великому підприємстві матиме здатність швидко приймати рішення та ефективно делегувати завдання. Від лідера невеликої команди можна очікувати більш практичного підходу та побудови міцних взаємовідносин з командою. Стиль регламентується особистими якостями лідера. Вибір стилю лідерства підприємства є однією з основних умов при здійсненні ефективного управління.

Список використаних джерел інформації.

1. Лідерство в стратегічному управлінні [07.09.2024]
URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43c889a2-cb39-49be-ae5c-14b42fce4716/content>
2. Лідерство в Державній службі України [07.09.24] URL: <https://blog.stu.cn.ua/2021/11/08/hto-takij-lider-2/>
3. Формування та розвиток лідерства [12.09.2024] URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/571-Article%20Text-1049-1-10-20220810%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/571-Article%20Text-1049-1-10-20220810%20(3).pdf)
4. Лідерство як передумова ефективної діяльності [14.09.2024] URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/ojsadmin,+Ve929.pdf>
5. Прохоровська С. Компетентнісний підхід в стратегічному управлінні [01.10.2024]
URL: <https://doi.org/10.35774/rarrpsu>
6. Основа успішного управління [14.09.2024] URL: <https://doi.org/10.33108/sep>
7. Томах, В., Дорошенко, Т., & Тимошенко, Ю. (2024). СТИЛІ ЛІДЕРСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. *Економіка та суспільство*, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-149> (дата звернення: 18.09.2024).
8. Сергеева Л.М., Кондратьєва В.П., Хромей М.Я. Лідерство : навч. посіб. Івано-Франківськ : «ЛілеяНВ», 2015. 296 с.
9. Waite R. Leadership Styles And Their Impact On Business Growth. Website robinwaite.com. May 26, 2023. URL: <https://www.robinwaite.com/blog/leadership-styles-and-their-impact-on-business-growth> (дата звернення 19.09.2024).

Юлія ПАШКО*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АДАПТИВНІ СТРАТЕГІЇ В УМОВАХ ШВИДКО ЗМІНЮВАНИХ РИНКІВ

Анотація. *Стаття присвячена обґрунтуванню основ адаптивного управління. Наведено визначення адаптивної стратегії як моделі пристосування компанії до взаємодії із клієнтами, партнерами, конкурентами й іншими контактними аудиторіями. Висунуто припущення, що адаптивні стратегії за своєю природою є конкурентними. Систематизовано адаптивні стратегії за ступенем їх актуальності в умовах цифрового середовища.*

Abstract. *The article is devoted to the justification of the basics of adaptive management. The adaptive strategy is defined as a model of the company's adaptation to interaction with customers, partners, competitors and other contact audiences. It is suggested that adaptive strategies are competitive in nature. Adaptive strategies are systematized according to the degree of their relevance in the conditions of the digital environment.*

Вступ. Сучасне бізнес-середовище характеризується швидкими змінами, високою конкуренцією та невизначеністю. У таких умовах виживання та успішний розвиток підприємств можливий лише за умови впровадження адаптивних стратегій. Адаптивні стратегії дозволяють бізнесам швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, знаходити нові можливості та мінімізувати ризики. Вони допомагають підприємствам бути гнучкими, ефективно управляти ресурсами та досягати довгострокових цілей.

Адаптивні стратегії включають в себе здатність до змін, інновації, стратегічне планування та моніторинг ринку. Вони вимагають від підприємств постійного аналізу ринкових умов, конкурентного середовища та внутрішніх процесів. Використання адаптивних стратегій дозволяє бізнесам швидко коригувати свої плани, асортимент продукції та методи контролю якості, що сприяє їхньому успіху в умовах динамічного ринку.

Виклад основного матеріалу. Адаптація до зовнішнього середовища охоплює всі дії стратегічного характеру, які повинні забезпечити ефективне пристосування стратегії підприємства до навколишніх умов з урахуванням як можливостей, так і небезпек поширення цифровізації бізнесу. Запорука успіху пов'язана з розробкою такої стратегії менеджменту, за якої дії і внутрішня

Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу
ВНАУ – Мазур К.В.

структура організації оптимально відповідають зовнішнім умовам. Адаптивні стратегії відіграють важливу роль у сучасному підприємницькому середовищі, забезпечуючи компаніям гнучкість та можливість оперативного реагування на зміни ринкових умов. В умовах динамічного підприємницького середовища, яке постійно стикається з викликами технологічних інновацій, коливань попиту та змінами споживацьких уподобань [1], планування асортименту та контроль якості стають критично важливими для підтримання конкурентоспроможності підприємства.

Якщо в основі стратегічного планування домінує традиційний підхід, за яким стратегія розробляється по сталих процедурах з використанням набору одних і тих самих вихідних даних, підприємство отримує одні і ті ж самі результати, і не завжди ці результати позитивні. Тому важливо стратегічне планування засновувати на адаптивному підході, досліджуючи та відкриваючи весь спектр можливостей організації, використовуючи провідний досвід інших компаній, постійно вивчаючи нові методи та технології прийняття рішень. Необхідно постійно досліджувати нові можливості, що відбуваються з урахуванням змін у навколишньому середовищі, а потім звзвити та вдосконалити стратегії, які підходять для конкретної організації.

Успішні організації все більше стежать за тим, щоб їхні зусилля по збору даних обмежувались не лише інформацією, необхідною для цілей оцінки, а й інформацією про управління в режимі реального часу, необхідною для ефективного прийняття повсякденних рішень.

Адаптивна стратегія призначена для розуміння закономірностей розвитку бізнес-середовища та обрання найбільш сприятливих та реальних шляхів розвитку організації з урахуванням її можливостей та досвіду, а також розробки процесів інтеграції отриманих результатів в систему стратегічного планування. Адаптивний підхід з глибоким розумінням наявних організаційних систем і можливостей може призвести до створення стратегії, більш готової до виконання, з чіткішими ролями та відповідальністю керівництва та виконавців. Втрачає сенс твердження, що хороша стратегія зазнала невдачі через погане виконання. Хороші адаптаційні стратегії мають, по суті, високу ефективність [8].

Конкурентоспроможна модель адаптивної стратегії в управлінні підприємством подана на рис. 1.

Особливо адаптивні стратегії актуальні в умовах активної цифровізації бізнесу. Цифровізація – одна зі складових багатогранного процесу цифрової трансформації бізнесу, що передбачає перехід рутинних операцій в онлайн заради підвищення швидкості і продуктивності роботи. Цифровізація привнесла в роботу компанії ряд якісних змін [8]:

- перехід інформації в категорію стратегічного ресурсу виробництва;
- зростання значущості людського капіталу, оскільки робота з інформаційним ресурсом потребує високої кваліфікації та постійного розвитку знань;
- зростання витрат на виробництво, тому що інформація, як товар і фактор має свою, часто дуже високу ціну;

- комунікацій;
- подолання фактору невизначеності при прийнятті управлінських рішень за рахунок активного застосування інформаційного ресурсу.

Рис. 2. Конкурентоспроможна модель адаптивної стратегії в управлінні підприємством [5].

Все це обумовлює нові алгоритми господарської діяльності, засновані на індикативному плануванні, реінжинірингу та оптимізації бізнес-процесів на вимоги ринку. Інформація із зовнішнього оточення обробляється і включається в процеси підприємств, що підвищують ефективність управління корпоративними знаннями, якість матеріалотехнічного постачання, конкурентоспроможність продукції. Хмарні технології, блокчейн, смарт-контракти як інструменти цифровізації бізнесу значно спрощують ділову взаємодію, пришвидшують бізнес-процеси, зменшують трансакційні витрати [8]. Таким чином, створюються додаткові джерела прибутку та конкурентні переваги.

Оскільки адаптація підприємства відбувається саме до конкурентного середовища, то адаптивні стратегії за своєю суттю є конкурентними. Компанії в усьому світі використовують різноманітні засоби по залученню покупців, завойовуючи їхню довіру на повторних продажах, випереджаючи конкурентів і утримуючи своє місце на ринку. З того часу як керівництво компанії стало поєднувати короткострокові і довгострокові маневри для приведення у відповідність специфічної ситуації компанії і зовнішнього середовища, існує незліченна безліч варіантів і нюансів адаптивної стратегії. Однак всі вони базуються на трьох базових видах, запропонованих ще Майклом Портером: оптимізації витрат (лідерство за витратами), диференціації, фокусуванні

(спеціалізації). Розглянемо їх у контексті цифровізації бізнесу, виділяючи при цьому специфічний інструментарій (табл. 1).

Таблиця 1

Види адаптивних стратегій у цифровому середовищі

Стратегії	Зміст стратегії	Адаптивний інструментарій
Стратегія оптимізації витрат	Компанія нехтує відмінностями в сегментах і звертається до всього ринку відразу з однією і тією ж товарною пропозицією. У центрі уваги – створення внутрішньої конкурентної переваги, яка може бути досягнута більш високою продуктивністю і ефективною системою управління витратами	<ul style="list-style-type: none"> • трансформація виробничих технологій, продуктів і послуг у цифрові формати (Model-Based Enterprise, Digital Enterprise, Smart Factory); • створення паралельних ланцюжків випуску продукції, що складаються з модельних дублікатів виробництва і відповідних бізнес-моделей; • об'єднання реального і віртуального контентів процесів виробництва (Building Information Model, блокчейн-технології); • моделі smart working
Стратегія диференціації	Орієнтація діяльності компанії на збільшенні своєї цінності для клієнта шляхом пропозиції продукту або сервісу високої якості з високим рівнем супутніх послуг за виправдано високими цінами	<ul style="list-style-type: none"> • цифровізація існуючих і створення нових продуктів і послуг; • конвергенція очікувань споживачів на базі SMAC (Social, Mobility, Analytics, Cloud) технологій; • цифрова інтеграція розрізнених каналів комунікацій в єдину систему (створення омніканальності) для обслуговування різних груп клієнтів
Стратегія фокусування	Орієнтація на вузьку частину ринку (цільовий сегмент, нішу) яка може бути визначена виходячи з географічної унікальності, особливих вимог до використання товару або особливих характеристик товару. Мета полягає в тому, щоб краще виконати роботу по обслуговуванню покупців цільового сегмента (ніші)	<ul style="list-style-type: none"> • заміна офлайн- на онлайн-формат обслуговування клієнтів; • концепція «автентичної взаємодії»; • контент маркетинг, маркетинг у соціальних мережах; • перформанс-брендинг; • партнерський (афілійований) маркетинг

Джерело: розроблено автором на основі [1, 7, 8].

Цифровізація бізнесу дає нові можливості для реалізації конкурентних стратегій та адаптації підприємств до мінливого оточення. В першу чергу, переведення багатьох операцій менеджменту в цифровий формат дозволяє скоротити витрати часу та ресурсів. Виробничі процеси орієнтуються на нові операційні моделі, компанії переходять на повну автоматизацію виробництва та цифровізацію бізнеспроцесів (Model-Based Enterprise, Digital Enterprise, Smart Factory). Цифрові технології дозволяють формувати паралельні ланцюги виробництва продукції, що відтворюють модельні аналоги. Блокчейн-технології

та створення інформаційних моделей об'єктів (Building Information Model) дозволяють об'єднати реальний та віртуальний контент виробництва.

Отже, компанії можуть використовувати адаптивні стратегії для оптимізації асортименту і забезпечення високої якості продукції, що є ключовими аспектами для збереження конкурентоспроможності та реагування на зміни ринкового середовища й зосередження на потребах споживачів.

Висновок. Підсумовуючи дослідження адаптивних стратегій в умовах швидко змінюваних ринків у діяльності сучасних підприємств, можна зробити такі висновки. По-перше, адаптивні стратегії відіграють критичну роль у сучасному бізнесі, забезпечуючи гнучкість та стійкість компаній у динамічному ринковому середовищі. Вони дозволяють підприємствам ефективно планувати асортимент продукції, оптимізуючи управління запасами та забезпечуючи високу якість продукції. Інтеграція аналітичних інструментів для прогнозування змін у попиті та умовах ринку допомагає компаніям заздалегідь адаптувати свій асортимент до потреб споживачів, підвищуючи конкурентоспроможність. По-друге, впровадження інновацій у продуктовому портфелі та використання персоналізованих підходів до клієнтів сприяють більш точному задоволенню вимог ринку. Використання сезонних та географічних варіацій у попиті також дозволяє підприємствам більш ефективно планувати асортимент, забезпечуючи мінімальні витрати і максимальну доступність товарів. Контроль якості продукції, інтегрований з адаптивними стратегіями, гарантує відповідність продукції встановленим стандартам і вимогам споживачів. Це є основою для стабільного розвитку і успіху організації.

Список використаних джерел

1. Підприємництво: сучасні виклики, тренди та трансформації: моногр. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Гринько. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2023, 568 с.
2. Кулініч Т. В., Тимчина Ю. А. Концепція адаптивної стратегії конкуренції виробничо-комерційного підприємства. Трансформаційна економіка. 2023. № 5 (05). С. 63-68.
3. Ansoff, H. Strategic Management. New York: Springer. 2007. P. 251.
4. Корінев В.Л., Мартиненко Д.О. Стратегічне планування маркетингу як складова адаптивного управління підприємством. Держава та регіони. 2014. № 3 (78). С. 71-74.
5. Талавіря, О. Особливості формування стратегії розвитку підприємств. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2017. № 260. С. 339-347.
6. Шраменко О.В., Жиліна Г.Ф., & Задорожна С.М. (2019). Критерії та підходи до оцінки стратегії підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. № 67. С. 107-114.
7. Соковніна, Д. (2020). Адаптивна маркетингова стратегія підприємства: методика формування та реалізація. Економіка та держава. № 10. С. 89-92
8. Зінченко, О. (2021). Адаптивні стратегії підприємств у цифровому середовищі. Проблеми економіки № 3 (49). С. 110-116.
9. Слободян Н. Я., Левченко Ю. Г., Іванюта Т. М. Вплив інноваційних бізнес-рішень на формування стратегічного потенціалу підприємств харчової промисловості. Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology. 2024. Volume 9. No 1. С. 122-130

Богдан Николишин*
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

***Анотація.** У статті виявлено закономірності формування сучасного інструментарію стратегічного управління підприємством в сучасних умовах господарювання. Визначено сучасні інструменти стратегічного управління і розвитку сільськогосподарських підприємств. Узагальнена класифікація методів та інструментів стратегічного управління за ознакою їх застосування на різних етапах стратегічного управління. Наведено найпопулярніші інструменти стратегічного управління. Застосування цифрових технологій, включаючи штучний інтелект, і загострення конкуренції породжують нові підходи до стратегічного управління.*

***Abstract.** The article reveals the regularities of the formation of a modern toolkit of strategic enterprise management in modern business conditions. Modern tools of strategic management and development of agricultural enterprises are defined. A generalized classification of strategic management methods and tools based on their application at various stages of strategic management. The most popular tools of strategic management are given. The application of digital technologies, including artificial intelligence, and the intensification of competition are giving rise to new approaches to strategic management.*

Вступ. З метою підвищення прибутковості, інноваційності, забезпечення високої якості продукції та послуг менеджмент потребує сучасних інструментів стратегічного управління, які дозволять проводити якісний стратегічний аналіз, передбачати та планувати зміни зовнішнього середовища, своєчасно реагувати та активно впливати на них. Теорія стратегічного управління за період свого становлення та розвитку розробила цілу низку методичних підходів, прийомів та інструментів, багато з яких сьогодні вважаються основними (базовими). Так, школа стратегічного планування досі є основною, поглиблюється лише обґрунтованість розроблюваних планів. В їх основі глибокий стратегічний аналіз, сценарний підхід, методи прогнозування та моделювання тощо. Класичними є праці Д. Аакера, І. Ансофа, Р. Гранта, Г. Мінбера, М. Портера, А. Стрікланда, А. Томпсона, Г. Хеміла тощо. Проте ефективність стратегічного інструментарію повинна бути доведена досвідом його використання.

Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу
ВНАУ – Мазур К.В.

Виклад основного матеріалу. Сучасним інструментом управління розвитком підприємствами і галузями в умовах наростаючих змін в зовнішньому середовищі і пов'язаній з цим невизначеності є методологія стратегічного управління. Стратегічне управління – це процес управління розвитком підприємства для успішного досягнення її стратегічних цілей.

Практика показує, що ті компанії, які планують свою стратегію, швидше досягають успіху. Сьогоднішній ринок вимагає від керівників концентрації сил, уміння передбачати і багатоваріантності стратегічного курсу розвитку підприємств.

У стратегічному управлінні виділяються два глобальних взаємозв'язаних управлінських процеси: формування стратегії і її реалізація.

Для того, щоб впровадити систему стратегічного управління підприємством необхідно, не лише, розробити стратегію, але і грамотно впроваджувати зміни.

Стратегічне управління – це таке управління, яке спирається на людський потенціал як основу організації, орієнтує виробничу діяльність на запити споживачів, гнучко реагує і проводить своєчасні зміни в організації, що відповідають виклику з боку оточення і що дозволяють добиватися конкурентних переваг, що в сукупності дає можливість організації виживати в довгостроковій перспективі, досягаючи при цьому своїх цілей.

До основних інструментів стратегічного управління слід віднести стратегічний аналіз, стратегічне планування, організацію вибору і реалізації стратегії, стратегічний контроль. Кожен з вищезгаданих інструментів стратегічного управління має складну структуру і зміст. Будучи відносно самостійними, всі перераховані інструменти знаходяться в тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. Одним з найважливіших інструментів стратегічного управління, що формує інформаційну базу для визначення і коректування стратегічного вибору, є стратегічний аналіз. Саме стратегічний аналіз розвитку підприємства дозволяє забезпечити науково-економічну обґрунтованість стратегічних рішень, що приймаються, відносно розвитку підприємства в цілому і його окремих елементів, визначити результативність використання трудових, виробничих і фінансових ресурсів, перевірити оптимальність управлінських рішень [1].

Поняття «інструмент» походить від латинського «instrumentum», що означає знаряддя (засіб) людської праці або виконавчий механізм машини для виконання якої-небудь роботи.

Під інструментами стратегічного управління ми розуміємо сукупність концепцій, підходів, системи показників, методів, моделей, застосовуваних в процесі прийняття і реалізації управлінських рішень, спрямованих на ефективний розвиток підприємства в довгостроковій перспективі.

Ринковій економіці, як відомо, властива висока міра невизначеності. На українському ринку ця невизначеність посилюється найчастіше непередбаченими змінами в економічній, політичній і соціальних сферах. За таких умов методи планування повинні постійно удосконалюватися під умови

ринкового середовища, що змінюються, вони повинні забезпечувати безперервний процес пристосування і швидку реакцію на зміну кон'юнктури.

Проведений аналіз ряду методів та інструментів, що рекомендуються до використання в умовах ринкової економіки, показує, що багато з них має досить обмежений характер застосування, при тому що їх використання без врахування цих обмежень може призвести до одержання спотвореної інформації і як результат – ухвалення помилкових управлінських рішень.

Методи та інструменти стратегічного управління умовно можна класифікувати за ознакою їх застосування на різних етапах стратегічного управління таким чином:

— при аналізі середовища підприємства: SWOT-аналіз, конкурентний аналіз, функціонально-вартісний аналіз, бенчмаркінг та інші;

— при визначенні місії і цілей підприємства: мозковий штурм, дерево цілей, бізнес-інжиніринг та ін.;

— при виборі стратегії: матриця БКГ, МакКінсі, метод життєвого циклу товару, портфельний аналіз та ін.;

— при розробці стратегії: моделі І. Ансоффа, Г. Стейнера, методи SADT, Idef3, DFD, ARIS, сценарне планування;

— при реалізації стратегії: система збалансованих показників, структура розбиття робіт та ін.;

— при оцінці ефективності реалізованої стратегії: внутрішній аудит, стратегічний аудит та ін. [2].

Одним із сучасних інструментів розробки стратегії розвитку підприємства є сценарне планування, яке засноване на побудові варіантів сценаріїв розвитку майбутніх подій.

Це метод прогнозування, при якому розглядаються декілька сценаріїв подальшого розвитку подій, що мають приблизно однакову вірогідність. Метод сценарних технологій припускає, що сценаріїв в повному розумінні слова альтернативних повинно бути декілька. Не слід припускатися помилки і деякий середній, найменш радикальний сценарій вважати найбільш вірогідним. Всі альтернативні сценарії повинні поєднувати в собі весь набір зумовлених елементів і різні результати невизначеностей.

Для реалізації поставлених цілей вибирається найбільш відповідний реальній план, який буде реалізуватися порівнянням фактичного розвитку підприємства з параметрами його розвитку за сценарієм.

Сценарне планування застосовується в рамках стратегічного управління з точки зору забезпечення розвитку підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища. Слід зазначити, що на ринку представлена безліч інструментальних засобів моделювання бізнес-процесів, в числі яких найбільш поширеними є: метод функціонального моделювання SADT(Idef0), метод моделювання процесів Idef3, метод моделювання потоків даних DFD, метод ARIS.

Проте вищеназвані інструментальні засоби моделювання бізнес-процесів не дозволяють виробляти оцінку стратегічно орієнтованих рішень в умовах невизначеності впливу зовнішнього середовища. У зв'язку з цим вирішення

завдань вибору стратегічних орієнтирів розвитку підприємства вимагає створення інструментів, що включають в свій склад економіко-математичні моделі, що дозволяють в процесі оцінки різних варіантів рішень здійснювати облік чинників невизначеності дії, що приймаються здійснювати облік чинників невизначеності дії зовнішнього середовища [3].

В сучасних умовах інструментарій стратегічного управління, в основному, характеризується функціональною спрямованістю і розроблений з метою оптимізації виконання функцій окремих підрозділів, що входять в ієрархічну структуру підприємства.

В умовах глобальної економіки стратегічне управління стає більш актуальним для українських сільськогосподарських підприємств. Має місце жорстка конкуренція, як між собою, так і з іноземними корпораціями. Тому стратегічне управління забезпечує основу для ухвалення всіх управлінських рішень, орієнтує на вироблення стратегічних планів, їх оцінку і спонукає агровиробників використовувати сучасні інструменти управління.

Інструментами, що є основою стратегічного управління для 60% опитаних менеджерів, сьогодні є стратегічне планування, бенчмаркінг, визначення місії та бачення, управління відносинами із споживачами та аутсорсинг. Разом з тим згідно із розрахованими оцінками рівень задоволеності коливається досить суттєво. Так, найбільш ефективними інструментами, із задоволеністю на рівні 4,01, є стратегічне планування, сегментування споживачів (3,95) та визначення місії і бачення бізнесу (3,91). На наш погляд, така ефективність може бути пов'язана із простою застосування того або іншого методу та його правильного вибору [4].

Протягом останніх 10 років бенчмаркінг не полишає десятку найпопулярніших інструментів управління. Це простежується також у розширенні видів та типів бенчмаркінгу. Зокрема досить популярними є внутрішній (порівняння роботи підрозділів усередині однієї компанії), конкурентний (вивчення досвіду прямих конкурентів), загальний (порівняння компанії із непрямими конкурентами або іншими компаніями) та функціональний (передбачає впровадження передового досвіду за окремими функціями – продажі, логістика, закупівлі, обслуговування клієнтів тощо).

Компанії Північної Америки зосереджуються на стратегії скорочення витрат. Для них цілком логічним є активне використання аутсорсингу з метою вивільнення коштів, адаптації до кредитних обмежень у середовищі з низьким рівнем зростання, оптимізації організаційної структури та видатків. У свою чергу, європейський бізнес будується на принципах класичного стратегічного планування, спрямованого на зростання компаній, розширення ринкових часток. Менеджери компаній Азіатсько-Тихоокеанського регіону отримують максимальну ефективність від бенчмаркінгу, стратегічного планування та управління ланцюгами постачання [5].

Інструменти управління відносинами із споживачами набули особливої популярності в контексті розвитку школи стратегічного позиціонування, відповідно до якої довгостроковий успіх підприємства визначається його місцем

на ринку, наявністю конкурентних переваг. Так, особливу увагу приділено функції маркетингу, яка сфокусована на задоволенні потреб цільової групи споживачів, всебічних регулярних дослідженнях ринку та побудові міцних відносин з клієнтами.

Застосування цифрових технологій, включаючи штучний інтелект, і загострення конкуренції породжують нові підходи до стратегічного управління. Важливим фактором розвитку і конкурентоспроможності компаній стає креативність співробітників. В умовах цифрової трансформації важливим фактором стає формування креативного капіталу. Так, ділове середовище буде вдосконалюватися при переході підприємства на цифрові технології ведення бізнесу і з'єднанні їх з виробництвом.

Висновок. В сучасних умовах кожному сільськогосподарському підприємству необхідно виявляти істотні можливості й небезпеки зовнішнього середовища, які будуть впливати на діяльність підприємства в довгостроковій перспективі. Для успішного функціонування сільського господарства України в майбутньому, необхідно створення системи стратегічного управління на всіх рівнях управління сільським господарством у якій обов'язково потрібно враховувати особливості сільськогосподарського виробництва, специфіку і обумовлені ними труднощі при виборі та реалізації стратегії. Стратегічні рішення потребують певних знань. Для вибору ефективної стратегії розвитку організації або для формування власного стратегічного плану для конкретного підприємства, необхідно, щоб менеджер, який буде приймати стратегічне рішення, володів інструментарієм стратегічного управління, розумів принципи побудови стратегії, вмів аналізувати фактори внутрішнього та зовнішнього середовищ організації та вплив, який вони справляють, був здібний до стратегічного мислення.

Список використаних джерел

1. Сучасні інструменти стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами [Електронний ресурс] / С. С. Свірідова, С. А. Толстова. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2017. № 2 (30). С. 109-116. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No2/109.pdf> (Дата звернення 14.08.2023)
2. Шевчук О.А. Сучасний інструментарій стратегічного управління розвитком та динамічною стійкістю підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2018. № 15. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.15.2018.135695> URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/135695> (Дата звернення 15.08.2024)
3. Романенко О.О. Аналіз сучасних методів та інструментів стратегічного управління підприємствами. *Економічний нобелівський вісник*. 2015. № 1 (8). С. 93-99
4. Чепелюк М.І. Інструментарій стратегічного управління в контексті сучасних концепцій та трендів світового економічного розвитку: монографія. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. 396 с.
5. Darrell Rigby, Barbara Bilodeau, Kristin Ronan. *Management Tools & Trends 2023*. URL: <https://www.bain.com/insights/management-tools-and-trends-2023/> (Дата звернення 14.08.2024)

Богдан ЩЕРБИНА*,
студент 4-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

***Анотація.** У статті розглянуто сутність поняття «маркетинговий менеджмент», інструменти і принципи організації маркетингового менеджменту як допоміжних засобів маркетингового управління на підприємстві, визначено місце маркетингового менеджменту на підприємстві. Встановлено, що маркетинговий менеджмент є складною системою, яка спрямована на забезпечення стабільності усіх сфер діяльності підприємств в сучасних ринкових умовах. Встановлено, що організація та удосконалення системи маркетингового менеджменту підприємства сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності.*

***Abstract.** The article examines the essence of the concept of "marketing management", the tools and principles of marketing management organization as auxiliary means of marketing management at the enterprise, the place of marketing management at the enterprise is determined. It has been established that marketing management is a complex system aimed at ensuring the stability of all spheres of enterprise activity in modern market conditions. It has been established that the organization and improvement of the enterprise's marketing management system will contribute to increasing its competitiveness.*

Вступ. В умовах конкуренції маркетинговий менеджмент є визначальним фактором розвитку підприємства. Реалії сьогодення показують, що одним з важливих інструментів впливу на результати роботи підприємства є управління маркетинговою діяльністю. Підприємства зацікавлені в ефективному управлінні маркетинговою діяльністю і пошуку якісно нового підходу організації виробництва та збуту товарів/послуг. Актуальною є потреба використання інноваційного підходу в управлінні виробництвом і збутом на основі принципів маркетингу і менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Результативне впровадження і застосування маркетингового менеджменту підприємством вимагає спершу чіткого розуміння його суті та значення, цілей і принципів використання, функцій та етапів його становлення.

Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу
ВНАУ – Мазур К.В.

В науковій літературі існує багато визначень маркетингового менеджменту. Так, на думку Ф. Котлера, маркетинговий менеджмент – це процес планування та реалізації концепцій щодо ціноутворення, просування та розподілу ідей, товарів та послуг, направлений на здійснення обмінів, котрі задовольняють індивідуальні та організаційні цілі [3]. Вибір результативних засобів маркетингового управління підприємства залежить від майстерності керівників своєчасно орієнтуватися на тенденції, які характерні для розвитку сучасного ринку.

Д. Райко зазначає, що маркетингове управління (маркетинговий менеджмент) – сучасна концепція маркетингу, принципово новий підхід, перш за все, до стратегічного управління організацією, що в умовах гострої конкуренції спирається на ринкову орієнтацію [6]. Постійне дослідження ринку, оновлення асортименту та передбачення вимог споживачів стане базисом ефективного управління підприємством на засадах маркетингу.

За обґрунтуванням В. Россохи, маркетинговий менеджмент у широкому розумінні включає комплекс стратегічних і тактичних заходів, спрямованих на забезпечення стійкого й всебічного успіху у споживачів товарів підприємства та його ефективної діяльності. Вузьке розуміння базується на сфері управління службою маркетингу з урахуванням впливу чинника загального керівництва виробничо-фінансовою діяльністю підприємства [7]. Процес маркетингового менеджменту забезпечує функціонування підприємств у конкурентному середовищі.

На думку О. Біловодської, маркетинговий менеджмент – цілеспрямована координація і формування всіх заходів підприємства, які пов'язані з ринковою діяльністю організації на рівні ринку та суспільства в цілому і базуються на принципах маркетингу [1]. Маркетинг охоплює концептуальне завдання, завдання виконання, завдання управління.

І. Кошова зазначає, що маркетинговий менеджмент – це інноваційний підхід до управління підприємством в умовах мінливості внутрішнього і зовнішнього середовищ для досягнення поставлених структурованих цілей відповідно до стратегічної мети, яка відповідає етичним нормам прийнятним у суспільстві та дозволяє досягти оптимального рівня результативності з врахуванням економічних та соціальних ефектів [4]. Таким чином, аналіз та узагальнення теоретичних засад маркетингового менеджменту є передумовою ефективного функціонування підприємства.

Маркетингове управління може функціонувати лише за умови, що управління підприємством здійснено на основі принципів маркетингу, тобто в центрі організації повинен бути споживач. Система маркетингу та менеджменту повинні об'єднувати всі зусилля, щоб максимально задовольнити потреби споживачів. Т. Ільченко вважає, що з основних принципів управління маркетингом впливають основні принципи маркетингового менеджменту на підприємстві, а саме: орієнтація на споживача, адаптивність і гнучкість, спрямованість на перспективу, вплив на споживача, комплексність, системність, свобода споживача і виробника, обмеження потенційного збитку, задоволення

базових потреб, економічна ефективність, інновації, навчання та інформування, захист споживача [3].

На даному етапі розвитку сучасний ринок переповнюється товаром/послугами, а це означає, що на мікрорівні збільшується конкуренція. Підприємства для ефективного функціонування мають зосередити свою увагу на організації маркетингового менеджменту в системі управління. Маркетинговий менеджмент передбачає винайдення виняткової системи функціонування підприємства, що включає процес створення та формування маркетингових планів, які узгоджені з стратегічними цілями менеджменту.

Виокремлюють такі основні етапи процесу маркетингового менеджменту, що становлять логічну послідовність дій для досягнення підприємством поставлених цілей: аналіз ринкових можливостей; відбір цільових ринків; позиціонування товару на ринку; визначення маркетингової стратегії підприємства; розробка комплексу маркетингу; планування маркетингових програм; реалізація заходів (програм) маркетингу; контроль і аналіз маркетингової діяльності підприємства. Маркетинговий менеджмент на підприємстві спрямований на розвиток системи управління маркетинговою діяльністю, підвищення ефективності роботи, зміцнення конкурентних позицій, максимізація прибутку через розроблення ефективного комплекс маркетингу, активізацію цільових або вихід на нові ринки.

До основних функцій маркетингового менеджменту належать:

- аналіз ринку (визначення його потенціалу, місткості, кон'юнктури, попиту, поведінки споживачів, оцінювання конкурентів тощо) і відповідно ринкових можливостей підприємства з урахуванням його ресурсів; планування, тобто формування виробничозбутових маркетингових програм на основі ринкових і кон'юнктурних прогнозів, оцінок розвитку науково-технічного прогресу тощо;
- організація, тобто формування організаційної структури маркетингу на підприємстві; реалізація встановлених планів (розробка конкретних завдань, визначення повноважень і відповідальності за реалізацію маркетингових заходів тощо);
- мотивація, тобто розробка і реалізація матеріальних і моральних стимулів для працівників фірми з метою підвищення ефективності їх праці;
- контроль і аналіз виконання маркетингових планів (заходів) [7].

Маркетинговий менеджмент треба розглядати у взаємозв'язку із завданнями в межах процесу маркетингу, із завданнями щодо управління колективом. Він визначає також планування і координацію всіх заходів підприємства на рівні ринку і суспільства. Маркетинговий менеджмент відіграє свою значну роль в процесі розробки стратегічних планів та обранні ефективного стратегічного напрямку.

Рішення з управління маркетингу засновані на знанні сильних маркетингових функцій і чіткого розуміння та застосування наглядових й управлінських методів. Менеджери з маркетингу і менеджери з продукції виконують процеси управління маркетингом. Клієнти можуть побачити

результати такого процесу у вигляді продукції, ціни, рекламних оголошень, рекламних акції тощо. Менеджери з маркетингу повинні балансувати між вартістю переваг і рішень проблем, які пропонуються клієнтам, і прибутковістю певних груп клієнтів. Організації мають свою власну унікальну культуру, яка може допомогти або перешкодити виконанню функції маркетингу [10]. Маркетинговий менеджмент є механізмом який усуває дисбаланс між потребами споживачів та можливостями підприємства.

Завдання підприємства змотивувати працівників до якісної і продуктивної роботи, обов'язок персоналу – сумлінно виконувати поставлені задачі. Функція мотивації тісно пов'язана з іншими функціями управління виробництвом – плануванням, організацією, контролем. При плануванні роботи керівник зобов'язаний направити зусилля працівників організації в напрямку, який приведе організацію до виконання поставленого завдання. Поставлена мета перед співробітниками, повинна бути чіткою, реальною і досяжною [9]. Мотивація працівників підприємства дає можливість усунути безініціативність персоналу і низькі показники праці.

На даний час в менеджменті відбуваються інноваційні процеси в різних сферах: в організації та підборі персоналу, в організації виробництва, ресурсозбереженні, в технічних і конструктивних особливостях, в підвищенні якості продукції, послуг і технологій, в ефективній роботі посередників і каналів розподілу, в оцінці ринкових можливостей підприємства, в розробці маркетингових стратегій і програм маркетингу, в управлінні комплексом маркетингу, в організації і контролі маркетингової діяльності підприємства в цілому все це і є основою маркетингового менеджменту [8]. Ефективність маркетингового менеджменту буде досягнута за допомогою впровадженню інноваційних процесів в менеджменті підприємства та наявність і використання в достатній кількості ресурсів підприємства (матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних) із взаємодією вимог ринку.

Оптимальну роботу підприємства можна досягти завдяки створенню служби, що займається маркетингом. Маркетингова служба підприємства повинна вивчити показники діяльності підприємства та проаналізувати маркетинговий процес і винести до впровадження сучасні ідеї та пропозиції для подальшого удосконалення. Вдало побудований маркетинговий менеджмент здатен вивести підприємство на лідируючі позиції на ринку та створити особливі пропозиції для споживачів, контрагентів в умовах конкуренції. В умовах ринкової економіки підприємства знаходяться під впливом величезної кількості різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів, тому для ефективного функціонування підприємству потрібно зайняти свою особливу нішу і впізнаваний імідж, виділяючи себе серед конкурентів.

Розуміння працівниками поставленої цілі діяльності підприємства допомагає швидше досягти кінцевого результату та максимізувати прибуток за допомогою розробки та удосконалення оптимальних маркетингових програм. Маркетологи підприємства розробляють програму, яка повинна служити

основою для всіх планів підприємства, це дасть можливість уникнути робочих прорахунків і безпомилково оцінити свої можливості.

У результаті проведених досліджень з'ясовано, що процес формування маркетингового менеджменту на підприємстві складається з етапів направлених на управління попитом потенційних споживачів і задоволення потреб ринку. Під час формування системи маркетингового менеджменту на підприємстві необхідно визначити головні принципи та функції маркетингового менеджменту, врахувати конкурентне середовище, в якому діє підприємство, а також розробити алгоритм, за допомогою якого буде формуватися процес управління маркетинговою діяльністю.

Висновок. У сучасних умовах ринкової економіка великого значення набуває управління підприємством на принципах маркетингового менеджменту. Маркетинговий менеджмент слід розглядати в загальній системі менеджменту підприємства, тобто в цілісній системі управління. Успіх здобуде те підприємство, яке творчо застосовує маркетинговий менеджмент у своїй діяльності і буде постійно в пошуках нових способів адаптації до безперервно мінливих умов існування. Сутність маркетингового менеджменту проявляється у планомірній взаємодії на засадах маркетингу всіх функціональних підрозділів підприємства для швидкого реагування на зміни у зовнішньому середовищі й отримання соціально-економічного ефекту.

Список використаних джерел

1. Біловодська О.А. Маркетинговий менеджмент : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 332 с.
2. Ільченко Т.В. Впровадження маркетингового менеджменту на підприємстві: проблеми теорії та практики. Східна Європа : Економіка, бізнес та управління. 2019. Вип. 1(18). С. 115–121. URL: http://www.easterneuropeebm.in.ua/journal/18_2019/20.pdf (дата звернення: 11.09.2024).
3. Маркетинговий менеджмент: Підручник / Ф. Котлер, К.Л. Келлер, А.Ф. Павленко та ін. –К.: Видавництво «Хімджест», 2008. – 720 с.
4. Кошова І.О. Маркетинговий менеджмент: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2018. 516 с.
5. Пачева Н.О. Особливості процесу маркетингового менеджменту. Маркетинг в умовах розвитку цифрових технологій : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет. конф., 29 жовтня 2021 р. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2021. С. 57–60.
6. Райко Д.В., Лебедева Л.Е. Модель управління маркетингом у системі менеджменту промислового підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 1. С. 107–123.
7. Россоха В.В. Маркетинговий менеджмент в системі управління підприємством. *Агроінком*. 2012. № 10–12. С. 108–112.
8. Ткач О.В., Баланюк І.Ф., Копчак Ю.С., Баланюк С.І. Маркетинговий менеджмент у діяльності підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2016. Вип. 1(47). Т. 2. С. 291–296.
9. Язвінська Н В. Маркетинговий менеджмент : навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 60 с.
10. Яроміч С.А., Величко Т.Г. Сутність поняття маркетингового менеджменту в науковому дискурсі. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 740–745.

Олександра МЕЛЬНИК*,
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ПОВЕДІНКА СПОЖИВАЧІВ: ВІД АСКЕТИЗМУ ДО СТАТУСУ – ВПЛИВ НА МАРКЕТИНГ

***Анотація.** У статті визначена ключова роль глибокого розуміння поведінки споживачів у сучасному маркетингу. Підкреслюється, що ефективність маркетингових стратегій та успіх просування товарів чи послуг значною мірою залежать від здатності бізнесу точно сегментувати свою цільову аудиторію та адаптувати пропозиції до її потреб. Проаналізовано різні типи споживачів (від аскетичних до статусних) та узагальнено вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на споживчі рішення. З'ясовано важливі аспекти: персоналізація клієнтського досвіду, створення інноваційних продуктів та підвищення лояльності, які сприяють довгостроковому успіху компанії на ринку.*

***Abstract.** The article defines the key role of deep understanding of consumer behavior in modern marketing. It is emphasized that the effectiveness of marketing strategies and the success of the promotion of goods or services largely depend on the ability of a business to accurately segment its target audience and adapt offers to its needs. Different types of consumers (from ascetic to status) are analyzed and the impact of external and internal factors on consumer decisions is summarized. Important aspects have been clarified: personalization of customer experience, creation of innovative products and increase of loyalty, which contribute to the long-term success of the company in the market.*

Вступ. Щодня, здійснюючи численні покупки, ми непомітно для себе стаємо учасниками великої гри – гри споживання. Цей процес настільки глибоко укорінився в нашому житті, що ми часто не усвідомлюємо, як він впливає на наші думки, почуття та рішення. Адже за кожною покупкою стоїть низка психологічних факторів, які формують наші вподобання та вибір.

Обираючи товар, ми задовольняємо не лише базові потреби, а й цілу низку психологічних потреб: від бажання належати до певної соціальної групи до прагнення підкреслити свій статус. Реклама, маркетингові прийоми, рекомендації друзів та родичів - все це впливає на наше сприйняття товарів та послуг, створюючи певні асоціації та емоційні зв'язки.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

Цікаво, що навіть коли ми купуємо не для себе, а для когось іншого, наші рішення все одно підпорядковуються тим самим психологічним закономірностям. Обираючи подарунок, ми прагнемо не лише задовольнити потреби одержувача, а й підкреслити свою увагу, турботу та розуміння.

Отже, для виробників та маркетологів розуміння психології споживачів є ключовим фактором успіху. Адже саме завдяки глибокому аналізу потреб, бажань та мотивацій споживачів можна створити продукт, який не лише задовольняє функціональні потреби, а й викликає емоційний відгук та стає бажаним для цільової аудиторії.

Виклад основного матеріалу. Задля глибокого розуміння поведінки нашої потенційної клієнтури на ринку, слід охарактеризувати їх типи та першочергово зрозуміти саме поняття “поведінки споживача”.

Поведінка споживачів являє собою дію, яку здійснює окрема особа, купуючи і використовуючи продукцію чи послуги. По-іншому, поведінка споживачів – це розумові і соціальні процеси, які передують покупці та використанні товару/послуги або настають за ними. Результати діяльності виробника товару чи послуги, таким чином, прямо залежать від споживача [3].

Які ж є типи споживачів? Основні типи споживачів наведено на рис. 1.

Рис. 1. Основні типи споживачів

Джерело: сформовано автором на основі [6]

1. Аскетичні споживачі: ця категорія споживачів керується етичними, релігійними або ідеологічними принципами, обмежуючи своє споживання до мінімуму. Вони прагнуть до мінімалізму, вважаючи матеріальні блага перешкодою для духовного розвитку. Часто аскетичні споживачі також демонструють екологічну свідомість, обираючи товари з мінімальним впливом на навколишнє середовище, підтримуючи місцевих виробників або товари повторного використання. Вони можуть бойкотувати бренди, які на їхню думку, порушують етичні норми (експлуатація робітників) або завдають шкоди природі.

2. Релігійні споживачі: строго дотримуються релігійних канонів у своєму виборі товарів і послуг. Їхні покупки, зокрема продукти харчування або одяг, обумовлені вірою та релігійними нормами. Наприклад, вони можуть обирати продукти, які дозволені під час посту, або товари з релігійною символікою. Такі споживачі також часто підтримують релігійні організації через купівлю продукції, яка виробляється з урахуванням релігійних принципів.

3. Культурно-залежні споживачі: культурні традиції, звичаї та соціальні цінності є основними чинниками, що впливають на вибір цієї групи споживачів. Вони слідуєть культурним нормам у виборі одягу, харчування і способу життя. Споживання для них є не тільки засобом задоволення фізіологічних потреб, але й важливим аспектом самовираження та ідентифікації зі своєю культурною групою. Крім того, такі споживачі активно беруть участь у святкуваннях і ритуалах, що передбачають споживання певних товарів, вибір яких також формується під впливом моди та суспільних норм.

4. Кліматозалежні споживачі: ця група споживачів пристосовує свої покупки до кліматичних і сезонних змін. Їхні рішення щодо придбання товарів, таких як одяг або продукти харчування, залежать від погодних умов. Часто такі споживачі віддають перевагу регіональним товарам, які найкраще відповідають місцевим кліматичним умовам, і надають перевагу екологічно чистим продуктам, що мінімізують негативний вплив на довкілля.

5. Статусні споживачі: основним критерієм вибору для цієї групи споживачів є престижність товару. Вони прагнуть продемонструвати свою успішність та матеріальне благополуччя через купівлю речей брендів преміум-класу, ексклюзивних або дорогих товарів, які підкреслюють їхню індивідуальність та престиж. Унікальні та брендові товари є пріоритетними для цього споживчого сектору.

6. Економічні споживачі: цю групу споживачів можна розділити на дві категорії: раціональні та імпульсивні.

- Раціональні споживачі орієнтуються на співвідношення ціни та якості. Вони ретельно порівнюють різні варіанти перед тим, як зробити покупку, обираючи ті, що найкраще відповідають їхнім фінансовим можливостям.

- Імпульсивні споживачі роблять покупки під впливом емоцій або реклами. Вони часто купують новинки або дорогі товари, керуючись метою підтримати свій імідж або просто задовольнити тимчасові бажання.

7. Ситуативні споживачі: на споживчі рішення цієї групи впливають конкретні ситуації або зовнішні фактори, такі як настрій, погода чи соціальне середовище. Вони схильні до імпульсивних покупок і легко піддаються впливу реклами та рекомендацій друзів і близьких.

Поведінка споживача формується під впливом складного переплетення зовнішніх та внутрішніх факторів:

- до зовнішніх факторів належать фактори культурного впливу: культура, субкультура, соціальний стан і соціальні чинники (референтні групи, сім'я, ролі та статуси).

- до внутрішніх факторів належать, перш за все, особистісні фактори - вік, стать, сімейний стан, етап життєвого циклу сім'ї, рід занять, економічне становище, спосіб життя, тип особистості та уявлення людини про саму себе. Другу групу внутрішніх факторів складають психологічні фактори - мотивація, сприйняття, засвоєння, переконання і відносини [2].

Розуміючи всі ці нюанси ми автоматично підвищуємо ефективність нашої маркетингової діяльності, звертаючись до різних маркетингових стратегій. Вони відіграють не менш важливу, а то й ключову роль у споживацьких уподобаннях та поведінці. Зрештою, глибоке розуміння споживачів є основою для ефективних маркетингових кампаній. Ефективність реклами залежить від багатьох факторів. По-перше, важливим є джерело інформації. Відомі особистості та експерти підвищують довіру до реклами. По-друге, важливу роль відіграють переконливі аргументи. Вони мають бути доречними, об'єктивними, підкріпленими фактами та представленими в достатній кількості. Емоційний вплив також значний – люди добре запам'ятовують те, що викликає та залишає емоційний відгук. Дизайн реклами повинен бути привабливим та інформативним, а повторення посилює ефективність будь-якого повідомлення.

Для того, щоб реклама дійсно приносила результати, необхідно глибоко розуміти свою цільову аудиторію. Дослідження споживачів дозволяють виявити їхні потреби, бажання та особливості сприйняття інформації, що стає основою для формування ключових елементів рекламної кампанії. Наприклад, для аудиторії, орієнтованої на раціональне мислення, важливо використовувати логічні аргументи та факти. У той час, як для емоційно налаштованих споживачів ефективнішими будуть непрямі натяки та викликання емоційного відгуку. Таким чином, дослідження споживачів є фундаментом для створення ефективної реклами і важливою складовою маркетингової стратегії.

Однак розуміння клієнта має набагато ширший вплив, ніж просто реклама. Це ключ до створення персоналізованого досвіду для кожного споживача. Сучасні клієнти очікують персоналізованого підходу, і коли компанія враховує їхні потреби та інтереси, вона може запропонувати продукти та послуги, які точно відповідають їхнім очікуванням. Наприклад, інтернет-магазини, які пропонують товари на основі попередніх покупок клієнта, значно підвищують ймовірність нових продажів і зміцнюють лояльність до бренду.

Знання цільової групи також значно підвищує ефективність маркетингових кампаній. Точно звертаючись до цільової групи, ви можете надсилати рекламні повідомлення безпосередньо тим, хто дійсно зацікавлений у продукті. Це дозволяє уникнути марної трати грошей на нерелевантні сегменти цільової групи і підвищує коефіцієнт конверсії. Аналізуючи інтереси, поведінку та демографічні показники, можна створювати сегментовані кампанії, які спрямовують правильні повідомлення потрібній аудиторії.

Крім того, глибоке розуміння клієнтів дає компаніям інсайти для розробки інноваційних продуктів. Досліджуючи потреби та бажання споживачів, компанія може розробляти продукти, які відповідають і навіть передбачають поточні потреби ринку. Це допомагає зайняти лідируючі позиції на ринку та випередити

конкурентів. Нарешті, глибоке розуміння споживачів знижує ризики, пов'язані з виведенням на ринок нових продуктів. Продукти, які пристосовані до реальних потреб клієнтів, мають більше шансів на успіх. Дослідження допомагають уникнути помилок у дизайні чи функціональності продукту і гарантують, що продукт відповідатиме очікуванням ринку.

Висновок. Глибоке розуміння поведінки споживачів є ключовим фактором успішної маркетингової діяльності та ефективного просування товарів чи послуг на ринку. Поведінка споживачів багатогранна та залежить від численних факторів, таких як культурні норми, особисті цінності, соціальний статус та інші впливи. Аналіз цих факторів і типів споживачів дозволяє компаніям точніше адаптувати свої продукти та рекламні кампанії, що підвищує їхню ефективність і конкурентоспроможність.

Одним з важливих аспектів є персоналізація клієнтського досвіду, яка сприяє підвищенню лояльності та стимулює повторні покупки. Розуміння потреб і бажань споживачів не лише допомагає створювати ефективні маркетингові кампанії, але й сприяє розробці інноваційних продуктів, що відповідають актуальним ринковим тенденціям.

Таким чином, розуміння споживачів є не просто бажанням, а необхідністю для будь-якого бізнесу, що прагне успіху. Інвестуючи в дослідження своєї цільової аудиторії, компанії можуть не лише задовольняти потреби клієнтів, але й будувати довготривалі відносини з ними, забезпечуючи таким чином стабільний розвиток і підвищуючи свою конкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. Коваль Л. А., Романчук С. А. Основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2010. випуск 18 ч. II. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/Npkntu_e_2010_18\(2\)_22.pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Npkntu_e_2010_18(2)_22.pdf) (дата звернення 03.04.2024).
2. Бабко Н. М., Мандич О. В., Квятко Т. М., Севідова І. О., Романюк І. А. Поведінка споживача: навч. посібник. Харків: ХНТУСГ, 2020. 170 с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/41507/1/Povedinka_spozhyvacha_NP_2020.pdf (дата звернення 07.04.2024).
3. Кожухівська, Р.Б., Транченко Л. В. Поведінка споживачів : навч. пос. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. 362 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/2461/1/Povedinka%20spozhivachiv.pdf> (дата звернення 09.04.2024).
4. Пронько Л.М., Токар К.С., Маркетингова стратегія у формуванні конкурентоспроможності підприємства. 2022. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/36695.pdf> (дата звернення 05.05.2024).
5. Мазур К.В., Лиманець А.Л. Особливості використання нейромаркетингу для впливу на поведінку споживачів. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2024. 2 (104), 92-95. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/36746.pdf> (дата звернення 15.08.2024).
6. Шевченко М.В. Споживча поведінка і сучасне маркетингове середовище: теоретичний аспект. *Економіка та суспільство*, (66). 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4540/4483> (дата звернення 12.04.2024).

Вікторія ПТАШИНСЬКА*,
студентка 4-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті розкрито сутність сучасних особливостей стратегічного управління підприємствами у зв'язку зі змінами у зовнішньому середовищі. Досліджено проблеми формування стратегічних механізмів управління підприємством. Виявлено, що стратегічне управління не може бути універсальним для будь-якої ситуації чи проблеми. Важливим аспектом досліджень стратегічного менеджменту є розробка та демонстрація пропозицій, спрямованих на вдосконалення систем стратегічного управління.*

***Abstract.** The article reveals the essence of modern features of strategic management of enterprises in connection with changes in the external environment. The problems of forming strategic mechanisms of enterprise management have been studied. It was found that strategic management cannot be universal for any situation or problem. An important aspect of strategic management research is the development and demonstration of proposals aimed at improving the strategic management system.*

Вступ. Визначення місії, стратегічних цілей і довгострокового плану розвитку критично важливе для будь-якого бізнесу, адже це основа для створення та збереження конкурентних переваг на ринку. Ці елементи реалізуються через стратегічне управління, яке є фундаментом для розвитку підприємств. У сучасному висококонкурентному середовищі концепція стратегічного управління є необхідною не лише для виживання, але й для стабільного розвитку. Стратегічне управління відіграє важливу роль у розширенні перспектив керівництва, своєчасній реакції на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі та інтеграції цих змін у процеси управління. В умовах нестабільного та турбулентного середовища, в якому працюють українські компанії, вивчення особливостей стратегічного управління є дуже актуальним [1].

Виклад основного матеріалу. Динамічні зміни навколишнього середовища, його турбулентність вимагають від менеджерів вищого рівня стратегічного бачення, швидкого реагування на можливі зміни та наявність

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

деталізованого плану досягнення поставлених цілей. Зрозуміло, що для кожного підприємства важливою метою діяльності є максимізація прибутків. Досягнення її можливе лише при наявності відповідного плану заходів, виконання яких дозволяє досягнути кінцевої мети. Щоб досягти успіху в майбутньому, менеджери повинні розвивати ресурси та можливості, необхідні для отримання та збереження переваг на конкурентних ринках – традиційних та нових.

Усе це забезпечує стратегічне управління підприємством, яке є основою менеджменту та головним інструментом досягнення поставлених цілей. Раніше менеджери орієнтувалися на поточне управління, яке передбачало використання щоденних методів планування. Водночас з ускладненням зовнішнього середовища, глобалізаційними процесами все вимагало переорієнтації оперативного управління на стратегічне. Головна відмінність між цими підходами полягає у тому, що останнє базується на довгостроковому плані досягнення поставлених цілей.

Відповідно в сучасних умовах орієнтація на поточне планування не може забезпечити підприємству досягнення високих цілей й гарантувати стабільний розвиток у довгостроковій перспективі. Відтак, підприємства змушені були перейти від поточного управління до стратегічного. Так, термін «стратегічне управління» введено у науковій обіг на межі 60-70-х років. Найбільший внесок у теорію дослідження стратегічного управління вніс І. Ансофф, який зазначав, що діяльність зі стратегічного управління пов'язана з постановкою цілей і завдань організації з підтримкою продуктивних взаємин між організацією та її бізнес-середовищем, що дозволяє їй досягти своїх цілей, відповідно її внутрішнім можливостям та залишатися сприйнятливою до зовнішніх викликів [2].

У науковій літературі велика увага присвячена питанням стратегічного управління, зокрема, вчені дають власне визначення цієї економічної категорії. Немає єдиної точки зору щодо розуміння поняття «стратегічне управління підприємством». Основні наукові підходи щодо сутності цього поняття подано у табл. 1.

Таблиця 1

Основні наукові підходи щодо сутності поняття «стратегічне управління підприємством»

Автор	Стратегічне управління підприємством – це ...
І. Ансофф	«діяльність, пов'язана з визначенням цілей і завдань організації та забезпеченням відносин між організацією і зовнішнім оточенням, що відповідає її внутрішнім можливостям і дозволяє залишатися сприйнятливою до зовнішніх вимог»
Б. Карлоф	«мистецтво та наука формулювання, реалізації та оцінки міжфункціональних рішень, які дозволять організації досягти своїх цілей»
Х. Віссема	«сукупність рішень та дій, які ведуть до розробки ефективної стратегії, яка допомагає досягти корпоративних цілей»
А.А. Томпсон та Дж. Стрікланд	«безперервний процес розвитку компанії, визначення цілей, формування стратегії, здійснення стратегічного плану з оцінкою діяльності, реалізації і корекції стратегій»

Джерело: складено автором на основі [3]

Можна виділити підходи до вироблення стратегій, які наведено на рис.1.

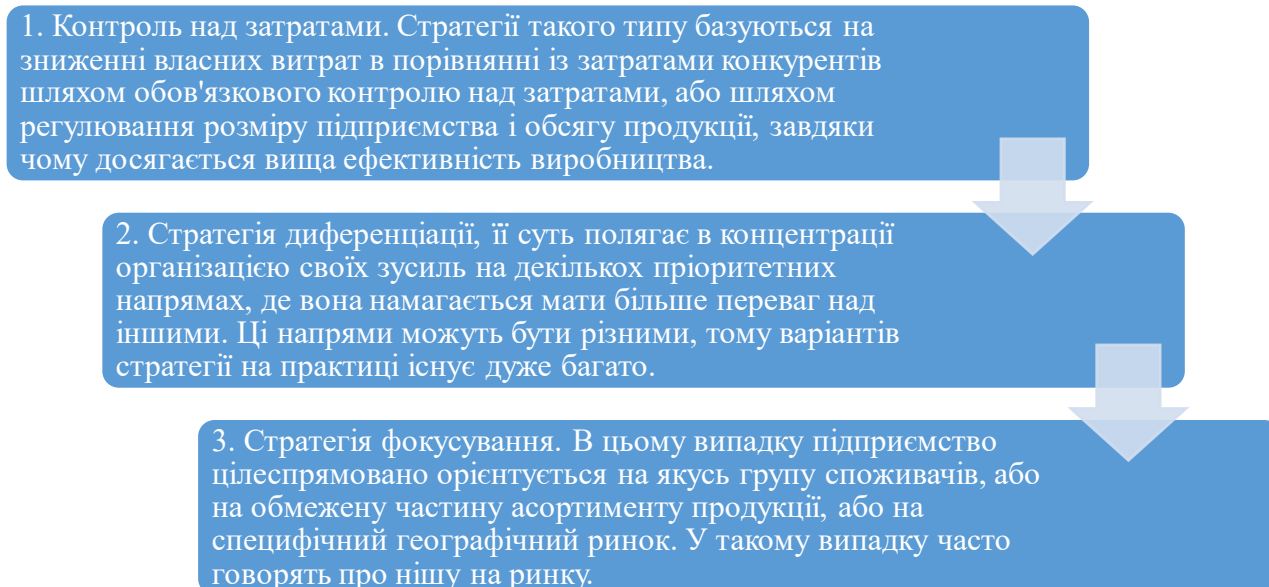

Рис. 1. Підходи до вироблення стратегій

Джерело: складено автором на основі [3]

Формування вдалої стратегії залежить від постійного аналізу таких елементів підприємства як:

- фінансовий стан організації;
- виробництво;
- персонал;
- організаційна культура та імідж організації.
- Умовами успіху реалізації стратегії вважаються: з
- забезпечення відповідності стратегії середовища;
- впевненість персоналу й менеджерів у своїх здібностях;
- готовність фірми до змін.

Проблеми, пов'язані з реалізацією стратегії: невідповідність структурі фірми; високий ризик; відсутність навичок; слабкість інформаційних систем; недосконалість методів діяльності [3].

На думку науковців, в умовах війни бізнесу важливо приймати ефективні управлінські рішення у ракурсі розв'язання конкретних завдань з формування стратегічної поведінки компаній, виконання яких можна умовно розділити на такі три послідовні етапи:

- 1) по-перше, вижити, втримати бізнес «на плаву»;
- 2) по-друге, відновитись, адаптуватись до нових реалій, акумулювавши для цього всі можливі сили та ресурси;
- 3) по-третє, закласти підвалини для оновлення та успішного розвитку в майбутньому [4].

Таким чином криза, спричинена військовими подіями в Україні, породжує нові вимоги до формування та розвитку підприємств. Необхідність забезпечення стійкого функціонування економічних суб'єктів стимулює розвиток

стратегічного управління. Цей підхід базується на обґрунтуванні управлінських рішень, що враховують взаємодію власних ресурсів з можливостями та загрозами зовнішнього середовища.

Основною метою стратегічного управління є забезпечення безперервного та стійкого розвитку підприємства. Впровадження стратегічного управління дозволяє підприємствам передбачати майбутні зміни та ефективно реагувати на них. Тому, на сьогодні, вкрай важливо своєчасно зреагувати на зміну зовнішніх факторів впливу на діяльність підприємства. Адже є розуміння, що економіка України заходить до складного, тривалого військового марафону в якому немає місця для довоєнного бізнесу. Споживчий попит катастрофічно знизився, що призводить до переорієнтації діяльності суб'єктів господарювання на нові бізнес-моделі. Зараз особливо важливо оперативно реагувати на зміну зовнішніх факторів, які впливають на функціонування підприємств. Оскільки економіка України знаходиться в складному та тривалому воєнному контексті, стає очевидним, що в діловому середовищі не залишається місця для підприємств, які пристосовані до умов передвоєнного періоду.

Зниження споживчого попиту досягло критичних мас, що приводить до необхідності переосмислення бізнес-моделей та адаптації діяльності суб'єктів господарювання до нових умов.

Військова агресія росії спричинила спад всієї економіки України: у перші місяці вторгнення більшість підприємств взагалі зупинила свою діяльність на невизначений термін. Проте, поступово з березня 2022 року підприємства почали відновлювати свою економічну активність, багато підприємств були змушені релокуватися та розпочати свою діяльність у нових регіонах, що є доволі складним та затяжним процесом [5].

В умовах війни ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності підприємств відіграє репрофілювання, оскільки це стратегічний інструмент, спрямований на зміну виду їхньої діяльності. Цей підхід дозволяє підприємствам зберегти фінансову стійкість та залишатися конкурентоспроможними на ринку, а також подолати тимчасові труднощі, що можуть виникнути в процесі їхньої діяльності. Ефективне репрофілювання передбачає орієнтацію на вибагливого споживача, що визначає стандарти якості на ринку.

Визначення правильної стратегії стає вирішальним чинником для забезпечення життєздатності бізнесу та його подальшого розвитку в довгостроковій перспективі. Це особливо важливо, якщо підприємець чи компанія планують залучити зовнішні фінансові ресурси, такі як гранти чи кредити. Наприклад, з початку липня 2022 року розпочалася програма «єРобота», яка дозволяє подати заявку на безповоротний грант для підтримки власного бізнесу через застосунок «Дія». У контексті воєнного конфлікту уряд та міжнародні організації також активно здійснюють підтримку українському бізнесу. До прикладу:

- Рада директорів Міжнародної фінансової корпорації (IFC) 16 грудня 2022 року затвердила програму фінансування українського бізнесу на суму 2 мільярдів доларів США. Ця підтримка не лише забезпечить фінансування потреб

бізнесу, а й сприятиме підвищенню рівня сприятливості інвестиційного клімату в державі.

- Фонд розвитку підприємництва (ФРП) 21 грудня 2022 року уклав Кредитну угоду з АБ «УКРГАЗБАНК» на суму 150 мільйонів гривень у рамках проєкту «Рефінансування енергоефективних інвестицій МСП України через фінансовий сектор».

- Станом на 26 грудня 2022 року, в межах двадцятої хвили реалізації ініціативи «Власна справа», 626 підприємців отримують мікрогранти (250 тисяч гривень) для започаткування або розширення власного бізнесу на загальну суму 148,3 мільйона гривень [6].

Варто також зауважити, що в умовах військового стану можна виявити також певні можливості для розширення бізнесу та його адаптації для майбутнього розвитку. Підприємці, які мають можливість коригувати свої бізнес-плани відповідно до змінних обставин, можуть максимально використовувати доступні можливості та знизити ризики. Ключовими чинниками успіху в таких умовах стають: персонал підприємства, його згуртованість і мотивація, наявні фінансові резерви, гнучка структура управління та якісне інформаційне забезпечення.

Висновок. В умовах воєнного стану в Україні підприємства потребують нових підходів до організації бізнес-процесів. Стратегічне управління відіграє важливу роль у процесі перепрофілювання та релокації бізнесу. Для підтримки підприємств впроваджуються різні ініціативи на державному та локальному рівнях. Завдяки стратегічному управлінню можна не лише планувати діяльність, а й визначати альтернативні шляхи розвитку й адаптації компанії до змін зовнішнього середовища. Основними завданнями підприємств є: забезпечення виживання на ринку; збереження персоналу як найважливішого ресурсу; створення резервів для адаптації. При цьому, важливо розробляти стратегічні орієнтири та варіанти розвитку бізнесу для різних сценаріїв завершення війни.

Список використаних джерел

1. Таран-Лала О., Сухорук К. Особливості стратегічного управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-66> (дата звернення: 30.09.2024).
2. Ansoff H. I. *Strategic Management*. London : Palgrave Macmillan UK, 1979. URL: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-02971-6>.
3. Дикань В.Л. Стратегічне управління: навч. посіб. / В. Л. Дикань, В.О. Зубенко, О.В. Маковоз, І.В. Токмакова, О.В. Шраменко. К.: «Центр учбової літератури», 2023. 272 с
4. Ляхович Л. Стратегічна поведінка компаній в умовах війни та повоєнного відновлення. *Економічний простір*. 2022. (180), 139-143. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-22> (дата звернення: 30.09.2024).
5. Мазур К. В., Лиманець А. Л. Особливості державного стимулювання відновлення діяльності підприємств України. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 29. С. 33–37. URL: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/29.5> (дата звернення: 30.09.2024).
6. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні (грудень 2022). Національний інститут стратегічних досліджень, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4794>

Каміла ЛИСА*,
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ І РОЛЬ СЕГМЕНТАЦІЇ РИНКУ

Анотація. У статті проаналізовано всебічний аналіз важливості сегментації ринку. Розкрито суть поняття сегментації та її значення для сучасного бізнесу. Визначено мету сегментації, переваги та недоліки цього процесу. Узагальнено критерії сегментації, такі як демографічні, психографічні та поведінкові характеристики, а також методи, які використовують для поділу ринку на сегменти. Зосереджено увагу на ролі сегментації ринку в маркетингу. Представлено етапи процесу сегментації ринку. Узагальнено значення сегментації ринку як одного із найважливіших інструментів маркетингової стратегії організацій.

Abstract. The article analyzes a comprehensive analysis of the importance of market segmentation. The essence of the concept of segmentation and its significance for modern business are revealed. The purpose of segmentation, advantages and disadvantages of this process are determined. Segmentation criteria, such as demographic, psychographic and behavioral characteristics, as well as methods used to divide the market into segments are summarized. The focus is on the role of market segmentation in marketing. The stages of the market segmentation process are presented. The importance of market segmentation as one of the most important tools of the marketing strategy of organizations is summarized.

Вступ. У сучасному світі ринкова конкуренція стає все більш жорсткою, а потреби споживачів – складнішими та різноманітнішими. Щоб досягти успіху та зайняти стабільні позиції на ринку, компаніям необхідно точно розуміти, кому вони продають свої продукти або послуги. У цьому контексті сегментація ринку виступає одним із ключових інструментів маркетингу. Вона допомагає підприємствам виділити різні групи споживачів з урахуванням їхніх унікальних характеристик, що дозволяє оптимізувати стратегії просування та збільшити ефективність маркетингових кампаній. Основна мета ринкової сегментації – забезпечити цільову орієнтацію продукту, оскільки він не може задовольнити потреби всіх споживачів одночасно. У такому випадку підприємство або організація не розпоршує свої зусилля, а зосереджується на основному напрямі. Це дозволяє підвищити ефективність використання методів продажу, реклами, стимулювання збуту тощо.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

Виклад основного матеріалу. Сегментація ринку – це процес розподілу цільової аудиторії на окремі групи на основі спільних характеристик та потреб, таких як місце проживання, стать, вік, інтереси, професійна діяльність тощо.

Сегмент – це група споживачів товару чи послуги, попередньо визначена на основі спільних характеристик. Завдяки сегментації можна виділити одну або декілька груп для детального вивчення, що дозволить визначити частку ринку,

спрогнозувати обсяги продажів і сформувати стратегію реалізації продукції. Це також допомагає краще зрозуміти, як зацікавити клієнта, на яких його потребах зосередити увагу і як запропонувати ефективне рішення його проблем. Сегментація дозволяє проводити більш глибокий аналіз цільової аудиторії. Сегментування ринку допомагає правильно вибрати канали комунікації, створити унікальну комерційну пропозицію та оптимально розподілити маркетинговий бюджет. Основні завдання сегментації:

- Ідентифікація цільових груп споживачів: Основним завданням сегментації є поділ ринку на групи споживачів зі схожими потребами, бажаннями чи поведінкою. Це дозволяє компаніям зосередити свої зусилля на сегментах, які можуть додати найбільшу цінність.

- Визначення потреб та очікувань споживачів: Завдяки сегментації можна краще зрозуміти, які проблеми чи бажання є у певних груп споживачів. Це допомагає адаптувати продукти чи послуги до потреб кожного сегмента.

- Оптимізація маркетингових кампаній: Сегментація дозволяє розробляти ефективніші маркетингові стратегії, орієнтовані на певні групи споживачів. Це підвищує ефективність рекламних кампаній, оскільки вони стають більш цілеспрямованими та персоналізованими.

- Формування цінової політики: Різні сегменти можуть по-різному реагувати на зміни цін. Використовуючи сегментацію, компанії можуть визначити, для яких груп споживачів ціна є ключовим фактором, і розробити відповідні стратегії ціноутворення.

- Визначення потенційних можливостей зростання: Аналіз сегментів ринку допомагає компаніям виявляти нові ринкові ніші або нерозкриті можливості для розвитку, що сприяє росту бізнесу.

- Диференціація продуктів або послуг: Завдяки сегментації компанія може краще позиціонувати свої продукти та адаптувати їх до особливостей кожного сегмента. Це дозволяє створювати індивідуальні пропозиції для різних груп клієнтів.

- Зменшення витрат та збільшення прибутковості: Зосередивши ресурси на найприбутковіших сегментах, компанії можуть використовувати свої маркетингові бюджети ефективніше, що призведе до зниження витрат і підвищення прибутковості.

- Підвищення лояльності споживачів: Коли компанія точно знає, що потрібно кожному сегменту, вона може запропонувати більш релевантні рішення, що допомагає зміцнити відносини з клієнтами та їхню довгострокову лояльність.

Сегментація є одним із ключових аспектів у будь-якій сфері бізнесу,

оскільки вона дозволяє компаніям краще зрозуміти свою цільову аудиторію та адаптувати продукти, послуги чи маркетингові стратегії до потреб конкретних груп споживачів. Створення нових товарів починається з чіткої стратегії, орієнтованої на клієнта і ринок. Будь яка стратегія визначає напрямок продукту і те, що потрібно досягнути, тому створення цього товару, в першу чергу приводиться у відповідності з економічними і технічними можливостями підприємства і дозволяє йому зосередитися на роботі над тими товарами, які є найбільш затребуваними споживачами на сьогодні [4]. Без чіткого розуміння сегментів ринку та потреб кожного з них компаніям буде важко не тільки задовольняти потреби клієнтів, але й ефективно розподіляти ресурси для максимізації прибутку.

Сегментування ринку має низку переваг і недоліків, які наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки сегментування ринку

Переваги	Недоліки
Допомагає знайти свою нішу	На розроблення та дослідження знадобиться час, а також гроші.
Дає змогу сконцентрувати сили на перспективних сегментах	Є ризик виявити неправильні критерії сегментування, тобто визначити групу, яка не відповідатиме вашим запитам. Компанія через це втрачає прибуток, а також час та сила на дослідження.
Допомагає розробити маркетингову стратегію та обрати канали комунікації	Якщо концентруватися тільки на перспективних споживачах, є ризик проґавити нову аудиторію, яка зараз відчуває потребу в продукті компанії.
Допомагає компанії передбачати потреби кожного сегменту та вчасно випускати супутні товари	Дані старіють, оскільки потреби людей змінюються – потрібно періодично проводити нові дослідження.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Ознаками називають показники, які допомагають визначити правильність групування в сегменти. Вони використовуються для перевірки відповідності сегментації фактичним даним і допомагають забезпечити точність проведених досліджень і лояльність вибраних груп споживачів, дозволяють порівняти профіль нових клієнтів з уже визначеними сегментами, щоб краще зрозуміти їхні потреби та знайти найбільш ефективний підхід до задоволення їхніх бажань. Ознаки сегментування споживчих ринків наведено в табл. 2.

Найбільш поширеними критеріями сегментації є:

- ємність сегмента, за якою визначиться число потенційних споживачів і, відповідно, необхідні виробничі потужності;
- канали розповсюдження та збуту продукції, що дозволяють вирішити питання про формування мережі збуту;
- стійкість ринку, що дозволяє зробити вибір про доцільність

завантаження потужностей підприємства;

— прибутковість, що показує рівень рентабельності підприємства на даному сегменті ринку;

— сумісність сегмента ринку з ринком основних конкурентів, що дозволяє оцінити силу чи слабкість конкурентів і прийняти рішення про доцільність і готовність внесення додаткових витрат при орієнтації на такому сегменті;

— оцінка досвіду роботи конкретного персоналу підприємства (інженерного, виробничого чи збутового) на обраному сегменті ринку і прийняття відповідних заходів

— захищеність обраного сегмента від конкуренції [2].

Таблиця 2

Ознаки сегментування споживчих ринків

Ознака сегментування	Параметри ознаки
Демографічна	Вік, стать, розмір сім'ї, етап життєвого циклу сім'ї, професія, рід занять, національність, раса, хобі
Географічна	Регіон, чисельність населення, щільність населення, місто/село
Антропометрична	Фізіологічні характеристики людини (зріст, вага, тип шкіри тощо)
Психографічна	Тип особистості, стиль життя, суспільний клас
Ознака поведінки споживачів	Статус користувача, мета купівлі, інтенсивність споживання, пошук перевага, ставлення до марки

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Роль сегментації ринку в маркетингу полягає в тому, щоб допомогти компаніям точніше визначати та задовольняти потреби різних груп споживачів. Вона дозволяє маркетологам розділити загальний ринок на окремі сегменти, кожен з яких має спільні характеристики, потреби або поведінкові ознаки. Завдяки цьому підприємства можуть розробляти персоналізовані продукти та маркетингові стратегії, що робить їхні зусилля більш ефективними. Таким чином виділяють декілька етапів сегментування ринку у маркетингу (рис. 1).

Рис. 1. Етапи процесу сегментації ринку [1]

Успішні компанії сьогодні роблять усе можливе для завоювання прихильності наявних та потенційних клієнтів. Для того щоб закріпитися на сучасному ринку, підприємствам необхідно не лише зосередитися на потребах споживачів, а й надати їм найвищу цінність. Хоча й більшість ринків досить стабільні, конкуренція з часом посилюється, тому вартість залучення нових споживачів зростає. Крім того, споживачі стають більш незалежними та вимогливими. Щоб залишатися конкурентоспроможним, сучасний бізнес повинен достатньо володіти інформацією про своїх клієнтів, розробляти нові бізнес-моделі, пропонувати нетрадиційні рішення [5].

Висновок. Сегментація ринку є одним із найважливіших інструментів маркетингової стратегії, що дозволяє компаніям більш ефективно націлювати свої ресурси на конкретні групи споживачів. Продавці (підприємства виробники), які володіють інформацією щодо типів споживачів, розуміють їх поведінку та вміють застосовувати маркетингові інструменти для впливу на неї, мають конкурентні переваги та високі результати маркетингової діяльності. Для сучасних підприємств важливо розробляти та вдосконалювати товарну стратегію, яка забезпечить не лише стабільну структуру товарного асортименту, а й постійний збут і стабільний прибуток. Формування такої стратегії має ґрунтуватися на комплексному аналізі внутрішніх та зовнішніх можливостей, визначених ринковим потенціалом компанії. Зважаючи на важливість сегментації ринків, підприємство повинно враховувати особливості різних ринкових сегментів для адаптації свого товарного асортименту під специфічні потреби кожної групи споживачів. Завдяки сегментації компанія може краще зрозуміти потреби різних сегментів ринку, що допомагає розробляти цільові продукти та послуги, а також більш персоналізовані маркетингові кампанії. Основною перевагою сегментації є можливість більш точно адаптувати стратегії продажів. Зменшить витрати на маркетинг і підвищить прибутковість бізнесу. Крім того, це допомагає виявити нові ринкові ніші та підвищити лояльність клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Що таке сегментація ринку та яка її роль у маркетингу. URL: <https://sendpulse.ua/blog/what-is-market-segmentation> (дата звернення: 28.09.2024).
2. Державний університет «Житомирська політехніка». Освітній портал. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=194751> (дата звернення: 28.09.2024).
3. Жарська І.О. Практикум з маркетингу: теоретичні основи, тести, завдання, кейсові справи. навч. посіб. Одеса: Атлант ВОІ СОІУ, 2016. 284 с. URL: <https://www.scribd.com/document/457504486> (дата звернення: 29.09.2024).
4. Амонс С., Красняк О. Стратегія формування товарного асортименту підприємства. *Slovak international scientific journal*. - 2020. - № 43, Vol. 2. - Р. 3-9. URI: <http://repository.vsau.org/getfile.php/25438.pdf> (дата звернення: 30.09.2024).
5. Пронько Л. М., Токар К. С. Маркетинг відносин як інструмент конкурентоспроможної маркетингової стратегії. *Агросвіт*. 2023. № 11. С. 44-51. DOI: 10.32702/2306-6792.2023.11.44 URI: <http://repository.vsau.org/getfile.php/36690.pdf> (дата звернення: 30.09.2024).

Adriana KALINUSHKA*

4th year student

Faculty of Agronomy, Horticulture and Plant Protection
ESI of Agricultural Technologies and Nature Management
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

THE ROLE OF INNOVATIONS IN THE ORGANIZATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION

***Annotation.** Agriculture has always been one of the pillars of the world economy, providing food and raw materials for the production of goods to millions of people around the world. However, modern agriculture faces a number of challenges, including climate change, increasing demand for food and continued pressure on natural resources. Thanks to innovations in agriculture, farmers can produce more food with fewer resources, reducing their environmental impact and increasing the sustainability of their farming practices. Improving the quality and sustainability of agricultural production through technological innovation is undoubtedly one of the main challenges of our time, especially from a perspective perspective. This article deals with the role of innovations in the process of organizing agricultural production.*

***Анотація.** Сільське господарство завжди було одним із стовпів світової економіки, забезпечуючи продуктами харчування та сировиною для виробництва товарів мільйони людей у всьому світі. Однак сучасне сільське господарство стикається з низкою проблем, включаючи зміну клімату, зростаючий попит на продукти харчування та постійний тиск на природні ресурси. Завдяки інноваціям у сільському господарстві фермери можуть виробляти більше їжі з меншими ресурсами, зменшуючи вплив на навколишнє середовище та підвищуючи стабільність своїх сільськогосподарських методів. Підвищення якості та сталості сільськогосподарського виробництва за допомогою технологічних інновацій, безсумнівно, є одним із головних викликів нашого часу, особливо з точки зору перспективи. У даній статті розглянуто роль інновацій в процесі організації сільськогосподарського виробництва.*

Introduction. Agriculture is one of the most important sectors of the world economy and plays a crucial role in the production of food and other products necessary for human survival. Today, agriculture is becoming increasingly technological and digital, which gives rise to a new concept: agriculture 4.0. In recent years, there has been a tendency to introduce innovative technologies with the aim of increasing production productivity on the one hand and reducing costs on the other. Thanks to technological innovations, it is possible to develop innovative and environmentally

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing Olha Aliksieieva

sustainable cultivation systems and create various forms of quality certification. The benefit of using new technologies is related to reducing the impact on the environment. Sustainable agriculture today must be able to guarantee healthy nutrition for the entire population, produce renewable raw materials and energy without reducing soil fertility and biodiversity, but rather improving them, if possible, providing specific ecosystem services in the area in which it is located, and, to some extent to the entire planet.

Presentation of the main material. Innovation plays a crucial role in the organization of agricultural production, helping to improve the efficiency, sustainability and productivity of the sector. It is worth considering that new technologies in agriculture contribute to the improvement of methods of growing agricultural crops. Innovations such as breeding and genetic engineering have led to the development of new plant varieties that are more resistant to disease, parasites and adverse climatic conditions, increasing agricultural productivity.

In today's agriculture, innovation is more important than ever. The agriculture industry in general faces enormous challenges, from rising supply costs and labor shortages to changing consumer preferences for transparency and sustainability. Agricultural businesses are increasingly recognizing that immediate solutions are needed to address these challenges.

The fact that new technologies in agriculture allow reducing the negative impact on the environment is indisputable. The adoption of sustainable farming practices, such as organic farming and crop rotation, is fostering new technologies that reduce the use of chemical pesticides and fertilizers, helping to maintain soil health and biodiversity.

Supply chain optimization is very important. The use of blockchain technology (a distributed database) and other tracking systems allows you to control the entire supply chain from production to distribution, guaranteeing the quality and safety of food products. It also provides better risk management and greater transparency for consumers [2].

It should be taken into account that blockchain technologies are used in agriculture to track information about plants from farm to shelf. Thanks to a decentralized database, this technology helps to regulate the quality of food and its shelf life. The auditable database allows producers and marketers to track agricultural products throughout the supply chain.

A significant factor is the automation of logistics processes such as harvesting and distribution, reducing delivery times and costs, increasing the overall efficiency of the agricultural supply chain.

The introduction of advanced machinery, such as autonomous tractors, combines and harvesters, reduces the need for manual labor, improves workplace safety and allows agricultural operations to be carried out more efficiently and quickly.

Digital platforms and mobile applications offer farmers instant access to critical information such as weather forecasts, market prices and best farming practices, improving their decision-making ability.

Innovations in crop selection and resource management allow farmers to better adapt to climate change, for example by growing varieties that are more resistant to drought or excess rainfall.

It is well known that the need for an early warning system arises. Integrating meteorological data and forecasting models helps predict extreme weather events, allowing farmers and ranchers to take preventative measures to protect their crops and livestock [3].

In today's environment, the use of artificial intelligence technologies allows the collection and analysis of large volumes of agricultural data, improving crop management, resource planning and operational efficiency. Additionally, digital platforms allow farmers to sell directly to consumers or retailers, cutting out middlemen and increasing profit margins.

Automation is already a major part of the agricultural process, but it will become even more important in the coming years. Farms and farmers are already using drones to monitor their crops, and advanced sensors can tell them exactly when they need to water or fertilize their fields. These devices can also be used to monitor soil quality and ensure that crops are not affected by drought or other environmental factors. The idea is to give farmers a better understanding of what's happening on the ground with advanced technology that can tell them more than the naked eye can see

It is worth noting the fact that sustainable agriculture aims to ensure expected production by guaranteeing and improving basic ecosystem services, offering fair remuneration to the actors involved in the production process, and preserving the used natural resources for future generations.

New technologies in agriculture use and integrate local natural resources in order to maintain and improve soil fertility, promote more efficient use of water, increase the biodiversity of cultivated plant species and farmed animals, protects the biodiversity of soils and the agricultural environment, reduces the use of chemicals to control parasites and weeds, and promotes the development of ecosystem and social services in the fields of farmers and agrarians [4].

New technologies are considered evolution 4.0. Agriculture 4.0 is the evolution of precision agriculture and refers to all interventions that are activated in agriculture thanks to the accurate and timely analysis of data and information collected and transmitted using advanced 4.0 tools and technologies, which in turn allow the automatic integration of collection and analysis data from the field, from sensors or from other third-party sources. The goal of these technologies is to offer the maximum and most accurate support to the farmer in the decision-making process regarding his business and relations with other actors in the supply chain.

The following technologies are used in agriculture 4.0:

- Drones and sensors that can monitor crops in real time and transmit useful images and information. They are mainly used for mapping the earth, but the most advanced can use infrared sensors and images to detect problems that cannot be detected by the naked eye.

- Field-based environmental sensors, on the other hand, are able to record weather and climate data and information related to soil water needs.

- Artificial intelligence is a technology that allows many different tools (such as drones, sensors or satellites) to connect and communicate with each other to share information and data useful for improving crop conditions [5].

- Big data is a set of all the information and data generated by various technologies that will contribute to making the most effective decisions in the production cycle. These are very different data because they come from different sources and need to be processed by artificial intelligence in order to be useful in providing specific answers to specific problems.

- Cloud technologies are a set of available services and resources that are shared in the network; it is a useful tool to guarantee access to certain technologies and data to more people.

It should be emphasized that innovations and agro-technologies represent the driving forces of agriculture 4.0, the purpose of which is to introduce into the company the tools of precision agriculture and technological innovations that allow us to strive for an increasingly competitive and ecologically clean agriculture.

It is also necessary to mention vertical farming in closed rooms. Vertical farming is an innovative concept that involves growing crops indoors without affecting the soil.

Another innovation that will affect farming is wastewater treatment. In order to solve this problem, managers of agricultural enterprises are considering the possibility of using closed-loop wastewater treatment systems. This innovation helps reduce dependence on fresh water resources and supports sustainable agriculture [6].

Thus, innovations in the organization of agricultural production are revolutionizing the sector, making it more efficient as well as sustainable. Adoption and diffusion of these technologies are essential to solving future challenges in agriculture [7].

Conclusion. So, the future of agriculture promises to be full of challenges, but also great opportunities. Thanks to the evolution of technology and new innovations, agriculture can become increasingly sustainable, efficient and economical.

In the future, there will be a constant need to continue to invest in new technologies, training, infrastructure and services, and to foster a culture of innovation and sustainability. Only in this way can a prosperous and sustainable future be guaranteed for agriculture and future generations. Ultimately, the challenge of the agriculture of the future will be to integrate technology with tradition, find a balance between productivity and efficiency, respect for the environment and natural resources, and produce healthy and nutritious food for all.

References:

1. Antoshchenkova V. V. Organizational and economic mechanism of innovative development of agricultural enterprises. *KHNAU Bulletin. Series "Economic Sciences"*. Kh.: KHNAU, 2021. No. 2. Vol. 1. P. 161-170.
2. Berezhna Yu. S. The essence of sustainable development of agriculture. *Scientific notes of the Tavri National University named after V.I. Vernadskyi*. 2020. No. 1. P. 35-41.
3. Onegina V. M., Antoshchenkova V. V., Kravchenko Yu. M. Current state and prospects of innovative development of agricultural enterprises specializing in the production of livestock products. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2021. No. 4. P. 164-170.
4. Osetsky V. L., Kulish V. A. Innovative industrialization in the agro-industrial complex of Ukraine. *Economy of agro-industrial complex*. 2020. No. 4. P. 54-65. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004054> (date accessed: 2024-08-19).

Sofia BOHACH*
3rd year student,
Faculty of Accounting, Finance and Audit,
ESI of Economics and Management,
Vinnytsia National Agrarian University,
Vinnytsia, Ukraine

THE ROLE OF MANAGEMENT DECISIONS IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

***Abstract.** The article deals with the general impact of management decisions on the competitiveness of an organization. In particular, the author gives a theoretical definition of the concept of enterprise competitiveness and analyzes the impact of strategic planning, resource optimization, innovation and effective human resource management on the competitive advantages of an enterprise. Particular attention is paid to the importance of adaptation to changing market conditions and flexibility in decision-making to support sustainable development.*

***Анотація.** У статті розглядається вплив управлінських рішень на конкурентоспроможність організації. Зокрема, теоретично дано визначення поняттю конкурентоспроможність підприємства, а також проаналізовано вплив стратегічного планування, оптимізації ресурсів, інновацій та ефективного управління персоналом на конкурентні переваги підприємства. Окрема увага приділена важливості адаптації до змін ринкових умов та гнучкості у прийнятті рішень для підтримки стабільного розвитку.*

Introduction. Today, the ability to make the right decision for effective work and long-term development of the enterprise plays a significant role. Management decisions, that is, management decisions affect the functioning of all parts of the enterprise, starting from daily operations and ending with the formulation of strategies and tactics for the successful development of the organization.

Management decisions determine the direction of the enterprise's development, its expansion, the development of new markets and the introduction of new products. Thus, the management of the enterprise forms the best strategy for its growth. Decisions on the effective use of financial, human and material resources help to reduce costs and increase the productivity of the enterprise.

One of the main aspects of enterprise management is the ability to predict risks and make decisions about measures to minimize their impact on enterprise activity. The management determines the system of motivation, professional development and attraction of new specialists, which affects the productivity and quality of work performance. Decisions on the introduction of new technologies and innovations can

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing Olha Aliksieieva

significantly increase the efficiency of processes and make the enterprise more competitive.

Management solutions ensure the coherence and efficiency of the enterprise's functioning, help to plan and implement the development strategy, as well as to achieve the set goals.

Presentation of the main material. A number of researchers, such as Hudz O. and Stepasiuk O. [1], Dybchuk L. [2], Ilchenko I. [3], Stadnyk V. and Sokolyuk H. [4], Sharko V., Loyanych H., Havenko M. [5] and others contributed to the study of strategies for increasing the competitiveness of enterprises. Their scientific works helped to better understand the problems of assessing the level of competitiveness of companies.

However, some issues regarding the conditions and features of management decision-making to increase the competitiveness of Ukrainian enterprises still require additional research.

Competitiveness management is an important part of management, aimed at the creation, development and implementation of competitive advantages, as well as ensuring the stability of the enterprise in the conditions of economic competition.

At the current stage, the competitive market is characterized by rapid growth in demand, increased competition, and strengthening of competitors' positions. This forces companies to constantly monitor the actions of competitors, counteract the negative impact of competitive pressure, and make decisions that ensure the stable development of the enterprise.

In recent years, researchers have paid considerable attention to the interaction of enterprises with the external environment. The concept of adaptation is considered as an adaptation that reflects its essence and can be applied in any field of science. Adaptation to external influences requires making changes in the company's activities, and the number, nature and scale of these changes can vary significantly, depending on the intensity of external factors.

In such a situation, it becomes difficult to organize control and coordinate all changes, which can lead to unmanageability of the adaptation process. Even minor omissions in the internal system can reduce the effectiveness of the organization's competitiveness.

The company's competitiveness depends on such factors as its influence on the products and services of competitors, the ability to function effectively and satisfy the needs of consumers better than competitors. It is formed through certain indicators of competitiveness, such as:

- quality;
- decision-making speed;
- technical characteristics of products;
- options for goods and services.

Increasing competitiveness is achieved by focusing on the consumer, improving product quality, introducing innovations and creating better working conditions. Special emphasis should be placed on human resources, which are the basis of productivity and competitiveness [6].

Competitiveness is manifested at various levels of economic activity:

- individual (labor market);
- micro level (enterprises);
- meso-level (branches and sectors);
- macro level (economy in general);
- global level (comparison between countries).

The competitiveness of the enterprise is determined by its ability to produce and sell products (works, services) with attractive price and non-price characteristics compared to competitors. This means that the products of certain regions have better quality and price for domestic and foreign consumers than products of other manufacturers [7].

The modern concept of managing the competitiveness of the enterprise is based on the use of the main provisions of management science, where the key elements are the goal, object and subject, methods, principles, processes and functions of management. Interrelationships between the main elements of the enterprise competitiveness management system are presented in the figure 1.

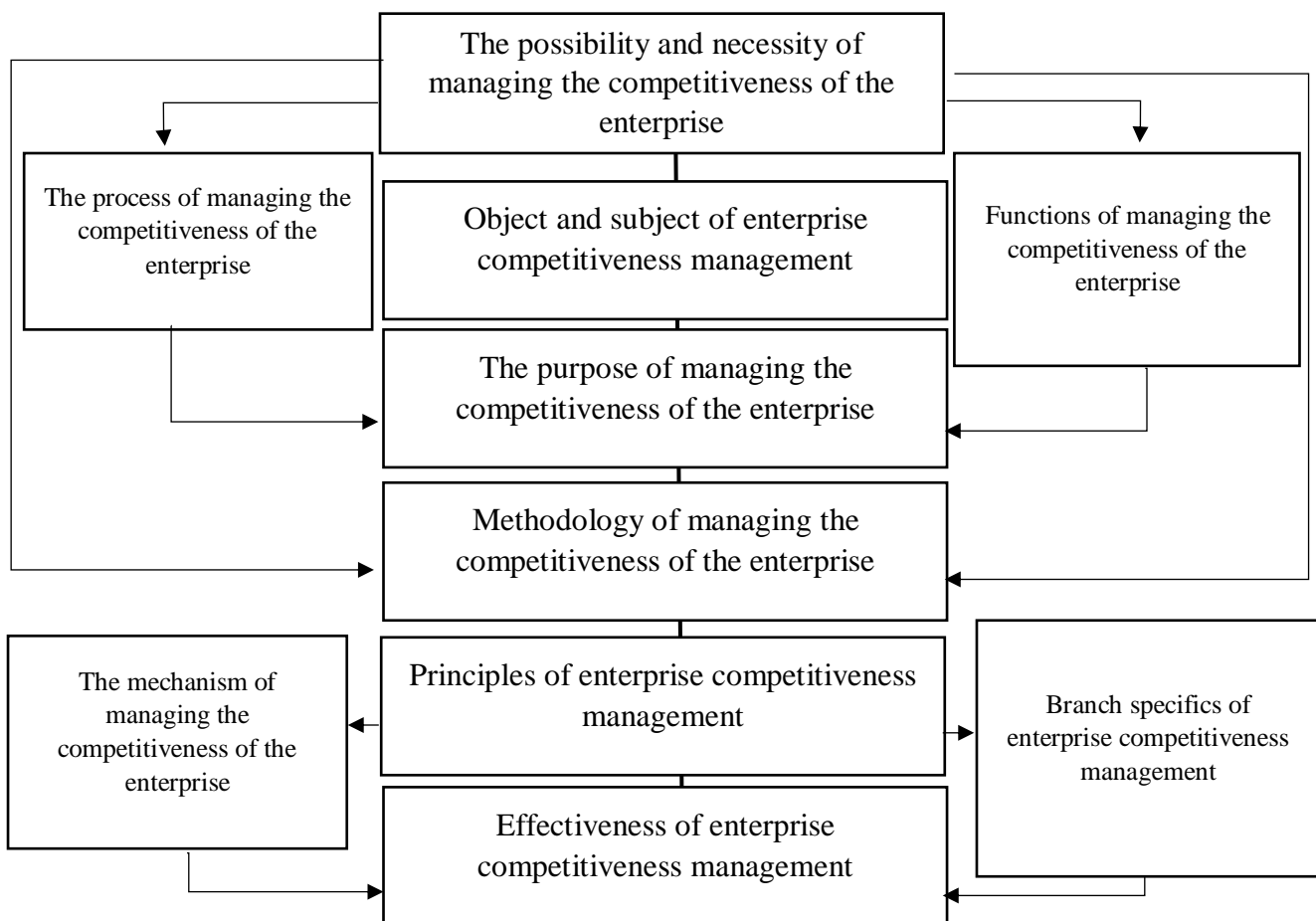

Fig. 1. Interrelationships of the elements of the enterprise competitiveness management system

Source: compiled by the author based on [8, p. 388]

The purpose of managing the competitiveness of organizations is to ensure the constant functioning and sustainable development of the enterprise under any economic, political, social and other changes in its external environment.

Thus, the management of the competitiveness of enterprises should be aimed at:

- neutralization (overcoming) or limiting the number of negative (destructive) factors affecting the level of competitiveness, by forming protection against them;
- the use of positive external factors of influence to increase and realize the competitive advantages of the enterprise;
- ensuring the flexibility of management actions and decisions - their synchronization with the dynamics of negative and positive factors of competition in the market.

Table 1

Object and subjects of competitiveness management

Object of enterprise competitiveness management	The level of competitiveness is necessary and sufficient to ensure the viability of the enterprise as a subject of economic competition.
Subjects of enterprise competitiveness management	the owner of the enterprise, who under any conditions must directly participate in the formation of the strategic goals and objectives of the enterprise, related to the economic interests and financial capabilities of the owner;
	senior management personnel of the enterprise (director, deputy directors and heads of those divisions that form the value chain);
	line managers of the company's operating divisions, who are responsible for the effective implementation of action plans to ensure the appropriate level of competitiveness;
	managers-economists of consulting organizations involved in the company on a paid basis to develop and implement a strategy to increase competitiveness;
	state and departmental management structures and bodies, the powers of which are determined by relevant regulatory documents.

Source: Formed by the author based on the source [9, p. 307]

The methodological basis of managing the organization's competitiveness is based on the conceptual foundations of modern economic and management theories, such as the key provisions of market theory, the theory of competition and competitive advantages, and strategic management. It also uses basic principles and applied tools developed within process, systems and situational approaches.

The management mechanism is a complex of economic, motivational, organizational and legal means that ensure the coherence of the interests of management participants and contribute to the achievement of the enterprise's competitiveness. To increase competitiveness, management prepares management decisions, organizes and monitors their implementation, and also stimulates employees to actively participate in the implementation of assigned tasks. Most problems are solved through optimization, where the best option is chosen among various alternatives that allows achieving goals.

The emergence of ambiguous situations requires appropriate mechanisms to overcome them. The enterprise management mechanism ensures effective functioning, dynamism and consistency of work at all levels of production and management, aimed at achieving set goals.

Conclusions. The theory of the competitiveness of enterprises has many factors, methods and characteristics, and according to how management personnel will manage the resources and knowledge of the organization, further development depends on the functioning of the enterprise.

Management decisions play a key role in increasing the competitiveness of the organization, because they determine the strategic direction of the enterprise's development, influence the efficiency of the use of resources, the introduction of innovations and adaptation to market conditions.

The competitiveness of the enterprise depends on the management's ability to respond in a timely manner to the challenges of the external environment, assess risks, attract new talents and improve the quality of products and services.

An important component is customer orientation and efficient organization of internal processes, which ensures the coordinated work of all divisions. Thus, management decisions are the main tool for achieving stable development, increasing productivity and maintaining competitive positions in the market.

References

1. Minenko S. I. Mechanisms of managing the competitiveness of agricultural enterprises of Ukraine: diss. ... Dr. Philos.: 073 / Kharkiv National Technical University named after P. Vasylenko. Kharkiv, 2020. 221 p. URL: https://khntusg.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/dis_minenko-09.12.20.pdf
2. Dybchuk L. V., Pchelyanska G. O. Marketing and logistics model of distribution in the food market. *Problems of the economy*. 2019. pp. 54-60. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-3-54-60>
3. Shvets T. V., Mykhaylonka O. S. Business model as an element of the strategy for the development of an entrepreneurial entity. Territorial development management mechanisms: coll. of labor sciences. Part 1. Zhytomyr. 2022. pp. 110-112.
4. Stadnyk V., Sokolyuk G., Golovchuk Yu. The function of marketing in minimizing the risks of partnership interaction in business systems of the tourism industry. *Socio-economic problems and the state*. 2019. pp. 132-145, URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/30953>
5. Havenko M.S. Competitive strategy of the enterprise in the general corporate strategy: theoretical aspect. 2020. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2020/03_07_2020/zb1.pdf#page=19
6. Management: Textbook / S. Yu. Biryuchenko, K. O. Buzymska, I. V. Burachek, etc.; under general ed. T. P. Ostapchuk. - Zhytomyr: Zhytomyr Polytechnic State University. - Zhytomyr: «Ruta», 2021. – 856 p.
7. Khrumova V., Kulinich V. Peculiarities of managing competitive advantages of the enterprise. *Economy and society*. 2023. №57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3124/3047>
8. Leskiv G. Z., Franchuk V. I., Levkiv G. Ya., Gobela V. V. Enterprise Competitiveness Management. Study guide. Lviv – 2022. pp. 57 URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5049/1/Upravl_Konkurent_22-11-22.pdf

Bohdan KOLIZHUK*,
4th year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

THE ART OF FLEXIBLE MANAGEMENT

Abstract. *This article discusses the concept of agile management, which is one of the leading strategies for managing organisations in today's dynamic business environments. Agile management, also known as Agile, originated in the software industry, but quickly spread to other areas due to its ability to adapt and respond to change quickly. This article discusses the main principles of agile management, such as customer focus, iterativity, team collaboration and self-organisation. The article also discusses the benefits of agile management that attract modern organisations. At the same time, the paper discusses the challenges that companies may face when adopting agile management practices.*

Анотація. *У цій статті розглядається концепція гнучкого управління, яка є однією з провідних стратегій управління організаціями в сучасних динамічних бізнес-середовищах. Гнучке управління, також відоме як Agile, виникло в програмному забезпеченні, але швидко поширилося в інші сфери завдяки своїй здатності швидко адаптуватися та реагувати на зміни. У цій статті розглядаються основні принципи гнучкого управління, такі як клієнтоорієнтованість, ітеративність, співпраця в командах і самоорганізація. У статті виявлено переваги гнучкого управління, яке приваблює сучасні організації. Водночас розглянуто проблеми, з якими можуть зіткнутися компанії при застосуванні гнучких методів управління.*

Introduction. Managing organizations has always been a complex task, requiring managers to be able to predict future events, assess risks, allocate resources effectively, and motivate the team to achieve strategic goals. Business has long been dominated by traditional management methods that include long-term planning and rigid hierarchical structures. However, with the development of technology, globalization of markets and changing consumer behavior, this method has become less effective. In today's business environment, there is a lot of change, uncertainty and high competition.

In response to these problems, a new management method called flexible management or Agile has emerged. Its origins go back to the field of software development, where in 2001 a group of specialists developed the "Manifesto for Agile Software Development". Later, Agile principles were expanded to cover more areas of

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing Olha Aliksieieva

business and project management. Today, they are used in many areas, from finance and IT to education and government.

Agile management means abandoning rigid adherence to predetermined plans in favor of a more dynamic and adaptive approach. It allows companies to quickly respond to changes in the market, adapt to new technologies and constantly improve their products or services to meet the changing needs of customers. Agile management ensures that teams have high autonomy, work together and continuously improve processes.

Presentation of the main material. Agile management is based on a number of core principles, each of which aims to help an organization perform better and adapt to change. In particular, such principles include [1]:

1. *Customer orientation.* Agile prioritizes meeting customer needs, while traditional methods often focus on internal processes and strict adherence to the plan. This is achieved through continuous feedback, which allows rapid changes to be made to the product or service to meet market demands.

2. *Iterativeness, continuous development and cyclicity.* A project is divided into short cycles of work known as "iterations", each of which leads to a specific result, which may be a product that works partially or fully. After each iteration, results are evaluated, errors are analyzed, and procedures are improved. This allows you to quickly make the necessary adjustments to prevent serious problems in the future.

3. *Cooperation in groups.* Agile management requires a high level of interaction both between the team and between the team and the customers. It is important to have open communication, actively discuss problems and find solutions that both parties can achieve.

This contributes to a better understanding of tasks, faster resolution of disputes and a more effective result. Agile teams are usually cross-functional, which means that experts from different areas work together, which allows for quick solutions without the need for additional coordination with other departments.

4. *Organization.* Flexible management methods help create a team of people who decide for themselves how best to do their work.

This increases the responsibility of team members and motivates them to actively make better decisions. Since team members have more freedom to make decisions and implement their ideas, self-organization helps them develop leadership qualities.

In today's organizations, agile management has the ability to spread quickly due to a number of important benefits, which include rapid response to changes, improved product quality, team happiness, and increased accountability and transparency of processes (Table 1) [2].

In turn, the advantages of a flexible management system in agricultural enterprises of Ukraine include such factors as:

1. *Quick response to market changes.* Agro company "Astarta" actively uses flexible management methods to adapt to changing prices for agricultural products. Thanks to an iterative approach, the company can quickly revise its sales and production strategies, responding to fluctuations in market demand.

2. Product quality improvement. "Nibulon" LLC - a company engaged in the production and transportation of agricultural products, implements Agile approaches to improve the quality of its services. Regular reviews and adjustments of processes make it possible to identify shortcomings and optimize products, which in turn increases customer satisfaction.

3. Attracting employees and increasing their motivation. "Agro-Region" LLC actively implements the principles of flexible management, which allows employees to participate in decision-making. This contributes to the formation of a positive working atmosphere where employees feel valued and motivated to achieve results, which in turn increases productivity [3].

Table 1

Advantages and examples of companies using a flexible management system

Advantage	Description	Company example
Quick response to changes	Ability to quickly adapt to changes in the market, technology or legislation.	Spotify uses the Scrum method to quickly adapt to changes in the music industry and improve the service.
Product quality improvement	The product is constantly being improved thanks to an iterative approach and customer feedback.	Tesla uses an iterative approach to the development of its electric vehicles, introducing constant improvements.
Joy of the team	Flexible management allows employees to feel self-sufficient and motivated to constantly improve.	Google supports an agile environment with a highly motivated team through Agile practices and the "20% Time" initiative.
Increased responsibility and transparency of processes	Continuous monitoring and reporting help increase accountability and effectiveness of teamwork.	Microsoft uses Kanban to manage processes, which ensures transparency and increased accountability.

Source: created by the author based on the studied literature.

Conceptual principles of flexible management contribute to the effective development and implementation of information systems in modern conditions of uncertainty and constant change. Therefore, along with the advantages, we consider it necessary to consider the challenges for flexible management, which can make it more difficult to use in organizations (Table 2). In particular [4]:

1. When implementing flexible management in an organization, it is extremely important to change its culture, because such management requires significant changes in the culture of the company itself.

Agile approaches, which involve high autonomy of teams and decentralization of management, are often incompatible with traditional hierarchical systems where decisions are made at the highest levels of management. Employees accustomed to traditional work methods may resist the transition to more flexible management. This can require significant time and resources to train employees in new principles and change corporate values.

2. Difficulties with large organizations. Large organizations need to coordinate the work of many teams and departments, so implementing agile management can be

difficult. Agile methodologies work better in small teams where collaboration is easier. Large organizations are faced with the problems of coordinating the actions of teams and the risk of losing control over the overall process. It may be necessary to create special mechanisms to maintain a common vision of the project and manage the interaction between teams.

3. Inconsistency of results. An iterative approach is the basis of flexible management, which involves regular adjustments and changes to plans. While this allows for quick adaptation to change, it can also lead to unpredictable results and make long-term planning difficult. In addition, the uncertainty associated with constant change can increase stress for employees and require a high level of adaptation.

4. Through effective communication Agile management depends largely on how well team members communicate, as well as between the team and customers. Loss of information, errors in work and missed deadlines can result from poor communication. For the successful implementation of Agile, it is necessary to create conditions for an open and constant exchange of information, which may require additional efforts and resources.

Table 2

Challenges for flexible management, their description and examples

Challenge	Description	Company example
Changing the culture of the organization	It is necessary to change traditional hierarchical structures to more flexible models.	General Electric carried out major changes in the corporate culture during the transition to Agile.
Difficulties with large organizations	Large companies have difficulties in coordinating teams and implementation Agile.	IBM faced the challenges of coordinating and scaling Agile across multiple divisions.
Inconsistency of results	Constant change can make planning difficult and increase stress.	Spotify sometimes faces difficulties in predicting long-term results due to iterative processes.
The need for effective communication	A high level of communication is required for the successful implementation of agile methods.	Airbnb found that the success of Agile depends on open and regular communication between teams.

Source: generated by the author based on [4].

Considering the challenges faced by agricultural enterprises in the course of their activities, it is worth noting the main ones, namely:

1. The complexity of changing the organizational culture: the transition to flexible management requires significant changes in the corporate culture, which can cause resistance among employees. In agribusinesses where traditional management methods still prevail, it can be difficult to convince staff of the need for new approaches.

2. Challenges for large organizations: in agricultural companies with many divisions and teams, it is more difficult to coordinate efforts, which can lead to problems with the implementation of flexible management methods [5].

3. Uncertainty of results: Agile management involves an iterative approach that can lead to unpredictable results, making long-term planning and financial projections difficult.

Conclusion. Flexible management, also known as Agile Management, is an innovative approach that was developed to solve the new challenges faced by modern organizations in a fast-paced and dynamic business environment. Agile management is an indispensable tool in the fight for competitiveness, as it allows organizations to quickly adapt to changes, improve the quality of products and services, ensure effective interaction in teams and focus on satisfying customer needs.

Organizations that use agile management can not only respond to changes, but also actively use them as opportunities for development and innovation.

Efficiency and quality of the final product are increased thanks to an iterative approach focused on continuous improvement and transparency of processes. With more autonomy and greater opportunity to actively participate in decision-making, teams working within agile methodologies are more satisfied.

Thus, flexible management is a powerful and effective approach that allows companies to successfully compete in the market, ensure high involvement and satisfaction of teams, and quickly respond to changes in the environment.

This method requires careful planning and preparation, but the results can far exceed the costs, making agile management a key tool for long-term success in today's dynamic world.

References:

1. Cohn, M. Flexible assessment and planning. Boston: Pearson Education, 2021. 432 p.
2. Kniberg, H., & Skarin, M. Kanban and Scrum: How to get the most out of both. Stockholm: C4Media, 2022. 152 p.
3. Larman, C., & Vodde, B. Scaling Agile and Agile Development: Thinking and Organizing Tools for Scrum at Scale. Boston: Addison-Wesley Professional, 2022. 432 p.
4. Schwaber, K., & Sutherland, J. The Scrum Guide: The Last Word on Scrum: The Rules of the Game. 2024. 17 p. URL: <https://www.scribd.com/document/545219616/2020-Scrum-Guide-Ukrainian>
5. Rigby, D. K., Sutherland, J., & Takeuchi, H. Accepting flexibility. Harvard Business Review, 2022, 100(6), 68-78.

Valerii HOLOVENKO*,
4th year student,
Faculty of Management and Law,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

RISK MANAGEMENT IN THE MODERN ECONOMIC ENVIRONMENT: CONCEPT AND IMPORTANCE

Анотація. Ризик-менеджмент слугує інструментом для зменшення небезпек у діяльності підприємств, організацій та установ. Забезпечення виконання функцій ризик-менеджменту дозволяє прогнозувати ймовірність виникнення несприятливих ситуацій та знижувати кількість неефективних управлінських рішень. У цій статті розглядається роль управління ризиками як систематичного процесу, який включає визначення, оцінку, розробку та впровадження заходів з управління ризиками. Особливу увагу було приділено аналізу різних підходів до управління ризиками відповідно до особливостей галузі з урахуванням новітніх методів та інструментів, які дозволяють мінімізувати негативний вплив ризиків і максимально використати нові можливості. Крім того, у статті виокремлено рекомендації щодо інтеграції управління ризиками в загальну стратегію організації для підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення довгострокового успіху.

Abstract. Risk management serves as a tool for reducing hazards in the activities of enterprises, organizations and institutions. Ensuring the performance of risk management functions allows predicting the probability of adverse situations and reducing the number of inefficient management decisions. This article examines the role of risk management as a systematic process that includes the identification, assessment, design and implementation of risk management measures. Special attention was paid to the analysis of different approaches to risk management in accordance with the specifics of the industry, taking into account the latest methods and tools that allow minimizing the negative impact of risks and making the most of new opportunities. In addition, the article highlights recommendations for integrating risk management into the organization's overall strategy to increase its competitiveness and ensure long-term success.

Introduction. In today's business environment, risk management has become an integral part of the successful functioning of organizations. Constant changes in the world economy, political crises, rapid technological development, growing competitive pressure and other factors create uncertain conditions that require companies to be highly adaptable and flexible. In such situations, traditional

* Academic supervisor: Doctor of Philosophy in entrepreneurship, trade and stock exchange activity, senior lecturer of the Department of Agrarian Management and Marketing Olha Aliksieieva

management methods are not enough. A comprehensive approach must be taken that will allow you to anticipate potential risks, assess their potential impact and manage them effectively. Risk management as a systematic process includes a wide range of measures, from the identification of potential threats and dangers to the development of strategies and countermeasures aimed at minimizing the impact on the organization's activities. Thanks to effective risk management, organizations can not only protect themselves from negative consequences, but also open new opportunities for growth and development [1].

Presentation of the main material. Risk management is a systematic approach to the identification, analysis, assessment and management of risks that may negatively affect the achievement of the organization's goals. Modern organizations, regardless of the field of activity, are faced with many risks that arise due to economic, political, technological and natural factors. The application of risk management helps to minimize negative consequences and use opportunities to improve work efficiency.

Table 1

Examples of implementation of risk management

Company	Field of activity	Application of risk management	Results and benefits
DHL	Logistics	Management of transport, operational and cyber risks	Ensures stability of supply chains, minimizes delays and technical failures
Google	Technologies	Management of cyber risks, data security, technological risks	Protection of user data, ensuring uninterrupted operation of services and innovations
JP Morgan	Finances	Management of credit, currency, market and operational risks.	Increasing financial stability, reducing risks of default and loss of capital
Nestlé	Food industry	Management of risks in supply, changes in legislation and biological risks	Guarantee of production stability, protection against supply disruptions and pricing stability
Boeing	Aviation industry	Management of technical and operational risks, flight safety risks	Reducing the number of technical malfunctions and increasing the safety of air transportation
Monsanto (Bayer)	Agriculture	Management of biological and climatic risks, development of resistant plant varieties	Increasing resistance to climate change, reducing losses due to pests and diseases
Cargill	Agricultural sector	Management of market and financial risks, raw material supply risks	Increasing the stability of supplies and financial stability, protection against price fluctuations
Pfizer	Pharmaceutics	Risk management in research, production and market risks related to regulation	Improving product quality, reducing research costs, and accelerating time-to-market

Source: created by the author based on the sources used [1-3].

Risk management has become an integral part of the strategic management of many companies. Thus, in large international corporations belonging to various spheres of activity, specialized divisions have been created that are engaged in risk analysis and development of measures to neutralize them (Table 1) [2]. In particular:

1. In the technology sector, companies such as Google or Microsoft actively apply risk management to ensure data security, manage cyber risks and introduce new products.

2. Financial institutions such as JP Morgan or Deutsche Bank apply risk management to manage credit risks, currency fluctuations and liquidity risks.

3. In the field of air transportation, risk management is aimed at managing flight safety and maintenance risks [3].

It is worth noting that in agriculture, risk management is especially relevant due to the large number of risks associated with natural conditions, market prices and political factors, the most important of which are (Fig. 1) [4]:

1. Climatic risks: Agricultural businesses often face climate risks such as droughts, floods or unexpected weather changes. For example, farms in Ukraine use a crop insurance system to reduce losses from adverse weather conditions.

2. Market risks: Fluctuations in product prices on the domestic and foreign markets are also an important risk factor for agricultural enterprises. For example, agricultural holdings of Ukraine use hedging methods to protect against sudden changes in prices for grain and other agricultural products.

3. Biological risks: Risks associated with animal diseases or plant pests also need careful management. For example, livestock enterprises use measures to prevent the spread of infections among livestock. For this, they use modern diagnostic methods, vaccination and quarantine measures.

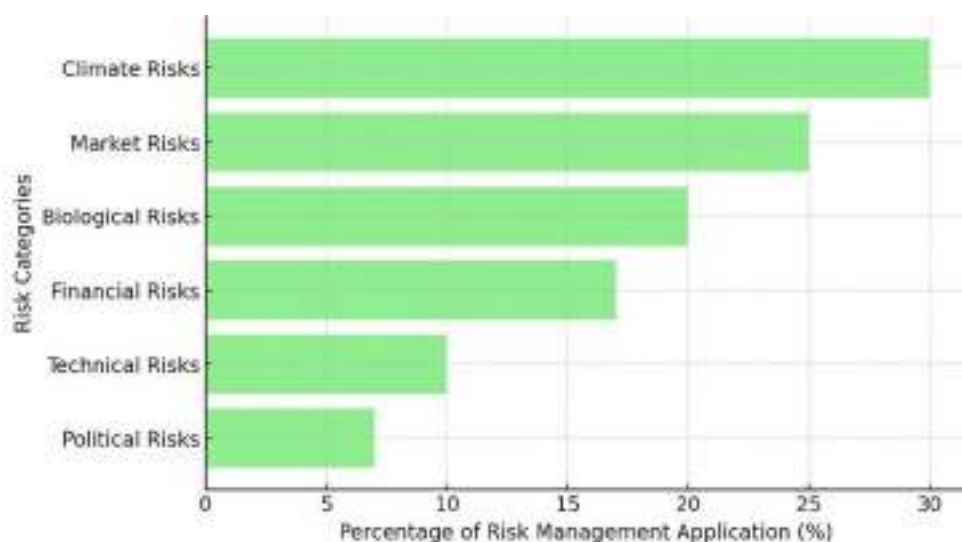

Fig. 1. Application of risk management in agriculture by risk categories

Source: generated by the author based on the source [2].

Dynamic changes in the external environment increase the level of risk for the enterprise. Today, logistics is an innovative business management tool, the main task of which is the optimization of material and related flows in the field of commodity and money circulation.

Therefore, logistics companies also actively implement risk management to minimize delays, equipment breakdowns and other unforeseen situations. Both external (political stability, road conditions) and internal risks (transport breakdowns, failure of control systems) are important in the field of logistics.

Large logistics companies such as DHL use risk management systems to optimize supply chains and prevent delays due to customs barriers, changes in legislation or other unpredictable factors (Figure 2). For example, in 2020, during the COVID-19 pandemic, DHL successfully implemented new measures to protect its employees and ensure the stability of product supplies, taking into account movement restrictions and changes in logistics.

Fig. 2. Application of risk management in the DHL company by risk categories

Source: generated by the author based on the source [4].

Risks related to technical malfunctions or road accidents are also actively managed in the field of logistics. Companies use telemetry systems that allow monitoring the condition of trucks and control the behavior of drivers, reducing the likelihood of accidents [5].

Conclusions. Thanks to the implementation of risk management, organizations can anticipate threats in advance and respond effectively to them, which reduces negative consequences and increases the chances of successful operations. A systematic approach to identifying risks allows you to better understand the company's weaknesses and take timely measures to neutralize them.

In addition, modern risk management tools allow companies to analyze a large volume of data. This makes it possible to make informed predictions and make

decisions based on actual data rather than intuition, which is especially important in conditions of high uncertainty and rapid market changes. Thanks to technologies such as big data analytics, artificial intelligence and machine learning, risk management is becoming more predictable and flexible.

Special attention was paid to the analysis of different approaches to risk management in accordance with the specifics of the industry, taking into account the latest methods and tools that allow minimizing the negative impact of risks and making the most of new opportunities.

In addition, the article highlights recommendations for integrating risk management into the organization's overall strategy to increase its competitiveness and ensure long-term success.

Dynamic changes in the external environment increase the level of risk for the enterprise. Today, logistics is an innovative business management tool, the main task of which is the optimization of material and related flows in the field of commodity and money circulation.

In the long term, effective risk management contributes not only to the reduction of costs for liquidation of the consequences of crises, but also to the creation of a reputation as a reliable partner.

This helps to attract investors, customers and employees who value stability and predictability of business. Thus, risk management becomes a strategic advantage that allows organizations to confidently move toward their goals, adapting to change and taking advantage of opportunities for growth.

References:

1. Bondarenko S. M. Risk management: theoretical aspects and applied aspects: academic. manual Kyiv: National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, 2021. 240 p. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u184/pidruchnyk_upravlinnya_rizykamy.pdf
2. Shevchuk V. M. Risk management in business: monograph. Kyiv: KNEU, 2020. 320 p. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2020/34503/Shevchuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Melnyk O. G., Bondarenko O. A. Financial risk management: theory and practice: teaching. manual Lviv: Ivan Franko LNU Publishing House, 2021. 256 p.
4. Kuzmenko O. V., Lyakhova S. G. Fundamentals of risk management: teaching. manual Kharkiv: Kharkiv National University of Urban Economy named after O. M. Beketov, 2020. 298 p.
5. Petrenko I. M. Management of innovative risks: monograph. Odesa: Odesa National University of Economics, 2021. 284 p.

Іван КРАСИЛЮК*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
ННІ економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

РОЛЬ СТРЕС-МЕНЕДЖМЕНТУ У ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА

***Анотація.** Стаття присвячена впливу стресу на професійну діяльність працівників та необхідності впровадження стрес-менеджменту як інструменту боротьби зі стресом на робочому місці. У статті проаналізовано різні типи стресу – фізіологічний та психологічний, а також вплив стресу на фізичний та емоційний стан працівників. Підкреслюється важливість того, щоб керівники володіли навичками стрес-менеджменту для створення сприятливого клімату та поліпшення ефективності колективу. Стрес-менеджмент у сучасному українському бізнесі є новим, але дуже перспективним інструментом підвищення мотивації та продуктивності працівників.*

***Abstract.** The article is devoted to the impact of stress on the professional activities of employees and the need to introduce stress management as a tool for combating stress in the workplace. It is analyzed that different types of stress — physiological and psychological, as well as the impact of stress on the physical and emotional state of employees. The importance of managers having stress management skills to create a favorable climate and improve team performance is emphasized. Stress management in modern Ukrainian business is a new, but very promising tool for increasing the motivation and productivity of employees.*

Вступ. Завжди вважається, що стрес – це явище, характерне лише для компаній із важкими та шкідливими умовами праці. Однак сучасна наука і медицина стверджують протилежне - стрес сильний для кожної людини в будь-якому бізнесі, будь то секретар, прибиральниця або власник величезної фірми. Тому сучасна наука відкрила таке поняття як «стрес-менеджмент». Стрес-менеджмент (від англ. stress-management - Управління тиском) - це ефективне управління станом і поведінкою людини при сильному фізичному чи психологічному стресі. Такий стрес значно знижує працездатність працівника, позначаючись на його емоційному, фізичному та інтелектуальному стані. Постійна перевтома викликає хронічну втому, що супроводжується втратою інтересу до роботи.

* Науковий керівник: доктор філософії з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Алексєєва О. В.

Стрес відіграє важливу роль у житті кожної людини. Навіть у добре керованому підприємстві виникають ситуації, які негативно впливають на менеджерів і працівників, викликаючи у них стрес. Надмірний стрес може завдати шкоди людині, а отже, й організації. Тому керівники повинні це розуміти і навчитися розряджати стресові ситуації, щоб забезпечити ефективність роботи менеджерів та організації.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні тривалий стрес, включаючи професійне вигорання, є однією з найбільш найдорожчих втрат для компаній, негативно впливаючи на продуктивність працівників, збільшуючи плинність кадрів і знижуючи прибутковість.

За даними американського журналу «Business», близько 20% витрат, викликаних плинністю кадрів, опором серйозним змінам, прогулами і зниженням продуктивності, пов'язані зі стресом і нервозністю. Вони обходяться економіці США в 500 млн. дол/р. [1].

Термін «стрес-менеджмент» з'явився на Заході, як комплекс заходів, спрямованих на попередження стресу і відновлення здоров'я людини після його виникнення. Звичайно, стрес-менеджмент не може вплинути на фізичні фактори стресу, але воно може і буде впливати на прогресування стресу, незалежно від природи стресора. Тому важливо знайти способи посилити свою стійкість до стресу. Стресостійкість людини, а в нашому випадку працівника або менеджера – це його здатність свідомо протистояти тривалому стресу, адже ми знаємо, що регулярні нервові стреси негативно позначаються на життєдіяльності організму та безпосередньому виконанні завдань персоналом [2].

Визначення стрес-менеджмент – це комплексна наука, яка вивчає взаємодію людей та їхні внутрішні стани. Іншими словами, цей метод адаптації спрямований на усунення особистого стресу та стресу на робочому місці, який відчувають усі працівники хоча б раз у своїй кар'єрі.

Поняття стрес-менеджменту з'явилось відносно недавно, в 2000-х рр. Сьогодні існує безліч програм і методів боротьби зі стресом, які використовуються в тисячах компаній. Завдяки роботі психолога з кожним співробітником, який потребує допомоги, а також спільним семінарам, працівники почуваються краще, а значить працюють ефективніше.

Стрес потрібно лікувати, як тільки він з'явився. Якщо пропустити цей момент, стрес може швидко перерости в депресію, після чого вивести людину з депресії буде набагато складніше, ніж при негайній допомозі з першочерговою проблемою.

Причини стрес-менеджменту є не тільки професійні, а й особисті. Не у кожного працівника є час, сили, бажання і можливість проконсультуватися з психотерапевтом, але якщо ця процедура стане обов'язковою, до нього підуть усі. Бізнес-психолог зможе роз'яснити та допомогти у вирішенні конфліктів на робочому місці, а також особистої неприязні. Стрес є наслідком проблеми. Якщо є наслідок, то повинна бути причина [3].

Стрес - це емоційний стан організму, який викликається сильним тиском на людину і в подальшому негативно впливає на неї. Прикладом цього є брак

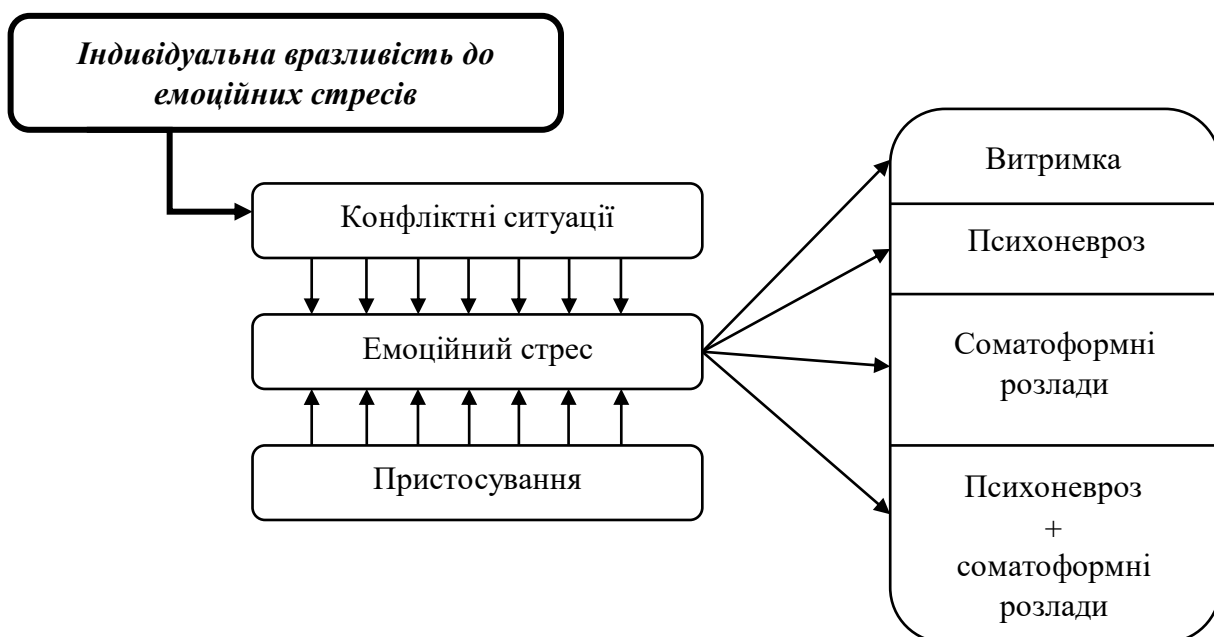
часу; водночас занадто багато фактів та інформації, які одна людина не може обґрунтувати; неприємні особисті ситуації тощо.

За типом і характером стрес буває фізіологічний і психологічний:

- фізіологічний стрес може виникнути, коли втома накопичується через стресові ситуації та події. Результатом такого стресу є хвороби (виразка шлунка, гіпертонія, інфаркт або біль у спині).

- психологічний стрес поділяють на інформаційний та емоційний. Інформаційний стрес виникає при інформаційному перевантаженні, коли людина не виконує завдання через те, що вона не справляється, не поспішає з прийняттям рішень тощо. Робота керівника або його підлеглих у стресових ситуаціях може призвести до неякісного виконання завдань. Керівнику важливо подбати про правильну організацію роботи своїх підлеглих, створити та покращити психологічну обстановку в колективі, яка значною мірою дозволить уникнути стресових ситуацій. Емоційне напруження проявляється в загрозливих, небезпечних і образливих ситуаціях. Людина стає дратівливою, впадає в депресію, втрачає інтерес до спілкування з іншими [5].

Тривалі негативні емоційні стани викликають якісно новий рівень функціональної активності, що призводить до надмірного стресу та напруження нейрофізіологічної системи організму. Якщо стресор продовжує діяти, настає «фаза виснаження» - постстрес (рис.1), що порушує процес пристосування. Завершальна стадія - це стадія виснаження в повному розумінні цього слова. При тривалому впливі одного і того ж стресора, навіть коли організм адаптувався, енергія, необхідна для адаптації, може бути виснажена, і настає колапс. Загальний адаптаційний синдром складається з трьох стадій: перша стадія реакція тривоги; друга — фаза резистентності, в якій відбувається збалансоване витрачання адаптаційних резервів, третя — виснаження і колапс.

*Рис 1. Схема генезу емоційного стресу
Джерело: сформовано автором на основі [4]*

Схема наочно демонструє, як взаємодіють різні фактори, що призводять до виникнення та розвитку емоційного стресу. Вона підкреслює, що стрес – це складний процес, який залежить від багатьох чинників, як внутрішніх, так і зовнішніх, які призводять до серйозних проблем.

Стрес-менеджмент - це система управління бізнесом, спрямована на подолання небажаних відхилень, які є великими, серйозними та мають значний негативний вплив на функціонування підприємства. негативних наслідків, оскільки вони не є природними для діяльності організації. Стрес-менеджмент передбачає прогнозування, виявлення та усунення негативних впливів, відхилень, факторів, які перешкоджають діяльності та розвитку організації.

Існує два рівні стрес-менеджменту:

– перший – на рівні підприємства: для боротьби зі стресом на рівні підприємства передбачається комплексний підхід, який включає в себе діагностику стресових ситуацій, розробку та впровадження програм профілактики, а також надання співробітникам необхідної підтримки для подолання стресу.

– другий – на рівні окремого працівника, спрямований на розвиток у працівників навичок самостійного управління стресом шляхом надання їм спеціальних програм та рекомендацій.

Професійний стрес – це складний феномен, який залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів, а не лише від відповідності особистості робочому місцю. Оскільки як зовнішні умови, так і внутрішній світ людини постійно змінюються, стрес може виникати навіть у ситуаціях, які раніше сприймалися як комфортні [1].

Постійні проблеми та напруга між керівниками на різних рівнях призводять до низки неврологічних та психологічних захворювань, включаючи підвищену дратівливість, безсоння (гіпертонія або дистонія), напругу вегетативних м'язів, шлунково-кишкові розлади, головний біль та біль у м'язах. В результаті - інфаркти, інсульты та скорочується тривалість життя сучасних українських лідерів, незважаючи на, здавалося б, необмежені можливості для якісного лікування.

Менеджери повинні навчитися керувати стресом. Стрес-менеджмент визначається як набір стратегій, методів і технік, які дозволяють людині запобігти або мінімізувати негативний вплив стресорів. Найпотужнішим засобом позбавлення від стресу є людська свідомість. Важливо навчитися впоратися з цим тактовно і вчасно. До стресів необхідно готуватися заздалегідь, адже їх не уникнути нікому в світі. Але успішне управління стресом під силу будь-кому, включно і керівнику [5].

Керувати людьми – це відповідальна місія, яка вимагає не лише ухвалення важливих рішень, а й турботи про психологічний стан кожного співробітника. Стрес-менеджмент в управлінні персоналом – це сукупність інструментів, що допомагають створити сприятливий робочий клімат та забезпечити довготривалу задоволеність колективу [3].

Стрес прийнято класифікувати за різними ознаками (рис.2):

За місцем виконання:	За характером емоцій:	За складом учасників:	За джерелом походження:	За характером впливу:
<ul style="list-style-type: none"> • стрес на виробництві; • стрес у системі управління; • стрес позаорганізаційний. 	<ul style="list-style-type: none"> • позитивний; • негативний. 	<ul style="list-style-type: none"> • руповий; • міжособистісний. 	<ul style="list-style-type: none"> • особистий; • робочий; • суспільний. 	<ul style="list-style-type: none"> • матеріальний; • духовний.

Рис. 2. Класифікація стресу

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Стрес-менеджмент для українського бізнесу це щось абсолютно нове і ще не до кінця зрозуміле. Однак це є досить ефективна річ для компаній яка ефективно використовує трудові ресурси, будує оптимальні графіки роботи, вивчає особистісні особливості кожного співробітника, його сильні та слабкі сторони, вони розуміють специфіку бізнесу. Всі ці елементи утворюють унікальну систему вивчення стресових ситуацій і пошуку шляхів їх вирішення. Чим більше у керівника можливостей керувати стресом, тим краще це для колективу та компанії в цілому: підвищується продуктивність, зростає мотивація, підвищується ефективність трудового колективу, зменшується плинність, атмосфера в команді та загальна атмосфера компанії покращилася.

Висновок. Стрес є серйозною проблемою для сучасних компаній, негативно впливаючи на продуктивність працівників, що призводить до плинності кадрів, зниження мотивації та загальної прибутковості підприємств. Впровадження стрес-менеджменту на рівні підприємства та окремих працівників є важливим інструментом для профілактики та подолання наслідків стресу.

Отже, тривалий стрес на робочому місці не лише знижує ефективність окремих працівників, але й може мати системні наслідки для всієї організації, впливаючи на її стабільність і розвиток. Стрес-менеджмент є важливим механізмом, що допомагає передбачати, виявляти та знижувати рівень стресу, мінімізуючи його негативний вплив на бізнес-процеси.

Список використаних джерел:

1. Василик Н.М. Впровадження та розвиток стрес-менеджменту в організації. *Ефективна економіка*. 2022. № 2, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10034>.
2. Гончар М.Ф., Білик Ю.В. Особливості управління у стресових ситуаціях. Стрес-менеджмент на підприємстві. *Scientific Bulletin of UNFU*, 2017, № 2, С. 94-97, DOI: 10.15421/40270220.
3. Дмитренко Ю. Стрес-менеджмент. 2022. URL: <https://capital360.com.ua/pravy-la-efektyvnosti/stres-menedzhment> (дата звернення: 21.09.2024).
4. Смолинець І.Б., Гірняк К.М., Емоційні стреси менеджерів в управлінні: актуалізація та дослідження, *Проблеми системного підходу в економіці*, 2020, № 1(2), С. 52-57, URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2020_1\(2\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2020_1(2)__10).

Олександра МАРКІВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ХОЛІСТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ У СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

***Анотація.** У статті розглянуто поняття холистичного маркетингу та його застосування у сучасних організаціях, зокрема, в аграрному секторі. Визначено основні складові холистичного маркетингу, його принципи та переваги над іншими підходами. Представлено приклади успішного використання холистичного маркетингу у підприємствах аграрної сфери України.*

***Abstract.** The article discusses the concept of holistic marketing and its application in modern organizations, in particular in the agricultural sector. The main components of holistic marketing, its principles and advantages over other approaches are defined. Examples of successful use of holistic marketing in the agricultural sector of Ukraine are presented.*

Вступ. Сьогоднішні дедалі складніші та конкурентні ринки вимагають від компаній нового підходу до ведення бізнесу. Традиційні маркетингові стратегії, орієнтовані виключно на залучення клієнтів і збільшення продажів, не завжди забезпечують довгостроковий успіх. Розвиток технологій, зміна психології споживачів і зростаючі вимоги до соціальної відповідальності змушують компанії орієнтуватися на більш інклюзивні моделі управління. Однією з таких моделей є холистичний маркетинг, який передбачає врахування всіх аспектів організаційної діяльності для досягнення гармонійного розвитку організації [1].

Холистичний маркетинг особливо важливий у сільськогосподарському секторі, де управління ресурсами, інновації та залучення партнерів відіграють важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності. В умовах глобалізації та інтеграції України у світову економіку цілісний підхід стає необхідним інструментом для сільськогосподарських підприємств, націлених на сталий розвиток, оптимізацію виробничих процесів і підвищення якості продукції.

Таким чином, значущість холистичних маркетингових досліджень для сучасних організацій, особливо в аграрному секторі, зумовлена необхідністю пошуку нових управлінських підходів, здатних забезпечити гармонійний розвиток бізнесу в умовах глобальних викликів [2].

Виклад основного матеріалу. В основі холистичного маркетингу лежить принцип, згідно з яким взаємодія всіх частин організації із зовнішнім

* Науковий керівник: доктор філософії з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Алексєєва О. В.

середовищем має бути інтегрована в єдину синергетичну стратегію. Це означає, що кожен елемент, від стосунків із клієнтами до внутрішніх процесів управління та соціальної відповідальності, має взаємодіяти в одному напрямку і сприяти досягненню стратегічних цілей. Такий підхід не тільки підвищує ефективність маркетингової діяльності, а й дає змогу компаніям адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі (табл. 1).

Таблиця 1

Основні аспекти холістичного маркетингу у сучасних організаціях

Елемент	Опис
Складність ринку	Сучасний ринок стає більш конкурентним і складним, що вимагає нових підходів до управління бізнесом.
Традиційні маркетингові стратегії	Зосереджуються на залученні клієнтів і збільшенні продажів, але не завжди гарантують довгостроковий успіх.
Необхідність комплексного підходу	Холістичний маркетинг забезпечує гармонійний розвиток бізнесу через інтеграцію всіх аспектів його діяльності.
Принцип холістичного маркетингу	Усі частини організації та зовнішні взаємодії повинні бути об'єднані в єдину стратегію, що забезпечує синергетичний ефект.
Актуальність для аграрного сектору	В аграрному секторі холістичний маркетинг допомагає управлінню ресурсами, інноваціям і взаємодії з партнерами.
Глобальні виклики та адаптація	Холістичний підхід дозволяє аграрним підприємствам адаптуватися до глобальних змін і залишатися конкурентоспроможними.

Джерело: сформовано автором на основі опрацьованої літератури [1-2].

Холістичний маркетинг - це інтегрований підхід до управління маркетинговими процесами, за якого всі аспекти бізнесу є синергетичними. Основна ідея полягає в тому, що кожен елемент бізнесу взаємодіє з іншими в рамках загальної стратегії, спрямованої на досягнення глобальних цілей організації. Такий підхід дає змогу компаніям уникнути розриву між окремими відділами та функціями і створити єдину систему, що ефективно реагує на виклики ринку [3].

Основними компонентами цілісного маркетингу є:

1. Маркетинг відносин: управління відносинами з усіма зацікавленими сторонами, включно з партнерами, постачальниками, інвесторами і співробітниками, а також клієнтами. Мета цього елемента - створення міцної екосистеми взаємовідносин, що сприяє стійкості та розвитку бізнесу.

2. Інтегрований маркетинг - це координація всіх маркетингових заходів, які впливають на створення, доставку та просування продукції. Це означає, що всі канали комунікації, товарна політика, ціноутворення та дистрибуція узгоджені один з одним і діють у рамках єдиної стратегії.

3. Внутрішній маркетинг - має на увазі залучення і мотивацію співробітників до реалізації стратегічних цілей компанії. Це важливий елемент, оскільки співробітники є однією з ключових ланок у створенні цінності для клієнтів. Внутрішній маркетинг покликаний забезпечити лояльність, залученість і відповідальність співробітників за кінцевий результат.

4. Соціально відповідальний маркетинг - підкреслює важливість етичної поведінки на ринку, включно з екологічними, соціальними та етичними аспектами ділової активності. У сучасних умовах споживачі дедалі більше цінують прозорість бізнесу, внесок у захист довкілля та підтримку соціальних ініціатив [4].

Холістичний маркетинг базується на кількох ключових принципах, що допомагають компаніям залишатися конкурентоспроможними та досягати своїх довгострокових цілей. До таких принципів відносять[5]:

1. Цілісність стратегії: усі маркетингові інструменти та процеси мають працювати в одному напрямку, тобто на досягнення загальних цілей компанії. Кожна дія має бути взаємопов'язана та узгоджена з іншими елементами стратегії.

2. Адаптивність. Ринки постійно змінюються, і компанії мають бути готові до швидкої адаптації. Цілісний підхід дає змогу компаніям гнучко змінювати свою стратегію у відповідь на зовнішні виклики.

3. Коригування поведінки. Для досягнення ефективності всі відділи організації повинні функціонувати як єдиний механізм. Успішний маркетинг залежить не тільки від відділу маркетингу, а й від усіх інших підрозділів компанії, таких як фінанси, виробництво і логістика.

4. Соціальна відповідальність. У сучасному бізнес-середовищі від компаній вимагається враховувати не тільки свої фінансові інтереси, а й вплив на навколишнє середовище і суспільство в цілому. Соціальна відповідальність є ключовим елементом довгострокового успіху бізнесу.

Холістичний маркетинг має низку важливих переваг перед традиційними маркетинговими підходами[6]:

1. Комплексний підхід. На відміну від класичної моделі, яка розглядає кожен аспект діяльності компанії окремо, холістичний маркетинг дає змогу оцінювати бізнес як інтегровану систему. Це знижує ризик виникнення розривів між різними функціями компанії та підвищує ефективність.

2. Довгострокова перспектива. Холістичний підхід не тільки збільшує продажі тут і зараз, а й забезпечує довгостроковий стабільний розвиток завдяки побудові міцних стосунків із клієнтами, партнерами та співробітниками.

3. Гнучкість. Оскільки вони інтегрують усі аспекти свого бізнесу і постійно адаптуються до змін, компанії, що використовують холістичний маркетинг, здатні швидше реагувати на виклики ринку і забезпечувати собі конкурентну перевагу.

4. Соціальна цінність. В умовах зростаючого суспільного тиску на компанії, що змушує їх робити внесок у захист довкілля та соціальну відповідальність, холістичний маркетинг дає змогу організаціям створювати додаткову цінність, що виходить за рамки суто комерційних інтересів.

Сільськогосподарський сектор України є важливою складовою національної економіки, і застосування цілісного маркетингу тут особливо важливе. Українські сільськогосподарські підприємства, які застосовують цей підхід, можуть успішно адаптуватися до змін на ринку та підвищити свою конкурентоспроможність. [7]

Одним з успішних прикладів застосування холістичного підходу є розвиток бізнес-середовища в сільськогосподарському секторі. Використання холістичних принципів допомогло оптимізувати виробничі процеси, поліпшити управління ресурсами та налагодити ефективну співпрацю з партнерами. Це призвело до зниження виробничих витрат і підвищення якості продукції (табл. 2).

Зокрема, застосування холістичних підходів на деяких українських сільськогосподарських підприємствах дало змогу збільшити їхній експортний потенціал, що є важливим у контексті інтеграції України у світовий ринок. Підприємства, які застосовують холістичний маркетинг, орієнтуються не лише на короткострокові результати, а й на сталий розвиток відповідно до сучасних глобальних викликів [8].

Таблиця 2

Порівняльний аналіз холістичного маркетингу з традиційними підходами

Категорія	Опис
Поняття холістичного маркетингу	Комплексний підхід до управління, що синергізує всі аспекти діяльності компанії для досягнення глобальних цілей.
Складові холістичного маркетингу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Взаємодіючий маркетинг: управління відносинами з усіма зацікавленими сторонами. 2. Інтегрований маркетинг: координація всіх маркетингових дій. 3. Внутрішній маркетинг: залучення та мотивація співробітників до досягнення стратегічних цілей. 4. Соціально відповідальний маркетинг: врахування етичних, соціальних та екологічних аспектів діяльності.
Принципи холістичного маркетингу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Цілісність стратегії: всі дії повинні працювати в одному напрямку на досягнення загальної мети. 2. Адаптивність: здатність компанії швидко реагувати на зміни на ринку. 3. Координація дій: узгоджена робота всіх відділів компанії для досягнення загальних результатів. 4. Соціальна відповідальність: врахування впливу компанії на суспільство та довкілля.
Переваги холістичного маркетингу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комплексність: оцінка бізнесу як єдиної системи підвищує ефективність. 2. Довгострокова перспектива: формування міцних відносин із клієнтами, партнерами, співробітниками. 3. Гнучкість: здатність швидко адаптуватися до змін ринку. 4. Соціальна цінність: створення додаткової цінності для суспільства.
Приклади застосування в агросекторі	Застосування холістичного маркетингу в аграрних підприємствах сприяє оптимізації виробництва, зниженню витрат і підвищенню якості продукції. Підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках через застосування холістичних принципів.

Джерело: сформовано автором на основі [5-8].

Висновок: Холістичний маркетинг відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку організацій, особливо в сучасному динамічному бізнес-середовищі. В його основі лежить підхід, який інтегрує всі аспекти діяльності компанії, від внутрішньої організації до зовнішньої взаємодії з партнерами, клієнтами та суспільством. Такий підхід дозволяє компаніям адаптуватися до

швидких змін на ринку, покращити внутрішню комунікацію, оптимізувати процеси та зосередитися на довгострокових цілях.

У контексті українського аграрного сектору холістичний маркетинг є не лише інструментом підвищення продуктивності. Це фундаментальний елемент успіху бізнесу в складних умовах глобалізації та мінливих економічних реалій. Український агробізнес стикається з низкою викликів, таких як ринкові коливання, інтенсивна міжнародна конкуренція, обмеженість ресурсів та екологічні вимоги. У цьому контексті холістичний маркетинг може допомогти агробізнесу не лише оптимізувати використання ресурсів, але й підвищити якість продукції, зменшити витрати та збільшити прибутковість.

Крім того, холістичний маркетинг також може допомогти поліпшити репутацію агробізнесу на міжнародних ринках. Зосередившись на екологічній відповідальності, соціальній відповідальності та етичних питаннях, агробізнес може побудувати довгострокові відносини з міжнародними партнерами та зміцнити свої позиції на світовому ринку.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко А. О., Макарова М. І. Синергія та її роль у формуванні підприємницької стратегії. *Бізнес Інформ*. 2020. № 8. С. 20-25.
2. Філіп Котлер, Келлер К. Л. Маркетинг менеджмент. 15-те видання. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. 814 с.
3. Показники аграрного сектору України. URL: <https://agroportal.ua/uk/statistics> (дата звернення: 11.10.2024).
4. Івасів І. Б., Ходаківський Є. П., Валінкевич Н. В. Інноваційні методи управління аграрними підприємствами. *Економічний часопис*. 2020. № 7. С. 95-102.
5. Штангрета А. П., Бойко М. В. Використання холістичного підходу у підприємницькій діяльності аграрного сектору. *Вісник Національного аграрного університету*. 2021. № 4. С. 45-53.
6. Fernandes A., Dikan V. The Holistic Approach to Business Development in Agricultural Enterprises. *Agricultural Economics Review*. 2020. Vol. 21. P. 112-120.
7. Олійник Т. В., Кузьмін О. В. Управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств на основі холістичного підходу. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 58. С. 83-87.
8. Давидчук С. М. Застосування холістичного підходу до формування підприємницького середовища в аграрному секторі України. Поліський національний університет, м. Житомир. 2024. URL: 4989-1 (baltijapublishing.lv)

Іванна ЗАЯЦЬ*
студентка 4-го курсу,
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

***Анотація.** У статті розглянуто теоретичні аспекти соціально-етичного маркетингу. Зокрема, наведено його роль у сучасному бізнес середовищі, визначено основні терміни та мету впровадження концепції соціально-етичного маркетингу. Наведено функції та принципи соціально-етичного маркетингу у сучасних організаціях. Також окреслено напрями та форми впровадження розглянутої концепції міжнародними компаніями.*

***Abstract.** The article deals with the theoretical aspects of social and ethical marketing. In particular, its role in the modern business environment is given, the main terms and purpose of implementing the concept of social and ethical marketing are defined. The functions and principles of social and ethical marketing in modern organizations are presented. The directions and forms of implementation of the considered concept by international companies are also outlined.*

Вступ. В сучасному світі бізнесу відбуваються значні зміни, зумовлені зростанням суспільної свідомості та посиленням вимог до соціальної відповідальності компаній. Споживачі все більше звертають увагу на те, як бренди впливають на суспільство, довкілля і загальне благополуччя.

Відтак, маркетингові стратегії, спрямовані лише на максимізацію прибутку, відходять на другий план. Натомість зростає популярність концепції соціально-етичного маркетингу, яка об'єднує бізнес-цілі з етичними нормами і відповідальністю перед суспільством.

Соціально-етичний маркетинг акцентує увагу на тому, що компанії повинні діяти не лише в інтересах своїх акціонерів, але й у відповідності з інтересами суспільства в цілому. Це включає турботу про екологію, захист прав людини, дотримання етичних стандартів у виробництві та забезпечення справедливих умов праці. Такий підхід дозволяє компаніям не тільки відповідати на виклики сучасного ринку, але й формувати тривалі та міцні відносини з клієнтами, засновані на довірі та повазі.

Виклад основного матеріалу. Концепція соціально-етичного маркетингу сприяє розвитку соціальної відповідальності та етики в бізнесі, що є важливим чинником формування його іміджу. Без цього ефективна діяльність на ринку

* Науковий керівник: доктор філософії з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Алексєєва О. В.

зазвичай неможлива. Соціальна орієнтація багатьох бізнесів створює умови для вирішення ряду важливих суспільних проблем, зокрема, збереження екології, підвищення соціальної відповідальності бізнесу, покращення добробуту населення тощо.

Концепція соціально-етичного маркетингу бере свій початок у 80-90^х роках минулого століття. З того часу вона набуває все більшої важливості та розвивається як з точки зору теорії, так і в пошуку практичних способів її втілення в життя з урахуванням сучасних умов [1].

Для кращого розуміння поняття соціально-етичного маркетингу, вважаємо за необхідне визначити поняття етичного та соціального маркетингу. Маркетинг - це процес, що включає передбачення та задоволення потреб споживачів через пропозицію певних товарів, послуг і сервісів. Це також охоплює їх розвиток, вихід на ринок, рекламу та продаж.

Етичний маркетинг - це сукупність стандартів або норм, які застосовуються для етичної оцінки маркетингової діяльності. Простіше кажучи, етичний маркетинг вивчає моральні аспекти роботи маркетингологів. Сюди входять такі питання, як безпека продуктів, чесність реклами та справедливість формування цін.

Соціальний маркетинг - це підхід освіченого маркетингу, згідно з яким компанія повинна ухвалювати маркетингові рішення, враховуючи потреби споживачів, власні інтереси, а також довгострокові інтереси як споживачів, так і суспільства в цілому [3].

Стратегія соціального маркетингу передбачає багаторазові дії, спрямовані на:

- випуск високоякісної продукції;
- врахування інтересів споживачів, постачальників, акціонерів та працівників компанії;
- охорону навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки;
- дотримання прав людини;
- ведення бізнесу відповідно до етичних стандартів;
- регулярну сплату податків;
- створення безпечних робочих умов і розвиток професійних навичок своїх працівників;
- співпрацю з владою та державними органами для вирішення соціальних питань у регіоні, де діє компанія [4].

Соціально-етичний маркетинг є окремим напрямом соціального маркетингу, який охоплює, по-перше, вплив економічних чинників на соціальні процеси та явища, а також їх моделювання; по-друге, вплив соціальних чинників на економіку; і, по-третє, аналіз проявів соціальної нерівності в споживанні життєвих благ.

Метою соціально-етичного (або соціально відповідального) маркетингу є гармонійне поєднання інтересів виробників, споживачів та суспільства в цілому. Цей тип маркетингу базується на таких ключових поняттях, як етика, маркетинг

і соціум. Етика є системою норм і правил поведінки для окремої особи або групи людей, тоді як соціум охоплює соціальну сферу життя суспільства.

Соціально-етичний маркетинг виконує важливу соціальну та економічну функцію в сучасних умовах роботи економіки та бізнесу. Ділова етика та соціальна відповідальність компаній є тісно пов'язаними і взаємозалежними категоріями, які відображають рівень управління організацією [2].

В таблиці 1 наведено основні функції сучасного соціально-етичного маркетингу.

Таблиця 1

Функції сучасного соціально-етичного маркетингу

Функція	Сутність
Аналітична	Дослідження і аналіз: ринку, його структури, споживачів, їх потреб, конкурентів, товару, вивчення внутрішнього середовища підприємства; дотримання прозорості досліджень.
Виробнича	Виробництво товарів, які задовольняють потреби споживачів, з використанням екологічно чистих технологій й відмова від виробництва товарів, що суперечать інтересам споживачів;
Ціноутворювальна	Проведення цілеспрямованої цінової політики без маніпуляцій споживачем
Збутова	Організація системи товарообігу та сервісу; упровадження ефективної товарної політики з повною інформацією про ризики, пов'язані із використанням товару; будь-яку заміну складника в продукції, що може вплинути на рішення про його придбання;
Комунікативна	Впровадження відповідальної комунікаційної політики без оманливої реклами; просування на ринку без використання маніпулювання
Стратегічна	Розробка стратегії підприємства, яка враховує соціальні та етичні аспекти
Управлінська	Планування, організація та контроль маркетингової діяльності; сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу
Інформативна	Забезпечення повного і правдивого інформування споживачів про реальну позицію, стан та соціальну відповідальність підприємства

Джерело: сформовано на основі опрацьованої літератури [5, 6].

Головною умовою соціально-етичного маркетингу вважається чесність і дотримання загальних правил і законів. Тому, вважаємо за необхідне розглянути принципи, на яких базується соціально-етичний маркетинг (табл. 2).

Дотримання принципів є необхідним для реалізації концепції соціально-етичного маркетингу, адже поєднують у собі категорії традиційного маркетингу (принципи об'єктивності, адекватності та впорядкованості) та враховують основні засади етичності, екологічності, соціальної відповідальності [5, 6].

Компанія Toms застосовує модель «один за один» для своїх взуттєвих продуктів. За кожен куплений пару взуття вони зобов'язуються надати безкоштовну пару дітям у країнах, що розвиваються. Це дозволяє Toms залучати увагу споживачів, які прагнуть зробити покупку з позитивним соціальним впливом [7].

Принципи соціально-етичного маркетингу

Принцип	Зміст
Об'єктивність	Виражає залежність концепції соціально-етичного маркетингу від: законодавства, суспільних цінностей, рівня розвитку культури та моралі у соціумі, внутрішніх правил функціонування управління підприємством
Адекватність	Вказує на відповідність способів, заходів, методів провадження соціально-етичного маркетингу, відповідно до соціальних умов, нормативів суспільства, розробок у певній сфері науки, положень етики, філософії, соціології тощо
Впорядкованість	Визначає необхідність правового затвердження основних аспектів соціально-етичного маркетингу, державного підпорядкування та встановлення чітких розпорядчих документів.
Інформативність	Забезпечує надання повної, доступної та правдивої інформації про компанію та її продукцію.

Джерело: сформовано на основі опрацьованої літератури [5, 6].

Соціально етичний маркетинг все частіше використовується провідними міжнародними компаніями для поєднання бізнес-цілей із соціальною відповідальністю. Ось приклади закордонних компаній, які активно впроваджують цей підхід:

Starbucks – ця компанія активно підтримує етичну торгівлю та відповідальні закупівлі, зокрема використовує сертифіковані етично вирощені зерна кави. Starbucks також займається різними ініціативами щодо підтримки місцевих громад, таких як освітні програми та програми екологічної стійкості.

Nike – компанія підтримує програми з питань соціальної справедливості, рівноправ'я та охорони праці. Крім того, Nike працює над зменшенням впливу на довкілля через впровадження екологічно чистих матеріалів та виробничих процесів.

Компанія Ben & Jerry's активно займається вирішенням соціальних проблем і підтримкою спільнот. Вони підтримують різноманітні кампанії, пов'язані з правами людини, екологією та соціальною справедливістю. Це допомагає їм привертати споживачів, які поділяють ці цінності, та формувати позитивний імідж соціально відповідальної компанії [8].

Разом з цим, соціально-етичний маркетинг має великий потенціал для розвитку в умовах війни. Конфлікти часто призводять до гуманітарних криз, і соціально-етичний маркетинг може допомогти привернути увагу світової спільноти до цих проблем.

Рекламні кампанії та соціальні медіа можуть ефективно висвітлювати потреби постраждалих та гуманітарних організацій. Корпорації можуть стати активними партнерами в співпраці з гуманітарними організаціями, надаючи допомогу та вирішуючи глобальні питання, пов'язані з війною. Крім того, сучасні технології, такі як блокчейн і штучний інтелект, можуть бути використані для створення прозорих систем надання допомоги та контролю за витратами.

Висновок. Впровадження концепції соціально-етичного маркетингу є критично важливим для сучасної економіки, оскільки воно сприяє розвитку суспільства через активізацію інновацій, наукових досягнень та технологій. Це

також покращує якість життя населення, забезпечуючи доступ до якісних товарів і послуг, а також створюючи безпечні умови праці для працівників. Крім того, соціально-етичний маркетинг сприяє розвитку культури та освіти через фінансування культурних заходів, підтримку освітніх програм і соціальних ініціатив. Він також відіграє важливу роль у збереженні природних екосистем, впроваджуючи екологічно чисті технології, раціонально використовуючи ресурси та зменшуючи обсяги відходів і забруднень.

Важливо, щоб соціально-етичний маркетинг став стандартом у ринковій діяльності, а не лише інноваційним напрямом. Сучасні маркетингові комунікації повинні не лише прагнути до максимізації прибутків, але й сприяти формуванню відповідального споживача.

Список використаних джерел

1. Захарчин Г.М. Склярук Т.В. Соціально-етичний маркетинг в умовах розвитку цифрової економіки. *Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. №59-1. С. 131.
2. Андрушко А.С. Соціально-етичний маркетинг як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Наукове видання Житомирський державний університет ім. І. Франка*. 2021. №339. С.1-2.
3. Ромат Є.В. Соціально-етичний маркетинг. *Київський національний торговельно-економічний університет*. 2017. №424.1. С.24.28.
4. Хамініч С.Ю. Ліхтер А.М. Соціально-етичний маркетинг як складова бренд-орієнтованого управління підприємством. *Науковий вісник Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2015. №7. С.2.
5. Кирилук Ю.В. Пшенична Т.М. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки. *Збірник тез Національний університет водного господарства та природокористування*. 2019. №138. С.168
6. Милько І. Федорчук І. Теоритичні аспекти соціально-етичного маркетингу. *Науковий вісник Волинський національний університет імені Лесі Українки*. 2024. №1. С.157-158.
7. Wikipedia : Toms Shoes. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Toms_Shoes
8. Wikipedia : Ben & Jerry's. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Ben_%26_Jerry%E2%80%99s

Богдан ДЕРЕНДЯЄВ*
магістр другого року навчання,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

***Анотація.** У статті розглянуто еволюцію кадрової. Автор аналізує, як соціальна модернізація та демократизація суспільства впливають на розвиток кадрової політики організації. Основна увага приділяється формуванню згуртованої команди професіоналів та проблемам, які виникають при формуванні та удосконаленні кадрової пролики. Розглядаються як зовнішні, так і внутрішні фактори, що впливають на реалізацію кадрової політики, а також ключові принципи, серед яких справедливість, дотримання трудового законодавства та рівність. Автор наголошує на важливості планування, мотивації та професійного розвитку персоналу, а також підкреслює роль корпоративної культури у формуванні сприятливого морально-психологічного клімату в організації.*

***Abstract.** The article examines the evolution of personnel policy. The author analyzes how social modernization and democratization of society influence the development of an organization's personnel policy. The main focus is on building a cohesive team of professionals and the challenges that arise in the formation and improvement of personnel policy. Both external and internal factors affecting the implementation of personnel policy are considered, as well as key principles such as fairness, adherence to labor legislation, and equality. The author emphasizes the importance of planning, motivation, and professional development of personnel and highlights the role of corporate culture in creating a favorable moral and psychological climate within the organization.*

Вступ. Сучасна кадрова політика є стратегічним інструментом управління організації, основою якої є накопичення, розвиток та ефективне використання людського капіталу. В умовах глобалізації, технологічних змін та швидкоплинної кон'юнктури ринку вона забезпечує адаптацію організації до зовнішніх та внутрішніх викликів. Формування ефективної кадрової політики вимагає глибокого розуміння управління людськими ресурсами, що полягає в забезпеченні їхнього професійного розвитку та належної мотивації. Це обумовлено високим рівнем значущості даного процесу в загальній діяльності будь-якої установи.

Виклад основного матеріалу. У минулому кадрова політика здебільшого

* Науковий керівник: к.е.н., доцент – Сергій БЕРЕЗЮК

будувалася на концепції сприйняття персоналу як витрат. Роль працівника визначалася через його лояльність та здатність до просування всередині організації. Однак у сучасних умовах концепція «Люди – головний ресурс, а не витрати» стала основою бізнес-стратегії. Сьогодні кожен працівник розглядається як інвестований капітал, від якого очікують певного внеску у досягнення спільних цілей організації. Відповідно до цього, кадрова політика трактується науковцями по-різному, використовуючи різні методи та підходи. На думку автора, кадрова політика – це сукупність принципів, правил і підходів, якими керується організація при управлінні своїм персоналом.

Соціальна модернізація та розвиток демократичних засад висувують на перший план проблему кадрового забезпечення реформ. Це не лише питання економічної ефективності, але й соціальної відповідальності та справедливості у роботі з кадрами. Основним завданням кадрової політики стає формування згуртованої команди професіоналів, здатної ефективно вирішувати поставлені завдання та сприяти розвитку організації.

Реалізація сучасної кадрової політики в Україні стикається з багатьма проблемами. Як показують дослідження, за останні десятиліття в сфері кадрової роботи виникла низка труднощів. Одна з головних проблем полягає в руйнуванні єдиного колективу під час створення самостійних, економічно незалежних виробничих підрозділів. Внаслідок цього життєві цілі працівників почали відходити від спільних цілей організації. Крім того, економічна криза, скорочення робочих місць та низький рівень життя змусили працівників більше зосереджуватися на власних матеріальних потребах, аніж на професійному розвитку. Іншою проблемою є зміна місця та ролі людських ресурсів в умовах сучасної економіки. Раніше персонал розглядався як витрати, а його роль визначалася системою внутрішнього просування та лояльністю. Сьогодні основою кадрової політики є визнання людського потенціалу головним ресурсом підприємства. Відповідно, кожен працівник повинен зробити свій внесок у спільний результат.

Сучасна кадрова політика підприємства має враховувати зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на її формування. До зовнішніх факторів належать національне трудове законодавство, взаємовідносини з профспілками, стан економічної кон'юнктури та перспективи розвитку ринку праці. Внутрішні фактори – це структура та цілі організації, її територіальне розміщення, управлінські технології, управлінська культура тощо. Варто відмітити, що внутрішні і зовнішні фактори здійснюючи взаємний вплив на кадрову політику організації, тим самим обумовлюють вплив один на одного (рис.1).

Головними принципами кадрової політики є справедливість, послідовність, дотримання трудового законодавства, рівність та відсутність дискримінації. Вона має спрямовуватися на забезпечення системи роботи з кадрами, яка приносить не лише економічний, а й соціальний ефект. Механізм реалізації кадрової політики включає систему планів, норм та нормативів, а також організаційних, соціальних та економічних заходів для вирішення кадрових проблем.

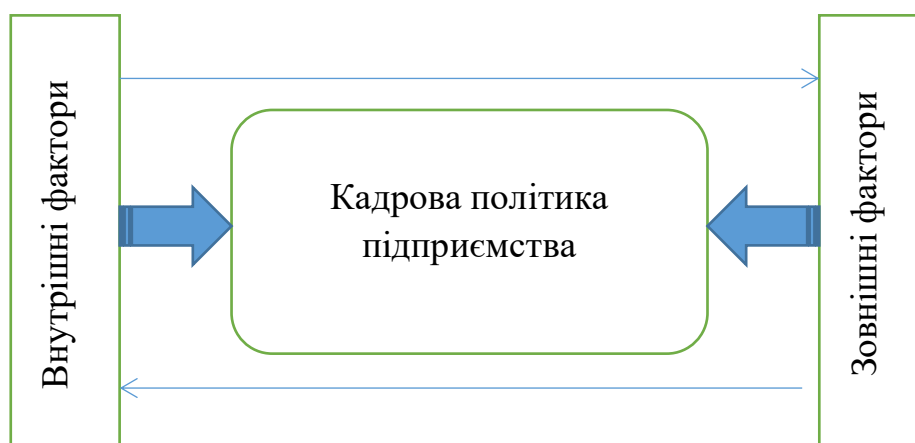

Рис.1. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на кадрову політику організації

Джерело: складено автором на основі [1;2]

Кожна організація розробляє власну кадрову політику, визначаючи її цілі та завдання. Етапи розробки кадрової політики включають (рис. 2):

- визначення мети та головних цілей кадрової політики – це формулювання основних напрямів розвитку персоналу, виходячи з загальної стратегії організації;

- формулювання проміжних цілей – вони впливають із головних цілей та враховують умови їх реалізації. Це дозволяє структурувати політику відповідно до конкретних завдань та ситуацій;

Рис.2. Етапи розробки кадрової політики

Джерело: складено автором на основі [3]

- вибір засобів та інструментів – на цьому етапі обираються відповідні методи та дії для реалізації кадрової політики. Для кожної політики розробляється або обирається певна модель та обґрунтовуються її складові.

- дослідження умов та обмежень – визначаються фактори, що впливатимуть на реалізацію політики, та можливі обмеження. Цей процес потребує глибокого аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства;

- розробка кадрових процедур – включає формування системи правил, норм і стандартів, які забезпечують ефективне управління персоналом. Це можуть бути інструкції, що регламентують аспекти управління людськими ресурсами, або неофіційні установки керівників різних рівнів.

Типові складові кадрової політики організації відображені на рис. 3:

- політика зайнятості – передбачає набір та відбір ефективного персоналу, забезпечення кожному працівнику можливостей для кар'єрного росту, задоволення від роботи та умов праці, що відповідають його кваліфікації;

- політика навчання – спрямована на надання працівникам всіх необхідних навчальних ресурсів та процедур, які сприяють підвищенню їхньої кваліфікації. Сучасна організація має створювати умови для постійного професійного розвитку співробітників;

- політика оплати праці – передбачає гідну винагороду відповідно до освіти, досвіду та рівня кваліфікації працівників. Вона також може використовуватися як інструмент мотивації та заохочення висококваліфікованих фахівців:

- політика виробничих відносин – це створення сприятливого мікроклімату у колективі, налагодження відносин з профспілками та ефективне вирішення виробничих проблем. Відносини між працівниками повинні будуватися на принципах довіри, взаємоповаги та співпраці.

- політика соціального добробуту – передбачає створення системи пільг та соціальних гарантій для персоналу, включаючи надання медичних послуг, організацію оздоровлення та забезпечення корпоративної культури;

- політика формування кадрових процедур – включає розробку та впровадження норм і стандартів роботи з персоналом, планування кадрової політики, організацію роботи з кадрами, контроль ефективності та вирішення кадрових проблем.

Корпоративна культура також є невід'ємною складовою кадрової політики. Вона задає цінності та норми поведінки, які поділяють усі працівники організації. Корпоративна культура впливає на взаємовідносини між працівниками, стиль управління, а також на адаптивність до змін та інновацій. Керівництво організації використовує корпоративну культуру як інструмент для формування колективу та стимулювання певних типів поведінки, що відповідають цілям підприємства.

Рис.3. Складові кадрової політики організації

Джерело: складено автором на основі [4]

Висновок. Отже, кадрова політика є ключовим чинником успішного функціонування та розвитку організації. Її основними завданнями є забезпечення організації необхідними людськими ресурсами, створення мотивації для ефективної трудової діяльності та дотримання внутрішньої корпоративної культури. Головною метою кадрової політики є своєчасне забезпечення оптимального балансу процесів відбору, розвитку та утримання персоналу відповідно до потреб організації

Ефективна кадрова політика передбачає планування, організацію роботи з персоналом, дослідження проблем та контроль реалізації кадрових заходів. Вона має бути спрямованою на розвиток людського потенціалу, підвищення якості підготовки кадрів та створення сприятливого морально-психологічного клімату у колективі.

Список використаних джерел:

6. Смоквіна Г.А., Григор'єва А.В. Роль кадрової політики в сучасних умовах: статистичний огляд та передумови розвитку. *ECONOMICS: time realities*. 2022. №6(64). С.42-46.

7. Кавтиш О. П. Кадрова політика як інструмент стратегічного управління персоналом підприємства. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. Національний технічний університет України Київській політехнічний інститут. 2021. Вип. №16. С. 160-166.

8. Крючко О.С. Кадрова політика як складова ефективного розвитку підприємств торгівлі. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2020. № 4(3). С. 218-220.

9. Шубалий О.М. Управління персоналом: підручник / О.М. Шубалий, Н.Т. Рудь, А.І. Гордійчук, І.В. Шубала, М.І. Дзямучич, О.В. Потьомкіна, О.В. Середа; за заг. ред. О.М. Шубалого. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. 404 с.

Руслан ДОМІНЧАК*
магістр другого року навчання,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

***Анотація.** У статті розглянуто сутність електронної демократії як сучасного явища, її ключові аспекти та роль у трансформації державного управління. Особлива увага приділена впровадженню електронної демократії в Україні в умовах євроінтеграції, зокрема її впливу на прозорість урядових процесів, підвищення рівня участі громадян у прийнятті рішень та зміцнення демократичних інституцій. Також аналізуються виклики та перспективи розвитку електронної демократії, її значення для забезпечення ефективної взаємодії між владою та суспільством і посилення громадянського контролю над діяльністю державних органів.*

***Abstract.** The article examines the essence of electronic democracy as a modern phenomenon, its key aspects, and its role in the transformation of public administration. Special attention is paid to the implementation of electronic democracy in Ukraine in the context of European integration, particularly its impact on the transparency of government processes, increasing citizen participation in decision-making, and strengthening democratic institutions. The challenges and prospects of electronic democracy development are also analyzed, as well as its significance for ensuring effective interaction between the government and society and enhancing civic oversight over the activities of public authorities.*

Вступ. Перехід до електронної демократії є важливим кроком для сучасного суспільства, оскільки він підвищує прозорість державного управління та сприяє ефективності роботи державних інституцій. Це дозволяє громадянам брати активну участь у політичних процесах в зручній для себе спосіб, оперативно реагувати на дії влади та висловлювати власну думку через електронні платформи. Для України цей процес має ще більше значення в контексті євроінтеграції, оскільки впровадження цифрових демократичних інструментів відповідає європейським стандартам публічного управління та сприяє зміцненню демократичних інститутів, боротьбі з корупцією й підвищенню довіри до влади.

Виклад основного матеріалу. Електронна демократія є сучасним

* Науковий керівник: к.е.н., доцент – Сергій БЕРЕЗЮК

явищем, яке перетворює традиційні форми політичної участі громадян у суспільно-політичних процесах завдяки використанню цифрових технологій. Електронна демократія – це більше, ніж просто механізм участі громадян у політичному житті через цифрові засоби. Це новий вимір демократичного управління, який фундаментально змінює те, як суспільство функціонує і взаємодіє із державними інституціями. Вона не лише надає технологічні рішення для удосконалення державних процесів, але й трансформує самі принципи демократії, підсилюючи роль громадянина як активного учасника соціально-політичного процесу [1, с.23].

Основна ідея електронної демократії полягає в тому, щоб використання інформаційних технологій дозволяло створювати відкриті, прозорі та ефективні процеси державного управління. Традиційні моделі демократії часто обмежували участь громадян періодичними виборами, проте з розвитком е-демократії це змінюється: громадяни можуть брати участь у прийнятті рішень у режимі реального часу, висловлювати свої думки та впливати на політичні процеси безпосередньо через електронні засоби. У той час, як представницька демократія залишається базовою політичною формою управління суспільством, електронна демократія доповнює її, створюючи нові можливості для залучення активних громадян.

В Україні електронна демократія набула особливого значення в контексті євроінтеграції, оскільки вимоги Європейського Союзу стосуються не лише економічних чи юридичних реформ, але й демократичних стандартів. ЄС активно просуває принципи підзвітності та відкритості влади, що відображено у багатьох директивах та ініціативах, спрямованих на залучення громадян до прийняття рішень [2, с.59]. Для України це означає, що розвиток електронної демократії стає невід'ємною частиною процесу модернізації державних інституцій, що дозволяє не лише задовольняти вимоги ЄС, але й розвивати власну демократичну культуру.

Однією з ключових особливостей електронної демократії є підвищення прозорості функціонування державної влади. Прозорість, у свою чергу, є не тільки важливим демократичним принципом, але й одним із основних інструментів боротьби з корупцією. Завдяки електронним платформам, громадяни можуть стежити за діями влади, отримувати доступ до державних документів, брати участь у громадських консультаціях і обговореннях. У цьому контексті платформи відкритих даних, які активно впроваджуються в Україні, відіграють важливу роль, оскільки вони дають можливість будь-кому отримати інформацію про витрати державних коштів, контракти, законодавчі ініціативи тощо [3, с.36]. Такий рівень відкритості дозволяє значно зменшити корупційні ризики та створює середовище, де дії уряду контролюються громадськістю.

Іншим важливим аспектом також є залучення громадян до ухвалення рішень через інструменти електронної демократії. Наприклад, електронні петиції стали одним із популярних способів громадської участі, де кожен громадянин

може ініціювати обговорення певної проблеми та запропонувати шляхи її вирішення. Якщо петиція набирає достатню кількість підписів, влада зобов'язана її розглянути. Це створює можливість для громадян прямо впливати на порядок денний уряду. Окрім того, онлайн-консультації та опитування дозволяють збирати думки громадян щодо важливих питань, що сприяє формуванню більш інклюзивної політики.

Електронна демократія також тісно пов'язана з розвитком цифрової інфраструктури, яка забезпечує доступ громадян до електронних послуг. У цьому контексті електронне урядування є важливим елементом електронної демократії. В Україні створено різноманітні електронні платформи, такі як «Дія», що дозволяють громадянам швидко і зручно отримувати державні послуги, сплачувати податки, оформлювати документи тощо. Впровадження таких систем значно полегшує життя громадянам і робить державні послуги більш доступними для всіх верств населення. Крім того, електронне урядування підвищує ефективність роботи державних органів, оскільки автоматизація процесів зменшує можливості для бюрократичних затримок і корупційних схем.

Проблема цифрового розриву є одним із найбільших викликів для України на шляху до повноцінного впровадження електронної демократії. Цей розрив означає не лише різницю у доступі до інтернету чи цифрових технологій, а й різний рівень навичок користування ними, що особливо гостро відчувається серед різних соціальних і вікових груп, а також у віддалених або сільських громадах. Розрив у доступі до інтернету й інформаційних технологій створює значний бар'єр для багатьох громадян, які могли б брати участь у процесах електронного урядування, висловлювати свою думку щодо суспільно важливих питань чи впливати на прийняття рішень, але через обмеженість ресурсів не мають на це змоги.

Сільські райони та малі міста, де інфраструктура часто відстає від великих міст, стикаються з проблемою відсутності стабільного та швидкісного інтернету, що обмежує можливості населення у доступі до цифрових послуг. Навіть у місцях, де інтернет є доступним, його якість може бути недостатньою для ефективного використання сучасних електронних платформ. Через це мешканці таких районів відчувають себе менш залученими до державних процесів, що сприяє поглибленню соціальної ізоляції.

У контексті євроінтеграції Україна активно впроваджує досвід європейських країн у сфері електронної демократії. У країнах ЄС такі ініціативи вже стали невід'ємною частиною політичного процесу, де громадяни активно беруть участь у державних консультаціях, обговорюють законодавчі ініціативи та можуть впливати на формування державної політики через електронні інструменти. В Україні подібний підхід є надзвичайно важливим для розвитку демократичного суспільства, адже це дозволяє забезпечити більшу підзвітність уряду та зробити його дії більш прозорими.

Електронна демократія також сприяє розвитку громадянської активності та громадянського суспільства. У сучасному світі роль громадянського суспільства стає дедалі більш значущою, оскільки воно виступає не тільки як критик влади, але й як активний учасник політичних процесів. Електронні інструменти дозволяють неурядовим організаціям та ініціативним групам активно взаємодіяти з владою, впливати на формування політичних рішень і контролювати їх виконання. Це створює можливість для розвитку діалогу між державою і суспільством, що є важливим елементом побудови демократичної та стабільної держави [4, с.46].

Електронна демократія також має значний вплив на економічний розвиток. Завдяки електронним послугам зменшуються витрати на адміністративні процедури, полегшується доступ до державних ресурсів для бізнесу та інвесторів, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Успішна електронна демократія може створювати позитивний імідж держави в очах міжнародної спільноти, показуючи її готовність до прозорих та ефективних управлінських процесів.

Одним із викликів, з якими сьогодні стикається Україна при впровадженні електронної демократії, є «проблема цифрового розриву». Не всі громадяни мають рівний доступ до інтернету чи цифрових технологій, особливо в сільській місцевості чи серед малозабезпечених верств населення. Це може стати бар'єром для повноцінної участі громадян у державних процесах. Тому розвиток цифрової інфраструктури і підвищення рівня цифрової грамотності є критичними для успіху електронної демократії. Важливо, щоб електронні інструменти були доступні для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, місця проживання чи рівня технічної обізнаності.

Висновок. Таким чином, електронна демократія в Україні має величезний потенціал для трансформації державного управління та створення більш відкритого, прозорого та інклюзивного суспільства. Вона надає громадянам нові можливості для участі в політичному житті, сприяє прозорості урядових рішень і створює умови для зменшення корупції. У контексті євроінтеграційних процесів електронна демократія стає одним із основних напрямків реформ, що дозволяє Україні наблизитися до європейських стандартів управління та забезпечувати стабільний і демократичний розвиток.

Список використаних джерел:

1. Грицяк Н.В., Семенченко А.І., Жилиєв І.Б. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: Частина 3: Електронна демократія: основи та стратегії реалізації. К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. 84 с.
2. Краснопольська Т.М., Милосердна І.М. Компоненти електронної демократії в умовах переходу до електронного правління. *Актуальні проблеми політики*. 2020. № 66. С.58-64.
3. Маляр Д.В., Кахович О.О., Кахович Ю.О. Електронна демократія як основа розвитку державного управління: функціональний підхід. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 4 (31). С.31-38.

Владислав СЛОБОДЯНЮК*
магістр другого року навчання,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ КОНТРОЛІНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто сутність контролінгу в діяльності органів місцевого самоврядування, його роль у забезпеченні ефективності управлінських процесів та раціональному використанні ресурсів. Контролінг розкривається як багатофункціональний інструмент, що охоплює планування, моніторинг, аналіз та коригування управлінських рішень, а також сприяє досягненню стратегічних цілей громади. Особливу увагу приділено його впливу на фінансовий менеджмент, управління ризиками, ефективність використання природних і матеріальних ресурсів, а також управління персоналом. Стаття акцентує увагу на важливості контролінгу для підвищення прозорості та законності діяльності органів місцевого самоврядування, що є необхідним для забезпечення сталого розвитку територіальних громад та покращення якості життя їх жителів.

Abstract. *The article examines the essence of controlling in the activities of local self-government bodies, its role in ensuring the efficiency of management processes, and the rational use of resources. Controlling is presented as a multifunctional tool that encompasses planning, monitoring, analysis, and adjustment of managerial decisions, while also contributing to the achievement of the community's strategic goals. Special attention is given to its impact on financial management, risk management, the efficient use of natural and material resources, and personnel management. The article emphasizes the importance of controlling for enhancing the transparency and legality of local self-government activities, which is essential for ensuring the sustainable development of territorial communities and improving the quality of life of their residents.*

Вступ. У сучасних умовах децентралізації та розширення повноважень місцевих органів влади питання ефективного управління ресурсами, планування та контролю стають все більш актуальними. Органи місцевого самоврядування постійно отримують нові виклики, серед яких раціональне використання бюджетних коштів, підвищення якості надання послуг, розвиток інфраструктури та забезпечення соціального добробуту громади. У цьому контексті контролінг виступає важливим інструментом, що допомагає оптимізувати процеси управління, покращити прийняття рішень та забезпечити досягнення

* Науковий керівник: к.е.н., доцент – Сергій БЕРЕЗЮК

стратегічних цілей.

Виклад основного матеріалу. Контролінг у діяльності органів місцевого самоврядування виступає стратегічно важливим інструментом, який забезпечує системний та комплексний підхід до управління всіма ресурсами та процесами, що впливають на розвиток територіальної громади. Його впровадження дозволяє органам місцевого самоврядування адаптуватися до динамічних умов зовнішнього середовища, своєчасно реагувати на зміни та оптимізувати управлінські рішення для досягнення як короткострокових, так і довгострокових цілей.

У сучасних умовах, коли відбувається активний процес децентралізації влади, важливість контролінгу має важливе значення. Органи місцевого самоврядування отримують більше фінансових ресурсів, ширші адміністративні повноваження та більшу відповідальність за розвиток своїх територій. Це вимагає підвищеної ефективності управління на всіх рівнях, і саме контролінг стає тим механізмом, який допомагає впорядковувати всі процеси. Завдяки йому органи місцевого самоврядування можуть точно і оперативно оцінювати результати своїх дій, виявляти проблеми і ризики, а також своєчасно вживати заходів для їхнього усунення.

Одним з ключових аспектів контролінгу є те, що він забезпечує системне планування розвитку громади. Планування є однією з найважливіших функцій у місцевому самоврядуванні, адже успіх громади залежить від правильного розподілу пріоритетів та ефективного використання ресурсів. Контролінг дозволяє прогнозувати наслідки прийнятих рішень і оцінювати їхню доцільність не лише в короткостроковій, але й у довгостроковій перспективі. Це допомагає створити дієву стратегію, яка враховуватиме усі аспекти соціально-економічного розвитку громади.

Фінансовий аспект контролінгу є надзвичайно важливим, оскільки саме бюджетне планування та контроль за виконанням бюджетів є основою стабільного функціонування місцевих органів влади. Контролінг дозволяє не лише контролювати витрати, але й виявляти можливості для збільшення доходів місцевого бюджету. Це включає аналіз джерел надходжень до бюджету, ефективність використання фінансових ресурсів, а також пошук нових шляхів фінансування місцевих програм. Завдяки контролінгу можна забезпечити оптимальний розподіл бюджетних коштів, уникнути дефіциту бюджету і забезпечити фінансування всіх необхідних проектів та ініціатив громади.

Контролінг також надає можливість для ефективного управління ризиками. Будь-яка організація, включно з органами місцевого самоврядування, стикається з різними видами ризиків – економічними, політичними, соціальними, екологічними тощо. Контролінг дозволяє систематично оцінювати ці ризики, прогнозувати можливі загрози та розробляти стратегії щодо їх мінімізації. Наприклад, органи місцевого самоврядування можуть оцінювати

потенційні наслідки змін у законодавстві або зміни економічної ситуації на місцевому, регіональному чи національному рівні і своєчасно адаптувати свої плани до нових реалій.

Важливим напрямом застосування контролінгу є моніторинг ефективності використання природних і матеріальних ресурсів громади. Земельні угіддя, водні ресурси, комунальна власність та інфраструктура – всі ці активи є життєво важливими для сталого розвитку територіальних громад. Контролінг дозволяє органам місцевого самоврядування контролювати використання цих ресурсів, запобігаючи їхньому надмірному чи неефективному використанню. Наприклад, у сфері управління земельними ресурсами контролінг дозволяє відслідковувати надання ділянок в оренду чи продаж, контролювати використання землі для розвитку інфраструктурних проєктів або запобігати незаконному захопленню земель.

Управління персоналом – ще одна важлива складова діяльності органів місцевого самоврядування, і контролінг відіграє у цьому процесі ключову роль. Органи місцевого самоврядування часто мають велику кількість працівників, від ефективної роботи яких залежить загальна результативність управління громадою. Контролінг дозволяє не лише оцінювати продуктивність працівників, але й забезпечувати мотивацію та підвищення кваліфікації. Через постійний моніторинг результативності працівників можна виявляти потреби у навчанні, оцінювати доцільність впровадження нових методів мотивації, а також забезпечувати об'єктивність у питаннях оплати праці. Це дозволяє створювати ефективну систему управління людськими ресурсами, що сприяє підвищенню якості надання послуг жителям громад.

Контролінг в органах місцевого самоврядування також є важливим інструментом для забезпечення законності та прозорості управлінських процесів. Система контролінгу дозволяє забезпечити відповідність діяльності органів місцевого самоврядування до законодавства, контролюючи виконання рішень місцевих рад, розпоряджень органів виконавчої влади та інших нормативних актів. Це допомагає запобігти можливим зловживанням, корупції та нецільовому використанню ресурсів, що є важливим для збереження довіри громади до влади.

Контролінг в органах місцевого самоврядування є ключовим елементом управлінської системи, спрямованим на забезпечення законності, ефективності та прозорості в ухваленні рішень та їх виконанні. Основною функцією контролінгу є постійний моніторинг відповідності діяльності органів місцевого самоврядування до вимог законодавства, контроль за виконанням рішень місцевих рад, розпоряджень виконавчих органів, а також дотримання стандартів та нормативних вимог. Завдяки системі контролінгу, місцеві органи влади мають можливість вчасно виявляти відхилення від законодавчих норм, оперативно реагувати на ризики, що виникають, і забезпечувати відповідальне використання державних ресурсів.

Контролінг також слугує інструментом для зниження ризиків корупції та нецільового використання коштів, оскільки дозволяє відстежувати фінансові потоки, витрати бюджету та ефективність використання матеріальних ресурсів. При цьому важливим аспектом є те, що контролінг не обмежується суто контролем дотримання норм, а також орієнтований на підвищення загальної ефективності діяльності. Це означає, що система контролінгу повинна надавати рекомендації для покращення управлінських процесів, запобігання втратам та зниженню ризиків.

Реалізація контролінгу в місцевих органах влади передбачає впровадження комплексних методів моніторингу, аналізу та звітності, що включають регулярні перевірки, аналіз ефективності управлінських рішень та відповідність результатів їхньої реалізації встановленим цілям. Одним із ключових аспектів є використання сучасних інформаційних технологій для автоматизації контролю та збору даних. Це дозволяє зменшити людський фактор, прискорити процес обробки інформації та підвищити рівень точності й достовірності даних.

Зрештою, контролінг у діяльності органів місцевого самоврядування сприяє підвищенню ефективності реалізації соціальних та інфраструктурних проектів. Це особливо важливо для розвитку громади, оскільки саме ці проекти визначають рівень якості життя її жителів. Завдяки контролінгу місцеві органи можуть забезпечувати виконання проектів в межах встановлених термінів і бюджету, а також оцінювати їх вплив на громаду. Контролінг також допомагає своєчасно виявляти проблеми у реалізації проектів, коригувати їхні параметри та забезпечувати досягнення запланованих результатів.

Висновок. Отже, контролінг є не просто інструментом контролю за виконанням окремих функцій органів місцевого самоврядування, а повноцінною системою управління, яка допомагає організовувати всі управлінські процеси на стратегічному та операційному рівнях. Його впровадження дозволяє забезпечити високу ефективність управління громадою, оптимальне використання ресурсів, прозорість і підзвітність рішень, що в кінцевому результаті сприяє сталому розвитку територіальних громад і покращенню якості життя їхніх жителів.

Список використаних джерел:

1. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування (іноземний досвід) Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29223.pdf>.

2. Козачок І.В. Місце та роль фінансового контролю органами місцевого самоврядування в системі фінансового контролю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Серія ПРАВО. Випуск 58. Том 2. С.32-37.

3. Контролінг у державному управлінні. URL: https://e-pidruchniki.com/content/2148_153_kontroling_y_derjavnomu_upravlinni.html

4. Камінська Т.Г. Роль і місце управлінського обліку в системі контролінгу на підприємстві. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/rol-i-misce-upravlinskogo-obliku-v-sistemi-kontrolingu-na-pidpriemstvi.html>.

Ольга ТАТАРЧУК*
магістр другого року навчання,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЕТИКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЯВУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

***Анотація.** У статті розглянуто сутність адміністративної етики посадових осіб місцевого самоврядування та її значення для забезпечення ефективності й прозорості управлінських процесів. Етика розкривається як невід'ємний елемент професійної діяльності, що визначає моральні принципи і норми поведінки посадовців у взаємодії з громадянами, колегами та іншими суб'єктами управління. Особливу увагу приділено ролі етики у підвищенні рівня довіри до влади, уникненні конфліктів інтересів, забезпеченні справедливості у прийнятті рішень та створенні рівноправного доступу до послуг для всіх членів громади. Стаття також висвітлює вплив етичних норм на управління персоналом, відповідальність керівників у формуванні етичної культури організації та важливість дотримання принципів рівності і справедливості в роботі органів місцевого самоврядування.*

***Abstract.** The article examines the essence of administrative ethics for local self-government officials and its significance for ensuring the efficiency and transparency of management processes. Ethics is presented as an integral element of professional activity that defines the moral principles and behavioral norms of officials in their interactions with citizens, colleagues, and other governance subjects. Special attention is given to the role of ethics in enhancing public trust in the authorities, avoiding conflicts of interest, ensuring fairness in decision-making, and creating equal access to services for all community members. The article also highlights the impact of ethical standards on personnel management, the responsibility of leaders in shaping the ethical culture of the organization, and the importance of adhering to the principles of equality and fairness in the work of local self-government bodies.*

Вступ. Адміністративна етика посадових осіб є фундаментальною складовою діяльності органів місцевого самоврядування, адже визначає моральні та професійні стандарти їх поведінки в процесі виконання посадових обов'язків. Вона охоплює широке коло питань, від особистої відповідальності службовців до взаємодії з громадою, і служить гарантією того, що управлінські рішення ухвалюються на основі принципів справедливості, доброчесності та прозорості. Етичні норми у сфері місцевого самоврядування спрямовані на те,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент – Сергій БЕРЕЗЬЮК

щоб посадові особи не лише дотримувалися правових вимог, але й діяли в інтересах громади, ставлячи її добробут вище за особисті чи політичні інтереси.

Виклад основного матеріалу. Сутність адміністративної етики посадових осіб полягає у встановленні моральних норм, принципів та стандартів поведінки, якими мають керуватися службовці в процесі виконання своїх посадових обов'язків. Адміністративна етика спрямована на забезпечення прозорості, відповідальності, чесності та справедливості в управлінських процесах, а також на дотримання прав і законних інтересів громадян. Вона визначає моральну основу взаємодії між посадовими особами, громадянами, державними установами та іншими суб'єктами управління. Етика посадовців місцевого самоврядування визначає їхню здатність приймати рішення, які максимально враховують інтереси всіх жителів громади, забезпечуючи рівні можливості для доступу до послуг і вирішення соціальних питань [1, с. 227].

У процесі щоденної роботи органів місцевого самоврядування адміністративна етика проявляється через рішення, що прямо впливають на життя громади. Посадові особи повинні діяти чесно і відкрито, забезпечуючи прозорість процедур та доступність інформації для громадян. Це особливо важливо в умовах постійного зростання запитів на підвищення якості публічних послуг та ефективного управління ресурсами. Прозорість у прийнятті рішень є одним із ключових проявів адміністративної етики, адже вона допомагає уникати корупційних ризиків і сприяє побудові відкритої взаємодії між владою та населенням. Громадяни, які мають доступ до інформації та можуть брати участь у процесі прийняття рішень, більше довіряють владі та підтримують її ініціативи.

Особливе місце в адміністративній етиці займає питання відповідальності посадових осіб перед громадою. Вони повинні бути готові брати на себе відповідальність за свої дії та рішення, визнавати помилки і коригувати їх, якщо це необхідно. Відповідальність означає не лише виконання своїх функцій у відповідності до закону, але й моральне зобов'язання служити інтересам суспільства [2, с. 24]. Етика визначає те, як посадові особи взаємодіють з громадянами, наскільки вони чутливі до їхніх потреб та запитів, і якою мірою їхні дії спрямовані на забезпечення справедливості та рівноправності.

Адміністративна етика також тісно пов'язана з управлінням конфліктами та уникненням конфлікту інтересів. Посадові особи мають залишатися нейтральними та неупередженими у своїй діяльності, ухвалюючи рішення на основі об'єктивних критеріїв. Це особливо важливо на місцевому рівні, де особисті та професійні зв'язки можуть створювати ситуації, в яких особиста зацікавленість може вплинути на об'єктивність рішень [3, с. 55]. Етична поведінка допомагає уникати таких ситуацій, забезпечуючи не лише дотримання закону, але й моральних принципів справедливості.

Управління персоналом також є важливою сферою прояву адміністративної етики. В органах місцевого самоврядування працюють різні категорії службовців, і забезпечення рівноправного ставлення до всіх працівників є критично важливим. Етичні принципи допомагають уникати дискримінації, створюючи умови для професійного розвитку кожного

працівника незалежно від його соціального статусу чи особистих переконань. Посадові особи мають демонструвати високу моральну культуру в управлінні персоналом, ставлячи за мету забезпечення справедливості та рівних можливостей.

Окрему роль відіграє етична відповідальність керівників органів місцевого самоврядування. Вони задають тон моральній поведінці всієї організації і мають бути прикладом для інших службовців. Їхня поведінка впливає на загальну культуру установи, формує клімат довіри і сприяє дотриманню високих стандартів у роботі. Якщо керівник демонструє дотримання етичних норм у прийнятті рішень, це створює позитивний приклад для підлеглих і забезпечує культуру відповідальності та прозорості на всіх рівнях управління.

Важливою складовою адміністративної етики є забезпечення рівності у відносинах з громадянами. Посадові особи повинні ставитися до всіх членів громади з повагою і справедливістю, незалежно від їхніх політичних, релігійних чи інших переконань. Дотримання принципів рівності є ключовим елементом етичної поведінки, оскільки це допомагає уникати дискримінації та забезпечує рівний доступ до всіх послуг, які надаються органами місцевого самоврядування [4, с.101].

Висновок. Таким чином, адміністративна етика є невід'ємною частиною професійної діяльності посадових осіб місцевого самоврядування. Вона визначає моральні основи в процесі прийняття та реалізації управлінських рішень та впливає на стан взаємодії із персоналом установи та жителями громади в цілому. Етична поведінка посадових осіб сприяє підвищенню рівня довіри до органів місцевого самоврядування, забезпечує прозорість у роботі та покращує якість управління ресурсами громади. У сучасних умовах, коли громади все більше залучаються до управлінських процесів, дотримання етичних стандартів стає важливим чинником забезпечення сталого розвитку та покращення якості життя громадян.

Список використаних джерел:

1. Полішкевич Л.Д. Особливості адміністративної етики посадових осіб органів місцевого самоврядування. *Держава та регіони. Серія: державне управління*. 2017. № 4 (60). С.225-230.
2. Яремий І.І. Аспекти етичних правил поведінки публічних службовців: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: ІФОЦППК, 2016. 68с.
3. Даниленко Ю.С. Правила етичної поведінки державних службовців: поняття і сутність. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. №2. С. 54-63.
4. Сорокіна Н. Г. Морально-етичні основи публічної служби в умовах трансформації влади в Україні: моногр. Дніпро: ГРАНІ. 2020. 224 с.

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

***Анотація.** У даній статті досліджено особливості впливу цифровізації на ефективність публічної служби. Цифровізація є одним із важливих елементів, що визначають ефективність надання державних послуг, а також важлива в сучасному управлінському процесі через підвищення прозорості та доступності державних послуг. Нововведення зменшать бюрократичні бар'єри, покращать якість послуг, що надаються з урахуванням зручності громадян та забезпечать миттєвий доступ до інформації. Однак під час процесу цифрової трансформації важливими є питання оптимізації, пов'язані з питаннями кібербезпеки, необхідністю навчання та перенавчання співробітників, а також правовими нормами. Належна діджиталізація може якісно змінити роботу державних установ та довіру до державних послуг.*

***Abstract.** This article examines the specifics of the impact of digitalization on the effectiveness of public service. Digitization is one of the important elements that determine the efficiency of public service delivery, and it is also important in the modern management process due to increasing the visibility and accessibility of public services. Innovations will reduce bureaucratic barriers, improve the quality of services provided taking into account the convenience of citizens and provide instant access to information. However, during the digital transformation process, optimization issues related to cybersecurity issues, the need to train and retrain employees, and legal regulations are important. Proper digitalization can qualitatively change the work of public institutions and trust in public services.*

Вступ. Цифрова революція змінює наш світ, і державні служби не відстають. Використання новітніх технологій зробило державні послуги однією з найдоступніших і найпростіших речей сьогодення.

Актуальність цього питання зростає з кожним днем. Світ рухається вперед — і держава має відповідати на сучасні виклики. Цифровізація – це не модний тренд, а необхідність для забезпечення конкурентоспроможності нашої країни та підвищення якості життя звичайних громадян.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація — це перетворення даних або інформації з аналогового в цифровий або двійковий формат. Тоді як

* Науковий керівник – к.е.н, ст. викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії факультету менеджменту та права Білокінна І.Д.

оцифрування виходить за рамки цього процесу, відкриваючи ефективну онлайн-взаємодію [1].

Глибокий аналіз терміна «цифровізація» або «цифрова трансформація» в українській науці доцільно розпочати з Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, затвердженої Кабінетом Міністрів України (розпорядження КМУ від 17 січня 2018 року № 67-р, редакція від 17.09.2020) [16]. Відповідно до цієї концепції, заповнення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами та системами, а також встановлення електронно-комунікаційного обміну між ними, фактично створює умови для інтеграції віртуального та фізичного світів, формуючи кіберфізичний простір [5].

На думку Руденка М.В., тлумачення діджиталізації в урядовій доктрині має переважно технічний акцент, зосереджуючись на насиченні пристроями, але не враховує численні технологічні, соціальні, економічні та інформаційно-комунікаційні аспекти. Тому використання цього тлумачення в концепції виглядає досить обмеженим [5].

Протягом останніх двадцяти років Рада Європи активно працювала над цифровою трансформацією, зосереджуючись на електронній демократії, онлайн-ЗМІ, виборчих кампаніях і штучному інтелекті. Організація також наголошує на захисті даних, оскільки масова обробка персональних даних створює загрози свободі вираження поглядів, приватності та гідності вразливих груп. Рада Європи однією з перших досліджувала вплив цифрових технологій на демократію, починаючи з проекту «Забезпечення роботи демократичних інститутів» у 2002-2004 роках [1].

Ще одним важливим аспектом впровадження цифровізації в систему публічної служби є розвиток цифрової компетентності державних службовців з урахуванням вимог сучасного законодавства. З березня 2021 року розпорядженням № 167-р схвалено Концепцію розвитку цифрової компетентності. Однією з цілей концепції є встановлення системи та опису складових цифрових компетентностей (рамки цифрових компетентностей), а також вимог до цифрових навичок та рівнів цифрових компетентностей для різних категорій персоналу, зокрема критеріїв, пов'язаних з виконанням посадових обов'язків [2].

Перший компонент включає впровадження інформаційної системи публічної служби є управління персоналом електронного уряду. Загалом роль діджиталізації в управлінні персоналом полягає у створенні простого цифрового середовища, в якому досягається прозорість та ефективність встановлення трудових цілей і процесів для забезпечення рівня їх вкладу шляхом автоматизації та комп'ютеризації всіх внутрішніх процесів. Крім того, застосування цифрових технологій в управлінні та оцінці персоналу сприяє інтеграції підсистеми HRM із загальною системою управління керівного органу, яка створюється єдиною платформою для збору та обробки даних [2].

Державні органи постійно збирають, генерують і накопичують великі обсяги оцифрованих даних. Цілеспрямованою діяльністю по збору даних є такі,

як статистичні (зокрема, соціологічні дослідження проблем суспільства). Система постійного моніторингу поділяється на окремі підсистеми: навколишнє середовище, соціальна сфера, система охорони здоров'я, освіта [4].

Ринок ІТ-технологій активно реагує на потреби цифрової трансформації публічної служби, що призводить до розробки спеціалізованих додатків для HR-менеджерів та рекрутерів. Зокрема, зростає попит на програмне забезпечення для перевірки навичок кандидатів, що допомагає у відборі найкращих спеціалістів. Керівники компаній вважають, що цифровізація HR-процесів підвищує ефективність роботи відділів управління персоналом. Багато великих корпорацій використовують системи відстеження кандидатів (ATS), такі як Hirma, SurveyMonkey, Workable, Breezy HR, Beamery та BambooHR. Цифровізація не лише спрощує роботу HR-відділів, але й змінює форми зайнятості та створює нові тренди в цій сфері [2].

Важливою проблемою є забезпечення інформаційної безпеки громадян та системи обслуговування населення. Питання інформаційної безпеки в умовах цифровізації є одним із пріоритетних і комплексно регламентованих завдань. За останні роки принципи кібербезпеки зазнали змін. В сучасних умовах розвитку цифровізації найбільш актуальним і ефективним підходом до забезпечення інформаційної безпеки є максимально швидке виявлення злову і присутності в системі сторонніх осіб, а також своєчасне обмеження їх можливостей з метою запобігання збитку. Ця тенденція підвищує попит на високотехнологічні інструменти безпеки, які можуть швидко виявляти інциденти та атаки [4].

Головна мета цифрової трансформації державного управління – створення ефективної взаємодії громадян і влади. Іншими словами, створюючи таку екосистему, громадяни автоматично переходитимуть в активний режим для отримання потреби в її обслуговуванні.

Стрімке поширення пандемії COVID-19 з 2020 року підштовхнуло країну до прискорення цифрової трансформації, зробивши її одним із національних пріоритетів України. Іншими словами, незважаючи на те, що цифровізація державного управління мала багато негативних наслідків для суспільства та економіки, вона відіграла певну позитивну роль і стала фактором конкретних стрес-тестів.

Під час пандемії стало зрозуміло, що цифрові технології для віддаленої роботи є критично важливими, а здатність країни створювати ці технології безпосередньо пов'язана із забезпеченням національної безпеки як в цілому, так і в різних аспектах [3].

Погоджуємось із думкою Юрчук Н.П., Кіпоренко С.С., що цифровізація стикається з низкою викликів, зокрема фінансово-економічними, кадровими, інфраструктурними, кібербезпековими, технологічними, соціо-культурними, регуляторними, політичними, інституційними [7].

Зрештою, повномасштабне вторгнення росії демонструє Україні надзвичайну необхідність і важливість продовження цифрової трансформації державного управління. Це пов'язано з тим, що активне використання цифрових технологій у державному управлінні є важливим інструментом зміцнення

обороздатності та забезпечення національної безпеки, сприяння кращому управлінню кризовими ситуаціями та підтримки міжнародного співробітництва та партнерства. Крім того, цифрова трансформація забезпечує стабільність і гнучкість української держави в умовах війни.

Зовсім недавно дані дослідження, проведеного в рамках чергового «Оснімусу» на замовлення Програми розвитку ООН (UNDP), доводять, що українці стають активнішими.

Користуватися національними електронними сервісами, здебільшого отримані через портал «Дія» або через відповідні додатки. Фактично підтримують троє з п'яти дорослих українців Вони користуються електронним статусом цілий рік - їхні послуги. Динаміка користування порталом «Дія» зображена рис.1.

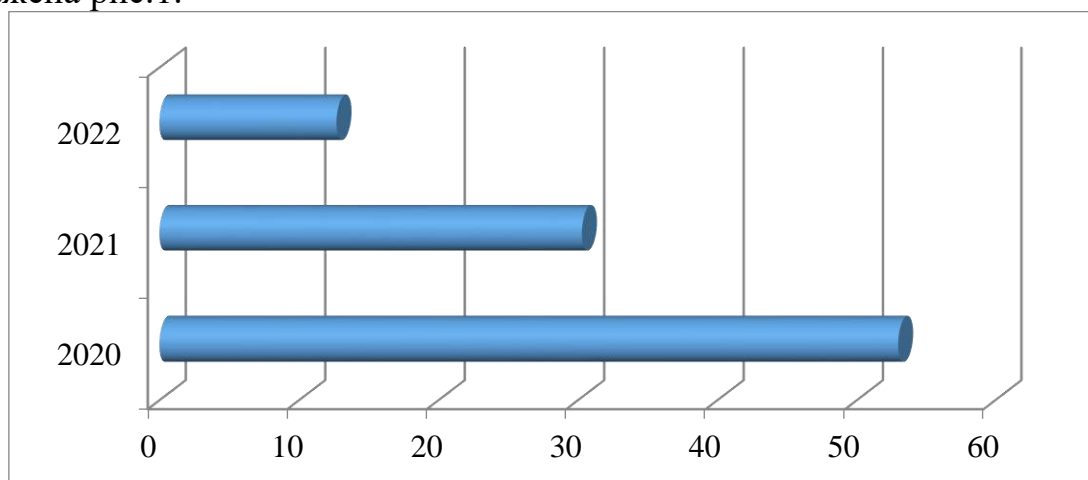

Рис. 1. Користування українцями порталом чи за стосунком «Дія» у 2020-2022 рр., %

Ініціатива Digital Decade визначає цілі ЄС, якими керуватиметься цифрова трансформація до 2030 року. В 2023 році Євростат надає статистику щодо рівня впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та визначає основні способи використання цифрових технологій у державному управлінні. Згідно з цілями ЄС, до 2030 року щонайменше 80% дорослих мають мати принаймні базові цифрові навички. У той час як майже 90% жителів ЄС користуються Інтернетом раз на тиждень, у 2021 році лише 54% мають базові чи просунуті цифрові навички. Серед країн ЄС у 2021 році Фінляндія та Нідерланди мали найвищу частку населення з базовими або вище базовими цифровими навичками (обидві по 79%), за ними йдуть Ірландія (70%) і Данія (69%) [6].

Висновок. У результаті дослідження впливу цифровізації на ефективність публічної служби можна зазначити, що цифрова трансформація дозволить модернізувати публічну службу та підвищити її ефективність в умовах глобалізації.

Діджиталізація перетворює сферу публічної служби, роблячи її прозорою та орієнтованою на громадян.

Однак цифровізація також приносить нові виклики, такі як необхідність покращення цифрової грамотності та забезпечення кібербезпеки. Успішна цифровізація потребує комплексного підходу, який включає створення єдиної

цифрової платформи, інвестиції в інфраструктуру, навчання державних службовців та участь громадян у процесі трансформації. Якщо ці виклики буде подолано, цифровізація може стати потужним інструментом модернізації державного сектору та покращення життя громадян.

Список використаних джерел:

1. Кухаренко М.В.. Вплив цифровізації на сучасні демократичні процеси та публічне адміністрування. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 4. С. 390-394. URL: <https://app-journal.in.ua/>. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.63>.
2. Пархоменко-Куцевіл О. І. Міжнародний досвід впровадження цифровізації в систему публічної служби: досвід для України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 15. С. 93-98 . URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-spec.15>.
3. Бондарчук Н.В., Дуброва Н.П. Цифровізація публічного управління: стан та перспективи розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 213-218. URL: <https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/> DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/38>.
4. Савченко О. С. Проблеми запровадження цифровізації у систему публічного управління. *Таврійський науковий вісник «Актуальні проблеми у сфері публічного управління»*. 2022. № 3. С. 102-108. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.3.14>.
5. Кух, С. П. Теоретико-методологічні підходи до трактування сутності цифровізації та цифрової трансформації публічної служби у сучасному науковому дискурсі. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. 2023. № 1(74/75). С. 52-56. DOI: <https://doi.org/10.36930/507409> .
6. Матвеєнко І.В., Уткін М.Є. Світові тенденції цифровізації та їх вплив у системі публічного управління. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. 2024. № 8(36). С. 191-203. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/>.
7. Юрчук Н.П., Кіпоренко С.С. Цифровізація сільського господарства: виклики і можливості для фермерських господарств. *Агросвіт*. 2024. № 19. С. 53-62. DOI: [10.32702/2306-6792.2024.19.53](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.19.53).

Кирило ОПАРЕНЮК*
студент 2 курсу магістратури
факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИРОБНИЦТВО БІОГАЗУ НА ЦУКРОВИХ ЗАВОДАХ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

***Анотація.** Визначено необхідність розвитку виробництва біогазу на цукрових заводах з метою реалізації в подальшому біометану на ринку енергоносіїв для забезпечення енергетичної безпеки держави в умовах військового стану. Досліджено обсяги вирощування цукрових буряків та потенційний об'єм виробництва біометану з відходів цукрової галузі. Запропоновано модель виробничого біоенергетичного кластеру на базі цукрового заводу. Констатовано необхідність розвитку переробки відходів сільського господарства та доцільність реалізації біометану. Визначено основні напрями подальшого розвитку виробництва біопалив на базі цукрових заводів шляхом створення біоенергетичних кластерів.*

***Abstract.** The need for the development of biogas production at sugar factories with the subsequent sale of biomethane on energy carriers to ensure the state's energy security market in the conditions of households has been determined. The volume of sugar beet cultivation and the indicative volume of biomethane production from sugar industry waste were studied. A model of a production bioenergy cluster based on a sugar factory is proposed. The necessary development of agricultural waste processing and the expediency of biomethane implementation have been established. The main directions of the further development of biofuel production on the basis of sugar factories through the creation of bioenergy clusters have been determined.*

Вступ. В умовах рекордного зменшення імпорту газу та різкого подорожчання енергоносіїв використання потенціалу біомаси для виробництва біометану є нагальним питанням для забезпечення енергетичної безпеки держави, а створення відповідних виробництв на базі цукрових заводів можливе в короткостроковій перспективі.

Виклад основного матеріалу. Біометан як близький аналог природного газу може використовуватися для виробництва тепла та електроенергії, як паливо для транспорту, а також як сировина для хімічної промисловості. Крім того, виробництво біометану відповідає ідеї циркулярної економіки, оскільки вона перетворює побічні продукти сільського господарства чи побутові відходи

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Ярослав ГОНТАРУК

на забезпечення енергією переробка поживних речовин на сільськогосподарські землі. Перетворення біогазу на біометан може стати головним джерелом забезпечення енергетичної безпеки держави в середньостроковій перспективі.

На думку Г.М. Калетніка, виробництво біопалив із біомаси розв'язало б проблему не тільки енергетичної безпеки, а й стабілізувало б діяльність аграрного сектору економіки. Це для України є також актуальним, особливо для цукрової галузі [1, с. 174].

За підсумками 2022 року в Україні було побудовано та введено в експлуатацію 68 промислових біогазових станцій, загальна потужність галузі досягла 105 МВт, а сумарне виробництво газу досягло 230 млн кубометрів. Введені в 2020 році біогазові станції класифікуються за видами сировини наступним чином: 28 станцій виробляють біогаз з агросировини; 27 станцій працюють на біогазі полігонів твердих побутових відходів; 9 станцій виробляють біогаз в результаті анаеробної очистки промислових стічних вод, ще на одній з опадів господарсько-побутових стічних вод; 3 станції призначені для виробництва генераторного газу (класифікуються як біогазові станції) [2].

Як зазначає І.В. Гончарук для України стимулом та перевагою виробництва біометану є те, що вона має потужну транзитну газову систему, яка підключена до газової мережі Європи. Основними структурними елементами газотранспортної системи України є магістральні та газорозподільні трубопроводи, газоперекачувальні та газорозподільні станції, а також підземні сховища природного газу [3, с. 67].

Доповнюючи ідеї та рекомендації, сформовані К. Мазур, варто зауважити, що вирішення завдань щодо підвищення рівня автономізації переробних підприємств, в першу чергу, має ґрунтуватись на застосуванні наукових положень і підходів теорії систем. Таким чином, організацію таких кластерів потрібно розглядати, в контексті технологічної системи макрорівня із чотирьох основних елементів: сільськогосподарського підприємства, переробного підприємства, територіальної громади (муніципалітетів) та, власне, біогазового комплексу [4].

Погоджуємося з думкою І. Купчука, що відповідний кластер має бути сформований на основі розвитку співпраці територіальних громад з приватним бізнесом (на прикладі цукрового заводу) та матиме наступний механізм функціонування (рис. 1):

- міська рада проводить інформаційні кампанії серед мешканців, щоб навчити їх правильно сортувати сміття;
- на міському сміттєзвалищі будується завод для сортування відходів. Частина відходів, які не можна переробити, спалюють безпечно, дотримуючись міжнародних стандартів;
- органічні відходи зі сміттєзвалища, домогосподарств та цукрового заводу відправляють на спеціальну установку, де з них виробляють біогаз і органічне добриво;
- добриво, отримане з органічних відходів, продають сільськогосподарським підприємствам, частково оплачуючи таким чином

вартість сировини, яку вони раніше передали на переробку;

- сільгоспідприємства вирощують цукровий буряк і продають його на цукровий завод;

- цукровий завод використовує біогаз, вироблений із сільськогосподарських відходів, як паливо [5, с. 70].

Цукрові заводи мають значний потенціал для виробництва біогазу завдяки наявності великої кількості органічних відходів, зокрема:

- жом даний побічний продукт виробництва цукру, що містить значну кількість клітковини та інших органічних речовин;

- меляса це в'язка рідина, що залишається після кристалізації цукру;

- інші органічні відходи такі як очисні води, фільтри тощо;

- переробка цих відходів на біогаз дозволяє не лише утилізувати їх, але й отримати цінний енергоносіє та органічне добриво.

Переваги виробництва біогазу на цукрових заводах є наступними:

- енергетична незалежність завдяки виробництву біогазу можна знизити залежність від імпорتنих енергоносіїв та забезпечити власні енергетичні потреби окремих галузей економіки;

- зменшення викидів парникових газів через заміну викопних видів палива на біогаз сприяє зменшенню викидів CO₂ та інших шкідливих речовин в атмосферу;

- отримання органічних добрив, а саме дигестату, що утворюється в процесі виробництва біогазу, який є високоякісним органічним добривом, яке можна використовувати в сільському господарстві;

- утилізація відходів адже вирішується проблема утилізації великої кількості органічних відходів, що утворюються на цукрових заводах;

- створення нових робочих місць оскільки розвиток біоенергетики сприяє створенню нових робочих місць у сільській місцевості.

В той же час оцінка економічної ефективності проектів з виробництва біогазу на цукрових заводах є складним, але необхідним процесом для прийняття зважених інвестиційних рішень. Вона дозволяє визначити фінансову доцільність проекту, оцінити його вплив на прибутковість підприємства та визначити оптимальні параметри виробництва.

Ключовими факторами, що впливають на економічну ефективність виробництва біогазу є:

- вартість будівництва та експлуатації біогазової установки яка включає вартість обладнання, монтажу, підключення до інженерних мереж, витрати на обслуговування та ремонт;

- вартість жому, меляси та інших відходів, що використовуються для виробництва біогазу;

- ціна біогазу та органічних добрив адже ціни на ринку енергоносіїв та добрив визначають доходи від реалізації продукції біогазової установки;

- наявність державних програм підтримки відновлюваної енергетики (зелений тариф, податкові пільги тощо) значно впливає на економічну доцільність проектів;

- вибір технології виробництва біогазу та її ефективність впливають на витрати на виробництво та обсяги отриманої продукції;

- вартість транспортування сировини та готової продукції.

Для ефективного виробництва біогазу на цукрових заводах необхідно:

- впровадження сучасних технологій через використання високопродуктивних біогазових установок, що дозволяють максимально ефективно переробляти органічні відходи;

- оптимізація технологічних процесів через розробку оптимальних схем переробки відходів з урахуванням особливостей виробництва цукру;

- залучення інвестицій для фінансування будівництва та модернізації біогазових установок;

- розробка та реалізація державних програм, спрямованих на стимулювання розвитку біоенергетики.

Перспективним напрямом для цукрових заводів може стати виробництво «зеленого» водню, адже виробництво «зеленого» водню на цукрових заводах відкриває нові горизонти в контексті енергетичної трансформації та декарбонізації промисловості. Цей напрямок має значний потенціал для розвитку, оскільки поєднує в собі кілька переваг:

- сонячні панелі та вітряні турбіни можуть бути встановлені на території заводу для виробництва електроенергії, необхідної для електролізу води та отримання водню;

- цукрові заводи використовують великі обсяги води в технологічних процесах, що забезпечує постійну доступність сировини для електролізу;

- виробництво водню може бути інтегровано в існуючі технологічні процеси цукрового заводу, що дозволяє оптимізувати витрати та підвищити ефективність.

Слід розглянути перспективи експорту біометану та «зеленого» водню за допомогою ГТС України. Українська ГТС, одна з найбільших у світі, має значний потенціал для транспортування не лише природного газу, а й відновлюваних альтернатив, таких як біометан та зелений водень. Це відкриває нові перспективи для української енергетики та експорту енергоносіїв.

Існуюча мережа газопроводів може бути адаптована для транспортування біометану та водню з мінімальними інвестиціями. Україна має багаторічний досвід експлуатації газотранспортної системи, що дозволяє забезпечити безпечний та ефективний транспорт газів.

Інтеграція української ГТС в європейську газотранспортну систему відкриває нові ринки збуту для українських виробників біометану та водню.

Біометан за своїми фізико-хімічними властивостями дуже близький до природного газу, що дозволяє без значних модифікацій транспортувати його по існуючих газопроводах.

Слід зауважити, що Україна має значний потенціал для виробництва біометану з відходів сільського господарства та промисловості.

В той же час, Європейський Союз активно розвиває ринок біометану, що створює додатковий попит на український продукт.

Слід зауважити, що транспортування водню вимагає певних модифікацій газотранспортної системи, зокрема, застосування спеціальних матеріалів та обладнання, стійких до впливу водню. «Зелений» водень розглядається як один з ключових енергоносіїв майбутнього, і його виробництво та експорт можуть стати важливим джерелом доходів для України.

Виробництво водню може бути поєднано з виробництвом біометану, що дозволить оптимізувати використання виробничих потужностей та знизити витрати. Адаптація газотранспортної системи до транспортування біометану та водню вимагає значних інвестицій.

Необхідно розробити та вдосконалити нормативно-правову базу, що регулює виробництво, транспортування та використання біометану та водню.

Експорт біометану та зеленого водню за допомогою української газотранспортної системи має значний потенціал для розвитку української економіки та енергетичного сектору. Це дозволить: збільшити доходи від експорту енергоносіїв, зменшити залежність від імпорту енергоресурсів, створити нові робочі місця, сприяти розвитку відновлюваної енергетики, зміцнити енергетичну безпеку України.

Висновок. Основним стримуючим чинником для розвитку біогазового виробництва в рамках кластерного об'єднання є насамперед відсутність державного стимулювання. Шляхом державного стимулювання розвитку альтернативної енергетики та збільшення податкового навантаження за викиди CO₂ можливо досягти вирішення проблеми енергетичної незалежності АПК України у короткостроковій перспективі.

Виробництво біогазу на цукрових заводах є перспективним напрямом розвитку агропромислового комплексу та енергетики. Реалізація цього потенціалу дозволить вирішити ряд актуальних проблем, пов'язаних з утилізацією відходів, енергетичною безпекою та зміною клімату.

Список використаних джерел:

1. Калетнік Г.М. Диверсифікація розвитку виробництва біопалив – основа забезпечення продовольчої, енергетичної, економічної та екологічної безпеки України. *Вісник аграрної науки*. 2018. № 11. С. 169–176. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201811&21>.
2. Hontaruk Y., Furman I., Bondarenko V., Riabchuk A., Nepochatenko O. Production of biogas and digestate at sugar factories as a way of ensuring the energy and food security of Ukraine. *Polityka Energetyczna*. 2024. Vol. 27, № 2. P. 195-210. DOI: <https://doi.org/10.33223/epj/185210>
3. Гончарук І.В., Вовк В.Ю. Виробництво біометану з агробіомаси в Україні: проблеми та перспективи. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2022. № 2 (37). С. 65-72. DOI: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2022-2-10>.
4. Мазур К.В., Ясінська Б.О. Виробництво біогазу як напрям поліпшення екологічної ситуації Вінницької області. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 1 (34). С. 170–174.
5. Купчук І. М., Гончарук Я. В., Присяжнюк Ю. С. Перспективи підвищення рівня енергетичної автономії переробних підприємств АПК України за рахунок виробництва біогазу. *Техніка, енергетика, транспорт АПК*. 2022. № 3 (118). С. 59–73. DOI: <https://doi.org/10.37128/2520-6168-2022-3-8>

Анастасія ВАКАРОВА*
студентка 4 курсу
Факультету менеджменту і права
Вінницький національний аграрний
університет
Вінниця, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНТРОЛІНГУ

Анотація. У статті розглядається методологічний потенціал контролінгу як важливого інструмента управління бізнесом у сучасних умовах. Визначено основні функції контролінгу, його типи, а також ключові етапи імплементації в компанії. Особливу увагу приділено методам і інструментам контролінгу, які допомагають підприємствам аналізувати і оцінювати їх діяльність, оптимізувати ресурси і удосконалювати прийняття управлінських рішень. Окреслено сучасні тенденції, пов'язані з використанням нових технологій, таких як великі дані та штучний інтелект, для підвищення ефективності контролінгових процесів. Стаття містить приклади успішної реалізації контролінгу в практиці, що демонструє його важливість для досягнення стратегічних цілей підприємств.

Abstract. The article examines the methodological potential of controlling as an important tool for business management in modern conditions. The main functions of controlling, its types, as well as key stages of implementation in the company are defined. Particular attention is paid to the methods and tools of controlling that help enterprises to analyze and evaluate their activities, optimize resources and improve management decision-making. The author outlines current trends related to the use of new technologies, such as big data and artificial intelligence, to improve the efficiency of controlling processes. The article contains examples of successful implementation of controlling in practice, which demonstrates its importance for achieving the strategic goals of enterprise.

Вступ. Контролінг виступає ключовим елементом сучасного управління підприємством, забезпечуючи підґрунтя для ефективного прийняття рішень і стратегічного планування. У світі, що динамічно змінюється, де бізнес-середовище підлягає постійним викликам, важливість контролінгу, як методологічного підходу, зростає. Ця стаття детально розгляне основи контролінгу, його методологічний потенціал, інструменти, впровадження в практику, сучасні тенденції та успішні приклади.

Виклад основного матеріалу. Контролінг — це процес планування, моніторингу, аналізу та синхронізації діяльності підприємства з метою

* Науковий керівник – к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Руслан ДМИТРЕНКО

досягнення визначених цілей. Ключові аспекти контролінгу охоплюють не тільки фінансові показники, але й організаційні, продуктові, а також ринкові вимоги. Система управлінських процесів, яка забезпечує зворотний зв'язок між плануванням і фактичними результатами діяльності підприємства. Основними функціями контролінгу є:

- Збір та аналіз інформації про діяльність компанії.
- Порівняння фактичних результатів з плановими показниками
- Виявлення відхилень та розробка заходів для їх усунення.

Контролінг поділяється на кілька типів:

- Операційний контролінг (спрямований на оптимізацію щоденних процесів. Питання оперативного контролінгу – «Як робити окремі дії ефективно?», а саме, управління за бізнес-процесами підприємства для забезпечення матеріального підґрунтя реалізації генеральної та конкурентної стратегії (тобто впровадження функціональних стратегій).

- Стратегічний контролінг (фокусується на довгострокових цілях і стратегіях. Стратегічний контролінг повинен допомагати підприємству ефективно використовувати наявні переваги та створити нові потенціали успішної діяльності у майбутньому. Стратегічний контролінг виступає в ролі внутрішнього консультанта менеджерів та власників підприємства при розробці стратегії, стратегічних цілей та задач).

- Фінансовий контролінг (забезпечує фінансовий аналіз та оцінку економічної ефективності).

В сучасному світі, де швидкі зміни та ризики стали нормою для бізнесу, важливим фактором є ефективний контроль та управління. Один із способів досягнення цієї мети – використання методології контролінгу, яка поєднує в собі фінансовий контроль, планування та аналіз даних для прийняття стратегічних рішень.

Методологічний потенціал контролінгу становить основи для досягнення ефективного управління підприємствами в умовах динамічного бізнес-середовища. Він дозволяє не тільки контролювати фінансові результати, але й робити прогнози, аналізувати ризики, оптимізувати процеси і вносити корективи в діяльність компанії згідно з умовами, що змінюються. Чітке розуміння і правильне використання методологічного потенціалу контролінгу є критично важливими для успіху будь-якої організації.

Одним з ключових аспектів методологічного потенціалу контролінгу є можливість інтеграції різних фінансових та нефінансових показників для комплексного аналізу діяльності компанії. Це дозволяє підприємству отримувати повнішу картину своєї діяльності та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Крім того, методологічний потенціал контролінгу сприяє вдосконаленню системи внутрішнього контролю в компанії, що допомагає запобігти можливим ризикам та шахрайству.

Методологічний потенціал контролінгу – це сукупність знань, принципів, підходів, інструментів і практик, які забезпечують ефективне управління і

контроль діяльності підприємств. Це поняття охоплює методи аналізу, планування, моніторингу та оцінки, що допомагають організаціям досягати своїх цілей та адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Контролінг базується на декількох ключових методологічних підходах, які включають інструменти планування, обліку, аналізу та контролю. Вихідною точкою для організації контролінгу є інтеграція управлінської інформації для підтримки процесів прийняття рішень.

Однією з основних методологій контролінгу є бюджетування, яке передбачає формування планів витрат і доходів на певний період, аналіз їх виконання та коригування за потреби. Це дозволяє не тільки контролювати фінансові потоки, а й адаптуватися до змін ринкових умов. Важливою складовою методології контролінгу є також аналітика ризиків, яка дозволяє передбачати ймовірні труднощі та запобігати негативним наслідкам. Витратний аналіз є іншим важливим елементом, що допомагає ідентифікувати неефективні витрати та оптимізувати діяльність компанії. Використання показників витрат допомагає підвищити ефективність операційної діяльності та знизити фінансові ризики.

Контролінг також тісно пов'язаний із методами управлінського обліку. Інформація, отримана за допомогою управлінського обліку, використовується для прийняття рішень як на стратегічному, так і на операційному рівнях. Цей підхід дозволяє керівництву своєчасно реагувати на зміни в зовнішньому і внутрішньому середовищі. Потенціал контролінгу в управлінні підприємствами

Контролінг має високий методологічний потенціал у кількох аспектах. По-перше, він забезпечує підвищення прозорості фінансової діяльності. Через комплексну систему обліку та аналізу керівництво отримує точні дані про стан фінансових ресурсів та можливості їх ефективного використання.

По-друге, контролінг допомагає забезпечити довгострокову стабільність компанії за рахунок підтримки збалансованого розвитку. За допомогою регулярного моніторингу та оцінки результатів діяльності, керівництво може своєчасно реагувати на відхилення від планових показників. Джерела фінансового контролінгу

Методологія контролінгу продовжує розвиватися, зокрема за рахунок впровадження нових підходів та технологій. Наприклад, дослідження показують, що інструменти цифрової трансформації, такі як Big Data та штучний інтелект, мають великий потенціал для підвищення точності прогнозів та ефективності управлінських рішень (Савчук, 2022).

Контролінг також є важливим у контексті глобалізації, коли підприємства працюють у різних країнах і стикаються з різними фінансовими та правовими режимами. Тут важливу роль відіграє міжнародний фінансовий контролінг, який враховує специфіку різних ринків та допомагає у розробці глобальних стратегій (Попов, 2021).

Сучасні тенденції, пов'язані з використанням нових технологій.

Сучасні тенденції в контролінгу: великі дані та штучний інтелект.

В останні роки нові технології, такі як великі дані (Big Data) та штучний інтелект (AI), суттєво змінюють підходи до управління та контролінгу. Ці

інструменти підвищують ефективність контролінгових процесів завдяки можливостям автоматизації, глибокого аналізу та швидшого прийняття рішень. Розглянемо ключові тенденції в цьому напрямку.

1. Використання великих даних для прийняття рішень

Великі дані дозволяють отримувати, обробляти та аналізувати величезні обсяги інформації в реальному часі. Це надає менеджерам точніші та детальніші відомості для прийняття рішень. Основні аспекти впливу великих даних на контролінг включають:

- Аналітика в режимі реального часу: можливість отримання даних в реальному часі допомагає менеджерам оперативного реагувати на зміни ринку та відхилення у виробничих чи фінансових процесах.
- Прогнозування: за допомогою алгоритмів машинного навчання та аналітики великих даних компанії можуть прогнозувати продажі, витрати, попит на продукти, що дозволяє оптимізувати бюджети та плани.
- Інтеграція внутрішніх та зовнішніх даних: контролінг отримує доступ не лише до фінансових показників, але й до маркетингових, логістичних та клієнтських даних, що дозволяє робити комплексніші висновки щодо ефективності бізнесу.

2. Штучний інтелект та автоматизація контролінгових процесів

Штучний інтелект грає важливу роль в автоматизації контролінгових процесів, роблячи їх ефективнішими та знижуючи рівень людської помилки:

- Роботизована автоматизація процесів (RPA): за допомогою RPA багато рутинних завдань, таких як створення звітів, моніторинг витрат чи контроль за виконанням бюджетів, можуть виконуватися автоматично, що значно зменшує час на їхнє виконання.
- Інтелектуальний аналіз даних: AI може проводити складний аналіз фінансових показників, виявляти приховані закономірності та вказувати на аномалії, що важко виявити традиційними методами.
- Автоматизоване прогнозування: AI використовує алгоритми машинного навчання для створення прогнозів на основі історичних даних, допомагаючи приймати більш точні рішення щодо фінансового планування та бюджетування.

3. Підвищення ефективності за допомогою аналітики на основі штучного інтелекту

Штучний інтелект дозволяє компаніям не лише автоматизувати аналітичні процеси, але й використовувати більш розширену та глибоку аналітику. Основні напрямки:

- Прогнозна аналітика: AI аналізує великі обсяги даних для прогнозування майбутніх трендів, від фінансових показників до динаміки ринку.
- Аналіз рентабельності: ШІ допомагає аналізувати рентабельність різних продуктів чи сегментів, дозволяючи оптимізувати витрати та покращити ефективність компанії.
- Оптимізація процесів: AI може знаходити слабкі місця в операційних процесах та пропонувати оптимальні шляхи їх покращення, що дозволяє підвищити ефективність не лише на рівні фінансів, але й загального управління

підприємством.

4. Використання прогностичної аналітики для зменшення ризиків

Прогнозна аналітика, яка поєднує можливості великих даних і штучного інтелекту, дозволяє підприємствам краще розуміти ризики і вчасно реагувати на них. Це включає:

- Виявлення ризиків фінансової нестабільності: AI може аналізувати фінансові дані та попереджати про можливі фінансові кризи або нестабільність.
- Попередження шахрайства: за допомогою алгоритмів машинного навчання штучний інтелект може ідентифікувати підозрілі транзакції та дії, знижуючи ризики шахрайства в організації.
- Оптимізація ризик-менеджменту: AI аналізує історичні дані та робить прогнози щодо можливих зовнішніх факторів, які можуть впливати на діяльність підприємства, як-от коливання валютних курсів, зміни в регуляціях або економічні кризи.

5. Використання хмарних технологій для контролінгу

Хмарні технології дозволяють отримувати доступ до аналітичних даних та фінансової інформації з будь-якої точки світу. Це особливо важливо для міжнародних компаній, що мають географічно розподілені структури. Основні переваги:

- Централізований доступ до даних: всі дані можуть зберігатися в єдиній системі та бути доступними для всіх підрозділів підприємства в режимі реального часу.
- Зниження витрат на інфраструктуру: завдяки хмарним рішенням компанії можуть економити на серверному обладнанні та зниженні витрат на IT-інфраструктуру.
- Гнучкість і масштабованість: хмарні платформи дозволяють легко масштабувати ресурси та додавати нові аналітичні модулі, в залежності від потреб компанії.

Приклади успішної реалізації контролінгу в практиці

Nestlé

Галузь: Харчова промисловість

Контекст: Nestlé, одна з найбільших світових компаній у харчовій індустрії, використовує контролінг для ефективного управління своїми фінансами, логістикою та ресурсами. Компанія оперує великою кількістю брендів і продуктів, що вимагає чіткої координації та управління. Реалізація: Nestlé впровадила стратегічний контролінг, щоб відстежувати виконання довгострокових цілей та контролювати ефективність окремих брендів і продуктів. Компанія використовує бюджетування та аналіз ключових показників ефективності (КПІ) для оцінки фінансової та операційної діяльності. Крім того, Nestlé застосовує інструменти управління ризиками для мінімізації впливу змін на ринку.

Результати: Контролінг допоміг Nestlé досягти стабільного зростання прибутковості навіть під час економічних спадів. Системи контролю дозволили компанії своєчасно реагувати на коливання попиту і ціноутворення, а також

оптимізувати ресурси та знижувати витрати.

Coca-Cola Company

Галузь: Напої

Контекст: Coca-Cola, глобальний виробник напоїв, використовує контролінг для управління операційними та маркетинговими процесами, а також для ефективного управління ланцюгами постачання.

Реалізація: Компанія впровадила контролінгові системи для моніторингу витрат на виробництво та логістику. За допомогою контролінгу Coca-Cola може аналізувати ефективність маркетингових кампаній і робити рішення щодо інвестицій у просування бренду на основі даних про продажі та споживчі тенденції.

Результати: Використання контролінгу дозволило Coca-Cola підвищити ефективність управління витратами на виробництво та маркетинг, а також оптимізувати розподіл продукції, що забезпечило збільшення прибутку на 12% в окремих регіонах.

Висновок. Контролінг є невід'ємною частиною сучасного управління підприємствами та організаціями, дозволяючи оптимізувати процеси, підвищувати ефективність і забезпечувати досягнення стратегічних цілей. Успішна реалізація контролінгових систем, як показують приклади компаній Siemens, BMW, Nestlé, Deutsche Bahn та Coca-Cola, сприяє зниженню витрат, ефективному управлінню ресурсами та покращенню фінансових показників. Завдяки використанню новітніх технологій, таких як великі дані та штучний інтелект, контролінг перетворюється на потужний інструмент прогнозування, аналізу та автоматизації рутинних завдань.

Список використаних джерел:

1. Davenport, T. H., Harris, J. G. (2017). *Competing on Analytics: The New Science of Winning*. Harvard Business Review Press.
2. Provost, F., & Fawcett, T. (2013). *Data Science for Business: What You Need to Know About Data Mining and Data-Analytic Thinking*. O'Reilly Media.
3. Biarne, M., & Kaplan, R. (2020). *AI-Powered Analytics in Management Control Systems*. *Journal of Management Control*, 31(3).
4. Manyika, J., et al. (2016). *The Age of Analytics: Competing in a Data-Driven World*. McKinsey Global Institute.
5. Coca-Cola provides detailed financial reports, including annual and quarterly reports, on their InvestorRelations page (The Coca-Cola Company).
6. Coca-Cola HBC (Hellenic): Reports and presentations, including financial statements and performance updates, are available on their Investor Relations site (CCH Group Website).
7. <https://osvita.ua/vnz/reports/management/13496/>
8. http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2013/43.pdf

КОНТРОЛІНГ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті досліджується роль контролінгу як невід'ємної складової системи стратегічного планування підприємства. Зокрема, розглядаються функції контролінгу в процесі формування стратегічних цілей та планів, моніторингу їх виконання і коригування управлінських рішень. Визначено основні інструменти контролінгу, які забезпечують ефективне управління ресурсами та ризиками на всіх етапах реалізації стратегії. Особливу увагу приділяється інтеграції контролінгу в сучасні бізнес-процеси, що дозволяє підвищити адаптивність підприємства до динамічних змін зовнішнього середовища. Автором зроблено висновки щодо значення контролінгу для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності та стійкого розвитку підприємства.*

***Abstract.** The article examines the role of controlling as an integral part of the enterprise strategic planning system. In particular, the functions of controlling in the process of forming strategic goals and plans, monitoring their implementation and adjusting management decisions are considered. The main controlling tools that ensure effective management of resources and risks at all stages of strategy implementation are identified. Particular attention is paid to the integration of controlling into modern business processes, which allows increasing the adaptability of an enterprise to dynamic changes in the external environment. The author draws conclusions about the importance of controlling for ensuring long-term competitiveness and sustainable development of an enterprise.*

Вступ. Контролінг є важливою складовою сучасної системи управління підприємством, що забезпечує ефективне прийняття рішень та досягнення стратегічних цілей. Його роль полягає не тільки в моніторингу фінансових показників, але й в інтеграції різних функцій управління для побудови комплексного підходу до стратегічного планування. Успішне стратегічне планування підприємства потребує точних аналітичних даних, які контролінг надає через оцінку поточного стану компанії, прогнозування розвитку та визначення ключових показників ефективності. Завдяки контролінгу керівники можуть краще розуміти фінансові результати своєї діяльності, коригувати

* Науковий керівник – к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Руслан ДМИТРЕНКО

стратегії та оперативно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Зокрема, контролінг сприяє зниженню ризиків, виявленню проблемних зон та визначенню нових можливостей для розвитку. Це робить його не лише інструментом контролю, але й невід'ємною частиною процесу планування майбутнього розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи питання термінології, варто зазначити, що поняття контролінгу з'явилося в українських публікаціях завдяки перекладам іноземних видань з економіки, обліку та фінансів. Це природно призвело до різноманітних трактувань цього терміну на національному рівні, що називається «неоднозначністю перекладу». Наприклад, такі терміни, як «внутрішній контроль», «управлінський облік», «комерційна таємниця» та самостійна управлінська функція «контролінг». Досліджувались також історичні корені терміну, від його латинського походження до англійських та німецьких трактувань. Є думки, що "контролінг", маючи англійське лінгвістичне походження, спершу використовувався в рамках німецької школи ділового адміністрування і спочатку найбільше відповідав українському слову "координування". Нині, внаслідок розвитку інформаційних систем, поняття контролінгу все частіше наближається до значень "керівництво, регулювання, управління" і відображає нову управлінську концепцію, яка виникла в умовах сучасного менеджменту.

Проблеми здебільшого залишаються невирішеними. Автори економічних робіт дійшли згоди щодо неможливості відокремлення цього поняття від національних особливостей країни, що використовує контролінг як частину управлінської системи підприємства. Для ухвалення ефективних управлінських рішень необхідно систематизувати значний обсяг інформації з обліку, контролю та аналізу. Це створило передумови для появи контролінгу в міжнародній економічній практиці як процесу, що об'єднує функції обліку, контролю та аналізу для ефективного управління економічною інформацією підприємства. Водночас варто зауважити, що значення контролінгу є значно ширшим і в багатьох аспектах ще недостатньо дослідженим та сформульованим, що спричиняє розбіжності між теорією та практикою. Спеціалісти, які вивчають питання контролінгу, не мають єдиної думки щодо його функцій, зазвичай виділяючи три основні:

- управлінська;
- контрольна;
- інформаційна.

На думку автора, функції контролінгу є ширшими. Виходячи з його визначення як процесу, що об'єднує облік, контроль та аналіз для ефективного управління економічною інформацією підприємства, система включає такі функції:

1. Функція планування (бюджетування), яка є базовою для визначення основних короткострокових та довгострокових завдань діяльності підприємства. Її метою є обробка інформації для складання і координації різних планів та бюджетів, зокрема виробничих планів і планів збуту продукції.

2. Обліково-аналітична функція, що використовується для фіксації, вимірювання та оцінки господарських фактів, які виникають у процесі досягнення підприємством своїх цілей.

3. Контрольно-аналітична функція полягає у визначенні ключових підконтрольних показників, зіставленні планових і фактичних результатів, виявленні відхилень, негативних явищ та їх причин, визначенні допустимих меж відхилень, а також у розробці заходів для зменшення впливу негативних факторів і попередження їхнього впливу в майбутньому.

4. Інформаційна функція спрямована на обробку великих обсягів даних, перетворення їх на ефективну контролінгову інформацію для подальшої передачі керівництву та забезпечення інформаційної підтримки зовнішніх і внутрішніх умов функціонування підприємства.

5. Управлінська функція забезпечує координацію зусиль кожного підрозділу підприємства та адміністративного апарату з метою досягнення виробничих, фінансових та управлінських завдань, а також оптимізує інформаційні потоки між управлінськими підрозділами для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Вона є найважливішою і реалізується завдяки іншим функціям.

Функції контролінгу, їх ефективність та ступінь реалізації залежать від таких чинників, як розміри підприємства, вид діяльності, кваліфікація управлінського персоналу, фінансовий стан та рівень усвідомлення керівництвом ролі контролінгу. При визначенні функцій контролінгу важливо врахувати цілі підприємства та елементи управлінської діяльності, що сприяють їх досягненню, зокрема облік, планування, контроль і аналіз. Для забезпечення ефективності контролінгу необхідна гармонійна робота всіх складових організаційно-економічного механізму підприємства, включаючи інформаційне, матеріально-технічне, методичне та кадрове забезпечення, а також інструменти оцінки ефективності системи фінансового контролінгу й управлінських рішень.

Щоб визначити місце і роль контролінгу в системі управління підприємством, слід зазначити, що він є частиною виробничо-організаційної та фінансово-економічної структури. Контролінг здійснює координацію елементів управлінської системи, що полягає у визначенні основної мети діяльності підприємства, формулюванні ключових завдань на довгострокову перспективу, складанні кошторисів (бюджетуванні) та координації підрозділів і служб підприємства для виконання цих завдань. Важливо, щоб усі етапи управлінського процесу були логічно пов'язані між собою і формували повний управлінський цикл.

Етапи та блоки представленої схеми подані в загальних рисах, але їх можна легко деталізувати та трансформувати в більш розширену систему. У цьому випадку вона представлена як укрупнена та спрощена модель управлінського циклу з послідовністю його стадій, щоб наочно показати взаємозв'язок функцій контролінгу та підкреслити твердження про логічні зв'язки в управлінському циклі, що постійно повторюється. Система контролінгу представляє собою нове поєднання методів і принципів управління, яке дозволяє по-іншому поглянути

на проблему довгострокового функціонування підприємства в умовах ринку. У цьому контексті система фінансового контролінгу сприймається не як облікова система, а як управлінська концепція, необхідність якої обумовлена сучасними умовами ринкової економіки: жорсткою конкуренцією, великими обсягами різної інформації та наявністю численних альтернатив для вирішення проблем.

Висновок. Таким чином, можна стверджувати, що контролінг є невід'ємною підсистемою управління підприємством, основною метою якої є надання підтримки та допомоги керівництву у прийнятті рішень. Контролінг можна класифікувати як управлінську концепцію, орієнтовану на забезпечення ефективного та стійкого функціонування підприємства в сучасному економічному середовищі. Підприємства (організації) у своїй діяльності постійно відчувають вплив різноманітних факторів, що формують їх фінансово-економічний стан, серед яких виділяються: операційні, фінансові, інвестиційні, надзвичайні та інші фактори. Ці фактори визначають стан внутрішнього середовища підприємства і водночас зумовили розвиток різних видів контролінгу, таких як оперативний, стратегічний і фінансовий, які застосовуються залежно від комплексу завдань, що ставляться керівництвом перед службою контролінгу.

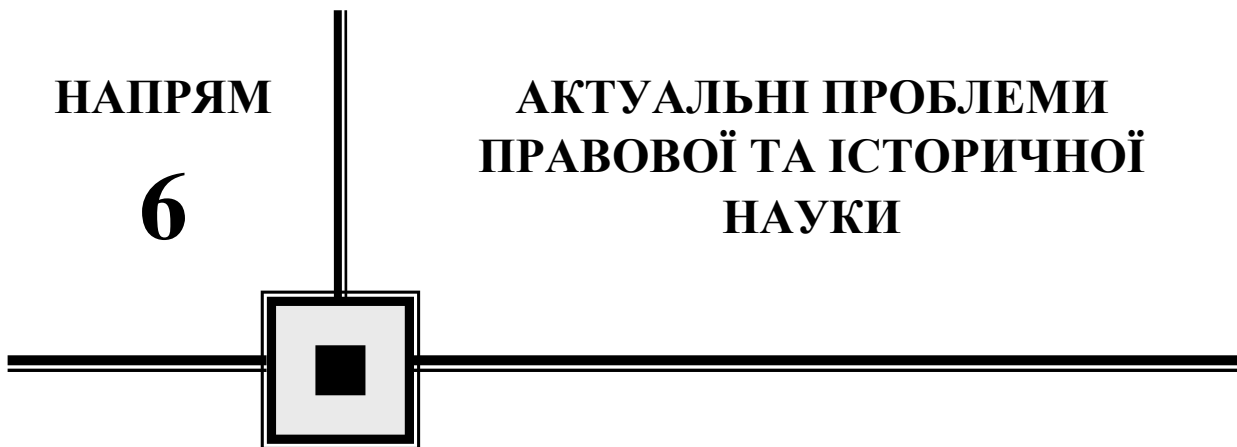
Список використаних джерел:

1. Дайле А. Практика контролінгу: Пер. з нім. / За ред. і з передмовою М.Л. Лукашевича, С.М. Тихоненкової. – М.: Фінанси і статистика, 2003. – 336 с. – Пер. вид.: Deyhle A. Controller - Praxis. – Management Service.
2. Манн Р., Маєр Е. Контролінг для початківців: пер. з нім. Ю.Г. Жукова / За ред. і з передмовою д.е.н. В.В. Івашкевича. – 2-ге вид., перероб. і доп. – М.: Фінанси і статистика, 1995. – 304 с.
3. Пушкар М.С., Пушкар Р.М. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту: Монографія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 370 с.
4. Портна О.В. Контролінг: Навчальний посібник. – Львів: «Магнолія-2006», 2007. – 190 с.
5. Петренко С.М. Контролінг: Навчальний посібник. – К.: Ніка-Центр, Ельга, 2003. – 328 с.

НАПРЯМ

6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ
НАУКИ

Анастасія ХМІЛЬ*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний
аграрний університет
Вінниця, Україна

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ
ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** В статті проаналізовані актуальні проблеми юридичної відповідальності у господарській діяльності. У цій статті розглядаються ключові аспекти юридичної відповідальності у сфері правління в рамках правового контролю за економічними відносинами.*

Потреба неправомірної поведінки в сфері управління відповідно до положень. Багато вчених наголошують на тому, що господарсько-правова відповідальність настає внаслідок вчиненого правопорушення. Юридична відповідальність, порядок та види у сфері господарювання закріплено у Господарському кодексі України та інших нормативно правових актах. Установлюється значення господарсько-правової відповідальності для здійснення зовнішньоекономічного зобов'язання належним чином.

***Abstract.** The article analyzes current problems of legal responsibility in economic activity. This article examines the key aspects of legal responsibility in the field of governance within the framework of legal control over economic relations. The need for misconduct in the field of management in accordance with the provisions. Many scientists emphasize that economic and legal responsibility arises as a result of a committed offense. Legal responsibility, order and types in the field of management are enshrined in the Economic Code of Ukraine and other normative legal acts. The value of economic and legal responsibility for the proper implementation of a foreign economic obligation is established.*

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Постановка проблеми. У сфері управління юридична відповідальність має важливе значення в рамках правового контролю за економічними відносинами.

Тим не менш, в юридичній літературі існує суперечлива позиція щодо поняття господарсько-правової відповідальності, головними причинами якої є такі:

- 1) механізм правового регулювання господарських відносин передбачає багатоаспектне функціональне призначення господарсько-правової відповідальності;
- 2) відсутність консенсусу в законодавстві та доктрині щодо встановлення правового змісту цього виду відповідальності;
- 3) Господарсько-правова відповідальність виражається в різноманітних формах, кожна з яких має свої економічні наслідки;
- 4) застосування господарсько-правової відповідальності поширюється на широке коло суб'єктів і ґрунтується на різних підставах;
- 5) відсутність чітких юридичних меж господарсько-правової відповідальності;
- 6) недостатній рівень правового забезпечення характеристики господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, особливо організаційно-господарських;

Відповідальність у господарському праві (господарсько-правова відповідальність) – це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – суспільні відносини, що виникають і функціонують у зв'язку з вчиненням господарського правопорушення. Статтею 216 Господарського кодексу України визначено принципи господарсько-правової відповідальності, що покликані захистити споживача та постраждалу сторону договірних зобов'язань [1].

Вивчивши ці принципи, можна зробити висновок, що економічна відповідальність у своїй повноті відноситься до матеріальної відповідальності. У випадках неправомірної поведінки в сфері управління застосовуються штрафні санкції економічного характеру відповідно до положень, викладених у господарському законодавстві. Багато вчених наголошують на тому, що господарсько-правова відповідальність настає внаслідок вчиненого правопорушення.

Також усі науковці мають єдиний підхід і до суб'єкта відповідальності. Законодавець визначив у Господарському кодексі України суб'єкта відповідальності, ним є учасник господарських відносин. Учасниками відносин у сфері господарювання, відповідно до статті 2 Господарського кодексу України, є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією [2].

Під господарсько-правовою відповідальністю розуміються несприятливі економічні та/або правові наслідки, яких зазнав суб'єкт господарювання внаслідок застосування санкцій, передбачених законодавством про економічні злочини. Правовими засобами господарсько-правової відповідальності є

штрафи, відшкодування збитків і господарсько-господарські санкції за невиконання або неналежне виконання зобов'язань учасниками господарських відносин [1].

Організаційно-господарські зобов'язання та адміністративно-господарські санкції, які накладаються на суб'єктів господарювання, які порушують правила здійснення господарської діяльності, мають публічно-правовий характер. Зазначені обов'язки можна вважати як фінансовими, так і юридичними у вузькому (обґрунтованому) розумінні. Крім господарсько-правової відповідальності у вузькому розумінні учасники господарських відносин несуть також цивільно-правову відповідальність за невиконання або неналежне виконання майново-господарських зобов'язань.

Особи, які порушують вимоги господарського законодавства, будуть притягнуті до господарської відповідальності згідно із законом. Форма господарсько-правових санкцій (залежно від характеру та спрямованості впливу, механізму реалізації, практичних причин застосування):

- відшкодування збитків;
- сплата неустойки;
- конфіскація як вид господарсько-правових санкцій;
- господарсько-адміністративні штрафи;
- оперативно-господарські санкції;
- планово-госпрозрахункові (оціночні) санкції;
- господарсько-організаційні санкції.

У ГК України закріплено лише чотири форми господарсько-правової відповідальності у вигляді видів господарсько-правових санкцій: відшкодування збитків, штрафних санкцій, оперативно-господарських санкцій, адміністративно-господарських санкцій.

Відшкодування збитків – це відновлення майнового стану учасника господарських правовідносин за рахунок іншого суб'єкта – правопорушника.

Неустойка – господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання [2].

Оперативно-господарські санкції – це передбачені законодавством заходи економічного впливу кредитора на господарюючого суб'єкта-боржника (правопорушника), спрямовані на попередження або зменшення втрат кредитора від порушень боржника.

Адміністративно-господарські штрафи (санкції) – це заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єктом господарювання та ліквідацію його наслідків, що застосовуються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування у передбачених законом випадках.

Господарсько-організаційні санкції – це передбачені законом заходи організаційного впливу (обмеження) на суб'єкта господарювання, що

застосовуються компетентними державними органами або за їх ініціативою судом у передбачених законом випадках.

Адміністративно-майновими санкціями є передбачені законом заходи майнового впливу на порушника, що застосовуються компетентними державними органами (щодо конфіскації – судом) у передбачених законом випадках.

Господарсько-адміністративний штраф – це грошова сума, що сплачується до державного бюджету суб'єктом господарювання – правопорушником у передбачених законом випадках.

Конфіскація – це безоплатне вилучення в доход бюджету майна (коштів) суб'єкта господарювання – правопорушника у випадках, прямо передбачених законом [2].

Звільнення від відповідальності внаслідок дії форс-мажорних обставин передбачено також Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р. Так, відповідно до ч. 4 ст. 79 зазначеної Конвенції сторона, яка не виконує свого зобов'язання, повинна повідомити іншу сторону про перешкоду і про її вплив на її здатність здійснити виконання. Якщо інша сторона не отримала це повідомлення протягом розумного строку після того, як про цю перешкоду стало чи повинно було стати відомо стороні, яка не виконує свого зобов'язання, ця остання сторона несе відповідальність за збитки, які є результатом того, що таке повідомлення не було отримане [4].

Висновок: Отже, санкції як охоронні заходи примусового характеру у сфері господарювання можна виділити як самостійну підсистему примусові заходи (санкції), що застосовуються при здійсненні порушення законодавства, що регулює відносини суб'єктів господарювання з державними органами, наприклад, з тими, що здійснюють функції державного регулювання і контролю в даній сфері.

Особи, які порушують вимоги господарського законодавства, будуть притягнуті до господарської відповідальності згідно із законом.

Також особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.09.2024);
2. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 30.09.2024);
3. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 30.09.2024);

Богдана ПИПЕНКО,*
студентка 4 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті досліджено питання здійснення господарської діяльності в умовах дії одного із спеціальних режимів господарювання – воєнного стану. Розглянуто основні обмеження такі, як використання потужностей підприємств та примусове відчуження майна, які можуть безпосередньо застосовуватися державою до суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. Вказано основні недоліки і прогалини в законодавстві України щодо застосування вищенаписаних обмежень. Також проаналізовані нещодавно прийняті такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану» та постанову Кабінету Міністрів «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», які значно впливають на здійснення господарської діяльності в таких особливих умовах.*

***Abstract.** The article examines the issue of economic activity under the conditions of one of the special economic regimes - martial law. The main restrictions are considered, such as the use of enterprise capacities and forced alienation of property, which can be directly applied by the state to economic entities in conditions of martial law. The main shortcomings and gaps in the legislation of Ukraine regarding the application of the above restrictions are indicated. Recently adopted legal acts such as the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Optimizing Certain Issues of Forced Expropriation and Expropriation of Property in the Conditions of Martial Law» and the Resolution of the Cabinet of Ministers «Some Issues of Ensuring the Conduct of Economic Activities in the Conditions of martial law», which significantly affect the implementation of economic activity in such special conditions.*

Постановка проблеми. У зв'язку з військовою агресією російської федерації в Україні введено воєнний стан із 24 лютого 2022 року. Саме тому російсько-українська війна безпосередньо стала відправною точкою змін в

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

законодавчому регулювання всіх сфер суспільства, зокрема й господарської діяльності також. Відповідно зараз зусилля держави спрямовані на досягнення основної мети українського народу – захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України.

Виклад основно матеріалу. Розпочати дослідження необхідно з'ясувавши значення поняття «господарської діяльності», адже саме це надасть змогу детально зрозуміти, яке правове регулювання держава повинна забезпечити для суб'єктів, що здійснюють вищезазначену діяльність. Тому звернімося до визначення, яке зазначає законодавець у Господарському кодексі України, що, нашу думку, є найбільш влучним. Згідно зі статтею 3 ГКУ господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [2].

Проте законодавець не обмежується лише одним визначенням і надає децю інше в Податковому кодексі. Тому відповідно до статті 14.1.36. ПКУ господарська діяльність – діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами [4].

Проаналізувавши визначення господарської діяльності, слід звернути увагу на правове регулювання даної діяльності в умовах дії одного із спеціальних режимів господарювання – воєнного стану. Відповідно, якщо господарська діяльність здійснюється в умовах спеціального режиму, то така діяльність передбачає правове регулювання на основі загального законодавства із врахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством. І саме встановлення спеціального режиму господарювання надає можливість досягти ефективності реалізації норм права на тих територіях або галузях економіки, де загальних норм права для цього недостатньо [7, с. 9].

Таким чином, згідно зі ст. 417 ГКУ у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану [2].

Тому відповідно до ст.1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та

прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [8].

Згідно з Законом «Про правовий режим воєнного стану» також може примусово вилучатись або відчужуватись майно у юридичних осіб і фізичних осіб для потреби оборони. Відповідно існує окремий Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану», який досить спірно регулює відносини щодо застосування вищезазначеного обмеження.

Проте, перед початком аналізу даного Закону, крайне необхідно зазначити різницю між термінами примусове відчуження майна та примусове вилучення майна. Відповідно примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, та яке переходить у власність держави для використання в умовах воєнного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості, в той час вилучення майна – позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [4].

Таким чином, майно бізнесу може бути передане у державну власність під час дії режиму воєнного стану лише у межах процедури примусового відчуження майна та за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

Щодо основних недоліків вищезазначеного Закону, то найперше слід виокремити процедуру здійснення відчуження майна. Зокрема на виконання вимог вищезазначеного Закону постановою Кабінету Міністрів України був затверджений «Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану», а також єдиний зразок акта про примусове відчуження або вилучення майна.

Згідно зі статтею 7 даного Закону при примусовому відчуженні або вилученні складається лише акт єдиного зразка, який повинен бути підписаний власником майна, що відчужується, або його законним представником, з одного боку, і військовим командуванням та органом, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення, і скріплюється печатками військового командування та/або зазначених органів.

Також, розглядаючи даний Закон, постають питання щодо оцінки майна, яке відчужується. Відповідно до акту обов'язково додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату оцінки. В ідеалі це має бути офіційний висновок суб'єкта оціночної діяльності.

Незважаючи на це, Закон допускає можливість проведення оцінки без залучення професійного оцінювача і навіть без погодження з власником вартості майна (у разі відмови останнього).

Незважаючи на існування недоліків у проаналізованих Законах, які безумовно негативно впливають на здійснення господарської діяльності, Уряд намагається покращити вищезгадану ситуацію шляхом створення сприятливих умов для ведення бізнесу в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. До таких заходів, які позитивно впливають на здійснення господарської діяльності, відноситься дерегуляція, яка передбачає скасування певних регуляторних та інших обмежень [4, с. 66]. Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» Уряд своєю постановою від 18 березня 2022 року «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» врегулював цілий ряд важливих питань, які безпосередньо полегшують ведення бізнесу, а саме:

1) «на час воєнного стану здійснювати господарську діяльність можна без отримання дозволів, інших документів дозвільного характеру, ліцензій, на підставі декларації про провадження господарської діяльності, яку суб'єкти господарювання подають до Мінекономіки, а суб'єкти господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до МВС;

2) суб'єкту господарювання надано право за вибором подання декларації незалежно від задекларованого (зареєстрованого) місцезнаходження (місця проживання), місця здійснення господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта: в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу Дія (Дія) або у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою;

3) суб'єкти господарювання, які на підставі декларації набули право на здійснення господарської діяльності, у випадку відсутності відповідних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії та/або інші результати надання публічних послуг), невідкладно, але не пізніше одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності;

4) на час воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з врахуванням часу, що минув до їх зупинення;

5) строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану» [1].

Більш того, необхідно відмітити, що вищезгадана Постанова передбачає суттєву дерегуляцію господарської діяльності, зокрема, замість близько 600 різних видів ліцензій та дозволів, чинними залишаються лише близько 50. На

нашу думку, саме це є основним шляхом, який пришвидшить розвиток господарської діяльності та економіки залом в таких особливих умовах.

Висновок. Таким чином, здійснений аналіз чинного законодавства України показав, що нормативно-правова база щодо регулювання господарської діяльності в умовах воєнного стану має багато суперечностей, які стали основною причиною не змоги держави протистояти викликам сьогодення. Найбільшою проблемою вищезгаданих Законів є відсутність деталізованої процедури, яка б відповідала основним принципам права, щодо застосування таких обмеження, як використання потужностей підприємств та відчуження майна в юридичних та фізичних осіб. Тому якомога швидше пріоритетним завданням держави має стати усунення даних прогалин, адже в умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного та безперервного функціонування діяльності суб'єктів господарювання. Проте незважаючи на такі надважкі умови, держава робить повільні, але впевнені кроки на зустріч бізнесу, вибравши шлях дерегуляції, чим значно покращує становище суб'єктів здійснення господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 05.10.2024)
4. Господарське право України : підручник / за ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана. Х. : Право, 2020. 382 с.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 05.10.2024).
6. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій. К. : Атіка, 2021. 624 с.
7. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#n58> (дата звернення: 05.10.2024).
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану: Закон України від 06.09.2022 р. № 2561-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2561-IX#Text> (дата звернення: 05.10.2024).

Ольга ПЕТРІВСЬКА*,
здобувач вищої освіти 2 курсу
другого (магістерського) рівня,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОЧИНСТВІ ТА ПРАВОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

***Анотація.** Стаття досліджує роль та перспективи використання штучного інтелекту (ШІ) у правовій сфері, аналізуючи його вплив на правозастосування, судочинство та юридичну практику. Основна увага приділяється можливостям автоматизації правових процесів, таких як обробка великих обсягів інформації, прогнозування судових рішень, правовий аналіз та складання юридичних документів. Розглядаються також етичні та правові виклики, пов'язані із застосуванням ШІ, зокрема питання відповідальності за помилки, забезпечення справедливості та дотримання прав людини. Можна припустити, що інтеграція ШІ може значно підвищити ефективність правових процесів, проте потребує чітких правових рамок і регулювання.*

***Abstract.** The article examines the role and prospects of the use of artificial intelligence (AI) in the legal sphere, analyzing its impact on law enforcement, the judiciary and legal practice. The main focus is on the possibilities of automating legal processes, such as processing large volumes of information, predicting court decisions, legal analysis and drafting legal documents. Ethical and legal challenges related to the use of AI are also considered, in particular issues of responsibility for mistakes, ensuring justice and respecting human rights. It can be assumed that the integration of AI can significantly increase the efficiency of legal processes, but requires a clear legal framework and regulation.*

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект стає все більш впливовим інструментом у багатьох сферах життя, у тому числі в правосудді. Його застосування в судочинстві стає все більш поширеним, викликаючи як позитивні, так і негативні наслідки. Суди все частіше використовують його для прийняття рішень, що породжує як позитивні, так і негативні наслідки.

Штучний інтелект вносить революцію у правову сферу, дозволяючи автоматизувати багато рутинних процесів та підвищити ефективність правосуддя. Однак разом із цим виникає низка важливих проблем, які потребують вирішення.

* Науковий керівник: к.пед.н., доц кафедри права Маньгора В.В.

Я вважаю, що головною проблемою в даній статті є те що робота та висновки штучного інтелекту можуть вплинути на головний принцип правосуддя – принцип справедливості.

Другою проблемою, розглянутою в статті, є брак прозорості та відповідальності в системах ШІ, що застосовуються в судочинстві. Багато алгоритмів машинного навчання працюють як «чорні скриньки», тобто складно зрозуміти, як саме вони ухвалюють рішення та які фактори беруть до уваги.

Однією з найновіших тенденцій у сфері судочинства є впровадження штучного інтелекту для автоматизації судових процесів. Це передбачає застосування сучасних технологій штучного інтелекту, як-от машинного навчання, обробки природної мови та автоматизованого прийняття рішень, для автоматизації окремих стадій судових проваджень.

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р, штучний інтелект – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань; галузь штучного інтелекту – напрям діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, упровадження та використання технологій штучного інтелекту [1].

Одним з ключових напрямків застосування штучного інтелекту є автоматизований аналіз величезних масивів юридичної інформації, включаючи судові рішення, закони та прецеденти. Системи ШІ здатні виявляти закономірності в цих даних, що значно прискорює пошук необхідної інформації та допомагає у прийнятті обґрунтованих рішень.

Ефективне використання штучного інтелекту в судових процесах передбачає злагоджену взаємодію між людиною та машиною. Системи ШІ можуть надавати суддям цінну інформацію, але остаточне рішення завжди приймається за участю людського фактора.

Впровадження штучного інтелекту в судові процеси відкриває нові можливості для підвищення ефективності та якості правосуддя. Швидкість розгляду справ, зменшення кількості помилок та більш об'єктивний підхід до вирішення спорів – це лише деякі з потенційних переваг. Однак, як і будь-яка інновація, автоматизація судових процесів має свої нюанси та вимагає уважного вивчення.

Одним із яскравих прикладів застосування штучного інтелекту в правовій сфері є використання систем розпізнавання мови та генерації тексту для автоматизації процесу створення судових рішень.

Хоча автоматизація судових рішень за допомогою ШІ має багато переваг, вона також супроводжується певними ризиками. Системи штучного інтелекту можуть бути обмежені якістю та обсягом навчальних даних, що може

призводити до упереджених або неправильних рішень. Крім того, використання неадекватних моделей або алгоритмів може спотворити результати і призвести до систематичних помилок.

Використання штучного інтелекту в судочинстві породжує ряд етичних питань, які потребують уваги та обговорення. Одним з найважливіших аспектів є прозорість та відповідальність алгоритмів ШІ. Судові системи повинні забезпечити можливість розуміти, які критерії та фактори використовуються приймаючою системою ШІ для прийняття судових рішень. Крім того, необхідно гарантувати, що впровадження ШІ не призводить до дискримінації, нерівності або порушення прав людини. Важливо встановити етичні стандарти та норми, які регулюють використання ШІ в судочинстві [2].

Якість рішень, прийнятих за допомогою ШІ, безпосередньо залежить від якості даних, на яких вони базуються. Найменші помилки у вихідних даних можуть мати катастрофічні наслідки, призводячи до несправедливих вироків. Тому якість даних, що використовуються для навчання алгоритмів ШІ, безпосередньо впливає на якість результатів, тому контроль якості є надзвичайно важливим.

Штучний інтелект повинен доповнювати, а не замінювати людський фактор у судочинстві. Незважаючи на допомогу штучного інтелекту, саме суддя, як кваліфікований фахівець, має приймати остаточне рішення, всебічно оцінивши всі нюанси справи. Людський фактор, такий як професійний розсуд та моральні погляди, має залишатися важливою складовою судочинства. ШІ повинен служити як інструмент, який допомагає суддям здійснювати свої обов'язки більш ефективно і об'єктивно, а не замінити їх повністю [3].

Цікаво, що подібні рівні задоволеності демонструють і онлайн-сервіси з оформлення заповітів та розлучень, які стартували у Великій Британії в тому ж році. Це свідчить про загальну тенденцію зростання задоволеності користувачів онлайн-сервісами у сфері правових послуг. Згідно зі статистикою, тепер 63% всіх заяв на розлучення британці подають по Інтернету.

Канада представила повністю віртуальний трибунал з цивільних спорів, який працює в Британській Колумбії з червня 2017 року і розглядає позови за сумами менше 5 тис. доларів США. Інтерфейс он-лайн-суду зроблений з розрахунком на сприйняття 12-річного підлітка і оптимізований для смартфонів. Сам процес подачі та розгляду позову поділяється на кілька етапів. Користувачеві спочатку пропонують через спеціальний опитувальник "діагностувати" проблему, потім дають можливість врегулювати її в досудовому порядку, а вже потім позов надходить на розгляд членів трибуналу, які завдяки такій процедурі розглядають тільки 6 % усіх позовів [4].

Крім того, важливим аспектом є питання етики та відповідальності. Впровадження штучного інтелекту в судочинство вимагає ретельного дотримання етичних норм, забезпечення максимальної прозорості процесів та створення ефективних механізмів контролю за прийняттям рішень. Це дозволить уникнути потенційних ризиків, пов'язаних з використанням ШІ, та забезпечити справедливість і об'єктивність судових процесів. Відповідальність за остаточні

рішення має лежати на суддях, які повинні враховувати юридичні норми, моральні цінності та контекст кожної конкретної справи [4].

ШІ відкриває нові можливості для автоматизації рутинних процесів у судових справах, зокрема збору, аналізу та оцінки доказів. Це дозволяє суттєво підвищити ефективність роботи судів та інших учасників судового процесу.

Системи ШІ можуть використовуватися для автоматичного аналізу текстових документів, таких як свідчення, доповіді експертів, письмові заключення тощо. Застосування методів обробки природної мови дозволяє системам автоматично виділяти ключові факти, розрізняти типи документів та виявляти зв'язки між ними [5].

Наприклад, за допомогою штучного інтелекту можна створювати наочні схеми, які показують, як взаємопов'язані різні докази у справі.

Штучний інтелект може стати потужним інструментом для створення експертних систем, які надаватимуть юристам і суддям цінні рекомендації під час прийняття рішень. Ці системи використовують величезну базу даних судових рішень, законів та прецедентів для надання рекомендацій, які відповідають юридичним нормам та також аналізують великі масиви юридичної інформації, щоб забезпечити точні та обґрунтовані висновки.

Висновок. Впровадження штучного інтелекту (ШІ) в правову сферу має потенціал значно підвищити ефективність та швидкість правозастосовної діяльності, автоматизуючи рутинні завдання, оптимізуючи роботу юристів та судів, а також сприяючи доступу до правосуддя.

ШІ здатен полегшити аналіз великих обсягів даних, покращити прогнозування судових рішень і навіть допомогти в складанні юридичних документів. Однак, поряд із цими перевагами існують серйозні виклики, які потребують уваги.

Отже, для ефективного і безпечного використання ШІ у правовій сфері необхідно розробити чіткі правові рамки, які б забезпечували баланс між інноваціями та захистом основних принципів права. Правове регулювання ШІ повинно гарантувати відповідальність за його рішення, знижувати ризики упередженості та захищати права всіх учасників правових відносин.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 02.12.2020 № 1556-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-2020-%D1%80> (дата звернення: 02.10.2024)

2. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 76(2). Ч. 2. 2023. С. 299–304.

3. Белова М.В., Белов Д.М. Імплементация штучного інтелекту в досудове розслідування кримінальних справ: міжнародний досвід. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 2. 2023. С. 448–454.

Ольга ПЕТРІВСЬКА*,
здобувач вищої освіти 2 курсу
другого (магістерського) рівня,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний
аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГАЛУЗЕВИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню проблематики і змісту такого поняття як презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини. Особливу увагу приділено основним аспектам презумпції невинуватості. Презумпція невинуватості є фундаментальним правовим гарантом, що сприяє захисту від свавільного переслідування і забезпечує справедливість кримінального процесу.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of the problems and content of such a concept as the presumption of innocence and ensuring the proof of guilt. Special attention is paid to the main aspects of the presumption of innocence. The presumption of innocence is a fundamental legal guarantee that helps protect against arbitrary prosecution and ensures the fairness of the criminal process.*

Виклад основного матеріалу. Основна проблема, що порушується в контексті презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, полягає у необхідності збереження балансу між захистом прав особи, яку обвинувачують, та ефективністю кримінального правосуддя.

З одного боку, презумпція невинуватості є основоположним принципом правової держави, який захищає людей від несправедливого обвинувачення та свавільного засудження. Цей принцип вимагає, щоб обвинувачення довело вину особи беззаперечними доказами, а всі сумніви тлумачилися на користь обвинуваченого. Однак це може створювати труднощі в процесі притягнення винних осіб до відповідальності, а саме у випадках, коли докази є недостатньо переконливими або їх важко зібрати.

З іншого боку, проблема виникає, коли презумпція невинуватості не дотримується на практиці. Існують випадки, коли суспільство чи правоохоронні органи автоматично вважають особу винною на підставі підозри або звинувачення, навіть до рішення суду. Така ситуація порушує права підозрюваного і суперечить основним правам на справедливий судовий розгляд.

Також проблемним є питання забезпечення доведеності вини, коли докази можуть бути суб'єктивно інтерпретовані або недосконалі. Часом сторона

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права Маньгора Т.В.

обвинувачення може тиснути на суд або суспільну думку, що створює ризик судової помилки. Важливим є забезпечення об'єктивності і всебічного розгляду справи, щоб уникнути засудження невинуватих осіб.

Таким чином, основна проблема полягає в забезпеченні ефективної системи кримінального правосуддя, яка гарантує дотримання презумпції невинуватості, захищає права обвинувачених та одночасно забезпечує доведеність вини на основі беззаперечних доказів.

З'ясування сутності даної засади вимагає аналізу відповідної нормативно-правової регламентації та точок зору науковців. Так, у частині першій статті 11 Загальної декларації прав людини зазначається, що кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту [1].

Відповідно до частини другої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [2].

Згідно частини другої статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права кожен обвинувачений в кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом [3].

Презумпція невинуватості це один з основоположних принципів кримінального провадження, закріпленим як в міжнародному, так і в національному праві. Вона гарантує, що особа вважається невинуватою доти, доки її вина не буде доведена у законному порядку і підтверджена вироком суду, що набрав законної сили. Це положення є важливою частиною галузевих засад кримінального провадження.

Щодо ключових аспектів презумпції невинуватості, то потрібно зазначити:

- **Захист прав особи:** Презумпція невинуватості спрямована на захист прав обвинуваченого, щоб уникнути можливих зловживань з боку правоохоронних органів та судових установ. Жодна особа не може бути піддана покаранню без належного розгляду справи.

- **Обов'язок доказування:** Доказування вини лежить на стороні обвинувачення. Це означає, що держава повинна довести факт вчинення злочину, а не обвинувачений повинен доводити свою невинуватість.

- **Сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого:** Якщо після проведення судового розгляду залишаються обґрунтовані сумніви щодо вини обвинуваченого, вони повинні бути вирішені на його користь.

- **Заборона публічного звинувачення до вироку суду:** Особу не можна називати винною у вчиненні злочину до ухвалення відповідного судового рішення.

Принцип презумпції невинуватості також знайшов своє відображення в Конституції України, зокрема стаття 62 передбачає, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено

обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість і вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [4, с. 141].

Разом з тим, презумпція невинуватості закріплена і у положеннях п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), в якому йдеться про те, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [5].

Висновок. Презумпція невинуватості є ключовим принципом правової системи, що забезпечує захист прав людини, справедливість і об'єктивність кримінального процесу. Вона гарантує, що жодна особа не може бути визнана винною у вчиненні злочину без належного судового розгляду та беззаперечного доведення вини. Цей принцип є невід'ємною частиною демократичного суспільства, де права і свободи людини стоять на першому місці.

Забезпечення доведеності вини є важливим процесуальним обов'язком сторони обвинувачення, яка повинна представити достатню кількість доказів, що не залишають сумнівів у винуватості підозрюваного або обвинуваченого. Справедливість судового розгляду залежить від повного, об'єктивного і неупередженого аналізу всіх доказів.

Також потрібно зазначити, що дотримання принципу презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини сприяє справедливому правосуддю, запобігає судовим помилкам і забезпечує правову захищеність кожної особи. Це не лише основа правової системи, а й гарантія збереження демократичних принципів і верховенства права в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : Декларація; ООН від 10.12.1948 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 30.09.2024)
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 30.09.2024)
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт; ООН від 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043 (дата звернення: 30.09.2024)
4. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.09.2024).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 30.09.2024)

Ольга МАР'ЯНКО*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті досліджено актуальні напрями використання цифрової криміналістики в умовах воєнного стану. Розглянуто сучасні методи та техніки цифрової криміналістики, зокрема у контексті збору, аналізу та використання цифрових доказів у воєнний час. Проаналізовано роль цифрової криміналістики у військових та цивільних розслідуваннях, а також її значення для захисту національної безпеки та правопорядку. Особливу увагу приділено нормативно-правовим аспектам застосування цифрових методів під час проведення розслідувань, а також окреслено перспективи розвитку цієї галузі в Україні в умовах воєнного конфлікту.*

***Abstract.** The article examines current trends in the use of digital forensics under martial law. Modern methods and techniques of digital forensics are considered, in particular in the context of the collection, analysis and use of digital evidence in wartime. The role of digital forensics in military and civilian investigations is analyzed, as well as its importance for the protection of national security and law and order. Special attention is paid to the regulatory and legal aspects of the use of digital methods during investigations, and the prospects for the development of this industry in Ukraine in the conditions of a military conflict are also outlined.*

Вступ. Сучасні цифрові технології та пристрої значною мірою змінюють способи вчинення кримінальних правопорушень у різних сферах життя. Практично кожна людина користується кількома цифровими пристроями щодня, залишаючи цифрові сліди своєї діяльності. Ці сліди все частіше стають важливими доказами в процесі розслідування злочинів. Таким чином, правоохоронні органи стикаються з необхідністю не лише виявляти та досліджувати цифрові докази, а й застосовувати нові методи для їх фіксації та аналізу. Попит на ефективні інструменти для роботи з цифровими доказами постійно зростає, що робить цифрову криміналістику одним із найактуальніших напрямів криміналістичної науки.

В Україні недостатньо уваги приділяється ролі цифрової криміналістики в національній моделі криміналістичної науки. Здебільшого увага науковців зосереджується на проблемах судової експертизи комп'ютерної техніки та

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, викладач кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

методах розслідування кіберзлочинів. Визнання цифрової криміналістики окремою галуззю судових наук є важливим кроком для повноцінної інтеграції цього напрямку в українську криміналістичну практику.

Метою даної роботи є дослідження сучасних методів цифрової криміналістики, які використовуються при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві інформаційні технології дедалі більше інтегруються у різні аспекти життя. Вони стали важливою складовою людської діяльності, яка визначає шляхи розвитку економіки, політики, національної безпеки та обороноздатності держав. Зі зростанням рівня цифровізації та розвитку суспільства з'являється необхідність модернізації діяльності судових та правоохоронних органів, особливо в контексті переходу до цифрової реальності.

Швидке поширення цифрових технологій та комунікацій підвищує ризики кібербезпеки, роблячи суспільство вразливішим до кіберзагроз. Це призводить до появи нових форм сучасної злочинності, таких як інформаційне шахрайство, кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, порушення авторських прав, шахрайство, незаконні операції з платіжними картками та ухилення від сплати податків, а також виготовлення і розповсюдження порнографічних матеріалів [2, с. 201]. У такій ситуації цифрова інформація стає невід'ємною частиною діяльності як кримінальної юстиції, так і злочинців, що безпосередньо впливає на розвиток суспільства і визначає завдання криміналістики.

Сьогодні, в умовах війни, особлива увага приділяється ефективності розслідування злочинів, зокрема кіберзлочинів та воєнних злочинів, із використанням цифрових технологій. У цьому контексті з'являється нова галузь – цифрова криміналістика. Для позначення цього напрямку використовуються також інші терміни: електронна криміналістика, комп'ютерна криміналістика, криміналістика в комп'ютерних системах [3, с. 35–36].

У науковій літературі існують різні погляди щодо визначення цифрової криміналістики та її місця в криміналістичній науці. Наприклад, А. Колодіна і Т. Федорова вказують, що цифрова криміналістика є прикладною наукою, яка займається розкриттям злочинів, пов'язаних з комп'ютерною інформацією, дослідженням цифрових доказів і методів їхнього пошуку та фіксації [4, с. 177]. Інші дослідники підкреслюють, що цифрова криміналістика – це судова наука, яка виникла у 1970–1980-х рр. і вивчає відновлення та аналіз даних, пов'язаних із кіберзлочинністю, що містяться на цифрових пристроях [5, с. 290]. Деякі науковці вважають, що цифрова криміналістика охоплює процес збору, збереження, аналізу та представлення електронних доказів для отримання інформації, необхідної для оперативно-розшукових заходів та кримінального переслідування у справах, пов'язаних з кіберзлочинами [6, с. 278].

Деякі провідні науковці намагаються визначити місце цифрової криміналістики в загальноновизнаній системі криміналістичної науки України. Так, М. Думчиков розглядає можливість створення нового розділу в традиційній

криміналістиці, визнання цифрової криміналістики як окремої науки, формування нової теорії в загальній криміналістичній науці або модернізацію вже існуючих учень (наприклад, про сліди чи організацію розслідування), де у криміналістичній техніці може з'явитися підрозділ «кібертрасологія» [7, с. 105].

В. Шепітько і М. Шепітько зазначають, що цифрову криміналістику можна вважати стратегічним напрямом розвитку криміналістичної науки і правоохоронної практики. Розвиток цифрової криміналістики, на їхню думку, відбувається за трьома ключовими напрямками: формування окремої наукової галузі в криміналістиці; застосування спеціальних знань у роботі з цифровими доказами; проведення судових експертиз, переважно комп'ютерно-технічних [8, с. 21].

У спеціалізованих джерелах наголошується на необхідності вивчення цифрових доказів (інформації), створеної з використанням сучасних інформаційних технологій. У зарубіжних країнах широко вживається термін *digital evidences* (цифрові докази), під яким розуміються будь-які збережені або передані за допомогою комп'ютерної техніки дані. Цифрові докази – це фактичні дані в цифровій формі, зафіксовані на будь-якому носії. Поряд з терміном «цифрові докази» також використовуються терміни: «електронні докази», «електронні сліди», «електронні документи», «цифрові джерела інформації» тощо.

Цифрові докази вимагають сучасних підходів до їх збору, зберігання, використання і дослідження в кримінальних провадженнях. Проаналізувавши наукові визначення терміна «цифрова криміналістика», можна зазначити, що воно потребує подальшої конкретизації, однак загальне уявлення про нього можна скласти вже сьогодні. Загалом цифрова криміналістика ґрунтується на загальних принципах, одним з яких є принцип обміну, розроблений Е. Локаром: коли об'єкти і поверхні вступають в контакт, відбувається взаємне перенесення матеріалів.

Основою цифрової криміналістики є її технічна складова, тобто засоби та методи техніко-криміналістичного дослідження цифрових доказів. Ця галузь володіє різноманітними інструментами, як комерційними, так і з відкритим кодом. Вона має власний міжнародний стандарт, опублікований у 2012 р. Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) та Міжнародною електротехнічною комісією (IEC). Цей стандарт стосується поводження з цифровими доказами (ISO/IEC 27037 Інформаційні технології – Методи безпеки – Керівництво з ідентифікації, збирання, одержання і збереження свідчень у цифровій формі).

Він передбачає чотири основні етапи роботи з цифровими доказами:

1. Ідентифікація – включає пошук, розпізнавання та документування відповідних доказів.

2. Збирання – передбачає отримання необхідних електронних даних з різних джерел, таких як комп'ютери, сервери, мобільні пристрої та інші цифрові носії, використовуючи спеціальні інструменти, що гарантують збереження цілісності й автентичності даних.

3. Отримання – цифрові докази повинні бути отримані без порушення їх цілісності, для цього створюється неспотворений образ вмісту пристрою з використанням блокувальників запису.

4. Збереження – забезпечує захист електронних доказів від будь-яких змін або модифікацій.

Нині цифрові криміналістичні інструменти набувають все більшої актуальності для розслідування воєнних злочинів і сприяють невідворотності покарання злочинців. В Україні для ідентифікації злочинців і загиблих використовується програма Clearview AI.

Інші джерела виокремлюють такі напрями сучасної цифрової криміналістики: 1) аналіз застосунків (месенджерів та інших програм для смартфонів, які використовуються для обміну інформацією); 2) дослідження хмарних сховищ; 3) аналіз мобільних пристроїв (телефонів); 4) дослідження інтернету речей (IoT); 5) аналіз нових пристроїв та застосунків (наприклад, Alexa від Amazon, Google Assistant, Siri від Apple); 6) дослідження мереж; 7) цифровий аналіз поведінки окремих осіб, груп людей та їхніх взаємозв'язків; 8) аналіз застосунків, що не призначені для загального використання; 9) мережеві дослідження; 10) цифровий аналіз поведінки осіб, груп людей та їхніх стосунків і зв'язків; 11) аналіз застосунків, не призначених для телефонів (аналіз баз даних, Spotlight, America Online Instant Messaging, антикриміналістичних засобів, видалених і фрагментованих файлів, зображень, флеш-пам'яті, криптовалют); 12) цифрова криміналістична розвідка та розвідка на основі відкритих джерел.

Залежно від об'єкта, інструменти та методи цифрової криміналістики поділяються на кілька категорій, включаючи аналіз файлової системи, операційної системи, оперативної пам'яті, електронної пошти, вебдослідження, мережеві дослідження та мультимедійні дослідження (наприклад, аналіз месенджерів і знімних носіїв).

Хоча цифрова криміналістика стрімко розвивається і допомагає боротися з кіберзлочинністю, вона має певні обмеження, серед яких: слідчі повинні мати високий рівень комп'ютерних навичок; навіть після прийняття цифрових доказів у суді потрібно довести їхню цілісність; необхідно надавати надійні та переконливі докази; створення та зберігання електронних записів є дорогавартісним; брак технічних знань у слідчого може перешкодити досягненню бажаного результату; використання інструментів, що не відповідають стандартам, може призвести до відхилення доказів судом.

Цифрову криміналістику часто застосовують для розслідування кіберзлочинів, таких як хакерські атаки, викрадення особистих даних та шахрайство. Для ідентифікації злочинця та побудови справи проти нього можуть використовуватися цифрові докази, зокрема електронні листи, чати та мережеві журнали. Важливо відзначити, що цифрова криміналістика набуває все більшого застосування у різних контекстах, зокрема у:

1) корпоративних розслідуваннях: компанії можуть використовувати цифрову криміналістику для дослідження порушень внутрішньої безпеки або неправомірної поведінки співробітників;

2) цивільних судових процесах: у цивільних справах цифрова криміналістика може бути використана для збору доказів на підтримку або спростування позовів;

3) реагуванні на інцидент: під час порушення безпеки або кібератаки цифрова криміналістика допомагає розслідувати інцидент та виявити джерело атаки;

4) забезпеченні відповідності нормативним вимогам: багато галузей, такі як охорона здоров'я та фінанси, підпадають під дію нормативних вимог.

Слід підкреслити, що цифрову криміналістику не слід плутати з використанням цифрових технологій у криміналістиці, з методами розслідування правопорушень, пов'язаних із комп'ютерною інформацією, або відносити її до окремої частини вітчизняної криміналістики як прикладної юридичної науки та навчальної дисципліни.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що цифрова криміналістика є однією з найсучасніших галузей криміналістики, яка відіграє ключову роль у розслідуванні злочинів, пов'язаних із комп'ютерною інформацією та цифровими доказами. Її розвиток має критичне значення для ефективного розслідування кіберзлочинів та інших цифрових інцидентів. У сучасних умовах важливо приділити увагу підготовці фахівців у цій галузі, особливо слідчих, прокурорів та експертів, з акцентом на криміналістичну дидактику. Важливо також забезпечити інтеграцію цифрової криміналістики з іншими сферами права і криміналістики, що сприятиме підвищенню загальної ефективності правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Матюшкова Т. П. Електронна (цифрова) інформація: сучасний стан і перспективи розвитку криміналістики. Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 жовт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 248–250.

2. Тютченко С. М., Братішко Н. А. Правове забезпечення кіберзахисту в Україні. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 11 бер. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 201–202.

3. Шевчук В. М. Цифрова криміналістика: воєнні виклики сьогодення та нові завдання в сучасних умовах. Правові виклики сучасності : матеріали всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 груд. 2022 р.). Харків : Державний біотехнологічний університет, 2022. С. 35–39.

4. Колодіна А. С., Федорова Т. С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. Вип. 1. С. 176–180.

Ірина КУЧЕРУК*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОРУПЦІЙНА СИСТЕМА У ВЛК ТА КОМПЛЕКСНІ ЗМІНИ ДЛЯ ЗРУЧНОСТІ ТА УНИКНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

***Анотація.** У статті досліджено сутність корупції у військово-лікарських комісіях та умови запобігання неправомірних дій. Ця форма корупції полягає в підкупі чи використанні впливу для отримання медичних висновків, які дозволять уникнути призову на військову службу або отримати несправедливі переваги. Існують варіанти корупції в ВЛК, такі як фальсифікація медичних документів та хабарництво. Це може призвести до серйозних наслідків для військової дисципліни та готовності країни до оборони. Боротьба з цією проблемою передбачає впровадження ефективних контрольних заходів та покарання осіб, замішаних у корупції в ВЛК.*

***Abstract.** The article examines the essence of corruption in military medical commissions and the conditions for preventing illegal actions. This form of corruption consists of bribery or the use of influence to obtain medical reports that will allow one to avoid conscription or obtain unfair advantages. There are variants of corruption in the VLK, such as falsification of medical documents and bribery. This could lead to serious consequences for military discipline and the country's defense readiness. The fight against this problem involves the implementation of effective control measures and the punishment of persons involved in corruption in the VLK.*

Вступ. Корупція в сфері військової медицини вважається однією зі страшних та химерних проблем в армійському секторі. Мета статті - розглянути конкретні приклади корупційних схем у військовій медицині, які раніше можливо були лише чутками та міфами.

У військовому секторі, де безпека та добробут нації залежать від військовослужбовців, важливо мати високу якість медичного обслуговування. Однак проблема корупції в сфері військово-лікарської комісії виходить на передній план, ставши серйозною загрозою для здоров'я військовослужбовців та загального функціонування військового апарату. Проаналізуємо основні проблеми, які супроводжують корупцію в цій сфері, а також вкажемо на можливі шляхи її подолання.

Виклад основного матеріалу. Військово-лікарські комісії є важливим елементом військової системи кожної країни. Їх завданням є визначення

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права Маньгора Т.В.

придатності громадян до військової служби. Проте, корупція в таких комісіях може призвести до серйозних наслідків.

Президент доручив перевірити усі рішення ВЛК щодо непридатності до військової служби, які були та можуть бути пов'язані з корупційними порушеннями. Однак варто також встановити висновки щодо придатності. Таку думку в ексклюзивному інтерв'ю ТСН.ua висловив адвокат Ростислав Кравець.

Глава держави повідомив про хабарі, які отримували корумповані працівники військово-лікарських комісій (ВЛК), щоб винести сфальшовані рішення стосовно військовозобов'язаних українців.

Про це говорилося у традиційному вечірньому зверненні минулого року, коли він розповідав про засідання РНБО, головною темою якого стали підсумки перевірки всієї системи ВЛК в Україні.

Президент доручив перевірити усі рішення ВЛК, починаючи від двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року, щодо інвалідності та непридатності до військової служби, які були та можуть бути пов'язані з корупційними порушеннями. Таким чином хочуть виявити тих, хто незаконно виїхав з України [1].

Служба безпеки та ДБР зібрали доказову базу на голову військово-лікарської комісії одного з районів Київщини, яка причетна до корупції під час мобілізації. Про це йдеться на сайті СБУ.

За хабарі зловмисники пропонували потенційним призовникам свою «допомогу» в ухиленні від військової служби на підставі фіктивних медичних документів.

У спецслужбі розповіли, що керівниця медкомісії особисто підписувала довідки про непридатність до призову за станом здоров'я без фактичного проходження медогляду військовозобов'язаними. Опісля на підставі лікарських документів посадовці військкомату «списували» ухилинтів з військового обліку.

Зловмисниця отримала підозру за ч. 3 ст. 332 (незаконне переправлення осіб через державний кордон України, вчинені організованою групою) та ч. 2 ст. 366 (службове підроблення) Кримінального кодексу України. Перед цим за 332 статтею було кваліфіковано також злочинні дії начальника відділення військкомату і ще двох спільників.

Зловмисникам загрожує до дев'яти років позбавлення волі з конфіскацією майна [2].

Варто зазначити, що державне бюро розслідувань (ДБР) проводить слідчі дії у військкоматах і військово-лікарських комісіях низки областей України для виявлення фактів корупції, відкрито кримінальні провадження, про такі дії інформують у ДБР.

За інформацією ДБР встановлено осіб, щодо яких є сумніви в законності отримання ними постанов ВЛК про непридатність до військової служби. При обшуках здійснювались такі дії, як: «Вилучення медичної документації, яка може підтвердити факти ухвалення протиправних рішень про непридатність до військової служби, особові справи тощо».

За даними слідства, за неправомірну вигоду службовці допомагали громадянам оформляти інвалідність або визнавали їх тимчасово непридатними до служби, це давало змогу відтермінувати або уникнути призову на військову службу [3].

Варто зауважити, що корупція в цій галузі може мати серйозні наслідки, такі як:

- *Зниження бойової готовності*: некваліфіковані військовослужбовці можуть негативно впливати на ефективність армії та загрожувати національній безпеці;

- *Погіршення здоров'я військовослужбовців*: хабарництво може призводити до призначення осіб, які не відповідають медичним стандартам, що загрожує їхньому здоров'ю та безпеці під час служби;

- *Втрата довіри суспільства*: корупція у військовій медицині підриває довіру суспільства до армії та влади загалом.

Тому, Президент зробив більш драматичний крок, оголосивши, що керівники військкоматів у кожній області України будуть звільнені.

Він заявив, що системою мобілізації і призову «Повинні керувати люди, які точно знають, що таке війна і чому цинізм і хабарництво у воєнний час є державною зрадою», пообіцявши замінити звільнених чиновників військовослужбовцями, які були поранені на фронтах і більше не можуть воювати [4].

Корупція у військово-лікарських комісіях має серйозний вплив на безпеку країни та здоров'я військовослужбовців. Завдяки безвідповідальному та недоброякісному ставленню ми маємо такі наслідки.

У деяких випадках лікарі або медичні комісії можуть навмисно знижувати медичні стандарти для військовослужбовців, щоб допустити їх на службу. Це може призвести до того, що особи з серйозними медичними проблемами будуть виконувати обов'язки, для яких вони непридатні, що загрожує їхньому здоров'ю та безпеці.

Як приклад, два роки тому Євген почав страждати від постійного кашлю та стиснення в грудях. У нього діагностували астму, але військово-лікарська комісія постановила, що він може продовжувати військову службу. Він самостійно вводить собі стероїди для лікування нападів астми і каже, що «змирився» зі своєю ситуацією і «буде йти до кінця».

Віталій провів на фронті три місяці, після чого був поранений гранатою, випущеною російським безпілотником, і отримав кілька травм кісток, черепно-мозкову травму та втратив зір на одне око. Його родині помилково повідомили, що Віталій дезертирував, і вона не могла його знайти, поки волонтери не допомогли визначити шпиталь, де він проходив лікування.

Ці та інші випадки далеко не одиничні. Отже, значна частина проблем військових спричинена іноді непрозорими військово-лікарськими комісіями, які зацікавлені в тому, щоб утримати військових в армії. Навіть якщо комісія визнає

військового частково непридатним, командирам потрібні місяці, щоб перевести його на менш ризиковану посаду [4].

Минулого року на Хмельниччині затримали члена військово-лікарської комісії, який обіцяв ухилянтам зробити їх непридатними до служби та підтвердити «хворобу» відповідним висновком ВЛК.

Зловмисник мав допомогти прийняти комісії «правильне» рішення щодо придатності громадянина до військової служби, зазначається у Департаменті стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Правоохоронці розслідували кримінальне провадження за ч. 3 ст. 369-2 (зловживання впливом). Тому, вирішувалось питання щодо обрання запобіжного заходу [5].

Також, у СБУ повідомляли про викриття заступника голови Центральної військово-лікарської комісії Медичних сил ЗСУ на «системній корупції», який за інформацією спецслужби, одержував «хабарі від ухилянтів».

Під час обшуків за місцем роботи та у домоволодінні фігуранта в одному з приватних секторів столиці правоохоронці виявили великі суми готівки у різній валюті. Як наслідок, відкрито справу за статтею про одержання хабаря. Заступнику голови ВЛК було повідомлено про підозру. Вирішувалось питання щодо запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У кінцевому результаті, чоловіку загрожує покарання у вигляді до десяти років ув'язнення з конфіскацією майна [6].

Отож, у подібних справах яскраво прослідковується схема «Купи-підпиши-пройди»,

Ця схема передбачає передачу хабара медичному працівнику або комісії з метою отримання фальшивих медичних документів або позитивних результатів огляду, навіть у випадках, коли військовослужбовець фактично не відповідає медичним стандартам. Військовослужбовці, які проходили цю схему, можуть бути некваліфікованими та неготовими до служби.

Як черговий приклад - У Києві, Одесі та на Харківщині було затримано чотирьох військових чиновників, причетних до махінацій з документами для призовників.

За всіма викритими фактами тривають розслідування. Зловмисникам загрожує до десяти років тюрми з конфіскацією майна [7].

Говорячи про подолання корупційних схем, можна зазначити, що для цього потрібно збільшити прозорість та облік процесу медичного огляду, змінити законодавство та підвищити відповідальність для осіб, які беруть участь у корупційних схемах та залучити громадськість і незалежні організації для контролю за процесом медичного огляду.

Наразі поліція провела багато обшуків у територіальних центрах комплектування і соціалізації (військкоматах) та медичних установах для документування корупційних схем ухилення від призову. Було вилучено понад десять тисяч медичних справ. Варто зазначити, що підставою стали виявлені масштабні корупційні схеми, до організації яких причетні посадовці цих установ.

За гроші фігуранти допомагали з оформленням групи інвалідності чи визнанням непридатними до служби [8].

Правоохоронцями було порушено кримінальні справи за низками статей, зокрема про перевищення службових повноважень посадовцями військкоматів. (ч. 5 ст. 426-1 Кримінального кодексу України - Діяння, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, - караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років) [9].

Висновок. Таким чином, підсумовуючи, слід зауважити, що корупційні схеми в військовій медицині є реальністю, яка має серйозний вплив на військовослужбовців та національну безпеку. Виявлення та подолання цих схем вимагає спільних зусиль, включаючи зміни у законодавстві та підвищення прозорості процесу медичного огляду. Законодавство повинно бути чітким та ефективним, а також передбачати відповідальність за корупційні дії. Підтримка прозорості та використання сучасних технологій можуть допомогти запобігти корупції та зміцнити довіру до системи медичного огляду в армії. Лише завдяки ефективній боротьбі з корупцією можна забезпечити об'єктивний і справедливий відбір кандидатів до армії та зберегти національну безпеку.

Список використаних джерел:

1. Перевірка ВЛК: що буде з тими, кого спіймають на корупції. URL:<https://tsn.ua/ukrayina/perevirka-vlk-scho-bude-z-timi-kogo-spiymayut-na-korupciyi-pid-chas-vidachi-bilih-kvitkiv-2401615.html> (Дата звернення: 24.09.2024).
2. СБУ і ДБР викрили на корупції керівництво ВЛК і військкомату на Київщині URL:https://lb.ua/society/2023/08/29/572373_sbu_i_dbr_vikrili_koruptsii.html (Дата звернення: 24.09.2024).
3. ДБР проводить слідчі дії у військкоматах і ВЛК низки областей для виявлення корупції. URL:<https://interfax.com.ua/news/general/930321-amp.html> (Дата звернення: 24.09.2024).
4. Хабарі і «дика мобілізація»: чи зможе Україна після корупційних скандалів змінити систему військкоматів. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-pryzov-viyskkomaty-koruptsiya/32557411.html> (Дата звернення: 24.09.2024).
5. На хабарі піймали члена військово-лікарської комісії на Хмельниччині URL:https://lb.ua/society/2023/08/18/570677_habari_piymali_chlena.html (Дата звернення: 24.09.2024).
6. СБУ: Викрито заступника голови Центральної ВЛК, який одержував хабарі від ухилиянтів URL:<https://news.liga.net/ua/politics/news/sbu-razoblachen-zamestitel-glavy-tsentralnoy-vlk-kotoryy-poluchal-vzyatki-ot-uklonistov> (Дата звернення: 24.09.2024).
7. Військкомгейт: СБУ відзвітувала про ще чотирьох затриманих URL:<https://www.dw.com/uk/vijskkomgejt-sbu-vidzvituvala-pro-se-cotiroh-zatrimanih/a-66638040> (Дата звернення: 24.09.2024).
8. Поліція вилучила понад 10 тисяч медичних справ під час обшуків у військкоматах та медустановах URL:<https://hromadske.ua/posts/policiya-viluchila-ponad-10-tisyach-medichnih-sprav-pid-chas-obshukiv-u-vijskkomatah-ta-medustanovah> (Дата звернення: 24.09.2024).

Іванна ГУШЕВАТА *
Студентка 4 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА

***Анотація.** У статті розглядаються основні аспекти кримінальної тактики як складової частини кримінального процесу. Також, аналізується поняття кримінальної тактики, її цілі, методи та принципи, а також роль, яку вона відіграє у розкритті злочинів і забезпеченні правосуддя. Особлива увага приділяється взаємозв'язку між тактичними прийомами та специфікою розслідування різних видів злочинів.*

У статті також представлено дослідження тактичних ситуацій.. Ключові висновки підкреслюють необхідність адаптації кримінальної тактики до сучасних викликів, зокрема в умовах цифровізації та глобалізації, що впливають на кримінальну діяльність.

***Annotation.** The article considers the main aspects of criminal tactics as a component of the criminal process. Also, the concept of criminal tactics, its goals, methods and principles, as well as the role it plays in solving crimes and ensuring justice are analyzed. Special attention is paid to the relationship between tactical techniques and the specifics of the investigation of various types of crimes.*

The article also presents a study of tactical situations. The key conclusions emphasize the need to adapt criminal tactics to modern challenges, in particular, in the conditions of digitalization and globalization, which affect criminal activity.

Вступ. Поняття «тактика» в криміналістиці, як і у військовій справі, пов'язане з мистецтвом керування діями. Слідчий, як командир, має розробити стратегію розслідування, вибрати найкращі прийоми для збору доказів і нейтралізувати спроби маніпуляції.

Його мета – не перемога над противником будь-якою ціною, а встановлення істини і відновлення справедливості. Криміналістична тактика – інтелектуальне ядро криміналістики, її логіко-психологічна основа. Методи, засоби, прийоми тактики – надійний інструмент в руках суб'єктів правозастосовної діяльності. Вона спрямована на ефективне збирання, дослідження та оцінку доказів, встановлення істини по справі та забезпечення всебічного, повного і об'єктивного розслідування кримінальних правопорушень [1].

Виклад основного матеріалу. Слідчий працює в динамічному середовищі, де кожен учасник процесу може мати власні інтереси і намагатися

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Маньгора Т.В.

вплинути на хід розслідування. Для успішного вирішення складних слідчих ситуацій необхідна гнучка тактика, яка дозволить адаптуватися до змінних умов і передбачати можливі дії інших учасників процесу.

Слідчий повинен вміло маневрувати між різними версіями, використовувати різноманітні методи збору доказів і приймати обґрунтовані рішення.

Узагальненим є визначення криміналістичної тактики як розділу науки криміналістики, що включає систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування і судового розгляду, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які здійснюють кримінальне провадження, прийомів проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, збирання та оцінку доказів [1].

Основні завдання криміналістичної тактики:

Щодо *завдань криміналістичної тактики*, слід зазначити, що вони формуються залежно від рівня розвитку науки криміналістики та потреб практичної діяльності. Виходячи із їх різноманітності та необхідності систематизації, завдання криміналістичної тактики слід розподілити на загальні, спеціальні та конкретні.

До загального завдання криміналістичної тактики відноситься сприяння досягненню завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень із використанням належних сил, засобів, методів та прийомів криміналістичної тактики [1].

До спеціальних завдань можна віднести: розробка тактичних прийомів, тактичних комбінацій й тактичних операцій; удосконалення організаційно-тактичних основ досудового розслідування і судового розгляду; розробка і удосконалення криміналістичних засобів і методів попередження кримінальних правопорушень; вивчення й узагальнення передового досвіду слідчої, експертної та судової діяльності.

Загальні і спеціальні завдання реалізуються через вирішення конкретних завдань – динамічних, котрі наука вирішує на даному етапі виходячи з потреб практики. Наприклад: перегляд системи тактичних прийомів в умовах протидії сторін; розробка тактики нових слідчих (розшукових) дій; формування рекомендацій із використанням під час розслідування чиннику раптовості та інші [1].

Більш детально їх можна поділити на:

Організація розслідування:

- планування: розробка детального плану розслідування, включаючи визначення послідовності слідчих дій, розподіл обов'язків між слідчими та іншими учасниками процесу.

- координація: забезпечення взаємодії між різними підрозділами, які беруть участь у розслідуванні.

- контроль: постійний контроль за ходом розслідування та своєчасне внесення необхідних коректив.

Вибір оптимальних тактичних прийомів:

- аналіз ситуації: твереза оцінка конкретної ситуації та вибір найбільш ефективних методів проведення слідчих дій.

- індивідуальний підхід: врахування особливостей кожної справи та особистості учасників процесу.

- використання наукових досягнень: застосування нових методів і технологій для розкриття злочинів.

Забезпечення законності і доказовості:

- дотримання закону: строге дотримання норм кримінально-процесуального закону під час проведення всіх слідчих дій.

- збирання доказів: систематичний збір, фіксація та оцінка доказів, які можуть підтвердити або спростувати висунуті версії.

- виключення помилок: запобігання допущенню помилок під час проведення слідчих дій.

Використання науково-технічних засобів:

- сучасні технології: застосування сучасних технічних засобів для фіксації слідів, проведення експертиз та аналізу отриманої інформації.

- інновації: впровадження нових наукових розробок у слідчу практику.

Взаємодія з іншими галузями знань:

- криміналістика: використання знань з інших галузей криміналістики (трасології, балістики, дактилоскопії тощо).

- інші науки: залучення фахівців з інших галузей науки (медицини, біології, фізики тощо) для проведення експертиз [2].

Криміналістична тактика – це система методів і прийомів, які використовуються слідчими для ефективного розслідування кримінальних справ. Це, по суті, мистецтво управління діями під час збору і аналізу доказів [1].

Основні завдання криміналістичної тактики полягають у забезпеченні всебічного, повного і об'єктивного розслідування, а також у встановленні справедливості. Вона включає в себе використання логіко-психологічних методів, що дозволяють оцінити ситуацію і обрати найбільш ефективні засоби для досягнення цілей слідства [2].

Отже, криміналістична тактика – це не просто набір прийомів, а інтелектуальний процес, який вимагає високої підготовки.

Основні тактичні прийоми:

- допит: використання різних методів допиту для отримання правдивої інформації від свідків, потерпілих і підозрюваних.

- огляд місця події: детальне дослідження місця події з метою виявлення і фіксації слідів злочину.

- обшук: проведення обшуків для виявлення і вилучення речових доказів.

- виїмка: вилучення документів та інших предметів, які мають значення для справи.

- контрольна закупка: проведення контрольної закупки для виявлення осіб, які займаються незаконною діяльністю.

- розшук: активні заходи щодо розшуку осіб, які переховуються від слідства.

- провокація: застосування провокаційних дій для викриття злочинців.

Важливо розуміти, що криміналістична тактика – це динамічна система, яка постійно розвивається і вдосконалюється. Нові злочини породжують нові методи їх розкриття, а науково-технічний прогрес відкриває нові можливості для слідства [3].

Конкретний прикладом може бути розслідування крадіжки з квартири.

Отже, ситуація: З квартири було викрадено ювелірні вироби.

Застосування криміналістичної тактики:

1. Огляд місця події:

По-перше фіксація слідів. Тобто сліди взуття, відбитки пальців, сліди інструментів, пошкодження замків.

Виявлення та вилучення речових доказів включають відбитки пальців на дверній ручці, сліди взуття на килимі, уламки скла.

Складання протоколу огляду - це детальний опис місця події, виявлених слідів і речових доказів.

2. Допит потерпілого:

Починається допит потерпілого з встановлення часу і обставин скоєння злочину. Коли потерпілий виявив зникнення речей, хто міг мати доступ до квартири. Після потрібно провести опис викрадених речей, особливі прикмети, марки, моделі.

3. Допит свідків:

Зазвичай це сусіди, чи чули підозрілі звуки, бачили сторонніх осіб. Також свідками можуть бути працівники ЖЕКУ, чи проводилися якісь ремонтні роботи, чи були замічені підозрілі особи.

4. Обшук підозрюваних осіб:

Виявлення викрадених речей або їхніх частин. Також вилучення предметів, які можуть мати відношення до злочину (інструменти, одяг).

5. Проведення експертиз:

Дактилоскопічна експертиза, яка включає в себе порівняння відбитків пальців, виявлених на місці події, з відбитками пальців підозрюваних.

Трасологічна експертиза, яка визначає вид взуття за слідами, встановлення інструменту за слідами його застосування.

6. Застосування науково-технічних засобів:

Відеофіксація, запис процесу огляду місця події, проведення слідчих дій. Крім того фотофіксація, зйомка слідів, речових доказів, загального виду місця події. І також, 3D-моделювання місця події, створення віртуальної моделі для більш детального аналізу.

Завдяки комплексному застосуванню засобів криміналістичної тактики вдається зібрати достатню доказову базу для встановлення особи винного у скоєнні злочину та притягнення його до кримінальної відповідальності.

Висновок. Криміналістична тактика є важливим інструментом у боротьбі зі злочинністю. Вона дозволяє ефективно розслідувати кримінальні справи, встановлювати істину і забезпечувати справедливе покарання винних. Застосування наукових методів і сучасних технологій сприяє підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів.

Отже, як висновок можна зазначити, що криміналістична тактика є ключовим елементом у процесі розслідування кримінальних справ. Вона поєднує в собі методи, стратегії та психологічні аспекти, які допомагають слідчим ефективно збирати та аналізувати докази, а також нейтралізувати можливі маніпуляції з боку підозрюваних.

Основна мета тактики – встановлення істини та забезпечення справедливості, що є необхідною умовою для правового суспільства. Таким чином, високий рівень знань і майстерності у застосуванні криміналістичної тактики є запорукою успішного розслідування і правозастосування в цілому.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 07.10.2024)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 07.10.2024)

Вікторія ДАНЧЕВСЬКА *
студентка 4 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КРИМІНАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЕКОЛОГІЇ

Анотація. У статті досліджено правову і кримінологічну характеристику злочинів, які відбуваються у сфері охорони довкілля України. Визначено, що сучасна екологічна криза в Україні є результатом довготривалого ігнорування державою та суспільством природних обставин, що були відповідальні за цей стан. Зроблено висновок, що злочини проти довкілля визнаються одними з найбільш небезпечних і поширених видів кримінально небезпечних дій, які ж. створюють реальні загрози для природних ресурсів, здоров'я людей та національної безпеки.

Abstract. The article examines the legal and criminological characteristics of crimes that occur in the sphere of environmental protection of Ukraine. It was determined that the current environmental crisis in Ukraine is the result of long-term neglect of natural conditions by the state and society, and that people are responsible for this state. It was concluded that crimes against the environment are recognized as one of the most dangerous and widespread types of criminally dangerous actions that pose real threats to natural resources, people's health and national security.

Вступ. У складних економічних умовах Україна змушена ретельно використовувати свої ресурси, зокрема землю, надра, водні та природні багатства. Необхідність подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та запобігання подібним техногенним негараздам зобов'язує державу посилювати захисну функцію права власності на ці об'єкти, які є майном українського народу. Кожен громадянин має право на їх використання в межах закону і зобов'язаний не завдавати шкоди суспільству.

Земля, як основний компонент довкілля, користується особливим захистом держави згідно зі статтею 14 Конституції України. Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги є ключовими завданнями для України в контексті наслідків Чорнобильської катастрофи, яка має глобальне значення згідно з вимогами статті 16 Конституції.

Кримінальні порушення проти екології включають незаконне забруднення повітря, водойм, ґрунтів та незаконний обіг небезпечних відходів. Ці дії не лише порушують законодавство, а й мають потенціал для серйозних екологічних

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

катастроф, що загрожують життю та здоров'ю масової кількості людей, а також призводять до непоправних змін у природному середовищі. Тому важливо ретельно досліджувати цю проблему і розробляти ефективні заходи з її запобігання та врегулювання.

Виклад основно матеріалу. У розділі VIII Особливої частини Кримінального кодексу України визначені злочини проти довкілля, які у науці кримінального права часто називаються «екологічною» злочинністю. Це включає в себе різноманітні протиправні дії щодо природних об'єктів, що завдають шкоди екологічній безпеці та його охороні [1].

Історія показує, що широке застосування методів розвитку вітчизняної економіки постійно ставило людей у конфлікт з природою. Ця напруга, що існує в суспільному житті та свідомості, призводить до злочинів проти довкілля, як показано у дослідженні. Втрата чорноземів, шкідливий вплив нітратів на здоров'я, забруднення повітря та водойм - лише деякі з економічних наслідків недбалого господарювання. Природне середовище продовжує нести значне антропогенне навантаження, хоча забруднення атмосферного повітря та мінералізація опадів в Україні зменшилися порівняно з минулими роками.

Згідно зі статистичними даними, Україна має найвищі в Європі показники розораності сільськогосподарських земель, а також використання прісних поверхневих вод і вирубки лісів. Забруднення та деградація довкілля, особливо в середніх містах і промислових районах, набули загрозливих масштабів. Лише 7% території України є екологічно чистими, а 15% — з невеликим забрудненням; 1,7% займають зони екологічного лиха, зокрема територія Чорнобильської АЕС, прилеглі райони та деякі місцевості в Донецькій, Дніпропетровській, Львівській областях та інших. Крім того, існують регіони з кризовою екологічною ситуацією.

Забруднення поверхневих вод суші від сполук важких металів і озону залишається на високому рівні. Останнім часом спостерігається збільшення концентрації цих забруднюючих речовин у річках басейнів Дунаю, Дністра, Південного Бугу, Сіверського Дінця та Тиси. Води Чорного і Азовського морів продовжують забруднюватися викидами різних шкідливих речовин, що надходять з суден, каналізаційних систем міст і підприємств, де відсутні ефективні очисні споруди.

У порівнянні з минулими роками, рівень забруднення ґрунтів зростає. Забруднюючі речовини, що потрапляють у атмосферне повітря, осідають на ґрунтах у радіусі до 5 км від джерел забруднення. У великих містах основними джерелами забруднення є підприємства чорної та кольорової металургії, легкої промисловості. З 50 водних об'єктів України, де проводились дослідження, жоден не відповідає вимогам фонового стану або не може бути визнаний чистим; 29 водних об'єктів перебувають у стані антропогенного екологічного напруження [3].

Стан здоров'я нації відбиває економічну та соціальну ситуацію суспільства та його оточуючого середовища. Наприклад, антропогенне забруднення природи призвело до дисбалансу в екосистемі і стало значущою демографічною

проблемою. Встановлено, що населення багатьох міст і сіл України піддається негативному впливу факторів навколишнього середовища, що перевищують допустимі норми. Крім того, прогнозовані зміни в середовищі до 2000 року в низці регіонів викликали негативні наслідки для здоров'я людей, такі як зростання кількості патологій і онкологічних захворювань.

Чинний закон України про кримінальну відповідальність визнає кримінальними такі дії: порушення правил екологічної безпеки (стаття 236 КК); нежиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (стаття 237 КК); приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (стаття 238 КК); забруднення або псування земель (стаття 239 КК); порушення правил охорони надр (стаття 240 КК); забруднення атмосферного повітря (стаття 241 КК); порушення правил охорони вод (стаття 242 КК); забруднення моря (стаття 243 КК); порушення законодавства про континентальний шельф України (стаття 244 КК); знищення або пошкодження лісових масивів (стаття 245 КК); незаконна вирубка лісу (стаття 246 КК); порушення законодавства про захист рослин (стаття 247 КК); незаконне полювання (стаття 248 КК); незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (стаття 249 КК); проведення вибухових робіт із порушенням правил охорони рибних запасів (стаття 250 КК); порушення ветеринарних правил (стаття 251 КК); умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (стаття 252 КК); проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (стаття 253 КК); безгосподарське використання земель (стаття 254 КК) [1].

У Кримінальному кодексі України 1960 року згадані вище злочини були відображені в кількох главах, і їхня кількість була значно меншою в порівнянні з КК 2001 року. Як показує практика, як до 1991 року, так і сьогодні, порушення порядку екологічної експертизи, правил екологічної безпеки під час проектування, будівництва та експлуатації підприємств, а також у разі ліквідації об'єктів, що призводять до загибелі людей або екологічного забруднення великих територій, є однією з причин інших злочинів у сфері охорони довкілля.

За такі дії передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з можливістю позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років (стаття 236 КК).

За статистичними даними, екологічна злочинність в Україні неухильно зростає і має значну латентність. Наприклад, лише у 2018 році у країні засудили 922 особи за вчинення злочинів проти довкілля, що становило 0,4% від загальної кількості засуджених за цей період. У більшості випадків покарання включали штрафи (388 осіб) та випробувальний термін (394 особи). Однак рівень латентності цих злочинів, за даними вчених, може досягати до 95%.

Інша негативна тенденція полягає у тому, що протягом тривалого періоду залишається значна різниця між кількістю злочинних дій і фактичним застосуванням відповідних правових норм. Це впливає з недостатнього

контролю за дотриманням законодавства і існуючою практикою саморегулювання, яка утвердилася в Україні після розпаду СРСР.

Наприклад, вибірковий аналіз фактів незаконного полювання показує, що від 35% до 45% таких випадків мають ознаки злочину. Проте лише 1-3% випадків належать до кримінальної відповідальності, в той час як адміністративні заходи застосовуються у 75-80% випадків. У структурі злочинів проти довкілля переважають незаконне полювання (25-35%) та порушення правил рибальства (35-45%), з меншою часткою становлять забруднення водойм і повітря (10%) та лісопорушення (8-10%) [5].

Екологічні правопорушення в науковій сфері кримінального права поділяються за різними критеріями: 1) залежно від ступеня суспільної небезпеки розрізняються такі категорії: а) злочини невеликої тяжкості (наприклад, статті 240, 242, 244 КК України); б) злочини середньої тяжкості (наприклад, статті 248, 252 КК); в) тяжкі злочини (наприклад, стаття 236 КК); г) особливо тяжкі злочини (наприклад, частина 2 статті 252 КК); 2) з урахуванням видів суб'єктів, мотивів і мети виділяються такі типи: а) корисливі злочини (наприклад, незаконне полювання, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим видним добувним промислом, незаконна вирубка лісу); б) злочини, які вчиняють службові особи (наприклад, забруднення моря, атмосферного повітря, порушення законодавства про континентальний шельф); в) злочини, які не мають корисливого спрямування (наприклад, необережне пошкодження лісових масивів, забруднення водних об'єктів чи атмосферного повітря) [1].

Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини проти довкілля, має різні аспекти, що залежать від типу правопорушення. Дослідження показують, що це переважно чоловіки середнього або старшого віку, які перебувають у шлюбі, мають середню або вищу освіту та стабільні доходи.

Ці «екологічні» злочинці в основному є соціально інтегрованими особами, які, хоча і не мають значних проблем з правовою свідомістю, не визнають охорону навколишнього середовища як пріоритет. При скоєнні таких злочинів службовці часто керуються прагненням досягти успіху в бізнесі будь-якою ціною.

Вікова структура осіб, засуджених за злочини проти довкілля, виглядає наступним чином: а) 11,5% — у віці від 18 до 24 років; б) 18,5% — від 25 до 29 років; в) 42,4% — від 29 до 50 років; г) 27,6% — старші 50 років. Серед засуджених 40,3% становлять робітники, 5,5% — службовці, 5,9% — працівники сільськогосподарських підприємств, 2,7% — працівники приватних компаній, 26,3% — студенти, а 19% — інші. 71,5% осіб мали освіту не нижче середньої, 58,2% злочинів були скоєні групами, а 10,7% засуджених мали непогашену судимість. 33% осіб вчинили злочини у стані алкогольного сп'яніння.

Особи, які вчиняють злочини з хуліганських спонукань, мають специфічні риси. Більшість з них є чоловіками молодого і середнього віку, їхня поведінка часто виявляється агресивною. Вони зазвичай мають середню освіту і часто не мають стабільного заняття. Такі особи часто мають шкідливі звички, такі як зловживання алкоголем.

Морально і психологічно вони відрізняються відвертим егоїзмом, цинізмом, спотвореною еколого-правовою свідомістю та готовністю до антисуспільних дій. Серед типових злочинів, які вони вчиняють, - це підпал лісів, порушення законодавства про захист рослин, незаконне полювання і т.д.

Науковці вказують на суспільно-небезпечні наслідки таких екологічних злочинів, які часто залишаються непередбаченими. Це обумовлено обмеженими можливостями сучасної науки у повному обсязі розуміти причинно-наслідкові зв'язки в природних і біологічних системах, зокрема у впливі радіації, електромагнітних полів, різних хімічних речовин та інших негативних факторів.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що екологічна безпека повинна забезпечуватися за допомогою комплексу взаємопов'язаних заходів політичного, технічного, організаційного, державно-правового та інших характерів. Ці заходи спрямовані на захист природних об'єктів, у тому числі за допомогою кримінально-правових засобів, а також на запобігання виникненню умов, що сприяють злочинам проти довкілля.

Це визначено у частині 1 статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де екологічна безпека означає стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та небезпеці для здоров'я людей.[2]

Кримінальні порушення проти екології становлять серйозну загрозу для навколишнього середовища, здоров'я людей і сталого розвитку. Вони включають незаконні скиди відходів, браконьєрство, забруднення води та повітря, які негативно впливають на екосистеми та біорізноманіття.

Для ефективної боротьби з цими злочинами необхідні посилення законодавства, активна співпраця правоохоронних органів, громадськості та міжнародних організацій, а також підвищення екологічної свідомості населення. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити захист природних ресурсів і створити умови для сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 07.10.2024)
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12> (дата звернення: 07.10.2024)
3. Галицька О.К. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із забрудненням водних об'єктів : дис... канд. ю. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 231 с. URL: https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/new_d0872702/40_4/d.pdf
4. Колб О.Г. Гумін О.М. Про деякі криміналогічно значущі ознаки злочинів проти довкілля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. С.147-150 URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/34.pdf>
5. Дем'янов, В. *Кримінологічна характеристика порушення правил екологічної безпеки у промисловому регіоні України [Електронний ресурс]* / В. Дем'янов // *Юридичний вісник*. 2022 .№ 5. С.335-343.

Владислав ГОНЧАРЕНКО*,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню проблемних аспектів кваліфікації воєнних злочинів в Україні в умовах збройного конфлікту, спричиненого агресією російської федерації. В ній аналізується національне та міжнародне законодавство, зокрема норми міжнародного гуманітарного та кримінального права, які визначають серйозні порушення законів і звичаїв війни. Особливу увагу приділено складнощам кваліфікації воєнних злочинів через недоліки національної законодавчої бази, де ключовою нормою є стаття 438 КК України, яка не містить чіткого визначення воєнних злочинів та їх складу. Також досліджено практику міжнародних установ і значення Римського статуту Міжнародного кримінального суду, який, хоч і підписаний Україною, досі не ратифікований.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of problematic aspects of the qualification of war crimes in Ukraine in the context of the armed conflict caused by the aggression of the Russian Federation. It analyzes national and international legislation, in particular norms of international humanitarian and criminal law, which define serious violations of the laws and customs of war. Special attention is paid to the difficulties of qualifying war crimes due to the shortcomings of the national legal framework, where the key norm is Article 438 of the Criminal Code of Ukraine, which does not contain a clear definition of war crimes and their composition. The practice of international institutions and the significance of the Rome Statute of the International Criminal Court, which, although signed by Ukraine, has not yet been ratified, are also examined.*

Вступ. Понад десять років на території України тривають безперервні військові дії, що створюють загрозу державному суверенітету, національній безпеці та безпеці цивільного населення. Збройна агресія завдала серйозної шкоди різним сферам життя країни й супроводжується масовими воєнними злочинами. Станом на кінець 2023 року зафіксовано понад 109 тисяч таких правопорушень, що призвело до порушення численних кримінальних проваджень. В умовах повномасштабного вторгнення Україна зіткнулася з викликами щодо ефективного розслідування та судового розгляду воєнних злочинів, що вимагає чіткого нормативно-правового забезпечення.

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права Маньгора Т.В.

Однак, українське законодавство досі стикається з низкою проблем, зокрема відсутністю чіткого визначення воєнних злочинів і їх складу, що ускладнює кваліфікацію цих правопорушень. У контексті введення воєнного стану та значного зростання кількості воєнних злочинів, проблема правового врегулювання та ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду є особливо актуальною. Це визначає важливість наукових досліджень у сфері кваліфікації воєнних злочинів та їх регулювання.

Важливим елементом для покращення ситуації є приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема шляхом ратифікації Римського статуту. Це дозволить Україні ефективніше співпрацювати з міжнародними інституціями в питанні розслідування та покарання воєнних злочинців. Окрім того, вдосконалення правозастосовної практики на основі міжнародного досвіду сприятиме підвищенню рівня захисту прав цивільного населення. У такому контексті проведення наукових досліджень та правових реформ стає ключовим фактором у забезпеченні справедливості й верховенства права в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. У міжнародному праві поняття воєнних злочинів закріпилося як суттєве порушення норм міжнародного гуманітарного права (МГП), за яке винні особи несуть відповідальність на національному та міжнародному рівнях. Вони належать до категорії тяжких міжнародних правопорушень нарівні з геноцидом, злочином агресії та злочинами проти людяності [2]. Нормативними актами, що визначають воєнні злочини як кримінальне правопорушення, є Чотири Женевські конвенції та Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I).

Крім того, важливу роль у системі міжнародного регулювання злочинів відіграє Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС). Цей документ містить основні склади воєнних злочинів, які підлягають юрисдикції МКС. Правова та інституційна база міжнародного захисту прав людини в умовах збройних конфліктів почала формуватися ще до початку Першої світової війни (Перша Женевська конвенція була ухвалена у 1864 році, а певні порушення законів війни кодифіковані в 1899 році в Гаазькому положенні про закони і звичаї сухопутної війни).

У відповідь на вимоги міжнародної спільноти щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права в Україні, Верховна Рада України внесла до Кримінального кодексу України (КК України) статтю 438 «Порушення законів та звичаїв війни», яка передбачає покарання за вчинення воєнних злочинів і гарантує належний захист прав. Також Міністерство оборони України затвердило Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права від 23 березня 2017 року № 164, яка визначає, що серйозні порушення МГП (проти осіб, майна, та шляхом віроломного використання міжнародно визнаних розпізнавальних знаків і сигналів) є воєнними злочинами, за які передбачена кримінальна відповідальність [3].

Кваліфікація кримінального правопорушення полягає у наданні правової оцінки конкретному суспільно-небезпечному діянню та визначенні тієї кримінально-правової норми, яка встановлює покарання за його вчинення. Кваліфікація є важливим етапом реалізації кримінально-правової норми, який базується на визначенні складу кримінального правопорушення. Таким чином, основою правильної кваліфікації є ретельне розслідування фактичних обставин справи та наявність відповідної кримінально-правової норми в законодавстві.

Стаття 438 Кримінального кодексу України є єдиною правовою підставою для встановлення факту вчинення воєнного злочину. Тому варто звернути увагу на її аналіз.

У цій нормі зазначено: «1. Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років. 2. Ті самі дії, якщо вони поєднані з умисним вбивством, караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі» [4].

По-перше, важливо звернути увагу на те, що кримінальне правопорушення, яке в міжнародному праві називається «воєнний злочин», у цій статті визначено як «порушення законів та звичаїв війни». Така термінологічна розбіжність між міжнародними та національними стандартами може ускладнити застосування міжнародних актів під час кваліфікації воєнних злочинів і вплинути на можливість застосування належного покарання особі, яка їх вчинила.

По-друге, зміст статті пропонує широке трактування «порушень законів та звичаїв війни», що підкреслює бланкетний характер цієї норми. Правники вже тривалий час обговорюють цей аспект як недолік для єдиної статті, що регулює кримінальну відповідальність за воєнні злочини. Зокрема, Гловюк І.В. у своїй праці «Вироки за ст. 438 КК України: порушення законів та звичаїв війни» зазначає, що бланкетність статті 438 має міжнародно-правовий характер [5, с. 4].

Тобто, законодавець перерахував лише певні порушення, такі як жорстоке поводження з військовополоненими, цивільним населенням, вигнання цивільних для примусової праці, розграбування національних цінностей на окупованих територіях та використання заборонених засобів ведення війни, не конкретизуючи їх. Частина норми посилається на міжнародне гуманітарне та кримінальне право, що вимагає від правоохоронних органів високого рівня підготовки та знань у сфері міжнародного права, оскільки самостійно визначити, які діяння підпадають під кваліфікацію порушення законів та звичаїв війни, може бути складно [6].

По-третє, покарання, встановлені статтею 438 за порушення законів і звичаїв війни, у порівнянні з тими санкціями, що передбачені за подібні

кримінальні правопорушення, але вчинені поза контекстом збройного конфлікту, є менш жорсткими [7, с. 90].

Отже, враховуючи зазначені недоліки у формулюванні воєнних злочинів у законодавстві України, виправданою стає недосконала практика їх кваліфікації у рамках кримінальних проваджень. Як зазначають науковці та юристи-практики у сфері кримінального права, стаття 438 КК України спричинила певні правові колізії та помилкові інтерпретації порушень законів і звичаїв війни.

Натомість у різних кримінальних справах, пов'язаних із воєнними злочинами, нерідко здійснюється кваліфікація не лише за ст. 438 КК України, але й додатково за ст. 127 «Катування», ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 125 «Умисне легке тілесне ушкодження», ст. 373 «Примушування давати показання» та інші [8, с. 174]. Це свідчить про те, що порушення законів і звичаїв війни мають кваліфікуватися виключно за ст. 438 КК України і не повинні одночасно кваліфікуватися за статтями про пограбування, погрози вбивством, торгівлю людьми, катування чи умисне вбивство.

Проте, як зазначають фахівці, у таких документах, як повідомлення про підозру або обвинувальний акт, повинні бути присутніми такі елементи: формула кваліфікації, зміст обвинувачення, фактичні обставини, факт вчинення злочину у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом (воєнним станом), зазначення порушення заборон, закріплених у Женевських конвенціях або інших міжнародних договорах, чи посилання на об'єктивну сторону злочину за ст. 438 КК України [9].

Суттєво полегшити роботу всіх учасників кримінального процесу (суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих тощо) може забезпечення доступу до основних джерел міжнародного права. Статут Нюрнберзького трибуналу (1945 р.), Женевські конвенції (1949 р.) та Додатковий протокол № 1 (1977 р.) поступово криміналізували серйозні порушення МГП та створили механізм для притягнення до відповідальності злочинців [2].

Незважаючи на те, що міжнародна практика ефективно розвивається у сфері регулювання воєнних злочинів на основі Римського статуту, Україна досі не ратифікувала цей документ, хоча вона є державою-підписантом і погодилася на юрисдикцію МКС. Ратифікація Римського статуту є важливим завданням для українського законодавства, яке потребує імплементації міжнародних стандартів і змін до низки законів, зокрема до Кримінального кодексу України.

Проект Закону № 2689 від 27.12.2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права», який мав би стати кроком до ратифікації Статуту, так і не був підписаний Президентом України.

Висновки. Воєнні злочини є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права, які підлягають покаранню як на міжнародному, так і на національному рівнях. Особливістю цих злочинів є наявність міжнародного збройного конфлікту, що відрізняє їх від інших правопорушень. Незважаючи на чітке визначення таких злочинів у міжнародних актах та їх підпорядкованість

юрисдикції Міжнародного кримінального суду, Україна стикається з труднощами у правовому регулюванні через непристосованість національного законодавства до сучасних викликів, зокрема в умовах агресії з боку росії. На основі дослідження зроблено такі висновки: потрібно внести зміни до кримінального та гуманітарного законодавства України, зокрема оновити Кримінальний кодекс і ст. 438, щоб чіткіше кваліфікувати воєнні злочини та передбачити більш суворі покарання для їх виконавців.

Список використаних джерел:

1. Скільки воєнних злочинів рф зафіксували в Україні. Що кажуть в ОГПУ. Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/615955-skilki-voennih-zlociniv-rfzafiksuvali-v-ukraini-so-kazut-v-ogpu-ireestri-rosijskih-voennih-zlocinciv/> (дата звернення: 11.09.2024).
2. Визначення воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/viznachennyavoennih-zlochyniv-u-mizhнародnomukriminalnomu-pravi.html> (дата звернення: 11.09.2024).
3. Про затвердження інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. Дата оновлення: 31 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 12.09.2024).
4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341. Дата оновлення: 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3040> (дата звернення: 12.09.2024).
5. Гловюк І.В. Вироки за ст. 438 КК України: порушення законів та звичаїв війни (з 24 лютого 2022 року). 2023. 70 с. URL: https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/doslidzennia-virokiza-st-438-kk-ukrayini-porusennia-zakonivta-zvichayiv-viini-z-24-liutogo-2022-roku?fbclid=IwAR0PB42JN9Z6doYePjKbVMaYSrHYOtGWHjFMU6nh8IccU9T1LLLk8_BuWQg (дата звернення: 12.09.2024).
6. Проблемні питання належної кваліфікації воєнних злочинів. Адвокатське об'єднання AZONES. URL: <https://azones.law/analytics/problemni-pytannya-nalezhoi-kvalifikatsiyi-voennyh-zlochyniv/> (дата звернення: 12.09.2024).
7. Гловюк І.В. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів: виклики та відповіді. Право України. № 5. С. 85–100.
8. Коруц У.З. Розслідування міжнародним кримінальним судом воєнних злочинів росії в Україні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73), № 2. С. 117–122.
9. Кваліфікація воєнних злочинів за Кримінальним кодексом України. Тренінговий центр прокурорів України. URL: <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/czentr-znan/intervyuz-treneramy/kvalifikaciya-voennyh-zlochyniv-za-kryminalnym-kodeksomukrayiny/> (дата звернення: 12.09.2024)

Анастасія ПРИТИКА*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ОГЛЯД СУЧАСНОГО ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

***Анотація.** Тема торговельної діяльності в Україні має велике значення через її вплив на економічний розвиток країни та добробут її громадян. Більшого значення торгівля набуває під час та в умовах повномасштабної війни. Саме тому, метою статті є аналіз сучасного стану господарсько-правового регулювання торговельної діяльності в Україні, виявлення проблемних питань та пропозиція шляхів удосконалення нормативно-правової бази для забезпечення добросовісної конкуренції та захисту прав усіх учасників ринку. Дослідження ґрунтується на ретельному аналізі відповідної літератури, включаючи нормативно-правові акти, наукові статті та публікації в експертній літературі.*

***Abstract.** The topic of trade activity in Ukraine is of great importance due to its impact on the country's economic development and the welfare of its citizens. This article aims to analyze the current state of economic and legal regulation of trade activities in Ukraine, identify problematic issues, and suggest ways to improve the regulatory framework to ensure fair competition and protect the rights of all market participants. The study is based on a thorough analysis of the relevant literature, including legal acts, scientific articles, and publications in the expert literature. The analysis of the regulatory framework was conducted using a comparative method, which allows us to highlight the differences between Ukrainian and international standards.*

Вступ. Комерційна діяльність в Україні зіткнулася з проблемами економічного та юридичного контролю, в яких беруть участь держава, постачальники, продавці та споживачі. Хоча між постачальниками та торговельними мережами існують певні розбіжності, координація їхньої поведінки є прикладом вертикальних відносин між підприємствами-партнерами. Взаємні вимоги до торговельної діяльності та постачальників ускладнюють ринкову модель торгівлі, проте не порушують її. Незважаючи на домінуючу позицію продавців у ланцюгу постачання, обидві сторони зацікавлені в укладанні угод, що відповідає ринковій координації.

Однак спостерігається недостатня активність з боку споживачів та громадських структур, що представляють їхні інтереси, а також державних

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ — Маньгора Т.В

органів, які мали б сприяти розвитку ринкових механізмів у цій сфері. Військові дії в 2022-2023 роках зруйнували багато об'єктів роздрібної торгівлі, що додатково загрожує розвитку торгівлі в Україні. Для забезпечення належного регулювання цієї сфери роль держави в управлінні торгівлею стала менш важливою, однак потреба в ефективних регуляторних функціях є більш вираженою.

Метою участі державних органів у розвитку торговельної діяльності є створення належних умов, що забезпечують функціонування суб'єктів господарювання в ринковому середовищі. Форми та механізми державного регулювання торговельної діяльності повинні бути динамічними та гнучкими, щоб повною мірою виконувати свої функції, оскільки вона впливає на соціально-економічний розвиток. З цією метою створюється низка законопроектів, поправок та пропозицій, які повинні були би удосконалити регулювання торговельної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Стаття 263 Господарського кодексу України розглядає господарську торговельну діяльність як операції, які проводять суб'єкти господарювання, що беруть участь у сфері товарообігу, спрямовані на реалізацію промислово-технічної продукції та товарів народного вжитку. Вона також охоплює допоміжні послуги, спрямовані на підтримку цієї торговельної діяльності.

Проте, для зрозуміння суті торговельної діяльності, важливо враховувати експертні оцінки визначення торгівлі, її характеристики та форми. Відповідно до Подцерковного О. П. [1], суб'єкти господарювання можуть займатися внутрішньою або зовнішньою торгівлею, залежно від того, на якому ринку (внутрішньому чи зовнішньому) вони здійснюють торгівлю товарами. Частина 3 статті 263 Господарського кодексу України визначає різні форми господарської та комерційної діяльності, до яких належать:

- постачання і реалізація матеріально-технічних засобів;
- надання енергетичних послуг;
- закупівля сировини;
- оптова та роздрібна торгівля;
- обслуговування у сфері громадського харчування;
- продаж та здача в оренду виробничих засобів;
- посередництво в торговельній діяльності;
- інші супутні послуги, які сприяють збуту товарів (послуг) у сфері товарообігу.

Деталі та процедури здійснення цих форм господарської діяльності викладені в подальших розділах глави 30 Господарського кодексу України. Господарську діяльність регулюють за допомогою господарських угод, які можуть включати угоди постачання, контрактів на сільськогосподарську продукцію, енергопостачання, купівлю-продаж, оренду, бартер, лізинг та інші види угод, визначені в частині 4 статті 263 Економічного кодексу України.

Суб'єкт господарювання – це юридична або фізична особа, яка зареєстрована і регулярно займається прибутковою торговельною діяльністю, де вона несе повну відповідальність і ризик при укладанні угод від свого імені.

Узгодженість законодавчих актів між собою залишає бажати кращого. Часто ці акти суперечать один одному, що ускладнює процес здійснення торговельної діяльності. Починаючи від етапу визначення сутності торговельної діяльності, виникають проблеми. Наприклад, Податковий кодекс України тлумачить "торговельну діяльність" як роздрібну та оптову торгівлю, а також діяльність у торговельно-виробничій сфері за готівковий та безготівковий розрахунок. Згідно з Державним стандартом України 4303:2004 "Роздрібна та оптова торгівля", "торговельна діяльність" включає ініціативну, систематичну, виконувану на власний ризик діяльність щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам, або посередницькі операції, або надання агентських, представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача.

Згідно з Законом України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів", оптова торгівля означає діяльність із закупівлі та перетворення товарів для подальшого продажу роздрібним торговцям та іншим суб'єктам господарювання.

Закон України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів" [1] визначає роздрібну торгівлю як безпосередній продаж товарів кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання незалежно від форми розрахунків. Згідно з Державним стандартом України (ДСТУ 4303: 2004) [2], роздрібна торгівля характеризується як вид економічної діяльності, що передбачає купівлю-продаж товарів кінцевим споживачам і надання їм торговельних послуг.

Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 833 від 15 червня 2006 року, яка встановлює загальні умови та правила здійснення роздрібною торгівлі в Україні [3]. Відповідно до пунктів 3 та 5 Порядку провадження торговельної діяльності, роздрібна та оптова торгівля здійснюється зареєстрованими суб'єктами господарювання, які повинні отримати відповідні ліцензії та дозволи в установленому законодавством порядку.

Незважаючи на значну роль, яку відіграє електронна комерція в глобальному потоці товарів, цікаво відзначити, що вона була відокремлена від загального регулювання торгівлі. Згідно з прогнозом, ця частка ринку збільшиться на 2% у 2023 році, досягнувши 20,8% [4]. Основним нормативно-правовим актом України у цій сфері є Закон України "Про електронну комерцію" (Закон № 675-VIII) [5], який визначає електронну комерцію як відносини, спрямовані на отримання прибутку шляхом вчинення правочинів, пов'язаних з

набуттям, зміною або припиненням прав та обов'язків, що виникають з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [6].

На основі проведеного аналізу стає очевидним, що господарське законодавство в нашій країні потребує переосмислення, оскільки воно все ще відображає залишки законодавчого циклу радянських часів [9]. Для повноцінного впровадження ринкової економіки та конкурентного бізнес-середовища, де роль держави полягає в регулюванні, а не в монополізації торговельних відносин, необхідно активізувати правові та законодавчі механізми.

Проаналізувавши зміст Господарського кодексу України, можна зробити висновок, що лише принципи, викладені у статтях 116, 328 та 380, які стосуються ринку цінних паперів, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності відповідно, містять визначення цілей та засобів державного регулювання у цих сферах. Що стосується регулювання торговельної діяльності, то регулююча складова основного торговельного законодавчого акту є слабкою [6].

Законопроектом пропонується внести зміни до Цивільного кодексу України, визнати таким, що втратив чинність, Господарський кодекс України, а також внести низку змін до чинного законодавства України. Зміст законопроекту складається з окремих статей, запозичених з різних розділів та глав Господарського кодексу України, які стосуються правового статусу та управління підприємствами, правового режиму майна, закріпленого за підприємствами, тощо. Розробники законопроекту пропонують скасувати Господарський кодекс України, незважаючи на його регуляторний потенціал, без аналізу регуляторного впливу запропонованих змін [4].

Однак, аналіз проекту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (реєстр. № 6013 від 09.09.2021 р.) не має належного наукового обґрунтування, не відповідає сучасним тенденціям розвитку європейської та вітчизняної науки, суперечить міжнародним зобов'язанням України, Конституції України, законам України (зокрема Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»), не має чітко визначеної мети та предмета правового регулювання, не відповідає «критеріям якості закону», суперечить очікуванням суспільства та бізнесу у сталості та прогнозованості розвитку правової системи, не має прогнозу регуляторного впливу та наслідків для економіки України та, у разі прийняття, здатен нанести суттєву шкоду економіці України [5].

Законопроект відповідає протиріччям бажання нормувати господарську діяльність, включаючи торговельну, і не відповідає світовим та європейським тенденціям. По-перше, недоречно обмежувати організаційно-правові форми суб'єктів господарювання та забороняти створення нових. По-друге, скасування Господарського кодексу України виключить з правового регулювання значну, важливу кількість суспільних відносин, що може порушити їхні права та інтереси. По-третє, виключення Господарського кодексу України з правової системи призведе до вилучення найбільш системних норм щодо державного

регулювання економічних процесів та збільшить ризики незаконного втручання і корупції. По-четверте, скасування Кодексу ускладнить залучення іноземних інвестицій та гарантування прав іноземних інвесторів, що може уповільнити післявоєнне відновлення країни. Нарешті, Господарський кодекс визначає принципи функціонування спеціальних економічних зон та інших видів спеціальних режимів економічної діяльності, які також постраждають у разі його скасування [10].

Ефективні механізми державного регулювання торговельної діяльності мають бути адаптивними та гнучкими, а їх реалізація має бути спрямована на конкретні сфери. Удосконалення нормативно-законодавчої бази з регулювання торговельної діяльності повинні базуватися шляхом гармонізації існуючого національного правового поля із законодавством ЄС у частині вимог до торгівлі на внутрішньому ринку, змін потребують і інші нормативно-правові документи, що регулюють особливості здійснення торговельної діяльності на внутрішньому ринку [8].

Висновки. Отже, торговельна сфера є ключовим сегментом національної економіки в Україні, охоплюючи як внутрішню, так і зовнішню торгівлю. Правове забезпечення торговельної діяльності базується на Господарському кодексі України та інших відповідних законодавчих актах, які регулюють окремі аспекти господарських та торговельних відносин. Держава відіграє ключову роль у регулюванні торговельної сфери, гарантуючи дотримання відповідних правових норм та захищаючи інтереси всіх учасників ринку.

Список використаних джерел:

1. Подцерковний О. П. Господарське право. Одеса: Фенікс, 2020. 616 с.
2. Онишко О. В. Окремі аспекти правового середовища реалізації відповідальності в системі господарсько-торговельної діяльності. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2021. Вип. 2.
3. Мілаш В. С. Деякі аспекти правового регулювання торговельної діяльності з використанням мережі Інтернет. *Вісник господарського судочинства*. 2020. № 1. С. 139–148.
4. Устименко В.А. Законопроект № 6013 має корупційну складову і суперечить міжнародним стандартам. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/volodymyr-ustymenko-zakonoprojekt-6013-maye-koruptsijnu-skladovu-i-superechyt-mizhnarodnym-standartam/>
5. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їхніх об'єднань: науково-правова оцінка законопроекту № 6013. 2023.
6. Задихайло Д. В. Державна економічна політика та завдання правового регулювання. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: *Економічна теорія та право : зб. наук. пр.* – Харків, 2022. № 1. С. 138–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_1_16.
7. Global Ecommerce Explained: Stats and Trends to Watch – <https://www.shopify.com/enterprise/global-ecommerce-statistics>
8. Мельнічук Л.В., Мартиненко М.О., Вінник І.В. Стратегічні напрями державного регулювання торговельної діяльності в Україні. *Економічний простір*, 2020, 163. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/728/708>
9. Копитков В.Е. Генеза правового регулювання торговельної діяльності в Україні як приклад циклічності законодавства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, № 2, 2020. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2019/7.pdf

Леся БОНДАРЧУК *
студентка 4 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА СПОЖИВАЧІВ

***Анотація.** У статті проаналізовано актуальні питання захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів у сучасному світі. Зокрема, розглядаються основні правові механізми та інструменти, спрямовані на забезпечення захисту цих прав на різних рівнях - від національних законодавчих норм до міжнародних стандартів. Досліджуються ключові проблеми, з якими стикаються суб'єкти господарювання та споживачі в сучасному світі, а також пропонуються шляхи їх вирішення.*

***Abstract.** The article analyzes current issues of protecting the rights of business entities and consumers in the modern world. In particular, the main legal mechanisms and tools aimed at ensuring the protection of these rights at various levels are considered - from national legislative norms to international standards. Key problems faced by business entities and consumers in the modern world are investigated, and ways to solve them are proposed.*

Виклад основно матеріалу. Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів на сьогоднішній день включає наступні аспекти:

- недостатність законодавчого захисту: у багатьох країнах існують закони, що регулюють права споживачів та суб'єктів господарювання, але вони можуть бути недостатньо ефективними або застарілими для вирішення сучасних проблем, таких як цифрова безпека та онлайн-торгівля.

- нерівність між сторонами: у відносинах між суб'єктами господарювання та споживачами часто спостерігається дисбаланс в потужності та ресурсах. Це може призводити до використання нечесних та обманливих практик з боку підприємств або продавців.

- технологічні виклики: зростання цифрових технологій вносить нові аспекти до питань захисту прав споживачів, зокрема, у сфері приватності даних, кібербезпеки та електронної комерції.

- глобалізація та міжнародна торгівля: захист прав споживачів і суб'єктів господарювання також стає більш складним через міжнародні торгові відносини та різноманітність культурних, юридичних і економічних контекстів.

- необхідність ефективного вирішення спорів: важливою аспектом є розвиток механізмів вирішення спорів, які були б швидкими, доступними.

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

Розуміння цих проблем дозволяє розробляти та вдосконалювати стратегії захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів у сучасному світі. Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів є фундаментальним принципом будь-якої розвиненої ринкової економіки. Він забезпечує справедливі умови конкуренції, стимулює розвиток бізнесу та захищає інтереси споживачів.

Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів - це введення в дію системи правових та організаційно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації прав цих суб'єктів та недопущення їх порушень.

Відповідно до ст. 20 Господарського Кодексу України, держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів.

Порядок захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначається Господарським Кодексом України, іншими законами.

Основними способами захисту прав власності суб'єктів господарювання є: речово-правові – спрямовані на захист від безпосередньо неправомірного впливу будь-яких осіб (віндикація) [2].

Віндикаційний позов – це позов неволодіючого власника до незаконно володіючого не власника про витребування свого майна в натурі. Він пред'являється у випадку, коли власник втрачає правомочність володіння своєю річчю і вимагає повернення власного майна з чужого незаконного володіння [4].

Згідно статті 4 Закону України "Про захист прав споживачів" (далі - Закон) споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на:

- захист своїх прав державою;
- належну якість продукції та обслуговування;
- безпеку продукції;
- необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виконавця, продавця) відповідно до Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної";
- обслуговування державною мовою відповідно до Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної";
- відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону;
- звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав.

Процес становлення та розвитку системи захисту прав громадянина базується на положеннях статті 42 Конституції України, яка визначає, що «держава забезпечує захист прав споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт».

Нагляд за дотриманням прав споживачів та контроль у цій сфері здійснюють такі органи, як Держспоживінспекція України, Антимонопольний

комітет України, Державна житлово-комунальна інспекція, та Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі.

Тягар доказу факту придбання товару лежить на споживачеві. При цьому засобами доказу може слугувати квитанція, квиток, талон, інший розрахунковий документ та договір або письмовий документ.

У відношенні товару, на який встановлено гарантійний строк, засобами доказу можуть бути:

- технічний паспорт
- інший документ, який його замінює, з позначкою про дату продажу.

У разі втрати таких документів або їх неотримання при придбанні товару, споживач може довести факт купівлі-продажу товару за допомогою свідків або інших доказів. Доведення факту наявності або відсутності недоліків у товарі можливо за допомогою експертизи [3].

У сучасному світі захист прав суб'єктів господарювання та споживачів відіграє ключову роль у забезпеченні справедливих та стабільних відносин на ринку. У багатьох країнах існують закони та нормативні акти, які гарантують права суб'єктів господарювання та споживачів. Проте ефективність цих законів може коливатися в залежності від рівня їхньої реалізації та забезпечення. Основні правові механізми та інструменти, спрямовані на забезпечення захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів на різних рівнях, включають:

- національні законодавчі норми: кожна країна має власне законодавство, яке регулює права та обов'язки суб'єктів господарювання та споживачів.

- органи державного контролю та регулювання: державні органи, такі як споживчі інспекції, антимонопольні комітети, органи з питань захисту прав споживачів, відповідають за нагляд за дотриманням законодавства у сфері захисту прав споживачів та суб'єктів господарювання.

- судова система: суди вирішують спори між сторонами та застосовують закон для захисту прав та інтересів учасників господарських та споживчих відносин.

- міжнародні угоди та стандарти: крім національного законодавства, існують міжнародні угоди та стандарти, які спрямовані на захист прав споживачів і суб'єктів господарювання. Наприклад, Європейська конвенція з прав споживачів, стандарти з якості та безпеки продукції тощо.

- громадські організації та активісти: громадські організації можуть відігравати важливу роль у захисті прав споживачів шляхом моніторингу виконання законодавства, освіти громадськості та сприяння лобіюванню в інтересах споживачів.

Ці механізми та інструменти спільно створюють систему, що забезпечує ефективний захист прав суб'єктів господарювання та споживачів на різних рівнях - як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У сучасному світі суб'єкти господарювання та споживачі стикаються з рядом ключових проблем. Для вирішення цих проблем можна запропонувати наступні шляхи:

- підвищення правового захисту: розробка та впровадження більш ефективного законодавства щодо захисту прав споживачів та збільшення відповідальності суб'єктів господарювання.

- зміцнення контролю: посилення діяльності контролюючих органів та моніторингу дотримання законодавства в сфері господарювання та споживання.

- освіта та інформування: Збільшення рівня освіти та інформованості споживачів про їхні права та обов'язки, а також про можливі ризики та пастки споживання.

- стимулювання екологічної відповідальності: впровадження заходів та механізмів, спрямованих на зменшення негативного впливу господарської діяльності на довкілля та збереження природних ресурсів.

Висновок. Таким чином можна зробити висновок, що захист прав суб'єктів господарювання та споживачів є важливою складовою справедливого та стабільного суспільства. У сучасному світі існують різноманітні механізми та інструменти, спрямовані на забезпечення захисту цих прав на різних рівнях - від національних законодавчих норм до міжнародних стандартів. Однак, необхідно постійно вдосконалювати ці механізми та вживати додаткові заходи для вирішення виникаючих проблем і викликів, таких як нерівність в правовому статусі, технологічні загрози, екологічні проблеми тощо.

Отже, захист прав суб'єктів господарювання та споживачів вимагає постійної уваги, співпраці між різними сторонами суспільства та ефективного впровадження законодавчих та інституційних механізмів.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 02.10.2024)

2. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1023-12> (дата звернення: 02.10.2024)

3. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.10.2024)

4. Резворович К. Р., Юнін О. С., Юніна М. П. та ін. Господарське право: загальна частина : навч. посіб. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2021. 262 с.

5. Електронні сервіси в господарській діяльності: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. / В. М. Адам, М. С. Долинська та ін.; за заг. ред. М. С. Долинської. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 282 с.

6. Деревянко Б. В., Туркот О. А., Прилуцька А. В. Захист прав суб'єктів господарювання : навчальний. посібник / за ред. д.ю.н., проф. Б. В. Деревянко. 3-ге вид., перероб. і доповн.; НАПрН України, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2022. 196 с.

Діана ВОДЯНИЦЬКА*
Студентка 2 курсу
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ

***Анотація.** У статті аналізується вплив воєнного стану на трудові відносини та соціальне забезпечення працівників в Україні. Воєнний стан, запроваджений військовим вторгненням Росії, змінив низку правових норм, що регулюють трудову діяльність, прийом на роботу, звільнення, порядок переведення та надання відпусток. Особливу увагу було приділено адаптації трудового законодавства до нових реалій, зокрема питанню дистанційної роботи, гарантіям для мобілізованих, заходам соціальної підтримки тих, хто втратив роботу внаслідок бойових дій. У статті також розглядаються актуальні правові реформи та пропонуються пропозиції щодо подальшого вдосконалення трудових відносин у умовах війни.*

***Abstract.** The article analyzes the impact of martial law on labor relations in Ukraine and the social guarantees for employees. Martial law, introduced due to Russia's military aggression, has altered several legal norms governing employment, hiring, dismissal, employee transfers, and leave policies. Particular attention is paid to the adaptation of labor legislation to new realities, including remote work issues, guarantees for mobilized employees, and social support measures for those who lost their jobs due to military actions. The article also discusses current legislative changes and offers suggestions for further improvement of labor relations during wartime.*

Вступ. Введення воєнного стану в Україні – це безпрецедентна подія, яка вплинула на всі сфери суспільного життя, в тому числі й на трудові відносини.

Його запровадження вплинуло не лише на військовий сектор, а й на економіку, ринок праці та соціальні відносини. З початку війни держава зіткнулася з новими проблемами, які потребують швидкої реформи чинного трудового законодавства.

Військові дії зумовили необхідність адаптації трудового законодавства до нових реалій з метою забезпечення економічної стабільності та захисту прав працівників. Суттєво змінилися трудові відносини, зокрема щодо порядку найму, звільнення та переведення працівників, а також зміни умов праці в ситуаціях, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей.

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Маньгора Т.В.

Крім того, забезпечення соціального захисту людей, які втратили роботу або набули статусу внутрішньо переміщених осіб внаслідок війни, стало важливим аспектом державної політики.

Варто зазначити, що трудове законодавство було суттєво переглянуто та внесено зміни, щоб відобразити нові виклики, з якими стикається країна під час військових дій.

Ці зміни включають запровадження нових механізмів захисту працівників, коригування графіків роботи, умов праці мобілізованих працівників та зміни у сфері соціального забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове регулювання трудових відносин під час воєнного стану в Україні базується на законах України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1] та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [9].

Ці закони передбачають спрощені механізми регулювання питань трудового законодавства, особливо у випадках призову працівників на строкову військову службу або втрати можливості виконувати трудові обов'язки внаслідок воєнних дій. Основні аспекти, які змінилися, стосуються звільнення та найму працівників.

Воєнний стан дозволяє спростити процедуру звільнення, коли компанії змушені обмежити або призупинити діяльність. Співробітники отримують можливість працювати гнучко або переходити в інші компанії без значних затримок, що дозволить зберегти функціонування важливих секторів економіки.

В надзвичайних умовах також передбачені оновлені правила переведення працівників. Наприклад, співробітники можуть бути переведені в інші компанії або інші регіони без попереднього дозволу, якщо це необхідно для підтримки безперервної роботи підприємств критичної інфраструктури. При цьому працівники, які опинилися в зоні бойових дій, мають право тимчасово припинити трудові відносини із збереженням права на робоче місце [7].

Одним із важливих рішень було запровадження дистанційної роботи, яка стала необхідністю в умовах активних бойових дій та загрози для життя працівників. Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (№ 2136-IX) [1] передбачено, що працівники та роботодавці можуть узгоджувати нові умови праці, зокрема щодо робочого часу, способу виконання обов'язків та місця роботи, що допомагає уникнути зупинки виробничих процесів.

Роботодавці отримали право швидко приймати рішення щодо звільнення працівників через неможливість забезпечення їх роботою. Водночас працівники мають право відстоювати свої права у випадках несправедливого звільнення, зокрема через суд. У законі зазначено, що звільнення має бути чітко обґрунтованим, а роботодавець зобов'язаний забезпечити всі належні компенсації.

У деяких випадках роботодавці мають право відмовити працівникам у щорічній відпустці у зв'язку з необхідністю забезпечення функціонування критичної інфраструктури. При цьому працівники мають право на тривалу

відпустку без збереження заробітної плати, якщо військові дії унеможливають роботу.

Гарантії для військовослужбовців

Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей регулюється спеціальними законами та нормативно-правовими актами. Громадяни, які беруть участь у бойових діях, мають право на грошове забезпечення, додаткові пільги, медичне та морально-психологічне забезпечення. Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та їх сімей» передбачає компенсації у разі загибелі або поранення військовослужбовців [3].

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) є однією з найбільш уразливих категорій громадян в умовах воєнного стану. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» гарантує цим особам доступ до соціальних виплат, таких як забезпечення житлом, медичне обслуговування та працевлаштування. Внутрішньо переміщені особи можуть отримати матеріальну підтримку від держави, а також додаткові виплати за національними програмами, спрямованих на підтримку їхньої інтеграції на нових місцях проживання [3].

Підтримка безробітних осіб

Воєнний стан змусив багато підприємств обмежити або повністю припинити свою діяльність, особливо в зоні бойових дій та на окупованих територіях. Це призвело до зростання безробіття. Уряд України запровадив низку програм підтримки безробітних, зокрема допомогу з безробіття, програми перекваліфікації та тимчасового працевлаштування. Одним із ключових заходів стало впровадження програм дистанційного навчання для допомоги безробітним [4].

Висновки. Запровадження воєнного стану в Україні внесло суттєві зміни у сферу трудових відносин та соціального захисту.

Адаптація трудового законодавства до умов війни забезпечила можливість більш гнучко регулювати трудові відносини, зокрема нові механізми найму, звільнення, переведення, дистанційної роботи. Водночас держава забезпечила соціальний захист найбільш уразливих верств населення, зокрема військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, безробітних.

Проте, незважаючи на значні здобутки у правовому регулюванні трудових відносин та соціального захисту населення в умовах воєнного стану, залишаються проблеми, які потребують уваги та подальшого вдосконалення. Зокрема, важливо ефективно контролювати дотримання прав працівників, особливо тих, хто працює в небезпечних або нестабільних умовах праці. Також необхідно удосконалити механізми надання соціальних гарантій внутрішньо переміщеним особам та безробітним, щоб забезпечити оперативну координацію між органами державної влади та роботодавцями щодо працевлаштування та підтримки працевлаштування в кризових ситуаціях [8].

З метою подальшого розвитку законодавства про працю на воєнний час пропонується:

– посилення гарантій мобілізованим працівникам: Потрібно чіткіше врегулювати порядок збереження робочого місця та заробітної плати для працівників, які були мобілізовані або брали участь у військових діях, а також забезпечити прозорі механізми надання компенсацій для таких працівників та їхніх родин

– розширення програм перепідготовки та сприяння працевлаштуванню: Особливу увагу слід приділяти програмам перепідготовки та професійної підготовки безробітних з метою забезпечення їх працевлаштування в нових ситуаціях, що виникають у зв'язку з кризовими явищами, пов'язаними з війною.

– поліпшення систем соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Розширення програм соціального забезпечення та працевлаштування для внутрішньо переміщених осіб, зокрема забезпечення доступу до якісної освіти та охорони здоров'я, а також розширення доступу до ринку праці для ВПО .

– запровадження механізмів гнучкої організації праці: Підтримка дистанційної роботи, гнучкого графіку та інших нетрадиційних форм зайнятості буде частиною довгострокової стратегії адаптації робочих місць до нових викликів, що виникають унаслідок кризових явищ [7].

Загалом правова система України потребує подальшого вдосконалення, щоб відповідати сучасним викликам, з якими стикаються працівники, роботодавці та державні установи військового часу. Лише комплексний підхід до регулювання трудових відносин та соціального захисту може забезпечити стабільність ринку праці та ефективну соціальну підтримку населення в умовах кризи.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-20> (дата звернення: 04.10.2024)

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18> (дата звернення: 04.10.2024)

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2011-12> (дата звернення: 04.10.2024)

4. Кодекс законів про працю України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08> (дата звернення: 04.10.2024)

5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про соціальний захист населення в умовах воєнного стану" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

6. Міністерство соціальної політики України – Офіційний сайт URL:<https://www.msp.gov.ua/>

Софія Івашковська*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню реалізації права на судовий захист через поняття «механізм» як цілісну систему, для функціонування якої необхідна сукупність певних умов. Сформульовано визначення поняття «механізм реалізації права на судовий захист у господарських відносинах» на основі аналізу загальнотеоретичних уявлень та розумінь правового механізму, а також доопрацьовано теоретико-правові підходи до визначення умов функціонування та структури механізму реалізації права на судовий захист в господарських відносинах.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of the realization of the right to judicial protection through the prism of the concept of «mechanism», as an integral system for the functioning of which a set of certain conditions is necessary. The definition of the concept of the «mechanism of realization of the right to judicial protection in economic relations» is formulated on the basis of the analysis of general theoretical ideas and understanding of the legal mechanism, and a provision is developed to improve the conditions of its action by finalizing the theoretical and legal approaches to the definition of the concept, conditions of functioning and structure of the mechanism of realization of the right to judicial protection in economic relations.*

Вступ. У зв'язку зі зростаючими викликами, спричиненими російською агресією, суспільні відносини в Україні зазнають значних трансформацій та вимагають серйозних реформ у всіх сферах національної економіки. Це призводить до необхідності вдосконалення нормативно-правового регулювання та узгодження його з європейськими стандартами. Зокрема, на передній план виступає питання забезпечення належного захисту прав та інтересів учасників економічних відносин. Для досягнення цієї мети необхідно розглянути теоретико-правові підходи до визначення понять, умов функціонування та структури механізму реалізації права на судовий захист у господарських відносинах.

Однак, на жаль, сьогодні є актуальними проблеми умов реалізації права на судовий захист, що часто призводять до неефективного судового процесу та невдачі у досягненні мети захисту. Це свідчить про необхідність подальшого

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, викладач кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

вивчення та вдосконалення механізму захисту прав через призму його системної природи та умов функціонування.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння механізму реалізації права на судовий захист у господарських відносинах слід спочатку розглянути загально-правові концепції та уявлення щодо механізму правового регулювання.

Це питання привертало увагу теоретиків права протягом тривалого часу. Механізм правового регулювання визначається як система правових засобів, способів та форм, які перетворюють нормативність права в упорядкованість суспільних відносин, задовольняють інтереси суб'єктів права та встановлюють правопорядок. Він складається з принципів права, норм права, нетипових правових розпоряджень, правовідносин, суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, а також актів безпосередньої реалізації прав і обов'язків, а також актів застосування норм права [1].

Необхідно розрізнати правове регулювання від правового впливу, оскільки хоча сенси цих понять частково співпадають, вони не є тотожними. Правовий вплив включає в себе весь процес впливу права на суспільне життя, тоді як правове регулювання це форма владного юридичного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення механізму правового регулювання та його відношення до інших понять. Наприклад, деякі автори розглядають механізм правового регулювання як синонім поняття «механізм захисту прав людини». Інші вважають, що поняття «механізм правового регулювання», «юридичний механізм» та «механізм реалізації норми права» можуть використовуватися як синоніми, хоча кожне має свої відтінки значень [2].

З урахуванням загальновизнаних елементів механізму правового регулювання, реалізація права на судовий захист вважається проміжною ланкою між суб'єктивним правом на судовий захист, яким користується особа, коли вирішує захищати своє порушене право в судовому порядку, і застосуванням права, яке виконується судом при отриманні звернення. Створення правового механізму реалізації права на судовий захист є реалізацією правоохоронної функції держави.

Важливо зауважити, що право на судовий захист, хоч і гарантується наявністю відповідних юридичних норм та функціонуванням судової системи, вимагає наявності факту порушення, невизнання або оспорювання права, а також волевиявлення особи звернутися за судовим захистом. Отже, державне забезпечення права на судовий захист та його реалізація - це різні аспекти. Реалізація права на судовий захист може розглядатися як складова частина державно-правового механізму забезпечення права на судовий захист .

Зважаючи на складність та комплексність юридичної природи реалізації права на судовий захист, важливо розглянути це поняття через призму «правового механізму», що дозволить надати більш повну характеристику реалізації цього права у взаємодії з іншими матеріальними та процесуальними категоріями. Термін «механізм» за словниковим тлумаченням визначається як

внутрішня структура, система або сукупність станів і процесів, які утворюють певне явище. Залежно від сфери застосування, механізм реалізації права на судовий захист може розрізнятися нормами матеріального та процесуального права, що застосовуються. Наприклад, О.В. Лавринович виділяє структурні елементи реалізації державно-правового механізму захисту конституційних прав та свобод людини .

Загальне право на судовий захист функціонує через систему взаємодіючих дій уповноважених суб'єктів, таких як звернення до суду за захистом, проведення судового процесу, винесення судового рішення та його виконання. Механізм реалізації права на судовий захист працює за допомогою сукупності матеріальних та процесуальних юридичних засобів.

Це поняття широко використовується у юридичній науці для позначення взаємодії частин цілого. Як відзначає Т.Г. Альберда, правовий механізм є системним комплексом взаємопов'язаних правових інструментів, що діють як єдина система. Ця точка зору підтримується І.М. Курашовою, яка зауважує, що правовий механізм відображає логіку правового регулювання та має системний характер [3].

Розглядаючи механізм реалізації права на судовий захист у господарських відносинах, важливо враховувати особливості правової природи цих відносин, які відрізняють їх від цивільних, адміністративних та інших правовідносин і визначають специфіку дії механізму реалізації права на судовий захист. Господарські правовідносини виникають у зв'язку з організацією та безпосереднім здійсненням господарської діяльності, де реалізуються як приватні, так і публічні інтереси.

Оскільки господарська діяльність має яскраво виражений економічний характер, здебільшого саме в цій сфері виникають спірні відносини, пов'язані з порушенням, невизнанням або оспорюванням прав, свобод чи інтересів. Отримання судового захисту включає провадження у справі, ухвалення судом рішення та забезпечення його реального виконання .

Функціонування механізму реалізації права на судовий захист у господарських відносинах має за мету забезпечення умов та можливостей для звернення за судовим захистом та його отримання у разі порушення, невизнання або оспорювання прав і законних інтересів учасників господарських відносин, що визначаються нормами законодавства.

Господарська діяльність може здійснюватися з метою одержання прибутку (комерційна господарська діяльність – підприємництво), або не переслідувати таку мету (некомерційна господарська діяльність), проте, у будь-якому випадку їй властива вартісна оцінка та інші економічні характеристики, тому при зверненні за судовим захистом, саме економічне підґрунтя господарських відносин прямо чи опосередковано утворює матеріально–правову вимогу та визначає спосіб захисту.

Матеріально-правові умови реалізації права на судовий захист у господарських відносинах включають дотримання вимог щодо позовної давності, необхідний обсяг дієздатності суб'єкта звернення за судовим захистом

та визначений в заяві спосіб захисту. Процесуальні умови включають наявність процесуального закону, порядок звернення за судовим захистом, а також процесуальний порядок розгляду справи судом та можливість примусового виконання рішення.

Ці умови забезпечують дію механізму реалізації права на судовий захист у господарських відносинах. Для успішної реалізації цього права також важливо мати матеріальні правомочності.

Недостатність таких правомочностей може перешкодити реалізації права на судовий захист, як показує судова практика. Наприклад, у справі № 923/1283/16 позивач не надав доказів належних правомочностей на спірний об'єкт, що призвело до відмови у задоволенні позову. Такі ситуації підтверджують важливість матеріальних правомочностей для успішної реалізації права на судовий захист у господарських відносинах.

Під час вирішення спорів у судах враховується, що чинне матеріальне законодавство не передбачає визнання у судовому порядку права власності на об'єкти, якщо вони не введені в експлуатацію. Згідно зі статтею 331 Цивільного кодексу України, право власності на новозбудоване нерухоме майно виникає з моменту завершення будівництва [5].

Наприклад, Західний апеляційний господарський суд у своїй постанові від 26 листопада 2020 року у справі № 5015/6070/1 відмовив у задоволенні позову, оскільки позивач не зміг підтвердити своє право власності на спірне нерухоме майно. Правочини, які позивач посилається як підставу набуття права власності на це майно, не відповідали вимогам законодавства, оскільки особи, які проводили ці правочини, не мали на це права [6].

У цих прикладах проблема виникає на етапі реалізації права на судовий захист, коли хоча право на звернення до суду реалізується, але відсутність необхідних правомочностей власника перешкоджає задоволенню позовних вимог. Ця проблема, як показує судова практика, часто виявляється на етапі апеляційного або касаційного розгляду.

Таким чином, реалізація права на судовий захист у господарських відносинах починається зі звернення до суду, але успішна реалізація цього права не завжди призводить до отримання судового захисту у вигляді рішення на користь позивача. Якщо власник майна не може достовірно підтвердити свої правомочності, він не отримає рішення суду на свою користь.

Висновки. Механізм виконання права на судовий захист у господарських відносинах можна розглядати як комплекс матеріальних та процесуальних юридичних засобів, які забезпечують перетворення норм права в упорядкованість господарських відносин, здійснення права на звернення до суду для отримання захисту та надання самого судового захисту.

Згідно з судовою практикою, проблема відсутності необхідних матеріальних правових підстав у позивача часто виявляється на етапі апеляційного або касаційного розгляду рішення господарського суду першої інстанції та має системний характер.

Оскільки спірні господарські відносини переважно мають економічний характер, доцільно, крім перевірки дотримання вимог щодо позовної давності та необхідної дієздатності суб'єкта, перевіряти наявність необхідних матеріальних правових підстав у суб'єкта, що звертається за судовим захистом, на етапі подання позовної заяви. Додавання до пункту 1 статті 164 Господарського процесуального кодексу України вимоги про подання документів, що підтверджують правомочності власника, разом із доказами порушення цього права суб'єктом, що звертається за судовим захистом, сприяло б, на нашу думку, забезпеченню ефективності механізму реалізації права на судовий захист у господарських відносинах.

У той же час, перспективними варто визнати подальші наукові дослідження структури механізму реалізації права на судовий захист у господарських відносинах та шляхів його удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Беляневич В.Е., Беляневич О.А. Наукові висновки щодо застосування норм права та судова практика Верховного Суду 2018-2020 років. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 460 с. URL:<https://jurkniga.ua/contents/naukovi-visnovki-shchodo-zastosuvannya-norm-prava-ta-sudova-praktika-verkhovnogo-sudu-2018-2020-rokiv.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).
2. Господарський процес: навч. посіб. / В.А. Кройтор та ін.; за ред. В.А. Кройтора. Харків, 2020. 328 с. URL:<https://dspace.univd.edu.ua/items/0c7a5854-d28a-4bdd-b146-2fd8417e9cf6> (дата звернення: 29.09.2024).
3. Калюжний Р.А., Атаманчук І.В. Розвиток процесуального права України. Київ: «МП Леся», 2019. 188 с. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023 URL:https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/26644/1/_3.pdf (дата звернення: 29.09.2024).
4. Шило С.М. Механізм захисту прав і свобод людини і громадянина як гарантія забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів внутрішніх справ. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 22. С. 269–273. URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16582> (дата звернення: 29.09.2024).
5. Про деякі питання практики застосування позовної давності у вирішенні господарських спорів: Постанова Пленуму Вищого Офіційний портал Верховної Ради України. господарського суду від 29.05.2013 № 10. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010600-13#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
6. Постанова Західного апеляційного господарського суду від 26.11.2020 р. у справі №5015/6070/1. URL:<https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/30-1.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).

Іван ВОЛОВОДІВСЬКИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний
аграрний університет
Вінниця, Україна

КОРПОРАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті розглядається господарсько-правовий аспект корпоратизації державних підприємств, яка сприяє частковому відчуженню державного або комунального майна для підвищення ефективності їхньої діяльності. Автори акцентують на необхідності прийняття Закону України «Про корпоратизацію державних підприємств», який врегулює процедуру та правові засади цього процесу. Корпоратизація сприятиме реорганізації управління, забезпечуючи прозорість, відкритість та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Процес корпоратизації включає кілька послідовних стадій, від прийняття рішення до виконання договору та складання звіту.*

***Abstract.** The article considers the economic and legal aspect of the corporatization of state enterprises, which contributes to the partial alienation of state or communal property to increase the efficiency of their activities. The authors emphasize the need to adopt the Law of Ukraine "On Corporatization of State Enterprises", which will regulate the procedure and legal basis of this process. Corporatization will contribute to the reorganization of management, ensuring transparency, openness and increasing the competitiveness of enterprises. The process of corporatization includes several successive stages, from decision-making to the execution of a contract and drawing up a report.*

Вступ. Проблема корпоратизації державних підприємств в Україні стає актуальною в контексті реформ та залучення інвестицій. Держава прагне зменшити частку державної власності, посилюючи роль приватного сектора. Корпоратизація є ключовим інструментом у цьому процесі, але недостатнє правове регулювання створює виклики. Потрібно дослідити етапи корпоратизації та їхній вплив на розвиток підприємств, а також розробити спеціальний закон для забезпечення прозорості та ефективності процесу.

Виклад основного матеріалу. Корпоратизація – це процес реорганізації державних підприємств через перетворення на корпоративні суб'єкти господарювання. За словами О. Р. Хомляк, головною метою корпоратизації є зміцнення позицій на ринках, підвищення стійкості, ефективності та

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, викладач кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

конкурентоспроможності. Ключові складові процесу – організація, планування та цінова політика. Основні завдання включають досягнення стратегічних цілей, відповідальність управлінських органів, ліквідацію тіньової економіки, використання місцевих ресурсів і забезпечення зайнятості. Однак більшість державних підприємств України залишаються збитковими [1].

Дослідження Європейської комісії показує, що приватні підприємства є ефективнішими за державні через політичний вплив і корупцію. Корпоратизація в Україні започаткована Указом Президента 1993 року, що передбачає реформування державного сектору, підвищення відповідальності та підготовку до приватизації. Вона також сприяє рівним умовам для державних і приватних підприємств та залученню інвестицій.

Процедура корпоратизації складається з таких етапів: 1) прийняття рішення про корпоратизацію; 2) створення комісії; 3) підготовка акта оцінки майна, плану розподілу акцій і статуту; 4) затвердження засновником акта оцінки та статуту акціонерного товариства; 5) державна реєстрація товариства та завершення роботи комісії; 6) затвердження складу наглядової ради та інших органів товариства; 7) реєстрація випуску акцій; 8) укладення договору з реєстратором або отримання ліцензії на ведення реєстру акціонерів [2].

Процес корпоратизації передбачає прийняття спеціальних законодавчих актів. На 2023 рік ДП «НАЕК «Енергоатом» залишається єдиною атомною компанією в Україні, яка працює як унітарне державне підприємство, маючи стратегічне значення для економіки та безпеки країни. ДП «НАЕК «Енергоатом» управляє чотирма атомними станціями з 15 енергоблоками, забезпечуючи 51,4% електроенергії в Україні. Передумовою корпоратизації «Енергоатома» стала Угода про асоціацію з ЄС, яка вимагає імплементації принципів Організації економічного співробітництва та розвитку [5].

Закон України «Про акціонерне товариство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», підписаний у березні 2023 року, визначає правові та організаційні засади функціонування акціонерного товариства з 100% державною власністю, що спрямований на сталий розвиток компанії, енергетичну безпеку та захист державних інтересів.

На думку експертів, головна мета корпоратизації полягає у підвищенні відповідальності державних підприємств за результати їхньої економічної діяльності, а також у створенні буферної зони між політичним впливом і бізнесом. Важливою задачею є підвищення інвестиційної привабливості державних компаній для кредитних установ, що дозволить залучати фінансові ресурси для впровадження інноваційних проєктів. Наприклад, один із стратегічних проєктів, що розглядається в найближчі роки для «Укргідроенерго», полягає у підвищенні стійкості енергосистеми для інтеграції з європейською енергетичною мережею [3]. Проєкт передбачає встановлення гібридних систем виробництва електроенергії, для реалізації якого залучено 212 мільйонів доларів США, із яких 177 мільйонів – кредитні кошти Міжнародного банку реконструкції та розвитку, 34 мільйони – позика Фонду чистих технологій, і 1 мільйон – грантові кошти [4].

На жаль, в Україні досі не ухвалено загальне спеціальне законодавство щодо корпоратизації державного майна, оскільки важливі законодавчі ініціативи знаходяться на етапі проєктів. Проєкт Закону України «Про корпоратизацію державних підприємств» 2012 року, який передбачав регулювання правових, економічних та організаційних питань корпоратизації державних комерційних підприємств, так і не був прийнятий.

На початку 2019 року було доопрацьовано ще один законопроєкт щодо корпоратизації підприємств оборонно-промислового комплексу, але й він не набув статусу закону. Експерти зазначають, що для збереження державних прав власності необхідно зберегти за державою корпоративні права в новостворених акціонерних товариствах, а майно має закріплюватися за ними на праві власності, а не господарського відання, як це характерно для державних підприємств [6].

Водночас непослідовна і суперечлива практика застосування цього підходу свідчить про необхідність законодавчого врегулювання питання, які саме об'єкти, що передаються державним акціонерним товариствам, повинні залишатися у державній власності, та на яких правових підставах ці об'єкти можуть бути передані державним акціонерним товариствам.

Висновок. Корпоратизація державних підприємств є важливим інструментом трансформації державної власності, спрямованим на підвищення ефективності управління, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності підприємств. Вона дозволяє зменшити вплив політичних чинників на економічну діяльність підприємств та залучити додаткові фінансові ресурси для реалізації інноваційних проєктів. Попри певні законодавчі прогалини та недоліки, процес корпоратизації в Україні має стратегічне значення для сталого розвитку державного сектора економіки. Необхідність законодавчого врегулювання окремих аспектів цього процесу, таких як визначення правового статусу державних активів та порядок їх передачі акціонерним товариствам, залишається актуальною задачею для забезпечення ефективності цього механізму.

Список використаних джерел:

1. Хомляк О. Р. Особливості правового статусу юридичних осіб корпоративного типу за участю держави. Процес корпоратизації державних підприємств: основні етапи та переваги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 130-132.
2. Москалюк Н. Б. Механізм корпоратизації як передумова до припинення права державної власності: історичні аспекти, сучасний стан і перспективи розвитку. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 47-53.
3. Урядовий портал: Корпоратизація «Енергоатома» сприятиме більш ефективному управлінню та розвитку компанії. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news>
4. Про акціонерне товариство «Національна атомна енергетична компанія «Енергоатом» для здійснення корпоративної реформи ДП «НАЕК «Енергоатом»: Закон України від 22.03.2023 № 2896-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

Юлія ПРИТУЛЮК*,
студентка 1-го курсу,
Факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

***Анотація.** У статті автори дослідили проблему конституційного права на підприємницьку діяльність та механізми його реалізації та захисту. Досліджена юридична конструкція права на підприємницьку діяльність. На основі аналізу національного та міжнародного законодавства визначено роль права на підприємництво в системі прав людини. Визначили, що конституціоналізм є ключовою точкою, навколо якої зосереджується вся наукова і практична проблематика, пов'язана з розвитком сучасної державності.*

***Abstract.** In the article, the authors investigated the problem of the constitutional right to entrepreneurial activity and the mechanisms of its implementation and protection. The legal construction of the right to entrepreneurial activity has been studied. Based on the analysis of national and international legislation, the role of the right to entrepreneurship in the system of human rights is defined. It was determined that constitutionalism is a key point around which all scientific and practical problems related to the development of modern statehood are concentrated.*

Вступ. Україна пройшла багато складних етапів свого становлення та вирішення складних викликів та питань.

Серед них: розвал економіки, становлення економіки, сприяння малому та середньому бізнесу, публічне адміністрування в галузі економіки та підприємницької діяльності, обмеження Covid19, які негативно вплинули на попит робіт, товарів та послуг, збройна агресія РФ, яка зумовила запровадження воєнного стану в Україні.

Серед прав фізичних осіб, визначених Конституцією України, особливе місце посідає право на підприємницьку діяльність, оскільки підприємництво є фундаментальною основою та рушійною силою економіки, а також одним із чинників соціального розвитку, економічного прогресу суспільства.

Щоб стати нацією підприємців, українцям потрібно змінити дві речі: ставлення до Конституції України та до підприємництва. Конституцію України слід сприймати як динамічну систему цінностей, принципів і норм, що мають вищу юридичну силу, завдяки чому громадяни можуть змінювати розвиток будь-

* Науковий керівник: к.ю.н, доцент, доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

якої державної чи приватної інституції, у тому числі підприємництва, у потрібному напрямку [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституціоналізм є тим центром, навколо якого «обертається» вся наукова та практична проблематика розвитку сучасної державності. Це універсальний носій теоретичної енергії правотворення, основна парадигма сучасного державотворення, критерій конституційності діяльності суб'єктів права, умова становлення «динамічної юриспруденції», яка, на відміну від «статичної», орієнтована на розвиток права, реформування політико-правової дійсності.

Аналіз останніх тенденцій у юридичній доктрині свідчить про підвищену увагу до питань конституційного регулювання економічної організації держави. Невід'ємною складовою такого регулювання є закріплення в основних законах переліку економічних прав, зокрема і права на підприємницьку діяльність. Підприємницька діяльність є тим рушієм, який створює та змінює економічну дійсність у тій чи іншій країні. У зв'язку з цим підхід до конституціоналізації цього права, аби надати йому особливої ваги та додаткових гарантій захисту видається цілком зрозумілим та обґрунтованим.

Головний зміст підприємництва як фундаментальної основи конституційного ладу складає конституційне право громадян на підприємницьку діяльність. Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Це право базується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку [2].

Ініціативність, властива кожній активній людині, у спосіб, визначений державою як підприємницька діяльність, дозволяє забезпечити, в першу чергу, прагнення та відповідне йому право на достойний рівень життя людини.

Такий підхід відповідає взятими Україною як державою на себе зобов'язаннями із забезпечення прав людини, закріплених Загальною декларацією прав людини 1948 р., зокрема, ст. 25 Загальної декларації, якою закріплено право кожної людини на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [3].

Юридична конструкція права на підприємницьку діяльність у ст. 42 Конституції України відповідає теоретичним підходам щодо формування зобов'язань держави у сфері економічних прав, згідно з якими такі зобов'язання визначаються на трьох рівнях [4, 189–190]. На першому рівні держава повинна поважати свободу людини, виконувати необхідну діяльність та використовувати при цьому необхідні ресурси. Саме до такого рівня зобов'язань держави варто віднести норму ч. 1 ст. 42 Конституції України, яка гарантує кожному право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [2].

Державні зобов'язання другого рівня полягають у захисті свободи дій та захисті ресурсів від інших суб'єктів в економічній сфері. У контексті такого типу зобов'язань норми ч. 3 ст. 42 Конституції України передбачають захист конкуренції у підприємницькій діяльності, заборону зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію.

На третьому рівні зобов'язань у сфері економічних прав, як зазначає Е. Асбйорн, держава повинна здійснювати надії своїх громадян щодо використання права на харчування. На наш погляд, такому типу зобов'язань держави відповідають конституційні норми ч. 4 ст. 42 Конституції України щодо захисту прав споживачів, контролю держави за якістю і безпечністю продукції та всіх видів діяльності, сприяння діяльності громадських організацій споживачів. У цьому випадку держава забезпечує соціальний характер підприємницької діяльності в Україні [4, 224].

Так, загальні гарантії прав підприємців визначені ст. 47 Господарського кодексу України, якою визначено, що держава гарантує всім підприємцям незалежно від організаційних форм підприємницької діяльності рівні права та можливості щодо залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природні та інші ресурси; недоторканність власності та забезпечення захисту майнових прав підприємця; Збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення фізичними або юридичними особами, органами державної влади чи місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються підприємцю відповідно до цього Кодексу, інших законів тощо [6].

Господарським кодексом України передбачено, що обмеження щодо провадження підприємницької діяльності, а також перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, встановлюються Законом [7].

Звичайно, коли йдеться про гарантії, більшість науковців поділяють їх на загальні та спеціальні, відносячи до загальних економічні, політичні, соціальні, ідеологічні, культурні та спеціальні, до яких відносять саме правові гарантії. Право на підприємницьку діяльність закріплене та гарантоване ст. 42 Конституції України [2].

Попри адміністрування в сфері підприємництва на рівні дозволів, заборон та умов (вимог здійснення окремих видів підприємницької діяльності), стала зрозумілою потреба в сприянні здійснення підприємництва з боку держави в різних формах: спрощення процедури реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, просвітництва та ліквідації бізнес-безграмотності шляхом створення та функціонування бізнес-інкубаторів та інших просвітницьких програм, спрощення оподаткування, доступності інформації про державні закупівлі, створення сприятливого бізнес середовища, впровадження державних програм дешевих кредитів, зокрема, Державної програми «Доступні кредити 5-7-9», створеної за ініціативою Президента України та Кабміну України для підтримки розвитку малого бізнесу, яка дозволяла отримати позику до 50 млн. грн на строк до 3 або до 5 років, залежно від цілей фінансування за відповідними ставками 5–9% річних, що об'єктивно нижче рівня інфляції в Україні [8].

Як відомо, діяльність суб'єктів підприємництва виражається в свободі самої діяльності, у виборі її форм, видів та вільному розпорядженні прибутком тощо. Таким чином, людина є вільною від природи і наділена «природними правами». Коли ж людина отримує певний правовий статус у суспільстві, починає відігравати в ньому нову роль, наприклад набуває статусу підприємця, то, відповідно до статусу, вона вже має спеціальні права та обов'язки та має діяти за правилами, що встановлені державою.

Висновки. Конституціоналізація, у тому чи іншому вигляді, права на підприємницьку діяльність є домінуючим трендом у країнах Європи. Зрозуміло, що конституціоналізація права на підприємницьку діяльність не є сама по собі гарантією, що воно буде належним чином реалізовуватися на практиці, так як забезпечення умов для адекватної та ефективної його реалізації залежить від широкого кола факторів (якість правового регулювання здійснення підприємницької діяльності на рівні законів і підзаконних актів, інституційна спроможність держави запобігати порушенням цього права та забезпечити адекватні працюючі механізми для його захисту у випадку порушення тощо).

Водночас підхід щодо конституціоналізації права на підприємницьку діяльність видається практично доцільним і обґрунтованим, оскільки цей підхід дає змогу застосувати додатковий спосіб охорони та захисту цього права у вигляді конституційного контролю.

Отже, головні проблеми конституційно-правового забезпечення права на підприємницьку діяльність як легітимної форми реалізації свободи особистості в економічних відносинах виникають через відсутність системного підходу до встановлення економічного порядку в Конституції України. На нашу думку, у процесі оновлення Основного Закону необхідно змінити підхід до нормативного забезпечення свободи підприємництва та уточнити суб'єктний склад цього права.

Список використаних джерел:

1. Кампо, В. Конституція України та формування нації підприємців. Юридична газета. 2020. № 5 (711). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/konstytutsiinepravovo/konstituciya-ukrayini-ta-formuvannya-naciyi-pidpriemciv.htm> (дата звернення 10.10.2024)
2. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 14
3. Загальна декларація прав людини. ООН. 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 10.10.2024)
4. Асбйорн Е. Мінімальний рівень реалізації соціально-економічних прав // *Права людини: Концепції, підходи, реалізація: Пер. з англ. / Під ред. Б. Зізік; Київ.: Вид-во "Ай Бі", 2003. С. 185–201.*
5. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання. Харків.: Право, 2009. 468 с
6. Господарський кодекс України. *Верховна Рада України*. 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 10.10.2024)
7. Narahonych O. Constitutional right to entrepreneurial activity: theoretical and legal aspect. *Конституційно-правові академічні студії*. Випуск 3. 2020. С. 27-40
8. Самойленко Г., Дибко О. Здійснення права на підприємницьку діяльність в Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024 № 4. С. 211-215

Ольга ХИТРУК*,
студентка 2-го курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА КІБЕРНЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

***Анотація.** У статті розглянуто сучасні загрози кібернетичній безпеці, спричинені інформаційними інтервенціями. Проаналізовано сутність інформаційних інтервенцій, які включають хакерські атаки, кібершпигунство, дезінформаційні кампанії та пропаганду. Визначено основні механізми впливу інформаційних втручань на громадську думку, державні інститути та критичну інфраструктуру. Особливу увагу приділено стратегіям протидії інформаційним загрозам, зокрема розвитку кіберзахисту, міжнародної співпраці та підвищенню інформаційної грамотності населення.*

***Annotation.** The article discusses modern threats to cybernetic security caused by information interventions. The essence of information interventions, which include hacker attacks, cyber espionage, disinformation campaigns and propaganda, is analyzed. The main mechanisms of influence of information interventions on public opinion, state institutions and critical infrastructure are defined. Particular attention is paid to strategies for countering information threats, in particular the development of cyber defense, international cooperation and improving the information literacy of the population.*

Вступ. У сучасному світі, де цифрові технології проникають у всі сфери життя, кібернетична безпека стає критичним елементом національної та міжнародної стабільності. Кіберпростір, як новий вимір діяльності держав і суспільств, став не лише середовищем для комунікацій і обміну інформацією, але й ареною для конфліктів, де інформаційні інтервенції відіграють важливу роль. Інформаційні інтервенції, зокрема хакерські атаки, кібершпигунство, дезінформація та пропаганда, використовуються як інструменти впливу на політичні, економічні та соціальні процеси, створюючи серйозні загрози для кібернетичної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сучасної цифрової трансформації суспільства, інформаційні інтервенції набули критичного значення для безпеки держав, організацій та окремих громадян. Кіберпростір, де відбувається обмін даними, став важливою складовою інформаційної війни та інструментом маніпуляцій. Інформаційні інтервенції являють собою зовнішні

* Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

дії, спрямовані на зміну або викривлення інформаційних потоків з метою досягнення політичних, економічних або військових цілей.

Інформаційні інтервенції охоплюють широкий спектр дій, зокрема хакерські атаки, кібершпигунство, дезінформаційні кампанії, пропаганду та інші форми маніпуляцій даними. Основна мета таких втручань полягає у зміні поведінки, настроїв або переконань цільової аудиторії шляхом впливу на інформаційні ресурси та мережі. Сучасні інформаційні інтервенції можуть мати як пряму форму — атаки на інфраструктуру, так і непрямую — поширення фейкових новин, які викликають соціальну нестабільність.

Кібернетична загроза (кіберзагроза) – наявні й потенційно можливі явища та чинники, що створюють небезпеку інтересам людини, суспільства й держави через порушення доступності, повноти, цілісності, достовірності, автентичності режиму доступу до інформації, яка циркулює в критичних об'єктах національної інформаційної інфраструктури [2].

Під кібернетичною інтервенцією (як видове поняття до родового – інформаційна інтервенція) слід розуміти сукупність агресивних дій у кіберпросторі, спрямованих на втручання шляхом застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у внутрішні та зовнішні справи держав із метою заподіяння шкоди їхньому суверенітету або належному функціонуванню їхніх керівних органів або основних сфер життєдіяльності, а отже – аналогічні дії відносно впорядкованої діяльності міждержавних об'єднань та їх керівних органів.

Інформаційні інтервенції становлять значну загрозу для кібербезпеки з кількох причин:

Таблиця 1

Основні загрози кібербезпеці, викликані інформаційними інтервенціями

Основні загрози	Характеристика
<i>Дестабілізація інфраструктури</i>	Хакерські атаки на критичну інфраструктуру можуть призвести до відключення енергетичних систем, банківських мереж або навіть систем охорони здоров'я. Це може паралізувати функціонування держави та поставити під загрозу життя громадян.
<i>Маніпуляція громадською думкою</i>	Штучне створення або поширення неправдивої інформації може змінити громадську думку і вплинути на політичні рішення, дестабілізуючи суспільство та послаблюючи уряди.
<i>Кібершпигунство</i>	Інформаційні інтервенції часто використовуються для викрадення даних, пов'язаних з державною безпекою або корпоративною таємницею. Це підриває національну безпеку і конкурентоспроможність держави на світовому ринку.
<i>Соціальна інженерія</i>	Маніпуляції через фішингові атаки або розповсюдження шкідливого програмного забезпечення можуть призвести до крадіжки персональних даних і подальших фінансових чи репутаційних втрат для користувачів.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Інформаційні інтервенції можна визначити як дії, що здійснюються з метою маніпуляції інформацією та впливу на свідомість громадськості. Це можуть бути дезінформація, пропаганда або кібератаки, які намагаються

підривати довіру до державних інститутів і систем. Вони можуть мати як внутрішні (з боку громадян), так і зовнішні (з боку інших держав) джерела.

Механізми впливу інформаційних інтервенцій:

- 1) дезінформація: поширення неправдивої або спотвореної інформації з метою введення в оману.
- 2) пропаганда: використання засобів масової інформації для формування певної думки або поведінки.
- 3) кібератаки: напади на критично важливі інфраструктури, які можуть призвести до втрати даних або порушення роботи систем.

Ці механізми можуть викликати серйозні наслідки для національної безпеки, економіки та суспільства в цілому.

Джерелами кібернетичних загроз можуть бути міжнародні злочинні групи хакерів, окремі підготовлені у сфері інформаційних технологій злочинці, іноземні державні органи, терористичні та екстремістські угруповання, транснаціональні корпорації та фінансово-промислові групи тощо. Зростає загроза використання проти інтересів України кібернетичних засобів як зсередини держави, так і з-за меж її кордонів. Такою ж реальною є загроза використання української інформаційної інфраструктури, як «транзитного майданчика» для приховування атаки на інформаційну інфраструктуру третьої сторони [3].

Також як загрози в сфері кібернетичної безпеки можна виділити: кіберзлочинність, кібертероризм та кібершпигунство, кібер-війна, а самі інформаційні інтервенції і можуть бути складовими перерахованих дій. Злочини із використанням сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій стають все звичнішою практикою в житті українських громадян. Найбільше увага злочинців зосереджена на спробах порушення роботи або несанкціонованого використання можливостей інформаційних систем державного, кредитно-банківського, комунального, оборонного, виробничого секторів.

Інформація з обмеженим доступом, що циркулює в національних інформаційних ресурсах, є стійким об'єктом зацікавленості з боку інших держав, організацій та осіб. Крім того, все більшого поширення набуває політично вмотивована діяльність в кіберпросторі груп активістів (хактивістів), які здійснюють атаки на урядові та приватні сайти, що призводить до порушень роботи інформаційних ресурсів, а також репутаційних та матеріальних збитків.

Інформаційна інтервенція першочергово спрямовується на інформаційні комп'ютерні технології, що забезпечують належне функціонування систем життєзабезпечення суспільства, і це, структурно, є визначальною ознакою інформаційної інтервенції, як специфічної групи злочинів, що створюють загрози розвитку інформаційного суспільства [1].

Особливу небезпеку становлять соціальні ризики, здатні створити об'єктивну загрозу національній безпеці так званих країн-донорів, тобто країн, що підлягають інформаційній інтервенції. В умовах поширення світових глобалізаційних процесів інформаційні простори різних держав взаємодіють,

проникають один в інший, взаємоперетворюються. Зворотною стороною цього є небезпеки, пов'язані зі складнощами державного контролю і впорядкування цих власне самоорганізаційних процесів, від яких найбільше потерпають так звані слабкі держави.

По-перше, ці держави мають значно менші технічні й технологічні можливості та ресурси порівняно з добре розвиненими. По-друге, їх державна інформаційна політика, як правило, недосконала і належно не сформульована. По-третє, рівень загальної й інформаційної культури не тільки населення відповідних країн, а й соціуму загалом, надто низький.

Відтак їх інформаційний простір майже не захищений від інформаційної інтервенції, поширення несанкціонованої, чужинної медіапродукції, виробленої технологічно потужнішими державами-агресорами, а вони самі і їх населення надміру вразливі до медіавпливу. Інформаційна інтервенція спричинює вкрай небезпечні наслідки: обмежує державний суверенітет країн-донорів; узалежнює їх від світової, міжнародної ситуації; уніфікує їх культуру, тобто підводить її під нав'язані маніпуляторами стандарти; робить їх заручниками світових політичних, економічних, фінансових подій і криз (цін на енергоносії і паливо, екологічних проблем тощо); примушує до не вигідної міжнародної співпраці; нав'язує неякісну, чужинну медіапродукцію (чужинні ідеї, стандарти, норми життя, медіанасильство, порнографію і т. ін.). У результаті з національного інформаційного простору витісняється своє, національне, те, що зміцнює націю, гарантує її національну ідентичність [4].

Найсерйозніші випадки інформаційних інтервенцій в Україні можна класифікувати за кількома ключовими етапами та подіями, які мали значний вплив на суспільство та державу.

1) *Інформаційна експансія 2014 року.* Після анексії Криму росією в 2014 році на території південно-східних регіонів України спостерігалася активна інформаційна експансія. Російські ЗМІ здійснювали інформаційно-психологічний тиск на населення, намагаючись підірвати довіру до українських державних інститутів. Цей процес супроводжувався захопленням стратегічних об'єктів української телекомунікаційної інфраструктури 1.

2) *Кібератаки на державні установи.* Відзначаються численні кібератаки на сайти державних установ, зокрема: сайт Президента України: У жовтні 2007 року відбулася триденна безперервна атака, що налічувала близько 18 тисяч точкових атак з території Росії та інших країн. Хакерські атаки 2014-2015 років: серед них були зломи сайту Міністерства регіонального розвитку та Twitter Адміністрації Президента України.

3) *Вплив соціальних мереж.* Соціальні мережі стали платформою для розповсюдження дезінформації та маніпуляцій. Наприклад, перед Євро-2012 активно просувалися расистські ідеї, а також дискредитувалися європейські цінності, що мало на меті дестабілізацію суспільства.

4) *Гібридна війна.* Під час конфлікту на Донбасі інформаційні атаки супроводжувалися військовими діями. Російські медіа активно використовували

інформаційні операції для підтримки своїх військових дій, що включало блокування трансляції українських телеканалів і поширення пропаганди.

У сучасних умовах такі інтервенції можуть мати глобальний характер, оскільки соціальні мережі та онлайн-платформи дозволяють миттєво поширювати інформацію серед мільйонів користувачів. Держави, що не здатні ефективно захистити свої інформаційні простори, можуть стати жертвами зовнішніх маніпуляцій [1].

Для ефективного протистояння інформаційним інтервенціям важливо розробляти комплексні стратегії, що охоплюють технічні, правові та освітні аспекти:

1) Розвиток технологій кіберзахисту. Впровадження систем виявлення загроз, аналізу аномалій і блокування атак є першочерговим кроком для забезпечення кібербезпеки.

2) Міжнародна співпраця. Оскільки інформаційні загрози часто мають глобальний характер, необхідно розвивати співпрацю між країнами у сфері кібербезпеки, обміну інформацією та координації дій щодо реагування на загрози.

3) Інформаційна грамотність громадян. Одним із найефективніших інструментів протидії інформаційним інтервенціям є підвищення рівня інформаційної грамотності серед населення. Люди повинні бути здатними критично оцінювати інформацію, яку вони отримують, та розпізнавати фейкові новини чи маніпуляції.

4) Розвиток правових норм. Важливо впроваджувати національні та міжнародні закони, що регулюють відповідальність за кіберзлочини та інформаційні втручання. Це стосується як приватних осіб, так і державних акторів, які можуть брати участь у цих процесах.

Висновки. Отже, інформаційні інтервенції стають однією з найсерйозніших загроз у сфері кібербезпеки. Ефективна протидія цим втручанням вимагає комплексного підходу, який включає як розвиток технічних рішень, так і підвищення рівня обізнаності населення. Держави та організації повинні приділяти належну увагу захисту своїх інформаційних ресурсів, аби уникнути катастрофічних наслідків, які можуть спричинити інформаційні атаки.

Список використаних джерел

1. Король М. М., Парлаг С.В. Вплив цифровізації на банківську діяльність в Україні. Економіка та держава. 2020. № 9. С.99-104.
2. Лебідь О.В, Кіпоренко С.С., Вовк В.Ю. Виявлення кібератак та підвищення інформаційної безпеки на основі технології нейронних мереж в умовах кібервійни. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 1 (15). С. 238-256.
3. Легомінова С.В., Гайдур Г.І. Аналіз сучасних загроз інформаційній безпеці організацій та формування інформаційної платформи протидії їм. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2023. № 2 (22). С. 54-67.
4. Фесьоха Н.О. Стан та тенденції розвитку кібербезпеки в епоху цифрової трансформації – аналіз сучасних загроз та заходів захисту. *Вісник Херсонського національного технічного університету. Інформаційні технології*. 2024. № 2(89). URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/654.

Ірина КУЧЕРУК,*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ВПЛИВ СТАНУ ВІЙНИ НА ДІЮ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Анотація. У статті досліджено наслідки стану війни. Зокрема, досліджується вплив стану війни на дію міжнародних договорів та обмежувальні норми щодо денонсації таких угод у період збройних дій. Розглядаються ключові аспекти міжнародного гуманітарного права та міжнародного права договорів у контексті збройних конфліктів. Метою статті є систематизувати знання про правові наслідки збройних конфліктів міжнародного характеру, зокрема, про вплив війни на міжнародні договори.

Abstract. The article examines the study of the state of war. also, the influence of the state of war on the operation of international agreements and restrictive norms regarding the denunciation of such agreements during the period of armed operations is investigated. Key aspects of international humanitarian law and international treaty law in the context of armed conflicts are considered. The purpose of the article is to systematize knowledge about the legal consequences of armed conflicts of an international nature, in particular, about the impact of war on international treaties.

Вступ. Початок збройного конфлікту міжнародного характеру – це подія, яка суттєво впливає на міжнародні відносини та внутрішньодержавний порядок. Такий конфлікт є частиною історії людства і продовжує залишатися актуальною проблемою сучасності.

Від часів античності питання про долю міжнародних зобов'язань під час збройних конфліктів було предметом жвавих дискусій серед юристів і політиків. Змінювалися форми війни, міжнародні відносини зазнавали кардинальних трансформацій, але одне залишалось незмінним: необхідність встановлення певних правил, які б регулювали поведінку держав у період збройних конфліктів.

Історичний досвід свідчить про те, що порушення міжнародних договорів під час війни часто призводило до затягування конфліктів, посилення міжнародної напруженості та затягування процесу відновлення миру.

Саме тому питання про заборону денонсації міжнародних договорів під час війни набуває особливої актуальності в контексті сучасних міжнародних відносин.

Поняття збройного конфлікту (від лат. *conflictus* — зіткнення) міжнародного характеру є фундаментальним для розуміння міжнародного гуманітарного права. Це збройна боротьба між двома або більше державами.

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Андрій ПРАВДЮК

Виклад основного матеріалу дослідження. Угоди, договори є необхідними інститутами людського спілкування. Без них воно було б неможливо. За їх допомогою узгоджуються спільні дії, вирішуються протиріччя. Без них не могли обійтися ні племена, ні держави. Тому не випадково договори між державами укладаються задовго до виникнення ідеї про те, що міждержавні відносини також повинні регулюватися правом. Право міжнародного договору (law of treaties) – це система принципів і норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права з приводу укладання, дії та припинення дії міжнародного договору. Ця галузь займає центральне місце в системі міжнародного права. Вона пов'язана з усіма іншими галузями та інститутами міжнародного права.

Тривалий час існував принцип, що війна між державами веде до призупинення всіх договорів між ними. Зокрема, Е. де Ватель писав, що «договори передбачають стан миру». Проте згодом це положення змінилося.

У науці міжнародного права висловлюються різні точки зору на характер наслідків війни на дію міжнародних договорів. Зокрема, Ч. Хайд відповідь на питання, чи зберігає або втрачає дію договір внаслідок війни, виводив з намірів сторін договору під час його укладання. О.І. Тіунов вважав, що це питання «має вирішуватися не на основі встановлення «намірів» сторін у момент укладення угоди, а з урахуванням їх відповідного волевиявлення після початку війни», обґрунтовуючи це тим, що «війна не може автоматично припинити дію угоди» [1].

Під час війни розриваються політичні договори, несумісні з характером збройного конфлікту. Неполітичні договори в своїй більшості призупиняють свою дію. Збройний конфлікт не може бути підставою для одностороннього припинення чи призупинення дії положень договору щодо захисту прав людини.

Також слід звернути увагу на відсутність суворої послідовності з цього питання і в практиці міжнародних відносин. Це стало однією з причин відсутності відповідних положень в Віденській конвенції про право міжнародних договорів.

У ст. 73 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. акцентується, що «положення цієї Конвенції не вирішують наперед ні одного з питань, які можуть виникнути щодо договору з початку воєнних дій між державами» [2]. Незважаючи на наведене положення, низка загальних положень Віденської конвенції може служити підставою для вирішення деяких з цих питань:

– порушення договору однією зі сторін (ст. 60 Віденської конвенції про право міжнародних договорів)

– істотне порушення двостороннього договору одним із його учасників дає право другому учасникові посилатись на це порушення як на підставу для припинення договору або призупинення його дії в цілому або в частині. Агресія означає істотне порушення багатьох договорів і дає стороні, що зазнала нападу, право припинити або призупинити їх дію. Водночас цього права позбавлений агресор, оскільки Конвенція 1969 р. встановила неприпустимість посилення на

неможливість виконання або на зміну обставин, якщо вони стали результатом невиконання цим учасником своїх зобов'язань;

- неможливість виконання (ст. 61 Віденської конвенції про право міжнародних договорів) – збройний конфлікт робить неможливим виконання багатьох договорів між учасниками. Щодо одних договорів неможливість носить тимчасовий характер

- такі договори призупиняють дію; щодо інших договорів неможливість виконання носить незворотній характер

- вони припиняються;

- докорінна зміна обставин (ст. 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів)

- безумовно, збройний конфлікт вносить у взаємовідносини сторін достатньо серйозні зміни для того, щоб бути підставою припинення або призупинення дії договорів між ними.

То ж, збройний конфлікт сам по собі не означає припинення всіх двосторонніх договорів. Рішення залежить від учасників конфлікту. Війна розриває договори політичного характеру, несумісні з конфліктом. Неполітичні договори у своїй масі призупиняють свою дію. Це положення підтверджується, зокрема, й сучасною українською договірною практикою.

Багатосторонні договори, що встановлюють загальні норми міжнародного права, зберігають значення; багатосторонні договори, які є установчими актами міжнародних організацій, зберігають чинність, але можуть мати обмеження, пов'язані з військовими діями [3].

Звертає на себе увагу термінологія, що використовується в Статтях Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

По-перше, ст. 1 закріплює, що «застосовуються до наслідків збройного конфлікту для договірних відносин між державами». Це формулювання свідчить про те, що Статті не обмежують предмет свого регулювання лише відносинами між державами-сторонами збройного конфлікту, а також охоплюють позицію держав-сторін договору, які не є сторонами збройного конфлікту, стосовно держави, яка бере участь у збройному конфлікті.

По-друге, якщо термін «міжнародний договір» використаний з традиційним, характерним для Віденських конвенцій з права договорів змістом, то щодо розуміння поняття «збройний конфлікт» члени Комісії тривалий час не могли знайти компроміс стосовно визначення, а саме: яке визначення використовувати – те, що знайшло відображення в резолюції Інституту міжнародного права 1985 р., або дане Трибуналом по колишній Югославії у справі Тадіча. У ст. 2 використовується визначення «збройного конфлікту», що міститься в рішенні Міжнародного трибуналу по колишній Югославії у справі Тадіча: «збройний конфлікт існує тоді, коли має місце застосування збройної сили між державами або протягом тривалого періоду відбуваються збройні акти насильства між державною владою і організованими збройними групами або між такими групами всередині держави» [4]. Також слід зазначити, що багато «громадянських війн» включають в себе «зовнішні елементи», такі як підтримка з

боку третіх держав, що постачають зброю, надають навчальні табори та фінансові кошти, які можуть позначитися на характері конфлікту.

Іншим досить спірним моментом постало питання про включення у сферу охоплення проектами статей ситуацій блокади і окупації, які не супроводжуються застосуванням збройного насильства і військовими діями, що також було вирішено позитивно.

Основний принцип, який закріплюється в Статтях Віденської конвенції: існування збройного конфлікту *ipso facto* (у силу самого факту) не припиняє або не призупиняє дію договорів між державами-сторонами цього конфлікту або між державою-стороною збройного конфлікту та державою, яка не є його стороною. Зазначений принцип покликаний сприяти забезпеченню правової стабільності міжнародних відносин. Зокрема, дію цього положення можна проілюструвати практикою договірних відносин між Україною та Росією: факт збройної агресії з боку Російської Федерації не призвів до автоматичного припинення договорів між країнами.

У будь-якому разі, коли виникає питання про продовження дії договору у зв'язку зі збройним конфліктом, потрібно встановити, чи містить сам договір положення про продовження його дії.

Наприклад, у Міжнародній конвенції щодо запобігання забрудненню моря нафтою 1954 р. говориться: «У разі війни або іншого роду військових дій Договірний уряд може призупинити дію всієї або будь-якої частини цієї Конвенції стосовно всіх або деяких зі своїх територій. Уряд, що припиняє дію Конвенції, має негайно повідомити про це в Бюро» (Ст.9 п.1. Міжнародної конвенції по запобіганню з забруднення суден 1973 р.) [5]. Стаття 89 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. передбачає, що «у разі війни положення цієї Конвенції не торкаються свободи дій будь-якої зачепленої війною Договірної держави, як воюючої, так і нейтральної» [6].

При встановленні як саме збройний конфлікт впливає на договір враховуються основні два аспекти:

1) характер міжнародного договору, а саме: його предмет, об'єкт, мета, зміст, кількість сторін;

2) характер збройного конфлікту: територіальне поширення збройного конфлікту, його масштаби, інтенсивність, тривалість.

Що стосується процесу укладення міжнародних договорів, то наявність збройного конфлікту жодним чином не впливає на договірну правоздатність держав-учасниць конфлікту, а також на їх право про внесення змін чи доповнень до договору.

Припинення, призупинення чи вихід з договору поширюється на весь договір, за винятком випадків, коли: договір містить автономні положення, які можуть застосовуватися незалежно від виконання цього договору; такі положення не лежать в основі договору і не були основною підставою підписання договору; продовження виконання договору не є несправедливим та неправовим.

Держава втрачає право на припинення чи призупинення, а також вихід з договору, якщо вона вже погодилася залишити його в силі явно виражено чи шляхом мовчазної згоди.

Після закінчення збройного конфлікту сторони на свій розсуд вирішують питання відновлення припинених та призупинених договорів [7].

Отже, збройний конфлікт у сучасному міжнародному праві *ipso facto* не припиняє або не призупиняє дію існуючих договорів, незважаючи на те, що низка з них може припинятися або призупинятися з огляду на їх природу, як, наприклад, політичні або торгові угоди. При вирішенні питання про можливість припинення дії договору, виходу з нього або призупинення його дії у випадку збройного конфлікту необхідно враховувати такі фактори: 1) характер договору – зокрема його предмет, об'єкт і мету, його зміст і кількість сторін договору; 2) характеристики збройного конфлікту – такі як його територіальне поширення, масштаби та інтенсивність, його тривалість і, в разі неміжнародного збройного конфлікту, також ступінь зовнішньої участі.

Висновки. В сучасному міжнародному праві немає міжнародно-правового акту, що регулював би вплив збройних конфліктів на дію міжнародних договорів. Проект статей «Про вплив збройних конфліктів на договори», який був схвалений КМП у 2011 році, містив лише загальні засади дії міжнародних договорів під час збройного конфлікту. Основним недоліком є відсутність обов'язкового характеру для норм, що регулюють дію договорів під час збройного конфлікту. На сьогоднішній день початок збройного конфлікту автоматично не припиняє і не призупиняє дію міжнародного договору. Все залежить від волі його сторін. Кожна окремо взята ситуація, пов'язана з дією міжнародних договорів під час збройного конфлікту, має свої особливості і повинна розглядатися окремо.

Список використаних джерел:

1. В. Ф. Тенешев. Вплив збройних конфліктів на дію міжнародних договорів. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/324/309> (дата звернення: 23.09.2024).
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Конвенція; ООН від 23.05.1969 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_118 (дата звернення: 23.09.2024).
3. Жуковська Я.М. Вплив збройних конфліктів на дію міжнародних договорів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2014. № 9: в 2-х т. Т. 1. С. 238–240
4. Міжнародний трибунал ООН по колишній Югославії. Тадич (IT-94-1). URL: <https://www.icty.org/en/case/tadic> (дата звернення: 23.09.2024).
5. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 року : Конвенція; Міжнародна морська організація від 02.11.1973. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/896_009 (дата звернення: 23.09.2024)